

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

Promocijas darbs

Latvijas deliktu tiesību modernizācijas galvenie virzieni

Juridiskās zinātnes doktora studiju programmas
Pilna laika klātienes nodaļas students
Jānis Kubilis
jk07041

Darba zinātniskais vadītājs
Dr.habil.iur., profesors Kalvis Torgāns

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā “Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”

Rīga 2016

Satura rādītājs

Ievads	4
1. Civiltiesiskā atbildība par deliktu	12
1.1. Delikta jēdzieniskā izpratne.....	12
1.2. Atbildības par deliktu vēsturiskā attīstība	16
1.3. Civiltiesiskās atbildības par deliktu funkcijas	24
1.4. Civiltiesiskās atbildības par deliktu modernizācijas un pilnveidošanas ceļi	35
1.5. Civiltiesiskās atbildības par deliktu vispārējā norma	45
2. Rīcības prettiesiskums kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums	53
2.1. Rīcības prettiesiskuma izpratne Civillikumā.....	53
2.2. Nepieciešamās rīcības standarts	62
2.2.1. Kritēriji saprātīgas personas rīcības standarta satura papildīšanai	65
2.2.2. Normatīvais rīcības standarts un tā mērķa nozīme	73
2.3. Rīcības standarta īpatnības prettiesiskas bezdarbības gadījumā.....	78
3. Vaina un vainojamība	86
3.1. Vainas izpratnes attīstība.....	86
3.2. Vainas formas	90
3.3. Vainojamība kā attaisnojumu neesamība	94
3.4. Subjektīvais un objektīvais personas rīcības novērtējums	95
3.5. Vainas nozīme Latvijas vispārējās deliktu tiesībās	98
4. Kaitējums un zaudējumi	103
4.1. Kaitīgo seku kvalifikācija.....	103
4.2. Mantisks kaitējums	108
4.2.1. Esošās mantas samazinājums.....	109
4.2.2. Preventīvo pasākumu izmaksas	116
4.2.3. Atrautā peļņa.....	120
4.3. Mantiskais kaitējums personas aizskāruma gadījumā.....	124
4.3.1. Ārstēšanās izdevumi	125
4.3.2. Atrautā peļņa miesas bojājumu gadījumā.....	127
4.3.3. Neatgriezeniska ienākumu un darbības zaudēšana.....	130
4.4. Mantiskais kaitējums personas nonāvēšanas gadījumā.....	135
4.4.1. Apbedīšanas izdevumi	135
4.4.2. Mantiskais kaitējums sakarā ar uzturdevēja nāvi.....	138
4.5. Nemantiskais kaitējums.....	147

4.5.1. Terminoloģija un nemantiskā kaitējuma izpratne.....	149
4.5.2. Nemantiskā kaitējuma vērtēšana un kompensācijas noteikšana.....	155
4.5.2.1. Eiropas valstu regulējums un prakse.....	159
4.5.2.2. Latvijas tiesu prakse un tās iespējamie uzlabojumi	162
5. Cēloniskais sakars	167
5.1. Cēloniskā sakara jēdziens	167
5.2. Cēloniskā sakara izpratnes attīstība.....	170
5.3. Cēloniskā sakara sākotnējā vērtēšana un noteikšana.....	174
5.4. Zinātniskā un faktoloģiskā nenoteiktība.....	179
5.5. Cēloniskā sakara kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma konstatēšana.....	183
5.6. Kaitējuma paredzamības vērtēšana veselības aizskāruma gadījumā.....	190
5.7. Cēloniskais sakars vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā	192
5.7.1. Konkurējoši cēloņi	194
5.7.2. Alternatīvi cēloņi	197
5.7.3. Sekojoši cēloņi.....	204
5.7.4. Vairāki cēloņi ar nenoteiktu ietekmi.....	209
5.7.5. Cietušā un citas personas radīti cēloņi ar nenoteiktu ietekmi	212
6. Stingrā atbildība	217
6.1. Stingrās atbildības izpratne un piemērošanas īpatnības	217
6.2. Atbildība par paaugstinātas bīstamības avota radītu kaitējumu	223
6.3. Atbildība par citu personu radītu kaitējumu	230
6.4. Atbildība par lietu īpašību radītu kaitējumu	236
Kopsavilkums.....	244
Anotācija	255
Annotation.....	256
Abstrakt.....	257
Izmantoto avotu saraksts	258
Literatūra.....	258
Normatīvie akti	265
Judikatūra un tiesu prakse.....	267
Uzziņu literatūra un elektroniski publicēti avoti.....	274

Ievads

Deliktu tiesības ir daļa no civiltiesībām, kas regulētas Civillikuma Saistību tiesību daļā līdzās līgumtiesībām.¹ Par deliktu uzskatāms ārpuslīgumisks un prettiesisks personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums, ko izdara vai pieļauj persona, radot kaitējumu citai. Deliktu tiesību normas tiesību sistēmā ir nepieciešamas, lai nodrošinātu personas, kurai radīts kaitējums delikta rezultātā, tiesisko aizsardzību, sniedzot tai iespēju ar tiesiskiem līdzekļiem panākt tādu stāvokli, kāds ir bijis pirms citas personas prettiesiskas rīcības rezultātā radītā kaitējuma, vai saņemt kompensāciju sakarā ar radīto kaitējumu. Doktrīnā arī norādīts, ka civiltiesiska miera atjaunošana, kas traucēts ar ikkatru tiesību aizskārums, ir visas sabiedrības interesēs.²

Deliktu tiesību normas tiek regulāri un plaši tiesu praksē piemērotas tiesiskajām attiecībām, kuras rodas delikta gadījumā. Ja normatīvais regulējums neparedz efektīvu un pilnvērtīgu cietušā tiesisko aizsardzību tā tiesību aizskārums gadījumā, tas var būt šķērslis kompensācijas sakarā ar radīto kaitējumu saņemšanai, ierobežojot cietušā tiesības un tiesiskās intereses, un kavēt taisnīgu delikttiesisko attiecību noregulējumu. Piemēram, nemantiskā kaitējuma izpratne un kompensāciju atšķirīgie apmēri relatīvi līdzīgu tiesību aizskārums gadījumos, cēloniskā sakara noteikšana un vērtēšana vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā un zinātniskās vai faktoloģiskās nenoteiktības gadījumā, vainas nozīme dažādu deliktu tiesību normu kontekstā, atbildības priekšnoteikumi paaugstinātas bīstamības avota radīta kaitējuma gadījumā ir tikai daži jautājumi, kas nereti tiek nekonsekventi risināti tiesu praksē, kas savukārt var būt šķērslis cietušā tiesiskajai aizsardzībai. Taču arī atbildīgās personas tiesības un tiesiskās intereses var tikt aizskartas, ja atbildība tiek noteikta par kaitējumu, ko persona var nebūt radījusi, var nebūt aizskārums brīdī paredzējusi un par ko būtu netaisnīgi tai noteikt civiltiesisko atbildību. Minētais akcentē ne tikai normatīvo aktu pilnveidošanas nepieciešamību, bet arī stabilas judikatūras un tiesību doktrīnas nozīmi, lai nodrošinātu paredzamu, konsekventu delikttiesisko attiecību noregulējumu un salīdzināmu tiesisko attiecību līdzvērtīgu atrisināšanu.

Lai arī no delikta izrietošajām tiesiskajām attiecībām var būt piemērojami speciālo tiesību normu noteikumi,³ taču Civillikumā ietvertais vispārējais normatīvais regulējums no delikta izrietošajām tiesiskajām attiecībām ir pieņemts 1937.gadā, lielu daļu no Civillikumā

¹ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 31.lpp.

² Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 147.lpp.

³ Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitējuma%20atlidzinana_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2015.].

ietvertajām normām pārņemot no 1864.gada Vietējo likumu kopojuma III daļas normām. Ņemot vērā zinātnes, tehnikas attīstību, ikdienas apstākļu izmaiņas, kļūst aktuāls jautājums, vai Latvijas deliktu tiesību normatīvais regulējums ir pietiekams un atbilstošs, lai nodrošinātu delikttiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu mūsdienās. Minētie apsvērumi liek izvērtēt iespējas spēkā esošo normatīvo regulējumu uzlabot, padarot to efektīvāku, pilnīgāku un tiesību sistēmā iederīgāku, kā arī veicināt noteiktas judikatūras veidošanos attiecībā uz deliktu tiesību piemērošanu.

Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts un, lai arī deliktu tiesību tiesiskā regulējuma harmonizācijai ir vairāki ar nacionālā regulējuma īpatnībām, vēsturiskiem, politiskiem un citiem apsvērumiem saistīti šķēršļi, tomēr Eiropas valstu pieredze tiesisko attiecību normatīvā noregulēšanā un piemērošanā var palīdzēt vairāku Latvijas normatīvā regulējuma un tiesību piemērošanas prakses problēmu risināšanā, noteiktā mērā un atsevišķos jautājumos tomēr veicinot deliktu tiesību harmonizāciju Eiropā. Tiesību harmonizācija nav tikai nacionālās tiesību sistēmas pilnveidošanas un civiltiesiskās atbildības regulējuma modernizācijas līdzeklis. Tiesību harmonizācija un vienotas tiesiskās telpas radīšana ir saistīta arī ar Eiropas Savienības pamatbrīvību nodrošināšanu.⁴ To palīdz sasniegt *inter alia* jau Eiropas Savienībā eksistējošās un katrā dalībvalstī tieši piemērojamās regulas saistībā ar tiesas, kurai pēc būtības pakļauts strīds par delikta rezultātā radīta kaitējuma kompensāciju, noteikšanu⁵ un no delikta izrietošajai tiesiskajai attiecībai pēc būtības piemērojamā likuma noteikšanu.⁶

Tiesību zinātnieki ir izstrādājuši vairākus deliktu tiesību normu paraugnoteikumus likumdevējiem un apkopājuši Eiropas valstīs konceptuāli līdzīgus principus, cenšoties radīt efektīvākus un, iespējams, taisnīgākus civiltiesiskās atbildības regulējuma un piemērošanas problēmjautājumu risinājumus un noteikumus, kas var palīdzēt likumdevējam modernizēt un uzlabot normatīvo regulējumu, kā arī tiesību piemērotājam – izmantot šos avotus tiesību normu interpretācijā, piemērošanā un tālākveidošanā. Divi nozīmīgākie Eiropas unifikācijas projekti, kas skar deliktu tiesības, ir Kopējā modeļa (angļu val. - *Draft Common Frame of Reference (DCFR)*) Sestā grāmata,⁷ kas attiecas uz ārpuslīgumisku atbildību, un Eiropas deliktu tiesību

⁴ Sauter W., Schepel H. State and Market in European Union Law. The Public and Private Spheres of the Internal Market before the EU Courts. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p.29-43.

⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) Nr.1215/2012 (2012.gada 12.decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās: ES regula, Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012.gada 20.decembris, Nr.L 351/1.

⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr.864/2007 (2007.gada 11.jūlijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām (Roma II): ES regula, Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2007.gada 31.jūlijs, Nr.L 199/40.

⁷ Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

principi (angļu val.- *Principles of European Tort Law*).⁸ Jaunākie pētījumi un unifikācijas projektos ietvertās atziņas, tās analizējot kontekstā ar Latvijas normatīvo regulējumu, var kalpot Latvijas tiesiskā regulējuma un prakses pilnveidošanai deliktu tiesībās.

Attiecībā uz vispārējām Latvijas deliktu tiesībām, uz kuru analīzi un pilnveidošanas iespējām darbā likts uzsvars un kuras piemērojamas katra personas prettiesiska aizskāruma gadījumā, ja vien attiecīgajam gadījumam nav piemērojamas speciālās tiesību normas, veicama konceptuāla tiesību institūtu ģenēzes, nozīmes XXI gadsimta deliktu tiesībās un Latvijas tiesību sistēmā kopumā analīze, nepieciešams izpētīt tiesību institūtu saturu un piemērošanas aspektus, kuri ir būtiski civiltiesiskās atbildības par deliktu noteikšanā, kā arī analizēt speciālās delikttiesiskās atbildības tipiskākos gadījumus, kad noteicama t.s. stingrā atbildība par radīto kaitējumu. Darbā analizēti nozīmīgi deliktu tiesību problēmjautājumi, kuri ir saistīti ar civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu pierādīšanu un kuri lielā mērā var izšķirt to, vai cietušajam ir tiesības saņemt kompensāciju katrā konkrētajā gadījumā un vai, nodrošinot cietušā aizsardzību, netiek nepamatoti un nesamērīgi aizskartas atbildīgās personas tiesiskās intereses. Tādējādi uz promocijas darba aktualitāti norāda tas, ka darbā analizētas mūsdienā nozīmīgākās praktiskās Latvijas vispārējo deliktu tiesību interpretācijas un piemērošanas problēmas un apskatīti jautājumi, kuri ir būtiski no deliktiem izrietošo tiesisko attiecību taisnīga un XXI gadsimta tiesisko attiecību specifikai atbilstoša noregulējuma nodrošināšanai.

Darba teorētiskā nozīme izpaužas deliktu tiesību problēmjautājumu identificēšanā un izpētē, analizējot dažādu institūtu vēsturisko attīstību, deliktu tiesību mērķus un funkcijas XXI gadsimtā, salīdzinot dažādu valstu normatīvo regulējumu, tiesību piemērošanas praksi un doktrīnas, piedāvājot vairākas teorētiskas atziņas attiecībā uz dažādu tiesību institūtu interpretāciju, pilnveidošanas iespējām un nozīmi deliktu tiesību mērķu sasniegšanā un pamatojot vairāku identificēto problēmu praktiskus risinājumus. Savukārt uz darba praktisko nozīmi norāda tas, ka darbā identificētajām problēmām piedāvāti risinājumi un normatīvo aktu grozījumu priekšlikumi atbilstoši teorētiskajam pamatojumam par attiecīgā risinājuma nepieciešamību, atbilstību Latvijas tiesību sistēmai un spēju uzlabot normatīvo regulējumu vai tiesību piemērošanas praksi, lai nodrošinātu pilnīgāku un efektīvāku deliktu tiesību mērķu kontekstā. Darbā piedāvātie risinājumi ir vērsti uz Latvijas deliktu tiesību tuvināšanu Eiropas kopējām deliktu tiesību attīstības tendencēm, ievērojot Latvijas tiesību sistēmas specifiku, izmaiņu nepieciešamību un iestrādāšanas iespējas Latvijas normatīvajos aktos.

Uz darba novitāti norāda arī tas, ka Latvijā nav izstrādāti un aizstāvēti promocijas darbi par vispārējo deliktu tiesību modernizēšanu un pilnveidošanu. Taču jānorāda, ka Latvijā ir

⁸ Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

izstrādāti izvērsti pētījumi par līgumtiesību modernizācijas galvenajiem virzieniem,⁹ par civiltiesisko atbildību personības tiesību aizskāruma gadījumā¹⁰ un par pacienta gribu un tās civiltiesisko aizsardzību,¹¹ kas tieši vai netieši skar civiltiesiskās atbildības regulējuma un piemērošanas attīstību.

Darba mērķis ir identificēt būtiskākās Latvijas vispārējo deliktu tiesību problēmas un iezīmēt un pamatot veidus, kā tās novērst un regulējumu pilnveidot, lai tas būtu XXI gadsimta apstākļiem atbilstošs, iekšēji saskaņots, taisnīgu un samērīgu delikttiesisko attiecību risinājumu veicinošs un lai deliktu tiesību noteikumu piemērošanas rezultātā efektīvi tiktu sasniegts tiesību mērķis. Latvijas deliktu tiesību modernizācijas galvenie virzieni ir saistīti ar Latvijas normatīvā regulējuma harmonizāciju ar vadošajām Eiropas deliktu tiesību koncepcijām un pamatnostādņēm, saglabājot Civillikuma unikālās un Latvijas tiesiskajām tradīcijām raksturīgās iezīmes. Latvijas deliktu tiesību pilnveidošana arī ir saistīta ar Eiropas valstu regulējumam, prakses tendencēm, Eiropas deliktu tiesību modernizācijas un unifikācijas projektu un tiesību doktrīnas atziņām atbilstošas un konsekventas tiesību interpretācijas un piemērošanas veicināšanu.

Promocijas darba uzdevumi ir:

1. izpētīt un apzināt Latvijas deliktu tiesību normatīvā regulējuma un tiesību piemērošanas prakses problēmas un pilnveidošanas iespējas,
2. veikt dažādu Eiropas valstu tiesību doktrīnas, prakses un unifikācijas projektu izpēti, kā arī Latvijas un ārvalstu normatīvā regulējuma analīzi deliktu tiesību jautājumos,
3. novērtēt analizētās doktrīnas, tiesu prakses un unifikācijas projektu atziņas, koncepcijas un ārvalstu tiesisko regulējumu un to pārņemšanas nepieciešamību un praktisko piemērojamību Latvijas deliktu tiesību normu modernizēšanai, pilnveidošanai un tiesību piemērošanas prakses attīstības veicināšanai,
4. piedāvāt veidus, kā pārņemt Latvijas tiesību sistēmā nepieciešamo tiesisko regulējumu un iestrādāt doktrīnas un unifikācijas projektu atziņas Latvijas normatīvajos tiesību aktos,
5. sniegt dažādu tiesību institūtu definējumu un iezīmēt tiesību normu interpretācijas un piemērošanas ceļus, kas atbilst XXI gadsimta Eiropas tiesu prakses un teorijas atziņām un kuri var palīdzēt veicināt noteiktas un stabilas judikatūras veidošanos Latvijas deliktu tiesībās,

⁹ *Kārklīņš J.* Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006.

¹⁰ *Libiņa-Egnere I.* Personības tiesību aizsardzība un civiltiesiskā atbildība to aizskāruma gadījumā. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006.

¹¹ *Mazure L.* Pacienta griba un tās civiltiesiskā aizsardzība. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2011.

6. piedāvāt normatīvo aktu grozījumu redakcijas identificēto tiesību modernizācijas un pilnveidošanas iespēju īstenošanai likumdošanas ceļā.

Darbā analizētas deliktu tiesību regulējuma galvenās modernizācijas tendences, atspoguļoti civiltiesiskās atbildības par deliktu modernizācijas un pilnveidošanas galvenie virzieni, izstrādājot teorētisko pamatojumu un normatīvo aktu grozījumu rekomendācijas, balstoties uz Eiropas deliktu tiesību attīstības virzieniem un ņemot vērā Latvijas tiesiskā regulējuma īpatnības un nepieciešamās izmaiņas, ievērojot šī promocijas darba mērķus un uzdevumus. Piemēram, lai arī doktrīnā un tiesu praksē atbalstīta nostāja, ka nepieciešams atteikties no vainas kā atbildības priekšnoteikuma vērtēšanas deliktu tiesībās, taču vairākās tiesību normās arvien atrodamas norādes uz vainu un vainas formām, Latvijas deliktu tiesību piemērošanas kontekstā trūkst vienotas metodoloģijas cēloniskā sakara vērtēšanā un noteikšanā vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā, kas nereti ir šķērslis taisnīga delikttiesisko attiecību risinājuma noteikšanai, Latvijas deliktu tiesību kontekstā stingrās atbildības izpratne nav vienota, kas liecina par konceptuāla nošķiruma neesamību, kas var radīt cietušā vai atbildīgās personas nepamatotu tiesību ierobežojumu. Arī morālā kaitējuma jēdzieniskā izpratne un kompensācijas noteikšana nav konsekventa, kā arī praksē noteikto kompensāciju apmēri mēdz ievērojami atšķirties līdzīgos gadījumos. Rīcības prettiesiskums kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikums atbilstoši spēkā esošajam regulējumam var tikt interpretēts un piemērots dažādi. Latvijas deliktu tiesībās nav regulēta atbildības ierobežošana sakarā ar nespēju paredzēt rīcības kaitīgās sekas, kā tas noteikts līgumiskajās attiecībās Civillikuma 1779.¹ pantā. Personas prettiesiska aizskārums vai nonāvēšanas gadījumā Latvijas tiesiskais regulējums atsevišķās situācijās nepamatoti sašaurina tiesiski aizsargājamo personu loku, ko nepieciešams mainīt, kā arī efektīvi neaizsargā personas tiesības, kuras tiesības tiek prettiesiski apdraudētas, kaitējumu neradot. Minētās ir tikai dažas problēmas, kuras promocijas darbā analizētas un kurām piedāvāti risinājumi tiesību normu pilnveidošanas vai tiesību piemērošanas modernizācijas ceļā.¹²

Darbā galvenokārt analizētas Civillikumā ietvertu deliktu tiesību normu modernizācijas un pilnveidošanas iespējas saistībā ar atbildības par personai un mantai radītu kaitējumu priekšnoteikumiem, apmēru un tā ierobežojumiem, kā arī atbildības noteikšanu vairāku atbildīgo personu gadījumā. Papildus civiltiesiskās atbildības par deliktu vēsturiskajai attīstībai un funkcijām darbā pētīts arī civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu – rīcības prettiesiskuma, kaitējuma, cēloniskā sakara saturs, to pierādīšanas un noteikšanas problēmas, kas saistītas, piemēram, ar kaitējuma paredzamību, zinātnisko un faktoloģisko nenoteiktību, prezumpciju, tiesas ieskata un noteiktas metodoloģijas piemērošanu. Minētās ir tikai dažas problēmas, kuras

¹² Kubilis J. Main Issues Regarding Modernisation of Tort Law in Latvia. *Humanities and Social Sciences Latvia*, Vol 22, 2014, p.63-79.

darbā analizētas un kurām piedāvāti risinājumi tiesību normu pilnveidošanas vai tiesību piemērošanas modernizācijas ceļā. Darbā izvērsti nav analizēti specifiski kaitējuma personai vai mantai gadījumi, piemēram, kaitējumu privātuma, autortiesību, goda un cieņas, noteikta veida mantas vai tiesību aizskāruma gadījumā, kaitējumu negribētu dzemdību gadījumā utt., jo tie būtu apskatāmi atsevišķos pētījumos un visbiežāk ir regulēti speciālajās tiesību normās.

Pirmajā nodaļā “Civiltiesiskā atbildība par deliktu” analizēta delikta jēdzieniskā izpratne, civiltiesiskās atbildības par deliktu vēsturiskā attīstība, civiltiesiskās atbildības funkcijas, civiltiesiskās atbildības par deliktu vispārējās normas dažādās tiesību sistēmās, kā arī norādīti galvenie delikttiesiskās atbildības modernizācijas un pilnveidošanas virzieni kopumā.

Otrajā nodaļā “Rīcības prettiesiskums kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums” analizēta rīcības prettiesiskuma interpretācijas iespējas atbilstoši Civillikuma noteikumiem un piedāvāta tā definīcija, pētīts nepieciešamās rīcības standarta saturs, kritēriji tā satura papildīšanai un normatīvā rīcības priekšraksta nozīme. Šajā nodaļā piedāvāta arī rīcības prettiesiskuma vērtēšanas metodoloģija Latvijas deliktu tiesībās, kā arī piedāvātas normatīvā regulējuma izmaiņas, ievērojot nepieciešamās rīcības standarta īpatnības prettiesiskas bezdarbības gadījumā.

Trešajā nodaļā “Vaina un vainojamība” analizēta vainas subjektīvā un objektīvā izpratne, nozīme un personas rīcības novērtējums no tiesību piemērotāja puses civiltiesiskās atbildības noteikšanā Latvijas deliktu tiesībās, vainojamības un attaisnojumu vērtēšana, nosakot civiltiesisko atbildību un citi jautājumi, kā arī piedāvāti normatīvo aktu grozījumi, kas visu apskatīto problēmu kontekstā nepieciešami konceptuālas pieejas vainas jautājumā nodrošināšanai un vainojamības vērtēšanai. Šajā nodaļā arī kontekstā ar otrajā nodaļā analizētajiem jautājumiem formulēts jauns tiesību institūts – “būtiski prettiesiska rīcība”.

Ceturtajā nodaļā “Kaitējums un zaudējumi” analizētas spēkā esošā Latvijas regulējuma un tiesību piemērošanas pilnveidošanas iespējas saistībā ar mantiskā kaitējuma kompensēšanu esošās mantas samazinājuma, preventīvo zaudējumu un atrautās peļņas gadījumā, mantiskā kaitējuma atlīdzināšanu personas aizskāruma un personas prettiesiskas nonāvēšanas gadījumā, kā arī attiecībā uz nemantiskā kaitējuma jēdzienisko izpratni, cietušā aizskarto tiesību aizsardzību un kompensācijas sakarā ar personai radīta nemantiskā kaitējuma noteikšanas metodoloģiju. Atbilstoši šajā nodaļā atspoguļotajām atziņām piedāvāti vairāki Civillikuma normu grozījumi, kas atsevišķos gadījumos paplašina personu loku, kurām ir tiesības saņemt kompensāciju, kā arī piedāvāti kritēriji un metodoloģija tiesību aizskāruma kaitīgo seku vērtēšanai un kompensācijas noteikšanai.

Piektajā nodaļā “Cēloniskais sakars” analizēts cēloniskā sakara kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikuma saturs un nozīme dažādās zinātnes nozarēs un tiesību zinātnē,

izpratnes attīstība, problēmas cēloniskā sakara izziņā un noteikšanā, atbildības noteikšana vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā, kā arī kaitējuma paredzamības kā iespējamā atbildības ierobežojuma noteikšanas nepieciešamība. Darbā piedāvāts atsevišķos gadījumos, kad cēlonis varētu būt kaitīgās sekas radītājs, piemērot cēloniskā sakara prezumpciju, kā arī piedāvāts normatīvo regulējumu grozīt, ieviešot jaunas tiesību normas atbildības noteikšanai vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā, kā arī piedāvāti grozījumi atbildības ierobežošanai objektīvi neparedzama kaitējuma rašanās gadījumā.

Sestajā nodaļā “Stingrā atbildība” analizēta stingrās atbildības kā sevišķa civiltiesiskās atbildības par deliktu veida atšķirīgās pazīmes un pētītas stingrās atbildības piemērošanas problēmas atbilstoši spēkā esošajam regulējumam, kā arī analizēti gadījumi, kad nepieciešams noteikt efektīvāku cietušā aizsardzību tā tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums gadījumā jeb t.s. stingro atbildību. Darbā norādītas gan teorētiskas atziņas, gan piedāvāti problēmjaudājumu risinājumi attiecībā uz tipiskākajiem stingrās atbildības gadījumiem, proti, kad atbildība iestājas par citu personu radīto kaitējumu, par lietu īpašību radīto kaitējumu vai par paaugstinātu risku.

Darbā izmantota salīdzinošā metode, atbilstoši kurai veikta Latvijas normatīvā regulējuma un tiesu prakses izvērtēšana kopsakarā ar citu Eiropas valstu normatīvo regulējumu, tiesu praksi un tiesību unifikācijas projektos piedāvāto regulējumu, salīdzinot civiltiesiskās atbildības par deliktu institūtus un dažādus tiesiskos risinājumus deliktu tiesību problēmām gan savstarpēji, gan saistībā ar Latvijas deliktu tiesībās nepieciešamajām normatīvā regulējuma un tiesu prakses izmaiņām. Autors salīdzinājis arī vairākas doktrīnā atspoguļotas koncepcijas, kas ļāvis novērtēt atsevišķu teoriju un risinājumu pamatotību un iederību Latvijas tiesību sistēmā.

Darbā izmantota analītiskā metode, atbilstoši kurai, pētot Latvijas normatīvo regulējumu un citus tiesību avotus, īpaši tiesu prakses materiālus, identificētas galvenās problēmas, kurām sniegti risinājumi darbā, kā arī analizēti iespējamo risinājumu potenciālās piemērošanas vai ieviešanas likumdošanas ceļā aspekti un problēmas.

Darbā izmantota vēsturiskā metode, atbilstoši kurai atspoguļota dažādu tiesību institūtu, piemēram, vainas, cēloniskā sakara un civiltiesiskās atbildības kopumā vēsturiskā attīstība, no Vietējo likumu kopošanas III daļas pārņemto un Civillikumā ietvertu institūtu, normu vēsturiskā nozīme un vieta Civillikuma normu sistēmā, kā arī nepārņemto vai pārņemto un pārveidoto normu sākotnējās redakcijas. Tiesību normu, institūtu un normatīvo aktu daļu un principu ģenēzi un attīstību palīdz atklāt gan romiešu tiesību avoti un citi darbā izmantotie tiesību vēstures avoti, gan vēsturiskās tiesību normu redakcijas un citi apstākļi, veidojoties Latvijas civiltiesiskās atbildības regulējumam.

Darbā izmantota induktīvā metode, atbilstoši kurai vairāku tiesību avotu izpētes rezultātā ir izdarīti secinājumi par konceptuālu pieeju analizētajiem problēmjautājumiem, nepieciešamajiem Latvijas deliktu tiesību problēmu risinājumiem, normatīvā regulējuma vai modernizācijas projektu piedāvāto normu teleoloģiski precīzāku saturu un deliktu tiesību principiem, kas raksturo to būtību.

Darbā izmantota deduktīvā metode, atbilstoši kurai, piemēram, pētīti Eiropas deliktu tiesību modernizācijas un harmonizācijas nolūkos izstrādātie principi, kā arī Latvijas deliktu tiesībās nostiprinātie un delikttiesisko attiecību regulēšanai piemērojamie principi. Analizējot to pamatā esošās atziņas, ir iespējams izstrādāt detalizētāku regulējumu, dažādus deliktu tiesību principus pielāgojot tieši Latvijas tiesību sistēmai. Atbilstoši minētajai metodei ir iespējams attiecināt abstraktos, indukcijas ceļā noskaidrotos tiesību institūtu pamatmērķus un principus uz atsevišķiem Latvijas civiltiesību institūtiem, deliktu tiesību problēmjautājumu risinājumiem tiesību tālākveidošanas, piemēram, tiesību analogijas ceļā, un piedāvāto normatīvo aktu grozījumu projektiem.

Lai identificētu teorētiskās un praktiskās problēmas deliktu tiesību interpretācijā un piemērošanā, analizētu citu valstu normatīvajos aktos ietvertos minēto problēmu risinājumus, doktrīnas atziņas un tiesu praksē izmantoto argumentāciju un lai izstrādātu teorētisko pamatojumu nepieciešamajiem praktiskajiem Latvijas deliktu tiesību problēmu risinājumiem, darba izstrādē izmantoti vairāk nekā 130 Latvijas un ārvalstu literatūras avoti, kuros tieši vai netieši skarta deliktu tiesību problemātika, vairāk nekā 130 tiesu nolēmumi, kuros vērtēti dažādi civiltiesiskās atbildības par deliktu interpretācijas un piemērošanas jautājumi. Literatūra pārsvarā ir angļu valodā un sastāv gan no rakstu krājumiem par vienotu tematiku, gan arī no viena autora vai vairāku līdzautoru darbiem. Pārsvarā izmantotie literatūras avoti nav izdoti agrāk par 2000.gadu, tomēr atsevišķu autoru senāk publicētajos darbos paustās atziņas nav uzskatāmas par aktualitāti zaudējušām Latvijas deliktu tiesību modernizācijas kontekstā arī XXI gadsimtā. Izmantoti, piemēram, tādu autoru kā B.Vinigera (*B.Winiger*), H.Koziola (*H.Koziol*), B.A.Koha (*B.A.Koch*), H.L.A.Harta (*H.L.A.Hart*), T.Onorē (*T.Honoré*), R.Cimmermana (*R.Zimmermann*), P.Keina (*P.Cane*), G.J.Postemas (*G.J.Postema*), J.L.Makija (*J.L.Mackie*), M.Faurē (*M.Faure*), K.Olifanta (*K.Oliphant*), K.Van Deima (*C.Van Dam*), K.Fon Bāra (*C.Von Bar*) darbi un citu autoru darbi. Promocijas darba izstrādē izmantoti arī Latvijas zinātnieku K.Torgāna, V.Sinaiska, V.Bukovska, K.Čakstes, J.Rozenfelda, J.Lagzdiņa, S.Osipovas, K.Baloža, J.Kārklīņa, V.Mantrova, A.Bitāna un citu autoru darbi, kuri devuši neatsveramu ieguldījumu Latvijas tiesību doktrīnas deliktu tiesību jautājumos attīstībā un dažādu ar civiltiesisko atbildību saistītu jautājumu izpētē.

1. Civiltiesiskā atbildība par deliktu

1.1. Delikta jēdzieniskā izpratne

Delikta jēdziena izpratne mūsdienās ir saistāma ar privātajām tiesībām, konkrētāk, civiltiesību daļu, kura regulē tiesiskās attiecības jeb saistības, kas izceļas no ārpuslīgumiska tiesību aizskāruma, tomēr vēsturiski delikta jēdziena izpratne bija atšķirīga. Vārds „delikts” cēlies no latīņu vārda *dēlictum*, kas skaidrots kā darbība, kas neatbilst pieņemtam, nostiprinātam rīcības standartam, nepareiza rīcība, pārkāpums, vaina vai trūkums.¹³ Delikta jēdziens tiesībās savukārt skaidrots arī kā tiesību pārkāpums, īpaši tāda darbība vai bezdarbība, kas rada kompensācijas prasījumu.¹⁴ Semantiski ar vārdu “delikts” ir jāsaprot pārkāpums, tomēr šāda izpratne mūsdienās būtu pārāk plaša, jo pārkāpums var būt publiski tiesisks, privāti tiesisks, un atsevišķos gadījumos var neradīt tiesiskās sekas vispār. Mūsdienu Latvijas civiltiesībās ar vārdu „delikts” apzīmē ārpuslīgumisku tiesību aizskārumu,¹⁵ un būtiski norādīt, ka gan kontinentālās Eiropas tiesību saimes ietvaros, gan Anglo-amerikāņu tiesību saimes valstu tiesībās mūsdienās deliktu tiesības ir privāto tiesību daļa.

Vācijas civilkodeksā (*Bürgerliches Gesetzbuch*) delikts skaidrots kā personas tiesību aizskārums, kura rezultātā tiek radīts kaitējums.¹⁶ Itālijas civilkodeksā (*Il Codice Civile Italiano*) arī delikta tiesiskās sekas saistītas ar kaitējuma atlīdzināšanas pienākumu, un šī jēdziena izpratne skaidrota no aizskārēja pienākumu apjoma prizmas.¹⁷ Francijas civilkodeksā (*Le Code Civil des Français*) no delikta jēdziena izdalīti ir t.s. kvazidelikti,¹⁸ kas, piemēram, Anglo-amerikāņu tiesību saimes valstīs īpaši izdalīti parasti netiek un ir aptverti ar delikta jēdziena izpratni.¹⁹ Anglo-amerikāņu tiesībās tomēr pastāv *vicarious liability*, kas var iestāties personai par citu personu prettiesisku un kaitējumu nodarōšu rīcību un kas ir līdzīga *obligationes quasi ex delicto*, uz ko savukārt norādes atrodamas lielā daļā kontinentālās Eiropas tiesību saimes valstu civilkodeksos.²⁰ Sākotnēji romiešu civiltiesībās ar kvazideliktu tika saprasta vienas personas atbildība par citas personas (darbinieka, bērna, vietnieka utt.) rīcību.

¹³ Glare P.G.W., ed. Oxford Latin Dictionary. London: Oxford University Press, 1968, p.509.

¹⁴ Garner Bryan A., ed. Black's Law Dictionary. Ninth Edition. Eagan: West Publishing Co., 2009, p.492.

¹⁵ Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 26.lpp.

¹⁶ Markesinis, Basil S., Unberath H. The German Law of Torts. Portland: Hart Publishing, 2002, p.43.

¹⁷ Il Codice Civile Italiano. Libro Quarto Delle Obligazioni. Titolo IX Dei Fatti Illeciti. Pieejams: http://www.jus.unitn.it/cardozo/obiter_dictum/home.html, [skatīts: 02.12.2014.].

¹⁸ Le Code Civil des Français de 21 mars 1804. Livre III: Des différentes manières dont on acquiert la propriété. Titre IV: Des engagements qui se forment sans convention. Chapitre II: Des délits et des quasi-délits. Pieejams: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idSectionTA=LEGISCTA000006136352&cidTexte=LEGITEXT000006070721>, [skatīts: 02.12.2014.].

¹⁹ Harpwood V. Modern Tort Law. Seventh Edition. New York: Routledge-Cavendish, 2009, p.1-5.

²⁰ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown: Juta & Co, Ltd., 1992, p.15-16.

Šī dalījuma pamatā bija atšķirīgs atbildības režīms, proti, sākotnēji kvazidelikts bija regulēts kā pārkāpums, par ko atbildība iestājas neatkarīgi no vainas, tomēr mūsdienās, piemēram, Francijas civilkodeksā un citos Eiropas valstu civilkodeksos šāds dalījums savu praktisko nozīmi ir zaudējis.²¹ Latvijas tiesību doktrīnā savukārt kā kvazidelikti norādīti gadījumi, kad atbildība iestājas par zaudējumu, kas nodarīts ar izmešanu, izliešanu, nokrišanu, kā arī atbildība par dzīvnieka radītu kaitējumu.²² Tomēr jānorāda, ka ar nomešanu, izliešanu vai izkrišanu radīts kaitējums nav pamats tipiskai stingrās atbildības noteikšanai, lai gan atbildība par dzīvnieka radītu kaitējumu varētu būt klasificējama kā stingrā atbildība. Savukārt paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildība ir viens no tipiskākajiem bezvainas atbildības gadījumiem, kas netiek uzskatīta par kvazideliktu. Līdz ar to, iespējams, Latvijas civiltiesībās līdzīgi kā Francijas tiesībās sākotnējā dalījuma starp deliktiem un kvazideliktiem praktisko nozīmi vairs nevar saskaņot, jo šī dalījuma pamatā vairs nav atbildības režīms. Tādējādi uzskatāms, ka ar delikta jēdzienu un atbildību par deliktu ir aptverts arī attiecīgi kvazidelikts un atbildība par kvazideliktu. Attiecībā uz minēto var arī secināt, ka būtiskas doktrināras atšķirības delikta jēdziena izpratnē Anglo-amerikāņu tiesību saimē nav, salīdzinot ar kontinentālās Eiropas tiesību saimes valstīs esošo izpratni, un ar deliktu kopumā mūsdienās tiek saprasts personas tiesību aizskārums, kas rada mantisku vai nemantisku kaitējumu.

Jēdziens „delikts” arī Anglo-amerikāņu un kontinentālās Eiropas tiesību saimē tiek lietots pretstatā saistībām *ex contractu* vai *quasi ex contractu*.²³ Šāda izpratne ir doktrīnā nostiprināta, un jau atbilstoši Gaja institūcijās norādītajam var secināt, ka jāizšķir līgumiskās attiecības un deliktu tiesiskās attiecības, un pirmās pretēji pēdējām tiek nodibinātas ar lietas nodošanu (*aut enim re contrahitur obligatio*), mutiski (*aut verbis*), rakstiski (*aut litteris*), ar konkludentām darbībām (*aut consensu*).²⁴ Gan Anglo-amerikāņu, gan kontinentālās Eiropas tiesību saimes ietvaros delikts tiek saprasts kā pretstats uz vienošanās vai gribas izteikuma pamata radītām saistībām. Mūsdienu tiesiskajās attiecībās delikta un līgumisko attiecību nošķirums var nebūt viegls uzdevums tiesību piemērotājam, un nav izslēgts, ka delikta tiesiskās attiecības var rasties un tikt nodibinātas, piemēram, līguma izpildes gaitā, kā arī ļaunprātīgi izmantojot līguma noslēgšanas sarunās iegūto informāciju (*culpa in contrahendo*) un citos gadījumos. Liela nozīme pārkāpuma rezultātā radītā kaitējuma pakļaušanai līgumiskās vai no

²¹ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown: Juta & Co, Ltd., 1992, p.19-20.

²² Torgāns K. Saistību tiesības. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 305.-309.lpp.

²³ Par kvazilīgumiem romiešu tiesībās tiek uzskatītas *condictiones* prasības un *negotiorum gestio* tiesiskās attiecības.

Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 159.-160.lpp.

²⁴ Gai Institutiones, III, 88-89. Whittuck E.A., ed. Gai Institutiones Or Institutes of Roman Law by Gaius. Oxford: Clarendon Press, 1904, p.315.

delikta izrietošās atbildības noteikumiem ir vienošanās tvērumam, ja tāda noslēgta, tiesisko attiecību nodibināšanas faktiskajiem apstākļiem un *animus contrahendi* esamībai.

Noziedzīgs nodarījums, par kuru saukšana pie atbildības ir iespējama, ja prettiesiskās rīcības rezultātā iestājušās kaitīgas sekas citai personai, var vienlaikus radīt delikttiesiskās attiecības. Piemēram, mantas nolaušana, ja personai mantas paņemšanas brīdī nodarīti miesas bojājumi vai radīts mantisks kaitējums, var radīt arī civiltiesiskas sekas, proti, pienākumu kompensēt nodarīto kaitējumu.²⁵ Tomēr jāievēro, ka noziedzīgu nodarījumu sastāvi var būt formāli un materiāli. Pirmajā gadījumā kaitīgo seku konstatēšana nav nepieciešama personas saukšanai pie atbildības par attiecīgā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, pēdējā gadījumā kaitīgās sekas ir jākonstatē, lai personu varētu saukt pie atbildības.²⁶ Delikttiesiskās atbildības gadījumā kaitīgās sekas ir nepieciešams konstatēt vienmēr, ja vien likumdevējs uz kaitīgajām sekām nav attiecinājis kaitējuma prezumpciju, kas uz atsevišķiem personas aizskāruma veidiem ietverta Civillikuma 1635.panta trešajā daļā.²⁷ Lai personai iestātos atbildība par deliktu, ir jāpierāda tiesību aizskārēja neattaisnojama darbība, kas attiecīgos gadījumos ietver arī novērtējumu no vainojamības viedokļa, zaudējumu esamība, kā arī cēloniskais sakars starp zaudējumiem un neatļauto darbību.²⁸ Piemēram, Krimināllikuma 231.panta, kurā noteikta atbildība par huligānismu, pamatsastāvs ir formāls, proti, kriminālatbildība ir saistīta nevis ar noziedzīgu seku iestāšanos, bet gan ar kaitīgās darbības izdarīšanu – rupju sabiedriskā miera traucēšanu, kas izpaužas acīmredzamā necieņā pret sabiedrību vai bezkaunībā, ignorējot vispārpieņemtās uzvedības normas un traucējot cilvēku mieru, iestāžu vai uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) vai organizāciju darbu.²⁹ Tādējādi, ievērojot Civilprocesa 96.panta trešās daļas noteikumus,³⁰ minētā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju konstatēšana automātiski nepierāda delikttiesisku prasījumu par kaitējuma kompensācijas piedziņu saistībā ar kaitējumu veselībai vai mantai Civillikuma 1635.panta un citu normu kontekstā. Šādā gadījumā kaitējums būtu jāpierāda cietušajam, ceļot prasību vispārējās jurisdikcijas tiesā. Piemēram, attiecībā uz Krimināllikuma 159.panta pamatsastāvā ietverto noziedzīgo nodarījumu (izvarošana), kas gandrīz vienmēr ir saistīta ar rupju sievietes pazemošanu, apdraud tās dzimumneaizskaramību

²⁵ Tiesu prakses apkopojums. Tiesu prakse lietās par krāpšanu, 2008/2009. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2009/tp_krapsana.doc, [skatīts: 02.02.2015.].

²⁶ *Krastiņš U.* Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 24.lpp.

²⁷ Atbilstoši Civillikuma 1635.panta trešajai daļai, ja šā panta otrajā daļā minētā neatļautā darbība izpaužas kā noziedzīgs nodarījums pret personas dzīvību, veselību, tikumību, dzimumneaizskaramību, brīvību, godu, cieņu vai pret ģimeni, vai nepilngadīgo, pieņemams, ka cietušajam šādas darbības rezultātā ir nodarīts morālais kaitējums.

²⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 10.septembra spriedums lietā Nr.SKC-296/2008.

²⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 8.marta lēmums lietā Nr.SKK-13/2007.

³⁰ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 3.novembris, Nr.326/330 (1387/1391).

un var būt saistīta ar kaitējuma veselībai radīšanu,³¹ ir piemērojama Civillikuma 1635.pantā noteiktā kaitējuma prezumpcija. Šādā gadījumā tomēr papildus jau kriminālprocesā pierādītiem faktiem civilprocesā atbilstošas kompensācijas noteikšanai saskaņā ar Civillikuma 5.pantu var būt nepieciešamas norādes uz kaitējuma smagumu, kaitējuma sekām un cēlonisko sakaru starp minētajām sekām un prettiesisko rīcību, ja prasība celta par nemantiskā kaitējuma kompensēšanu, kā arī pierādāms būtu mantiskā kaitējuma apmērs, ja tāds nodarīts, un cēloniskais sakars starp prettiesisko rīcību un mantisko kaitējumu. Jānorāda arī, ka no delikta izrietošu prasījumu apmierināšanu pieļauj arī Kriminālprocesa likuma 26.nodaļa „Ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšana”, kas lielā mērā pamatots ar cietušā tiesību uz kaitējuma kompensēšanu efektīvu aizsardzību un rada iespēju starp cietušo un aizskārēju pastāvošās delikttiesiskās attiecības noregulēt jau kriminālprocesa ietvaros. Arī vēsturiski šāda prasība saukta par civilprasību krimināllietā.³² Saistībā ar minēto jānorāda, ka kriminālprocesuālā kaitējuma kompensēšanas kārtība neizmaina tiesiskās attiecības juridisko dabu, un kompensācijas noteikšana kriminālprocesa ietvaros ir vienīgi no delikta izrietošo tiesisko attiecību efektīvāks procesuāls risinājums.

Īsumā analizējams būtu arī jautājums par to, vai Administratīvā procesa likuma, Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma kontekstā un citu normatīvo aktu kontekstā valsts pārvaldes iestāžu prettiesiska rīcība, kas rada kaitējumu, ir uzskatāma par deliktu. Lai arī šādā gadījumā, nosakot zaudējumu un personiskā kaitējuma kompensēšanas priekšnoteikumus un kompensācijas apmēru, subsidiāri piemērojami civiltiesību principi,³³ tomēr valsts kā sākotnējās publisko tiesību juridiskās personas prettiesiska un kaitējumu radoša rīcība (lat.val. - *acta iure imperii*) un atbildība par fiziskajai personai un juridiskajai personai nodarītajiem zaudējumiem, kā arī par nemantisko kaitējumu ir uzskatāma par daļu no publiski tiesiskām attiecībām.³⁴ Tomēr minētais neizslēdz, ka valsts varētu būt atbildīga par ārpuslīgumisku kaitējumu, kas radies citas personas tiesības aizskarošas rīcības rezultātā, kas nav saistīta ar valsts varas funkciju realizēšanu. Latvijas tiesību sistēmā tādējādi delikta jēdzieniskā izpratne minētās tiesiskās attiecības tikai daļēji ietver. Arī doktrīnā uzsvērts, ka pieeja, atbilstoši kurai viss radītais kaitējums ir kompensējams, atbilst civiltiesiskās atbildības

³¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-32.

³² Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 101.pants. Latvijas Kriminālprocesa kodekss: LPSR kodekss (spēkā no 01.04.1961.; zaudējis spēku 01.10.2005.). Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90971> [skatīts: 02.12.2013.].

³³ Administratīvā procesa likuma 97.pants. Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 14. novembris, Nr.164 (2551).

³⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01 „Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajam teikumam”.

par deliktu pamatprincipiem, nodrošinot kompensējošās un arī preventīvās funkcijas izpildi,³⁵ bet valsts pārvaldes iestāžu atbildība ir ierobežota ar atbildības limitiem, kas nonāk pretrunā ar *restitutio ad integrum* jeb pilnīgas atlīdzināšanas un mantiskā stāvokļa atjaunošanas principu, kas ir atbildības par deliktu viens no galvenajiem uzdevumiem. Lai arī valsts atbildības ierobežošanai ir saskatāms leģitīms mērķis, tomēr, iespējams, valsts atbildības vispārēji ierobežojumi var liegt cietušā tiesības saņemt kaitējuma kompensāciju, kas atsevišķos gadījumos nebūtu uzskatāms par taisnīgu risinājumu, kas liktu apšaubīt šo ierobežojumu samērīgumu ar ierobežojumu mērķi un apsvērt izņēmumu radīšanu minēto atbildības ierobežojumu piemērošanai.

Atbildības par deliktu un prasījuma par kaitējuma kompensēšanu rašanās *ratio iuris* ir konflikta atrisināšana un sabiedriskā miera atjaunošana,³⁶ ko var sekmēt tikai abu pušu interešu ievērošana. Savukārt, piemēram, soda kā sankcijas krimināltiesībās, kas aizsargā objektīvi un sabiedriski nozīmīgas intereses,³⁷ jēga un mērķis ir vainīgās personas sodīšana, individuālā un vispārējā prevencija.³⁸ Salīdzinot delikta jēdzienu ar noziedzīgu nodarījumu vai valsts pārvaldes iestāžu pārkāpumiem, jāsecina, ka delikta jēdziens pretēji tā vārdiskajai nozīmei un visai plašajam definējumam mūsdienās aplūkojams kā privāto tiesību sastāvdaļa, un kopējā tiesību sistēmā deliktu tiesību uzdevums ir reglamentēt civiltiesiskās attiecības personu starpā, primāri neskarot sabiedrības intereses, bet gan aizsargājot cietušā, kam radīts kaitējums prettiesiskas rīcības rezultātā, tiesības un tiesiskās intereses. Delikta jēdziens tādējādi neaptver publiski tiesiskās attiecības, kas rodas citas personas tiesību aizskāruma gadījumā, tomēr, izdarot noziedzīgu nodarījumu, persona var vienlaicīgi radīt arī delikta tiesiskās attiecības ar cietušo.

1.2. Atbildības par deliktu vēsturiskā attīstība

Personas tiesību aizskārums, kas rada kaitējumu, ir bijis ikkatras sabiedrības sabiedriskās dzīves parādība dažādos laika periodos vēsturē, un jau no rakstīto tiesību rašanās pirmsākumiem ir konstatējamas norādes uz šādu tiesisko attiecību risinājumu meklējumiem. Lai arī tiesību institūtu vēsturiskās attīstības analīze pati par sevi nepalīdz nonākt pie konkrēta risinājuma tiesību problēmjaudājumiem mūsdienās, tomēr tā ļauj saprast tiesību institūtu ģenēzi, evolūciju, mijiedarbību ar citiem tiesību institūtiem. Lai varētu spriest par deliktu tiesību

³⁵ Palmer V. V., Bussani M. Pure Economic Loss. New Horizons in Comparative Law. New York: Routledge-Cavendish, 2009, p.23.

³⁶ Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 147.lpp.

³⁷ Sinaiskis V. Personība un personiskās tiesības jaunajā Civīllikumā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1938, Nr.2, 329.lpp.

³⁸ Banga E. Soda jēga un būtība. *Jurista Vārds*, 2005.gada 4.oktobris, Nr.37 (392).

modernizācijas virzieniem, deliktu tiesību lomu tiesību sistēmā mūsdienās, kā arī mērķiem un uzdevumiem, ir nepieciešams analizēt atbildības par deliktu vēsturisko attīstību un tiesisko attiecību regulējumu. Arī doktrīnā uzsvērts, ka tiesām atkristu daudz darba un juristi varētu izvairīties no kļūdām, ja civiltiesību izpratne tiktu reformēta atbilstoši attiecīgajā laika posmā pastāvošajai tiesību izpratnei.³⁹ Deliktu tiesību vēsturiskā nozīme palīdz izprast deliktu tiesību lomu, nozīmi un arī robežas mūsdienās vienotas tiesību sistēmas ietvaros. Arī deliktu tiesību funkcijas nav iespējams pilnvērtīgi pētīt, neapzinoties, ka šīs funkcijas vēsturiski ir bijušas atšķirīgas un mūsdienās atsevišķas deliktu tiesību vēsturiskās funkcijas pilda, piemēram, krimināltiesības, administratīvās tiesības un ka personas aizsardzību nodrošina arī starptautiskās tiesības un konstitucionālās personas pamattiesību garantijas.

Viens no senākajiem tiesību avotiem, kas ir pieejams un analizējams, ir Hammurapi likumu kodekss, kas tiek datēts ap 1750.gadu pirms Kristus, un tas satur normas, kas XXI gadsimta tiesību kontekstā varētu tikt uzskatītas par civiltiesību, krimināltiesību un procesuālo tiesību normām.⁴⁰ Piemēram, Hammurapi likumu kodeksa 196.pants un 197.pants iezīmē taliona principu, attiecīgi nosakot: „*Ja vīrs izdur cita vīra aci, viņa paša acs tiks izdurta, [..] ja viņš salauž cita vīra kaulu, viņa kauls tiks salauzts.*”⁴¹ Vairāki panti skar miesas sodus, kā arī norādīts uz personas atbrīvošanu no atbildības par miesas bojājumu, ja tā zvēr, ka netīšām savainojis cietušo. Turpretim citas normas norāda uz mantiskas vērtības došanu: „*Ja viņš izdurs brīvlaista cilvēka aci vai salauž brīvlaista cilvēka kaulu, viņš samaksās vienu sudraba minu; [..] ja no dzimšanas brīvs cilvēks iesit citam no dzimšanas brīvam cilvēkam vai tādas pašas kārtas cilvēkam, viņš maksās vienu minu sudraba; [..] ja cilvēks nomirst no viņa ievainojuma [..] viņš maksās pusi minas sudrabā; [..] Ja cilvēks sit no dzimšanas brīvu sievieti tā, ka viņa zaudē savu nedzimušo bērnu, viņš maksās desmit šekeļus par to, ko viņa zaudējusi; [..] ja šī sieviete nomirst, tad viņš maksās pusi minas.*”⁴² Arī Senās Indijas Manu likumu (II gs. pirms Kristus) krājums arī saturēja normas, kas norādīja uz sankcijas proporcionalitāti radītajām kaitīgajām sekām: „*Kad tiek izdarīts sitiens ar mērķi kaitēt cilvēkam vai lopam, tad jāuzliek sods atbilstīgi izdarītajam kaitējumam.*”⁴³ Tādējādi senāko tiesību avotu galvenais atbildības princips ir taliona princips, kas nozīmē, ka personai, kas izdarījusi citai kaitējumu, ar to apzīmējot šo laiku tiesību avotiem raksturīgo tiešās darbības rezultātu, ir jāatbild ar tieši tādām pat sekām. Radīta kaitējuma gadījumā personai bija tiesības uz likumā noteiktu naudas summu,

³⁹ *Sinajskis V.* Vispārējie civiltiesību pamati (Prolegomena). Rīga: Valters un Rapa, 1935, 166.lpp.

⁴⁰ *Zemītis G.* Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: izdevniecība „BA Turība”, 2006, 32.lpp.

⁴¹ *Blūzma V., Osipova S., Zemītis G.* Ārvalstu tiesību vēstures avoti. Rīga: Biznesa augstskola “Turība”, 2007, 28.lpp.

⁴² *Ibid.*, 28.-29.lpp.

⁴³ *Ibid.*, 47.lpp.

kuru tā bija tiesīga saņemt no izdarītāja. Tiesisko attiecību starp publisko varu un aizskārēju, kā arī aizskārēju un cietušo nošķirums nav šim periodam raksturīgs. Šajā periodā nav iespējams runāt par personas sodīšu un kaitējuma kompensēšanu kā par diviem dažādiem un nošķirti mērķiem rakstīto tiesību kontekstā. Tiesību normas ir izteikti kazuistiskas un tajās atspoguļota attiecīgajam laikam un vietai raksturīgā sociālo vērtību izpratne.

Senajā Romā aizskārums (*iniuria*) kā viens no tiesību pārkāpuma veidiem tika izdalīts saskaņā ar XII tabulu likumiem (*Leges Duodecim Tabularum*), par kuriem personas aizskārēju drīkstēja sodīt, sasaistot ar važām.⁴⁴ XII tabulu likumos VIII tabulas 2.punkts noteica, ka: „*ja kāds citam salauzis locekli un neizlīgst, tad pieļaujams talions*”.⁴⁵ Minētās tabulas 3.pants un 4.pants savukārt noteica mantisku atbildību par personai nodarīto kaitējumu.⁴⁶ *Iniuria* tika uzskatīts par vienu no vissmagākajiem pārkāpumiem, kas izpaudās, piemēram, kā piekaušana, locekļu salaušana, acu izsišana utt.⁴⁷ No *Lex Aquilia*, kas tika piemērots no III gadsimta pirms Kristus, izrietēja abstraktāki un vispārīgāki delikttiesiskās atbildības pamati.⁴⁸ Pamazām kazuistiskie un konkrētu darbību aprakstošie atbildības pamati *urere, frangere, rumpere* tika aizstāti ar terminu *corrumpere*, kas bija saturiski abstraktāks un apzīmēja dažādu bojājumu nodarīšanu, un tiesību izpratni turpināja attīstīt arī prētoru edikti (*Edictum praetoris*).⁴⁹ Gajs norādījis, ka pretstatā mantiskam kaitējumam rētas vai kropļojumi brīva cilvēka miesā ir nenovērtējami (*Cicatricium autem aut deformitatis nulla fit aestimatio, quia liberum corpus nullam recipit aestimationem*).⁵⁰ Senās Romas tiesības tādējādi cita starpā iezīmēja būtisku soli pretim abstraktāku un augstākas juridiskās tehnikas civiltiesiskās atbildības par deliktu normu attīstībai un atbildības izpratnes paplašināšanai. Lai arī agrīnajās Senās Romas tiesībās, kas attiecīgajā laika periodā uzskatāmas par vienām no attīstītākajām un saturiski abstraktākajām un kuras tādēļ tiks izvērstāk apskatītas kontekstā ar darbā turpmāk analizētajiem problēmjaudājumiem, atrodams atsauces uz taliona principu, tomēr eventuāli uzsvars tiesībās tika likts uz aizskārēja rīcības mantiskajām sekām, un cietušajam tika nodrošinātas tiesības uz kompensāciju par tam nodarītu kaitējumu.

⁴⁴ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: izdevniecība „BA Turība”, 2006, 99.-100.lpp.

⁴⁵ *Si membrum rup/s/it, ni cum eo pacit, talio esto.* Duodecim Tabularum Leges. Tabula VIII. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/12tables.html>, [skatīts: 03.01.2015.].

⁴⁶ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 40.lpp.

⁴⁷ Birziņa L. Romiešu tiesības. Mācību līdzeklis. Rīga: [b.i.], 1997, 80.lpp.

⁴⁸ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 161.-162.lpp.

⁴⁹ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown: Juta & Co, Ltd., 1992, p.1006.

⁵⁰ Dig. 9.3.7. Gaius 6 ad ed. provinc. Cum liberi hominis corpus ex eo, quod deiectum effusumve quid erit, laesum fuerit, iudex computat mercedes medicis praestitas ceteraque impendia, quae in curatione facta sunt, praeterea operarum, quibus caruit aut cariturus est ob id, quod inutilis factus est. cicatricium autem aut deformitatis nulla fit aestimatio, quia liberum corpus nullam recipit aestimationem. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest50.shtml>, [skatīts: 03.01.2015.].

Normas, kuras XXI gadsimta tiesību kontekstā varētu būt uzskatāmas par deliktu tiesību normām, atrodamas arī Bībeles Vecajā derībā, kurā atspoguļoti vairāki priekšraksti, kas definē sabiedrības un indivīda kā sabiedrības daļas uzvedību attiecībā pret citām personām vai personu grupām. Šādu rīcību pēc būtības vienmēr nevar raksturot kā konkrētu rīcības priekšrakstu, bet ar zināmu saturisku kvalitāti piepildītu rīcības standartu, no kā var deducēt noteiktus ētikas principus, kas Izraēla tautai jāievēro. Piemēram, Mozus Otrās grāmatas 22.nodaļā norādīts: “*Ja zagli atrod pie ielaušanās un tas tiek nosists, tad nav atriebēja viņa asinīm. [...] Zaglis lai atlīdzina, bet, ja viņam nav, tad viņš par savu zādzību ir jāpārdod. Ja zagtais lops viņa rokās tiek atrasts dzīvs, vai tas ir vērsis, vai ēzelis, vai avs, tad divkārt viņam ir jāatlīdzina. Ja izceļas uguns un tā aizdedzina ērkšķus un aprij vai nu stabiņus, vai nopļautu labību, vai pašu tīrumu, tad tam, kas uguni pielaidis, būs pilnībā visu atlīdzināt. Ja kāds dod uzglabāt savam tuvākam naudu vai rīkus, bet tam tie tiek no viņa mājas izzagti un zaglis tiek atrasts, tad šim tas divkārtīgi jāatlīdzina.*”⁵¹ Tādējādi arī Vecajā derībā ietverti tiesību normām līdzīgi rīcības priekšraksti, kas līdz ar dažādu citu dzīves sfēru regulējošiem ētikas principiem ietver krimināltiesību normām līdzīgu regulējumu, kā arī kazuistiski regulē aizskārēja un cietušā savstarpējās tiesiskas attiecības.

Viduslaiku tiesībām bija raksturīgs kompozīcijas sodu izmantojums, kas izpaudās kā rakstītājās tiesībās noteiktas summas piespriešana par labu cietušajam, kas jāmaksā vainīgajam vai tā dzimtai. Kompozīcijas sodi tika ieviesti, aizvietojojt asinsatriebību. Vīra nauda bija viens no kompozīcijas tipa sodiem, kas tika noteikts kā atlīdzinājums par personas nonāvēšanu. Vīra naudai radniecīgs institūts bija buses (vācu val. - *Busse*), kas ietverts jau *Lex Salica* un ar ko saprotama mantiska kompensācija, kas maksājama par mazāk nozīmīgu pārkāpumu.⁵² Sākotnēji puses vienojās par kompozīcijas apmēru, bet vēlāk ar paražu tiesībām nostiprinājās noteiktas naudas summas maksāšanas pienākums par katru nodarījumu. Pieaugot publiskās varas lomai, tika noteikts, ka viena trešdaļa no kompozīcijas maksājuma pienākas valstij kā miera nauda, bet divas trešdaļas cietušajam, ko, iespējams, var vērtēt kā soli virzībā uz publiskiem sodiem.⁵³

No *Lex Salica* (507.-511.gads), kas uzskatāms par vienu no senākajiem barbaru tiesību krājumiem, izrietēja, ka atbildības par aizskārumu mērķis, no vienas puses, ir atlīdzināt cietušajam, bet, no otras puses, samaksāt par karaļa miera traucēšanu.⁵⁴ Lai arī šis tiesību avots veicināja asinsatriebības aizstāšanu ar strīdu izskatīšanu noteiktā kārtībā, tomēr civilprocess un

⁵¹ Vecās Derības Otrā Mozus grāmata 22:1-22:6. Pieejams: <http://bible.lv/bible/bible.php> [skatīts: 12.01.2013.].

⁵² Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: izdevniecība „BA Turība”, 2006, 113.lpp.

⁵³ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 68.-69.lpp.

⁵⁴ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: izdevniecība „BA Turība”, 2006, 113.lpp.

kriminālprocess mūsdienu izpratnē nošķirti netika.⁵⁵ *Lex Salica* no nozieguma izrietošās tiesiskās attiecības daudzos gadījumos regulēja līdzīgi kā privāti tiesiskas attiecības, liekot uzsvāru uz aizskartās personas interesi saņemt atlīdzinājumu pār publisko interesi sodīt. Atbilstoši *Lex Salica* noteikumiem par slepkavības mēģinājumu bija jāmaksā 63 solidi, par galvaskausa vaļēju lūzumu - 30 solidi, par ievainojumu, kas skar iekšējos orgānus vēdera rajonā - 30 solidi un 5 solidi par ārstēšanos, kā arī gadījumā, ja ir ilgstošas sāpes un rēta nedzīst, tad maksājami 62,5 solidi un 9 solidi par ārstēšanos, par vaļēju brūci – 15 solidi, par sitienu ar koku vai dūri - 3 solidi par katru.⁵⁶ Vēlāk, piemēram, Kentas karaļa Etelberta likumi (apm. 603.gads), kas bija viens no pirmajiem rakstītajiem tiesību avotiem viduslaiku Anglijā, noteica, ka: „*Ja, lai kā tur nebūtu, kāds cilvēks tiek nogalināts, viņam jāsamaksā 20 šiliņu liela kompensācija.*”⁵⁷ Sekojošajā normā bija norādīts, ka: „*Ja kāds nogalina cilvēku, tad viņam jāsamaksā parastā 100 šiliņu vīra nauda.*”⁵⁸ Veseksas valsts karaļa Ines likumi (apm. 688.-694.gads) savukārt bija nozīmīgi ar to, ka šajās normās tiek norādīts, ka, kompensējot kaitējumu, vērā ņemama cietušā personība un statuss sabiedrībā. Saistībā ar minēto gan jānorāda, ka šajā laikā tiesībās tika atspoguļots sabiedrības dalījums, kas ietekmēja arī vīra naudas apmēru.⁵⁹ Piemēram, saskaņā ar minētā tiesību avota 32.pantu, ja velsietim bija zemes hide, tad viņa vīra nauda bija 120 šiliņi, ja puse no hides - 80 šiliņi, ja nekas nepieder, tad - 60 šiliņi, bet karaļa jātniekam, kurš pārvadā karaļa ziņojumus, vīra nauda bija 200 šiliņi, un tiesību piemērotājam bija jāseko, lai vīra nauda būtu proporcionāla augstdzimuša cilvēka gadījumā.⁶⁰ Veseksas karaļa Alfrēdā Lielā likumos (871.-899.gads) atspoguļoti mēģinājumi ierobežot asinsatriebību, un vainojamās personas sodīšanu un kompensācijas maksāšanas pienākumu konceptuāli tajos nenošķīra. Saskaņā ar minēto likumu 9.pantu, ja nogalināta sieviete ar bērnu, tad par sievieti maksājama pilna, bet par bērnu puse vīra naudas saskaņā ar tēva dzimtas vīra naudu; soda nauda vienmēr ir 60 šiliņi, ja kompensācija nerasniedz 30 šiliņus, bet, ja sasniedz, tad soda nauda ir 120 šiliņi.⁶¹ Likumu 36.pants paredzēja gadījumu, kad „*kādam ir šķēps pār plecu*” un ar to tiek caururbts cietušais, tad soda nauda nav jāmaksā – maksājama tikai kompensācija.⁶² Skandināvijas viduslaiku vienā no nozīmīgākajiem tiesību avotiem – Gutalagā par nogalināšanu personas sētā (dzīvesvietā) un sakropļošanu tika noteikta vienāds sods un kompensācija – 12 markas valstij, 12 markas

⁵⁵ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 67.lpp.

⁵⁶ Blūzma V., Osipova S., Zemītis G. Ārvalstu tiesību vēstures avoti. Rīga: Biznesa augstskola “Turība”, 2007, 164.-165.lpp.

⁵⁷ *Ibid.*, 190.lpp.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: izdevniecība „BA Turība”, 2006, 202.lpp.

⁶⁰ Blūzma V., Osipova S., Zemītis G. Ārvalstu tiesību vēstures avoti. Rīga: Biznesa augstskola “Turība”, 2007, 198.lpp.

⁶¹ *Ibid.*, 210.-213.lpp.

⁶² *Ibid.*, 215.lpp.

prasītājam.⁶³ Neparasts kaitējuma kompensācijas regulējums paredzēts musulmaņu viduslaiku tiesībās. Kisas pārkāpumu grupā bija iekļauti tādi pārkāpumi, par kuriem saskaņā ar šariatu tika noteikta sankcija - atriebība. Sods izpaudās kā atdarīšana par neatgriezeniskiem miesas bojājumiem vai nonāvēšanu.⁶⁴ Tomēr atsevišķos gadījumos pieļaujama bija dija jeb asinsnauda, ar kuru varēja atpirkties par nodarīto. Dija par brīvu vīrieti bija 100 kamieļi jeb 1000 zelta dināri, par sievieti – puse no tā, diju parasti maksāja dzimta, un tā bija maksājama trīs daļās gada laikā. Iespējama bija arī piedošana bez dijas maksāšanas pienākuma.⁶⁵

Pavērsienu Viduslaiku tiesībās kopumā iezīmēja XII un XIII gadsimtu mija, jo līdz tam sodīšana netika nošķirta no kaitējuma kompensēšanas, un tā bija daļa no privāta kompensācijas akta, kas aizstāja asinsatriebību, savukārt šis laika posms iezīmē soda kā publiski tiesiskas atbildības izpratnes veidošanos, un krimināltiesības atšķirībā no privātajām tiesībām ieguva mūsdienās pieņemto izteikti publiski tiesisku raksturu.⁶⁶ Savukārt *Constitutio Criminalis Carolina* (1532.g.) lielā daļā Eiropas noslēdza pārejas posmu uz krimināltiesībām un kriminālprocesu kā publiski tiesisku procesu, veicinot deliktu tiesību kā atsevišķas tiesību nozares attīstību.⁶⁷

Latvijas teritorijā līdz XIII gadsimtam pastāvēja paražu tiesību normas, kas ļoti kazuistiski regulēja, piemēram, kompensācijas noteikšanu par radīto kaitējuma. Latvijas teritorijā šajā laikā pastāvēja asinsatriebība jeb vaidu tiesība.⁶⁸ Kuršu zemnieku tiesībās teikts, piemēram, ka tam, kas ar nūju piekauj otru zilu vai asiņainu, par katru pierādītu sitienu jāmaksā 2 ozeringus, bet, ja nav ne zilumu, ne asiņu - tad 8 artavas.⁶⁹ Latvijas teritorijā ap šo laiku pastāvēja arī izpirkuma tiesība, kas saskaņā ar lībiešu zemnieku tiesībām pieļāva ar vīra naudas samaksu izlīgt. Tomēr vīra nauda bija ļoti augsta, tādēļ asinsatriebība saglabājās vēl pat XVI gadsimtā.⁷⁰

Rīgas-Rēveles tiesības (apm. 1225.-1228.gads) arī iezīmēja asinsatriebības un kompozīcijas sodu miju. Minētā tiesību avota 3.pants noteica, ka par nonāvēšanu piemērojama asinsatriebība, bet gadījumā, ja vainīgais izbēg un grib kompensēt kaitējumu, tad jādod 6 markas pilsētai un divkāršu kompensāciju piederīgajiem, bet līdzdalībniekiem jāmaksā 3 markas pilsētai un 12 markas nonāvētā tuviniekiem.⁷¹ Smoļenskas un Rīgas līgums 1229.gadā

⁶³ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 61.-62.lpp.

⁶⁴ Osipova S. Musulmaņu tiesību vēsture viduslaikos. Rīga: Latvijas Universitāte, 2001, 73.lpp.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: izdevniecība „BA Turība”, 2006, 121.-122.lpp.

⁶⁷ *Ibid.*, 166.lpp.

⁶⁸ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. 1.daļa. Rīga: Zvaigzne, 1972, 27.lpp.

⁶⁹ *Autoru kolektīvs prof. E.Meļķiša zinātniskajā redakcijā.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti. 10.-16.gs. Rīga: “Latvijas Vēsture” fonds, 1998, 20.-21.lpp.

⁷⁰ *Ibid.*, 23.lpp.

⁷¹ *Ibid.*, 182.-183.lpp.

savukārt noteica, ka par brīva cilvēka nonāvēšanu maksājamas 10 sudraba grivnas, par nebrīva - 1 sudraba grivna.⁷² Hamburgas-Rīgas tiesības (XIII gadsimta otrā daļa), piemēram, noteica, ka par sitieniem līdz cietušais kļūst asiņains vai zils jāmaksā rātei 10 sudraba markas, 3 mārciņas tiesnesim un apsūdzētājam; to pašu jādod arī cietušajam.⁷³ Arī Rīgas arhibīskapijas zemnieku tiesībās, kas bijušas spēkā ap XIII-XVI gadsimtu, bija ļoti detalizēti un kazuistiski regulēta atbildība par dažādiem miesas bojājumiem, un līdzīgi atbildība bija regulēta arī lībiešu zemnieku tiesībās un kuršu zemnieku tiesībās.⁷⁴ Tiesību vēsturnieki norāda, ka kompozīcijas sodu sistēma Latvijas teritorijā ienāca no ģermāņu tiesībām.⁷⁵ Livonijas bruņinieku tiesības detalizēti regulēja kompensācijas samaksu par ķermeņa daļu un citu miesas daļu bojājumiem. Ja miesas bojājumu kādai personai bija nodarījis dzīvnieks, tad viņa īpašniekam vai nu maksā cietušajam atlīdzību, vai jāatdod tam pašu dzīvnieku. Samērā plaši Livonijas bruņinieku tiesībās bija regulēti arī goda aizskārumi, un neslavas cēlājiem draudēja naudas sodi.⁷⁶ Livonijas senāko bruņinieku tiesību 55.n.pants noteica, ka ne tēvs, ne brāļi nedrīkst izpirkt sodu, bet tiesības uz kompensāciju pāriet mantojumā, kā arī par bīskapijas vīra nogalināšanu bīskapija bija jāatstāj uz vienu gadu un vienu dienu un, pēc šī laika atgriežoties, jāmaksā 13 florinus un 4 ēras, pretējā gadījumā persona cieta vaidu sekas.⁷⁷ Livonijas spogulis savukārt paredzēja, ka puse no vīra naudas maksājama par dažādiem personas savainojumiem.⁷⁸ Savukārt Zviedrijas karaļa izdotie Kara artikuli (1683.gada 2.marts) ir nozīmīgi ar to, ka ne par personai, ne par tās mantai radītu kaitējumu naudas sodi, kas maksājami cietušajam, vairs nav paredzēti,⁷⁹ kas zināmā mērā iezīmē pareju uz publiskiem sodiem par šiem noziedzīgajiem nodarījumiem.

Senākie un relatīvi kazuistiskie tiesiskā regulējuma piemēri atspoguļo, kā tikusi regulēta atbildība par personas aizskārumu vai mantas bojāšanu, un tie norāda, ka vēsturiski likumdevējs, izstrādājot tiesību aktus, īpaši attiecībā uz personas aizskārumu neievēroja striktu dalījumu starp publiski tiesiskajām attiecībām un sankciju, ko publiskā vara piemēroja par sevišķi sabiedriski vai valstiski kaitīgām darbībām, no vienas puses, un cietušā tiesisko interesi, lai kaitējums tiktu novērsts vai kompensēts, no otras puses, kā arī šāds dalījums nepastāvēja paražu tiesībās. No tā var secināt, ka, pastāvot noteiktām vērtību sistēmām, vēsturiskiem,

⁷² Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. 1.daļa. Rīga: Zvaigzne, 1972, 80.lpp.

⁷³ *Autoru kolektīvs prof. E.Meļķiša zinātniskajā redakcijā.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti. 10.-16.gs. Rīga: "Latvijas Vēsture" fonds, 1998, 225.lpp.

⁷⁴ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. 1.daļa. Rīga: Zvaigzne, 1972, 27.lpp.

⁷⁵ *Autoru kolektīvs prof. E.Meļķiša zinātniskajā redakcijā.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti. 10.-16.gs. Rīga: "Latvijas Vēsture" fonds, 1998, 35.lpp.

⁷⁶ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. 1.daļa. Rīga: Zvaigzne, 1972, 78.lpp.

⁷⁷ *Autoru kolektīvs prof. E.Meļķiša zinātniskajā redakcijā.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti. 10.-16.gs. Rīga: "Latvijas Vēsture" fonds, 1998, 57.lpp.

⁷⁸ *Ibid.*, 76.-77.lpp.

⁷⁹ *Apsītis R., Blūzma V., Lazdiņš J.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2.sējums. Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 312.lpp.

politiskiem, reliģiskiem, sociāliem un citiem apstākļiem, tiesības, kuras skar cietušā un aizskārēja mantisko attiecību regulējumu, ir pildījušas dažādas funkcijas, un tās ir bijušas vērstas uz tiesisko attiecību noregulējumu atbilstoši attiecīgā laika perioda taisnīguma izpratnei. Pret darbību, kas aizskar personu vai tās mantu, kā sabiedriski nepieļaujamu darbību publiskā vara ir vērsusies, nosakot sankciju, kas vērsta uz personas sodīšanu, kaitējuma novēršanu, sabiedriskā miera atjaunošanu, prevenciju un citu mērķu sasniegšanu. Tādēļ vēsturiski aizskārums ticis saistīts ar privāti publisku sankciju, kuras viens no mērķiem ir bijis cietušā interešu aizsardzība, taču mūsdienās šī izpratne ir evolucionējusi, pastāvot dalījumam publiski tiesiskā pārkāpumā, kas ir noziedzīgs nodarījums vai cita veida sodāma darbība, un privāttiesiskās aizskārēja un cietušā tiesiskajās attiecībās, ko regulē deliktu tiesības. To, kas, piemēram, vēsturiski ir ticis regulēts ar taliona principu, nosakot, ka acs izsišana vai kaula salaušana sodāma ar acs izsišanu vai kaula salaušanu vainīgajam,⁸⁰ kā arī asinsatriebību jeb vaidu tiesību,⁸¹ mūsdienās aizstāj krimināltiesiskā sankcija jeb sods un civiltiesiskās sekas jeb cietušā tiesības uz kompensāciju sakarā ar radīto kaitējumu. Minētais liek apšaubīt sodošās funkcijas atzīšanu un attaisnošanu mūsdienās Eiropas valstu, tostarp Latvijas, deliktu tiesībās.

Latvijas deliktu tiesību attīstību un pāreju uz mūsdienu izpratnei atbilstošu sodīšanas un kaitējuma kompensēšanas nošķirumu iezīmē 1864.gada Vietējo likumu kopojuma III daļas izstrāde un attiecināšana uz Latvijas teritoriju. Izstrādājot Vietējo likumu kopojumu, bija nepieciešams apkopot Baltijas guberņās spēkā esošās un piemērotās civiltiesības, un uzdevums vietējos likumus apkopot un formulēt pantos tika uzticēts Frīdriham Georgam fon Bungem, meklējot formulējumus romiešu tiesībās, romiešu tiesību avotos un arī Prūsijas un Saksijas civiltiesiskos, un arī atsauces uz avotiem zem Vietējo likumu kopojuma III daļas pantiem liecina, ka 2882 no 4600 pantiem bija tieši vai netieši pārņemti no romiešu tiesībām.⁸² Arī doktrīnā apstiprināts, ka Frīdrihs Georgs fon Bunge bija savācis Baltijas guberņu teritorijās praksē lietotās romiešu tiesību normas un zinātniski tās izvērtējis, salīdzinot ar oriģināltekstiem, pirms formulēšanas pantos.⁸³ Vietējo likumu kopojuma III daļas izstrādi nevar uzskatīt par tiesību jaunradi, bet šajā gadījumā var runāt tikai par spēkā esošo tiesību apkopošanu un sistematizāciju.⁸⁴ Lai arī Vietējo likumu kopojumā pēc tā spēkā stāšanās tika izdarīti vairāki principiāla rakstura grozījumi,⁸⁵ tomēr šis tiesību avots ir uzskatāms par vienu no

⁸⁰ *Blūzma V., Osipova S., Zemītis G.* Ārvalstu tiesību vēstures avoti. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 28.lpp.

⁸¹ *Kalniņš V.* Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. 1.daļa. Rīga: Zvaigzne, 1972, 27.lpp.

⁸² *Ibid.*, 303.-304.lpp.

⁸³ *Kalniņš V.* Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 210.lpp.

⁸⁴ *Schwartz P.* Latvijas 1937.gada 28.janvāra Civiltiesums un tā rašanās vēsture. Tulkojuma zinātniskais redaktors prof. J.Lazdiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 22.-23.lpp.

⁸⁵ *Autoru kolektīvs prof. Dīrīha Andreja Lēbera redakcijā.* Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Rīga: „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 234.lpp.

veiksmīgākajām romiešu tiesību kodifikācijām un juridisku pamatu Latvijas civiltiesību attīstībā un pilnveidošanā.⁸⁶ Tiesību vēsturnieki norāda, ka Vietējo likumu kopojuma III daļas regulējums attiecībā uz deliktiem bija pārņemts no Akvīlija likuma par nodarītiem zaudējumiem (*Lex Aquilia*), to pielāgojot laikmeta prasībām.⁸⁷ Ņemot vērā, ka Vietējo likumu kopojuma III daļas 3284.pants, ieviešot nebūtiskus redakcionālus labojumus, tika ietverts Civillikuma 1635.panta pirmajā daļā un ir minētajai normai saturiski līdzīgs, var secināt, ka deliktu tiesību regulējuma pamatnorma Civillikumā ir lielā mērā pārņemta tieši no Vietējo likumu kopojuma III daļas. Lielākā daļa normu, kas bija ietvertas Vietējo likumu kopojuma III daļas 3285.-3304.pantā, 3435.-3460.pantā un 4552.-4592.pantā, ir attiecīgi pārņemtas Civillikuma 1636.-1650.pantā, 1770.-1792.pantā un 2347.-2368.pantā. Tas savukārt ļauj secināt, ka Civillikumā ietvertais deliktu tiesību regulējums ir netieši pārņemts no romiešu tiesībām, kuras savukārt kā XIX gadsimtā Baltijas guberņās lietotās civiltiesības tika apkopotas, sistematizētas un ietvertas Vietējo likumu kopojuma III daļā. Atšķirībā no senākā un līdz XIX gadsimta vidum Latvijas teritorijā piemērojamā ļoti kazuistiskā deliktu tiesību regulējuma Civillikumā pārņemtās Vietējo likumu kopojuma III daļas deliktu tiesību normas kopumā ir piemērotas XXI gadsimta tiesisko attiecību regulēšanai. Tomēr, lai nodrošinātu tiesību dinamisku attīstību un atbilstību XXI gadsimta tiesiskajai videi, no delikta izrietošo tiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu un efektīvu cietušo tiesisko aizsardzību, ir nepieciešama civiltiesiskās atbildības par deliktu funkciju analīze un civiltiesiskās atbildības par deliktu normatīvā regulējuma, interpretācijas un piemērošanas pilnveidošana un modernizācija, kas tiks plašāk analizēta turpmākajā darba daļā.

1.3. Civiltiesiskās atbildības par deliktu funkcijas

XXI gadsimtā vairs nepastāv viedokļu atšķirību attiecībā uz to, ka deliktu tiesību centrā ir mantiskā vai nemantiskā kaitējuma kompensēšanas funkcija.⁸⁸ Tiesību doktrīnā norādīts, ka civiltiesiskās atbildības viena no funkcijām ir atjaunot stāvokli, kāds būtu tad, ja neatļautā darbība nebūtu notikusi un nebūtu izjaukusi kreditora mantisko stāvokli vai kaitējusi aizsargātiem nemantiskiem labumiem.⁸⁹ Šo funkciju var dēvēt par civiltiesiskās atbildības par deliktu kaitējuma kompensējošo funkciju.

Kompensējošā funkcija ir saistīta ar personu tiesību un tiesisko interešu līdzsvara atjaunošanu pēc tam, kad viena persona neattaisnojami aizskārusi citas personas tiesības vai

⁸⁶ *Autoru kolektīvs prof. Dīrtiņa Andreja Lēbera redakcijā.* Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Rīga: „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 41.lpp.

⁸⁷ *Kalniņš V.* Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. 1.daļa. Rīga: Zvaigzne, 1972, 345.lpp.

⁸⁸ *Kozioł H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.75.

⁸⁹ *Torgāns K.* Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 204.lpp.

tiesiskajās intereses, radot kaitējumu.⁹⁰ Šīs funkcijas kontekstā deliktu tiesību uzdevums ir aizsargāt cietušo, izmantojot noteiktu aizskarto tiesību aizsardzības mehānismu, piešķirot tiesības saņemt kompensāciju, ja personas tiesības ir aizskartas, radot kaitējumu.⁹¹ Šīs funkcijas efektivitāte ir atkarīga no likumdevēja piešķirtajām tiesību aizsardzības iespējām, kas ietver gan materiāli tiesiskus mehānismus tiesību aizsardzībai, piemēram, likumā noteiktas pierādīšanas pienākuma pārejas un prezumpcijas,⁹² gan arī procesuālus mehānismus, nodrošinot tiesības kaitējuma kompensāciju prasīt tiesas ceļā un atsevišķos gadījumos paredzot procesuālus atvieglojumus kompensācijas saņemšanai, piemēram, atbrīvojumu no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos⁹³ un tiesības lūgt labvēlīgu spriedumu atzīt par nekavējoties izpildāmu.⁹⁴

Civiltiesiskās atbildības par deliktu kompensējošā funkcija ir vērsta uz mantisko attiecību noregulējumu starp aizskārēju un cietušo, tomēr atsevišķos gadījumos kaitējuma kompensēšanas pienākums var būt saistīts ar zināma riska iestāšanos vai atbildības iestāšanos par citu personu rīcību, piemēram, gadījumos, kad vecāki atbild par bērnu un darba devējs par darbinieka radītu kaitējumu.⁹⁵ Kompensācijas funkcija var izpausties mantisku labumu nodošanas vai noteiktas naudas summas samaksas veidā, kas atbilst mantas vērtības samazinājumam, atrautās peļņas apmēram, nepieciešamajiem izdevumiem kaitējuma novēršanai utt.⁹⁶

Kompensējošā funkcija ir galvenā arī t.s. stingrās civiltiesiskās atbildības gadījumā. Doktrīnā gan atspoguļots arī viedoklis, ka šīs atbildības galvenā funkcija ir prevencija,⁹⁷ kas ir lielā mērā likumdevēja mērķis, izšķiroties par stingrās atbildības noteikšanu attiecībā uz noteiktos gadījumos radīto apdraudējumu un riskiem, kuri materializējas un rada kaitējumu. Tomēr arī šādā gadījumā cietušā aizsardzība un tā intereses ir noteicošais faktors, jo minētais atbildības režīms pēc būtības vienīgi padara efektīvāku likumdevēja atzītu tiesību aizsardzību, kā arī *ex ante* šāds atbildības režīms veicina iespējami atbildīgo personu interesi nepieļaut kaitējuma rašanos.

Kompensējošs efekts nav raksturīgs vienīgi civiltiesiskajai atbildībai par deliktu, jo kaitējuma kompensēšana ir iespējama, piemēram, civiltiesiskās atbildības vai īpašuma

⁹⁰ Jones M. A., Dugdale A. M., eds. Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition. London: Thomson Reuters Limited, 2010, p.9.

⁹¹ *Ibid.*, p.7.

⁹² Civillikuma 1635.panta trešā daļa.

⁹³ Civilprocesa likuma 43.panta pirmās daļas 2.punkts.

⁹⁴ Civilprocesa likuma 205.panta pirmās daļas 4.punkts.

⁹⁵ Jones M. A., Dugdale A. M., eds. Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition. London: Thomson Reuters Limited, 2010, p.10.

⁹⁶ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.348.

⁹⁷ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.75-76.

apdrošināšanas ietvaros, izmaksājot apdrošināšanas atlīdzību, kā arī publiski kompensāciju fondi vai valsts sociālā apdrošināšana noteikta veida kaitējumu gadījumā var kompensēt radīto kaitējumu.⁹⁸ Civiltiesiskā atbildība un tās kompensējošās izpausmes arī nošķiramas no prasījumiem sakarā ar netaisnu iedzīvošanos (lat.val. - *condictiones*), jo pēdējā gadījumā, lai arī prasījuma mērķis ir panākt noteikta mantiska stāvokļa atjaunošanu, prasījums parasti nav saistīts ar citas personas prettiesisku rīcību.⁹⁹

Kompensējošā funkcija ir ar nedaudz atšķirīgu saturu, ja personai nodarīts juridiski nozīmīgs nemantisks kaitējums. Šādā gadījumā personai rodas tiesības uz kompensāciju sakarā ar tai nodarītu nemantisko kaitējumu, tomēr cietušā aizskārums un tam radītais kaitējums netiek novērtēts naudā, bet cietušajam ir tiesības uz noteiktas naudas summas saņemšanu, kas ir adekvāta tā sāpēm, ciešanām vai cita veida nemantiskajam kaitējumam. Minētajā gadījumā atbildības kompensējošā funkcija izpaužas kā gandarījuma sniegšana un mierinājuma naudas saņemšanas tiesību piešķiršana, jo šādā gadījumā kaitējuma atlīdzināšana nav iespējama tādēļ, ka personas dzīvība un veselība kā cilvēkam piemītošs labums nav mantiski novērtējama un ir *res extra commercium*.¹⁰⁰ Lai arī nemantisko kaitējumu nav iespējams novērtēt naudā un radītās sekas aizstāt ar mantisku labumu, tomēr, sniedzot cietušajai personai adekvātu kompensāciju naudas izteiksmē, var sniegt tai zināmu gandarījumu, mierinājumu un tādējādi mazināt ciešanas un sāpes.¹⁰¹ Šādā gadījumā, neskatoties uz to, ka personas sāpes un ciešanas nav iespējams mantiski novērtēt, analizētā funkcija nodrošina kompensējošo efektu, jo, lai arī kompensācijas apmērs nav ekvivalents radītajam kaitējumam, kā tam būtu jābūt kaitējuma mantai gadījumā, tomēr tiesas uzdevums ir noteikt tādu kompensācijas apmēru, kas būtu samērīgs ar radīto nemantisko kaitējumu konkrētajā gadījumā un nodrošinātu atbilstošu gandarījumu cietušajam, pušu samierināšanu un sabiedriskā miera atjaunošanu. Kompensējošās funkcijas izpausmes nemantiskā kaitējuma gadījumā nepadara to par konceptuāli atšķirīgu civiltiesiskās atbildības par deliktu funkciju, jo arī nemantiskā kaitējuma gadījumā kompensācijas mērķis ir dod cietušajam zināmu gandarījumu un mierinājumu, kas, ciktāl ir iespējams to novērtēt, ir samērīgs ar tam radīto kaitējumu. Līdz ar to civiltiesiskās atbildības par deliktu kompensējošā funkcija ietver mantisku labumu vai naudas summas samaksu cietušajam, kas ir vērsta uz pēc iespējas līdzīga stāvokļa panākšanu, kāds ir bijis pirms personas tiesību aizskāruma un kaitējuma rašanās, tiesību aizskāruma kaitīgo seku novēršanu vai pēc iespējas atbilstoša gandarījuma

⁹⁸ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.348.

⁹⁹ Civillikuma 2369.-2392.pants.

¹⁰⁰ Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Īpašums. (927.-1129.p.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 28.-29.lpp.

¹⁰¹ Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitejuma%20atlidzinasa_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2015.].

sniegšanu un mierinājuma nodrošināšanu sakarā ar kaitējumu, kas personai radies citas personas prettiesiskas un neattaisnojamas rīcības rezultātā. Minētā funkcija neizslēdz tādas darbības kā kaitējuma radīšanas pārtraukšana, rīcība kaitējuma samazināšanai vai faktiskai novēršanai, piemēram, ziņu atsaukšana, atvainošanās, kā arī ārpus deliktu tiesībām eksistējošus kompensēšanas mehānismus un tiesības uz savu aizskarto tiesību aizsardzību citos veidos.

Ar kaitējuma kompensējošo funkciju vēsturiski ir bijusi cieši saistīta arī atbildības sodošā funkcija, kura iedarbojās uz aizskārēju sakarā ar tā sabiedriski vai valstiski kaitīgo rīcību. Latvijas tiesību doktrīnā norādīts, ka civiltiesiskai atbildībai piemīt sodošā funkcija un civiltiesiskās atbildības uzdevums ir cita starpā arī sodīt personu, pamudinot to un citus uz likumīgu rīcību.¹⁰² Personu par labu darbu ir jāuzteic, bet par pārkāpumu ir jā soda.¹⁰³ Kā norādīts doktrīnā, katrs zaudējums plašākā nozīmē projicē ļaunumu, kamēr zaudējums nav atlīdzināts. Ļaunuma iznīcināšanā ieinteresēta visa sabiedrība, bet zaudējums paliek privātas intereses aizskārums.¹⁰⁴ Tomēr, neskatoties uz minētajām atziņām *in abstracto*, jāņem vērā, ka mūsdienās paralēli deliktu tiesībām ir piemērojamas arī krimināltiesības, kas ir ievērojami attīstījušās gadsimtu gaitā, un aizskārēja sodīšana no privāta akta ir kļuvusi par publisku, turklāt, kā norādīts doktrīnā, krimināltiesības šajā ziņā darbojas daudz efektīvāk nekā civiltiesības.¹⁰⁵ Latvijas krimināltiesībās nostiprināts, ka soda mērķis ir aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, resocializēt sodīto personu, panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.¹⁰⁶ Par taisnīgu rezultātu nevarētu uzskatīt situāciju, kurā par vienu un to pašu pārkāpumu persona tiktu sodīta divreiz, gan piemērojot kriminālatbildību, gan civiltiesisko atbildību. Deliktu tiesību piemērošanā jāņem vērā arī, ka gadījumā, ja par vienu un to pašu pārkāpumu iestājas gan kriminālatbildība, gan civiltiesiskā atbildība, sodošā funkcijas izpausme abos gadījumos nonāktu pretrunā ar dubultās sodīšanas aizlieguma principu - *ne bis in idem*.¹⁰⁷

Civiltiesiskās atbildības par deliktu sodošās funkcijas izpausmes nebūtu pieļaujamas arī situācijās, kad darbība, kas radījusi kaitējumu, nav krimināli sodāma, jo tas, kā sodošā funkcija varētu tikt īstenota deliktu tiesībās, būtu represīvi un mantiski iedarbojoties uz atbildīgo personu un palielinot tās atbildības apmēru. Tas savukārt nav attaisnojams ar cietušā interešu

¹⁰² *Bitāns A.* Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 60.-62.lpp.

¹⁰³ *Sinaiskis V.* Taisnības princips Latvijas civiltiesībās. *Jurists*, 1937, Nr.7/8.

¹⁰⁴ *Sinaiskis V.* Vispārējie civiltiesību pamati (Prolegomena). Rīga: Valters un Rapa, 1935, 133.lpp.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 135.lpp.

¹⁰⁶ Krimināllikuma 35.panta otrā daļa. Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr.199/200 (1260/1261).

¹⁰⁷ Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 25.panta pirmo daļu personu par vienu un to pašu nodarījumu var tiesāt vai sodīt tikai vienu reizi. Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 11.maijs, Nr.74 (3232).

aizsardzību, jo kompensācijas apmēra palielināšana aizskārēja sodīšanas nolūkos nav objektīvi nepieciešama kaitējuma novēršanai vai kompensēšanai, kā arī rada iespēju cietušajam nepamatoti iedzīvoties, saņemot neatbilstoši lielu kompensāciju, kas pārsniedz vai ir nesamērīga ar kaitējuma apmēru. Doktrīnā pamatoti norādīts, ka arī atbildīgajai personai no delikta izrietošajās tiesiskajās attiecībās ir tiesības nepamatoti neciest negatīvas mantiskas sekas un neatlīdzināt nesamērīgus zaudējumus.¹⁰⁸ Nav attaisnojamas arī cietušās personas tiesības un nav tiesiski aizsargājama tās vēlme saņemt lielāku vai nesamērīgi lielu kompensāciju no atbildīgās personas, salīdzinot ar tam faktiski radīto kaitējumu.

Tiesību doktrīnā norādīts, ka civiltiesiskās atbildības par deliktu sodošā funkcija izpaužas, piemēram, autortiesību aizskāruma gadījumā, kā arī privātuma, goda, cieņas un reputācijas aizskāruma gadījumā, jo minēto tiesību aizskārumi var nebūt kriminalizēti, šajos gadījumos var būt grūti pierādīt kaitējuma faktu un apmēru, ir nepieciešama preventīva šo aizskārumu novēršana, kā arī nereti šie aizskārumi ir apzināti, jo saistīti ar atbildīgās personas peļņas palielināšanu.¹⁰⁹ Tomēr nekas no minētā neattaisno cietušā tiesības saņemt kompensāciju, kas pārsniedz tam radīto mantisko kaitējumu vai ir nesamērīga ar cietušajam radīto nemantisko kaitējumu, kā arī aizskārēja pienākumu šādu kompensāciju maksāt. Tas, ka kaitējuma faktu vai apmēru ir grūti pierādīt, ir dogmatiski pareizi atrisināts Latvijas tiesībās, paredzot kaitējuma fakta prezumpciju un tiesas ieskata piemērošanu noteiktos gadījumos,¹¹⁰ kas atvieglo kaitējuma konstatēšanu un kompensācijas saņemšanu tiesas ceļā un samazina nepieciešamību pēc civiltiesiskās atbildības par deliktu sodošās funkcijas iedarbības. Arī citos gadījumos, kad cietušajam ir objektīvi grūtāk vai neiespējami pierādīt kaitējuma faktu, apmēru vai citus būtiskus apstākļus, cietušā tiesisko aizsardzību var nodrošināt ar likumdevēja noteiktām legālajām prezumpcijām, pierādīšanas pienākuma pāreju vai citiem juridiskiem mehānismiem, kas nav saistīti ar personas sodīšanu, ko cietušajam arī nav tiesību prasīt un sagaidīt civiltiesisko attiecību ietvaros. Tas, ka kāda persona gūst peļņu no citas personas aizskaršanas, arī nevar pats par sevi ietekmēt personai radīto kaitējumu un attiecīgi arī kompensācijas apmēru, kā arī jāņem vērā, ka šādā gadījumā papildus mantas samazinājumam vai nemantiskajam kaitējumam cietušajam var būt tiesības uz atrautās peļņas atlīdzināšanu. Savukārt, piemēram, tas, ka cietušajam ir aizskarts gods un cieņa preses izdevumā ar mērķi palielināt tā tirāžu, var tikt ņemts vērā kontekstā ar izplatīto nepatieso ziņu publiskumu,¹¹¹ kas

¹⁰⁸ Jones M. A., Dugdale A. M., eds. Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition. London: Thomson Reuters Limited, 2010, p.12-13.

¹⁰⁹ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.349-353.

¹¹⁰ Civillikuma 1635.panta otrā un trešā daļa.

¹¹¹ Tiesu prakse lietās par personas goda un cieņas civiltiesisko aizsardzību. 2004. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2004/Apkopojums_Gods_un_ciena.doc, [skatīts: 04.03.2015.].

savukārt raksturo kaitējuma apmēru, nevis aizskārēja rīcību vai motīvus. Arī gadījumos, kad, nosakot kompensāciju sakarā ar nemantisko kaitējumu, tiek ņemta vērā aizskārēja rīcība, tā tiek ņemta vērā tiktāl, cik tas ir ietekmējis kaitējumu, kas radīts personai.¹¹²

Civiltiesiskā strīdā, nosakot kompensācijas apmēru, nebūtu jāvērtē atbildīgās personas personība, vainas forma, rīcības motīvs, mērķis, kā arī citi apsvērumi, kas ietekmē soda apmēru krimināltiesībās,¹¹³ bet gan jāvērtē rīcības kaitīgās sekas jeb cietušajam nodarītais kaitējums, un personas rīcībai, kura radījusi kaitējumu, ir nozīme vienīgi tiktāl, cik tā ir objektīvi ietekmējusi radītā kaitējuma apmēru, smagumu un sekas, izņemot normatīvajos aktos noteiktos gadījumus. Šāda atziņa nostiprināta arī Eiropas deliktu tiesību principos, norādot, ka personas vainas forma, nosakot nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmēru, ir ņemama vērā vienīgi tad, ja tai ir bijusi nozīmīga ietekme uz kaitējumu cietušajam.¹¹⁴ Savukārt tas, ka, piemēram, atsevišķos gadījumos aizskārēja rīcība vai citi apstākļi padara atbildību stingrāku, kas ir saistīts ar cietušā interešu pastiprinātu aizsardzību, nenozīmē, ka civiltiesiskajai atbildībai par deliktu piemīt sodošā funkcija.¹¹⁵

Lai arī, piemēram, atbilstoši Anglijas tiesu praksei ir iespējams noteikt kompensāciju atsevišķos gadījumos, balstoties uz atbildīgās personas rīcību, nevis aizskāruma rezultātā radīto kaitējumu, un šādā veidā izpildās civiltiesiskās atbildības sodošā funkcija,¹¹⁶ Latvijas tiesību sistēmā nav tāda delikta, kura gadījumā šāda pieeja būtu atbalstāma, sistemātiski iederīga vai konceptuāli savienojama ar deliktu tiesību mērķi un citām funkcijām. Pretējā gadījumā varētu nonākt pie secinājuma, ka pilnībā vai noteiktā daļā atbildība iestājas vienīgi par personas rīcību un tādējādi – neatkarīgi no kaitējuma rašanās fakta. Lai arī tiesību sistēmā ir nepieciešama par citas personas aizskārumu atbildīgās personas sodīšana, tomēr atbildības par personas aizskārumu vēsturiskās attīstības kontekstā secināms, ka tas vairs nav XXI gadsimtā jānodrošina un jāveic likumdevējam un tiesību piemērotājam, regulējot un risinot no delikta izrietošās tiesiskās attiecības. Neskatoties uz to, ka zināmu sabiedriskās intereses esamību attiecībā uz kaitējuma rašanās nepieļaušanu un radīta kaitējuma kompensēšanu civiltiesībās un civiltiesisko pārkāpumu sfērā var saskatīt,¹¹⁷ tomēr minētajam apsvērumam nevajadzētu ietekmēt ne kaitējuma kompensācijas apmēru, ne arī cietušā mantiskās intereses. Lai arī tiesībām ir jābūt vērstām uz sabiedrības, citu personu tiesību un tiesisko interešu aizsargāšanu,

¹¹² *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.77-78.

¹¹³ Krimināllikuma V nodaļa. Krimināllikums: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8. jūlijs, Nr.199/200.

¹¹⁴ Art. 10:301 (2). Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

¹¹⁵ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.83.

¹¹⁶ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.350.

¹¹⁷ *Sinaiškis V.* Vispārējie civiltiesību pamati (Prolegomena). Rīga: Valters un Rapa, 1935, 133.-136.lpp.

tomēr mūsdienās, paralēli eksistējot tiesību normām personu sodīšanai publiskajās tiesībās, deliktu tiesību centrā izvirzās tiesiskās attiecības starp atbildīgo personu un cietušo, kam radīts kaitējums, kas risināmas atbilstoši privāto tiesību normām un civilprocesuālajā strīdu risināšanas kārtībā, kā arī atsevišķos gadījumos atbilstoši īpašai procesuālai kārtībai.

Ar sodošo funkciju krimināltiesībās ir saistīta preventīvā funkcija, kas minēta arī kā viena no civiltiesiskās atbildības funkcijām, norādot, ka tās uzdevums ir preventīvi iedarboties uz tiesību aizskārēju (individuālā prevencija) un citiem iespējamajiem tiesību aizskārējiem (vispārējā prevencija).¹¹⁸ Prevencija nereti ir saistīta ar sodīšanu, jo sodīšana un soda izpilde pati par sevi rada zināmu preventīvu efektu, tādēļ, piemēram, viduslaikos pastāvēja uzskats, ka sodam ir jābūt publiskam un nežēlīgam, lai atturētu potenciālos pārkāpējus no līdzīgu pārkāpumu izdarīšanas, un tam bija arī jākalpo kā pārmācīšanas līdzeklim pret pašu pārkāpēju.¹¹⁹ Tomēr attiecībā uz civiltiesisko atbildību par deliktu jānorāda, ka tās prevencijas funkcija izpaužas vienīgi ar pašu delikttiesiskās atbildības noteikšanu, jo kompensācijas samaksa pati par sevi var radīt individuāli un vispārēji preventīvu efektu. Proti, persona tiek ar kompensācijas samaksas pienākumu motivēta ievērot augstāku rūpību vai nerīkoties noteiktā veidā nākotnē (individuālā prevencija), kā arī citām personām savukārt civiltiesiskās atbildības piemērošana liek rīkoties uzmanīgāk un ņemt vērā, ka kaitējuma radīšanas gadījumā tām iestāsies līdzīgs kompensācijas samaksas pienākums (vispārējā prevencija). Lai šīs funkcijas izpildi pilnvērtīgi nodrošinātu, civiltiesiskajai atbildībai kā cietušā aizsardzības mehānismam ir jābūt efektīvai un jāveicina cietušā tiesību uz kompensācijas saņemšanu aizsardzība. Likumdevējs var civiltiesiskās atbildības preventīvo funkciju padarīt izteiktāku un attiecīgi paaugstināt cietušā aizsardzības līmeni, noteikta veida kaitējuma radīšanas gadījumos nosakot stingro atbildību, kā rezultātā atbildīgās personas pienākums kompensēt kaitējumu rodas ne tikai prettiesiskas rīcības gadījumā, bet arī situācijās, kad realizējas noteikts risks, par kuru persona ir atbildīga. Civiltiesiskās atbildības preventīvā funkcija nereti izpaužas arī tādējādi, ka tiesvedības iznākums gūst publicitāti un sabiedrība tiek informēta par tiesību aizskārumu, atbildības faktu un apmēru, kā rezultātā, it īpaši personas nemantisko labumu aizskārumu gadījumā, cietušais var gūt zināmu gandarījumu sakarā ar tā tiesību aizskāruma atzīšanu, kā arī potenciālie aizskārēji tiek brīdināti par līdzīgām sekām salīdzināma aizskāruma gadījumā.¹²⁰

Civiltiesiskās atbildības preventīvā funkcija analizēta arī kontekstā ar ekonomiskiem apsvērumiem, norādot, ka, lai arī šī delikttiesiskās atbildības funkcija veicina sociāli atbildīgu rīcību, preventīvā funkcija deliktu tiesībās nav noteicošā, un prettiesiska un kaitējumu nodarōša

¹¹⁸ *Torgāns K.* Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 204.lpp.

¹¹⁹ *Osipova S.* Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 230.lpp.

¹²⁰ *Jones M. A., Dugdale A. M., eds.* Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition. London: Thomson Reuters Limited, 2010, p.7.

rīcība nekļūst attaisnojama, ja tās rezultātā gūtais labums pārsniedz iespējamo kompensāciju, kas varētu būt jāmaksā cietušajam sakarā ar atbildīgās personas rīcības rezultātā radīto kaitējumu.¹²¹ Uzzinot, ka par noteiktu kaitējumu iestājas kompensācijas maksāšanas pienākums, izpildās prevencijas funkcija civiltiesībās, un tas ļauj citām personām rēķināties ar civiltiesiskās atbildības iespējamu iestāšanos līdzīgā apmērā, ja tās šādā veidā aizskars citu personu tiesības. Tas, ka personas, iepriekš apzinoties civiltiesiskās atbildības iestāšanos un apmēru, ļaunprātīgi pārkāpj citas personas tiesības, radot kaitējumu, var novest pie secinājuma, ka personas tiesību aizskārumam ir cena, kādu maksājot, citas personas tiesības var aizskart. Tomēr civiltiesiskās atbildības kontekstā kaitējumu radošais notikums un kaitējums aplūkojams no *ex post* prizmas, kā rezultātā *ex ante* šāda kaitējuma apmēru un veidu novērtēt ir grūti, kā arī ne visas personas tiesības, tiesiskās intereses un labumus ir iespējams mantiski novērtēt, tādējādi var nebūt iespējams mantiski novērtēt šādus atbildības riskus.¹²² Noteiktā tiesību sistēmā ir tiesības, tiesiskās intereses un labumi, kurus likumdevējs ir aizsargājis, tādēļ pat iespēja rēķināties ar zināmas naudas summas samaksas pienākumu citas personas tiesību aizskāruma gadījumā, nenozīmē, ka šo tiesību aizskārumus kļūst attaisnojams, ja arī aizskārējs piekrīt kaitējumu kompensēt. Pat, ja zināmas paļāvības tiesības uz maksājamās kompensācijas apmēru rodas, ņemot vērā attiecīgajā gadījumā radīto kaitējumu un līdzīgās lietās piespiesto kompensāciju apmērus, atbildības risku mantiska novērtēšana nav deliktu tiesību preventīvās funkcijas uzdevums.

Līdz ar to individuālās un ģenerālās prevencijas loma civiltiesībās ir būtiski atšķirīga no prevencijas kā soda piemērošanas mērķa krimināltiesībās. Prevencija deliktu tiesībās nav vērsta uz kaitējuma paaugstinātas kompensācijas maksāšanas pienākuma noteikšanu, kaut arī tas varētu palīdzēt panākt izteiktāku preventīvo rezultātu. Civiltiesiskā atbildība neiestājas, piemēram, par delikta izdarīšanas mēģinājumu, ja vien tādējādi cietušajam nav radīts kompensējams kaitējums vai atlīdzināmi zaudējumi, kā arī delikta izdarīšana grupā nemaina kopējās atbildības apmēru,¹²³ kaut arī tas radītu zināmu preventīvu efektu. Ļaunprātīgas darbības, kuras nav sodāmas krimināltiesiski un kuras persona veic, apzinoties citām personām nodarīto kaitējumu, var būt sabiedriski nevēlamas un nepieļaujamas, taču šis jautājums ir risināms krimināltiesību vai administratīvo pārkāpumu tiesību piemērošanas vai pilnveidošanas ietvaros, nevis izmainot civiltiesiskās atbildības par deliktu lomu un būtību Latvijas tiesību sistēmā. Tādējādi prevencijas funkcijas loma un nozīme delikttiesiskās atbildības kontekstā ir pakārtota kompensējošajai funkcijai. Civiltiesiskās atbildības par deliktu prevencijas funkcija

¹²¹ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.78-79, 84-92.

¹²² *Ibid.*, p.89-90.

¹²³ Personas šādā gadījumā atbild solidāri atbilstoši Civillikuma 1675.pantam.

tiek īstenota ar paša pienākuma kaitējumu kompensēt noteikšanu vai atbildības piemērošanas efektivizāciju, kas var būt attaisnojams ar cietušā tiesību uz kaitējuma kompensēšanu aizsardzību, piemēram, noteiktos gadījumos nosakot stingrās atbildības režīmu, piemērojot noteiktas prezumpcijas un citos veidos.

Papildus kaitējuma kompensējošajai funkcijai un prevencijas funkcijai autora ieskatā deliktu tiesībām piemīt vēl trešā funkcija, kam tiesību doktrīnā nereti veltīta mazāka uzmanība. Šo funkciju varētu dēvēt par tiesību atzīšanas funkciju. Lai aizskārējam rastos pienākums kompensēt kaitējumu, ir jākonstatē cietušās personas noteikta un tiesiski aizsargāta tiesība, tiesiskā interese vai labums, kas ir prettiesiski aizskarts, kā rezultātā radīts kaitējums. Deliktu tiesību piemērošanas ietvaros tiesību piemērotāja uzdevums galvenokārt nav radīt jaunas aizsargājamās personas subjektīvās tiesības, bet gan vērtēt, vai attiecīgajā gadījumā pastāv tiesības, tiesiskās intereses un labumi, kuras likumdevējs ir noteicis par aizsargājamiem tiesību sistēmā, un vai šo tiesiski aizsargāto tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskāruma gadījumā rodas juridiski būtisks kaitējums. Personas subjektīvo tiesību satura konkretizēšana, šo tiesību vērtēšana kontekstā ar citu personu rīcības brīvību un tiesību aizskāruma konstatēšana ir tiesību piemērotāja uzdevums pirms civiltiesiskās atbildības par deliktu noteikšanas. Minētais ir saistīts ar to, ka tiesību aizskārēja rīcības priekšraksts var būt abstrakts, kā rezultātā tiesību piemērotāja uzdevums ir konstatēt personas rīcības prettiesiskumu un noteikt robežu starp vienas personas tiesībām uz noteiktu rīcību un citas personas tiesībām, tiesiskajām interesēm un labumiem, kuri var tikt aizskarti šādas rīcības rezultātā. Minētā robeža var nebūt acīmredzama, un tiesību piemērotājam, izvērtējot attiecīgā gadījuma apstākļus, tā ir jānosaka. Piemēram, ja persona nav rīkojusies ar tādu rūpību, kāda sagaidāma no krietna un rūpīga saimnieka, situācijās, kur normatīvie akti konkrētu rīcības priekšrakstu noteic, kam nav attaisnojumu, var secināt, ka persona rīkojusies prettiesiski, tomēr minētā nenoteiktā tiesību jēdziena satura piepildīšanas rezultātā vienlaikus izdarāms secinājums arī par to, vai atbildīgā persona ir pārkāpusi savas rīcības brīvības robežas, proti, rīkojusies ārpus savu tiesību ietvara, kas ir vērtējuma slēdziens. Civiltiesiskā atbildība iestājas tikai minēto apstiprinoša secinājuma gadījumā, radot cietušajam tiesības uz kompensācijas saņemšanu. Lai arī, piemēram, svešas mantas nolaupišanas gadījumā tiesību un brīvības robežu noteikšana problēmas parasti nesagādā, tomēr arī šādā gadījumā tiesību piemērotājam ir jāvērtē tiesību aizskāruma esamība, proti, cietušās personas tiesību uz lietu saturs. Komplicētāka ir personas tiesību un brīvības robežu noteikšana goda un cieņas vai privātuma aizskāruma gadījumā, kas robežojas ar tiesībām uz vārda brīvību un sabiedrības interesēm.¹²⁴ Šādā gadījumā var nebūt acīmredzams, vai pārkāpums vispār ir noticis. Minētajā

¹²⁴ *Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 343.-375.lpp.*

gadījumā arī ir redzama civiltiesiskās atbildības par deliktu tiesību atzīšanas funkcijas izpausme - tiesību un brīvības robežšķirtnes noteikšana, kas nav saistīta ne ar kaitējuma kompensēšanu *per se*, ne arī prevenciju.

Būtiski norādīt, ka tiesību atzīšanas funkcija minētajā izpratnē ir tieši civiltiesiskās atbildības funkcija, jo tās mērķis ir deliktu tiesisko attiecību kontekstā noteikt to, vai un ciktāl cietušā tiesības ir aizskartas un attiecīgi atbildīgās personas rīcības brīvības robežas ir pārkāptas it īpaši gadījumos, kad nepieciešamās rīcības priekšraksts ir pilnībā vai daļēji nenoteikts. Līdzīgās tiesiskajās attiecībās un situācijās robeža starp personu tiesībām un rīcības brīvību var būt citādi noteikta, vērtējot to krimināltiesību, administratīvo tiesību vai citu rīcības priekšrakstu un apstākļu kontekstā.

Tiesību atzīšanas funkcijai var būt nozīme arī tiesību interpretācijas un tālākveidošanas kontekstā, kad tas, vai ir noticis personas tiesību aizskārums un personai ir radušās tiesības uz kaitējuma kompensāciju, no normatīvajiem aktiem *expressis verbis* neizriet. Piemēram, tiesu praksē Civillikuma 1635.panta noteikumi ir tikuši interpretēti tā, ka morālais kaitējums nav kompensējams, ja personas aizskārums noticis pirms 2006.gada 1.marta,¹²⁵ taču jaunākā Augstākās tiesas prakse liecina, ka minētais nav šķērslis prasību pamatot ar Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajā teikumā nostiprināto konstitucionālo cilvēktiesību garantiju un celto prasību apmierināt.¹²⁶ Atbilstoši minētajai sākotnējai tiesu praksei līdzīgos apstākļos tika norādīts, ka saskaņā ar Civillikuma 3.pantu civiltiesiskas attiecības vērtējamas, ņemot vērā to rašanās, izbeigšanās vai pārgrozīšanās laikā spēkā esošos normatīvos tiesību aktus. Attiecīgi tas, kādu interpretāciju izmanto tiesa, vienlaikus var kalpot par tiesību, kuras aizskartas, un paša aizskāruma jeb rīcības brīvības robežu pārkāpuma atzīšanas apsvērumu. Kādā lietā konstatēts, ka Valsts zemes dienesta darbinieks (mērnieks), noteikdams nekustamā īpašuma robežas un sastādīdams attiecīgu aktu, pieļāvis mērniecības kļūdu, kura izraisījusi personai piederošā īpašuma samazinājumu dabā. Tas tiesas ieskatā bija pietiekams iemesls konstatēt personas likumā garantēto tiesību aizskārums un atzīt, ka par labu prasītājam kompensācija par morālo kaitējumu piedzīta pamatoti.¹²⁷ Citā lietā Augstākās tiesas Senāts ir atzinis par pamatotu morālā kaitējuma kompensācijas noteikšanu apstākļos, kad persona tikusi izslēgta no mednieku un makšķernieku biedrības ar tās valdes prettiesisku lēmumu, kas ar spēkā stājušos tiesas

¹²⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 15.novembra spriedums lietā Nr.SKC-662.

¹²⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.SKC-485/2011.

¹²⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 22. februāra spriedums lietā Nr.SKC-82/2012.

spriedumu atzīts par spēkā neesošu.¹²⁸ Šajos gadījumos ir iespējams norādīt, ka tas, vai personai ir bijušas tiesības uz kompensāciju sakarā ar nemantisko kaitējumu, attiecīgajos apstākļos ir ticis vērtēts un atzīts, nosakot civiltiesisko atbildību, un tiesas slēdziens ir uzskatāms par civiltiesiskās atbildības tiesību atzīšanas funkcijas uzskatāmu piemēru. Līdz ar to secināms, ka tas, vai personai ir tiesības, kuras ir aizskartas un aizsargājamas, un aizskārējam nav tiesību attiecīgi rīkoties, ir uz tiesību piemērotāja izdarītajiem apsvērumiem balstīts vērtējuma slēdziens, kam ir arī preventīva nozīme, jo attiecīgi, vadoties no vienlīdzības principa, citas personas varētu paļauties, ka līdzīgās situācijās to tiesības un pienākumi būs līdzīgi.

Personai atsevišķos gadījumos var nebūt intereses saņemt kompensāciju, kuras apmērs var nerasniegt tiesāšanās izdevumus un ar tiesvedības procesu saistītās izmaksas, un persona var būt ieinteresēta vienīgi aizskāruma atzīšanā, kas ir vērsts uz tādu pašu vai līdzīgu aizskārumu radīšanas vai pieļaušanas novēršanu un kas tādējādi šo personu pasargātu no, iespējams, būtiskāka kaitējuma rašanās nākotnē. Persona var būt arī personisku apsvērumu dēļ ieinteresēta savu tiesību aizskāruma atzīšanā neatkarīgi no kompensācijas piedziņas vispār vai tās apmēra. Tādēļ zināma tiesiskā stāvokļa konstatēšanai un tiesību esamības un aizskāruma atzīšanai var tikt noteiktos apstākļos celta arī atsevišķa prasība. Arī doktrīnā norādīts, ka jebkuras izpildījuma prasības pamatā ir arī atzīšanas prasība, un šajās prasībās tiesai ar spriedumu jānosaka, vai starp prasītāju un atbildētāju pastāv jeb nepastāv zināma tiesiska attiecība. Šo prasību pamatā parasti ir nedrošība, ka nākotnē personas tiesiskais stāvoklis, kas, iespējams, vēl nav traucēts, var stiprā mērā ciest tādā gadījumā, ja tiesa ar spriedumu nenoteiktu zināmas tiesiskas attiecības, kurās prasītājs ievērojamā mērā ir ieinteresēts.¹²⁹ Arī Francijā un Anglijā ir pieļaujamas prasības, kurās prasības summa ir simboliska un kuras ir vērstas uz noteikta tiesību aizskāruma atzīšanu, un šādā veidā tiek nodrošināta noteikta cietušā interešu realizācija, savukārt Vācijā prasība par noteikta tiesību aizskāruma vai pārkāpuma atzīšanu (vācu val. - *Feststellungsklage*) pat īpaši paredzēta Civilprocesa kodeksa (vācu val. - *Zivilprozessordnung*) 256.pagrāfā.¹³⁰

Līdz ar to secināms, ka tiesību atzīšanas funkcija, kas nereti ir saistīta ar tiesību piemērotāja veiktu vērtējuma slēdzienu, ir būtiska civiltiesiskās atbildības par deliktu funkcija, kurai var būt gan prejudiciāls raksturs, gan patstāvīga nozīme vispārēji preventīvos nolūkos. Šī funkcija tiek īstenota jebkuras kaitējuma kompensēšanas prasības ietvaros līdzās kompensācijas un prevencijas funkcijai, no vienas puses, nosakot aizskarto tiesību, tiesisko interešu vai labumu

¹²⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 9. maija spriedums lietā Nr.SKC-217/2012.

¹²⁹ *Bukovskis V.* Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: E. Pīpiņa un J. Upmaņa grāmatu un nošu spiestuve, 1933, 291.-294.lpp.

¹³⁰ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.349.

esamību, saturu un aizsardzības robežas, no otras puses, vērtējot minētās tiesības, tiesiskās intereses un labumus kontekstā ar citu personu rīcības brīvības un konstatējot rīcības brīvību robežu pārkāpumu, kas ietilpst personas rīcības prettiesiskuma vērtēšanā.

Kopumā visus civiltiesiskās atbildības uzdevumus var pakārtot trim analizētajām civiltiesiskās atbildības par deliktu funkcijām – kompensējošajai, prevencijas un tiesību atzīšanas funkcijai. Minēto funkciju identificēšana ir būtiska deliktu tiesību pilnveidošanas un modernizācijas kontekstā, jo deliktu tiesību pamatmērķi – cietušā tiesību uz tam prettiesiski radītā kaitējuma novēršanu vai kompensēšanu aizsardzību, nesamērīgi un nepamatoti neierobežojot arī atbildīgās personas tiesības – var sasniegt, ievērojot civiltiesiskās atbildības par deliktu robežas, ko lielā mērā noteic tieši analizētās delikttiesiskās atbildības funkcijas.

1.4. Civiltiesiskās atbildības par deliktu modernizācijas un pilnveidošanas ceļi

Civiltiesiskā atbildība par deliktu var sasniegt savu mērķi, proti, nodrošināt cietušā aizsardzību tā prettiesiska tiesību aizskāruma gadījumā, nepamatoti un nesamērīgi neierobežojot atbildīgās personas tiesības, vienīgi tiktāl, cik to pieļauj piemērojamās tiesības un tiesību piemērotājs, vadoties no tiesību normām un izmantojot tiesību interpretācijas un tālākveidošanas metodes. Latvijas deliktu tiesību normas Civillikumā ir lielā mērā aizgūtas no XIX gadsimta vidū apkopotajām un Vietējo likumu kopojuuma III daļā ietvertajām paražām un romiešu tiesībām, kas grozītas ir vienīgi attiecībā uz atsevišķiem institūtiem, piemēram, zaudējumu paredzamību,¹³¹ kompensāciju sakarā ar morālo kaitējumu,¹³² bet plašas un konceptuālas izmaiņas deliktu tiesību regulējumā nav veiktas.

Normatīvo aktu grozīšana ir relatīvi ilgs un sarežģīts process, un likumdošanas iniciatīvai ir jāseko nevien atbilstošai nepieciešamībai, bet arī jābūt vērstai uz noteikta mērķa sasniegšanu, kā arī jāapsver alternatīvas regulējuma iespējas, pēc iespējas mazāk ierobežojot personu brīvību, ja tas nav nepieciešams nozīmīgāka mērķa sasniegšanai. Papildus jāņem vērā, ka normatīvo aktu grozījumi vienlaikus var radīt terminoloģiskas vai sistēmiskas izmaiņas vairākos saistītos tiesību aktos vai pašā normatīvajā aktā, kas, kaut arī var būt vērsti uz vēlama regulējuma ieviešanu, rada problēmas tiesību akta piemērošanā un pamatu tiesiskajai nenoteiktībai. Piemēram, kritiski līdzīgu iemeslu dēļ vērtēta Eiropas Savienības direktīvas par maksājumu kavējumu novēršanu komercdarījumos ieviešana Civillikumā.¹³³ Kritiski varētu vērtēt arī paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildības regulējuma ietveršanu Civillikuma

¹³¹ Civillikuma 1779.¹ pants.

¹³² Civillikuma 1635.pants un citi.

¹³³ *Pommers I*. Kritiskas piezīmes par Civillikuma grozījumu projektu sakarā ar Direktīvas 2011/ES normu ieviešanu. *Jurista Vārds*, 2013.gada 22.janvāris, Nr.3 (754).

2347.panta otrajā daļā ar Civillikuma 1992.gada 22.decembra grozījumiem.¹³⁴ Normatīvo aktu jaunrade un tiesību regulējuma izmaiņas tādēļ nav vienmēr vērtējamas pozitīvi, it īpaši, ja tādējādi var tikt, piemēram, nepamatoti aizskartas vai ierobežotas personas tiesības, tiek nepamatoti sarežģīts tiesību piemērotāja darbs vai radīta tiesiskā nenoteiktība. Lai novērstu nepamatotu normatīvo aktu jaunradi, izdots Valsts prezidenta rīkojums “Par priekšlikumu izstrādi likumu grozījumu skaita un apjoma samazināšanai”.¹³⁵ Kā secināms no deliktu tiesību vēsturiskās attīstības analīzes, likumdevēja centieni noregulēt konkrētus dzīves gadījumus noved pie normu kazuistikas un pārmērīga normatīvo aktu skaita, kas nav nedz vēlams, ne arī veicināms rezultāts. Līdz ar to normatīvo aktu grozījumiem ir jābūt nepieciešamiem noteikta mērķa sasniegšanai, saturiski un formāli kvalitatīviem, attiecīgajā normatīvajā aktā terminoloģiski un sistēmiski iederīgiem un ārējo normatīvo aktu hierarhijā augstākiem normatīvajiem aktiem atbilstošiem, kā arī personas tiesības un brīvības nepamatoti neaizskarošiem, ja pastāv mazāk ierobežojoši alternatīvi ceļi. Tas ir īpaši būtiski deliktu tiesībās, ņemot vērā, ka cietušā tiesiskās aizsardzības paaugstināšana visbiežāk rada papildus izmaksas, atbildības riskus vai rīcības brīvības ierobežojumus citām personām.

Papildus normatīvā regulējuma izmaiņām pie līdzvērtīga rezultāta atsevišķos gadījumos var palīdzēt nonākt arī tiesību interpretācija un tālākveidošana. Tādēļ, neskatoties uz iespēju vairākus tiesību problēmjaucējumus atrisināt un noregulēt likumdošanas ceļā, labojot vai papildinot normatīvos aktus, tos, iespējams, varētu atrisināt arī tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas ceļā, kas varētu būt ātrāks un efektīvāks risinājums, nevajadzīgi nepalielinot tiesību normu skaitu un neiniciējot kompleksus normatīvo tiesību aktu grozījumus.¹³⁶ Piemēram, reti kurā valstī ir normatīvi regulēta cēloniskā sakara vērtēšana un noteikšana,¹³⁷ lai arī šis ir ļoti būtisks civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums, kam nereti ir izšķiroša nozīme, nosakot personas pienākumu kompensēt citai personai radītu kaitējumu noteiktā apmērā. Tiesību normu interpretācijas pamatmetodes nostiprinātas un skaidrotas Administratīvā procesa likumā, kas gan nav tieši attiecināms uz deliktu tiesībām, tomēr šīs tiesību iztulkošanas metodes ir vienlīdz piemērojamas arī privātajās tiesībās, jo arī pozitīvizētās

¹³⁴ Likums „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma saistību tiesību daļā”: LR Likums. Ziņotājs, 1993.gada 14.janvāris, Nr.1.

¹³⁵ Ar šo rīkojumu, lai nodrošinātu pārskatāmāku, kvalitatīvāku un ikvienam uztveramāku normatīvo regulējumu, ne vēlāk kā līdz 2013.gada 31.decembrim Tieslietu ministrijai, sadarbojoties ar Valsts prezidenta kanceleju, citām iesaistītajām institūcijām un organizācijām, uzdots izstrādāt priekšlikumus tiesiskā regulējuma pārmērīgas jaunrades mazināšanai skaitā un apjomā, kā arī radīt priekšnoteikumus pārāk detalizēta un sīkumaina tiesiskā regulējuma novēršanai. Valsts prezidenta 2012.gada 12.decembra rīkojums Nr.7 “Par priekšlikumu izstrādi likumu grozījumu skaita un apjoma samazināšanai”: Valsts prezidenta rīkojums. Latvijas Vēstnesis, 2012.gada 13.decembris, Nr.196 (4799).

¹³⁶ *Wintgens L. J., ed.* *Legisprudence: A New Theoretical Approach to Legislation.* Portland: Hart Publishing, 2002, p.69-70.

¹³⁷ *Van Dam C.* *European Tort Law.* Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.307

deliktu tiesību normas ir iespējams iztulkot, piemērojot gramatisko, sistēmisko, vēsturisko un teleoloģisko tiesību normu iztulkošanas metodi.¹³⁸ Šaubu gadījumā attiecība uz iztulkošanas rezultātu jāņem vērā tas, kas visvairāk un visprecīzāk atbilst vispārējiem tiesību principiem, personu tiesību un interešu aizsardzībai un kas optimāli, pilnīgi un vispusīgi atspoguļo interpretējamā normatīvā akta mērķus.¹³⁹

Ja tiesību normu interpretācijas ceļā nav iespējams nonākt pie taisnīgu lietas risinājumu nodrošinoša normatīvo aktu iztulkošanas rezultāta, likuma nepilnības gadījumā, kas nav saistīta ar likumdevēja apzinātu un tiesībpolitisku izšķiršanos, iespējama tiesību tālākveidošana. Tiesību tālākveidošana izpaužas kā tiesību piemērotāja darbības rezultāts gadījumā, ja likums neizpilda savu funkciju un nesniedz faktiskā gadījuma taisnīgu risinājumu, kā rezultātā piemērotā norma vairs nevar tikt saistīta vienīgi ar tiesiskā regulējuma iespējamo vārdisko jēgu.¹⁴⁰ Kā tiesību tālākveidošanas metodes civilprocesā pieļaujamas likuma un tiesību analogija.¹⁴¹ Par tiesību tālākveidošanas metodi uzskatāma arī teleoloģiskā redukcija, kuras gadījumā tiesību piemērotājs tiesību normas tvērumu ierobežo, pārkāpjot tiesību normā lietoto jēdzienu iespējami šaurāko vārdisko jēgu, un rada ierobežojošu noteikumu, jo tiesību normas teksts ir pārāk plašs un tādējādi aptver tādas situācijas, attiecībā uz kurām tiesību normu nedrīkstētu piemērot.¹⁴²

Likuma analogijas gadījumā no atsevišķas tiesību normas tiek izsecināts vispārīgāks noteikums, kas savukārt tiek piemērots izšķiramajam un likumā tieši noregulētajam dzīves gadījumam.¹⁴³ Attiecībā uz tiesību analogiju doktrīnā norādīts, ka tās piemērošanas gadījumā no vairākām radniecīgām tiesību normām, kurās atšķirīgiem normu sastāviem paredzētas līdzīgas tiesiskās sekas, tiek izsecināts vispārīgs tiesību princips, kas aptver arī izšķiramo, likumā tieši noregulēto dzīves gadījumu.¹⁴⁴ Līdz ar to metodoloģiskā pamatatsķirība ir saistīta ar to, ka likuma analogijas gadījumā par pamatu tiesību tālākveidošanā tiek ņemts vienas

¹³⁸ Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 17.panta pirmo daļu, interpretējot (tulkojot) tiesību normu, lieto šādas interpretācijas pamatmetodes: gramatisko (filoloģisko) interpretācijas metodi, tas ir, noskaidro tiesību normas jēgu no valodnieciskā viedokļa, vēsturisko interpretācijas metodi, tas ir, noskaidro tiesību normas jēgu, ņemot vērā apstākļus, uz kuriem pamatojoties tā radīta, sistēmisko interpretācijas metodi, tas ir, noskaidro tiesību normas jēgu saistībā ar citām tiesību normām, teleoloģisko (jēgas un mērķa) interpretācijas metodi, tas ir, noskaidro tiesību normas jēgu, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi, kas ar attiecīgo tiesību normu jāsasniedz. Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 14. novembris, Nr.164 (2551).

¹³⁹ *Neimanis J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 158.lpp.

¹⁴⁰ *Neimanis J.* Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 11.-12.lpp.

¹⁴¹ *Autoru kolektīvs Prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā.* Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 26.lpp., *Bukovskis V.* Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: E. Pīpiņa un J. Upmaņa grāmatu un nošu spiestuve, 1933, 124.-125.lpp.

¹⁴² *Neimanis J.* Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 158.-159.lpp.

¹⁴³ *Kalniņš E.* Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 332.lpp.

¹⁴⁴ *Neimanis J.* Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 102.-103.lpp., *Kalniņš E.* Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 333.lpp.

normas tiesiskais sastāvs, bet tiesību analogijas gadījumā tiek izmantotas vairākas tiesību normas, no kurām var izsecināt kādu to pamatos esošu tiesību principu.¹⁴⁵ Piemēram, attiecībā uz kaitējuma paredzamību kā atbildību ietekmējošu apstākli varētu izmantot gan tiesību analogiju, gan likuma analogiju, jo no vairākām Civillikuma normām ir iespējams izsecināt, ka atbildība nebūtu jāuzliek personai par darbībām, par kurām tai likt atbildēt nebūtu taisnīgi, ievērojot, ka šī persona nav varējusi apzināties un paredzēt rīcības sekas. Piemēram, par tiesību aizskārumu nav vainojami un atbildīgi bērni līdz septiņiem gadiem, kā arī personas ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem, kas nav spējušas saprast savas darbības nozīmi vai nav spējušas vadīt savu darbību,¹⁴⁶ par tiesību aizskārumu nav vainojamas un atbildīgas arī personas, kas pildījušas priekšnieka pavēles.¹⁴⁷ No nelabvēlīgām nokavējuma sekām ir atbrīvojama persona, ja to nevar vainot ne uzmanības trūkumā, ne vispār vieglprātībā vai nolaidībā, vai kad izpildīšana nav notikusi nepārvaramas varas dēļ,¹⁴⁸ ņemot vērā, ka nokavējums ir viens no neatļautu darbību veidiem atbilstoši Civillikuma noteikumiem. Savukārt atbilstoši Civillikuma 1779.¹ pantam zaudējumu nodarītājam jāatlīdzina zaudējumus tādā apmērā, kādu varēja saprātīgi paredzēt darījuma noslēgšanas laikā kā neizpildīšanas sagaidāmās sekas. Noteiktos gadījumos būtu iespējams minētās normas tiesiskās sekas attiecināt arī uz ārpuslīgumiskām tiesiskajām attiecībām. No minētā var secināt, ka Civillikumā no vairākām normām izsecināmi civiltiesiskās atbildības ierobežojumi saistībā ar personas nespēju savas rīcības kaitīgas sekas paredzēt, kā arī Civillikumā normās ir atrodams princips, ka par tādu kaitējumu, ko persona saprātīgi nevarētu paredzēt vai apzināties, tai nebūtu jāatbild. No tā var izsecināt, ka arī deliktu tiesībās atsevišķos gadījumos iespējama gan likuma, gan tiesību analogijas piemērošana tiesību tālākveidošanā. Analogija kā tiesību tālākveidošanas metode deliktu tiesībās vēsturiski tikusi izmantota arī, piemērojot *Duodecim Tabularum Leges* un *Lex Aquilia* normas.¹⁴⁹

Likumdošanas tehnikas aspektā dažādas tiesisko interešu, tiesību un rīcības brīvības kolīzijas var palīdzēt atrisināt arī nenoteikto tiesību jēdzienu izmantojums tiesību normās, kam par piemēru var minēt Civillikuma 1.pantā ietverto ģenerālklausulu, kas cita starpā nepieļautu tādu cietušā tiesību izlietošanu, kā rezultātā atbildīgajai personai tiktu uzlikta nesamērīgas un netaisnīgas kaitējuma kompensēšanas saistības.¹⁵⁰ Tiesību normu interpretācijā un piemērošanā, īpaši ģenerālklausulu satura piepildīšanā, vispārējo tiesību principu

¹⁴⁵ Avila H. Theory of Legal Principles. Dordrecht: Springer Science+Business Media B.V., 2007, p.29-30.

¹⁴⁶ Civillikuma 1637.panta pirmā daļa.

¹⁴⁷ Civillikuma 1638.pants.

¹⁴⁸ Civillikuma 1657.pants.

¹⁴⁹ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 26.-27.lpp.

¹⁵⁰ Balodis K. Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 2002.gada 3.decembris, Nr.24 (257), Krons M. Civillikuma pirmais pants. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1937, Nr.2.

konkretizācijā, kā arī tiesību tālākveidošanā, piemēram, analogijas slēdziena izdarīšanā, būtiska nozīme var būt tiesību doktrīnai un judikatūrai, kas var dot zināmas vadlīnijas tiesību piemērotājam taisnīga nolēmuma pieņemšanai.¹⁵¹ Tiesību piemērotājam tādējādi parasti ir iespējams nolēmuma argumentēšanai, piemērojot esošās tiesību normas, izmantot arī judikatūras un doktrīnas atziņas. Normatīvo aktu grozījumi, lai sasniegtu noteiktu rezultātu, var būt nepieciešami vienīgi atsevišķos gadījumos, kad ir vajadzība radīt jaunu vai konceptuāli mainīt esošo normatīvo regulējumu, mainīt tiesību interpretācijas vai piemērošanas praksi vai izšķirt doktrināro polemiku attiecībā uz kāda tiesību institūta saturu vai piemērošanu, kas darāms, ievērojot un izsverot visu iesaistīto personu tiesības, tiesiskās intereses, brīvības ierobežojumus, kā arī citus apsvērumus.

Lai arī tiesiskā regulējuma izmaiņas likumdošanas ceļā nav vienmēr nepieciešamas taisnīga tiesību interpretācijas un piemērošanas rezultāta nodrošināšanai, tomēr šādā veidā atsevišķos gadījumos, kad tiesas nevar pārkāpt varas dalīšanas principu un iejaukties likumdevēja kompetencē, ir iespējams efektīvi panākt noteikta regulējuma ieviešanu praksē, kļiedēt šaubas par tiesību normu interpretāciju un piemērošanu, regulēt jaunas tiesiskās attiecības, kas nav līdzīgas jau normatīvi noregulētajām, izmainīt tiesu praksi utt. Pienākuma ieviest jaunu normatīvo regulējumu esamība var būt saistīta, piemēram, ar direktīvu ieviešanu, ievērojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 288.pantā nostiprināto.¹⁵² Normatīvo aktu papildināšana un regulējuma izmaiņas galvenokārt ir nepieciešamas to pilnveidošanas nolūkos, un šo nepieciešamību noteic tiesību sistēmā pastāvošs tiesiskā regulējuma trūkums, neatbilstība sabiedriskās dzīves reālijām, regulējums, kura iztulkojums un piemērošana rada netaisnīgu rezultātu, un citas situācijas, kuras nevar tikt atrisinātas tiesību iztulkošanas un tālākveidošanas ceļā.

Papildus minētajam jānorāda, ka normatīvā regulējuma papildināšana, modernizācija un pilnveidošana ir saistīta arī ar tiesību harmonizāciju un unifikāciju ģeogrāfiski noteiktas teritorijas ietvaros. Latvija jau no 2004.gada 1.maija¹⁵³ ir Eiropas Savienības dalībvalsts, un Eiropas līmenī ir bijuši vairāki centieni unificēt un harmonizēt tiesisko regulējumu. Kopumā par nozīmīgākajiem unifikācijas projektiem privāttiesībās var uzskatīt Eiropas Līgumu tiesību

¹⁵¹ *Neimanis J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 70.-72.lpp.

¹⁵² Līgums par Eiropas Savienības darbību: Starptautisks līgums. "Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis", 2012.gada 26.oktobris, Nr.C 326/1.

¹⁵³ The 2004 enlargement: the challenge of a 25-member EU. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/e50017_en.htm, [skatīts: 04.04.2015.].

principus,¹⁵⁴ UNIDROIT starptautisko komercilīgumu principus,¹⁵⁵ Kopējo modeli (ang. val. - *Draft Common Frame of Reference*).¹⁵⁶ Eiropas valstīs ar direktīvu izdošanu tika regulēti atsevišķi deliktu tiesību jautājumi, piemēram, preču un pakalpojumu drošuma un atbildības par to trūkumiem noteikumi.¹⁵⁷ Tam sekoja Eiropas Parlamenta 1989.gada 26.maija rezolūcija par rīcību dalībvalstu privāttiesību saskaņošanai un Eiropas Parlamenta 1994.gada 6.maija rezolūcija par dalībvalstu atsevišķu privāttiesību sektoru harmonizēšanu, Eiropas Parlamenta 2001.gada 15.novembra rezolūcija par dalībvalstu civiltiesību un komercietiesību tuvināšanu un Eiropas Parlamenta 2003.gada 2.septembra rezolūcija par Komisijas paziņojumu Eiropas Parlamentam un Padomei - "Saskaņotākas Eiropas līgumtiesības - Rīcības plāns", kurā piedāvāts veidot Kopējo modeli sakarā ar nepieciešamību atrisināt terminoloģijas un regulējuma fragmentācijas problēmas.¹⁵⁸ Kopējā modeļa izstrāde, iespējams, ir viens no ceļiem uz vienota Eiropas civilkodeksa ieviešanu, ko tiesību zinātnieki uzskata par iespējamu, neskatoties uz Eiropā pastāvošajām tiesiskā regulējuma, tiesību kultūras un tradīciju atšķirībām.¹⁵⁹ Attiecībā uz minēto arī izteikts pretējs viedoklis, norādot, ka, piemēram, Vācijai, Francijai un Anglijai raksturīgās tiesiskās sistēmas konceptuāli nesavienojamās īpatnības un tiesību sistēmas unikalitāte kopumā liedz runāt par kopīgu tiesību kultūru mūsdienu Eiropā.¹⁶⁰

2009.gadā tika publicēta Kopējā modeļa versija, kura atšķirībā no citiem minētajiem unifikācijas projektiem ietvēra paraugnormas arī attiecībā uz deliktu tiesībām. Proti, Kopējā modeļa Sestajā gāmatā "Ārpuslīgumiskā atbildība, kas rodas no kaitējuma citam" (ang.val. - *Non-contractual liability arising out of damage caused to another*) ietverts plašs paraugnormu klāsts, kas tieši skar deliktu tiesības. Minētā tiesību avota izstrādātāji norāda, ka šīs paraugnormas raksturojamas kā iedvesmas avots nevien akadēmiskajai pasaulei, bet arī tiesām un likumdevējam.¹⁶¹ Doktrīnā Kopējā modeļa piedāvātais regulējums deliktu tiesībās kritizēts,

¹⁵⁴ The Principles Of European Contract Law 2002 (Parts I, II, and III). Pieejams: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>, [skatīts: 04.04.2015.].

¹⁵⁵ Unidroit Principles 2010. Pieejams: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010>, [skatīts: 04.04.2015.].

¹⁵⁶ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

¹⁵⁷ Padomes 1985.gada 25.jūlija direktīva "Par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz atbildību par produktiem ar trūkumiem": Eiropas Savienības direktīva. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1985.gada 7.augusts, Nr.L 210.

¹⁵⁸ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council "European Contract Law and the revision of the acquis: the way forward". Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0651:FIN:EN:PDF>, [skatīts: 04.04.2015.].

¹⁵⁹ Collins H. The European Civil Code. The Way Forward. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p.146-182.

¹⁶⁰ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.152-153.

¹⁶¹ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

norādot, ka tajā ietvertie noteikumi ir pārāk detalizēti, komplicēti un ka daži tajā paredzētie risinājumi ir pretrunīgi.¹⁶² Kopējā modeļa Sestās grāmatas komentāros ietvertās atsauces liecina, ka autori ir ņēmuši vērā Eiropas dalībvalstu normatīvo regulējumu un praksi, kā arī šī tiesību avota izstrādē ņemtas vērā arī tiesību zinātnieku atziņas un praktiski lietderības apsvērumi, kas liecina, ka šis avots nav vērsts vienīgi uz Eiropas valstu deliktu tiesību pastāvošā regulējuma un prakses atspoguļošanu.¹⁶³ Kopējais modelis ļauj veikt Eiropas valstu civilkodeksu regulējuma salīdzinošo analīzi, izvērtēt esošo civiltiesību problēmu iespējamus risinājumus, kā arī noteikt kopīgās un atšķirīgās iezīmes civiltiesību attīstības tendencēs Eiropas Savienības dalībvalstīs.¹⁶⁴

Otrs būtiskākais unifikācijas projekts, kurā atspoguļots Eiropas deliktu tiesību regulējums, judikatūra un doktrīnas atziņas, ir Eiropas deliktu tiesību principi, kurus izstrādājusi Eiropas deliktu tiesību grupa (ang.val.- *European Group on Tort Law*) un kuri veidoti līdzīgi kā Eiropas Līgumu tiesību principi un publicēti 2005.gadā.¹⁶⁵ Šī projekta mērķis ir veicināt deliktu tiesību harmonizāciju Eiropā un radīt konceptuālu pamatu nacionālo tiesību sistematizācijai un attīstībai Eiropas līmenī.¹⁶⁶ Eiropas deliktu tiesību principu izstrādes gaitā tiesību zinātnieki no dažādām valstīm ir centušies atspoguļot Eiropas un arī citu valstu regulējumu un sagatavot abstraktu noteikumu sistēmu, kā rezultātā izstrādātie noteikumi norāda nevien uz atsevišķu valstu kopīgajām deliktu tiesību tendencēm, bet arī tajos piedāvāti risinājumi, iespējams, varētu būt vēlamākie un ieteicamākie Eiropas valstīm, ja pastāvošais regulējums tiktu mainīts.¹⁶⁷ Piedāvāto noteikumu izstrādāšana ir ietvērusi kopīga regulējuma iezīmju Eiropas valstu līmenī meklēšanu, cenšoties izvairīties no nacionālo likumdevēju vai tiesu tiesībpolitisku nostāju atspoguļošanas un tādējādi nodrošinot plašākas iespējas piedāvātos noteikumus izmantot.¹⁶⁸ Salīdzinot Eiropas deliktu tiesību principu noteikumus ar Kopējā modeļa Sesto grāmatu, jānorāda, ka Eiropas deliktu tiesību principu noteikumi ir saturiski abstraktāki un vienlaikus izvērstāki attiecībā uz dažādu deliktu tiesību problēmjaūtājumu risinājumu. Piemēram, Eiropas deliktu tiesību principos plašāk regulēti jautājumi par atbildības noteikšanu vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā. Kopējā modeļa Sestās grāmatas 4.nodaļā

¹⁶² *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.158.

¹⁶³ *Von Bar C.* Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009.

¹⁶⁴ *Torgāns K.* Civiltiesību, komercietiesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 293.lpp.

¹⁶⁵ Principles of European Tort Law, Pieejams: <http://www.egtl.org/>, [skatīts: 04.04.2015.].

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ *European Group on Tort Law.* Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.14-15.

¹⁶⁸ *Ibid.*, p.16-18.

minētajam jautājumam veltīti vienīgi trīs panti,¹⁶⁹ savukārt Eiropas deliktu tiesību principu 3.nodaļā tam veltīti veseli septiņi panti, atspoguļojot gan dažādus cēloņu attiecību modeļus, gan arī izvērstāk piedāvājot risinājumus cēloniskā sakara juridiskās ierobežošanas argumentēšanai.¹⁷⁰ Eiropas deliktu tiesību principu izstrādes gaitā ņemtas vērā arī atsevišķas Kopējā modeļa Sestajā grāmatā atsoguļotās atziņas un noteikumi, lai arī šī projekta pirmā pabeigtā versija tika publicēta vairākus gadus vēlāk, un Eiropas deliktu tiesību principu autori vairākus Kopējā modeli atspoguļotus tiesību problēmjautājumus, piemēram, noteikumus saistībā ar vienošanos par atbildības ierobežošanu un atsevišķus apdrošināšanas tiesību aspektus, ir izvērtējuši un izvēlējušies Eiropas deliktu tiesību principos neietvert sakarā ar šo noteikumu diskutablu attiecināmību uz deliktu tiesību pamatprincipiem.¹⁷¹

Eiropas deliktu tiesību principu un Kopējā modeļa juridiskais statuss ir saglabājies doktrināra avota līmenī, kas nozīmē, ka tas nav saistošs tiesību piemērotājam, un minētajos tiesību avotos ievērtos noteikumus nevar uzskatīt par tiesību normām, kuru būtiskākā pazīme ir to vispārīsaistošais spēks,¹⁷² kura ne noteiktā teritorijā, ne arī attiecībā uz noteiktu personu loku nepiemīt minētajiem avotiem. Doktrīnā gan norādīts, ka galvenokārt no līgumiem izrietošajās tiesiskajās attiecībās puses var vienoties par Kopējā modeļa noteikumu piemērošanu, šādā veidā aizstājot atbilstoši kolīziju tiesību normām nosakāmās piemērojamās nacionālās valstu tiesības,¹⁷³ taču šāds risinājums deliktu tiesībās vairumā gadījumu nebūtu iespējams šo tiesisko attiecību specifikas dēļ.

No vienas puses, minētie avoti atspoguļo vadošo Eiropas tiesību zinātnieku atziņas par to, kādas varētu būt deliktu tiesību normas, kas varētu taisnīgi un no delikta izrietošo tiesisko attiecību dalībnieku interesēm atbilstoši noregulēt šīs tiesiskās attiecības, sniedzot adekvātu kompensāciju cietušajam un pārmērīgi neierobežojot atbildīgās personas tiesības. Minētie avoti var noderēt gan normatīvo aktu papildināšanas, harmonizācijas un modernizācijas procesā likumdevējam, gan arī var būt izmantojami kā palīgavots tiesību piemērošanas procesā, veicinot tiesu prakses un doktrīnas attīstību atbilstoši citu valstu pieredzei un judikatūrai. No otras puses, doktrīnā kritizēts uzskats, ka harmonizācija Eiropas deliktu tiesībās vispār ir iespējama, un šim nolūkam nav pietiekami ar pašu izstrādāto unifikācijas projektu. Tam, lai visas Eiropas valstis pieņemtu vienotu regulējumu deliktu tiesībās, ir jābūt attaisnojamam un ar zināmu

¹⁶⁹ Chapter 4. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

¹⁷⁰ Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

¹⁷¹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.18.

¹⁷² *Neimanis J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 45.lpp.

¹⁷³ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.158.

nepieciešamību pamatotam, kā arī nevar atzīt, ka vispārēja deliktu tiesību regulējuma trūkums Eiropas valstīs būtu ierobežojums Eiropas Savienības pamatbrīvību nodrošināšanai.¹⁷⁴ Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 5.panta pirmo un otro daļu Eiropas Savienības kompetenču robežas nosaka kompetences piešķiršanas princips, atbilstoši kuram tā darbojas tikai to kompetenču robežās, ko tai Līgumā par Eiropas Savienību un Līgumā par Eiropas Savienības darbību piešķirušas dalībvalstis, lai sasniegtu tajos paredzētos mērķus. Kompetence, kas minētajos tiesību aktos nav piešķirta Eiropas Savienībai, paliek dalībvalstīm.¹⁷⁵ Savukārt tas, vai vienota regulējuma ieviešana deliktu tiesībās visā Eiropā ir objektīvi nepieciešama tās mērķu sasniegšanai,¹⁷⁶ ir ticis kritiski vērtēts, un, kā norādīts, arī tiesību zinātnieku vidū viennozīmīga atbalsta šai idejai nav.

Tiesību doktrīnā norādīts, ka deliktu tiesību harmonizācija būtu ļoti grūti praktiski realizējama, jo šis process būtu saistīts arī ar citu kompensēšanas mehānismu, piemēram, apdrošināšanas regulējuma un sociālās apdrošināšanas regulējuma atbilstošu pielāgošanu, kā arī ar aizsargājamo interešu regulējuma harmonizēšanu.¹⁷⁷ Aizsargājamo interešu regulējums katrā valstī ir saistīts ar likumdevēja tiesībpolitisku nostāju un izšķiršanos, jo civiltiesiskās atbildības par deliktu noteikšana parasti ir atkarīga no tā, vai personas rīcības rezultātā ir aizskartas tieši attiecīgajā tiesību sistēmā aizsargātās citu personu intereses. Minētais jautājums tādējādi ir saistīts ar rīcības prettiesiskuma saturu, proti, to, kādā veidā katras Eiropas valsts likumdevējs izvēlēties noteikt robežu starp personas rīcības brīvību, no vienas puses, un citu personu tiesībām, no otras puses, kā arī katras valsts tiesu praksi un judikatūru šajā jautājumā. Līdz ar to sekmīgi panākt deliktu tiesību harmonizāciju Eiropas līmenī visticamāk būtu iespējams vienīgi attiecībā uz atsevišķiem jautājumiem, ko savukārt var nodrošināt, pieņemot direktīvas, kas dalībvalstīm paredz plašāku brīvību to ieviešanā, vienlaikus sekmējot ar direktīvu noteikto mērķu sasniegšanu.¹⁷⁸ Piemēram, Latvijas normatīvajos aktos iestrādāti noteikumi, kas izriet no direktīvām 85/374/EEK un 1999/34/EK, pieņemot likumu "Par atbildību par preces un pakalpojuma trūkumiem".¹⁷⁹ Līdz ar to var secināt, ka deliktu tiesību vispārēja harmonizācija un vienota regulējuma ieviešana Eiropas Savienībā, iespējams, nav objektīvi nepieciešama tās mērķu īstenošanai. Atsevišķiem tiesību jautājumiem vēltu

¹⁷⁴ Van Dam C. *European Tort Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.160.

¹⁷⁵ Līgums par Eiropas Savienības darbību: Starptautisks līgums. "Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis", 2012.gada 26.oktobris, Nr.C 326/1.

¹⁷⁶ *Autoru kolektīvs T.Jundža zinātniskajā redakcijā*. Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 62.lpp.

¹⁷⁷ Van Dam C. *European Tort Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.161.

¹⁷⁸ *Autoru kolektīvs T.Jundža zinātniskajā redakcijā*. Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 89.-91.lpp.

¹⁷⁹ Likums "Par atbildību par preces un pakalpojuma trūkumiem": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000.gada 5.jūlijs, Nr.250/251 (2161/2162).

regulējumu var ieviest, piemēram, pieņemot direktīvas, paredzot katras valsts likumdevējam plašākas iespējas saglabāt nacionālās tiesību kultūras, identitātes, tiesību tradīciju un regulējuma īpatnības un ņemot vērā arī, ka Eiropas valstu likumdevēju un tiesību piemērotāju tiesībpolitiskie apsvērumi ir būtiski atšķirīgi, regulējot un piemērojot deliktu tiesību normas.

Minētais tomēr nenozīmē, ka tiesību zinātnieku darbs, izstrādājot Kopējo modeli un Eiropas deliktu tiesību principus, ir bijis veltīgs, pat ja vienota tiesiskā telpa attiecībā uz deliktu tiesībām Eiropā nekad netiktu izveidota. Lielais darba apjoms, kas ieguldīts gandrīz visu Eiropas valstu regulējuma izpētē un tiesību paraugnormu izstrādē, bieži atspoguļo arī zinātnisko polemiku, jo katras valsts tiesību piemērotājs civiltiesisko atbildību nosaka, vadoties no taisnīguma apsvērumiem, bet konceptuāli pieejas, kā šo rezultātu sasniegt, Eiropas valstīs ir ļoti atšķirīgas.¹⁸⁰ Eiropas deliktu tiesību principu autori ir centušies izveidot noteiktus principus, kas var sekmēt deliktu tiesību un to institūtu attīstību dažādās valstīs, jo tie ne tikai atspoguļo dažādu valstu pieejas noteiktiem problēmjautājumiem, kas, ciktāl tas iespējams, savstarpēji saskaņotas, bet arī ietver jaunas un XXI gadsimta tiesību telpai, tiesu praksei un sabiedriskās dzīves situācijām atbilstošas paraugnormas. Tādējādi minētā avota izmantošana var būtiski atvieglot valstu likumdevēju uzdevumu noskaidrot likumdošanas ceļā novēršamo problēmu risinājumu, ievērojot citu valstu būtiskāko judikatūras atziņu un tiesību normu izmantojumu tiesību paraugnormu izstrādē, un minēto avotu izmantošana sniedz iespēju izvairīties no lielāko Eiropas tiesību sistēmu likumdošanas un tiesību piemērošanas, tālākveidošanas ceļā atrisinātajām problēmām. Arī tiesību piemērotāja darbs tiek atvieglots minēto avotu pieejamības rezultātā, jo tas sniedz iespēju interpretēt, piemērot un tālākveidot Latvijas tiesības atbilstoši minētajiem tiesību principiem un paraugnormām, kuri gluži tāpat kā Latvijas tiesību doktrīna var tikt izmantoti tiesību piemērotāja nolēmumu argumentācijā kā tiesību palīgavots.¹⁸¹ Papildus tam, kā norādīts doktrīnā, minēto avotu izstrāde un to rezultātu publiskošana padara pieejamākus tiesību zinātņu studentiem studiju procesā jau gatavus Eiropas līmeņa deliktu tiesību jaunāko atziņu krājumus, kā arī veicina zinātniskās domas dinamisku attīstību.¹⁸²

Būtiski, ka Eiropas deliktu tiesību principi un Kopējā modeļa Sestā grāmata ir vieni no jaunākajiem un vienlaikus arī pilnīgākajiem Eiropas tiesību zinātnieku darba rezultātiem, kas nevien aptver deliktu tiesību pamatregulējumu, bet atspoguļo arī visas Eiropas doktrinārās polemikas rezultātu un deliktu tiesību vadošos principus, kuru formulējums rūpīgi pārdomāts

¹⁸⁰ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.16.

¹⁸¹ *Neimanis J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 71.-72.lpp.

¹⁸² *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.161-163.

kontekstā ar deliktu tiesību mērķiem.¹⁸³ Līdz ar to pēc identificēta tiesiskā regulējuma trūkuma, ja tas nepieciešams nepilnību novēršanai, tiesību normu pilnveidošanas un efektīvizācijas nolūkos, minētos pētījumu rezultātus ir iespējams salīdzināt ar nacionālo regulējumu un izmantot nacionālā regulējuma vai tā piemērošanas uzlabošanai un efektīvizācijai tiesību normu iztulkošanas ceļā, nenoteikto tiesību jēdzienu papildīšanas ceļā, tiesas ieskata piemērošanas procesā, tiesību principu konkretizācijā, tiesību tālākveidošanas metožu piemērošanas un pamatošanas gaitā. Latvijas deliktu tiesību un to piemērošanas pilnveidošanas kontekstā ir nepieciešams kritisks izvērtējums, nepārņemot un neizmantojot tādu Eiropas tiesību zinātnieku atziņas, kuras ir konceptuāli nesavienojamas un neiederas Latvijas tiesību sistēmā, nonāk pretrunā ar tiesību sistēmā pastāvošajām pamatvērtībām, tiesību principiem vai arī nav nepieciešamas deliktu tiesību mērķu sasniegšanai Latvijā. Jānorāda arī, ka ne visas Latvijas deliktu tiesību sistēmas atšķirības no citām Eiropas valstīm ir jānovērš, piemēram, nemantiskā kaitējuma fakta prezumpcija¹⁸⁴ nav Eiropā vispārpieņemts juridisks risinājums, bet tas tomēr ir efektīvs un ar cietušā aizsardzību pamatots tiesisks risinājums, kas būtu pilnveidojams, bet ne konceptuāli maināms. Tādēļ viens no efektīvākajiem Latvijas tiesību modernizācijas veidiem būtu normatīvā regulējuma, kas skar vispārējās deliktu tiesības, pilnveidošana, tiesību interpretācija, piemērošana un tālākveidošana atbilstoši Eiropas deliktu tiesību unifikācijas projektu atziņām, jo neatkarīgi no Eiropas privāttiesību attīstības iespējām un minēto projektu rezultātu juridiskā statusa tie ir vērsti uz efektīvu deliktu tiesību mērķu sasniegšanu, ņemot vērā Eiropas valstu normatīvo regulējumu un judikatūru, pamatojoties uz ko izstrādātas savstarpēji saskaņotas tajos ietvertās tiesību paraugnormas, kuras atspoguļo arī Eiropas tiesību zinātnieku galvenās atziņas attiecībā uz deliktu tiesību mērķiem, regulējumu un piemērošanu.

1.5. Civiltiesiskās atbildības par deliktu vispārējā norma

Ar civiltiesiskās atbildības par deliktu vispārējo normu jāsaprot tāda tiesību norma, kura piemērojama delikttiesiskās atbildības noteikšanai gadījumos, kad likumdevējs nav noteicis vienu vai vairākas speciālās tiesību normas, kuras attiecīgajam gadījumam piemērojamas un kuras parasti satur vismaz vienu papildus tiesiskā sastāva pazīmi vai paredz augstākus tiesisko seku iestāšanās priekšnoteikumus.¹⁸⁵

Vispārējā civiltiesiskās atbildības par deliktu norma ietverta Kopējā modeļa Sestās grāmatas 1:101.panta pirmajā daļā, kas nosaka, ka personai, kura cieš juridiski nozīmīgu kaitējumu, ir tiesības saņemt kompensāciju no personas, kura radījusi kaitējumu vai kura ir

¹⁸³ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.14.

¹⁸⁴ Civillikuma 1635.panta trešā daļa.

¹⁸⁵ *Neimanis J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 59.lpp.

atbildīga par radīto kaitējumu.¹⁸⁶ Kopējā modeļa vispārējā norma līdzīgi kā Civillikuma 1635.panta pirmā daļa ir formulēta abstrakti, nodalot ārpuslīgumiska tiesību aizskāruma rezultātā radītu saistību no līgumiskas atbildības atbilstoši lietoto vārdu nozīmei,¹⁸⁷ un no tās secināms, ka persona, kurai ir radīts kaitējums, ir tiesīga prasīt un saņemt kompensāciju no personas, kura ir atbildīga par šo kaitējumu. Kopējā modeļa vispārējās normas izstrādātāji to minētajā veidā formulējuši ar mērķi aptvert visus delikttiesiskās atbildības gadījumus, kuros izvērtējams, pirmkārt, vai prasītājam ir radīts juridiski būtisks un kompensējams kaitējums, otrkārt, vai ir konstatējams juridisks pamats aizskārēja vai atbildīgās personas atbildībai, treškārt, vai kaitējums ir radies personas darbības, bezdarbības vai apdraudējuma riska, par ko atbildīga ir kāda persona, iestāšanās gadījumā.¹⁸⁸ Jāņem vērā, ka Kopējā modelī ietvertā vispārējā norma ir saturiski plašāka, salīdzinot ar Civillikuma vispārējo delikttiesiskās atbildības normu, jo pirmā *expressis verbis* aptver ne tikai atbildību par pašas personas rīcību, bet arī atbildību par citu personu darbībām, piemēram, *culpa in vigilando* vai *culpa in eligendo*,¹⁸⁹ vai apdraudējuma riska iestāšanos, lai arī šāda atbildība ir iespējama atbilstoši Civillikuma speciālajām normām.¹⁹⁰ Atšķirībā no Civillikuma Kopējā modelī formulētajā vispārējā delikttiesiskās atbildības normā nostiprināta juridiski nozīmīga kaitējuma (ang.val. - *legally relevant damage*) koncepcija. Ar minēto apzīmēts kaitējums, kas atbilstoši piemērojamajiem tiesībām ir kompensējams un par kuru personai var iestāties civiltiesiskā atbildība, jo ne visu tiesību aizskārumu rezultātā radīto negatīvo seku gadījumā cietušajai personai rodas prasījuma tiesības par kompensācijas samaksu.¹⁹¹ Civillikuma 1635.panta pirmās daļas formulējums *in abstracto* neiezīmē kompensējamā kaitējuma robežas, tomēr Civillikumā ietvertās speciālās normas atsevišķos gadījumos paredz zināmus ierobežojumus. Piemēram, atbilstoši Civillikuma 2351.pantam, ja nomirējam bijis pienākums kādu uzturēt, tad šis pienākums pāriet uz to, kas vainīgs viņa nāvē. Ja nav konstatējams normas tiesiskā sastāva pazīme – bojāgājušā pienākums attiecīgo personu uzturēt, tad personai, kurai mirušais devis

¹⁸⁶ A person who suffers legally relevant damage has a right to reparation from a person who caused the damage intentionally or negligently or is otherwise accountable for the causation of the damage. Art. 1:101(1), Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

¹⁸⁷ *Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.229.

¹⁸⁸ *Ibid.*, p.246.

¹⁸⁹ Atbildība par nepienācīga uzraudzību vai izvēli.

¹⁹⁰ Atbildība par bērna līdz septiņiem gadiem, personas ar garīga rakstura traucējumiem, kura nav spējusi saprast savas darbības nozīmi vai nav spējusi vadīt savu darbību, kā arī rīcībspējīgas personas nesamaņas stāvoklī vai nespējot saprast savas darbības nozīmi vai nespējot vadīt savu darbību, radītiem zaudējumiem saskaņā ar Civillikuma 1780.pantu, atbildība par kalpotāju un darbinieku radītiem zaudējumiem saskaņā ar Civillikuma 1782.pantu, kā arī Civillikuma 1781.pantā noteiktā atbildība par citas personas rīcību.

¹⁹¹ *Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.236-237.

uzturu, bet kurai mirušajam nav bijis pienākuma dot uzturu, radītais kaitējums nebūtu uzskatāms par juridiski būtisku un kompensējamu atbilstoši pastāvošajam regulējumam Latvijā.

Arī Eiropas deliktu tiesību principu 1:101.pantā ietvertā vispārējā norma nosaka, ka personai, kura ir atbildīga par kaitējumu, ir pienākums kompensēt kaitējuma sekas. Persona ir atbildīga par kaitējumu jeb pienākums kompensēt kaitējumu var tikt attiecināts jo īpaši uz personu, pirmkārt, kuras rīcība, kas uzskatāma par neattaisnojamu, kaitējumu radījusi, otrkārt, kuras paaugstināti bīstama darbība kaitējumu ir radījusi, treškārt, kuras pārstāvis (darbinieks vai tam pielīdzināma persona) ir to radījis, rīkojoties sava uzdevuma ietvaros.¹⁹² Šie noteikumi formulēti ar mērķi norādīt trīs galvenos atbildības veidus, apzinoties, ka atsevišķos gadījumos skaidru robežu starp vispārējo un stingro delikttiesisko atbildību noteikt nav iespējams.¹⁹³ Līdzīgi kā Kopējā modeļa un Civillikuma vispārējās normas gadījumā Eiropas deliktu tiesību principos formulētā vispārējā delikttiesiskās atbildības norma palīdz nodalīt prasījumus, kas cietušajai personai rodas uz delikta pamata, no cita veida atbildības vai kompensācijas mehānismiem, piemēram, apdrošināšanas atlīdzības vai valsts sociālās apdrošināšanas maksājumiem.

Atbilstoši Francijas Civilkodeksa 1382.panta noteikumiem jebkura personas darbība, kura nodara kaitējumu citam, rada pienākumu personai, kuras vainas dēļ kaitējums radies, to kompensēt.¹⁹⁴ Minētai normai seko 1383.pants, kas noteic, ka katra persona ir atbildīga par kaitējumu, kuru tā rada nevien ar darbību, bet arī ar bezdarbību vai bezrūpību.¹⁹⁵ No šo pantu satura var secināt, ka tās kopā veido vispārējo delikttiesiskās atbildības normu. Lai arī sākotnēji Francijas Civilkodeksa 1382.pants tika attiecināts uz atbildību par darbību, bet 1383.pants – uz bezdarbību, šobrīd minētais apsvēruma ir zaudējis praktisku nozīmi normas piemērošanā.¹⁹⁶ No Francijas Civilkodeksa 1384.panta noteikumiem secināms, ka vispārējā delikttiesiskās

¹⁹² A person to whom damage to another is legally attributed is liable to compensate that damage. Damage may be attributed in particular to the person a) whose conduct constituting fault has caused it; or b) whose abnormally dangerous activity has caused it; or c) whose auxiliary has caused it within the scope of his functions. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.03.2014.].

¹⁹³ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.19-20.

¹⁹⁴ Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer. Le Code Civil. Pieejams: http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=EC9FD10451FB08674AEB48FB6F12C08E.tpdjo11v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006136352&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20141223 [skatīts: 12.12.2014.].

¹⁹⁵ Chacun est responsable du dommage qu'il a causé non seulement par son fait, mais encore par sa négligence ou par son imprudence. Le Code Civil. Pieejams: http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=EC9FD10451FB08674AEB48FB6F12C08E.tpdjo11v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006136352&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20141223 [skatīts: 12.12.2014.].

¹⁹⁶ *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.56-57.

atbildības norma neaptver atbildību par citu personu rīcību, jo šo atbildību regulē 1384.pants un tam sekojošās speciālās normas. Civiltiesiskā atbildība saskaņā ar vispārējo delikttiesiskās atbildības normu par citai personai radītu kaitējumu personai iestājas, ja var pierādīt šīs personas nodomu vai neuzmanību jeb vainu (franču val. - *faute*), kas gan galvenokārt praksē saistīta ar noteikta rīcības standarta ievērošanas vērtēšanu, kā arī kaitējumu (franču val. - *dommage*) un cēlonisko sakaru (franču val. - *lien de causalité*).¹⁹⁷

Atbilstoši Vācijas Civilkodeksa 823.pagrāfa pirmajai un otrajai daļai personai, kas apzināti vai aiz neuzmanības aizskar citas personas dzīvību, ķermeni, veselību, brīvību, īpašumu vai citas tiesības, ir pienākums kompensēt cietušajam tā rezultātā radīto kaitējumu. Šāds pats pienākums ir arī personai, kura pārkāpj tiesību normu, kuras mērķis ir aizsargāt citu personu. Izņemot gadījumus, ja saskaņā ar normas saturu to var pārkāpt arī bez vainas, kompensācijas pienākums pastāv vienīgi vainas gadījumā.¹⁹⁸ Savukārt Vācijas Civilkodeksa 826.pants nosaka, ka persona, kura pretēji labiem tikumiem (vācu val. - *Verstoßes gegen die guten Sitten*, latīņu val. - *contra bonos mores*) apzināti rada kaitējumu citai personai, ir atbildīga par šī kaitējuma kompensēšanu.¹⁹⁹ Minētās normas ir uzskatāmas par delikttiesiskās atbildības pamatnoteikumiem, kuru piemērošanai ir nepieciešams konstatēt piecus priekšnoteikumus: pozitīvizētas tiesību normas pārkāpumu (vācu val. - *Tatbestandswidrigkeit*), personas rīcības prettiesiskumu (vācu val. - *Rechtswidrigkeit*), nodomu vai neuzmanību jeb vainu (vācu val. - *Verschulden*), cēlonisko sakaru (vācu val. - *Kausalität*) un kaitējumu (vācu val. - *Schaden*).²⁰⁰ Vācijas vispārējā delikttiesiskās atbildības norma atšķirībā no Francijas vispārējā delikttiesiskās atbildības normas, Kopējā modeļa un Eiropas deliktu tiesību principu minētajiem noteikumiem, kā arī Civillikuma 1635.panta pirmās daļas uzskaita vairākas aizsargātās tiesiskās intereses, kuru aizskārums gadījumā personai rodas pienākums kaitējumu kompensēt. Lai arī norādes uz aizsargātajām tiesiskajām interesēm nav, piemēram, Austrijas Civilkodeksa 1295.pagrāfa pirmajā daļā, tomēr noteiktu tiesisko interešu aizsardzība līdzīgā veidā nostiprināta Austrijas tiesu judikatūrā un Portugālē.²⁰¹

¹⁹⁷ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.57.*

¹⁹⁸ Wer vorsätzlich oder fahrlässig das Leben, den Körper, die Gesundheit, die Freiheit, das Eigentum oder ein sonstiges Recht eines anderen widerrechtlich verletzt, ist dem anderen zum Ersatz des daraus entstehenden Schadens verpflichtet. Die gleiche Verpflichtung trifft denjenigen, welcher gegen ein den Schutz eines anderen bezweckendes Gesetz verstößt. Ist nach dem Inhalt des Gesetzes ein Verstoß gegen dieses auch ohne Verschulden möglich, so tritt die Ersatzpflicht nur im Falle des Verschuldens ein. Bürgerliches Gesetzbuch. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>. [skatīts: 12.12.2014.].

¹⁹⁹ Wer in einer gegen die guten Sitten verstoßenden Weise einem anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem anderen zum Ersatz des Schadens verpflichtet. Bürgerliches Gesetzbuch. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>. [skatīts: 12.12.2014.].

²⁰⁰ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.79.*

²⁰¹ *Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.231.*

Aplūkojot dažādu Eiropas valstu vispārējo delikttiesiskās atbildības normu noteikumus, var secināt, ka galvenokārt šīs normas ietver atbildību par noteikta rīcības standarta neievērošanu vai ar nodomu vai aiz neuzmanības veiktu pārkāpumu, kā rezultātā rodas kaitējums citai personai, par ko aizskārējs ir atbildīgs. Eiropas valstu vispārējās delikttiesiskās atbildības normās nereti nav minēti tie civiltiesiskās atbildības veidi, kad persona ir atbildīga par radīto kaitējumu, kaut arī tās noteikta darbība, radot kaitējumu citai personai, nav konstatējama.²⁰² Tas, iespējams, pamatots, piemēram, ar atbildības par risku regulējuma attīstību un relatīvi biežāku piemērošanu tieši XX gadsimta beigu posmā un XXI gadsimtā, kad vispārējās delikttiesiskās atbildības normas jau bija noformulētas un ietvertas vairāku Eiropas valstu civillikumos. Ievērojot Eiropas deliktu tiesību unifikācijas un modernizācijas projektu atziņas un tajos formulētos vispārējo normu paraugnoteikumus, būtu analizējama nepieciešamība veikt Latvijas vispārējās delikttiesiskās atbildības normas precizējumus un papildinājumus, ņemot vērā tiesību sistēmas attīstības rezultātā pieņemtos speciālo deliktu tiesību normu noteikumus.

Atbilstoši tiesību doktrīnā norādītajam Latvijas delikttiesisko atbildību var iedalīt vispārējā civiltiesiskajā atbildībā par deliktu un stingrajā atbildībā par deliktu.²⁰³ Vispārējā civiltiesiskā atbildība par deliktu ir attiecināma uz visiem gadījumiem, kad prettiesiskas rīcības rezultātā tiek nodarīts kaitējums citai personai vai tās mantai un kuros nav piemērojams speciālajās tiesību normās ietvertais stingrās atbildības režīms. Vispārējā tiesību norma attiecībā uz civiltiesisko atbildību par deliktu ir ietverta Civillikuma 1635.panta pirmajā daļā, un atbilstoši tai katrs tiesību aizskārums, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod tiesību cietušajam prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot.²⁰⁴ Kā doktrīnā norādīts, minētā norma attiecināma ne tikai uz delikttiesisko atbildību, bet arī uz atbildību par līguma pārkāpumu,²⁰⁵ jo neatļauta darbība var izpausties gan kā personas tiesību aizskārums, neizpildot vai nepienācīgi izpildot pusēm saistoša tiesiska darījuma noteikumus, gan arī prettiesiskas rīcības rezultātā aizskarot kādas personas tiesības, kuras aizsargā normatīvie akti.

²⁰² Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.230.

²⁰³ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 169.lpp., Torgāns K., Kārklīšs J. Civiltiesiskās atbildības modeļi pēc vainojamības pazīmes. *Jurista Vārds*, 2015.gada 8.septembris, Nr.35 (887). Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 190-193.lpp., Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 232.-235.lpp.

²⁰⁴ Redakcijā, kas stājās spēkā 2006.gada 1.martā.

²⁰⁵ Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 142.lpp., Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 151.lpp.

Civillikuma 1635.panta pirmā daļa ir pārņemta no Vietējo likumu kopojuma III daļas 3284.panta, kas ir saturiski līdzīgs un kas, ieviešot nebūtiskus redakcionālus labojumus, tika ietverts Civillikuma regulējumā. Vietējo likumu kopojuma III daļas 3284.pants noteica, ka ikviens tiesību aizskārums, t.i., ikvienu pati par sevi neatļauta darbība, dod tam, kam tā kaitējusi, tiesību prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl šo darbību var pieskaitīt viņam par vainu.²⁰⁶ Šī norma pēc Civillikuma Saistību tiesību daļas atjaunošanas 1993.gada 1.martā ir grozīta tikai ar likumu „Grozījumi Civillikumā”, kas stājās spēkā 2006.gada 1.martā un kas paplašināja minētās normas tvērumu, ietverot norādi uz morālā kaitējuma kompensēšanu. Tiesību doktrīnā tika norādīts, ka Civillikuma 1635.pants redakcijā līdz 2006.gada 1.martam nedeva tiesības cietušajam prasīt kompensāciju par nemantisko kaitējumu.²⁰⁷ Arī tiesu praksē Civillikuma 1635.panta noteikumi interpretēti tā, ka morālais kaitējums nav kompensējams, ja personas aizskārums noticis pirms 2006.gada 1.marta.²⁰⁸ Jaunākā tiesu praksē tiesas, atsaucoties uz judikatūru,²⁰⁹ neatkāpjas no Civillikuma 3.pantā nostiprinātā normatīvo aktu noteikumu juridiskā spēka pamatprincipa civiltiesībās, atbilstoši kam vērtējama civiltiesiskas attiecības saistība ar tās rašanās, izbeigšanās vai pārgrozīšanās laika normatīvajiem tiesību aktiem.²¹⁰ Taču, kā atzīts judikatūrā, tas nav šķērslis prasību par morālā kaitējuma kompensācijas piedziņu pamatot ar Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajā teikumā nostiprināto konstitucionālo cilvēktiesību garantiju - tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā.²¹¹ Minētā konstitucionālā cilvēktiesību garantija Latvijas Republikas Satversmē bija nostiprināta arī pirms minētajiem Civillikuma grozījumiem, kā arī Civillikumā bija nostiprinātas tiesības prasīt nemantiskā kaitējuma kompensāciju sakarā ar personas sakropļojumu un izķēmojumu.²¹² Tomēr tiesiskās noteiktības nodrošināšanai Civillikuma 1635.panta pirmajā daļā ietvertās vispārējās delikttiesiskās atbildības normu bija nepieciešams mainīt, lai tajā nostiprinātu cietušā tiesības prasīt morālā kaitējuma kompensāciju tajos

²⁰⁶ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 378.lpp.

²⁰⁷ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 195.lpp.

²⁰⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 15.novembra spriedums lietā Nr.SKC-662.

²⁰⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 9.februāra spriedums lietā Nr.SKC-56.

²¹⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.SKC-485/2011.

²¹¹ *Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā*. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 148.-160.lpp.

²¹² Saskaņā ar Civillikuma 2349.pantu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2006.gada 1.martam, ja miesas bojājuma sekas bijušas sakropļojums vai izķēmojums, tad arī par to noteicama atlīdzība pēc tiesas ieskata. Ja izķēmotā sieviešu dzimuma persona, kas spējīga apprecēties, tad sevišķi jāņem vērā, vai viņai ar to nav apgrūtināta izdevība iedoties laulībā.

gadījumos, kad personai radītas fiziskas vai garīgas ciešanas, kas izraisītas ar neatļautas rīcības rezultātā nodarītu cietušā nemantisko tiesību vai nemantisko labumu aizskārums.

Tiesību doktrīnā ir izteikts viedoklis, ka civiltiesiskā atbildība par deliktu iestājas gadījumā, ja ir konstatējama: vaina, neatļauta darbība, zaudējums un cēloniskais sakars starp darbību un zaudējumiem.²¹³ Tomēr minēto pieeju ar laiku aizstājis doktrīnā un tiesu praksē nostiprinātais viedoklis, ka zaudējumu atlīdzības pienākums iestājas tad, kad vienlaicīgi pastāv trīs priekšnoteikumi: tiesību aizskārēja prettiesiska un neattaisnojama darbība, kas attiecīgos gadījumos ietver arī novērtējumu no vainojamības viedokļa, zaudējumu esamība un cēloniskais sakars starp zaudējumiem un neatļauto darbību.²¹⁴ Minētie civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikumi ir attiecināmi ne tikai uz civiltiesisko atbildību par mantisku kaitējumu, bet arī uz civiltiesisko atbildību par nemantisku kaitējumu, jo nemantiska kaitējuma gadījumā atbildības priekšnoteikumu saturs galvenokārt ir atšķirīgs vienīgi attiecībā uz kaitējuma vērtēšanu un kompensācijas sakarā ar to noteikšanu. Civillikuma vispārējās delikttiesiskās atbildības noteikumi nerada pamatu secinājumam, ka atbildībai par nemantisko kaitējumu būtu piemērojami konceptuāli atšķirīgi atbildības priekšnoteikumi, salīdzinot ar delikttiesisko atbildību par mantisku kaitējumu, kā arī speciālās delikttiesiskās atbildības normas nenorāda uz būtiskām regulējuma atšķirībām, izņemot likumā noteiktos gadījumus.²¹⁵

Neskatoties uz Civillikuma 1635.panta pirmajā daļā izmantoto formulējumu, kas norāda uz civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikumiem, var secināt, ka Civillikuma 1635.panta pirmās daļas reglamentācijas sfēra aptver vienīgi personas noteiktas rīcības vai bezdarbības rezultātā radītu kaitējumu, bet *expressis verbis* šī norma nenorāda uz gadījumiem, kad persona var būt atbildīga par lietas īpašību vai citu personu rīcības rezultātā radītu kaitējumu, kā arī par paaugstināta kaitējuma riska materializēšanos. Minētais liek apsvērt vispārējā regulējuma paplašināšanas un precizēšanas nepieciešamību, kas varētu tuvināt Civillikuma vispārējās delikttiesiskās atbildības normas regulējumu Kopējā modeļa Sestās grāmatas un Eiropas deliktu tiesību principu noteikumiem, vispārējā delikttiesiskās atbildības normā ietverot norādi, piemēram, uz stingrās atbildības gadījumiem. Tādējādi Latvijas vispārējās delikttiesiskās atbildības normas reglamentācijas sfēra, iespējams, būtu paplašināma,

²¹³ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 194.lpp., Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 120.lpp., Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 230.-235.lpp., Buls L. Vainas nozīme deliktu tiesībās. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 193.-198.lpp.

²¹⁴ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 165.lpp., Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 10.septembra spriedums lietā Nr.SKC-296/2008.

²¹⁵ Piemēram, Civillikuma 1635.panta otrā un trešā daļa ir piemērojama vienīgi attiecībā uz morālo kaitējumu, bet Civillikuma 1779.¹ panta noteikumi atbilstoši spēkā esošajam regulējumam ir piemērojami vienīgi attiecībā uz mantisko kaitējumu.

izsakot Civillikuma 1635.panta pirmās daļas pēdējo palīgteikumu: „[...] ciktāl viņu par šo darbību var vainot vai ciktāl viņš par šo darbību ir atbildīgs”. Šī minētās normas tvēruma paplašināšana būtu pamatojama ar cietušā interešu aizsardzību, kas ir viens no stingrās atbildības pamatuzdevumiem.²¹⁶ Sakarā ar to likumdevējs attiecībā uz noteikta veida vai noteiktos apstākļos radītu kaitējumu var būt noteicis stingrās atbildības režīmu. Lai arī minētais neizslēdz nepieciešamību uzlabot Civillikumā noteiktās stingrās atbildības noteikumus,²¹⁷ tomēr jau vispārējā delikttiesiskās atbildības normā, iespējams, būtu nepieciešams ietvert norādi uz stingrās atbildības piemērošanas nepieciešamību normatīvajos aktos noteiktajos gadījumos. Tādējādi tiktu nodrošināta konsekventāka un teleoloģiski precīzāka delikttiesiskās atbildības noteikumu interpretācija, piemērošana un nepieciešamības gadījumā arī tālākveidošana, ievērojot attiecīgajam atbildības režīmam piemītošo specifiku un mērķus. Proti, šādā veidā tiktu nostiprināts, ka tiesību piemērotājam nav nepieciešams vienmēr konstatēt vispārējās civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikumus, lai atbildība iestātos, piemēram, gadījumos, kad likumdevējs ir noteicis stingro atbildību. Stingrās delikttiesiskās atbildības režīma piemērošana un attiecīgo tiesību normu interpretācija un tālākveidošana ir saistīta ar noteiktu mērķu sasniegšanu un atšķirīgu priekšnoteikumu konstatēšanu, ko var apdraudēt vispārējās delikttiesiskās atbildības normas nepamatota piemērošana minētajos gadījumos. Tādējādi šādas Civillikumā ietvertās vispārējās delikttiesiskās atbildības normas izmaiņas būtu nepieciešamas, lai no vispārējās civiltiesiskās atbildības par deliktu uzskatāmi nošķirtu gadījumus, kuros saskaņā ar normatīvo aktu noteikumiem civiltiesiskā atbildība iestājas personām par zināma apdraudējuma riska īstenošanos, lietu īpašību iedarbību vai citu personu rīcību, radot kaitējumu.

²¹⁶ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.108.

²¹⁷ *Kubilis J.* Atbildības par paaugstinātas bīstamības avota radītu kaitējumu problemātika un modernizācija. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 199.-207.lpp.

2. Rīcības prettiesiskums kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums

2.1. Rīcības prettiesiskuma izpratne Civillikumā

Atbilstoši iepriekš norādītajam atsevišķās Eiropas valstīs, tostarp Francijā un Vācijā, kā vispārējās civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikums tiek norādīta personas vaina, taču Latvijas tiesību teorijā un judikatūrā atzīts, ka vaina nav civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikums. Neskatoties uz to, slēdzienam par rīcības prettiesiskumu ir jāietver tās novērtējums no vainojamības viedokļa.²¹⁸ Vainas un vainojamības izpratne un nozīme, nosakot civiltiesisko atbildību par deliktu, tiks apskatīta atsevišķas šī darba nodaļas ietvaros.

Kā viens no jautājumiem saistībā ar prettiesiskas rīcības jēdzienu Latvijas deliktu tiesībās analizējama būtu Civillikuma 1635.panta piezīme, kura seko pēc minētā panta trešās daļas un kurā precizēts, ka: „*Darbība šeit jāsaprot plašākā nozīmē, aptverot ne vien darbību, bet arī atturēšanos no tās, tas ir, bezdarbību.*” No minētās piezīmes var izdarīt secinājumu, ka, kaut arī “darbība” norāda uz personas pozitīvu rīcības aktu, par atbildības pamatu atsevišķos gadījumos var būt arī personas bezdarbība jeb negatīvs rīcības akts. Minētā piezīme ir pārņemta no Vietējo likumu kopojuma III daļas 3284.panta un ar normas saturu nemainošiem redakcionāliem precizējumiem ietverta Civillikuma 1635.pantā.²¹⁹ Rīcības, ar kuru aizskartas citas personas tiesības, radot kaitējumu, veida nozīme mūsdienās ir vairāk teorētiska, jo aksiomātiski pieņemts, ka arī bezdarbība gluži kā darbība var būt uzskatāma par kaitējuma cēloni un būt par pamatu civiltiesiskajai atbildībai par deliktu sakarā ar citai personai radītu kaitējumu.²²⁰ Civiltiesiskās atbildības kontekstā par prettiesisku var būt uzskatāms arī negatīvs rīcības akts jeb kaitējuma rašanos nepieļaujošas rīcības neesamība, kas savukārt no formālās loģikas aspekta ir grūti izskaidrojams,²²¹ un tas ir izraisījis diskusijas starpkaru Latvijas Senāta praksē.²²² Ar laiku tiesību teorijā un arī normatīvajos aktos ir ticis nostiprināts, ka negatīvs

²¹⁸ *Torgāns K.* Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 165.lpp., Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 10.septembra spriedums lietā Nr.SKC-296/2008.

²¹⁹ Piezīme Vietējo likumu kopojuma III daļas 3284.pantā bija formulēta šādi: “*Darbība šeit pieņemta plašākā nozīmē, aptverot nevien apstiprinošu, bet arī noliedzozo darbību, t.i. bezdarbību.*” Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevisšķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 378.lpp.

²²⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.SKC- 579/2009, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2009.gada 11.jūnija spriedums lietā Nr.PAC-0870, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2009.gada 4.novembra spriedums lietā Nr.PAC-0108, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 11.maija spriedums lietā Nr.PAC-0253, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 30.jūnija spriedums lietā Nr.PAC-0229, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 12.maija lēmums lietā Nr.PAC-0312, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2012.gada 20.janvāra spriedums lietā Nr.PAC-0222.

²²¹ *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds.* Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.2.

²²² Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedums Nr.1924/102. Publicēts: Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940). 8.sēj. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Senatora Lēbera fonds, 1997, 233.-235.lpp.

rīcības akts var būt saistīts ar zināma tiesiska pienākuma neizpildi vai nepienācīgu izpildi un radīt kaitējumu citai personai, tādējādi arī bezdarbība var civiltiesiskās atbildības par deliktu kontekstā būt uzskatāma par kaitējuma cēloni un pamatu personas atbildībai par citai personai radīto kaitējumu. Lai arī tiesību zinātnē šobrīd netiek apstrīdēts tas, ka arī bezdarbība var būt uzskatāma par prettiesisku rīcību un pamatu atbildībai, tomēr minētās piezīmes ietveršana Civillikumā un Civillikuma 1635.panta struktūra, iespējams, būtu izmaināma, jo ar vārdu „darbība” vispārējās delikttiesiskās atbildības normas kontekstā atbilstoši spēkā esošajam regulējumam tiek apzīmēta arī bezdarbība, ietverot gan pozitīvu, gan negatīvu darbības aktu. Piemēram, Civillikuma 1779.panta tekstā, kas ir uzskatāma par speciālo normu attiecībā pret vispārējo Civillikuma 1635.panta pirmajā daļā ietverto normu un kas ir attiecināma uz mantisko kaitējumu, ietverta norāde uz zaudējumiem, kurus „*viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis*”, kā arī darbība un bezdarbība kā alternatīvi tiesiskā sastāva elementi izmantoti arī, piemēram, Civillikuma 1773.pantā un 1787.pantā. Vēl jo vairāk, Civillikuma 1635.panta piezīmē lietotā norāde „*šeit*” var tikt interpretēta kā norāde uz normatīvā akta daļu, nodaļu vai apakšnodaļu, kas papildus minētajam pamato nepieciešamību Civillikuma 1635.panta piezīmi izslēgt un precizēt Civillikuma 1635.panta pirmo daļu. Līdz ar to terminoloģiskai noteiktībai Civillikuma 1635.panta pirmā daļa būtu papildināma, aiz vārdiem „*neatļauta darbība*” ietverot vārdus „*vai bezdarbība*”. Iespējams arī lietot apzīmējumu „*prettiesiska rīcība*”, ar ko semantiski tiktu aptverts gan pozitīvs, gan negatīvs prettiesiskas rīcības akts.

Kā secināms no Civillikuma 1635.panta pirmās daļas satura, priekšnoteikums civiltiesiskajai atbildībai par citai personai radītu kaitējumu ir personas prettiesiska rīcība. Gramatiski tulkojot vispārējās delikttiesiskās atbildības normas tekstu, var secināt, ka, tā kā par tiesību aizskārumu uzskatāma katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums, par neatļautu darbību jeb prettiesisku rīcību uzskatāma tāda personas rīcība, kuras rezultātā tiek aizskartas citas personas tiesības, radot kaitējumu. *In abstracto* analizējot šo atbildības priekšnoteikumu atbilstoši Civillikuma vispārējās delikttiesiskās atbildības normas tekstam, var secināt, ka citas personas tiesību aizskārumš, radot kaitējumu, ir pietiekams pamats personas rīcību uzskatīt par neatļautu jeb prettiesisku. Tomēr ne visos gadījumos, kad personai tiek radīts kaitējums, rodas pamats civiltiesiskajai atbildībai un pienākums kompensēt kaitējumu, jo, ja persona nav vainojama kaitējuma radīšanā vai ja starp personas rīcību, no vienas puses, un radīto kaitējumu, no otras puses, nav konstatējams cēloniskais sakars, tad civiltiesiskā atbildība neiestājas. Kaut arī personas rīcība aizskar citas personas tiesības, radot kaitējumu, atbildība par radīto kaitējumu arī var neiestāties, piemēram, ja persona izmanto sev piederošas tiesības, persona veic darbības pēc aizskartās personas gribas, persona nespēj

rīkoties nepārvarama šķēršļa iedarbības rezultātā, personai rodas galēja nepieciešamība vai persona veic nepieciešamo aizstāvēšanos.²²³

Rīcības prettiesiskuma kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikuma kontekstā tiesību doktrīnā norādīts uz divām teorijām, proti, vainas teoriju un nodarījuma teoriju.²²⁴ Minētās pieejas maldinoši norāda uz vainas lomu atbildības noteikšanā, un tās atspoguļo tieši atšķirīgas rīcības prettiesiskuma izpratnes, jo teoriju pamatā ir apsvērums, vai persona ir atbildīga par kaitīgas sekas izraisītu rīcību, proti, personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums, vai arī par normatīvā akta pārkāpumu.²²⁵ Piemēram, Francijā vainu un rīcības prettiesiskumu kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumus praksē nereti nenošķir.²²⁶ Arī ārvalstu tiesību doktrīnā norādīts uz t.s. rīcības prettiesiskuma teoriju (vācu val. - *Verhaltensunrechtslehre*) un rīcības rezultāta prettiesiskuma teoriju (vācu val. - *Erfolgsunrechtslehre*), pirmā no kurām dominē Austrijas tiesību doktrīnā un atbilstoši kurai prettiesiskums ir saistīts ar tiesību normu noteikumu vai aizliegumu pārkāpumu, bet otrā ir atzīta Vācijā un Šveicē,²²⁷ un atbilstoši tai ar normatīvajiem aktiem aizsargāto citas personas tiesību aizskārums ir uzskatāms par prettiesisku rīcību, kā arī tieši rīcības rezultāts ir būtiskākais kritērijs rīcības prettiesiskuma konstatēšanā.

No Civillikuma 1635.panta pirmās daļas vēsturiskās redakcijas, kura bija piemērojama pirms Civillikuma grozījumiem, kuri stājās spēkā 2006.gada 1.martā, un kura noteica, ka „*Katrs tiesību aizskārums, t.i. katra pati par sevi neatļauta darbība, dod tam, kam tā kaitējusi, tiesību prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot,*” varētu izdarīt secinājumu, ka Latvijas Civillikuma noteikumi atbilst Šveicē dominējošajai un Vācijā atzītajai rīcības rezultāta prettiesiskuma teorijai. Tomēr Latvijas vispārējā delikttiesiskās atbildības norma citētajā vēsturiskajā redakcijā pieļauj ne tikai interpretāciju, ka katrs tiesību aizskārums piešķir personai, kam tas kaitējis, tiesību prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot, bet arī interpretāciju, atbilstoši kurai neatļautas darbības rezultātā, par kādu uzskatāms tiesību aizskārums, personai, kam darbība kaitējusi, ir tiesības prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot. Rīcības prettiesiskuma teorijas un rīcības rezultāta prettiesiskuma teorijas kontekstā norādes “katrs tiesību aizskārums” un “katra pati par sevi neatļauta darbība” kā rīcības prettiesiskumu noteicoši apsvērumi ir ar diametrāli pretēju nozīmi, un skaidru atbildi, kurai no teorijām atbilst Latvijas tiesības, nav tiesību normas teksta gramatiskas interpretācijas rezultātā iespējams gūt. Vēl jo vairāk, jēdzieni “tiesību aizskārums”

²²³ *Bitāns A.* Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 66.lpp.

²²⁴ *Čakste K.* Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 191-192.lpp.

²²⁵ *Ibid.*, 191-192.lpp.

²²⁶ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.173. *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.52.

²²⁷ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.173.

un "neatļauta darbība" minētās normas kontekstā ir ar būtiski atšķirīgu nozīmi attiecībā uz atbildības noteikšanu, jo "tiesību aizskārums" raksturo nevis atbildīgās personas rīcību, bet rīcības kaitīgās sekas attiecībā uz cietušo, tādēļ „tas ir” izmantojums vispārējās delikttiesiskās atbildības normas tekstā ir maldinošs un nepareizs arī neatkarīgi no Latvijas vispārējās delikttiesiskās atbildības normas klasifikācijas atbilstoši kādai no rīcības prettiesiskuma teorijām.

Atbilstoši likumprojekta „Grozījumi Civillikumā”, ar kuriem tika 2006.gadā grozīts Civillikuma 1635.pants, anotācijā norādītajam secināms, ka grozījumu mērķis ir bijis noteikt vispārējo kārtību, kādā cietušajam ir tiesības prasīt no tiesību aizskārēja taisnīgu kompensāciju sakarā ar morālo kaitējumu, kas cietušajam nodarīts, Civillikuma 1635.pantā nostiprinot Satversmes 92.pantā noteiktās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu attiecībā uz gadījumiem, kad personai ir nodarīts morālais kaitējums.²²⁸ Anotācijā tomēr nav atrodamas norādes, ka likumdevēja mērķis, izstrādājot un pieņemot minētos grozījumus, būtu bijis mainīt rīcības prettiesiskuma kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma izpratni. Neskatoties uz minēto, no šobrīd spēkā esošās redakcijas formulējuma – „*Katrs tiesību aizskārums, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod tiesību cietušajam prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot,*” var izsecināt, ka par neatļautu jeb prettiesisku darbību uzskatāma vienīgi tāda, kura aizskar citas personas tiesības un vienlaikus kuras rezultātā radīts kaitējums. Lai arī normas teksts rada pamatu uzskatīt, ka Latvijas vispārējā delikttiesiskās atbildības norma drīzāk atbilst rīcības rezultāta prettiesiskuma teorijai, tomēr formulējums „pati par sevi neatļauta darbība” saglabā atšķirīgas interpretācijas iespējas, kā rezultātā Latvijas deliktu tiesību sistēmu nevar uzskatīt tipisku par rīcības prettiesiskuma teorijas vai rīcības rezultāta prettiesiskuma teorijas piemēru.

No Civillikuma 1635.panta vēsturiskās redakcijas secināms, ka katrs personas tiesību aizskārums ir uzskatāms par “pašu par sevi neatļautu rīcību”. Savukārt Civillikuma regulējuma papildināšana ar norādi, ka prasījuma tiesības cietušajai personai rodas vienīgi neatļautas un kaitējumu radošas darbības rezultātā, ļauj izdarīt secinājumu, ka civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums ir tāda neatļauta darbība, kuras rezultātā rodas kaitējums. Analizējot Civillikuma regulējumu, tiesu praksi un doktrīnu līdz 2006.gada grozījumiem Civillikumā, nav šaubu, ka mantisks kaitējums bija civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikums.²²⁹

²²⁸ Likumprojekta “Grozījumi Civillikumā” anotācija. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1276_0 [skatīts: 24.12.2014.].

²²⁹ *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā.* Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 270.lpp., Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2004.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.SKC-600, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2003.gada 5.marta spriedums lietā Nr.SKC-128.

Turklāt norāde uz morālo kaitējumu kā vienu no kaitējuma veidiem, kura gadījumā cietušajai personai arī ir tiesības uz kompensāciju, varēja tikt normas tekstā ietverta kontekstā ar kaitīgajām sekām, piemēram, izsakot to šādi: „*Katrs tiesību aizskārums, t.i. katra pati par sevi neatļauta darbība, dod tam, kam tā radījusi kaitējumu (arī morālo kaitējumu), tiesību prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot.*”

Galvenokārt neskaidrības Civillikuma 1635.panta pirmās daļas satura, konkrētāk, personas rīcības prettiesiskuma satura noskaidrošanā rada vārdu „*tas ir*” lietojums starp „*tiesību aizskārums*” un „*katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums*”, jo minētais norāda, ka tam sekojošā vārdkopa paskaidro to, kas ir tiesību aizskārums minētās normas kontekstā. Tomēr tiesību aizskārums var arī nebūt neatļautas darbības rezultāts, ko apliecina, piemēram, Civillikuma 1636.pants, norādot gadījumus, kad attiecīgi civiltiesiskā atbildība neiestājas, lai arī kaitējums personai var tikt nodarīts. Neatļautas darbības rezultātā personai radīta kaitējuma gadījumā vienmēr būs secināms, ka noticis personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums, tomēr ne visu tiesību aizskārumu gadījumos būs iespējams secināt, ka personai radīts kaitējums. Piemēram, personas tiesību uz īpašumu aizskāruma gadījumā, kaitējums var arī nerasties, savukārt, ja persona rīkojas pēc aizskartās personas gribas, tad kaitējums aizskartajai personai tik un tā var rasties, bet rīcību nevar uzskatīt par prettiesisku, kā arī atbildība par kaitējumu neiestājas atbilstoši principam *volenti non fit iniuria* un Civillikuma 1636.panta noteikumiem. Tādējādi nereti nav iespējams atbildēt, vai ir konstatējama prettiesiska rīcība atbilstoši Civillikumā pozitīvizētajai vispārējai delikttiesiskās atbildības normai, jo no tās skaidri neizriet, vai rīcības prettiesiskumu kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu veido personas tiesību aizskārums un kaitējuma nodarīšana vai katra pati par sevi neatļauta darbība. No tā ir secināms, ka vienotas izpratnes par rīcības prettiesiskumu kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu Latvijas tiesībās nepastāv un ka Civillikumā ietvertu vispārējo atbildības normu nepieciešams precizēt.

Personas tiesību aizskārums rezultātā radītu kaitējumu pašu par sevi var uzskatīt par prettiesisku rīcību, jo personas tiesību aizskārums var norādīt uz rīcību, kuru par prettiesisku var uzskatīt tādēļ, ka tiesiskajā sistēmā aizsargātu tiesību vai tiesisko interešu aizskārums ir atzīstams par šajā tiesiskajā sistēmā neiederīgu un tai pretēju jeb prettiesisku rezultātu, lai arī tas pats par sevi nav pietiekams pamats atbildības noteikšanai.²³⁰ Vēl jo vairāk, lai rīcības prettiesiskumu varētu konstatēt kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu, ir jābūt saiknei ar konkrētas personas rīcību. Rīcības rezultāta prettiesiskuma pieeju nevar vispārējās delikttiesiskās atbildības kontekstā interpretēt tik plaši, ka arī dabas apstākļu iedarbības

²³⁰ *Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.175-176.*

rezultātā personai nodarīts kaitējums rada pamatu konstatēt vai prezumēt kādas personas prettiesisku rīcību un pamatu atbildībai. Vispārējās delikttiesiskās atbildības gadījumā jābūt konstatējamai personas darbībai vai bezdarbībai, kura rada kaitīgas sekas attiecībā uz citu personu. Ir apšaubāms arī tas, vai rīcības rezultāta prettiesiskuma pieejas ietvaros ir iespējams pilnībā nošķirt noteiktas personas rīcības kaitīgās sekas no šīs personas rīcības kvalitatīvajām īpašībām jeb atbilstības tiesību normās noteiktajam rīcības priekšrakstam. Šādā situācijā var izveidoties pretruna ar Civillikuma 1636.panta noteikumiem, jo, ja, piemēram, persona nodara citai kaitējumu pēc tās gribas, tad kaitīgā rezultāta kritērijs izpildās minētās teorijas kontekstā un aizskārēja rīcība būtu uzskatāma par prettiesisku, savukārt saskaņā ar Civillikuma 1636.pantu šāda rīcība nevar tikt atzīta par prettiesisku. Līdz ar to rīcības uzskatīšana par prettiesisku, vadoties vienīgi no šīs rīcības sekām, nebūtu uzskatāma par Latvijas deliktu tiesībās iederīgu.

Par prettiesisku rīcību ir iespējams uzskatīt tādu darbību vai bezdarbību, kura pārkāpj kādā normatīvā aktā noteiktu aizliegumu vai nepieciešamās rīcības priekšrakstu, piemēram, darba drošības noteikumu neievērošanu.²³¹ Tomēr nebūtu pareizi pieņemt, ka gadījumos, kuros nav konstatējams normatīvajos aktos skaidri noteikta rīcības priekšraksta pārkāpums, rīcība nebūtu uzskatāma par prettiesisku neatkarīgi no tā, ka tā aizskar citas personas tiesības. Nereti normatīvajos aktos nav noteikts konkrēts rīcības priekšraksts vai arī rīcības priekšraksts ir noteikts vienīgi daļēji, piemēram, attiecībā uz ārstniecības personu darbībām, veicot ārstniecību. Nereti ārstniecības personas rīcība neveido, piemēram, Krimināllikuma 138.pantā noteiktā aizlieguma pārkāpumu un noziedzīgā nodarījuma sastāvu,²³² un ārstniecības personas rīcības prettiesiskuma pierādīšana gulstas uz prasītāju civillietā.

Latvijas likumdevējs ar grozījumiem Ārstniecības likumā, kuri stājās spēkā 2006.gada 11.jūlijā, papildinājis likumu ar 9.¹ pantu, atbilstoši kuram noteikts, ka ārstniecību veic atbilstoši klīniskajām vadlīnijām,²³³ kuras izstrādā Ministru kabinets, vai ārstniecībā izmantojamo metožu un zāļu lietošanas drošības un ārstēšanas efektivitātes novērtējumam, kas apliecina, ka likumdevēja mērķis, piemēram, attiecībā uz ārstniecības personu atbildību nav bijis noregulēt visus iespējamus gadījumus normatīvi nostiprināta priekšraksta veidā. Tādējādi

²³¹ Darba aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 6.jūlijs, Nr.105 (2492).

²³² Par ārstniecības personas profesionālo pienākumu nepildīšanu vai par nolaidīgu to pildīšanu, ja šis nodarījums vainīgā neuzmanības dēļ izraisījis cietušajam smagu vai vidēja smaguma miesas bojājumu, bet minētā panta otrā daļa paredz atbildību par kaitējuma nodarīšanu, kura rezultātā iestājusies personas nāve. Krimināllikums: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8. jūlijs, Nr.199/200.

²³³ Par klīniskajām vadlīnijām uzskatāms, ievērojot uz pierādījumiem balstītas medicīnas principus, veidots sistematizēts konkrētu pacientu grupu ārstniecības procesa apraksts, kurā noteiktas nepieciešamās darbības, to veikšanas kārtība un pacientu ārstēšanas taktikas izvēlē būtiski kritēriji labāka ārstēšanas rezultāta sasniegšanai saskaņā ar Ārstniecības likuma 1.panta 20.punktu. Ārstniecības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997.gada 1.jūlijs, Nr.167/168 (882/883).

nebūtu atbalstāma pieeja, atbilstoši kurai rīcības prettiesiskuma vērtēšana aprobežotos ar noteiktas rīcības priekšraksta meklēšanu normatīvajos aktos. Visas iespējamās situācijas, kurās personas rīcība var radīt kaitējumu citai personai, nav iespējams paredzēt un atbilstošu rīcības priekšrakstu tiesību normās pozitīvizēt, tādēļ prettiesiskuma sasaiste vienīgi ar noteiktas tiesību normas pārkāpumu var radīt situācijas, kad personas rīcība ir neprofesionāla, neuzmanīga, attiecīgajos faktiskajos apstākļos neadekvāta, kā arī rada citas personas tiesību aizskārumu, taču tā netiek atzīta par prettiesisku. Tādējādi vienīgi tādēļ, ka likumdevējs nav attiecīgās rīcības aizliegumu vai rīcības priekšrakstu attiecībā uz konkrēto gadījumu pozitīvizējis, attiecīgās tiesību normas pārkāpumu un rīcības prettiesiskumu var nebūt iespējams konstatēt un civiltiesiskā atbildība par šādu rīcību arī neiestātos. Līdzīgu tiesību normu tiesisko seku piemērošana pēc analogijas attiecībā uz likumā noregulētiem gadījumiem arī nevarētu tikt uzskatīta par konceptuālu risinājumu, jo šādā veidā tiktu aizskartas personu tiesības uz noteiktu tiesisko palāvību, ka to rīcības brīvība attiecīgajā situācijā nav ierobežota un to rīcība netiks uzskatīta par prettiesisku.

Cietušās personas tiesības uz kompensāciju saistībā ar tai nodarītu kaitējumu nevar būt atkarīgas no likumdevēja aktivitātes un tiesību normu jaunrades, cenšoties apzināt un pozitīvizēt vai ar normatīvo regulējumu aptvert visas iespējamās situācijas, piemēram, nosakot noteiktas rīcības priekšrakstu, kā personai būtu jārīkojas attiecīgajā situācijā, veicot profesionālos pienākumus. Pirmkārt, šāda pieeja veicinātu tiesību aktu skaita un apjoma pieaugumu, kas nonāk pretrunā *inter alia* ar priekšlikumiem un vēlamajām likumdošanas tendencēm Latvijā,²³⁴ otrkārt, kazuistisku vai plaši rīcības brīvību ierobežojošu tiesību normu radīšana nav efektīvs un samērīgs risinājums atbildības regulējuma pilnveidošanai. Plaša personu rīcības brīvības ierobežošana nevar tikt uzskatīta par taisnīgu risinājumu, kā arī sabiedrības un tiesisko attiecību attīstības apstākļos rodas arvien jaunas situācijas, kuras likumdevējs nevar būt paredzējis un noregulējis normatīvā akta izstrādes brīdī, pat ja būtu teorētiski iespējams ar regulējumu aptvert visus iespējamus personu tiesisko attiecību veidus, kādi konstatējami tiesību akta izstrādes brīdī.²³⁵ Tādējādi likumdevējam ir iespējams noregulēt vienīgi tipiskākās noteikta veida tiesiskās attiecības un noteikta veida tiesību aizskāruma gadījumus, kad atbildība iestājas. Arī doktrīnā apstiprināts, ka, piemēram, ārstniecības personas rīcības priekšraksti nav izsmeļoši uzskaitīti normatīvajos tiesību aktos, bet nepieciešamās rīcības standarts noteicams, izvērtējot, kā līdzīgos vai salīdzināmos apstākļos rīkotos cita tādas

²³⁴ Valsts prezidenta 2012.gada 12.decembra rīkojums Nr.7 „Par priekšlikumu izstrādi likumu grozījumu skaita un apjoma samazināšanai”: Valsts prezidenta rīkojums. Latvijas Vēstnesis, 2012.gada 13.decembris, Nr.196 (4799).

²³⁵ *Neimanis J.* Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 28.lpp.

pašas vai salīdzināmas kvalifikācijas un pieredzes ārstniecības persona.²³⁶ Konceptuāli šāda pieeja prettiesiskuma vērtēšanā būtu Latvijas deliktu tiesību sistēmā iederīgāka un vēlamāka, jo, ja persona nerīkojas tā, kā rīkotos citi attiecīgās nozares profesionāļi un kā to cietušais būtu varējis saprātīgi sagaidīt, kā rezultātā radīts kaitējums, tad šī persona rīkojas katrā konkrētajā gadījumā vērtējamam nepieciešamās rīcības standartam neatbilstoši, kas varētu tikt uzskatīta par prettiesisku rīcību, kaut arī ne vienmēr šādā situācijā būs konstatējams noteiktas pozitīvizētas tiesību normas pārkāpums.

Doktrīnā saistībā ar normās noteiktā rīcības priekšraksta nozīmi uzsvērts, ka konkrētas darbības aizliegums var arī nebūt tieši ierakstīts likumā, un ir jāpārbauda, vai, piemēram, nav pārkāptas Civillikuma 1.panta un 1415.panta normas,²³⁷ kuras satur nenoteiktos tiesību jēdzienus. Izmantojot nenoteiktus un saturiski ietilpīgus tiesību jēdzienus, likumdevējs var izvairīties no pārāk kazuistiska tiesiskā regulējuma, un šādā veidā tiesību norma tiek padarīta elastīgāka, spējīgāka adaptēties sociālo vērtējumu izmaiņām, kā arī saglabāt savu nozīmi tādās dzīves jomās, kas jo īpaši pakļautas dažādiem jauninājumiem.²³⁸ Minētais akcentē nenoteikto tiesību jēdzienu izmantošanas iespējas rīcības prettiesiskuma satura piepildīšanā, tomēr priekšnoteikums šādam risinājumam ir likumdevēja griba attiecīgo gadījumu noregulēt ar nenoteikta tiesību jēdziena ietveršanu normatīvajos aktos, savukārt tiesību piemērotājam ir jāņem vērā attiecīgā nenoteiktā tiesību jēdziena interpretācijas un piemērošanas metodoloģisko specifiku. Nenoteikto tiesību jēdzienu interpretācija un piemērošana tādējādi var palīdzēt nonākt pie slēdziena par rīcības prettiesiskumu, ja likumdevējs to ietvēris uz personas rīcību konkrētajā gadījumā attiecināmā tiesību normā.

Iepriekš norādītais ļauj secināt, ka arī pieeja, atbilstoši kurai rīcības prettiesiskuma vienīgais kritērijs ir personas rīcības atbilstība tiesību normās nostiprinātajam noteiktam rīcības priekšrakstam, nav atbalstāma, kā arī tā rada risku, ka, no vienas puses, konkrēta rīcības priekšraksta neesamības gadījumā personas rīcība var netikt atzīta par prettiesisku, kaut arī tā aizskar citas personas tiesības, tiesiskās intereses un labumus. No otras puses, tiesību normās nostiprinātie rīcības priekšraksti var tikt interpretēti pārāk plaši vai arī no tiesību piemērotāja puses var tikt radīti jauni rīcības priekšraksti tiesību tālākveidošanas ceļā, kas savukārt, iespējams, nepamatoti un nesamērīgi ierobežotu personu rīcības brīvību un aizskartu to pašlādvību, ka to rīcību attiecīgajā situācijā nav ierobežojuši normatīvo aktu noteikumi. Tādējādi secināms, ka Latvijas deliktu tiesībās rīcības prettiesiskuma izpratne nebūtu veidojama, ņemot vērā vienīgi rīcības kaitīgo rezultātu vai rīcības atbilstību normatīvo aktu noteikumiem, jo katrā

²³⁶ Charles C. S. Nursing Malpractice. London: Auburn House, 1999, p.17-26.

²³⁷ Torgāns K. Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 73., 83.lpp.

²³⁸ Kalniņš E. Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 322.lpp.

no minētajām pieejām ir saskatāmi trūkumi. Minētais cita starpā akcentē arī vispārēja rīcības priekšraksta deliktu tiesībās nozīmi, atbilstoši kuram būtu vērtējama personas rīcība, ja no tiesību normām nav izsecināms konkrēti noteikts vai daļēji noteikts rīcības priekšraksts, kas tiks analizēts turpmākajā darba daļā.

Kā risinājums rīcības prettiesiskuma kā civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikuma saturiskās nenoteiktības problēmai piedāvājama rīcības rezultāta prettiesiskuma teorijas un rīcības prettiesiskuma teorijas sintēze, kā rezultātā rīcības prettiesiskums vērtējams atbilstoši normatīvajos aktos noteiktam, daļēji noteiktam vai vispārējam rīcības priekšrakstam, kas piemērojams gadījumos, kad likumdevējs nav noteicis īpašu un attiecīgajam gadījumam piemērojamu rīcības priekšrakstu. Tomēr jāņem vērā papildus vēl divi apsvērumi, pirmkārt, rīcības priekšraksta mērķis un, otrkārt, attiecīgās rīcības kaitīgums, proti, vai nepieļaujamās attiecīgās rīcības rezultātā rodas citas personas tiesību aizskārums. Arī tiesību doktrīnā attiecībā uz rīcības prettiesiskumu apstiprināts, ka tam vajadzētu būt vērtējamam kopsakarā ar tiesību sistēmā aizsargāto tiesību un tiesisko interešu aizskāruma esamību un kontekstā ar objektīvu personu rīcības standarta pārkāpuma esamību.²³⁹

Latvijas deliktu tiesībās tādējādi rīcības prettiesiskumu kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu varētu skaidrot kā atkāpi no nepieciešamā un faktiskajiem apstākļiem atbilstošā rīcības standarta, kura mērķis ir nepieļaut šādu rīcību, kas rada citas personas tiesību aizskārums. Kā jau norādīts, ne katras atkāpes no noteikta uzvedība standarta gadījumā rodas personas tiesību aizskārums un ne katra rīcības brīvības ierobežojuma gadījumā likumdevēja mērķis ir aizsargāt jebkuru personu no jebkāda hipotētiski iespējama tiesību aizskārums. Lai arī rīcības prettiesiskuma kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma vērtēšanā jāņem vērā, ka personas rīcības brīvība, kura izriet no normatīvajiem aktiem, nav neierobežota, to ir nepieciešams ierobežot ar tādu rīcības standartu, kas nepieļauj citu personu tiesību aizskārums, vienlaikus nesamērīgi neierobežojot personu rīcības brīvību un neatzīstot personu rīcību par prettiesisku situācijās, kur noteiktais ierobežojums var nemaz nebūt bijis noteikts ar mērķi aizsargāt attiecīgās aizskarto personu tiesības, tiesiskās intereses un labumus. Doktrīnā uzsvērts, ka, ja tiesību sistēmā tiek noteikta kāda tiesība, tiesiskā interese vai labums, kuru likumdevējs aizsargā, paredzot rīcības ierobežojumus un nepieciešamās rīcības standartu, tad tiek atbilstoši ierobežota citu personu brīvība uz minētās intereses aizsardzības rēķina.²⁴⁰ Tādējādi, ja noteiktas personu rīcības rezultātā nevar rasties citas personas tiesību aizskārums, tad noteikts rīcības standarts nav deliktu tiesībās nepieciešams, jo tas tādā gadījumā ierobežotu

²³⁹ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.174-177.

²⁴⁰ *Ibid.*

personas, uz kuru šāds rīcību standarts attiecas, tiesības bez leģitīma un attaisnojama pamata. Būtiski norādīt, ka kritērijs personas rīcības prettiesiskuma vērtēšanā ir nevis kaitējuma personai radīšana, bet personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskaršana, kas var arī neradīt kaitējumu, jo kaitējuma esamība ir patstāvīgs un nošķirts civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikums, kas nav vērtējams rīcības prettiesiskuma kontekstā.

No minētā izriet, ka rīcības prettiesiskuma vērtēšanā ir būtiska gan noteiktas rīcības negatīvo seku, proti, personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskāruma vērtēšana attiecībā uz citu personu, gan arī personas rīcības atbilstība nepieciešamās rīcības standartam, kas var būt pilnībā vai daļēji nostiprināts likumā vai arī būt izsecināms no vispārējiem deliktu tiesību noteikumiem, kura mērķis ir aizsargāt personas no tāda tiesību aizskāruma, kāds attiecīgajā gadījumā ir radīts. Tādējādi rīcības rezultāta prettiesiskuma teorija un rīcības prettiesiskuma teorija nebūtu pretnostatāmas Latvijas tiesību kontekstā, bet norādītajā veidā tās ir iespējams un nepieciešams savienot, lai padarītu skaidrāku un noteiktāku rīcības prettiesiskuma kā civiltiesiskās atbildības par deliktu izpratni un nepamatoti neaizskartu neviena delikttiesisko attiecību dalībnieka tiesības un tiesiskās intereses.

2.2. Nepieciešamās rīcības standarts

Noteikts rīcības standarts jeb priekšraksts, kā personai noteiktos apstākļos ir jārikojas, var būt skaidri formulēts vai izsecināms no normatīvajiem aktiem, proti, rīcības priekšraksts var būt noteikts ar dažādu abstrakcijas pakāpi. Piemēram, Krimināllikumā²⁴¹ ietverta noziedzīgu nodarījumu sastāvi var būt interpretējami kā aizliegumi aizskart, piemēram, personas mantu, brīvību, veselību, dzīvību, dzimumneaizskaramību un citas ar likumu aizsargātas tiesības, intereses un labumus. Tādējādi personu rīcības brīvība ir ierobežota *inter alia* ar šiem likumdevēja formulētajiem ierobežojumiem, kuru pārkāpumu gadījumā personai var rasties arī delikttiesisks pienākums kompensēt radīto kaitējumu. Piemēram, Civillikuma 1745.pantā arī ietverts relatīvi noteikts rīcības priekšraksts attiecībā uz ķīlāšanas tiesību izlietošanu, proti, nevienam nav tiesību pretoties ķīlāšanai, un pretošanās tai ar pretķīlāšanu atzīstama par aizliegtu paš aizstāvību. Šādā veidā likumdevējs pēc būtības ir centies identificēt tipiskāko kaitīgo vai potenciāli kaitējumu radošo rīcību veidus, un tos aizliedzis vai noteicis personas nepieciešamās uzvedības modeli, kas nepieļauj kaitējumu radošo rīcību. Atbilstoši Latvijas normatīvajiem aktiem ir iespējami arī abstraktāki rīcības standarti, piemēram, Civillikuma 1.pantā ietvertais pienākums tiesības izlietot un pienākumus pildīt pēc labas ticības. Šādā gadījumā personas rīcība atbilstoši minētajai normai ir vērtējama *ex post* perspektīvā, un

²⁴¹ Krimināllikums: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8. jūlijs, Nr.199/200.

tā var tikt atzīta par neatbilstošu personas no tiesību normas izrietošajam rīcības priekšrakstam un prettiesisku, ja aizskartas citas personas tiesības.

No Civillikuma vispārējās delikttiesiskās atbildības normas, kā norādīts, nav iespējams skaidri secināt, vai personas rīcības prettiesiskumu noteic rīcības neatbilstība tiesību normā noteiktam vai no tās izsecināmam rīcības priekšrakstam vai arī rīcības kaitīgais rezultāts attiecībā uz citu personu. Tādējādi iepriekš izklāstīto apsvērumu dēļ būtu nepieciešams personas rīcības prettiesiskuma noteikšanā ņemt vērā gan personas rīcības atbilstības noteiktam rīcības priekšrakstam novērtējumu, gan personas rīcības kaitīgā rezultāta konstatēšanu attiecībā uz citām personām. Nav iespējams pozitīvizētajās tiesību normās aprakstīt visus iespējamus rīcības priekšrakstu, atbilstoši kuriem personām būtu jārikojas, un centieni tiesību normās aprakstīt pēc iespējas vairāk konkrētas rīcības priekšrakstus varētu veicināt kazuistiku tiesību normu jaunradē un atsevišķos gadījumos izraisīt citu personu nepamatotu rīcības brīvības ierobežojumu. Lai arī noteiktos gadījumos konkrētas rīcības priekšrakstu ir iespējams un nepieciešams tiesību normās ietvert, tomēr attiecībā uz citiem gadījumiem būtu nepieciešams piemērot vispārēju un objektīvu mērauklu, atbilstoši kurai personas rīcību varētu vērtēt un ar konkrētiem kritērijiem raksturot nepieciešamās rīcības standarta satura noteikšanas metodoloģiju. Tā rezultātā būtu iespējams visos gadījumos noteikt, vai persona rīkojas neatbilstoši nepieciešamās rīcības standartam, proti, neuzmanīgi, bezrūpīgi un neatbilstoši tam, ko citas personas no tās sagaidītu attiecīgajā situācijā. Vispārēji personas rīcības vērtēšanas kritēriji, ja šāda rīcība aizskar citas personas tiesības, daudz teleoloģiski precīzāk, efektīvāk un sistemātiskāk palīdzētu ar saturu piepildīt rīcības prettiesiskumu kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu, nekā pozitīvizētajās tiesību normās to ir iespējams attiecībā uz katru gadījumu aprakstīt, jo deliktu tiesībās šādu priekšrakstu ļoti bieži var būt neiespējami atrast, kas savukārt var novest pie cietušajam nelabvēlīga un tā tiesības aizskaroša tiesiskās situācijas risinājuma.

Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.panta pirmajā daļā formulēts nepieciešamās rīcības standarta saturs, proti, kā personas rīcības vērtēšanas kritērijs piemērojama hipotētiska saprātīgas personas rīcība konkrētajos apstākļos.²⁴² Ar saprātīgas personas rīcību norādītās Eiropas deliktu tiesību normas izstrādātāji nav vēlējušies saistīt kādas noteiktas personas rīcību vai visbiežāk pieļauto personu rīcību noteiktajā situācijā, un minētais ir uzskatāms par *bonus paterfamilias* jeb Latvijas tiesībās pazīstamo krietna un rūpīga saimnieka rīcības standartu, kura pamatā ir tādas personas hipotētiska rīcība, kura ievēro un ņem vērā citu

²⁴² Art. 4:102. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

personu tiesības un tiesiskās intereses.²⁴³ Saprātīgas personas rīcības vērtējums minēto noteikumu kontekstā ir objektīvs, nevis subjektīvs.²⁴⁴ Saprātīgas personas rīcības priekšraksta uzdevums ir hipotētiskas uzvedības mērauklas noteikšana, atbilstoši kurai personas rīcība faktiskajos apstākļos vērtējama. Šādā gadījumā rīcības prettiesiskuma vērtēšanā nav izšķirošas nozīmes personas rīcības mērķiem un motīviem, tam, kā personas pašas ieskatā tai būtu vajadzējis rīkoties, kā arī personas rīcība būtu vērtējama, neskatoties uz vainas formu, proti, to, vai persona apzināti nav ievērojusi nepieciešamās rīcības priekšrakstu, vai arī persona nav atbilstoši rīkojusies aiz neuzmanības. Tomēr tas, ka minētais rīcības priekšraksts ir objektīvs, nenozīmē, ka jāabstrahējas no personas tiesību aizskāruma faktisko apstākļu vērtēšanas, jo saprātīgas personas hipotētiskā rīcība tieši attiecīgajos faktiskajos apstākļos izmantojama personas rīcības prettiesiskuma vērtēšanai. Saprātīgas personas hipotētiskās rīcības izmantošana personas rīcības standarta satura noteikšanā un attiecīgi personas rīcības prettiesiskuma vērtēšanā ir pazīstama arī Latvijas tiesībās, jo norādes uz *bonus paterfamilias* rīcības standartu ir ietvertas, piemēram, Civillikuma 269.panta,²⁴⁵ 312.panta,²⁴⁶ 662.panta,²⁴⁷ 1212.panta,²⁴⁸ 1347.panta,²⁴⁹ 2250.panta²⁵⁰ noteikumos, kā arī Civillikuma 1646.panta²⁵¹ noteikumos un speciālajās tiesību normās citos normatīvajos aktos.²⁵²

Lai saprātīgas personas rīcības standartu atzītu par vispārējo rīcības priekšrakstu Latvijas deliktu tiesībās prettiesiskas rīcības vērtēšanā aizsargāto interešu aizskāruma gadījumā, nav nepieciešama konceptuāla normatīvo aktu noteikumu transformācija, jo Civillikuma 1646.pantā postulētais rīcības standarts eksistējis jau iepriekš, un tas ir bijis ietverts jau Civillikuma sākotnējā redakcijā, kā arī Vietējo likumu kopojuma III daļas 3298.pantā, kurā gan vārdkopas „*krietnam un rūpīgam saimniekam*” vietā bija lietota vārdkopa „*krietnam un*

²⁴³ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.188., *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.76, Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.234.

²⁴⁴ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.76.

²⁴⁵ Aizbildnim jāpārvalda aizbilstamā manta ar tādu pašu rūpību un apzinību, ar kādu viņš kā labs saimnieks pārvalda savas paša lietas.

²⁴⁶ Aizbildnis, kas pierādījis, ka viņš ievērojis tādu pašu rūpību, ar kādu viņš kā labs saimnieks pārvalda savas paša lietas, ir atsvabināts no jebkādas atbildības.

²⁴⁷ Aizgādnis mantojumu pārvalda ar tādu pašu rūpību un apzinību, ar kādu viņš kā labs saimnieks pārvalda savas paša lietas, ievērojot 269.pantā un turpmākajos pantos noteikto.

²⁴⁸ Lietotājam jāuztur un jālieto kalpojošā lieta atbilstoši tās uzdevumam ar čakla un kārtīga saimnieka rūpību.

²⁴⁹ Rokas ķīlas ņemējam pa visu to laiku, kamēr iekļātā lieta atrodas viņa rokās, jā rūpējas par to kā gādīgam saimniekam.

²⁵⁰ Katram biedram, izpildot uzliktos pienākumus, jādarbojas sabiedrības lietās ar tādu rūpību un čaklību, kādu var sagaidīt no krietna un rūpīga saimnieka.

²⁵¹ Par vieglu neuzmanību atzīstams tās rūpības un čaklības trūkums, kāda vispār jāievēro krietnam un rūpīgam saimniekam.

²⁵² Piemēram, atbilstoši Komerclikuma 169.panta pirmajai daļai valdes un padomes loceklim savī pienākumi jāpilda kā krietnam un rūpīgam saimniekam. Komerclikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000.gada 4.maijs, Nr.158/160 (2069/2071).

centīgam saimniekam”.²⁵³ Civillikuma 1646.pants ir ļoti būtisks tieši deliktu tiesībās, jo, ja līgumtiesībās atbildības iestāšanās var būt atkarīga no personas neuzmanības pakāpes,²⁵⁴ tad saskaņā ar Civillikuma 1649.pantu ārpuslīgumiska tiesību aizskārums gadījumā tiesību aizskārējs atbild par katru, pat vieglu neuzmanību. Līdz ar to vērtējuma slēdziens par to, vai personas rīcība atbilst tādai, kāda vispār jāievēro krietnam un rūpīgam saimniekam jeb saprātīgai personai, nosaka arī to, vai iestājas personas atbildība par tās rīcības rezultātā radīto kaitējumu. Tādējādi saprātīgas personas rīcības priekšraksts būtu piemērojams kā vispārējais personas rīcības standarts deliktu tiesībās, kas būtu attiecināms uz gadījumiem, kad likumdevējs nav noteicis īpašu rīcības priekšrakstu, un minētais rīcības standarts tādējādi būtu izmantojams, lai noteiktu robežšķirtni starp tiesisku un prettiesisku rīcību un iezīmētu personas rīcības brīvības robežas.

2.2.1. Kritēriji saprātīgas personas rīcības standarta satura piepildīšanai

Lai saprātīgas personas rīcības standarta saturu katrā attiecīgajā gadījumā noskaidrotu un tā piemērošana būtu konsekventa, radot taisnīgu un salīdzināmu rezultātu līdzīgās lietās, nepieciešami noteikti kritēriji, kā noteikt saprātīgas personas hipotētiskās rīcības saturu. Šādus kritērijus Eiropas deliktu tiesību principu autori centušies formulēt 4:102.panta pirmajā daļā, kurā norādīts, ka, vērtējot saprātīgas personas rīcību konkrētajos apstākļos, tās saturs ir atkarīgs no aizsargāto interešu rakstura un nozīmes, rīcības bīstamības, darbības veicēja prezumējamajām zināšanām, aizskārums paredzamības, iesaistīto personu attiecību rakstura vai iesaistīto personu paļāvības, kā arī drošības pasākumu vai alternatīvu darbību veikšanas iespējamības un izmaksām.²⁵⁵ Minētie kritēriji, kā norādīts doktrīnā, atspoguļo Eiropas valstu delikttiesību kopējo regulējumu un praksi,²⁵⁶ kā arī sniedz relatīvi universālas vadlīnijas, atbilstoši kurām saprātīgas personas rīcības standartu var piepildīt ar saturu katrā konkrētajā gadījumā un kuras, iespējams, varētu tikt piemērotas krietna un rūpīga saimnieka jeb saprātīgas personas rīcības standarta satura piepildīšanā arī Latvijā. Tiesību doktrīnā piedāvāti arī alternatīvi kritēriji, atbilstoši kuriem vērtējama personas rīcības atbilstība nepieciešamās rīcības standartam, norādot, ka vērā ņemams, pirmkārt, sagaidāmā kaitējuma smagums, otrkārt, iespējamība, ka tiesību aizskārums attiecīgajos apstākļos varēja tikt nodarīts, treškārt, citas personas aizskarošās rīcības raksturs un nozīme, ceturtkārt, ar drošības nodrošināšanu saistīto

²⁵³ Vietējo likumu kopojuuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 379.lpp.

²⁵⁴ Piemēram, Civillikuma 1664.panta pirmā daļa, 1779.¹ pants, 1917.panta otrā daļa, 1957.pants, 1972.panta otrā daļa, 2022.pants, 2333.panta otrā daļa.

²⁵⁵ Art.4:102. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

²⁵⁶ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.234.

pasākumu ievērošanas izmaksas un apgrūtinājumi.²⁵⁷ Tomēr minētie kritēriji ir saturiski šaurāki, un tie atspoguļo jau Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.panta pirmajā daļā norādītos kritērijus. Ievērojot minēto, secināms, ka Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.panta pirmajā daļā norādītie kritēriji aptver plašāku vērtējamo aspektu loku, un tie tādējādi padara personas nepieciešamās rīcības standartu elastīgāku un personas rīcības prettiesiskuma izvērtējumu detalizētāku un lietas faktiskajiem apstākļiem atbilstošāku. Pēc iespējas plašāks un daudzveidīgāku kritēriju izmantojums, vērtējot personas rīcības atbilstību nepieciešamās rīcības standartam, var nodrošināt pamatotāku slēdzienu par personas rīcības prettiesiskumu, tomēr šādu kritēriju uzskaitījums Civillikumā nebūtu pozitīvizējams, jo nav izslēgts, ka, mainoties tiesību piemērošanas praksei, tiesību normām, kā arī deliktu tiesību sistēmas konceptuālu izmaiņu rezultātā, rīcības prettiesiskuma vērtēšanā būtu jāņem vērā jauni apsvērumi, tā vērtēšanai var tikt radīti jauni kritēriji, kā arī tikt apvienoti, aizstāti, papildināti vai uzlaboti esošie. Tādējādi minētā vispārējā rīcības standarta kā nenoteikta tiesību jēdziena satura piepildīšanā un piemērošanā var būt izmantojamas doktrināras vadlīnijas, atspoguļojot vairākus kritērijus personas rīcības atbilstības nepieciešamās rīcības standartam vērtēšanai.

Papildus jau minētajiem kritērijiem Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.panta otrajā daļā norādīts, ka nepieciešamās rīcības priekšraksts var tikt pielāgots personas vecumam, garīga vai fiziska rakstura traucējumiem vai ārkārtējiem apstākļiem, kuriem persona nevarētu būt varējusi pakļaut savu rīcību.²⁵⁸ Minētais norāda, ka papildus kritērijiem, kuri piedāvāti Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.panta pirmajā daļā, zināma nozīme personas rīcības atbilstības nepieciešamās rīcības standartam vērtēšanā var būt arī personas īpašībām un atsevišķiem ārkārtējiem apstākļiem. Tomēr, iespējams, saprātīgas personas rīcības standarta minēto pielāgojumu vērtējums var nebūt nepieciešams un attaisnojams, jo personas individuālo īpašību vērtēšana saprātīgas personas rīcības standartu padarītu subjektīvāku, un rīcības prettiesiskuma kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma ietvaros personu individuālo īpašību vērtēšana, var nonākt pretrunā ar saprātīgas personas rīcības priekšraksta būtību – hipotētiska rīcības modeļa kā mērauklas izmantošanu. Lai arī var pieņemt, ka pastāv korelācija starp personas vecumu un to, cik uzmanīgi tā rīkojas, tomēr šāds pieņēmums var arī neatbilst patiesībai, kā arī kritiski būtu vērtējama personas individuālo īpašību, prasmju, zināšanu līmeņa, pieredzes, kvalifikācijas, izglītības un citu pazīmju ietekme uz slēdzienu par personas rīcības tiesiskumu. Piemēram, kādā lietā tiesa uzsvērusi, ka, izvērtējot vairākus apstākļus kopsakarā un secinot, ka personas garīgās veselības traucējumi nerada pamatu aizskārēju atbrīvot no atbildības, garīgā rakstura traucējumi

²⁵⁷ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.235-236.

²⁵⁸ Art.4:102 (2), (3). Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

neatbrīvo atbildētāju no atbildības par citām personām radīto kaitējumu.²⁵⁹ Minēto vērtējot no cietušā aizsardzības aspekta, nav nozīmes tam, cik persona ir bijusi uzmanīga, ja šīs personas rīcība neatbilst nepieciešamās rīcības standartam un šādas rīcības rezultātā cietušā tiesības, tiesiskās intereses vai labumi ir aizskarti. Personas fizisko vai garīgo īpašību radītiem ierobežojumiem, kuru rezultātā personas rīcība var neatbilst nepieciešamās rīcības standartam, var būt iespējams pielāgot uzvedību un rīcību, neiesaistoties darbībās, kas var apdraudēt citas personas, ja vien šī persona spēj apzināties un vadīt savas darbības un ir deliktspējīga. Piemēram, persona ar sensorās uztveres traucējumiem var izvērtēt, ievērojot iespējamo citu personu tiesību aizskārumu, kādu rīcību tā var veikt un no kādas rīcības tai vajadzētu atturēties, jo tā var radīt zināmu aizskāruma risku citām personām. Līdz ar to, vērtējot personas rīcības atbilstību nepieciešamās rīcības standartam, nebūtu papildus objektīviem kritērijiem ņemamas vērā personas individuālās īpašības, lai gan tas neizslēdz atsevišķu subjektīvo faktoru nozīmi, vērtējot atbildīgās personas vainojamību, uz ko norāda, piemēram, Civillikuma 1637.panta noteikumi.²⁶⁰ Personas rīcības atbilstības nepieciešamās rīcības standartam izvērtējumam ir jābalstās uz objektīviem kritērijiem, ievērojot attiecīgā tiesību aizskāruma faktiskos apstākļus un juridiskos apsvērumus.

Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.panta pirmajā daļā norādītie kritēriji, kā minēts iepriekš, var palīdzēt ar saturu piepildīt saprātīgas personas jeb krietna un rūpīga saimnieka ģenerālklausulu arī Latvijas tiesībās. Tādēļ minētie kritēriji, proti, aizsargāto interešu raksturs un nozīme, personas rīcības bīstamība, darbības veicēja prezumējamās zināšanas, aizskāruma paredzamība, iesaistīto personu attiecību raksturs un iesaistīto personu paļāvība, kā arī drošības pasākumu vai alternatīvu darbību veikšanas iespējamība un izmaksas, būtu izvērstāk analizējami kopsakarā ar Latvijas delikttiesisko regulējumu un iespējamajiem tiesību piemērotāja apsvērumiem un to piemērošanas īpatnībām Latvijas tiesībās.

Iespējami apdraudētās personas tiesības un tiesiskās intereses ir viens no būtiskākajiem kritērijiem saprātīgas personas rīcības vērtēšanā, jo, piemēram, vairāku personu dzīvības vai veselības apdraudējuma gadījumā nepieciešams rīkoties uzmanīgāk un piesardzīgāk, nekā tad, ja iespējami apdraudētas vienas personas ekonomiskās intereses.²⁶¹ Jo būtiskāka un plašāk aizsargājama personas tiesība vai tiesiskā interese ir apdraudēta un smagāks personas vai personu aizskārums varētu rasties rīcības rezultātā, jo uzmanīgāk un rūpīgāk saprātīga persona

²⁵⁹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2013.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.C32311812.

²⁶⁰ Saskaņā ar Civillikuma 1637.pantu par tiesību aizskārumu nav vainojami bērni līdz septiņiem gadiem, kā arī personas ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem, kas nav spējušas saprast savas darbības nozīmi vai nav spējušas vadīt savu darbību. Par tiesību aizskārumu nav vainojamas rīcībspējīgas personas, kas to izdarījušas nesamaņas stāvoklī vai nespējot saprast savas darbības nozīmi vai nespējot vadīt savu darbību.

²⁶¹ *Kozioł H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.189.

rīkotos, kā arī attiecīgi šāda rīcība no personas būtu sagaidāma.²⁶² Ar tiesībām minētā kritērija kontekstā jāsaprot personas subjektīvās tiesības, kas izriet no tiesību normām un tiek aizsargātas attiecīgajā tiesību sistēmā, piemēram, tiesības uz dzīvību, brīvību, dzimumneaizskaramību. Savukārt tiesiskās intereses Augstākās tiesas Senāta praksē skaidrotas kā tādas personas intereses, kuras ar publisko vai privāto tiesību normu kļūst par individuālajām (paša) interesēm²⁶³ un kuras tiek tiesiski aizsargātas, piemēram, peļņas gūšana, īpašuma iegūšana, ģimenes veidošana utt. Ar šo kritēriju ir akcentēts ne tikai citu personu tiesību un tiesisko interešu apdraudējuma kaitīgums *per se*, bet arī apdraudēto tiesību un tiesisko interešu vērtējums atbilstoši to nozīmīgumam, tiesiskās aizsardzības pakāpei un tam, cik daudzu personu tiesības un tiesiskās intereses tikušas apdraudētas utt. Norādes uz aizsargājamo interešu gradāciju ietvertas Eiropas deliktu tiesību principu 2:102.pantā, kas nosaka, ka cilvēka dzīvība, ķermeņa vai garīgā veselība, cilvēka cieņa un brīvība ir visplašāk aizsargājamās intereses, plaši aizsargājamās ir arī īpašuma tiesības, tostarp īpašuma tiesības uz bezķermenisku lietu, savukārt ekonomisko interešu vai līgumisko tiesību aizsardzība var tikt ierobežota,²⁶⁴ kas tiks plašāk apskatīts šajā darbā kontekstā ar juridiski būtiskā un kompensējamā kaitējuma jēdzienu. Tiesību doktrīnā arī apstiprināts, ka cilvēka dzīvība, ķermeņa vai garīgā veselība, cilvēka cieņa un brīvība ir nozīmīgākās aizsargājamās personas tiesības un tiesiskās intereses, un tās bauda augstāko aizsardzības līmeni.²⁶⁵ Minētais tomēr nenozīmē, ka šīs tiesības un tiesiskās intereses vienmēr prevalētu pār citas personas īpašuma tiesībām un ar tām saistītajām tiesiskajām interesēm, taču vairāku personu dzīvības vai veselības apdraudējums sakarā ar šo tiesību un tiesisko interešu specifiku un iespējamā aizskāruma neatgriezeniskajām un mantiski nenovērtējamajām sekām var atsevišķos gadījumos tikt uzskatīts par nozīmīgāku nekā līgumisko tiesību izlietošanas iespēju apdraudējums.

Rīcības bīstamība kā kritērijs nepieciešamās rīcības standarta ievērošanas vērtēšanā būtu interpretējama plašāk nekā, piemēram, atbildības par paaugstinātas bīstamības avota radītu kaitējumu kontekstā atbilstoši Civillikuma 2347.panta otrās daļas noteikumiem. Šī kritērija piemērošana ir saistīta ar apsvērumu, ka saprātīga persona, paredzot, ka tās rīcības rezultātā rodas noteikts aizskārums citai personai, centīsies no šādas rīcības izvairīties vai izvēlēsies citu rīcību, lai sasniegtu iecerēto mērķi. Ja citu personu apdraudējuma risks un rīcības bīstamība ir objektīvi paredzama, bet persona rīkojas tā, it kā šāds risks nerastos vai faktiskie apstākļi

²⁶² Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.168.

²⁶³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013.gada 8.augusta lēmums lietā Nr.SKA-784/2013.

²⁶⁴ Art. 2:102 (2), (3), (4). Art.4:102. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

²⁶⁵ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.33.

norāda uz to, ka personas rīcība nav bijusi vērsta uz izvairīšanos no attiecīgā riska, tad uzskatāms, ka personas rīcība ir neatbilstoša saprātīgas personas rīcības standartam, un, ja arī citas personas tiesības tiek aizskartas, tad personas rīcību var atzīt par prettiesisku rīcību. Rīcības bīstamība kā kritērijs ietver kaitējuma iestāšanās iespējamības vērtēšanu attiecīgajos faktiskajos apstākļos, kuros persona veic kādu darbību, kura pati par sevi var vienmēr nebūt bīstama un būt ikdienišķa, kā arī noteiktos apstākļos nebūt saistīta ar jebkāda aizskāruma risku citām personām, bet līdzīga darbība citos apstākļos var radīt aizskāruma risku un augstāku bīstamību. Minētais kritērijs nereti vienlaikus norādītu uz aizskāruma paredzamību, tomēr rīcības bīstamības kritērijs vairāk akcentē tieši rīcības objektīvu apdraudējumu citu personu tiesībām un tiesiskajām interesēm, bet aizskāruma paredzamība – saprātīgas personas spēju šādu apdraudējumu apzināties un izvairīties no šādas rīcības vai izvēlēties mazāk citas personas apdraudošu rīcību.

Kritērijs, uz kuru norādīts arī Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.panta pirmajā daļā, proti, darbības veicēja prezumējamās zināšanas, var būt piemērojams personas rīcības atbilstības nepieciešamajam rīcības standartam vērtēšanā gadījumos, kad sakarā ar personas veicamajiem darba pienākumiem, profesionālajām iemaņām, tiesiskajām attiecībām vai jebkādiem cietiem apstākļiem citas personas varētu saprātīgi pieņemt, ka tai ir noteikts zināšanu un prasmju līmenis, kas tādējādi rada pamatu paļauties uz personas veiktās rīcības nekaitīgumu.²⁶⁶ Piemēram, ja persona uzņemas sniegt medicīnisko palīdzību, cietušais pieņem, ka šai personai ir nepieciešamās zināšanas un prasmes, kā arī atsevišķos gadījumos ārstniecības personu prezumējamajām zināšanām un prasmēm, kuru dēļ pacients pie ārstniecības personas vēršas, var būt izšķiroša nozīme, vērtējot rīcības tiesiskumu. Kādā lietā tiesa norādījusi, ka ārstniecības iestādei (atbildētājai) bija pienākums paziņot prasītājam par laboratoriskās pārbaudes rezultātā konstatēto vīrusa saslimšanu, jo pretējā gadījumā viņam bija liegta iespēja savu tiesību realizācijai. Pilnīgas diagnozes noteikšana un tālāku izmeklējumu veikšana bija iespējama vienīgi ārstniecības iestādē. Tādējādi atbildētāja rīcība, nepaziņojot prasītājam par laboratoriskās pārbaudes rezultātā konstatēto saslimšanu, ir atzīstama par prettiesisku.²⁶⁷ Minētajā spriedumā uzskatāmi norādīts uz šī kritērija nozīmi, jo aprakstītajā situācijā persona, paļaujoties uz atbilstoši ārstniecības personu zināšanām un prasmēm noteikto diagnozi, neuzsāka savlaicīgu un piemērotu ārstēšanās procesu, un precīzas diagnozes atbilstoši ārstniecības personu rīcībā esošajai informācijai nenoteikšanu un pacienta neinformēšanu par tā veselības stāvokli tiesa atzina par prettiesisku rīcību. Tādējādi minētais kritērijs nereti var būt

²⁶⁶ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.78.

²⁶⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 9.janvāra spriedums lietā Nr.SK-13/2008.

saistīts ar apsvērumu, ka persona, prezumējot citu personu noteiktu zināšanu, prasmes vai pieredzes esamību, pati patstāvīgi un aktīvi neiesaistās apdraudējuma riska faktoru identificēšanā un novērsnā vai to nevar veikt noteiktu īpašību vai spēju trūkuma dēļ, un šī persona tādēļ paļaujas uz citu personu kompetenci tādu darbību veikšanā, kura, kā saprātīgi pieņemams, ietilpst tās kompetences, spēju un prasmju robežās. Arī tad, ja persona veic tādu darbību, kura rada citām personām saprātīgu pamatu uzskatīt, ka šai personai ir nepieciešamās zināšanas un prasmes attiecīgās darbības veikšanai, un tai nav nepieciešamo atļauju, pieredzes, izglītības, kvalifikācijas, zināšanu un prasmju, tad šādas darbības uzsākšana varētu būt uzskatāma par saprātīgas personas rīcības standartam neatbilstošu rīcību un prettiesisku rīcību, ja šādā veidā tiek apdraudētas citas personas.

Kā kritērijs personas rīcības atbilstības nepieciešamās rīcības standartam vērtēšanai Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.panta pirmajā daļā norādīta arī aizskārums paredzamība. Tas, vai saprātīga persona būtu varējusi paredzēt citas personas tiesību aizskārums tās rīcības rezultātā, ir nošķirams no kaitējuma paredzamības kā cēloniskā sakara ierobežojoša līdzekļa taisnīguma apsvērumu dēļ un tiesisko attiecību līdzsvara starp cietušo un atbildīgo personu nodrošināšanas nolūkos.²⁶⁸ Šajā gadījumā vērtējama vienīgi tiesiski aizsargātas tiesības vai tiesiskās intereses aizskārums paredzamība, kā rezultātā var rasties juridiski būtisks jeb kompensējams kaitējums.²⁶⁹ Lai arī kaitējuma paredzamības vērtēšanai deliktu tiesībās Latvijā atbilstoši spēkā esošajam regulējumam trūkst normatīva regulējuma,²⁷⁰ jāsecina, ka kaitējuma paredzamības izvērtējums, pieņemot jaunas tiesību normas vai pēc analogijas piemērojot esošās, būtu kompleksāks un sarežģītāks nekā aizskārums paredzamības analīze saistībā ar personas rīcības atbilstību saprātīgas personas rīcības standartam. Piemēram, kādā civilīetā prasītājs bija cēlis prasību pret atbildētāju, kura, kā tika noskaidrots kriminālprocesā, tīši iešļāca sejā prasītājam etiķa esenci, kas radīja abu acu gļotādu un radzeņu apdegumu, kas sarežģījās ar sekundāru glaukomu, komplikētu kataraktu, saaugumiem priekšējā un aizmugurējā acs kamerā, labās acs perforējošu radzenes čūlu un izraisīja redzes zudumu abām acīm.²⁷¹ Šādā gadījumā ir acīmredzams, ka personas rīcība ir bijusi nepieciešamās rīcības standartam neatbilstoša, un citas personas tiesību aizskārums ir bijis apzināts un attiecīgi arī paredzams. Kā izriet no saprātīgas personas rīcības standarta būtības, paredzamība kā kritērijs nav saistīta ar attiecīgās personas spēju noteiktas rīcības sekas paredzēt, bet vienīgi ar objektīviem apstākļiem, piemēram, rīcības

²⁶⁸ Kubilis J. Kaitējuma paredzamība Latvijas deliktu tiesībās. Zinātniskās konferences „Juridiskā izglītība un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi” rakstu krājums, 2014, 541.-551.lpp.

²⁶⁹ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.239-240.

²⁷⁰ Civillikuma 1779.¹ pants ir saturiski reducēts vienīgi uz mantisku kaitējumu līgumtiesībās.

²⁷¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr.C02026109.

raksturu, rīcības veikšanas vietu un apkārtni, iespējamā aizskāruma acīmredzamību, tiesību aizskāruma kā attiecīgās darbības seku iestāšanās iespējamību, atbildīgās personas kvalifikāciju un pieredzi utt. Līdz ar to, vērtējot tiesību aizskāruma paredzamību, spēja paredzēt citu personu tiesību un tiesisko interešu aizskārumu ir vērtējama pirmšķietamības (lat.val. -*prima facie*) līmenī, un vienīgi tad, ja objektīvi, attiecīgajos apstākļos rīkojoties noteiktā veidā, nevarētu būt zināms, ka personas rīcības rezultātā var tikt apdraudētas citu personu tiesības, var secināt, ka citu personu tiesību un tiesisko interešu aizskārums ir bijis neparedzams. Kā norādīts doktrīnā,²⁷² paredzamības kritērija kontekstā var būt jāņem vērā arī sagaidāma trešo personu neuzmanīga rīcība, kas var būt saistīta ar aizskāruma riska neapzināšanos, to neizprašanu un attiecīgā gadījumā faktiskajiem apstākļiem.

Vērtējot personas rīcības atbilstību nepieciešamās rīcības standartam, jāņem vērā arī personu savstarpējo personisko vai tiesisko attiecību saturs un ar tām saistīta paļaušanās uz noteiktu rīcību. No tiesību aizskāruma izrietošās saistības dalībnieku savstarpējās attiecības un paļāvība var būt būtiska, piemēram, ja šīs personas ir viena otru pazinušas, starp tām pastāvējušas līgumiskas vai personiskas attiecības. Lai arī Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.panta pirmās daļas kontekstā minētais personu savstarpējo attiecību kritērijs pamatā paredzēts pakalpojuma sniedzēja rīcības vērtēšanai,²⁷³ tomēr tam var būt daudz plašāka praktiskā nozīme. Piemēram, neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegšanas gadījumā ir saprātīgi pieņemams, ka ārstniecības persona nevar būt tādā mērā informēts par cietušā slimības vēsturi, kā, piemēram, ģimenes ārsts vai speciālists un nodrošināt komplikētu un personas veselības stāvoklim atbilstošu ārstniecības procedūru veikšanu. Arī persona, kura nepazīst cietušo, var nezināt, kā palīdzēt hronisku slimību saasināšanās vai komplikāciju, kas apdraud šīs personas dzīvību, gadījumā, bet minētais var savukārt nebūt attiecināms uz tuvu radnieku noteiktos apstākļos. Šis kritērijs nav vērsts uz personu savstarpējo attiecību vērtēšanu no šo personu perspektīvas un tādējādi ar subjektīvu nozīmi, bet tas ir saistīts ar zināmu attiecību pastāvēšanas un prezumējamās paļāvības pastāvēšanu vispārīgi. Var pieņemt, ka, ja personu starpā ir bijušas ciešas un ilgstošas uz sadarbību, pakalpojumu sniegšanu, draudzību, radniecību vai uz citu apstākļu pamata izveidojušās attiecības, tad savstarpējā paļāvība būs lielāka nekā svešu personu starpā. Līdzīgi var prezumēt, ka, ja personai, kura rīkojas noteiktā veidā, ir uz jebkādu attiecību pamata no iespējami aizskarto personu puses tikusi nodota kāda informācija, tad arī šāds apstākļis būtu jāņem vērā, vērtējot personas rīcības atbilstību nepieciešamās rīcības standartam, ja tam ir saistība ar radīto aizskārumu. Šis kritērijs zināmā mērā ir balstīts uz

²⁷² Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.241.

²⁷³ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.78.

līdzīgiem apsvērumiem kā paļāvība prezumējamu zināšanu un prasmju gadījumā, kā arī vairākos gadījumos minētie kritēriji var būt grūti nošķirami, tomēr starp personām pastāvošo attiecību un no tām izrietošās paļāvības vērtēšana var nebūt saistīta ar īpašām spējām un prasmēm, kā arī zināmas paļāvības pastāvēšana šādā gadījumā nav prezumējama, bet tai ir jābūt secināmai no attiecīgā gadījuma faktiskajiem apstākļiem.

Kā vēl viens kritērijs, kas jāņem vērā, vērtējot, vai personas rīcība atbilst saprātīgas personas rīcības standartam, Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.pantā minēts alternatīvas rīcības un drošības pasākumu pieejamība un izmaksas. Nebūtu saprātīgi pieņemt, ka relatīvi ikdienišķas un ar peļņas gūšanu nesaistītas darbības veikšanā tiks ieguldīti neadekvāti resursi, lai izvairītos no pat teorētiska apdraudējuma riska citām personām, it īpaši tad, ja paredzamais aizskārums ir relatīvi maz iespējams vai nenozīmīgs. Šādā gadījumā personai ir iespēja atturēties no šādas rīcības, izvēlēties alternatīvu rīcību nepieciešamā mērķa sasniegšanai vai rēķināties ar civiltiesisko atbildību, ja citu personu tiesības vai tiesiskās intereses aizskarošas rīcības rezultātā tiks nodarīts kaitējums citām personām. Piemēram, kādā lietā, kurā būvniecības procesa dalībnieka darbinieki pārvilkuši trosi starp tilta balstiem, kur bijis kuģu ceļš, kā rezultātā notika nelaimes gadījums, tiesa norādījusi, ka trošu novietošana bez brīdinājumu neatbilst krietnai būvniecības praksei un varētu būt uzskatāma par prettiesisku rīcību.²⁷⁴ Cenšoties atrast līdzsvaru starp personas rīcības brīvību un apdraudētās personas tiesībām un tiesiskajām interesēm netikt aizskartai citas personas rīcības rezultātā, minētā kritērija kontekstā norādīts, ka par nesamērīgiem būtu uzskatāmi tādi drošības pasākumi, kuru izmaksas pārsniedz iespējamā kaitējuma kompensāciju vai atsevišķos gadījumos apdrošināšanas prēmiju par attiecīgo risku apdrošināšanu.²⁷⁵ Ekonomisko apsvērumu analīze nepieciešamās rīcības standarta kontekstā sākotnēji norādīta kādā ASV tiesas sprieduma lietā *United States v. Carroll Towing Co.*, kurā tiesnesis norādīja, ka personai ir pienākums veikt drošības pasākumus, ja vien drošības pasākumu izmaksas nesasniedz vai pārsniedz sagaidāmās kaitējuma kompensēšanas un novēršanas izmaksas.²⁷⁶ Interpretējot saprātīgas personas rīcības priekšrakstu un vērtējot personas rīcību, jāņem vērā, vai bijuši veikti nepieciešamie drošības pasākumi, kas attiecīgajos apstākļos bija iespējami, lai izvairītos no citu personu tiesību aizskaršanas, un to nedrīkstētu vērtēt abstrakti, bet gan ņemot vērā ne tikai šādu drošības pasākumu vai alternatīvas rīcības iespējamību attiecīgajos faktiskajos apstākļos, bet arī izmaksas. Attiecīgajai situācijai finansiāli neadekvātu drošības pasākumu veikšanas pienākums

²⁷⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 15. novembra spriedums lietā Nr.SKC-662.

²⁷⁵ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.78.

²⁷⁶ *Faure M. Tort Law and Economics.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p.47.

varētu tikt uzskatīts par nepamatotu rīcības veicēja brīvības ierobežojumu. Arī tad, ja ar drošības pasākumu veikšanu vai alternatīvas rīcības izvēli saistītie izdevumi pārsniedz saprātīgi sagaidāmos ienākumus vai aizskāruma rezultātā paredzamo citām personām radītā kaitējuma kompensāciju kopsummu, varētu būt uzskatāms, ka personai minētie rīcības brīvības ierobežojumi būs nesamērīgi. Tomēr situācijā, kurā rīcība radījusi citu personu tiesību aizskārumu un kurā atbilstoši citiem rīcības atbilstības saprātīgas personas rīcības standartam vērtēšanas kritērijiem rīcība nevarētu tikt atzīta par tiesisku, alternatīvas rīcības vai drošības pasākumu izmaksu nesamērīgums *per se* nevar tikt uzskatīts par rīcības prettiesiskumu izslēdzošu apstākli. Tādējādi, ievērojot attiecīgā gadījuma faktiskos apstākļus, var būt atzīstams, ka persona rīkojusies atbilstoši saprātīgas personas rīcības standartam, ja šī persona ir nodrošinājusi samērīgus un aizskāruma riskam adekvātus drošības pasākumus un rīkojusies pēc iespējas citas personas visneapdraudošākajā veidā.

Analizētie kritēriji norāda uz vairāku faktisko apstākļu un apsvērumu nozīmi, kas palīdz katrā gadījumā, kad likumdevējs nav pilnīgi vai daļēji likumā noteicis īpašu rīcības standartu, izvērtēt personas rīcības atbilstību *bonus paterfamilias* jeb saprātīgas personas rīcības priekšrakstam, un šie kritēriji neskar un nav vērsti uz tiesību aizskārēja individuālo īpašību, piemēram, personas atmiņas, noguruma, emocionālā stāvokļa utt., vainas formas, rīcības mērķa un motīvu izziņu un analīzi, jo minētajiem apsvērumiem nebūtu piešķirama izšķiroša nozīme personas rīcības prettiesiskuma vērtēšanā. Minēto kritēriju izmantošanas rezultātā no tiesību piemērotāja puses personas rīcības atbilstības nepieciešamās rīcības standartam vērtēšanā arī var nebūt nepieciešams piemērot īpašas un kvalificētas personas mērauklu. Tādi kritēriji kā darbības veicēja prezumējamās zināšanas, kaitējuma paredzamība, iesaistīto personu attiecību raksturs un iesaistīto personu palāvība praksē palīdzētu nošķirt personas bez speciālajām zināšanām rīcības standartu attiecīgajā situācijā no personas rīcības standarta, kurai ir vai būtu jābūt noteiktām īpašībām, piemēram, zināšanām, pieredzei un kvalifikācijai, lai noteiktu darbību varētu bez citu personu apdraudējuma veikt.

2.2.2. Normatīvais rīcības standarts un tā mērķa nozīme

Atsevišķos gadījumos likumdevējs var būt vēlējies noregulēt sabiedriski kaitīgākos vai tipiskākos gadījumus, kad rodas personas tiesību aizskārumi, ietverot normatīvajos aktos noteiktas rīcības priekšrakstu, no kura izriet pozitīvs pienākums rīkoties tā, lai citu personu tiesību un tiesisko interešu apdraudējums nerastos, vai pienākumu atturēties no noteiktas rīcības veikšanas, kas formulēts kā aizliegums. Prezumējams, ka likumdevējs, pozitīvizējot noteiktu uzvedības priekšrakstu, jau ir šādā veidā norādījis, kā saprātīgai personai jārikojas noteiktos gadījumos. Starp likumdevēja īpaši noteikto un vispārējo personas rīcības priekšrakstu nepastāv

konceptuālu saturisku atšķirību, jo tie ir vērsti uz personas rīcības brīvības samērīgu ierobežošanu, iespējami apdraudēto personu aizsardzību un aizskāruma riska samazināšanu vai izslēgšanu. Vispārējā personas rīcības priekšraksta konkretizēšana īpašu rīcības priekšrakstu veidā no likumdevēja puses attiecībā uz noteiktu personas rīcību nenonāk pretrunā ar minēto mērķi.

Likumdevējs var būt arī tikai daļēji pozitīvizējis personas rīcības priekšrakstu, normatīvajos aktos nosakot vienīgi atsevišķas prasības, kuru izpilde jāņem vērā, vērtējot personas rīcības atbilstību nepieciešamās rīcības priekšrakstam. Tiesību doktrīnā arī norādīts, ka pastāv nepieciešamās rīcības priekšraksti, kas var būt nepilnīgi un nekonkrēti noteikti likumā, un šādā gadījumā personai, ja un ciktāl tiesību normā nostiprinātais rīcības standarts to pieļauj, jārikojas atbilstoši saprātīgas personas rīcības standartam.²⁷⁷ Piemēram, atbilstoši Ceļu satiksmes noteikumu 119.punktam likumdevējs nav pilnībā norādījis konkrētu rīcības modeli, piešķirot lielāku nozīmi tiesību piemērotāja *ex post* vērtējumam attiecībā uz nepieciešamās rīcības priekšraksta ievērošanu, nosakot, ka transportlīdzekļa vadītājam atkarībā no braukšanas ātruma jāizvēlas tāda distance, lai, priekšā braucošajam transportlīdzeklim bremzējot, būtu iespējams izvairīties no sadursmes, kā arī jāizvēlas tāds intervāls, kas nodrošina ceļu satiksmes drošību.²⁷⁸ Ir iespējams, ka noteiktas uzvedības standarts nav ietverts normatīvajā aktā, bet gan izstrādāts un apstiprināts saskaņā ar normatīvajā aktā noteiktu pilnvarojumu. Piemēram, atbilstoši Ārstniecības likuma 9.¹ panta otrajai daļai Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā izstrādā, izvērtē, reģistrē un ievieš klīniskās vadlīnijas, savukārt atbilstoši minētajai normai izdotie Ministru kabineta noteikumi Nr.469²⁷⁹ nosaka kārtību, kādā pēc zināmu priekšnoteikumu izpildes ārstniecības personu profesionālo organizāciju, ārstniecības iestāžu vai augstskolu izstrādātās vadlīnijas tiek reģistrētas. Šādas vadlīnijas var būt par pamatu ārstniecības personu rīcības atbilstības nepieciešamās rīcības standartam vērtēšanai, tomēr šīs vadlīnijas attiecas vienīgi uz atsevišķām ārstniecības darbībām un gadījumiem, piemēram, reģistrētas IZgulējumu profilakses un ārstēšanas vadlīnijas, Osteoporozes klīniskās vadlīnijas un vairākas citas.²⁸⁰

Būtiska nozīme situācijās, kurās likumdevējs ir pilnīgi vai daļēji normatīvajā aktā ietvēris noteiktu personas rīcības priekšrakstu, ir šī rīcības priekšraksta robežām, proti, ciktāl

²⁷⁷ Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.583.

²⁷⁸ Ministru kabineta 2004.gada 29.jūnija noteikumi Nr.571 "Ceļu satiksmes noteikumi": Ministru kabineta noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2004.gada 1.jūlijs, Nr.103 (3051).

²⁷⁹ Ministru kabineta 2010.gada 25.maija noteikumi Nr.469 „Kārtība, kādā izstrādā, izvērtē, reģistrē un ievieš klīniskās vadlīnijas”: Ministru kabineta noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2010.gada 29.maijs, Nr.85 (4277).

²⁸⁰ Kopējais reģistrēto klīnisko vadlīniju saraksts. Pieejams: <http://www.vmnvd.gov.lv/lv/420-kliniskas-vadlinijas/klinisko-vadliniju-datu-baze/kopjais-reistrto-klinisko-vadliniju-saraksts>, [skatīts: 13.12.2014.].

tas izslēdz personas vispārējā rīcības priekšraksta piemērošanu. Kopējā modeļa noteikumos uzsvērts, ka personas rīcība neatbilst tam uzvedības standartam, kas noteikts normatīvajā aktā, kura mērķis ir aizsargāt kaitējumu cietušo personu no šī kaitējuma, vai ka personas rīcība neatbilst tādai rīcībai, kādu varētu no saprātīgi uzmanīgas personas attiecīgajos faktiskajos apstākļos.²⁸¹ Minētie Kopējā modeļa 3:102.panta noteikumi norāda uz būtisku aspektu, kas akcentēts arī Eiropas deliktu tiesību principu 4:102.panta trešajā daļā, proti, ka tiesību normas, kas noteic vai aizliedz konkrētu rīcību, ir jāņem vērā, vērtējot personas rīcību atbilstoši nepieciešamās rīcības priekšrakstam.²⁸² No minētā izriet, ka gadījumos, kad likumdevējs ir normatīvajos aktos ietvēris noteiktas rīcības aizliegumu vai konkrētu rīcības priekšrakstu, šāds likumdevēja norādījums jāvērtē vispirms un saprātīgas personas rīcības priekšraksts personas rīcības vērtēšanā ir izmantojams vienīgi gadījumos, ja un ciktāl nav piemērojami attiecīgie tiesību aktu noteikumi, kas attiecīgajā gadījumā nosaka konkrētu rīcības standartu vai aizliegumu. Piemēram, kādā lietā tiesa arī apstiprinājusi minēto pieeju, norādot, ka “[..] konkrētajā gadījumā ārsti [..] slimnīcā bija veikuši prasītājas prettiesisku sterilizāciju, kuras rezultātā [..] dabiskā ceļā vairs nevar ieņemt bērnu. Prettiesiskums izpaužas tajā apstākļi, ka sterilizācija tika izdarīta uz pieņēmuma pamata par pacientes dzīvības apdraudējumu nākotnē iestājoties trešajai grūtniecībai un bez pašas pacientes piekrišanas. Šajā sakarībā nav izšķirošas nozīmes tam apstāklim, ka no medicīniskā viedokļa ārstu rīcība atbildusi konkrētajai situācijai un pacientes stāvoklim, jo ārsti bija pārkāpuši tajā laikā spēkā esošos ārstniecības noteikumus.”²⁸³ Minētais tiesu prakses piemērs uzskatāmi norāda uz korelāciju starp normatīvi noteikto rīcības priekšrakstu un vispārējo rīcības priekšrakstu, kam varētu būt būtiska nozīme personas prettiesiskuma vērtēšanā, ja attiecīgajā gadījumā nebūtu piemērojams normatīvajos aktos noteikts rīcības priekšraksts. Arī tas, ka personas rīcība atbilst likumā noteiktajam rīcības standartam attiecībā uz noteikta veida rīcību, neizslēdz, ka var būt pamats uzskatīt šīs personas rīcību par prettiesisku, ja pārkāpti kādas citas tiesību normas noteikumi. Taču vienmēr, kad nav piemērojams kāds tiesību normā pozitīvizēts rīcības standarts vai aizliegums attiecīgās personas rīcības prettiesiskuma vērtēšanā, piemērojams vispārējais saprātīgas personas rīcības standarts.

Vērtējot personas rīcību noteiktos faktiskos apstākļos kopsakarā ar tiesību normā noteikto nepieciešamās uzvedības priekšrakstu vai aizliegumu, jāņem vērā attiecīgās tiesību

²⁸¹ Art.3:102. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

²⁸² Art. 4:102 (3). Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

²⁸³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2006.gada 1.decembra spriedums lietā Nr.C05043505.

normas mērķis, kas pamatoti uzsvērts arī minētajos Kopējā modeļa noteikumos,²⁸⁴ proti, vērtējams ir tas, vai attiecīgās normas mērķis ir aizsargāt personu tieši no radītā tiesību aizskārums. Līdz ar to gadījumā, ja persona neievēro tādu rīcības priekšrakstu, kuru likumdevējs ir pozitīvizējis, tad ir jāvērtē, kāds ir šī priekšraksta mērķis un vai attiecīgais tiesību aizskārums ir tāds, kuru likumdevējs centies nepieļaut, nosakot šādu rīcības standartu. Nereti likumdevēja noteikts rīcības priekšraksts varētu būt saistīts ar attiecīgajā situācijā prezumējami būtiskāko un paredzamāko personas tiesību aizskārums risku samazināšanu vai novēršanu, kā arī tas var būt saistīts ar likumdevēja tiesībpolitisku izšķiršanos par noteiktas personu grupas aizsardzību vai noteiktas rīcības novēršanu kopumā. Tiesību doktrīnā norādīts, ka normatīvajā aktā noteikta rīcības priekšraksta mērķis ir nereti arī kontekstā ar cēlonisko sakaru analizēts jautājums,²⁸⁵ vērtējot, vai attiecīgā rīcība var būt uzskatāma par cēloni citai personai radītajam kaitējumam. Tomēr pamatotāk būtu likumdevēja mērķi, nosakot personu rīcības brīvības ierobežojumus un radot noteiktas rīcības priekšrakstu vai aizliegumu, vērtēt kontekstā ar personas rīcības atbilstību tiesību normai, kurā personas rīcības priekšraksts vai aizliegums ir ietverts, un prettiesiskumu kā civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikumu.

Ievērojot minēto, Latvijas deliktu tiesībās, vērtējot personas rīcības atbilstību normatīvajā tiesību aktā nostiprinātam rīcības standartam, būtu jāņem vērā ar šo rīcības priekšrakstu aizsargāto personu tiesības, un tas nebūtu attiecināms uz pilnīgi visu personu tiesībām un tiesiskajām interesēm, kas var tikt aizskartas attiecīgā rīcības standarta neievērošanas rezultātā. Tomēr jāņem vērā, ka, ja no likumdevēja gribas vai tiesību sistēmas, normatīvā akta, tā daļas, institūta vai normas nav izsecināms rīcības aizlieguma vai rīcības priekšraksta mērķis, tad pieņemamas, ka tā mērķis ir aizsargāt personas pret visiem iespējamo aizskārumsu gadījumiem, uz kuriem tiesību norma ir attiecināma. Ja noteikts rīcības standarts ir nostiprināts tiesību normā, tad pirms šīs normas piemērošanas jāveic tās iztulkošana,²⁸⁶ kā rezultātā ar attiecīgo normu aizsargājamās personu tiesības, tiesiskās intereses un labumus ir iespējams konkretizēt, šādā veidā ievērojot likumdevēja gribu ne tikai attiecībā uz noteikta rīcības standarta piemērošanu vispār, bet arī uz tā mērķi. Ja no normas nav izsecināms, ka šīs normas mērķis ir ierobežot aizsargājamo personu tiesību, tiesisko interešu vai labumu loku, tad pieņemams, ka šādu ierobežojumu nepastāv.

²⁸⁴ Art.3:102. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

²⁸⁵ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.81-82.

²⁸⁶ *Neimanis J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 140.-158.lpp.

Jāņem vērā arī, ka, ja personas rīcības standarts nav normatīvā aktā noteikts ar mērķi aizsargāt personas no tieši tāda tiesību aizskāruma, kāds nodarīts, tas nenozīmē, ka attiecībā uz šo personu samazinās tiesiskās aizsardzības līmenis. Šādā gadījumā iespējami atbildīgās personas rīcības tiesiskums vērtējams atbilstoši citam normatīvajos aktos noteiktam rīcības standartam vai arī, ja rīcībai attiecīgajā situācijā nav piemērojams normatīvajos aktos noteikts priekšraksts, personas rīcība vērtējama atbilstoši saprātīgās personas jeb krietna un rūpīga saimnieka rīcības standartam. Piemēram, atbilstoši Ceļu satiksmes noteikumu²⁸⁷ 50.1.punktam, ja ceļu satiksmes negadījumā ir cietuši cilvēki vai nodarīti bojājumi trešās personas mantai, kā arī tad, ja transportlīdzekļiem radušies bojājumi, kuru dēļ tie nevar vai tiem aizliegts braukt, transportlīdzekļa vadītājs nekavējoties apstājas un paliek negadījuma vietā, iedez avārijas gaismas signalizāciju un uzstāda avārijas zīmi, bet, ja tas nav iespējams, citādā veidā brīdina pārējos ceļu satiksmes dalībniekus par ceļu satiksmes negadījumu. Minētās normas mērķis ir nodrošināt negadījumā cietušo un citu ceļu satiksmes dalībnieku drošību un aizsargāt to tiesiskās intereses. Ja negadījumu izraisījušais transportlīdzekļa vadītājs tomēr pamet negadījuma vietu un izraisa citu ceļu satiksmes negadījumu, kurā cieš cita persona, tad, kaut arī minēto noteikumu 50.1.punktā ietvertais rīcības standarts nav ievērots, sekojošajā satiksmes negadījumā cietusī persona nevarētu tieši uz minēto pārkāpumu atsaukties kā uz prettiesisku rīcību attiecīgajā gadījumā, jo minētā rīcības standarta mērķis nav pasargāt citas personas pret transportlīdzekļa vadītāja vēlāk izraisītiem ceļu satiksmes negadījumiem. Tas, kā norādīts, neizslēdz iespēju rīcības prettiesiskuma pierādīšanai izmantot atkarībā no faktiskajiem apstākļiem vai nu citu normatīvajos aktos noteiktu rīcības standartu vai aizliegumu, vai arī saprātīgas personas rīcības standartu, kam ceļu satiksmes negadījumu izraisījušā transportlīdzekļa vadītāja rīcība neatbilst.

Līdz ar to normatīvajos aktos noteiktais rīcības standarts jeb priekšraksts ir jāpiemēro, vienīgi vērtējot tādu personas rīcību, uz kuru attiecīgais aizliegums vai rīcības priekšraksts ir attiecināms un kura radījusi tādu tiesību aizskārumu, kura nepieļaušanai attiecīgais rīcības standarts ir no likumdevēja puses ticis noteikts. Ja personas tiesību vai tiesisko interešu aizsardzība nav aptverta ar normas mērķi, kurā ietverts noteikts rīcības priekšraksts, tad šis rīcības priekšraksts aizskārēja rīcības izvērtēšanai nav piemērojams. Šādā gadījumā vispirms piemērojams cits likumdevēja noteikts personas rīcības priekšraksts, kurš attiecināms uz aizskarto personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizsardzību, vai arī, ja likumdevējs nav noteicis atbilstošu rīcības priekšrakstu, piemērojams vispārējais personas rīcības standarts, kura

²⁸⁷ Ministru kabineta 2004.gada 29.jūnija noteikumi Nr.571 "Ceļu satiksmes noteikumi": Ministru kabineta noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2004.gada 1.jūlijs, Nr.103 (3051).

saturs noteicams, izmantojot minētos kritērijus un ievērojot attiecīgā aizskāruma faktiskos apstākļus.

2.3. Rīcības standarta īpatnības prettiesiskas bezdarbības gadījumā

Personas bezdarbība var tikt uzskatīta par cēloni citas personas tiesību aizskārumam un kaitējumam, radot atbildīgajai personai pienākumu sniegt atbilstošu apmierinājumu, ievērojot Civillikuma 1635.panta pirmajā daļā ietvertās vispārējās delikttiesiskās atbildības normas un šī panta piezīmes noteikumus. Saprātīgas personas rīcības standarta piemērošana nav reducējama vienīgi uz personu darbību kā pozitīvu rīcības aktu, bet tas aptver arī gadījumus, kad saprātīga persona attiecīgajos apstākļos būtu varējusi veikt un tai būtu bijis jāveic noteiktas darbības, lai novērstu citu personu tiesību aizskārumu. Prettiesisku bezdarbību varētu skaidrot kā pozitīva rīcības pienākuma pārkāpumu, kas aizskar citas personas tiesības, tiesiskās intereses vai labumus, kā arī šādā gadījumā jāņem vērā likumdevēja noteiktie personu pozitīvie rīcības pienākumi un to mērķi. Tomēr parasti normas, kuras uzliek par pienākumu veikt noteiktas darbības, lai novērstu tiesību apdraudējumu un aizskāruma risku citiem, nav tik daudz kā aizliedzošu normu. Doktrīnā arī norādīts, ka likumdevējam vieglāk ir aizliegt konkrētu darbību veikšanu, nekā noteikt personām aktīvas darbības veikšanas pienākumu, jo pirmajā gadījumā likumdevēja griba tiek izteikta noteiktāk un skaidrāk, likumdošanas procesā mazāk ir jāņem vērā dažādi attiecīgo situāciju raksturojoši apstākļi, kā arī personai ir iespējams izvēlēties alternatīvus rīcības modeļus, kas nav aizliegti, jo, uzliekot par pienākumu noteiktā veidā rīkoties, personas izvēles iespējas ir ierobežotākas.²⁸⁸ Lai arī likumdevējam ērtāk ir aizliegt noteiktā veidā rīkoties, tomēr nevarētu visos gadījumos atzīt šādu aizliegumu par samērīgu un taisnīgu, piemēram, personu tiesību uz īpašumu vai saimnieciskās darbības veikšanu ierobežojumu. Likumdevēja noteikts rīcības standarts, kas uzliek par pienākumu veikt zināmas darbības vai ar noteikta rezultāta sasniegšanu saistītas darbības, var būt uzskatāms par personu rīcības brīvību mazāk ierobežojošu risinājumu nekā aizliegums un nodrošināt noteikta mērķa sasniegšanu.

Eiropas deliktu tiesību principu 4:103.pants nosaka, ka pienākums aktīvi rīkoties, lai pasargātu citus no zaudējumiem, var pastāvēt, ja to nosaka normatīvais akts, ja persona rada vai kontrolē bīstamus apstākļus, ja starp pusēm ir īpašas attiecības vai ja kaitējuma smagums, no vienas puses, un grūtības izvairīties no kaitējuma rašanās, no otras puses, rada pamatu šādam pienākumam.²⁸⁹ Ievērojot minēto, lai atzītu, ka personas bezdarbība ir prettiesiska, ir jākonstatē

²⁸⁸ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.206, Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.191.

²⁸⁹ Art. 4:103. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

pienākums rīkoties noteiktā veidā vai pienākums sasniegt noteiktu rezultātu, kas pēc būtības ir abstrakti formulēts pienākums rīkoties tā, lai noteikts rezultāts iestātos vai neiestātos, piemēram, personas rīcības rezultātā citu personu aizskārums nerastos. Saistībā ar minēto būtiska nozīme ir arī Civillikuma 1639.pantam, atbilstoši kuram tiesību aizskārums uzliek atbildību tam, kas pieļauj to tādos apstākļos, kuri atbilstoši viņa personiskām attiecībām pret aizskārēju dod viņam kā vienam no vecākiem vai saimniekam iespēju un tādējādi arī uzliek pienākumu aizkavēt tādu aizskārumu. Minētā norma ir pārņemta no Vietējo likumu kopojuma III daļas 3288.panta, kura ir saturiski ļoti līdzīga minētajai Civillikuma normai,²⁹⁰ un tā attiecas uz bērnu un vecāku savstarpējām attiecībām, kā arī darbinieka un darba devēja vai graudnieka un saimnieka tiesiskajām attiecībām.²⁹¹ Jāņem vērā, ka uzraudzības pienākums bērnu un vecāku attiecībās līdz bērna pilngadības sasniegšanai ir noteikts Civillikuma 177.pantā,²⁹² kā arī Civillikuma 1782.pantā noteikts pienākums uzmanīgi izvēlēties kalpotājus un darbiniekus, paredzot personas atbildību par darbinieku vai kalpotāju darbībām noteiktos gadījumos.²⁹³ Tādējādi Civillikuma noteikumi atsevišķos gadījumos nosaka pozitīvu pienākumu rīkoties noteiktā veidā, piemēram, saistībā ar vecāku un bērnu vai darbinieka un darba devēja tiesiskajām attiecībām,²⁹⁴ kā arī mūsdienās saimniecisko nozīmi zaudējušā graudniecības līguma kontekstā. Līdzīgs pienākums zināmos gadījumos noteikts arī attiecībā uz ārstniecības personām.²⁹⁵ Pienākumu aktīvi rīkoties atsevišķos gadījumos atbilstoši spēkā esošajam regulējumam var konstatēt, ja personas rīcībā esoša lieta vai personas rīcības rezultātā radīti apstākļi izraisa citas personas apdraudējumu, personai noteiktu, un šādā gadījumā aizskāruma nepieļaušanai vai novēršanai nepieciešamu darbību neveikšanas rezultātā var iestāties delikttiesiskā atbildība par citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārumu un tā rezultātā radīto kaitējumu.

²⁹⁰ Tiesību aizskārums uzliek atbildību arī tam, kas paļauj to tādos apstākļos, kuri, pēc viņa personiskām attiecībām pret aizskārēju, dod viņam, kā tēvam vai kā saimniekam, iespēju un tā tad arī uzliek pienākumu aizkavēt tādu aizskārumu. Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 378.lpp.

²⁹¹ *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 147.-148.lpp.*

²⁹² Saskaņā ar Civillikuma 177.panta trešo un piekto daļu rūpes par bērnu nozīmē viņa aprūpi, uzraudzību un tiesības noteikt viņa dzīvesvietu. Bērna uzraudzība nozīmē rūpes par bērna paša drošību un trešās personas apdraudējuma novēršanu.

²⁹³ Ja kāds nepiegiež vajadzīgo uzmanību izvēloties kalpotājus un citus darbiniekus un nepārlicinās papriekš par viņu spējām un noderību izpildīt viņiem uzliekamos pienākumus, tad viņš atbild par zaudējumiem, ko viņi ar to nodarījuši trešai personai.

²⁹⁴ Civillikuma 1639.pants piemērojams darba devēja un darbinieka tiesiskajām attiecībām saskaņā ar Civillikuma 2185.panta piezīmi, kurā noteikts, ka darba devēja atbildība par darbinieka nodarītiem zaudējumiem paredzēta 1639.pantā un 1782.pantā.

²⁹⁵ Saskaņā ar Ārstniecības likuma 46.pantu un 47.pantu ārstniecības personas pienākums ir sniegt pirmo un neatliekamo medicīnisko palīdzību, un tai ir tiesības atteikt pirmo un neatliekamo medicīnisko palīdzību apstākļos, kas apdraud ārstniecības personas pašas dzīvību, kā arī tad, ja ārstniecības persona to nespēj veselības stāvokļa dēļ. Ārstniecības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997.gada 1.jūlijs, Nr.167/168 (882/883).

Latvijas deliktu tiesībās tomēr nav atrodams vispārējs pienākums noteiktos apstākļos aktīvi rīkoties, lai novērstu citas personas tiesību aizskārumu, un personas bezdarbība var tikt atzīta par prettiesisku vienīgi normatīvajos aktos īpaši noteiktos gadījumos, kad personai ir pienākums nepieļaut, pārtraukt citas personas radītu tiesību aizskārumu vai nodrošināt noteikta rezultāta sasniegšanu. Arī šādā gadījumā rīcību par prettiesisku parasti var uzskatīt, ja atbilstoši nepieciešamās rīcības standartam radīto aizskārumu vispār būtu iespējams novērst. Minēto apstiprina arī kādā lietā norādītais: “[..] tiesa konstatējusi, ka [..] darbinieki faktiski ir izpildījuši pienākumus, ko viņiem uzliek normatīvie akti un mežsarga amata instrukcija [..]. [..] lietas apstākļi norāda uz to, ka [..] virsmežniecības darbinieki centušies pārtraukt nelikumīgo cirti, taču [..] apzināti ignorējis prasības, nodarot kaitējumu meža īpašniecēm.”²⁹⁶

Gadījumā, kad no normatīvā akta ir izsecināms personas pienākums nepieļaut vai novērst kaitējuma rašanos citām personām, šāda pienākuma neievērošana, ja tā rada citu personu tiesību aizskārumu, var būt par pamatu slēdzienam par personas rīcības prettiesiskumu arī atbilstoši Latvijas tiesībām. Šāds pienākums var, piemēram, būt saistīts ar darba devēja pienākumu nodrošināt drošu darba vidi²⁹⁷ vai personu drošības nenodrošināšanu publisku pasākumu laikā.²⁹⁸ Līdzīgs pienākums ietverts arī Civillikuma 1084.pantā, atbilstoši kuram ikvienam būves īpašniekam, lai aizsargātu sabiedrisko drošību, jātur sava būve tādā stāvoklī, ka no tās nevar rasties kaitējums ne kaimiņiem, ne garāmgājējiem, ne arī tās lietotājiem. No šīs normas izriet būves īpašnieka pienākums veikt visu nepieciešamo un saprātīgi iespējamo, lai tiesību aizskārums un attiecīgi kaitējuma risks citām personām nerastos un lai tiktu nodrošināts tāds īpašuma stāvoklis, kas nerada minēto aizskārums risku.

Personas nepieciešamās rīcības standarts noteiktas rīcības pienākuma gadījumā tiesu praksē ir vērtēts atšķirīgi. Piemēram, kādā lietā tiesa norādījusi, ka “*Tā kā atbildētājs ir atbildīgs par viņa dzīvokļa īpašumā esošo ūdens cauruļu tehnisko stāvokli un to remontu, tad [..] atbildētāja kā dzīvokļa īpašnieka neattaisnojamā darbība (bezdarbība) un vainojamība zaudējumu nodarīšanā izriet no likuma [..], jo viņš [..] nav nodrošinājis sava dzīvokļa daļas, t.i., ūdens caurules, uzturēšanu tādā tehniskā stāvoklī, lai nepieļautu traucējumu zem viņa dzīvokļa esošā dzīvokļa īpašniekam ar ūdens noplūdi.*”²⁹⁹ Minētajā lietā, no jauna izskatot lietu apelācijas instances tiesā, tiesa savukārt nonākusi pie pretēja secinājuma, norādot, ka: “[..] apslēptos dzīvojamās mājas celtniecības defektus atbildētājs nevarēja nedz savlaicīgi paredzēt,

²⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 22.marta spriedums lietā Nr.SK-195.

²⁹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 30.novembra spriedums lietā Nr.PAC-0132.

²⁹⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.SK-319/2011.

²⁹⁹ Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.C30445909.

nedz veikt pasākumus to novēršanai, vēl jo vairāk attiecībā uz celtniecības laikā grīdā apslēptu (iebetonētu) ūdens cauruli, tāpat arī atbildētājs nevarēja nodrošināt ūdens caurules savienojuma vietas uzturēšanu tādā tehniskā stāvoklī, kas izslēgtu ūdens noplūdi no grīdā apslēptas caurules.”³⁰⁰ Citā lietā attiecībā uz rīcības, apsekojot un remontējot ūdensvadus, atbilstību nepieciešamās rīcības standartam norādīts, ka “[..] atbildētāja rīcības prettiesiskums izpaužas tādējādi, ka atbildētājs nav nodrošinājis tādu pārbaužu biežumu un atbilstošus remontus [..], lai kaitējuma risks trešajām personām nerastos.”³⁰¹ Kādā lietā, kurā personas īpašumā esošs koks nolūzis un uzkritis citas personas transportlīdzeklī, radot kaitējumu, tiesa norādījusi, ka atbildētāja prettiesiskā rīcība izpaudusies kā nepietiekama rūpība savā īpašumā esošo koku apsekošanā.³⁰² Pienākums uzturēt īpašumu tādā stāvoklī, lai tā īpašību dēļ nerastos kaitējums citām personām, tiesu praksē attiecināts arī uz telpu iznomātāja atbildību par nomnieka mantai radītu kaitējumu,³⁰³ kā arī īrnieka atbildību par citam personām radītu kaitējumu.³⁰⁴ Ievērojot minēto tiesu praksi, secināms, ka gadījumos, kuros no normatīvajiem aktiem izriet personas pienākums aktīvi rīkoties un nodrošināt citu personu iespējamo aizskārumu nepieļaušanu, personas nepieciešamās rīcības standarts būtu vērtējams, salīdzinot personas veiktās darbības ar tām, kuras būtu nepieciešamas un saprātīgi iespējamas, lai tiesību aizskāruma un attiecīgi kaitējuma risks citām personām attiecīgajos faktiskajos apstākļos nerastos. Tādējādi minētajos gadījumos personas rīcības prettiesiskuma vērtēšanā būtu izmantojams saprātīgas personas rīcības standarts situācijā, kurā tai ir pienākums noteiktā veidā rīkoties vai nodrošināt noteikta rezultāta sasniegšanu, vispirms vērtējot likumdevēja tiesību normās ietvertos pienākumus attiecībā uz noteiktā gadījuma faktiskajos apstākļos veicamajām darbībām vai sasniedzamo rezultātu, kā arī ņemot vērā tiesības, tiesiskās intereses un labumus, kurus tādējādi likumdevējs ir centies aizsargāt.

Personas, kurai ir pienākums rīkoties noteiktā veidā un kuras minēto pienākumu neievērošana aizskar citas personas tiesības, rīcība var tikt atsevišķos gadījumos interpretēta arī kā prettiesiska darbība, ja vienlaikus šīs personas rīcība tādējādi apdraud citas personas tiesības, tiesiskās intereses un labumus un neatbilst nepieciešamās rīcības standartam. Šādā gadījumā var būt secināms, ka minētā persona veic darbību, kuras bīstamība, nenodrošinot nepieciešamos drošības pasākumus, saprātīgai personai nevarēja attiecīgajos apstākļos būt nezināma, un personas darbības prettiesiskums būtu saistīts ar to, ka tā, rīkojoties noteiktā veidā, neveic

³⁰⁰ Rīgas apgabaltiesas 2014.gada 27.janvāra spriedums lietā Nr.C30445909.

³⁰¹ Rīgas apgabaltiesas 2012.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr.C27190211.

³⁰² Rīgas apgabaltiesas 2009.gada 28.decembra spriedums lietā Nr.C31172307.

³⁰³ Vidzemes apgabaltiesas 2014.gada 27.februāra spriedums lietā Nr.C23051112.

³⁰⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 10.septembra spriedums lietā Nr.SKC-296/2008.

drošības pasākumus vai necenšas citu personu apdraudējumu pēc iespējas nepieļaut un samazināt. Tādēļ robeža starp prettiesisku darbību un bezdarbību praksē var atsevišķos gadījumos būt grūti nosakāma.

Personas rīcība nebūtu uzskatāma par atbilstošu saprātīgas personas rīcības standartam, ja, neskatoties uz darbības bīstamību, tā tiek veikta apstākļos, kuri rada tiesību aizskāruma risku citām personām. Saprātīgas personas rīcības standarts, atbilstoši kuram personas rīcība vērtējama, ja normatīvajos aktos nav noteikts īpašs rīcības standarts, situācijās, kurās personas rīcības rezultātā rodas citu personu aizskārums, uzliek par pienākumu rīkoties tā, lai šo apdraudējumu nepieļautu un pēc iespējas samazinātu. Savukārt, ja personas rīcības rezultātā rodas citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums, no saprātīgas personas rīcības standarta izriet pienākums atturēties no šādas rīcības turpināšanas, darīt visu iespējamo, lai pārtrauktu un izbeigtu radīto citas personas tiesību aizskārums, un šādā kontekstā nav būtiska nozīme tam, vai personai sākotnēji bijis pienākums rīkoties noteiktā veidā vai atturēties no noteikta veida rīcības.

Tomēr ļoti būtiska atšķirība ir tajā, vai personai ir pienākums nepieļaut un novērst tādu citu personu tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums, kuru radījusi šīs pašas personas darbība, vai tādu personu, par kuru rīcību šī persona var būt atbildīga, vai arī personai ir pienākums novērst vai nepieļaut citas personas rīcības vai apstākļu, par ko šī persona nav atbildīga, radītu tiesību aizskārums vai kaitējumu. Latvijas tiesībās, kā jau minēts, nav noteikts vispārējs tiesisks pienākums novērst apdraudējuma vai kaitējuma risku citai personai. Lai arī šāda rīcība būtu uzskatāma par sabiedriski derīgu un ētisku, tomēr šāds pienākums nav atspoguļots Latvijas tiesību normās vispārēja pienākuma veidā. Pozitīva pienākuma noteiktos gadījumos novērst un nepieļaut citu personu tiesību, tiesisko interešu vai labumu apdraudējumu, ja šāda iespēja pastāv un ja tā nav saistīta ar pārmērīgām grūtībām vai risku pašai personai, ietveršana Latvijas tiesībās būtu drosmīgs un progresīvs solis, kas, ciktāl tas pārmērīgi neierobežo šī pienākuma subjektus, iespējams, būtu apsverams risinājums Latvijas delikttiesību modernizācijai.

Šāda pienākuma ietveršana, piemēram, Civillikuma noteikumos būtu uzskatāma par visu personu, kas var teorētiski būt šāda pienākuma subjekti, rīcības brīvības ierobežojumu, tādēļ šāds regulējums varētu tikt noteikts vienīgi izņēmuma gadījumos, kad, kā uz to norādīts, piemēram, Eiropas deliktu tiesību principu 4:103.pantā, apdraudējuma nepieļaušanas vai novēršanas pienākuma uzlikšana ir attaisnojama ar citas personas apdraudējuma smagumu, nopietnību un tās aizsardzības nepieciešamību. Doktrīnā saistībā ar šādu pienākumu norādīta, piemēram, ugunsdzēsības un glābšanas dienesta informēšana par ugunsgrēku, izmeklēšanas iestāžu informēšana par noziedzīgu nodarījumu, neatliekamās medicīniskās palīdzības

izsaukšana, ja persona guvusi savainojumus, tās dzīvība vai veselība ir apdraudēta un ja tā nespēj pati atbilstoši rīkoties.³⁰⁵ Šādos gadījumos persona varētu bez būtiska apgrūtinājuma un sevis apdraudējuma palīdzēt pārtraukt vai novērst citu personu tiesību aizskārums vai samazināt kaitējumu. Šāda pienākuma noteikšanas gadījumā būtu nepieciešams izmantot abstraktu rīcības standartu, norādot uz nepieciešamību tiesību piemērotājam izdarīt vērtējuma slēdzienu par to, vai personai, pirmkārt, ir pastāvējis pienākums novērst citu personu apdraudējumu, otrkārt, vai šis pienākums ir ticis izpildīts, kas būtu jāvērtē, ņemot vērā citu personu apdraudējuma smagumu un iespējamās un paredzamās bezdarbības sekas, kā arī personas iespējas attiecīgajos faktiskajos apstākļos tiesību aizskārums vai negadījumu nepieļaut, pārtraukt, novērst vai veicināt tā nepieļaušanu, pārtraukšanu vai novēršanu. Kā norādīts doktrīnā, šāda pienākuma noteikšana veicinātu cietušā interešu aizsardzību, kā arī šāda veida noteikumi radītu zināmu sociāli vēlamu solidaritāti.³⁰⁶ Kā alternatīva vispārējam pozitīvas rīcības pienākumam var tikt noteikts plašāks gadījumu loks atbilstoši noteiktai saistībai ar kādu tiesību aizskārums vai notikumā iesaistītu personu vai elementu, piemēram, saistībai ar negadījuma, aizskārums vai kaitējuma rašanās vietu, to radījušās lietas piederību, valdījumu vai lietojumu, aizskārēju vai aizskarto personu,³⁰⁷ kad personai rodas pienākums noteiktā veidā rīkoties. Tomēr šāda pieeja būtu uzskatāma par normatīvā regulējuma atsevišķiem papildinājumiem, un tā konceptuālu risinājumu personu interešu aizsardzībai, iesaistīto personu tiesību un tiesisko interešu līdzsvarošanai un tiesiskā regulējuma modernizācijai un pilnveidošanai attiecībā uz personu bezdarbību apstākļos, kuros rodas citu personu apdraudējums vai aizskārums un kad var būt iespējams to novērst, nesniegtu.

Latvijas tiesībās ir atrodams personas rīcības standarts, no kura izriet pienākums atsevišķos gadījumos rīkoties, aizsargājot citu personu tiesības un tiesiskās intereses. Šāds rīcības standarts ir nostiprināts, piemēram, Krimināllikuma 141.panta pirmajā daļas normā, atbilstoši kurai paredzēts sods par nepieciešamas un acīmredzami neatliekamas palīdzības nesniegšanu cilvēkam, kas atrodas dzīvībai bīstamā stāvoklī, ja vainīgais apzinājies, ka varējis to sniegt bez nopietnām briesmām sev un citām personām, un ja palīdzības nesniegšana izraisījusi cilvēka nāvi vai citas smagas sekas. Minētā norma gan ir attiecināma vienīgi uz personas veselības vai dzīvības apdraudējumu, kuru radījusi kāda persona vai kas radies citu iemeslu dēļ, jo, ja vainīgais pats personu nostādījis dzīvībai bīstamā stāvoklī, tad uz šādām

³⁰⁵ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.89, *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.192.

³⁰⁶ *Griss I., Kathrein G., Koziol H.* Entwurf eines neuen österreichischen Schadenersatzrechts. Wien: Springer, 2006, p.132.

³⁰⁷ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.249-250.

darbībām attiecināms kvalificēts minētā noziedzīgā nodarījuma sastāvs, kas ietverts Krimināllikuma 141.panta otrajā daļā.³⁰⁸ Lai arī minētajā normā norādīti kritēriji, atbilstoši kuriem konstatējams pienākums palīdzēt citai personai un vērtējama šī pienākuma izpilde un kuri ir saturiski līdzīgi iepriekš analizētajiem kritērijiem, delikttiesiskajās attiecībās tomēr būtiska nav attiecīgās personas spēja apzināties norādītos apstākļus, bet gan tas, vai saprātīga persona attiecīgajos faktiskajos apstākļos objektīvi spētu apzināties un saprast tos. Jāņem vērā, ka, ja personas rīcībā ir saskatāmas visas minētā noziedzīgā nodarījuma materiālā sastāva pazīmes, tad minētā rīcība var radīt pamatu arī delikttiesiskajai atbildībai un pienākumu kompensēt cietušajai personai nodarīto kaitējumu. Līdz ar to atsevišķos gadījumos, piemēram, Krimināllikuma 141.pantā un 142.pantā³⁰⁹ ietvertā noziedzīgā nodarījuma sastāvs var vienlaikus būt uzskatāms par nepieciešamās rīcības priekšrakstu Latvijas deliktu tiesībās un jau pastāvošā tiesiskā regulējuma ietvaros būt par pamatu personas rīcības atzīšanai par prettiesisku bezdarbību, nosakot personas civiltiesisko atbildību par deliktu.

Ievērojot minēto, apsverams, vai personas rīcības priekšrakstu, kas ietver personas pienākumu nepieļaut vai novērst citas personas radītu tiesību aizskārumu vai kaitējumu, būtu nepieciešams attiecināt vienīgi uz minētajiem gadījumiem, jo, kā norādīts doktrīnā, krimināltiesību normās noteiktie rīcības brīvības ierobežojumi aizsargā personas vienīgi no sabiedriski bīstamākajiem un būtiskākajiem pārkāpumiem.³¹⁰ Turpretim deliktu tiesību uzdevums ir aizsargāt cietušā tiesības un tiesiskās intereses vienmēr, ja prettiesiskas rīcības rezultātā tam radīts kaitējums, ko savukārt var veicināt arī ar minētā priekšraksta attiecināšanu uz plašāku gadījumu loku, ciktāl tas nesamērīgi neierobežo citu personu rīcības brīvību. Lai šo mērķi sasniegtu, Civillikumā varētu tikt ietverts vispārējs pienākums personai novērst vai nepieļaut citas personas tiesību aizskārumu, kura draudus rada citu personu rīcība, par kurām pirmā nav atbildīga, vai kuri rodas jebkādu citu apstākļu dēļ, kā arī censties novērst vai nepieļaut kaitējuma rašanos, ja aizskārumus jau noticis, ja, pirmkārt, persona to attiecīgajā situācijā ir faktiski varējusi izdarīt, otrkārt, tas nebūtu radījis šīs vai citas personas tiesību un tiesisko interešu apdraudējumu, treškārt, apdraudētās vai cietušās personas tiesību un tiesisko interešu aizskārumus vai iespējamais kaitējums ir ievērojami būtiskāks nekā personas, kura varējusi šo aizskārumu vai kaitējumu nepieļaut vai novērst, apgrūtinājums un rīcības brīvības ierobežojums. Minētā rīcības standarta ietveršana Latvijas normatīvajos tiesību aktos veicinātu

³⁰⁸ *Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A.* Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 226.-227.lpp.

³⁰⁹ Saskaņā ar Krimināllikuma 142.panta otro daļu sods paredzēts par palīdzības nesniegšanu cilvēkiem, kas iet bojā uz jūras vai uz cita ūdensceļa, ja šo palīdzību varēja sniegt bez nopietnām briesmām kuģim, tā apkalpei un pasažieriem un ja to izdarījis kuģa kapteinis.

³¹⁰ *Sinaiškis V.* Personība un personiskās tiesības jaunajā Civillikumā. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr.2, 1938, 329.lpp.

delikttiesību mērķu un uzdevumu sasniegšanu, tomēr šāda vispārēja nepieciešamās rīcības priekšraksta radīšana attiecībā uz personu bezdarbību ir saistīta ar likumdevēja konceptuālu un tiesībpolitisku izšķiršanos.

3. Vaina un vainojamība

3.1. Vainas izpratnes attīstība

Latvijas tiesību doktrīnā sākotnēji tika atzīts, ka vaina ir uzskatāma par civiltiesiskās atbildības ārpuslīgumiska tiesību aizskāruma gadījumā priekšnoteikumu. Vairākos tiesību avotos var atrast norādes uz to, ka vainu ir nepieciešams konstatēt kā vienu no delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumiem, lai personai par attiecīgo nodarījumu un radīto kaitējumu iestātos atbildība.³¹¹ Tiesību avotos uzsvērts, ka persona ir atbildīga tikai tad, ja tā ir vainīga,³¹² kā arī, lai noteiktu atbildību uz delikta pamata, ir nepieciešams konstatēt personas vainu.³¹³ Atsevišķos Latvijas tiesību avotos vaina kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums ir tikusi norādīta,³¹⁴ kā arī uzsvērtā nepieciešamība vainu izdalīt kā atsevišķu priekšnoteikumu civiltiesiskajai atbildībai mūsdienās.³¹⁵ Pastāvējis viedoklis, ka vainas kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma konstatēšanas nepieciešamība, lai personai iestātos atbildība, izriet no Civillikuma 1635.panta pirmās daļas kā vispārējās delikttiesiskās atbildības normas noteikumiem, kas ļauj prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot.³¹⁶

Doktrīnā ir piedāvāts arī atteikties no vainas kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma, atbilstoši interpretējot Civillikuma noteikumus, kur atsauces uz personas vainu ir atrodamas.³¹⁷ Šādu pieeju ir pārņēmusi arī tiesu prakse, atbilstoši kurai personas vaina nodoma vai neuzmanības formā nav nepieciešams priekšnoteikums, lai iestātos personas civiltiesiskā atbildība.³¹⁸ Minētā pieeja ir saistīta ar vainas kā personas psihiskās attieksmes izpratni, jo šādā gadījumā būtu apgrūtināta vainas konstatēšana juridisku personu atbildības gadījumos, kā arī vainas izziņas un pierādīšanas process varētu nebūt atsevišķos gadījumos

³¹¹ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 194.lpp., Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 120.lpp., Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 230.-235.lpp., Buls L. Vainas nozīme deliktu tiesībās. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 193.-198.lpp.

³¹² Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 142.-147.lpp.

³¹³ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 335.lpp.

³¹⁴ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 30.-32.lpp.

³¹⁵ Buls L. Vainas nozīme deliktu tiesībās. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 197.-198.lpp.

³¹⁶ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 335.lpp.

³¹⁷ Piemēram, Civillikuma 1422.-1424.pants, 1574.pants, 1603.panta 4.punkts, 1624.pants, 1688.-1689.pants, 1730.pants, 1827.pants, 1836.pants, 1931.pants, 1979.pants, 1982.pants, 1987.pants, 1989.pants, 1998.pants, 2030.pants, 2052.pants, 2105.pants, 2136.pants, 2146.-2147.pants, 2153.pants, 2172.panta 2.punkts, 2217.-2218.pants, 2224.pants, 2226.pants, 2232.pants, 2314.pants, 2347.pants, 2386.pants.

³¹⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 10.septembra spriedums lietā Nr.SK-296/2008.

iespējams.³¹⁹ Vainas kā personas psihiskās attieksmes analīzes vietā piedāvāts vērtēt, vai personas rīcībā nav konstatējami attaisnojumi.³²⁰

Vēsturiski vainas (*culpa*) jēdziens atrodams jau Senās Romas juristu darbos, piemēram, Gaja Institūciju III grāmatā norādīts, ka prettiesiska nonāvēšana nozīmē apzinātu nonāvēšanu vai nonāvēšanu aiz neuzmanības un ka zaudējumi, kas radušies bez personas vainas, nav saskaņā ar likumu atlīdzināmi (sodāmi), tādēļ tas, kas nodara zaudējumus nejauši un ne tīši vai aiz neuzmanības, neatbild par radīto kaitējumu (rīkojas nesodāmi).³²¹ Arī Ulpiāns aizskārēja rīcības prettiesiskumu saistījis ar personas vainu aizskārumā (nonāvēšanā).³²² Personas nonāvēšana (*occidere*) vai kaitējums mantai, to dedzinot, salaužot, saplēšot (*urere, frangere, rumpere*), parasti tika uzskatīta par rīcību, kas var notikt vienīgi apzināti.³²³ Šāda pieeja izrietēja no *Duodecim Tabularum Leges* VIII tabulas otrajā rindkopā ietvertā formulējuma.³²⁴ No *Lex Aquilia*, kas tika pieņemts 3.gs. pr. Kr., izrietēja vispārīgāki delikttiesiskās atbildības pamati, un persona bija atbildīga arī par vismazāko neuzmanību (*levissima culpa*), bet nebija atbildīga par nejaušību (*casus*).³²⁵ Pamazām kazuistiskie atbildības pamati *urere, frangere, rumpere* tika aizstāti ar terminu *corrumpere*, kas bija saturiski abstraktāks un apzīmēja dažādu bojājumu nodarīšanu, un *actio legis Aquiliae* tika papildināts ar *actio in factum*.³²⁶ Princips, ka atbildības pamatā ir radīts kaitējums (*damnum iniuria datum*),³²⁷ transformējās par *damnum culpa datum*, ko varētu skaidrot, kā ar nolūku vai aiz neuzmanības radītu kaitējumu, un *culpa* kļuva par visaptverošu kritēriju, lai noteiktu, vai persona ir atbildīga par *occidere* vai *corrumpere*.³²⁸ Romiešu tiesībās līdz Justiniāna Kodifikācijai jeb *Corpus Iuris Civilis* (VI gs.) vaina un rīcības prettiesiskums netika pilnībā nošķirti.³²⁹ No Justiniāna Kodifikācijas Institūciju daļas izriet, ka, no vienas puses, persona nonāvē prettiesiski, ja tās rīcībai nav attaisnojuma, bet, no otras puses,

³¹⁹ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 165.-166.lpp.

³²⁰ Torgāns K. Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 2005.gada 31.maijs, Nr.20., Kārklīņš J. Vainas nozīme, nosakot civiltiesisko atbildību. *Jurista Vārds*, 2005.gada 26.aprīlis, Nr.15 (370).

³²¹ *Iniuria autem occidere intellegitur, cuius dolo aut culpa id acciderit, nec ulla alia lege damnum, quod sine iniuria datur, reprehenditur; itaque inpunitus est, qui sine culpa et dolo malo casu quodam damnum committit.* Gai Institvtionvm Commentarivs Tertvs. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/gaius3.html>, [skatīts: 03.01.2015.].

³²² *Iniuriam autem hic accipere nos oportet non quemadmodum circa iniuriarum actionem contumeliam quandam, sed quod non iure factum est, hoc est contra ius, id est si culpa quis occiderit [..].* Dig. 9.2.5.1. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest9.shtml>, [skatīts: 03.01.2015.].

³²³ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown: Juta & Co, Ltd., 1992, p.1005.

³²⁴ *Si membrum rup<s>it, ni cum eo pacit, talio esto.* *Duodecim Tabularum Leges*. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/12tables.html>, [skatīts: 03.01.2015.].

³²⁵ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 161.-162.lpp.

³²⁶ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown: Juta & Co, Ltd., 1992, p.1006.

³²⁷ Riggsby A. M. Roman Law and the Legal World of the Romans. Cambridge: Cambridge University Press, 2010 p.188-189.

³²⁸ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown: Juta & Co, Ltd., 1992, p.1007.

³²⁹ *Ibid.*

ļauts nolūks vai nodoms (vaina) ir atbildības pamats.³³⁰ Minēto apliecina piemērs - ja kāds sporto vai trenējas ar šķēpu un caurdur vergu, tad jānoskaidro dažādi gadījumi: ja to izdarījis kareivis vietā, kur parasti šādi treniņi notiek, tad viņš nav vainojams, ja kāda cita persona to pašu izdara, tad tas ir vainīgs.³³¹ Līdzīgs atbildības regulējums ir ietverts arī Civillikuma 1777.pantā.³³²

No minētā var secināt, ka vainas konstatēšana jau romiešu tiesībās bija saistīta drīzāk ar attaisnojumu meklēšanu, nevis ar personas psihiskās attieksmes izziņu. Tas, vai persona ir vainojama par noteiktu seku radīšanu, tika noskaidrots, vērtējot, vai persona ir rīkojusies tā, kā tai vajadzēja rīkoties, kas savukārt norāda uz gadījuma faktisko apstākļu vērtēšanu objektīvā perspektīvā,³³³ un subjektīva personas psihiskā attieksme nebija nepieciešams atbildības priekšnoteikums.³³⁴ Tikai vairākus gadsimtus vēlāk Hugo Grocija, Samuela fon Pufendorfa, Kristiana Vulfa, Imanuela Kanta darbu un sociāli ekonomisku apstākļu kontekstā attīstījās un nostiprinājās ideja par atbildību, kuras atsevišķs priekšnoteikums ir vaina, un tā ir atspoguļota *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* 1295.paragrāfā un *Code civil* 1382.pantā noteiktajā civiltiesiskās atbildības par deliktu regulējumā.³³⁵ Tādējādi ar vainu jau Senajā Romā, nosakot personas atbildību, tika saprasta nevis tās subjektīvā attieksme, bet gan šīs personas rīcības nepareizība jeb personas rīcības neatbilstība noteiktam rīcības priekšrakstam un atbildību izslēdzošu apstākļu vērtēšana. Personas rīcības prettiesiskumu kā atbildības priekšnoteikumu ilgstoši no vainas nemaz pilnībā nenodalīja, ar vainu (*culpa*) saprotot arī rīcības prettiesiskumu kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumu mūsdienās, savukārt vaina kā atbildības priekšnoteikums attīstījās tikai vairākus gadsimtus vēlāk. Tādēļ, lai arī romiešu tiesību avotos atrodamas norādes uz *culpa*, vainas kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikuma konstatēšanas nepieciešamības argumentēšanā būtu nepamatoti atsaukties uz romiešu tiesībām kā pamatojumu minētajam.

Latvijas deliktu tiesību attīstībā būtiska nozīme ir Vietējo likumu kopojuuma III daļai, kuras normas bija lielā mērā aizgūtas no romiešu tiesībām, ko apliecina atsauces zem Vietējo likumu kopojuuma III daļas pantiem, kas ļauj secināt, ka 2882 no 4600 pantiem bija tieši vai

³³⁰ *Descheemaeker E.* The division of wrongs: A Historical Comparative Study. Oxford: Oxford University Press, 2009. p.4.

³³¹ *Itaque si quis, dum iaculis ludit vel exercitatur, transeuntem servum tuum traiecerit, distinguatur. Nam si id a milite quidem in campo, locove ubi solitum est exercitari, admissum est, nulla culpa eius intellegitur, si alius tale quid admisit, culpa reus est. Imperatoris Iustiniani Institutionvm Liber Quartvs.* Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/institutes4.shtml>, [skatīts: 03.01.2015.].

³³² Cietušais nevar prasīt atlīdzību par zaudējumiem, kurus viņš cietis no tam, ka karaspēka apmācību laikā atradies uz šaušanas apmācības laukuma, ja vien karaspēks ir izpildījis šiem gadījumiem izdotus speciālus noteikumus.

³³³ *Zimmermann R.* The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown: Juta & Co, Ltd., 1992, p.1008.

³³⁴ *Ibid.*, p.1060.

³³⁵ *Ibid.*, p.1033-1035.

netieši pārņemti no romiešu tiesībām.³³⁶ Minētā tiesību akta izstrādes gaitā tika savāktas un apkopotas Baltijas reģionā praksē lietotās romiešu tiesību normas, pirms formulēšanas pantos zinātniski tās izvērtējot un salīdzinot ar oriģināltekstiem.³³⁷ Vietējo likumu kopojuma III daļa ietvēra tiesību normu, kura netika pārņemta Civillikumā un kura vainas kontekstā bija būtiska. Proti, Vietējo likumu kopojuma III daļas 3304.pants noteica, ka pierādījumi par to, ka tiesību aizskārums vispār izdarīts, jāsniedz tam, kas kaitējumu cietis, bet pierādīt, ka aizskārums nav pieskaitāms par vainu, piekrīt atbildētājam.³³⁸ Šāda norma Civillikumā nav pārņemta, tomēr tā ļauj secināt, ka atbilstoši Vietējo likumu kopojuma III daļas minētajai normai ar norādi uz vainu pēc būtības tika saprasta attaisnojumu pierādīšanas nepieciešamība, neskatoties uz jēdziena „vaina” izmantojumu. Cita starpā norādāms, ka vaina kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums bija noteikts PSR Savienības un savienoto republiku civilās likumdošanas pamatu 37.pantā un visu padomju republiku civilkodeksos,³³⁹ tomēr padomju civiltiesību principi nav tikuši recipēti un attiecīgā vainas izpratne nav pārņemta Latvijas Republikas tiesībās.

Vaina ārvalstu tiesību doktrīnā definēta kā noteikta rīcības priekšraksta apzināta neievērošana vai neievērošana aiz neuzmanības, ja šis pārkāpums rada kaitējumu citai personai.³⁴⁰ Latvijas tiesību doktrīnā norādīts, ka vaina ir personas prettiesiskas rīcības vērtēšanas elements, kas paredz divus variantus: ļauna nolūka vai neuzmanības konstatēšanu.³⁴¹ Tiesību doktrīnā arī norādīts, ka vaina ir kritērijs personas rīcības saistībā ar kaitīgajām sekām vērtēšanai, izņemot tos gadījumus, kad, piemēram, atbildība balstās uz noteikta riska radītu kaitējumu vai personu radītu kaitējumu, par kuru rīcību var būt atbildīga cita persona.³⁴² No vainas atbildības pretstatījuma stingrajai atbildībai var izsecināt, ka ar vainu tiek apzīmēta saikne starp personu un tās radīto citas personas tiesību aizskārumu. Šāda saikne, ja to ir iespējams konstatēt, ņemot vērā aizskāruma un kaitējuma nodarīšanas faktiskos apstākļus, var norādīt uz personas gribu, psihisko attieksmi. Latvijas deliktu tiesībās vaina, kas saista personas gribu un apziņu, no vienas puses, un rīcību, aizskārumu un kaitējumu, no otras puses, nebūtu uzskatāma par atbildības priekšnoteikumu, un objektīvi apsvērumi ir noteicošie personas rīcības

³³⁶ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. 1.daļa. Rīga: Zvaigzne, 1972, 303.-304.lpp.

³³⁷ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 120.lpp.

³³⁸ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 380.lpp.

³³⁹ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 171.lpp.

³⁴⁰ Garner Bryan A., ed. Black's Law Dictionary. Ninth Edition. Eagan: West Publishing Co., p.683.

³⁴¹ Torgāns K., Kārklīņš J. Civiltiesiskās atbildības modeļi pēc vainojamības pazīmes. *Jurista Vārds*, 2015.gada 8.septembris, Nr.35 (887).

³⁴² *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.70.

sasaistīšanā delikttiesiskās atbildības noteikšanai ar citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārumu un radīto kaitējumu.

Līdz ar to konceptuāli Latvijas tiesībās atbilstoši iepriekš norādītajam vaina nav uzskatāma par civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikumu un atsevišķos gadījumos atsaucēm uz vainu var būt arī cita nozīme, piemēram, Civillikuma 2347.panta otrās daļas trešā teikuma³⁴³ kontekstā jānorāda, ka vārdkopa “*cik katrs vainīgs*” nozīmē to, cik lielā mērā katras personas rīcība ir objektīvi radījusi vai veicinājusi kaitējuma iestāšanos un kādā mērā katra persona ir atbildīga par radīto kaitējumu. Jēdziens “vainojams” savukārt ir plašāks par jēdzienu “vaina”³⁴⁴ un slēdziens par personas vainojamību nozīmē to, vai personas rīcībai, kura pārkāpj noteiktu rīcības priekšrakstu, aizskarot citas personas tiesības, tiesiskās intereses vai labumus, ir no normatīvajiem aktiem izrietoši attaisnojumi un vai to var atzīt par prettiesisku. Tādējādi arī vainojamības izvērtējums vienlaikus ļauj secināt, vai personas rīcības prettiesiskumu kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu var uzskatīt par konstatētu.

3.2. Vainas formas

Gan Latvijas Civillikuma, gan ārvalstu civilkodeksu regulējumā atrodamas atsauces uz personas atbildību atbilstoši vainas formai, proti, nolūkam (*dolus*) un neuzmanībai (*culpa*³⁴⁵ vai *negligentia*). Piemēram, Francijā atbildība par tīši veiktu citas personas tiesību aizskārumu nav plaši piemērota, taču šāda atbildība personai var iestāties sakarā ar savu tiesību izlietošanu nolūkā aizskart citu personu tiesības (franču val.- *l'abus de droit*).³⁴⁶ Vācijā nolūks (vācu val. - *Vorsatz*) ir viena no vainas formām, kura nav definēta Vācijas civilkodeksā, bet kura atbilstoši doktrīnā norādītajam aptver arī *dolus eventualis*³⁴⁷ jeb netiešu nodomu, kas attiecināms uz gadījumiem, kad persona, kas darbību izdarījusi, ir apzinājusies savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu, paredzējusi kaitīgās sekas un, kaut arī tās nav vēlējusies, apzināti pieļāvusi šo seku iestāšanos.³⁴⁸ Nodoma konstatēšanai vispārējās delikttiesiskās atbildības gadījumā praksē nereti nav izšķirošas nozīmes, un arī *Bürgerliches Gesetzbuch* 826.paragrāfā noteiktās

³⁴³ Ja valdītājs (īpašnieks, glabātājs, lietotājs) arī uzvedies neattaisnojoši, atbildību par nodarīto zaudējumu var prasīt kā no personas, kas lietojusi paaugstinātas bīstamības avotu, tā arī no tā valdītāja, ievērojot, cik katrs vainīgs.

³⁴⁴ Torgāns K., Kārklīšs J. Civiltiesiskās atbildības modeļi pēc vainojamības pazīmes. *Jurista Vārds*, 2015.gada 8.septembris, Nr.35 (887).

³⁴⁵ *Dolus* atsevišķos gadījumos īpaši nodalīts no *culpa* kā vainas formas un lietots paralēli *culpa* - [*..Inam alioquin non minus quam ex dolo ex culpa quisque hac lege tenetur*, ko apliecina vainas formu dalījums nodomā un lata culpa, levis culpa un levissima culpa. Lib. IV, Tit. III. *De Lege Aquilia. Imperatoris Ivstiniani Institvtionvm. Liber Qvartvs*. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/institutes4.shtml>, [skatīts: 03.01.2015.].

³⁴⁶ Van Dam C. *European Tort Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.226-227.

³⁴⁷ *Ibid.*, p.227-228.

³⁴⁸ *Krastīņš U.* Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 97.lpp.

atbildības piemērošanu, kura iespējama apzināta kaitējuma radīšanas *contra bonos mores* gadījumā, tiesas pieļauj arī tad, ja pierādīta aizskārēja neuzmanība.³⁴⁹

Vietējo likumu kopojuma III daļas 3290.pantā norādīts, ka ar ļaunu nolūku, ļaunu gribu jeb sirdsapziņas trūkumu (*dolus*) jāsaprot ikviens tīšs kaitējums,³⁵⁰ kas Civillikuma 1641.pantā pārņemts, norādot, ka ar ļaunu nolūku jāsaprot tīšs kaitējums. Tīšs kaitējums ir apzināta vēlēšanās veikt citas personas tiesību aizskārums, un tas aptver gan gribas, gan apziņas elementus.³⁵¹ Arī Latvijā civiltiesiskās atbildības kontekstā nodoma konstatēšana parasti nav izšķiroša atbildības noteikšanā. Nereti arī tīša un apzināta kaitējuma citai personai radīšanas gadījumā personas rīcība ir uzskatāma arī par noziedzīgu nodarījumu un sodāma atbilstoši Krimināllikumam. Vairākus noziedzīgus nodarījumus, kuru rezultātā var tikt aizskartas citas personas tiesības vai tiesiskās intereses, nav iespējams izdarīt aiz neuzmanības.³⁵² Ja minētajos gadījumos personas vaina ir likumā noteiktajā kārtībā konstatēta krimināllietā, tad slēdziens par minēto ir saistošs tiesai, kas skata civillietu par vainojamās personas civiltiesisko atbildību attiecībā uz to, vai noziedzīgā darbība vai bezdarbība notikusi, vai to izdarījusi vai pieļāvusi tā pati persona.³⁵³ Līdz ar to noziedzīgos nodarījumus, kurus var izdarīt vienīgi apzināti, arī vainas forma nebūtu jāpierāda, ceļot prasību pret vainojamo personu civillietā. Vēl jo vairāk, ņemot vērā lietas faktiskos apstākļus, personas nodomu var būt iespējams konstatēt, vērtējot netiešus pierādījumus, piemēram, personu liecības, iepriekšējo rīcību utt., kā rezultātā iespējams secināt personas rīcības mērķus un motīvus, kas nereti arī var būt acīmredzami. Personas vainas formas nodoma veidā pierādīšana var būt komplicēta psihiskās attieksmes izziņas grūtību dēļ, kas praksē var izrādīties gandrīz neiespējami un nesamērīgi apgrūtināši prasītājam.³⁵⁴ Taču saskaņā ar Civillikuma 1645.panta otro daļu civiltiesisko seku ziņā rupja neuzmanība pilnīgi pielīdzināma ļaunam nolūkam (*culpa lata dolo aequiparatur*), kas arī Latvijas tiesībās samazina nodoma pierādīšanas nepieciešamību un vainas formu nošķiruma nozīmi.

³⁴⁹ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, 228.lpp.

³⁵⁰ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 378.lpp.

³⁵¹ Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 148.lpp.

³⁵² Piemēram, slepkavība (Krimināllikuma 116.p. un tās kvalificētie sastāvi un privilēģētie sastāvi 117.p.-122.p.), dažāda smaguma miesas bojājumu nodarīšana (Krimināllikuma 125.p.-130.p.), svešas mantas nolaupīšana (Krimināllikuma 175.p., 176.p., 177.p.,179.p., 180.p.), kā arī mantas iznīcināšana un bojāšana (Krimināllikuma 185.p.) un citi.

³⁵³ Saskaņā ar Civilprocesa likuma 96.panta trešo daļu likumīgā spēkā stājies tiesas spriedums krimināllietā, prokurora priekšraksts par sodu, kā arī lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu uz nereabilitējoša pamata ir obligāts tiesai, kas izskata lietu par tās personas civiltiesisko atbildību, par kuru pieņemts attiecīgais nolēmums, vienīgi jautājumā par to, vai noziedzīgā darbība vai bezdarbība notikusi vai to izdarījusi vai pieļāvusi tā pati persona. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 3.novembris, Nr.326/330 (1387/1391).

³⁵⁴ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.204.

Vainas formas un vainas pakāpes pierādīšanai, lai iestātos personas civiltiesiskā atbildība par deliktu, Latvijas tiesībās parasti izšķirošas nozīmes arī nav tādēļ, ka atbilstoši Civillikuma 1649.panta pirmajai daļai tiesību aizskārējs atbild par katru, pat vieglu neuzmanību. Līdz ar to civiltiesiskās atbildības par deliktu gadījumā prasītājam var būt pietiekami ar jebkādas aizskārēja neuzmanības pierādīšanu, lai atbildība iestātos, tomēr vainas formas un pakāpes konstatēšanai var būt nozīme, nosakot atbildības apmēru un vērtējot citus apsvērumus, kas tiks analizēts plašāk turpmākajā darba daļā. Ievērojot minētos apsvērumus, nosakot atbildību par deliktu, vainas formu nošķīrumam nav būtiskas nozīmes, jo delikttiesiskā atbildība iestājas gan par neuzmanības, gan par apzinātas rīcības kaitīgajām sekām. Pat ja tiesību normas tiesiskajā sastāvā atrodama norāde uz personas nodomu, tīši un apzināti radīta tiesību aizskāruma faktu var palīdzēt pierādīt nolēmumā krimināllietā konstatētais vai arī attiecīgā gadījuma faktiskie apstākļi.

Neuzmanība Vācijas deliktu tiesībās, konkrētāk, *Bürgerliches Gesetzbuch* 276.paragrāfa otrajā daļā definēta kā rīcība pretēji nepieciešamās rūpības standartam.³⁵⁵ Neuzmanība kā viena no vainas (vācu val.-*Verschulden*) formām doktrīnā tiek apskatīta arī kontekstā ar rīcības prettiesiskumu (vācu val. - *Rechtswidrigkeit*), un neuzmanība (vācu val.-*Fahrlässigkeit*) tiek vērtēta, izmantojot objektīvu mērauklu, proti, vai uzmanīga (saprātīga) persona varēja paredzēt un novērst citas personas tiesību aizskaršanu attiecīgajos apstākļos, kas gan neattiecas uz bērniem un personām ar rīcības ierobežojumiem.³⁵⁶ Francijā savukārt rīcības prettiesiskums kā atsevišķs civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums izdalīts netiek, un tas ir aptverts ar vainu (franču val. - *faute*), ko *Code Civil* nedefinē, bet kurai tiesību doktrīnā tiek izdalīta gan objektīvā puse, gan subjektīvā puse, taču, lai arī pēdējā aptver personas iekšējos apsvērumus, tā tiesu praksē nozīmi ir zaudējusi.³⁵⁷ Neatkarīgi no vainas formas Francijā *faute* var būt konstatējama, ja noticis tiesību normas pārkāpums, ja noticis iepriekšējas saistības (franču val. - *obligation préexistante*) pārkāpums vai personas nepieciešamās rīcības standarta (franču val. - *le bon père de famille*) pārkāpums.³⁵⁸ Ar *bon père de famille* rīcības standartu saprotams saprātīgas personas jeb *bonus paterfamilias* rīcības standarts.

Vietējo likumu kopojuma III daļas 3294.pantā bija nostiprināts, ka ikviena nelikumīga darbība, kas izdarīta bez ļauna nolūka, atzīstama, ciktāl to var pieskaitīt tās izdarītājam par vainu, tikai par neuzmanību (*culpa*), neizšķirot, vai tā notikusi aiz draiskulības vai pārgalvības

³⁵⁵ *Fahrlässig handelt, wer die im Verkehr erforderliche Sorgfalt außer Acht lässt. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)*. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>, [skatīts: 07.01.2015.].

³⁵⁶ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.232.*

³⁵⁷ *Ibid.*, p.233.

³⁵⁸ *Ibid.*

bez ļauna nolūka vai aiz vieglprātības, paviršības, slinkuma, vai nepieskaitāmas nezināšanas.³⁵⁹ Kā izriet no minētās normas, personas neuzmanības vērtēšanā nav jāņem vērā šīs personas prāta darbības īpatnības, griba, attieksme, bet izšķirošais faktors ir darbības prettiesiskums, kā arī tas, cik tāl aizskārējs ir vainojams par šo darbību, kas līdzīgi kā romiešu tiesību kontekstā ir vērtējams objektīvi.

Deliktu tiesībās, kā jau norādīts, gan vainas formai vispār, gan arī pakāpei parasti nav izšķiroša nozīme, kā arī atbildības par deliktu iestāšanās priekšnoteikums atbilstoši vispārējai delikttiesiskās atbildības normai ir personas rīcības, kuras rezultātā radies citas personas tiesību aizskārums, neatbilstība noteiktam rīcības standartam un attaisnojumu neesamība, tomēr atsevišķos gadījumos neuzmanības atzīšanai par rupju neuzmanību var būt nozīme attiecībā uz personas atbildību. Neuzmanības atzīšanai par rupju neuzmanību Civillikuma 1645.panta pirmajā daļā izvirzīti trīs alternatīvi kritēriji: pirmkārt, ja kāds rīkojas augstākā mērā vieglprātīgi un nevērīgi, otrkārt, mazāk rūpējas par viņam uzticētām svešām lietām un darīšanām nekā par savām paša, treškārt, uzsāk tādu darbību, kuras kaitīgums un bīstamība nevarēja un nedrīkstēja palikt viņam nezināmi, savukārt par vieglu neuzmanību atzīstams tās rūpības un čaklības trūkums, kāda vispār jāievēro krietnam un rūpīgam saimniekam atbilstoši Civillikuma 1646.pantam. Tomēr minētie un likumā norādītie neuzmanības kritēriji pēc būtības nav vērsti uz personas individuālo spēju, attieksmes un citu subjektīvo faktoru izziņu un vērtēšanu.³⁶⁰

Par maldinošu uzskatāms Civillikuma 1645.panta pirmajā daļā noteiktais rupjas neuzmanības gadījums, kad kāds uzsāk tādu darbību, kuras kaitīgums un bīstamība nevarēja un nedrīkstēja palikt viņam nezināmi. Jānorāda, ka īpaši deliktu tiesībās šāda personas rīcības neatbilstība nepieciešamās rīcības standartam gandrīz vienmēr var būt konstatējama, jo katras darbības, kas iever kaitējuma risku, gadījumā ir iespējams argumentēt, ka attiecīgais kaitējuma risks nevarēja un nedrīkstēja šai personai palikt nezināms. Tādēļ šajā normā būtu nepieciešama tās tvēruma sašaurināšana, ievērojot to, ka rupja neuzmanība būtu raksturojama vienīgi ar acīmredzami paredzama un sevišķi bīstama tiesību vai tiesisko interešu aizskāruma riska neievērošanu, uzsākot noteiktu darbību. Ja personas rīcību var atzīt par rupju neuzmanību atbilstoši Civillikuma 1645.panta pirmajai daļai, kad tā rīkojas augstākā mērā vieglprātīgi un nevērīgi, tad arī rīcības kaitīguma un bīstamības paredzamība būtu reducējama vienīgi uz paredzamākajiem un būtiskākajiem aizskāruma gadījumiem, jo pretējā gadījumā var rasties atbildīgās personas nepamatots tiesību ierobežojums īpaši deliktu tiesībās, ja tās rīcība gandrīz vienmēr varētu tikt uzskatīta par rupju neuzmanību un iestātos normatīvajos aktos atsevišķos

³⁵⁹ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 379.lpp.

³⁶⁰ *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 150.-151.lpp.*

gadījumos noteiktās sekas. Savukārt par vieglu neuzmanību atzīstamā *bonus paterfamilias* rīcības standarta neievērošana ir uzskatāma par prettiesisku rīcību, ja šādas rīcības rezultātā aizskartas citas personas tiesības, tiesiskās intereses vai labumi, un šis rīcības standarts ir vispārēji piemērojams personas rīcības tiesiskuma vērtēšanā un atbildības par deliktu noteikšanā, kad no normatīvajiem aktiem neizriet konkrēts rīcības priekšraksts, kas plašāk apskatīts kontekstā ar rīcības prettiesiskumu kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumu.

Ievērojot minēto, secināms, ka vaina Latvijas deliktu tiesībās nebūtu saistāma ar personas psihiskās attieksmes pret tās rīcību un rīcības sekām noskaidrošanu, un tam nevajadzētu būt izziņas priekšmetam, nosakot civiltiesisko atbildību. Vainas izpratne civiltiesībās tādēļ būtu jānošķir no vainas izpratnes, piemēram, krimināltiesībās vai psiholoģijā un citās zinātņu nozarēs. Latvijā vispārējās civiltiesiskās atbildības par deliktu gadījumā izšķirošas nozīmes attiecībā uz to, vai atbildība iestājas, ne vainas, ne tās formas konstatēšanai nav. Vainas forma un pakāpe, ciktāl tām ir nozīme tiesību normu piemērošanā deliktu tiesībās, ir vērtējamas vienīgi, ņemot vērā objektīvus, ārpus personas apziņas konstatējamus apstākļus, kuri ļauj izdarīt secinājumus par personas rīcības mērķiem un motīviem, kā arī vainas formu un pakāpi. Norāžu uz nodomu vai rupju neuzmanību izmantojums tiesību normu tiesiskajos sastāvos apliecina likumdevēja gribu nošķirt tiesiskās sekas, kas rodas gadījumā, kad personas rīcība ievērojami neatbilst nepieciešamās rīcības standartam. Gadījumā, ja personas rīcība attiecīgajos faktiskajos apstākļos ievērojami neatbilst nepieciešamās rīcības standartam, norādes uz vainas formu deliktu tiesībās ir iespējams aizstāt ar norādēm uz būtiski prettiesisku rīcību, kas nodrošinās likumdevēja gribas ievērošanu, vienlaikus sekmējot konceptuālu atteikšanos no vainas vērtēšanas civiltiesībās, nosakot atbildību par deliktu.

3.3. Vainojamība kā attaisnojumu neesamība

Tiesību doktrīnā norādīts, ka atsevišķos gadījumos personas rīcību nevar atzīt par tiesisku, pat ja šī persona nav vainojama,³⁶¹ tomēr minētais nenozīmē, ka Latvijas tiesību kontekstā būtu pamats nošķirt vainojamību un rīcības prettiesiskumu. Noteikti apstākļi var būt par pamatu personas rīcības prettiesiskuma izslēgšanai, piemēram, rīcība pēc priekšnieka pavēles, pēc aizskartās personas gribas vai aizstāvēt sevi, bet minētie ir uzskatāmi par prettiesiskumu izslēdzošiem apstākļiem, atbilstoši kuriem vērtējama personas rīcības attaisnojumu esamība un kuri izriet no pašu piemērojamo tiesību satura. Proti, nav iespējams rīcību uzskatīt pat par abstrakti jeb neatkarīgi no vainojamības prettiesisku, ja atbilstoši tiesību normām personas rīcība attiecīgajos apstākļos ir pieļaujama un par šādu rīcību civiltiesiskā

³⁶¹ *Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.210.*

atbildība neiestājas. Attaisnojumi ir uzskatāmi par izņēmumiem no Civillikuma 1635.panta pirmajā daļā nostiprinātā pienākuma atbildēt par citas personas aizkārums rezultātā radīto kaitējumu, atbilstoši kuriem citas personas tiesību, tiesisko interešu un labumu aizskārums zināmos apstākļos, kuri jāpierāda atbildētājam,³⁶² ir pieļaujams. Rīcības prettiesiskumu izslēdzošie apstākļi ir vērtējami kā tādi, attiecībā uz kuriem taisnīguma apsvērumu dēļ likumdevējs noteiktos faktiskajos apstākļos ir pieļāvis radīt citu personu tiesību vai tiesisko interešu aizskārums. Lai arī, piemēram, Francijā šādu attaisnojumu konstatēšanu varētu vienlaikus uzskatīt par vainas (franču val. - *faute*) neesamību, tomēr Latvijas deliktu tiesību kontekstā minētais būtu vērtējams kā personas rīcības prettiesiskumu izslēdzošs apstākļis, ja atbildētājs tam sniedz atbilstošus pierādījumus, un šādā gadījumā minētais var ļaut izdarīt secinājumu, ka persona nav vainojama par radīto kaitējumu. Persona, pierādot, ka attiecībā uz tās nodarītu citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums gadījumu ir piemērojams kāds no normatīvajos aktos noteiktajiem rīcības prettiesiskumu izslēdzošajiem apstākļiem, var *ipso iure* nodrošināt, ka attiecīgajos faktiskajos apstākļos tās rīcība ir uzskatāma par tiesisku un civiltiesiskajai atbildībai nav pamata. Normatīvajos aktos noteikto personas rīcības prettiesiskumu izslēdzošo apstākļu vērtēšana un pierādīšana ir saistīta ar faktisko apstākļu izziņu. Līdz ar to slēdziens par personas vainojamību minētajā kontekstā ir balstīts uz personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums faktisko apstākļu vērtēšanu un salīdzināšanu ar tiesību normas, kura noteiktos gadījumos pieļauj attiecīgo rīcību, tiesiskā sastāva pazīmēm.

3.4. Subjektīvais un objektīvais personas rīcības novērtējums

Saistībā ar aizskārēja rīcības tiesiskuma vērtēšanu doktrīnā norādīts, ka deliktu tiesībās, vērtējot rīcības prettiesiskumu un vainojamību, analizējami objektīvi kritēriji, kā arī ņemamas vērā tieši attiecīgajai personai piemītošas spējas un citi subjektīvie kritēriji, tādēļ rīcības prettiesiskums pats par sevi nav pietiekams atbildības noteikšanai.³⁶³ Šāda pieeja personas rīcības prettiesiskuma, kas ietver slēdzienu par vainojamību, vērtēšanā ir saistīta ar taisnīguma apsvērumiem attiecībā uz aizskārēju, jo, piemēram, personai, kuras individuālo īpašību dēļ tās atmiņa ir vāja vai uztvertās informācijas analīzi šī persona veic lēnāk, kā attiecīgajos faktiskajos apstākļos to būtu varējusi veikt saprātīga persona, var būt ierobežotākas iespējas atbilstoši reaģēt un nepieļaut citu personu aizskaršanu un kaitējuma nodarīšanu. Ja šī persona nav veicinājusi šādu psihisko vai fizisko stāvokli, piemēram, alkohola lietošanas rezultātā, un tā ir

³⁶² Civilprocesa likuma 93.panta pirmā daļa. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 3.novembris, Nr.326/330 (1387/1391).

³⁶³ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.208-209.

uzskatāma par atbildības subjektu saskaņā ar Civillikuma 1637.pantu, tad atbildība par radīto kaitējumu būtu noteicama un varētu uzskatīt, ka šī persona tādējādi ir atbildīga par savu eksistenci un tās rezultātā radītu kaitējumu citām personām, kas, iespējams, var tikt atzīts par netaisnīgu risinājumu.³⁶⁴

Tomēr jānorāda, ka minētā pieeja akcentē aizskārēja intereses, abstrahējoties no cietušā tiesiskajām interesēm saņemt apmierinājumu sakarā ar tam radīto kaitējumu, kā arī citu personu tiesiskajām interesēm neciest kaitējumu situācijās, kurās tas vēl nav radīts. Liekot neadekvātu un nesamērīgu uzsvāru uz aizskārēja interešu aizsardzību un vērtējot tā individuālās psihiskās un fiziskās īpašības, var izveidoties situācija, kurā cietušā tiesības uz kaitējuma kompensāciju tiek nepamatoti ierobežotas, ja civiltiesiskās atbildības par deliktu noteikšanā tiek vērtētas subjektīvas un sarežģīti izzināmas aizskārēja individuālās īpašības un spējas. Deliktu tiesību viens no mērķiem ir tieši cietušā interešu aizsardzība aizskāruma gadījumā un, ievērojot tā tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskāruma faktu, cietušā tiesības būtu aizsargājamas, ciktāl aizskārēja tiesības netiek nesamērīgi ierobežotas. Cietušā tiesību uz kaitējumam atbilstošu kompensāciju aizsardzības prioritārā nozīme deliktu tiesiskajās attiecībās apstiprināta arī doktrīnā, uzsverot, ka viena no būtiskākajām atšķirībām starp deliktu tiesībām un krimināltiesībām, kur personas subjektīvo īpašību un psihiskās attieksmes nozīme ir daudz izteiktāka, atzīstot personu par vainīgu un nosakot atbildību,³⁶⁵ ir tā, ka deliktu tiesībās uzsvārs tiek likts uz cietušā tiesību un tiesisko interešu aizsardzību, bet krimināltiesībās – uz nodarītāja sodīšanu.³⁶⁶ Minēto apliecina arī tas, ka saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 377.panta 5.punktu kriminālprocesu nedrīkst uzsākt, bet uzsākts process ir jāizbeidz, ja persona, kura saucama vai saukta pie kriminālatbildības, ir mirusi, izņemot gadījumus, kad process nepieciešams, lai mirušo rehabilitētu.³⁶⁷ Savukārt prasīt zaudējumu atlīdzību var gan pats cietušais, gan arī viņa mantinieki saskaņā ar Civillikuma 1778.pantu, ja vien prasījums neizriet no izteikti personiskas saistības, kā rezultātā tas uz mantiniekiem nepāriet.³⁶⁸ No delikta izrietošo tiesisko attiecību viens no pamatuzdevumiem ir tieši cietušajam radītā kaitējuma novēršana vai kompensēšana, un, no cietušā perspektīvas raugoties, aizskārēja individuālo īpašību, spēju vai attieksmes vērtēšanai nav nozīmes atbildības noteikšanā, ciktāl tas neietekmē kaitējuma apmēru.³⁶⁹ Līdz ar to deliktu tiesībās objektīvā pieeja personas individuālajām īpašībām, pazīmēm un attieksmei

³⁶⁴ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.204.

³⁶⁵ *Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A.* Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 153.-179.lpp.

³⁶⁶ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.264.

³⁶⁷ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 11.maijs, Nr.74 (3232).

³⁶⁸ Saskaņā ar Civillikuma 705.pantu ar mantojuma iegūšanu uz mantinieku pāriet, līdz ar mantojuma atstājēja tiesībām (702. un turpm. p.), arī visas viņa saistības, izņemot tīri personiskās.

³⁶⁹ *Zimmermann R.* The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown: Juta & Co, Ltd., 1992, p.1033.

ir pamatoti un ar cietušā tiesībām un tiesiskajām interesēm attaisnojami atšķirīga no subjektīvās pieejas krimināltiesībās.

Tas, kādā mērā personas subjektīvās īpašības, spējas un pazīmes ir jāņem vērā, nosakot atbildību par deliktu, ir arī likumdevēja tiesībpolitiska izšķiršanās. Civillikuma tiesību normās nav ietvertas nepārprotamas norādes uz subjektīvo faktoru vērtēšanas nepieciešamību, lai atbildība par radīto kaitējumu aizskārējam iestātos. No Civillikuma 1644.panta,³⁷⁰ it īpaši šo normu interpretējot kopsakarā ar Vietējo likumu kopojuuma III daļas 3294.pantu,³⁷¹ no kuras minētā Civillikuma norma ir pārņemta, ir izsecināms, ka likumdevējs ir vēlējis jebkādu personas rīcību, izņemot apzinātu rīcību, kas rada citas personas tiesību aizskārumu, uzskatīt par neuzmanību, pat ja, piemēram, personas intelekta līmenis vai citas individuālas pazīmes vai īpašības neļauj tai attiecīgajā situācijā risku izprast, paredzēt un atbilstoši rīkoties, ja vien persona vispār var būt atbildīga par deliktu. Arī tiesību doktrīnā apstiprināts, ka atbilstoši Civillikumam tiesību aizskārējs nevar atbrīvoties no atbildības, norādot, ka ir izklaidīgāks, paviršāks vai nemākulīgāks kā citi.³⁷² Tādējādi vispārējās civiltiesiskās atbildības par deliktu kontekstā attaisnojumu neesamības gadījumā, ja aizskārējs ir uzskatāms par atbildības subjektu, ievērojot Civillikuma 1637.panta noteikumus, un tā rīcība neatbilst nepieciešamajam rīcības standartam, aizskarot citas personas tiesības, tiesiskās intereses un labumus, tā rīcība arī ir uzskatāma par prettiesisku, kas savukārt ļauj secināt, ka personas individuālās spējas, īpašības un attieksme parasti neietekmē tās atbildību. Tādēļ Latvijas deliktu tiesībās aizskārēja individuālās īpašības, spējas un pazīmes kā attaisnojumus tā rīcībai un tā rīcības prettiesiskumu izslēdzošus apstākļus analizēt un vērtēt būtu nepamatoti. Lai arī atsevišķiem ar aizskārēju saistītiem apsvērumiem var būt zināma nozīme atbildības noteikšanā, ciktāl tie saistīti ar aizskāruma nodarīšanas faktiskajiem apstākļiem, Latvijas tiesībās nebūtu pamata runāt par aizskārēja kā delikttiesiskās atbildības subjekta psihiskajām vai fiziskajām īpašībām, individuālajām spējām vai pazīmēm kā par izšķirošu faktoru, lai delikttiesiskā atbildība iestātos.

³⁷⁰ Kas otram nodara kaitējumu bez ļauna nolūka, ja viņš par šo kaitējumu ir vainojams, pielaiž neuzmanību. Neuzmanība ir rupja un viegla.

³⁷¹ Ikviens nelikumīga darbība, kas izdarīta bez ļauna nolūka (3290.p.), atzīstama, ciktāl to var pieskaitīt tās izdarītājam par vainu, tikai par neuzmanību (culpa), neizšķirot, vai tā notikusi aiz draiskulības vai pārgalvības, bez ļauna nolūka, vai aiz vieglprātības, paviršības, slinkuma vai nepieskaitāmas nezināšanas. Vietējo likumu kopojuuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 379.lpp.

³⁷² *Torgāns K.* Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 175.lpp.

3.5. Vainas nozīme Latvijas vispārējās deliktu tiesībās

Lai arī aizskārēja individuālajām īpašībām, spējām un pazīmēm nav izšķirošas nozīmes civiltiesiskās atbildības par deliktu noteikšanā, tomēr mūsdienu deliktu tiesībās vairāki ar aizskārēju saistīti apsvērumi var būt jāņem vērā, vērtējot aizskāruma faktiskos apstākļus un citus objektīvus aspektus.

Ņemot vērā problēmas personas vainas satura izziņā un pierādīšanā civiltiesībās, kā arī ievērojot nepieciešamību konceptuāli atteikties no vainas kā personas psihiskās attieksmes vērtēšanas civiltiesībās, būtu jāapsver iespējas izslēgt norādes uz vainas formām deliktu tiesību normās, aizstājot tās ar jēdzieniski atšķirīgiem, bet funkcionāli līdzvērtīgiem tiesību institūtiem. Atsaucē normatīvajos aktos uz vainas formu, piemēram, rupju neuzmanību vai nodomu, var būt vērsta arī uz objektīvāk paredzamo un sabiedriski bīstamāko apdraudējumu novēršanu ievērojamu atkāpju no nepieciešamās rīcības standarta gadījumā. Ar norāžu uz rupju neuzmanību vai nodomu ietveršanu tiesību normu tiesiskajos sastāvos likumdevējs ir vēlējis noteikt nelabvēlīgākas sekas attiecībā uz pārkāpēju, vienlaicīgi palielinot cietušā aizsardzības līmeni, kā arī iedarbojoties preventīvi uz citām personām, motivējot tās izvairīties no apzināti kaitējošas vai sevišķi bezrūpīgas un nolaidīgas rīcības. Var secināt, ka likumdevēja mērķis tādējādi ir bijis radīt nelabvēlīgākas tiesiskās sekas tieši gadījumos, kad aizskārēja rīcība, radot tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārumu citām personām, būtiski neatbilst nepieciešamās rīcības standartam, kas tieši vai netieši izriet no tiesību normām. Tādēļ deliktu tiesību normās, kuru tiesiskajā sastāvā atrodamas atsauces uz vainas formām kā atbildību ietekmējošiem faktoriem, ar atsauci uz vainas formu ir galvenokārt jāsaprot personas rīcības būtiska neatbilstība nepieciešamās rīcības standartam un paaugstināta personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskāruma riska radīšana. Iespējams, šīs izmaiņas būtu ieviešamas likumdošanas ceļā, radot jaunu tiesību institūtu – personas būtiski prettiesiska rīcība. Ar būtiski prettiesisku rīcību jāsaprot tāda personas rīcība, kura acīmredzami vai ievērojami neatbilst personas nepieciešamās rīcības standartam un rada ievērojamu citu personu tiesību vai tiesisko interešu apdraudējumu.

Piemēram, saskaņā ar Civillikuma 1779.¹ pantu zaudējumu nodarītājs atlīdzina zaudējumus tādā apmērā, kādu varēja saprātīgi paredzēt darījuma noslēgšanas laikā kā neizpildīšanas sagaidāmās sekas, ja vien neizpildīšana nav notikusi ļauna nolūka vai rupjas neuzmanības dēļ. Lai arī minētā norma, to gramatiski tulkojot, attiecināma vienīgi uz tiesiskiem darījumiem, tomēr Civillikuma 1779.¹ panta normas tiesiskās sekas būtu pēc analogijas piemērojamas arī attiecībā uz neparedzamu kaitējumu ārpuslīgumiska tiesību aizskāruma gadījumā, kas izvērstāk tiks analizēts un pamatots kontekstā ar cēlonisko sakaru turpmākajā darba daļā. Likumdevēja mērķis, ierobežojot Civillikuma 1779.¹ panta piemērošanu ļauna

nolūka vai rupjas neuzmanības gadījumā, ir bijis īpaši izcelt ļaunu nolūku un rupju neuzmanību kā tādā mērā neattaisnojamu rīcību, kuras rezultātā radīto zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma ierobežojums nebūtu attaisnojams vai pieļaujams.³⁷³ Minētā pieeja ir skaidrojama ar likumdevēja gribu tiesību normas, kura noteic atbildības ierobežojumus, tiesiskās sekas attiecināt vienīgi uz gadījumiem, kad personas rīcības neatbilstība nepieciešamās rīcības standartam nav būtiska. Šādi noteikumi ir saistīti ar civiltiesiskās atbildības prevencijas funkciju, jo, no cietušā, kam ir radīts kaitējums, perspektīvas raugoties, nav nozīmes, kā tiek kvalificēta atbildīgās personas rīcība, ciktāl tas neietekmē kompensējamā kaitējuma apmēru.³⁷⁴ Likumdevējs, nosakot šādu regulējumu, ir padarījis atbildības ierobežojumu piemērošanu atkarīgu no aizskārēja rīcības kaitīguma un radītā riska apkārtējiem pakāpes, cenšoties ar paredzamības aspektā neierobežotu atbildību personas motivēt rīkoties uzmanīgāk un piesardzīgāk, kā arī apzināti nekaitēt citām personām. Līdzīgas juridiskās konstrukcijas izņēmumi ir ietverti arī speciālajās normās, piemēram, Darba likuma 86.panta trešajā daļā.³⁷⁵ Ievērojot iepriekš minēto, kā arī darbā piedāvātos normatīvo aktu grozījumus attiecībā uz kaitējuma paredzamības regulējuma ieviešanu Latvijas deliktu tiesībās, Civillikuma 1779.¹ panta pēdējo palīgteikumu būtu iespējams izteikt: “[..] ja vien kaitējuma radīšana nav notikusi būtiski prettiesiskas rīcības rezultātā.”

Civillikuma noteikumos atrodamas arī norādes uz cietušā rupju neuzmanību vai apzinātu rīcību kā aizskārēja atbildību pilnībā vai daļēji izslēdzošu faktoru, kas varētu tikt līdzīgā veidā precizētas, aizstājot norādes tiesību normās uz vainas formām. Piemēram, saskaņā ar Civillikuma 2347.panta otrās daļas pirmo teikumu tam, kura darbība saistīta ar paaugstinātu bīstamību apkārtējiem (transporta, uzņēmums, būvniecība, bīstamas vielas u.tml.), ir jāatlīdzina zaudējumi, ko nodarījis paaugstinātas bīstamības avots, ja viņš nepierāda, ka zaudējums radies nepārvaramas varas dēļ, ar paša cietušā nodomu vai viņa rupjas neuzmanības dēļ. Šajā gadījumā likumdevējs ir noteicis, ka paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildība neiestājas gadījumā, ja cietušais acīmredzami rīkojies tā, lai zaudējums rastos vai ievērojami tiktu palielināts zaudējuma rašanās risks. Arī šajā gadījumā norāde uz vainas formu būtu aizstājama ar norādi uz būtisku atkāpi no nepieciešamās rīcības priekšraksta, kas var izpausties, piemēram, kā Civillikuma 1776.panta pirmajā daļā noteiktā pienākuma neievērošana,³⁷⁶ un radīt

³⁷³ Kubilis J. Kaitējuma paredzamība Latvijas deliktu tiesībās. Zinātniskās konferences „Juridiskā izglītība un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi” rakstu krājums, 2014, 541.-551.lpp.

³⁷⁴ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.72.

³⁷⁵ Ja zaudējumi darba devējam nodarīti ar darbinieka ļaunu nolūku vai tādā veidā, kas nav saistīta ar nolīgtā darba veikšanu, darbinieks atbild par visiem darba devēja zaudējumiem. Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 6.jūlijs, Nr.105 (2492).

³⁷⁶ Saskaņā ar Civillikuma 1776.panta pirmo daļu cietušajam zaudējumu novēršanai jāveic tādi pasākumi, kas attiecīgajos apstākļos ir saprātīgi.

ievērojamu paša cietušā tiesību vai tiesisko interešu apdraudējumu. Šādā gadījumā tomēr jēdziens „būtiski prettiesiska rīcība” būtu precizējams, jo cietušā rīcību, veicinot kaitējuma rašanos, nebūtu pamatoti apzīmēt kā prettiesisku vai cietušā civiltiesisko atbildību radošu, norādes uz vainas formām aizstājot ar norādēm uz kaitējuma rašanās būtisku veicināšanu. Attiecīgi paaugstinātas bīstamības avota valdītājs varētu atbilstoši Civillikuma 2347.panta otrās daļas noteikumiem izslēgt atbildību pilnībā vai daļēji, pierādot, ka cietušais ar savām darbībām kaitējumu radījis vai būtiski veicinājis tā rašanos, ņemot vērā objektīvus faktoros un faktiskos apstākļus.

Civillikuma 1776.panta otrajā daļā ietverta tiesību norma, atbilstoši kurai tiesību aizskārējs var prasīt atlīdzināmo zaudējumu apmēra samazinājumu tādā apmērā, kādā cietušais, ievērojot pienācīgu rūpību, varēja zaudējumus novērst, izņemot gadījumu, kad tiesību aizskārums izdarīts ļaunā nolūkā. Minētais Civillikuma pants papildināts ar likuma grozījumiem, kuri stājās spēkā 2009.gada 1.jūlijā, ievērojot UNIDROIT principu 7.4.4.punkta un 7.4.8.punkta, kā arī Eiropas līgumu tiesību principu 9:503.punkta un 9:505.punkta noteikumus.³⁷⁷ No Civillikuma 1776.panta redakcijas, kura bija piemērojama līdz stājās spēkā minētie grozījumi,³⁷⁸ secināms, ka likumdevējs jau sākotnēji vēlējies aizskārējam uzlikt pienākumu atbildēt arī par tām savas rīcības sekām, kuru rašanos veicinājusi paša cietušā neattaisnojama darbība vai bezdarbība un par kurām aizskārējam nebūtu jāatbild, ja tas nebūtu rīkojies apzināti. No tā var secināt, ka atlīdzināmi ir zaudējumi, kurus aizskārējs nodarījis ar ļaunu nolūku, kaut arī cietušais pats būtu varējis tos novērst. Atbilstoši Civillikuma 1643.pantam vienošanās par to, lai ar ļaunā nolūkā izdarītu darbību nodarīts zaudējums nebūtu jāatlīdzina, nav spēkā, ar ko likumdevējs ir vēlējies nodrošināt, ka personas arī, vienojoties ar potenciāli apdraudētajām personām, būtu motivētas nepieciešamās rīcības standartu būtiski nepārkāpt un apzināti citu personu tiesības, tiesiskās intereses un labumus neaizskart. No vienas puses, minētajos gadījumos atbilstoši spēkā esošajam regulējumam vainas formai var būt būtiska nozīme, jo nepietiek vienīgi ar sabiedriski bīstamas un citu personu tiesības, tiesiskās intereses un labumus ievērojami apdraudošas rīcības konstatēšanu, bet nepieciešams konstatēt tieši aizskārēja nodomu. Tomēr, no otras puses, nav rodams pamatojums, kādēļ norāde uz vainas formu būtu vienīgais iespējamais risinājums, lai sasniegtu likumdevēja mērķi – preventīvi motivēt personas neaizskart apzināti citu personu tiesības, tiesiskās intereses vai labumus, paaugstināt personu aizsardzību pret potenciālu apzinātu kaitējuma radīšanu un

³⁷⁷ Likumprojekta “Grozījumi Civillikumā” anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/F6A7D8A3C318EE1DC2257386004EF3D8?OpenDocument>, [skatīts: 06.01.2015.].

³⁷⁸ Cietušais nevar prasīt atlīdzību, ja viņš pats varējis zaudējumu novērst, ievērojot pienācīgu rūpību (1646.p.). Izņēmums no šā noteikuma pielaižams tikai ļaunprātīga tiesību aizskāruma gadījumā.

palielināt atbildības apmēru, kad noticis apzināts citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums, kā arī kādēļ uz rupju neuzmanību minēto normu kontekstā būtu attiecināmas citādas tiesiskās sekas. Tādējādi pastāv iespēja norādes uz apzinātu ļaunprātību vai ļaunu nolūku aizstāt ar norādēm uz rīcības būtisku neatbilstību nepieciešamās rīcības standartam, kā iepriekš piedāvāts gadījumos, kad likumdevējs tiesību normās ietvēris norādes arī uz rupju neuzmanību, kas vispārēji ir pielīdzināta nodomam,³⁷⁹ šādā veidā paplašinot Civillikuma 1776.panta otrās daļas un citu normu ierobežojumu tvērumu. Tādējādi līdzīgi kā normās, kurās likumdevējs norādījis uz rupju neuzmanību vai ļaunu nolūku kā atbildības ierobežojumu piemērošanu izslēdzošu apstākli, norādi uz paaugstinātu atkāpi no nepieciešamās rīcības standarta, proti, būtiski prettiesisku rīcību, būtu iespējams ietvert arī minētajās normās, kurās atrodamas atsauces vienīgi uz aizskārēja ļaunu nolūku. Šāda pieeja atbilst Civillikuma 1645.panta otrajā daļā nostiprinātajam *culpa lata dolo aequiparatur* principam, kā arī nodrošina cietušā interešu aizsardzību un delikttiesiskās atbildības prevencijas funkcijas īstenošanu, iespējams, pat efektīvāk, ievērojot likumdevēja gribu, un atbilstošāk Civillikuma sistēmai, nesamērīgi neaizskarot atbildīgās personas tiesības un tiesiskās intereses.

Ievērojot visu minēto, Latvijas deliktu tiesību modernizācijas un iekšējās saskaņotības nodrošināšanas nolūkos no vainas formu un aizskārēja psihiskās attieksmes vērtēšanas būtu nepieciešams atteikties, tādēļ deliktu tiesību normās ietvertās norādes uz personas vainas formām, proti, rupju neuzmanību un ļaunu nolūku, ļaunprātīgām darbībām utt., būtu nepieciešams aizvietot ar norādēm uz acīmredzami vai ievērojami nepieciešamajam personas rīcības standartam neatbilstošu rīcību, radot jaunu tiesību institūtu Latvijas deliktu tiesībās – būtiski prettiesiska rīcība. Šādā gadījumā būtu jāvērtē personas rīcības objektīva neatbilstība nepieciešamās rīcības standartam, kas rada citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārumu. Aizskārēja rīcības prettiesiskuma būtiskums būtu vērtējams, ņemot vērā, pirmkārt, citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskāruma paredzamības acīmredzamību, otrkārt, iespējamo citas personas vai personu tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskāruma smagumu un sekas. Deliktu tiesību normās, kurās ietvertas norādes uz vainas formām kontekstā ar cietušā rīcību kā aizskārēja atbildību pilnībā vai daļēji izslēdzošu apstākli, tās būtu aizstājamas ar norādēm uz kaitējuma rašanās būtisku veicināšanu no cietušā puses. Minētais risinājums konceptuāli nebūtu pretrunā arī ar līgumtiesībām un, iespējams, arī līgumtiesībās atsauces uz saistību pārkāpušās personas vainas formu būtu iespējams aizstāt ar līguma (saistības) pārkāpuma būtiskumu, ko nedaudz citādā kontekstā bija plānots ieviest ar

³⁷⁹ Saskaņā ar Civillikuma 1645.panta otro daļu civiltiesisko seku ziņā rupja neuzmanība pilnīgi pielīdzināma ļaunam nolūkam (*culpa lata dolo aequiparatur*).

Civillikuma 1592.¹ pantu,³⁸⁰ taču tas šajā darbā plašāk netiks analizēts. Uz saistības pārkāpuma būtiskumu ir atrodamas norādes arī, piemēram, Apvienoto Nāciju Organizācijas 1980.gada 11.aprīļa Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem 25.pantā,³⁸¹ kas arī pēc būtības nosaka dažādus līgumslēdzējas puses rīcības prettiesiskuma līmeņus, no kuriem ir atkarīgs pušu tiesību un pienākumu apjoms un atbildība.

³⁸⁰ Anotācija likumprojektam „Grozījumi Civillikumā”. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/F6A7D8A3C318EE1DC2257386004EF3D8?OpenDocument>, [skatīts: 07.01.2015.].

³⁸¹ Likums ”Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997.gada 3.jūlijs, Nr.170 (885).

4. Kaitējums un zaudējumi

4.1. Kaitīgo seku kvalifikācija

Atšķirībā no citiem atbildības veidiem, kuri var personai tikt piemēroti sakarā ar tās prettiesisku rīcību, piemēram, kriminālatbildības, administratīvās atbildības vai disciplinārās atbildības, civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums ir kaitīgo seku iestāšanās personai vai tās mantai (*damnum iniuria datum*).³⁸² Civiltiesiskās atbildības neatņemams priekšnoteikums ir kaitējuma citas personas tiesībām, tiesiskajām interesēm vai labumiem rašanās prettiesiskās rīcības rezultātā. Atsevišķos gadījumos ir iespējams diskutēt, kā atspēkot kaitējuma fakta prezumpciju, ja tāda ir piemērojama, vai pierādīt tiesību uz privātumu, autortiesību vai goda un cieņas aizskārums rezultātā radīto kaitējumu, taču būtu nepareizs secinājums, ka šādā gadījumā kaitīgās sekas cietušajam vispār nerodas. Tas, ka tiesību piemērotājam kaitējumu ir grūti konstatēt, nenozīmē, ka tiesību aizskārums rezultātā personai nav radītas negatīvas sekas, kā arī tiesību piemērotājam var būt tiesību normās ietverti vairāki tiesiski līdzekļi, piemēram, kaitējuma fakta prezumpcija,³⁸³ kaitējuma kompensācijas apmēra noteikšana pēc tiesas ieskata,³⁸⁴ pierādīšanas pienākuma standarta pazemināšana,³⁸⁵ kā arī citi, kas atbrīvo cietušo no kaitīgo seku iestāšanās fakta pierādīšanas pienākuma un atvieglo kompensācijas noteikšanu. Šādos gadījumos tomēr nebūtu pamats uzskatīt, ka kaitējuma esamība nebūtu uzskatāma par civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu.

Tiesību doktrīnā norādīts, ka kaitējums ir neatļautas darbības kaitīgās sekas, proti, tiesību aizsargātu mantisku un nemantisku labumu samazinājums tiesību pārkāpuma rezultātā.³⁸⁶ Ir jāpiekrīt, ka par kaitējumu juridiskā nozīmē ir uzskatāmas tādas negatīvās aizskārums sekas, kuras rodas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums gadījumā, un tās var nebūt vienmēr mantiski novērtējamas. Jāņem vērā arī, ka ne visas negatīvās sekas, kas personai rodas vai var rasties tiesību aizskārums rezultātā, rada pamatu, piemēram, prasījumam par zaudējumu atlīdzināšanu vai kompensācijas samaksu. Piemēram, ja pats cietušais rīkojies prettiesiski, tad viņam var tikt ierobežotas tiesības uz tam radītā kaitējuma kompensāciju. Šis princips atspoguļots arī Eiropas deliktu tiesību principu 2:103.pantā, no kura izriet, ka mantiskais kaitējums nav atlīdzināms vai nemantiskā kaitējuma kompensācija nav maksājama,

³⁸² Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. (eds). Digest of European Tort Law, Vol 2: Essential Cases on Damage. Berlin: de Gruyter, 2011, p.15.

³⁸³ Civillikuma 1635.panta trešā daļa.

³⁸⁴ Civillikuma 1635.panta otrā daļa, 2347.panta pirmā daļa, 2349.pants, 2351.pants, 2352.pants un citi.

³⁸⁵ Civillikuma 1787.pants.

³⁸⁶ Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 179.lpp.

ja cietušajam radies kaitējums, veicot prettiesiskas darbības.³⁸⁷ Arī personas prettiesiskas nonāvēšanas gadījumā emocionāli pārdzīvojumi var būt bojāgājušās personas draugiem, darba kolēģiem vai partneriem personu kopdzīves gadījumā, taču jāvērtē, vai šīm personām radītās negatīvās sekas piešķir tiesības uz kompensāciju atbilstoši piemērojamajām materiālajām tiesībām.

Piemēram, Vācijā un Anglijā tiesības uz nemantiskā kaitējuma kompensāciju ir noteiktas konkrētām personām, kuras ir tiesīgas to prasīt un saņemt, savukārt Francijā šādas tiesības ir ne tikai personām, kuras saistījušas radniecības vai laulības saites ar cietušo, bet arī citām personām, kuras var pierādīt ciešas attiecības ar bojāgājušo.³⁸⁸ Latvijā savukārt šādas tiesības parasti tiek noteiktas vienai ģimenei, kuras vārdā prasību var celt jebkurš no tuvākajiem ģimenes locekļiem.³⁸⁹ Līdzīgi ierobežojumi pastāv ar uzturēšanas pienākumu saistīto prasījumu gadījumā. Piemēram, Vācijā tiesības uz uzturēšanai nepieciešamo līdzekļu piedziņu no nonāvēšanā vainojamās personas ir bojāgājušā laulātajam, reģistrētam partnerim, bērnam vai adoptētam bērnam, proti, personām, kuras uzturēt mirušajam ir bijis pienākums. Arī Anglijā tiesības uz uzturēšanai nepieciešamo līdzekļu piedziņu ir vienīgi īpaši tiesību aktos noteiktām personām, tomēr nav izšķiroši, vai bojāgājušajam ir bijis pienākums tās uzturēt, vai tas ir labprātīgi devis tām uzturu,³⁹⁰ turpretim Francijā, lai saņemtu kompensāciju sakarā ar zaudētajiem līdzekļiem uzturēšanai, ir pietiekami, ja persona spēj pierādīt, ka tai ir bijušas ciešas un pastāvīgas attiecības ar bojāgājušo neatkarīgi no pienākuma dot uzturu šai personai pastāvēšanas.³⁹¹ Latvijā saskaņā ar Civillikuma 2351.panta noteikumiem tiesības uz uzturam nepieciešamo līdzekļu piedziņu sakarā ar personas nonāvēšanu ir vienīgi tām personām, kuras mirušajam ir bijis pienākums uzturēt. Kā vēl vienu piemēru, kad likumdevējs var būt noteicis, ka tikai noteiktos gadījumos vai attiecībā uz noteiktām personām radītais kaitējums rada civiltiesiskas sekas, var norādīt tiesības uz kompensāciju sakarā ar nemantisko kaitējumu. Starpkaru tiesību doktrīnā tika atzīts, ka morālais kaitējums atbilstoši Civillikumam netiek kompensēts un Civillikumā konsekventi ietverts princips, ka kompensācija par morālo kaitējumu nav maksājama.³⁹² Arī relatīvi nesenākā tiesu praksē norādīts, ka morālā kaitējuma kompensēšanas pienākums Civillikuma 1635.pantā iekļauts ar 2006.gada 26.janvāra likuma

³⁸⁷ Art. 2:103. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

³⁸⁸ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.371.

³⁸⁹ Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitējuma%20atlīdzinana_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2015.].

³⁹⁰ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.367-368.

³⁹¹ *Ibid.*, p.369.

³⁹² *Čakste K.* Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 195.lpp., *Sinaiškis V.* Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 146.lpp.

grozījumiem, bet pirms tam Civillikums neparedzēja tiesības uz kompensāciju par morālo kaitējumu.³⁹³ Lai arī ir iespējams diskutēt par minēto atziņu pamatotību, tomēr jāsecina, ka vienmēr visas negatīvās sekas, kas tiek radītas prettiesiskas rīcības rezultātā, nav kompensējamas, un tiesību uz kompensāciju esamība ir atkarīga no tā, vai aizskarto tiesību aizsardzība un kaitējuma kompensējamība izriet no piemērojamajām tiesībām un atbilst likumdevēja gribai. Būtiski arī, ka līdzīgs vai salīdzināms kaitējums var būt par pamatu civiltiesiskajai atbildībai un attiecīgi tiesībām uz kaitējuma kompensāciju atkarībā no tiesību loka, tiesību sistēmas specifikas un dažādiem sociāliem, ekonomiskiem vai politiskiem procesiem, kas ietekmē tiesību interpretāciju un piemērošanu. Tādējādi tiesību aizskāruma kaitīgās sekas, kam ir nozīme civiltiesiskās atbildības kontekstā, nav jebkuras negatīvās sekas, bet tikai tās, kuras rodas attiecīgajā tiesību sistēmā aizsargāto personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskāruma rezultātā, jeb juridiski būtiskās aizskāruma sekas.

Tādējādi civiltiesiskās atbildības kontekstā ar terminu „kaitējums” ir jāsaprot juridiski būtiskais kaitējums jeb kompensējamais kaitējums, kas ir saistīts no aizskarto tiesību, tiesisko interešu vai labumu tiesiskās aizsargājamības un kas cietušajam piešķir tiesības uz dažādu tiesību aizsardzības līdzekļu piemērošanu. Attiecīgi vienīgi tas kaitējums, kas ir radīts aizsargātajām tiesībām, tiesiskajām interesēm un personas labumiem, ir kaitējums juridiskā nozīmē,³⁹⁴ kas ne vienmēr atspoguļo pilnīgi visas negatīvās sekas, kādas rodas tiesību aizskāruma rezultātā citai personai. Dabisko tiesību doktrīnas atziņa, ka pozitivizētās tiesības neatspoguļo pastāvošo personas tiesību apjomu pilnībā un noteiktas tiesības ir personai imanentas neatkarīgi no to nostiprināšanas normatīvajos aktos,³⁹⁵ varētu nonākt pretrunā ar minēto secinājumu, tomēr tiesību izlietošana un tiesību aizsardzības iespējas tiesas ceļā ir atkarīgas no attiecīgajā tiesību sistēmā tam noteiktās kārtības, ko lielā mērā noteic tieši pozitivizētās materiālās un procesuālās tiesības. Viens no efektīvākajiem no tiesību aizsardzības līdzekļiem, ko cietušais var izmantot, ir prasība par kaitējuma kompensēšanu, un atbilstošu prasījuma tiesību rašanos *ex lege* var vienlaikus uzskatīt par kaitējuma radīšanas prettiesiskas rīcības rezultātā citai personai juridiskajām sekām.

Attiecībā uz kaitējumu tiesiski aizsargāto tiesību, tiesisko interešu vai labumu gadījumā pastāv iespējas argumentēt, ka noteiktos gadījumos radītais kaitējums var būt nozīmīgāks nekā citos. No Eiropas deliktu tiesību principu 2:102.panta otrās, trešās un ceturrtās daļas izriet, ka cilvēka dzīvība, fiziskā vai garīgā veselība, cilvēka cieņa un brīvība ir visplašāk aizsargājamie

³⁹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 9.februāra spriedums lietā Nr.SK-56, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.SK-485/2011.

³⁹⁴ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.112.

³⁹⁵ *Neimanis J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 27.-30.lpp.

personas labumi, plaši aizsargājamas ir arī īpašuma tiesības, tostarp īpašuma tiesības uz bezķermenisku lietu, bet tīri ekonomisko interešu aizsardzība var būt ierobežotāka.³⁹⁶ Neskatoties uz procesuāli tiesiskām priekšrocībām, piemēram, prasībās par kompensācijas sakarā ar sakropļojumu vai izķēmojumu piedziņu, kas izpaužas kā atbrīvojums no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos³⁹⁷ vai tiesības uz labvēlīga sprieduma izpildīšanu nekavējoties,³⁹⁸ Latvijas tiesībās nav nepārprotami noteikta atsevišķu tiesību uz kompensāciju aizskāruma gadījumā aizsardzības prioritāte, norādot, piemēram, ka tiesības saņemt kompensāciju saistībā ar kaitējumu personas veselībai ir atzīstamas par nozīmīgākām un plašāk aizsargājamas nekā, piemēram, tiesības saņemt zaudējumu atlīdzību sakarā ar mantas bojājumiem. Personas dzīvība, veselība, brīvība, privātums, gods un cieņa ir personas labumi, kas atbilstoši Latvijas Republikas Satversmei ir aizsargājami līdzīgi kā personas tiesības uz īpašumu,³⁹⁹ un no Latvijas tiesībām skaidri neizriet, ka tiesību aizskāruma gadījumā personai radīts kaitējums būtu vērtējams kā nozīmīgāks, salīdzinot ar kaitīgajām sekām personas mantas vai mantisko tiesību aizskāruma gadījumā.

Vācijā normatīvajos aktos ir ietverts īpaši aizsargāto personas tiesisko interešu uzskaitījums, kuru aizsardzība ir augstāka nekā tajā neminēto tiesību un tiesisko interešu aizsardzība, piemēram, peļņas gūšana no īpašuma izmantošanas, kas savukārt ir atšķirīga pieeja, salīdzinot ar Franciju.⁴⁰⁰ Austrijā, piemēram, nav kompensējams personai nodarīts ekonomiskais kaitējums aiz viegla neuzmanības.⁴⁰¹ Lai arī dažādās Eiropas valstīs pieejas ir konceptuāli atšķirīgas, tomēr personas ķermeņa neaizskaramības un brīvības intereses parasti tiek vērtētas augstāk un aizsargātas plašāk par tiesībām uz sagaidāmo peļņu no līgumiskām attiecībām, kam pamatā ir apsvērums, ka ekonomiskā kaitējuma kompensēšanas pienākums var atsevišķos gadījumos radīt atbildīgās personas pārmērīgu tiesību ierobežojumu.⁴⁰² Ar ekonomisko kaitējumu jāsaprot peļņa, kuru cietušais būtu varējis iegūt, ja tā tiesību aizskārums nebūtu noticis un cietušais būtu varējis strādāt vai izmantot savu īpašumu peļņas gūšanai.⁴⁰³

Cietušā un atbildīgās personas tiesisko attiecību ietvaros ekonomiskā kaitējuma gadījumā Latvijā tiesisko interešu līdzsvarošanai tiek vērtēta atrautās peļņas apmēra ticamība⁴⁰⁴

³⁹⁶ Art. 2:102. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

³⁹⁷ Civilprocesa likuma 43.panta pirmās daļas 2.punkts.

³⁹⁸ Civilprocesa likuma 205.panta pirmās daļas 4.punkts.

³⁹⁹ *Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā*. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 459.-479.lpp.

⁴⁰⁰ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.31.

⁴⁰¹ *Koziol H*. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.125.

⁴⁰² *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.31.

⁴⁰³ *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.208 - 209.

⁴⁰⁴ Civillikuma 1787.pants.

un zaudējumu paredzamība,⁴⁰⁵ taču apsverams būtu jautājums, vai Latvijas tiesību sistēmā nebūtu pieļaujams atsevišķos gadījumos ierobežot tiesības uz ekonomiskā kaitējuma kompensāciju, ja civiltiesiskās atbildības noteikšana nesamērīgi aizskartu atbildīgās personas tiesības. Neattiecinot šādus tiesību ierobežojumus uz personas aizskāruma gadījumiem, tādējādi Latvijas tiesību sistēmā vienlaikus tiktu arī radīta personai imanento labumu, tiesību un tiesisko interešu relatīvi plašāka aizsardzība, dodot tiesai iespēju vērtēt tiesību aizskāruma smagumu, kaitīgās sekas un attiecīgi noteikt kaitējuma kompensācijas apmēru, neradot nesamērīgu atbildīgās personas tiesību ierobežojumu un veicinot tiesisko attiecību starp cietušo un atbildīgo personu taisnīgu noregulējumu.⁴⁰⁶ Latvijas tiesību sistēmā nebūtu pamata ieviest jaunu ierobežojumu personas tiesībām uz kompensāciju sakarā ar tās mantai nodarītu kaitējumu, tomēr atsevišķos gadījumos varētu būt pieļaujama personas tiesību uz atrautās peļņas kompensēšanu ierobežošana, ja kompensācijas piedziņa būtu nesamērīga atbilstoši faktiskajiem apstākļiem, kuros atrautās peļņas rašanos un tās apmēru būtu grūti paredzēt un ietekmēt. Tas varētu veicināt atbildīgās personas tiesību uz samērīgas un taisnīgas civiltiesiskās atbildības noteikšanu un cietušā tiesību uz atrautās peļņas atlīdzināšanu līdzsvarošanu, lai nevienas no personu tiesībām netiktu pārmērīgi un neattaisnojami ierobežotas. Piemēram, attiecībā uz atrauto peļņu, kas rodas veselības aizskāruma gadījumā un sakarā ar ko noteicama kompensācija pēc tiesas ieskata, normatīvā regulējuma izmaiņas nav nepieciešamas, lai sasniegtu minēto rezultātu, jo samērīguma un taisnīguma apsvērumus ir iespējams ņemt vērā, piemērojot tiesas ieskatu kā tiesību metodi. Šādā gadījuma tiesnesim jāspriež pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem atbilstoši Civillikuma 5.panta noteikumiem, kas saistīts ar nenoteikto tiesību jēdzienu piemērošanu. Nenoteikto tiesību jēdzienu saturs ir konkretizējams, ievērojot judikatūrā, tiesību zinātnē un citos tiesību avotos ietvertās atziņas,⁴⁰⁷ un nenoteikto tiesību jēdzienu satura papildīšanas ceļā iegūtajām atziņām ir jāsekmē pretrunas nesaturoša tiesisko attiecību regulēšana, kas noved pie taisnīga un tiesiska rezultāta.⁴⁰⁸

Tā kā atbildīgās personas tiesību uz samērīgas un taisnīgas civiltiesiskās atbildības noteikšanu līdzsvarošanas nepieciešamība ar cietušā tiesībām uz atrautās peļņas atlīdzināšanu varētu attaisnot pēdējo tiesību ierobežojumus atsevišķos gadījumos, tad ekonomiskā kaitējuma un cita veida mantiskā kaitējuma, ja tā kompensēšanas ierobežojumi noteikti normatīvajos aktos, nekompensējamā daļa nav uzskatāma par juridiski būtisku kaitējumu. No tā savukārt varētu secināt, ka atbilstoši Latvijas normatīvajiem aktiem ekonomiska kaitējuma gadījumā ir

⁴⁰⁵ Civillikuma 1779.¹pants.

⁴⁰⁶ *Torgāns K.* Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 180.lpp., *Sinaiškis V.* Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 147.lpp.

⁴⁰⁷ *Neimanis J.* Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 41.lpp.

⁴⁰⁸ *Meļķis E.* Tiesību normu iztulkošana. Rīga: Latvijas Universitāte, 1999, 47.lpp.

noteiktos gadījumos arī var būt pieļaujama tiesību uz kompensācijas saņemšanu ierobežošana, un personisko tiesību aizskārums un tā rezultātā nodarīts kaitējums ir atzīstams par attiecīgi plašāk aizsargājamu un kompensējamu.

4.2. Mantisks kaitējums

Prettiesiskas rīcības rezultātā kaitējums var rasties personai tieši, piemēram, tās ķermenim, privātumam, godam un cieņai, kā arī kaitējums var rasties personai piederošai mantai un ierobežotas var tikt personas tiesības. Personai var rasties juridiski būtisks kaitējums arī sakarā ar tuvinieka nonāvēšanu. Tādējādi personas aizskārums gadījumā šai personai un izņēmuma gadījumā citai personai var tikt nodarīts juridiski būtisks mantisks un nemantisks kaitējums. Mantiskais un nemantiskais kaitējums nošķirams pēc kaitīgo seku novērtējamības naudā,⁴⁰⁹ proti, mantiskā kaitējuma un nemantiskā kaitējuma nošķiruma pamatā ir tas, ka mantisko kaitējumu parasti var novērtēt atbilstoši lietas tirgus vērtībai, vidējām, saprātīgām izmaksām tā novēršanai un citiem mantiskiem kritērijiem, un noteikt, kādā mērā personas mantas vērtība ir samazinājusies, bet nemantiskā kaitējuma gadījumā nav iespējams mantiski novērtēt aizskārums kaitīgās sekas,⁴¹⁰ tādēļ kompensācijas sakarā ar šo kaitējumu apmēra noteikšanas metodoloģija ir būtiski atšķirīga.

Mantiskā kaitējuma konstatēšana, izvērtēšana, kā arī atbilstošas zaudējumu atlīdzības noteikšana ir divi atšķirīgi posmi, nosakot personas civiltiesisko atbildību. Pirmajā posmā jākonstatē, ka personai tiesību aizskārums radījis mantas samazinājumu vai peļņas atrāvumu, kas savukārt rada tiesības prasīt, piemēram, zaudējumu piedziņu saistībā ar nepieciešamiem remonta darbiem, kompensāciju sakarā ar lietas vērtības samazināšanos, negūto peļņu sakarā ar nespēju lietot lietu utt. Mantisks kaitējums var rasties kā personai piederošas mantas, tiesību aizskārums gadījumā, tā arī personas tieša aizskārums gadījumā, piemēram, miesas bojājumu nodarīšanas rezultātā, taču pēdējā gadījumā mantiskā kaitējuma noteikšanas un kompensēšanas problēmas un tiesiskā regulējuma pilnveidošana tiks aplūkota atsevišķi.

Mantisks kaitējums, kad tas ir konstatēts noteiktā apmērā, piešķirt cietušajam vai tā mantiniekiem⁴¹¹ tiesību prasīt zaudējumu atlīdzināšanu no atbildīgās personas. Mantiskā kaitējuma gadījumā viens no būtiskākajiem tiesību piemērotāja uzdevumiem ir kaitējuma un

⁴⁰⁹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.38.

⁴¹⁰ *Torgāns K.* Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 180.lpp., *Bitāns A.* Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 61.lpp., Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitejuma%20atlidzinasa_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2015.].

⁴¹¹ *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā.* Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 272.lpp.

pieņemamo zaudējumu apmēra novērtēšana un noteikšana, kas noteic civiltiesiskās atbildības apmēru.

Par taisnīgu sakarā ar kaitīgo sekū radīšanu citai personai būtu uzskatāma pienākuma uzlikšana atbildīgajai personai atjaunot iepriekšējo stāvokli, kāds bijis pirms kaitīgo sekū iestāšanās (*restitutio ad integrum*).⁴¹² Atjaunot iepriekšējo stāvokli un novērst aizskārūma kaitīgās sekas var būt iespējams arī bez zaudējumu atlīdzināšanas, piemēram, salabojot vai aizvietojot bojāto lietu, atsaucot nepatiesas ziņas, pārtraucot tiesību aizskārūmu utt. Doktrīnā norādīts, ka priekšnoteikums iepriekšējā stāvokļa atjaunošanai ir cietušā piekrišana, iespējamība to faktiski izdarīt, kā arī apsvērumš, ka šādā veidā netiek nesamērīgi ierobežotas atbildīgās personas tiesības.⁴¹³ Parasti labprātīga kaitīgo sekū novēršana un iepriekšējā stāvokļa atjaunošana ir balstīta uz pušu vienošanos, kā arī pastāv iespēja ar tiesas spriedumu atbildīgajai personai noteikt pienākumu veikt noteiktas darbības kaitējuma novēršanai vai aizskārūma pārtraukšanai. Taču minētais neizslēdz un neierobežo cietušās personas prasījuma tiesības par zaudējumu atlīdzināšanu atbilstošā apmērā, ciktāl atbildīgā persona nav labprātīgi zaudējumus novērsusi vai atlīdzinājusi, un prasības celšana tiesā arī praksē ir izplatītākais un parasti efektīvākais cietušā tiesiskās aizsardzības līdzeklis tā interešu aizskārūma gadījumā. Arī vairumā Eiropas valstu pienākuma uzlikšana novērst kaitējumu tiek uzskatīta par izņēmumu no pieejas, ka zaudējumi atlīdzināmi atbilstošās naudas summas samaksas veidā.⁴¹⁴

4.2.1. Esošās mantas samazinājums

Ar esošās mantas samazinājumu tiek apzīmēts tas mantiskais pametums (*damnum emergens*), kas rodas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārūma gadījumā sakarā ar personas mantas pilnīgu vai daļēju bojāeju, zudumu, bojājumiem vai cita veida vērtības samazināšanos. Minētais terminš tiek izmantots, lai nošķirtu atrauto peļņu (*lucrum cessans*), kas kā viens no mantiskā kaitējuma veidiem arī var rasties personas mantas, tiesību vai tiesisko interešu prettiesiska aizskārūma gadījumā. Mantiskā kaitējuma daļījums esošās mantas samazinājumā un atrautajā peļņā ir konstatējams vairāku Eiropas valstu tiesībās.⁴¹⁵ Attiecībā uz esošās mantas samazinājuma kompensēšanu Latvijas tiesu praksē var konstatēt, ka pastāv atšķirīgi viedokļi par brīdi, ar kuru zaudējumus var uzskatīt par personai radītiem nevis priekšā stāvošiem, lietas vērtības, zaudējumu apmēra vērtēšanu un noteikšanu un citiem aspektiem, kas norāda uz to, ka, iespējams, normatīvā regulējuma precizējumi un izmaiņas varētu veicināt

⁴¹² *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.151.

⁴¹³ *Ibid.*, p.159-160.

⁴¹⁴ *Ibid.*, p.160.

⁴¹⁵ *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.348.

konsekventāku, taisnīgāku un likuma mērķim atbilstošāku normu interpretāciju un piemērošanu.

Būtisks jautājums saistībā ar to, kā interpretēt tiesību normas attiecībā uz zaudējumu atlīdzināšanu un piemērot tās, ir, vai prasījums par zaudējumu atlīdzināšanu rodas brīdī, kad cietušais uz sava rēķina jau novērsis aizskāruma sekas, vai arī jau ar brīdi, kad radies cietušā mantas samazinājums. Attiecībā uz šo jautājumu senākā Latvijas tiesu praksē savulaik ietverta diskutabla zaudējumu esošās mantas samazinājuma veidā interpretācija. Augstākās tiesas Senāta spriedumā norādīts: „*Tiesa, apmierinot prasību [...] vadījusies no lietai pievienotās tāmes [...]. Senāts uzskata, ka tiesa pretēji Civillikuma 1771., 1772.pantam zaudējumu apmērā iekļāvusi iepriekš norādīto summu [...], jo prasītājs automašīnu nav remontējis, kā viņš to paskaidrojis tiesas sēdē un ko tiesa nav ņēmusi vērā. Priekšā stāvošs zaudējums dod tiesības uz nodrošinājumu, bet ne uz atlīdzību, kā to paredz Civillikuma 1771.pants.*”⁴¹⁶ Spriedumā pieminētais Civillikuma 1771.pants noteic robežšķirtni starp esošu un priekšā stāvošu mantisku kaitējumu, pirmajā gadījumā piešķirot tiesības uz zaudējumu atlīdzību, bet otrajā uz zaudējumu nodrošinājumu.

Nebūtu pamatoti interpretēt kaitējumu mantai, kas noteiktā apmērā ir radies, bet nav novērsts, kā priekšā stāvošus zaudējumus, kas vēl cietušajam radīsies nākotnē. Par mantiska kaitējuma rašanās brīdi, piemēram, personai piederošas mantas bojājuma vai iznīcināšanas gadījumā, ir uzskatāms brīdis, kad prettiesiskas rīcības rezultātā samazinās vai zūd šīs lietas vērtība. Uzskatāms, ka cietušajam ar šo brīdi rodas prasījums par zaudējumu atlīdzināšanu, kuru apmērs parasti ir cietušā mantas vērtības samazinājums vai mantas iznīcināšanas gadījumā – iznīcinātās lietas vērtība. Arī Eiropas deliktu tiesību principu 10.203.pants noteic, ka, ja lieta tiek nozaudēta, iznīcināta vai bojāta, zaudējumu vērtība ir lietas vērtība vai tās vērtības samazinājums, un nav nozīmes tam, vai cietušais šo lietu vēlas nomainīt vai salabot.⁴¹⁷ Līdz ar to cietušajam ir tiesības uz zaudējumu kompensāciju arī situācijā, kad cietušais izvēlas lietu turpināt lietot bojātā stāvoklī, jo šīs lietas vērtība ir objektīvi samazinājusies, kas ir galvenais kompensējama mantiskā kaitējuma esamības kritērijs.

Cietušais nav saistīts ar pienākumu izmantot kā zaudējumu atlīdzību sakarā ar mantas prettiesisku bojāšanu vai iznīcināšanu saņemtos naudas līdzekļus tieši radītā kaitējuma seku novēršanai.⁴¹⁸ Ar savu īpašumu cietušais var rīkoties pēc saviem ieskatiem, un zaudējumu

⁴¹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 6.septembra spriedums lietā Nr.SK-475.

⁴¹⁷ Art. 10:203. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁴¹⁸ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.169.

atlīdzināšanas rezultātā tā mantas kopējai vērtībai vajadzētu būt līdzīgai vai tādai pašai kā pirms mantas vērtības samazinājuma prettiesiskās rīcības rezultātā, jo bojātās vai iznīcinātās mantas vērtības zudums ir atlīdzināts ekvivalentā naudas summā. Kā jau norādīts, zaudējumu atlīdzības piedziņas priekšnoteikums ir tas, ka personas prettiesiskas rīcības rezultātā citai personai radīts mantas vērtības samazinājums vai zudums, un minētais cietušā rīcības brīvības ierobežojums, uzliekot par pienākumu saņemto zaudējumu atlīdzību novirzīt vienīgi radītā kaitējuma novēršanai, nebūtu attaisnojams un pieļaujams.

Priekšā stāvoši zaudējumi ir tāds mantas samazinājums, kas nav vēl nodarīts, bet ir pietiekami ticams un pierādāms, ka šādi zaudējumi radīsies personas tiesību, tiesisko interešu vai tās mantas aizskāruma gadījumā. Tādējādi priekšā stāvoši zaudējumi var būt konstatējami gadījumos, kad kaitējums personas mantai nav radies, bet tiesību aizskārums, kas negatīvas mantiskas sekas personai radīs, ir noticis vai pastāv pamats uzskatīt, ka tiesību aizskārums radīsies. Kā norādīts juridiskajā literatūrā, Civillikuma 1771.pantā ietvertās tiesību normas vēsturiskās attīstības analīze ļauj secināt, ka minētā norma ietver arī tiesības uz zaudējumu nodrošināšanu, ja pat tiesību aizskārums vēl nav personai radīts.⁴¹⁹ Personai nav tiesību uz tādu izdevumu kaitējuma seku novēršanai atlīdzināšanu, kuri nav veikti, taču pierādījumi par šādu izdevumu nepieciešamību attiecīgās prettiesiskās rīcības rezultātā radīta mantiska kaitējuma novēršanai, un to apmēru var būt par pamatu šādu zaudējumu nodrošināšanai. Zaudējumu nodrošināšanas institūts arī ir nošķirams no prasības nodrošināšanas institūta Civilprocesa likuma XIX nodaļas izpratnē.

Jāņem vērā, ka priekšā stāvošu zaudējumu nodrošinājumam ir jābūt samērīgam ar to rašanās iespējamību un paredzamo un iespējamo apmēru, jo pretējā gadījumā var rasties neattaisnojams eventuāli atbildīgās personas tiesību ierobežojums, radot pienākumu attiecībā uz saistību, kura var arī nerasties. Šaubas par šādu zaudējumu saistību ar pārkāpumu, nepieciešamību un apmēru ir tulkojamas par labu iespējami atbildīgajai personai. Līdzīgu viedokli paudusi Augstākā tiesa attiecībā uz izdevumiem, kuri lietas izskatīšanas brīdī nav bijuši veikti, norādot: „*Civillietu tiesu palāta nepiekrīt pirmās instances tiesas uzskatam, ka atlīdzība par pavadoņa pakalpojumiem būtu piedzenama tikai tajā gadījumā, ja prasītājs ir šos pakalpojumus jau apmaksājis. Kurzemes apgabaltiesas dotais Civillikuma 1771., 1772.pantu iztulkojums vispār liegtu cietušajam ar ierobežotiem līdzekļiem tiesības uz zaudējumu atlīdzību.*”⁴²⁰ Tādējādi gadījumos, kad cietušajam tiesību aizskārums rezultātā radīsies

⁴¹⁹ Fillers A. Priekšā stāvošo zaudējumu jēdziena vēsturiskā interpretācija. Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 149.-150.lpp.

⁴²⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr.C02026109.

izdevumi, cietušajam var būt iespējas savas tiesiskās intereses aizsargāt, prasot zaudējumu nodrošināšanu atbilstoši Civillikuma 1771.pantam.

Gadījumos, kad esošās mantas samazinājums ir uzskatāms par personai nodarītu, būtisks ir jautājums, kā noteikt atlīdzināmo zaudējumu apmēru. Doktrīnā norādīts, ka par zaudējumu apmēru uzskatāms personas mantas samazinājums, salīdzinot ar periodu pirms tiesību aizskārums,⁴²¹ proti, starpība starp cietušā iepriekšējo un vēlāko mantisko stāvokli.⁴²² No minētā izriet nepieciešamība salīdzināt cietušā esošo mantisko stāvokli ar mantas stāvokli, kāds būtu bijis, ja tiesību aizskārums nebūtu noticis, nosakot atbildīgās personas pienākumu starpību pilnībā atlīdzināt (*restitutio ad integrum*). Arī Kopējā modeļa Sestās grāmatas noteikumos apstiprināts, ka zaudējumu atlīdzināšanas pamatuzdevums ir nodrošināt tādu rezultātu, proti, personas mantisko stāvokli, kāds būtu bijis, ja aizskārums nebūtu noticis.⁴²³ Vācijas doktrīnā norādīta metode (vācu val. - *Differenzmethode*), kuru izmanto zaudējumu apmēra noteikšanai un kuras izmantošanas rezultātā tiek noteikts esošās mantas samazinājums, salīdzinot hipotētisko mantas apmēru, kāds personai būtu bijis, ja kaitējums nebūtu ticis radīts, ar personas faktisko mantas stāvokli pēc kaitējuma nodarīšanas.⁴²⁴ Līdz ar to zaudējumu novērtēšanā būtiska nozīme ir personas bojātās vai iznīcinātās mantas vērtības noteikšanai.

Atbilstoši Civillikuma 1789.panta noteikumiem, novērtējot noteiktu lietu, jāievēro nevien tās parastā vērtība, bet arī sevišķā vērtība zaudējuma cietējam, savukārt, ievērojot Civillikuma 1792.panta noteikumus, ja zaudējums nodarīts ārpuslīgumiska tiesību aizskārums rezultātā, tad zaudējuma vērtējums samērojams ar priekšmeta vērtību zaudējuma nodarīšanas laikā. Civillikuma 871.pantā norādīts, ka parastā vērtība noteicama pēc tā labuma, kādu lieta var dot katram valdītājam pati par sevi, neatkarīgi no viņa personīgām attiecībām. Ar parasto vērtību ir jāsaprot lietas tirgus vērtība.⁴²⁵ Arī Vietējo likumu kopojuma III daļas 586.pantā, kas ir saturiski gandrīz identisks Civillikuma 871.pantam, aiz vārdiem „parastā vērtība” ietverta norāde uz tirgus cenu.⁴²⁶ Tirgus vērtība noteiktai lietai var mainīties atkarībā no laika un vietas, tādēļ Civillikuma 1792.pantā precizēts, ka jāņem vērā priekšmeta vērtība zaudējumu nodarīšanas laikā, tomēr normā iztrūkst norāde par to, ka jāievēro arī lietas vērtība noteiktā

⁴²¹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.28.

⁴²² *Sinaiskis V.* Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 141.

⁴²³ VI.-6:101. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/defr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁴²⁴ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.123.

⁴²⁵ *Višņakova G., Balodis K.* Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Lietas. Valdījums. Tiesības uz svešu lietu (841.-926.p., 1130.-1400.p.). Rīga: Mans Īpašums, 1998, 30.lpp.

⁴²⁶ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 84.lpp.

vietā, proti, zaudējumu nodarīšanas vietā. Ja zaudējumi rodas ilgstošā laika periodā, tad no Latvijā spēkā esošā regulējuma secināms, ka atlīdzināmā kaitējuma apmērs atbilst lietas tirgus vērtībai brīdī, kad zaudējumi radušies tādā apmērā, kāds konstatējams brīdī, kad prasība tiek celta. Tomēr, iespējams, minētais regulējums būtu maināms, paredzot tiesību piemērotājam iespēju ņemt vērā arī lietas vērtības izmaiņas pēc zaudējumu nodarīšanas vai rašanās sākuma, sagaidāmās kaitējuma novēršanas izmaksas, kā arī citus no cietušā rīcības neatkarīgus apstākļus, kuru dēļ zaudējumu atlīdzība atbilstoši lietas vērtībai zaudējuma nodarīšanas brīdī var nenodrošināt pilnīgu radīta kaitējuma kompensēšanu cietušajam labvēlīga sprieduma izpildes brīdī. Jāņem vērā, ka lietas parastās vērtības izmaiņas zaudējumu nodarīšanas brīdī var neatspoguļot kaitējuma pilnīgai novēršanai nepieciešamos naudas līdzekļus, un lietas tirgus vērtības samazinājuma kompensēšana zaudējuma nodarīšanas laikā tādējādi var nesasniegt zaudējumu atlīdzināšanas pamatmērķi – pēc iespējas atjaunot to mantisko stāvokli, kāds ir cietušajam būtu bijis, ja kaitējums nebūtu ticis nodarīts.

Minētais liek apsvērt izmaiņu nepieciešamību Latvijas tiesībās saistībā ar zaudējuma apmēra noteikšanas brīdi, jo, pieņemot, ka kompensācijai ir jānodrošina pilnīga radīta kaitējuma atlīdzināšana, tai būtu jābūt atbilstoši sakarā ar lietas bojājumu radītajam kaitējumam arī tās piespriešanas un faktiskas saņemšanas brīdī, kas dažādu no cietušā rīcības neatkarīgu apstākļu dēļ var pilnībā neatbilst lietas vērtībai zaudējumu radīšanas brīdī. Līdzīgs regulējums Latvijā pastāvošajam attiecībā uz lietas vērtības noteikšanas brīdi ir ietverts arī *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* 1332.paragrāfā,⁴²⁷ kas kritizēts tiesību doktrīnā.⁴²⁸ Norādīts arī, ka atsevišķos gadījumos radītā kaitējuma patieso apmēru precīzāk var atspoguļot kaitējuma seku novēršanas izmaksas brīdī, kad tās tiek faktiski novērstas, kas var neatbilst kaitējuma rašanās brīža tirgus vērtībai.⁴²⁹ Minētais norāda uz to, ka, lai nodrošinātu tiesību piemērotāja plašāku rīcības brīvību vērtēt atbilstoši izmantotajai zaudējumu aprēķināšanas metodoloģijai sakarā ar lietas bojāšanu vai iznīcināšanu radīto atlīdzināmo zaudējumu apmēru atkarībā no katra konkrētā gadījuma faktiskajiem apstākļiem, lietas tirgus vērtība zaudējumu nodarīšanas brīdī nebūtu atzīstama par vienīgo kritēriju zaudējumu novērtēšanai un atlīdzības noteikšanai.

⁴²⁷ Der Schade, welcher aus einem minderen Grade des Versehens oder der Nachlässigkeit verursacht worden ist, wird nach dem gemeinen Werthe, den die Sache zur Zeit der Beschädigung hatte, ersetzt. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch. Pieejams: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>, [skatīts: 16.03.2015.].

⁴²⁸ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.124.

⁴²⁹ *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. (eds).* Digest of European Tort Law, Vol 2: Essential Cases on Damage. Berlin: de Gruyter, 2011, p.123.

Atlīdzināmo zaudējumu apmēram ir jāatspoguļo arī tās saprātīgās izmaksas, kas nepieciešamas kaitējuma novēršanai konkrētajā gadījumā attiecībā uz konkrētā cietušā mantai radīto kaitējumu, nevis vispārīgi attiecīga veida lietu bojājumu vai iznīcināšanas rezultātā.⁴³⁰ No Eiropas deliktu tiesību principu 10:201.panta izriet, ka cietušā mantas samazinājums ir jānosaka pēc iespējas precīzi, bet tas var tikt noteikts arī abstrakti, ja tas ir nepieciešams, piemēram, atsaucoties uz attiecīgo lietu tirgus vērtību.⁴³¹ No tā izriet, ka ir iespējami gadījumi, kuros zaudējumu apmēru var noteikt vienīgi atbilstoši lietas vērtības izmaiņām, tomēr atbilstoši Eiropas deliktu tiesību principu noteikumiem zaudējumu apmērs galvenokārt būtu jānosaka atbilstoši gadījuma faktiskajiem apstākļiem.

Vairumā Eiropas valstu izmaksas, kas būtu nepieciešamas, lai atjaunotu bojātās lietas vērtību, tiek uzskatītas par lietas vērtības samazināšanās apmēra pierādījumu,⁴³² taču, ja lieta daļēji vai neatgriezeniski bojāta un kaitējumu nav iespējams novērst, tad vairumā Eiropas valstu lietas tirgus vērtība tiek izmantota par atskaites punktu zaudējumu apmēra noteikšanā.⁴³³ Lietas bojāšanas gadījumā zaudējumu aprēķināšana teorētiski var tikt veikta, nosakot lietas vērtības samazināšanos vai arī aprēķinot izmaksas, kādas varētu būt nepieciešamas, lai lietas bojājumus novērstu, ja tas ir iespējams. Nereti lietas vērtības atjaunošanas izmaksas lietas bojāšanas gadījumā varētu vienlaikus norādīt uz lietas vērtības samazināšanos atbilstošā apmērā, taču būtiski ir vērtēt arī citus apstākļus, kas neatkarīgi no cietušā rīcības ietekmē lietas vērtību pēc zaudējumu nodarīšanas, lai nodrošinātu pilnīgu radītā kaitējuma kompensēšanu.

Ja kaitējuma novēršanas izmaksas pārsniedz jaunas lietas vērtību vai otrādi, tad, prasot kā zaudējumus piedzīt augstāko no minētajām summām, var tikt nepamatoti aizskartas atbildīgās personas tiesības un starpība starp tām var tikt vērtēta kā cietušā mantas pieaugums un iedzīvošanās, ja vien tam nav saprātīgs attaisnojums, piemēram, kaitējuma novēršanas rezultātā lietas vērtība tik un tā ir zemāka kā tad, ja kaitējums nebūtu nodarīts, kaitējumu var nebūt iespējams pilnībā novērst vai līdzvērtīgu lietu praktiski nav iespējams iegūt vai atvietot ar citu, kā arī citos gadījumos. Piemēram, Latvijas tiesu praksē atzīts, ka transportlīdzekļa remonts tiek uzskatīts par ekonomiski nepamatotu, ja paredzamās transportlīdzekļa remonta izmaksas pārsniedz summu, kas aprēķināta kā starpība starp transportlīdzekļa vērtību pirms ceļu satiksmes negadījuma un bojātā transportlīdzekļa vērtību pēc ceļu satiksmes

⁴³⁰ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.162-163.

⁴³¹ Art. 10:201. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁴³² *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.169.

⁴³³ *Ibid.*

negadījuma.⁴³⁴ Arī Kopējā modeļa Sestās grāmatas 6:101.panta trešajā daļā norādīts, ka kustamas mantas bojāšanas gadījumā kompensācija sakarā ar tās vērtības samazināšanos ir maksājama, ja lietas bojājumu novēršanas izdevumi nesamērīgi pārsniedz vērtības samazinājumu.⁴³⁵

Jāņem vērā, ka cietušajam, prasot zaudējumu atlīdzināšanu jaunas lietas tirgus vērtības apmērā, ir pienākums novērst zaudējumus, ievērojot Civillikuma 1776.panta noteikumus, kas var ietvert pienākumu pārdot bojāto lietu vai atskaitīt tās atlikušo vērtību no prasības summas. Līdz ar to lietas parasto vērtību jeb tirgus vērtību uzskatīt par radīto zaudējumu atlīdzināmo apmēru ir iespējams gadījumos, kad lieta ir pilnībā iznīcināta vai kad lietas bojājumu novēršanas izmaksas pārsniedz tās vērtību, ja vien tam nav īpašs attaisnojums.⁴³⁶ Apsverams, vai Civillikuma 1792.pantā norāde uz zaudējumu apmēra noteikšanu atbilstoši bojātās vai iznīcinātās lietas vērtībai zaudējuma nodarīšanas laikā nebūtu aizstājama ar norādi, ka zaudējumi ir jānovērtē, ņemot vērā cietušā bojātās vai iznīcinātās lietas vērtības samazināšanos vai zudumu tiesību aizskāruma rezultātā, kas paver tiesību piemērotājam plašākas iespējas noteikt atlīdzināmo zaudējumu apmēru, kas konkrētajā situācijā visadekvātāk atspoguļo cietušajam radīto esošās mantas samazinājumu un vispilnīgāk nodrošina radītā kaitējuma kompensēšanu.

Sakarā ar zaudējumu atlīdzības noteikšanu lietas bojāšanas vai iznīcināšanas gadījumā analizējama ir arī lietas sevišķās un ar personiskām tieksmēm pamatotās vērtības nozīme. Atbilstoši Civillikuma 872.pantam, kas pārņemts no Vietējo likumu kopojuma III daļas 587.panta, to saturiski nemainot, lietas sevišķā vērtība noteicama pēc tā sevišķā labuma, kādu lietas valdītājs gūst no tās sakarā ar savām personīgām attiecībām. Doktrīnā norādīts, ka sevišķo vērtību rada tādas lietas īpašības, daļas, nekustamā īpašuma iekārtojums utt., kas padara šo lietu daudz vērtīgāku noteiktai personu grupai, pie kuras pieder arī cietušais.⁴³⁷ Līdz ar to, pilnīgas kaitējuma kompensēšanas nodrošināšanai sakarā ar lietas bojāšanu vai iznīcināšanu atlīdzināmo zaudējumu summas apmēram jāatspoguļo arī lietas sevišķā vērtība un jāietver izmaksas, kādas nepieciešamas zaudējumu novēršanai tieši konkrētajā situācijā un faktiskajos apstākļos, kas ietver visu to apsvērumu vērtēšanu, sakarā ar ko no cietušā rīcības neatkarīgu iemeslu dēļ kaitējuma nodarīšanas rezultātā objektīvi pazeminās lietas vērtība. Nosakot atlīdzināmo

⁴³⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 28.novembra spriedums lietā Nr.SK-392/2012.

⁴³⁵ VI.-6:101 (III). Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfv_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁴³⁶ *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. (eds). Digest of European Tort Law, Vol 2: Essential Cases on Damage.* Berlin: de Gruyter, 2011, p.164.

⁴³⁷ *Višņakova G., Balodis K.* Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Lietas. Valdījums. Tiesības uz svešu lietu (841.-926.p., 1130.-1400.p.). Rīga: Mans Īpašums, 1998, 31.lpp.

zaudējumu apmēru, ir jāievēro lietas objektīvā vērtība attiecīgajos faktiskajos apstākļos, kas pēc iespējas nodrošina personas mantiskā stāvokļa atjaunošanu pēc tiesību aizskāruma rezultātā radītā kaitējuma, nevis lietas subjektīvā vērtība cietušajam. Lai arī atsevišķos izņēmuma gadījumos, kā norādīts, ir pieļaujams, ka atlīdzināmo zaudējumu apmērs pārsniedz jaunas bojātās lietas vērtību, taču lietas parastā vērtība ir saistīta ar paredzamajiem zaudējumiem, kādi atbildīgās personas rīcības rezultātā varētu cietušajam rasties, tādēļ ir svarīgi, ka pastāv no cietušā puses pierādīts objektīvs pamats noteikt atlīdzināmo zaudējumu apmēru, kas ir augstāks par lietas tirgus vērtību.

Kopējā modeļa Sestās grāmatas 6:101.panta trešajā daļā norādīts, ka kaitējuma novēršanas izdevumi var pārsniegt jaunas lietas iegādes izdevumus, ja kaitējums nodarīts dzīvniekam, ievērojot, kādam nolūkam dzīvnieks turēts.⁴³⁸ Saistībā ar šo normu norādīts, ka gadījumā, ja kaitējums nodarīts saimnieciskās darbības ietvaros audzētam dzīvniekam, zaudējumi atlīdzināmi atbilstoši dzīvnieka tirgus vērtībai, bet, ja šis dzīvnieks turēts kā mājdzīvnieks, mājdzīvnieka tirgus vērtība neatspoguļo tā saimniekam nodarīto kaitējumu.⁴³⁹ Dzīvnieku un unikālu, neatvietojamu lietu bojāejas gadījumā citas personas prettiesiskas rīcības rezultātā cietušajam var tikt radīts kaitējums sakarā ar šo lietu subjektīvo nozīmi tam un cietušā attieksmi pret tām, taču atbilstoši Latvijas tiesībām ar personiskām tiesībām pamatotā un subjektīvā lietu vērtība civiltiesiskajās attiecībās netiek ņemta vērā.⁴⁴⁰ Kaut arī personai var rasties negatīvas emocijas un pārdzīvojumi sakarā ar lietas bojājumiem vai zaudēšanu, tomēr šāda veida negatīvās sekas nav saistītas ar cietušā mantas objektīvu samazinājumu attiecīgajā situācijā, un tas nav ņemamas vērā, nosakot atlīdzināmo zaudējumu apmēru. Šādu lietas bojājumu vai iznīcināšanas gadījumā personai radīto kaitējumu, iespējams, var atzīt par nemantisko kaitējumu, un līdz ar to cietušajam var rasties prasījums par kompensācijas samaksu sakarā ar tam minētajā veidā nodarītu nemantisko kaitējumu.⁴⁴¹

4.2.2. Preventīvo pasākumu izmaksas

Zaudējumu veids, kam Latvijas tiesībās trūkst izvērsta regulējuma, ir saistīts ar darbībām un izdevumiem, kas no cietušā puses vērsti uz reāla un tūlītēja kaitējuma rašanās nepieļaušanu. Atbilstoši Civillikuma 1776.panta pirmajai daļai cietušajam ir pienākums veikt

⁴³⁸ VI.-6:101. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/defr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁴³⁹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.910.

⁴⁴⁰ *Višņakova G., Balodis K.* Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Lietas. Valdījums. Tiesības uz svešu lietu (841.-926.p., 1130.-1400.p.). Rīga: Mans Īpašums, 1998, 31.lpp.

⁴⁴¹ *Torgāns K.* Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 228.-230.lpp.

darbības zaudējumu samazināšanai un novēršanai, kas ir saprātīgas attiecīgajos apstākļos, un minētā panta trešā noteic cietušā tiesības saņemt tādu zaudējumu atlīdzību, no kuriem tam nav bijis iespējams izvairīties, veicot pasākumus zaudējumu novēršanai. No šīs normas secināms, ka personai ir pienākums rīkoties, lai pēc iespējas nepieļautu zaudējumu iestāšanos vai samazinātu zaudējumu apmēru, kas var rasties vai rodas tiesību aizskāruma rezultātā. Tomēr spēkā esošais regulējums tieši nav attiecināms uz gadījumiem, kad zaudējumi faktiski ir novērsti vai nav radušies, piemēram, situācijās, kurās persona radījusi tādus apstākļus, kuros kaitējuma rašanās risks ir tūlītējs, reāls un ievērojams, tomēr kaitējums citas personas tiesībām, tiesiskajām interesēm vai labumiem nav radīts. Lai arī tiesību doktrīnā norādīts, ka cietušajam vēl pirms zaudējumi radušies ir jācenšas novērst vai vismaz mazināt zaudējumus ar tādu rūpību un čaklību, kāda parasti jāievēro krietnam un rūpīgam saimniekam,⁴⁴² tomēr Civillikuma 1776.pantā ietvertais regulējums tieši nenoteic personas tiesības saņemt visu to izdevumu atlīdzību, kuri radušies, cenšoties nepieļaut kaitējuma nodarīšanu. Minētais pants tiesu praksē tiek piemērots lietās, kurās zaudējumi ir radušies un vērtēta tiek cietušā rīcība *ex post* pienākuma samazināt zaudējumus izpildē.⁴⁴³ Šāda minētās normas piemērošana ir saistīta ar apsvērumu, ka brīdī, kad kaitējums personai vēl nav radies vai nav sācis rasties, nevar konstatēt pamatu civiltiesiskajai atbildībai atbilstoši Latvijas tiesībām, kā rezultātā šādu izdevumu atlīdzināšana būtu uzskatāma par izņēmumu no vispārējā civiltiesiskās atbildības regulējuma, un šāds regulējums var tikt ieviests vienīgi likumdošanas ceļā. Savukārt gadījumā, ja zaudējumi personai jau ir radušies, tad atbilstoši pastāvošajam Latvijas tiesiskajam regulējumam pastāv iespēja argumentēt, ka zaudējumu apmēra samazināšanai nepieciešamās izmaksas kā cietušajam radīts esošās mantas samazinājums ir cēloniskajā sakarā ar aizskārēja rīcību un ka šādi izdevumi ir atlīdzināmi.

Eiropas deliktu tiesību principu 2:104.pantā norādīts, ka izdevumus, kas radušies, cenšoties novērst reāli iespējamu kaitējumu, var atgūt, ciktāl tie ir saprātīgi.⁴⁴⁴ Minētajā unifikācijas projektā ietvertās atziņas attiecas gan uz tādiem izdevumiem, kas rodas, cenšoties novērst jau esoša kaitējuma palielināšanos, izdevumiem, kuri radušies pirms nodarīts kaitējums, gan izdevumiem, kuri radušies, novēršot kaitējuma rašanās risku, ja kaitējums nav iestājies apdraudētās personas vai citu iemeslu dēļ vai ja kaitējums tiek nodarīts, neskatoties uz cietušā

⁴⁴² Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 271.lpp.

⁴⁴³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 6.septembra spriedums lietā Nr.SK-475, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.SK-15, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 2.aprīļa spriedums lietā Nr.SK-143.

⁴⁴⁴ Art. 2:104., 10:101. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

centieniem kaitējumu novērst, ar nosacījumu, ka izdevumi ir personai radušies tieši sakarā ar apdraudējuma un kaitējuma riska novēršanu.⁴⁴⁵ Piemēram, arī atbilstoši Igaunijas Saistību tiesību likuma 128.panta trešajai daļai norādīts, ka tiešie mantiskie zaudējumi ietver arī izdevumus saistībā ar zaudējumu nepieļaušanu vai novēršanu.⁴⁴⁶ Līdzīga pieeja, pielīdzinot preventīvo pasākumu izmaksas esošam mantas samazinājumam, pastāv arī Austrijas tiesu praksē un doktrīnā.⁴⁴⁷ Tiesības uz minēto izdevumu atlīdzināšanu atzinusi arī Austrijas Augstākā tiesa (*Oberster Gerichtshof*) lietā, kurā persona, kura bija iegādājusies pienu no atbildētāja un, dzerot to, atradusi pienā stikla lauskas, cēla prasību pret atbildētāju, lūdzot piedzīt ārstniecības pakalpojumu izmaksas sakarā ar veselības pārbaudēm, ko persona bija veikusi, baidoties, ka varētu būt norijusi stikla lauskas, kas vēlāk neapstiprinājās.⁴⁴⁸ Līdzīga juridiskā konstrukcija ietverta Vides aizsardzības likuma 1.panta 13.punktā, definējot preventīvos pasākumus kā tādus, kas veicami, lai novērstu tiešus kaitējuma draudus un nepieļautu vai samazinātu iespējamo kaitējumu, kā arī Vides aizsardzības likuma 25.pantā, 31.pantā un citās normās, nosakot pienākumu preventīvo pasākumu izmaksas atlīdzināt.⁴⁴⁹

Regulējuma izmaiņu nepieciešamība ir saistīta ar personas tiesisko interesi neizjust apdraudējumu un neciest kaitējumu citas personas prettiesiskas rīcības rezultātā. Prezumējams, ka apdraudējuma gadījumā personai var rasties nepieciešamība izvairīties no zaudējumiem, un šāda zaudējuma pieļaušana var tikt uzskatīta par paša cietušā rīcību, kas veicinājusi zaudējumu iestāšanos un attiecīgi izslēdz tiesības uz zaudējumu atlīdzināšanu pilnībā vai daļā.⁴⁵⁰ Tādēļ tiesības uz personas rīcības kaitējuma nepieļaušanai rezultātā radušos izmaksu atlīdzināšanu būtu aizsargājamas, tomēr tas nenozīmē, ka vispārīgi ir iespējama civiltiesiskā atbildība neatkarīgi no kaitējuma rašanās vai arī ka personas radīts citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu apdraudējums, nevis aizskārums pats par sevi būtu vienmēr uzskatāms par prettiesisku rīcību.

Lai ar jauna regulējuma attiecībā uz preventīvo pasākumu izmaksu atlīdzināšanu ieviešanu Civillikumā neradītu iespējami atbildīgo personu nepamatotus tiesību ierobežojumus, lemjot par šādu izdevumu atlīdzināšanu, ļoti būtiski būtu vērtēt izdevumu saprātīgumu, samērīgumu ar paredzamo kaitējumu, izdevumu veikšanas objektīvu nepieciešamību

⁴⁴⁵ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.37-38.

⁴⁴⁶ Law of Obligations Act of Estonia. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506112013011/consolide>, [skatīts: 13.04.2016.].

⁴⁴⁷ *Von Bar C*. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.1002.

⁴⁴⁸ *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R.* (eds). Digest of European Tort Law, Vol 2: Essential Cases on Damage. Berlin: de Gruyter, 2011, p.1039-1040.

⁴⁴⁹ Vides aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006.gada 15.novembris, Nr.183 (3551).

⁴⁵⁰ *Von Bar C*. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.991, p.998-1000.

apdraudējuma novēršanai un spēju *ex hypothesi* novērst apdraudējuma cēloņus attiecīgajos faktiskajos apstākļos, kā arī ar mazākiem izdevumiem saistītu alternatīvu apdraudējuma samazināšanas vai novērtēšanas līdzekļu pieejamību. Šādi izdevumi būtu atlīdzināmi, ja saprātīga persona sakarā ar būtisku, reālu un tūlītēju apdraudējumu būtu tādus veikusi attiecīgajos faktiskajos apstākļos.⁴⁵¹

Pienākums atlīdzināt izdevumus apdraudējuma novēršanai būtu noteicams kā izņēmums no Civillikuma 1635.pantā ietvertās civiltiesiskās atbildības vispārējās normas. Tiesību doktrīnā arī norādīts, ka tiesību aizsardzības līdzekļi, kas piemērojami pirms zaudējumi ir radušies, nav uzskatāmi par daļu no civiltiesiskās atbildības par deliktu.⁴⁵² Līdz ar to preventīvo pasākumu izdevumu atlīdzināšanas priekšnoteikums nav personas tiesību aizskārums vai personai radīts kaitējums, bet gan šāda aizskārums draudi un kaitējuma personas tiesībām, tiesiskajām interesēm vai labumiem risks noteiktos apstākļos, kā rezultātā rodas izdevumi, kas saistīti ar apdraudējuma un kaitējuma riska novēršanu un kas ir objektīvi nepieciešami un attiecīgajos faktiskajos apstākļos saprātīgi.

Ņemot vērā preventīvo pasākumu izdevumu atlīdzināšanas priekšnoteikumus, pienākums minētos izdevumus personai atlīdzināt iestātos citai personai tās radīta pastāvoša mantiska kaitējuma riska gadījumā, kuram jābūt objektīvi eksistējošam, būtiskam, tūlītēju apdraudējumu radošam un ar mazākām izmaksām saistītiem līdzekļiem nenovēršamam, kā arī veiktajiem izdevumiem ir jābūt tādiem, kas var teorētiski ierobežot vai novērst šādus kaitējuma draudus personas tiesībām, tiesiskajām interesēm un labumiem. Šāds pienākums tādējādi tiesisko seku ziņā būtu pielīdzināms civiltiesiskās atbildības ietvaros kompensējamo zaudējumu atlīdzināšanai kā rezultātā personai, kurai sakarā ar citas personas radītu apdraudējuma vai kaitējuma riska novēršanu saistītie izdevumi ir piedzenami par labu no par apdraudējumu vai kaitējuma risku radījušās personas. Preventīvo pasākumu izmaksu atlīdzināšana būtu nošķirama arī no priekšā stāvošiem zaudējumiem, jo šīs izmaksas atšķirībā no pēdējiem būtu atzīstamas par personai radītām ar izdevumu veikšanas brīdi, kaut arī personas tiesību aizskārums nav nodarīts un pastāv vienīgi apdraudējums, kā arī šāda aizskārums un tam sekojoša kaitējuma risks.

Ievērojot minēto, Civillikuma 1776.panta pirmā un trešā daļa būtu izsakāma šādi: *“Cietušajam pastāvoša, būtisku un tūlītēju apdraudējumu radoša zaudējumu riska novēršanai un jau cēlušos zaudējumu novēršanai jāveic tādi pasākumi, kas attiecīgajos apstākļos ir saprātīgi. [...] Cietušajam ir tiesības prasīt no apdraudējuma radītāja vai tiesību aizskārēja to*

⁴⁵¹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.37-38.

⁴⁵² *Koziol H*. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.56-57.

izdevumu atlīdzību, kas ir samērīgi un nepieciešami un kuri ir taisīti, veicot šā panta pirmajā daļā minētos pasākumus, neatkarīgi no tā, vai zaudējumi ir radušies un vai zaudējumus izdevies novērst.”

4.2.3. Atrautā peļņa

Personai tās tiesību, tiesisko interešu vai labumu prettiesiska aizskāruma gadījumā var rasties zaudējumi sakarā ar iespējas gūt peļņu, izmantojot sev piederošu īpašumu vai izlietojot tiesības, kā arī citos tiesiskos veidos, pilnīgu vai daļēju zudumu. Peļņas tiesiskuma kontekstā Augstākās tiesas Senāts norādījis, ka, piemēram, nodokļu nesamaksāšanas valstij rezultātā palielināta sabiedrības peļņa nav uzskatāma par tiesiski aizsargājamu, jo izvairīšanās no nodokļu maksāšanas nav likumisks ceļš kā palielināt sabiedrības peļņu.⁴⁵³ Atrautā peļņa personai var rasties gan miesas bojājumu nodarīšanas rezultātā, gan arī personas mantas, tiesību vai tiesisko interešu aizskāruma rezultātā kā citas personas prettiesiskas rīcības rezultātā radītās ekonomiski kaitīgās un atbilstoši Latvijas tiesībām kompensējamās tiesību aizskāruma sekas. Tomēr Civillikuma 2347.panta pirmajā daļā un 2348.panta otrajā daļā regulētās tiesības uz kompensāciju sakarā ar atrauto peļņu un zaudēto darbību ir ar atšķirīgu saturu un tādēļ minēto normu piemērošanas problēmas un regulējuma pilnveidošanas iespējas tiks analizētas atsevišķi.

Civillikumā nav ietverta atrautās peļņas definīcija, taču no Civillikuma 1772.panta izriet, ka par personas mantas samazinājumu uzskatāms arī sagaidāmās peļņas atrāvums, savukārt Civillikuma 1787.pantā norādīts, ka, aprēķinot atrauto peļņu, nav jāņem par pamatu tikai varbūtības, bet nedrīkst būt šaubu vai vismaz jābūt pierādītam līdz tiesisku pierādījumu patīkamības pakāpei, ka šāds pametums cēlies personas prettiesiskas rīcības rezultātā. No minētā izriet, ka atrautā peļņa nav uzskatāma par priekšā stāvošu zaudējumu veidu, bet gan par personai radītu mantas samazinājumu, kas jau notikuša tiesību aizskāruma dēļ liedz saņemt pamatoti sagaidāmu un tiesisku mantas palielinājumu. Zaudējumu atlīdzināšanas viens no pamatuzdevumiem – nostādīt cietušo situācijā, kurā tas būtu bijis, ja zaudējumi prettiesiskas rīcības rezultātā nebūtu tam radīti – ietver arī tāda negūtā mantas pieauguma kompensēšanu, ko cietušais noteiktā apmērā tiesiski būtu varējis gūt, ja cietušajam kaitējums nebūtu ticis radīts.

Vēsturiski Vietējo likumu kopojuma III daļas 3437.pantā atrautā peļņa skaidrota kā peļņas pazaudējums, proti, kad cietušais kavējis noteikti sagaidāmu mantas pieaugumu,⁴⁵⁴ savukārt 3452.pantā norādīts, ka, aprēķinot nesaņemto peļņu, nav jāņem par pamatu tikai varbūtības, bet nedrīkst būt šaubu vai vismaz jābūt tādā mērā pierādītam, cik to prasa tiesisku

⁴⁵³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 8.februāra spriedums lietā Nr.SK-622/2012.

⁴⁵⁴ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 397.lpp.

pierādījumu spēks, ka šāds pametums cēlies.⁴⁵⁵ No minētajām normām, kuras ar izmaiņām pārņemtas Civillikumā, iespējams, skaidrāk izriet, ka atrautās peļņas pamatā ir cietušā tiesiska interese un faktiskā iespēja gūt peļņu, izmantojot bojāto lietu, ielietojot savas tiesības vai veicot citas tiesiskas darbības, taču tas sakarā ar prettiesiskās rīcības rezultātā radīto tiesību aizskārumu nav bijis iespējams. Atrautā peļņa tādējādi ietver arī tādu noteiktu mantiski novērtējama labuma negūšanu un iespējas zaudēšanu, ko cietušais būtu varējis gūt vai ko tas būtu varējis izmantot, ja kaitējums tam nebūtu ticis nodarīts. Tādēļ arī atbilstoši spēkā esošajam Civillikuma regulējumam atrauto peļņu var definēt kā cietušajam radušos mantas pieauguma vai cita mantiska labuma zudumu, ko cietušais būtu varējis un bijis tiesīgs iegūt, ja cietušajam nebūtu radīts tāds tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskāruma, kura rezultātā ir objektīvi tikušas ierobežotas cietušā tiesības vai iespējas minēto mantas pieaugumu vai attiecīgo mantisko labumu iegūt. Atrautās peļņas noteiktā apmērā piedziņas priekšnoteikums ir tās gūšanas augsta iespējamība, un atrautā peļņa nevar būt piedzenama, ja tā pastāv vienīgi hipotētiska pieņēmuma līmenī.⁴⁵⁶

Attiecībā uz atrautās peļņas noteiktā apmērā pierādīšanu Civillikuma 1787.pantā norādīts, ka nedrīkst būt šaubu vai vismaz jābūt pierādītam līdz tiesisku pierādījumu patīkamības pakāpei, ka atrautā peļņa cēloņsakarīgi radusies prettiesiskās rīcības rezultātā. Pierādīt to, ka cietušais būtu guvis peļņu noteiktā apmērā, izslēdzot jebkādas šaubas, būtu gandrīz neiespējami, jo vienmēr ir iespējams, ka, pat ja personas prettiesiska tiesību aizskāruma rezultātā nebūtu radīts kaitējums cietušajam, cietušais būtu varējis negūt peļņu vispār vai attiecīgajā apmērā arī tādu apstākļu dēļ, par kuriem aizskārējs nav atbildīgs. Tādēļ Civillikuma 1787.pantā lietotais jēdziens “tiesisku pierādījumu patīkamības pakāpe” norāda uz relatīvi zemāku atrautās peļņas pierādāmo noteiktību, lai zaudējumus sakarā ar atrauto peļņu varētu piedzīt. Taču minētais nevar būt par pamatu secinājumam, ka cietušais būtu atbilstoši Civillikuma 1787.pantam atbrīvojams no atrautās peļņas rašanās un apmēra pierādīšanas pienākuma, un cietušajam ir cita starpā pienākums pierādīt gan subjektīvās tiesības esamību un šīs tiesības aizskārumu, gan arī prasības apmēru, kas atrautās peļņas saistāma ar normālo varbūtējo peļņu, bet ne ar gadījuma vai iedomāto peļņu.⁴⁵⁷ Minēto apstiprina arī Vietējo likumu kopojuma III daļas 3452.pantā ietvertā atsauce uz to, ka atrautās peļņas gadījumā nedrīkst būt šaubu vai vismaz jābūt tādā mērā pierādītam, cik to prasa tiesisku pierādījumu spēks, ka šāds

⁴⁵⁵ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 399.lpp.

⁴⁵⁶ *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā.* Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 277.lpp.

⁴⁵⁷ *Bukovskis V.* Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: E. Pīpiņa un J. Upmaņa grāmatu un nošu spiestuve, 1933, 341.-343.lpp.

pametums cēlies prettiesiskas rīcības rezultātā. Minēto apstiprina arī Augstākās tiesas Senāts norādītais, ka “[...] likums nepieļauj apmierināt prasību par atrauto peļņu, pamatojoties uz spekulācijām par atrautās peļņas esamību un apmēru. Norāde par atvērtu depozīta kontu nav pietiekama, lai atzītu atrauto peļņu noguldījuma procentu apmērā, jo pati par sevi nepierāda, ka pieteicēja naudas līdzekļus depozīta kontā tiešām būtu noguldījusi.”⁴⁵⁸ Augstākās tiesas Senāts norādījis arī, ka “[...] apelācijas instances tiesa no atbildētājas piedzinusi atrauto peļņu [...], pamatojoties uz 2007.gada 15.maijā starp prasītāju un B.G. noslēgto līgumu par autotransporta pakalpojumu sniegšanu. Taču no lietas materiāliem nav redzams, ka saskaņā ar šo līgumu būtu sniegti pakalpojumi līdz ceļu satiksmes negadījumam un saņemta par tiem maksa, līdz ar to nav iespējams konstatēt zaudējumu patieso apmēru vai esamību”⁴⁵⁹

Atrautās peļņas esamību un tās apmēru ir relatīvi grūtāk pierādīt, jo tā pēc būtības ietver hipotētisku pieņēmumu par cietušā ekonomisko stāvokli situācijā, ja cietušā aizskārums nebūtu noticis, kas ļauj kopsakarā ar dažādiem citiem iespējamajiem faktoriem, kuri būtu varējuši ietekmēt peļņas gūšanas faktu vai apmēru, apšaubīt prasības par atrautās peļņas kompensēšanu pamatotību. Tiesību doktrīnā norādīts, ka negūtās peļņas noteikšana var nebūt pilnīgi precīza, jo tas bieži nemaz nav iespējams, un ir pilnīgi pietiekami, ka negūtās peļņas apmērs tiek noteikts ar lielu iespējamību.⁴⁶⁰ Taču Civillikuma 1787.panta noteikumi pēc būtības neatbrīvo cietušo no pienākuma pierādīt atrautās peļņas rašanos un apmēru, kā arī iesniegto pierādījumu ticamība ir saistīta ar pierādījumu novērtēšanu atbilstoši Civilprocesa likuma XV nodaļas noteikumiem.⁴⁶¹ Attiecībā uz atrautās peļņas pierādīšanu nav nepieciešams noteikt konceptuāli atšķirīgu pierādīšanas standartu, salīdzinot ar to, kāds ir piemērojams, piemēram, zaudējumu piedziņas cietušā esošās mantas samazinājuma gadījumā, jo abos gadījumos gan šo zaudējumu esamībai, gan apmēram būtu jābūt pierādītam. No minētā izriet, ka prasība par atrautās peļņas atlīdzināšanu nedrīkstētu būt balstīta uz nepierādītām spekulācijām un abstraktiem pieņēmumiem, un cietušajam būtu jāpierāda, ka atrautā peļņa būtu radusies noteiktā apmērā, ja tiesību aizskārums citas personas prettiesiskas rīcības rezultātā nebūtu nodarīts. Līdz ar to Civillikuma 1787.pants izsakāms šādā redakcijā: “*Aprēķinot atrauto peļņu, nav jāņem par pamatu tikai varbūtības, bet ir jābūt pierādītam, ka šāds pametums noteiktā apmērā cēlies neatļautas darbības rezultātā.*”

⁴⁵⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009.gada 2.aprīļa spriedums lietā Nr.SKA-94/2009.

⁴⁵⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 28.novembra spriedums lietā Nr.SKC-392/2012.

⁴⁶⁰ Буковский В. Свод гражданских узаконений губерний Прибалтийских с продолжением 1912–1914 гг. и с разъяснениями. 2 т. Рига: Тип. Г. Гемпель и Ко, 1914, с. 1410.

⁴⁶¹ Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: E. Pīriņa un J. Urmaņa grāmatu un nošu spiestuve, 1933, 346.-347.lpp.

Augstākās tiesas Civillietu departaments norādījis uz robežu starp cietušā esošās mantas samazinājumu un atrauto peļņu, uzsverot: “[..] *summu nevar uzskatīt par prasītāja tagadējās mantas samazinājumu, jo tā tobrīd vēl netika likumā noteiktajā kārtībā viņam pārskaitīta. Taču tiesa spriedumā nav norādījusi nekādu pamatojumu tam, ka prasībā minētā naudas summa nav sagaidāmās peļņas atrāvums. [..] prasītājam bija likumīgas tiesības saņemt šo naudu no atbildētāja, taču tiesu izpildītāja prettiesiskā rīcība bija par iemeslu naudas nesaņemšanai. Tādējādi tiesu izpildītājs ir liedzis prasītāja sagaidāmās mantas vērtības pieaugumu.*”⁴⁶² No tā izriet, ka tiesību esamību atsevišķos gadījumos var interpretēt kā personas esošo mantisko stāvokli raksturojošu apsvērumu, un atrauto peļņu kā mantiskā kaitējuma veidu atsevišķos gadījumos var nebūt iespējams nošķirt no cietušā esošās mantas samazinājuma, piemēram, ja cietušais gatavojies lietu pārdot sakarā ar tās vērtības pieaugumu, gūstot peļņu.

Jau Senajā Romā, aprēķinot zaudējumus atbilstoši *Lex Aquilia*, tika ņemts vērā peļņas atrāvums, kas tiesību aizskāruma rezultātā tika nodarīts, un ar peļņas atrāvumu tika saprasta lietas objektīva vērtība cietušajam (lat.val. - *quod actoris interest*) attiecīgajos faktiskajos apstākļos, kas lietai būtu un, ievērojot labumu, ko lieta būtu nesusi, ja kaitējums nebūtu radīts.⁴⁶³ Attiecībā uz minēto arī Vietējo likumu kopojuma III daļas 3437.pantā bija ietverta norāde, ka *lucrum cessans* un *damnum emergens*, kopā ņemot, attiecībā uz pienākošos atlīdzību par tiem, ir tas, ko sauc par cietušā interesi.⁴⁶⁴

Eiropas deliktu tiesību principu un Kopējā modeļa Sestās grāmatas noteikumos atrautās peļņas institūts netiek konceptuāli nodalīts no esošās mantas samazinājuma institūta. Eiropas deliktu tiesību principu 10:203.panta otrā daļa nosaka, ka zaudējumi var tikt piedzīti sakarā ar nespēju lietu lietot, kas ietver, piemēram, peļņas (ienākumu) zudumu,⁴⁶⁵ savukārt Kopējā modeļa Sestās grāmatas 2:101.panta ceturtās daļas a.punktā norādīts, ka ar juridiski būtisku kaitējumu jāsaprot arī ekonomiskais kaitējums, kas ietver ienākumu vai peļņas zaudēšanu.⁴⁶⁶ Analizējot Eiropas valstu tiesu praksi, secināts, ka vairumā Eiropas valstu tiek atzīts zaudējumu dalījums esošās mantas samazinājumā un atrautajā peļņā, kas izriet no likuma vai judikatūras, tomēr praksē šim dalījumam nav izšķirošas nozīmes.⁴⁶⁷ Arī tiesību doktrīnā norādīts, ka Vācijā

⁴⁶² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 15.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-12/2014.

⁴⁶³ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. (eds). Digest of European Tort Law, Vol 2: Essential Cases on Damage. Berlin: de Gruyter, 2011, p.291.

⁴⁶⁴ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 397.lpp.

⁴⁶⁵ Art. 10:203. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁴⁶⁶ Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁴⁶⁷ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. (eds). Digest of European Tort Law, Vol 2: Essential Cases on Damage. Berlin: de Gruyter, 2011, p.347.

Bürgerliches Gesetzbuch 252.paragrāfā ietvertais zaudējumu iedalījums esošās mantas samazinājumā un atrautajā peļņā ir savu praktisko nozīmi kaitējuma mantai gadījumā zaudējis, kā arī Austrijā *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* 1323.paragrāfā un 1324.paragrāfā ietvertais minēto institūtu nošķirums ir ticis kritizēts, un esošās mantas samazinājuma izpratne tiesu praksē ir attīstījusies tik tālu, ka atrautās peļņas institūts saglabā nelielu praktisku nozīmi.⁴⁶⁸

Ja cietušā esošās mantas samazinājuma aprēķinā tiek ņemts vērā arī tas mantiskais labums, ko cietušais, izmantojot savu mantu vai tiesības, būtu varējis un bijis tiesīgs gūt, ja kaitējums nebūtu ticis radīts, tad šādā veidā noteikts esošās mantas samazinājuma apmērs varētu ietvert arī negūto labumu. Tādējādi, ja tiek izmantots konkrētāks un attiecīgajiem faktiskajiem apstākļiem atbilstošāks esošās mantas samazinājuma aprēķins, ir iespējams, ka personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu prettiesiska aizskārums rezultātā negūtais mantiskais labums jau ir ņemts vērā, aprēķinot zaudējumu apmēru. Tā kā robežšķirtni starp cietušā esošās mantas samazinājumu un atrauto peļņu var nebūt iespējams noteikt, kā arī tiesiskās sekas abu minēto zaudējumu veidu gadījumā nav atšķirīgas,⁴⁶⁹ vadoties no Eiropas valstu prakses, būtu apsverams, vai no šo zaudējumu veida iedalījuma nav nepieciešams atteikties, nosakot personas tiesības uz zaudējumu atlīdzību, ņemot vērā personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu prettiesiska aizskārums gadījumā nodarīto mantisko kaitējumu kopumā, kas ietver gan esošās mantas samazinājumu, gan atrauto peļņu. Līdz ar to prasījums par zaudējumu atlīdzību aptvertu abus minētos mantiskā kaitējuma veidus (*lucrum cessans, damnum emergens*), un nebūtu par pareizu atzīstama cietušā prasības par zaudējumu atlīdzināšanu noraidīšana, ja tiesa nepiekrīt mantiskā kaitējuma juridiskajai kvalifikācijai atbilstoši kādam no minētajiem mantiskā kaitējuma veidiem.

4.3. Mantiskais kaitējums personas aizskārums gadījumā

Gadījumā, ja personai nodarīti miesas bojājumi, tai var rasties arī dažādas negatīvas mantiskas sekas, tostarp arī tādas sekas, ar kurām tā var būt spiesta saskarties visu atlikušo mūžu, piemēram, darbspējas zudums. Attiecībā uz mantisko kaitējumu Civillikuma 2347.panta pirmā daļa noteic, ka, ja personai nodarīts miesas bojājums prettiesiskas rīcības rezultātā, tad atbildīgajai personai jāatlīdzina tam ārstēšanās izdevumi un pēc tiesas ieskata varbūtēja atrautā peļņa, savukārt Civillikuma 2348.pants noteic, ka, ja tāds miesas bojājums padara cietušo uz visiem laikiem nespējīgu turpināt savu amatu un laupa viņam iespēju kā citādi pelnīties, tad atbildīgajai personai jāatlīdzina cietušajam arī tā peļņa, kas viņam tiktu atrauta turpmāk. Ja

⁴⁶⁸ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.125.

⁴⁶⁹ Sk. Civillikuma 1775.pantu, 1786.pantu, 1787.pantu, 2364.pantu.

cietušā gādībā atrodas vēl kāds cits, tad šai personai ir tiesības uz uzturēšanai nepieciešamajiem līdzekļiem saskaņā ar Civillikuma 2351.panta noteikumiem. Līdz ar to miesas bojājumu gadījumā, kas nodarīti personai prettiesiska aizskāruma gadījumā, tai var būt atlīdzināmi ārstēšanās izdevumi, atrautā peļņa sakarā ar personas pārejošu darbspēju zudumu, atrautā peļņa sakarā ar pastāvīgu darbspēju zudumu, kā arī personas gādībā esošajām personām var rasties tiesības no atbildīgās personas saņemt to uzturam nepieciešamos līdzekļus.

4.3.1. Ārstēšanās izdevumi

Attiecībā uz tiesībām prasīt ārstēšanās izdevumu atlīdzināšanu galvenokārt *mutatis mutandis* piemērojami vispārējie noteikumi par mantiskā kaitējuma kompensēšanu, kas ietverti Civillikuma Saistību tiesību daļas VIII nodaļā. Papildus tam, ka ārstēšanās izdevumi personai radušies sakarā ar citas personas nodarītajiem miesas bojājumiem, būtu nepieciešams pierādīt arī to, ka izdevumi ir bijuši samērīgi, nepieciešami un saistīti ar radītā kaitējuma seku novēršanu, kā arī tie ir veikti noteiktu medikamentu iegādei vai ārstniecības pasākumu veikšanai. Būtiska atšķirība miesas bojājumu nodarīšanas personai gadījumā no mantas prettiesiskas bojāšanas ir tā, ka personas mantas vērtības samazinājuma novēršanas izmaksas var precīzāk un objektīvāk *ex ante* noteikt, kā rezultātā neatkarīgi no tā, vai persona ir veikusi pasākumus, lai novērstu kaitējuma negatīvās sekas, ir iespējams pierādīt mantas samazinājuma apmēru un prasīt šādu zaudējumu atlīdzināšanu. Tomēr ārstēšanās izdevumu gadījumā nebūtu pamata secināt, ka personai jau ir radušies zaudējumi, kuri ir atlīdzināmi, ja izdevumi vēl nav veikti, jo, piemēram, ārstniecības personu rekomendētās ārstnieciskās procedūras neveicot, zaudējumi arī nerastos, ja personas veselības stāvoklis uzlabotos. Gadījumos, kad ārstniecības procedūras ir nepieciešamas, bet nav veiktas, personai var būt tiesības uz zaudējumu nodrošinājumu Civillikuma 1771.panta izpratnē, kas varētu kalpot nepieciešamo un saprātīgo ārstēšanās izdevumu segšanai nākotnē. Augstākās tiesas judikatūrā apstiprināts, ka miesas bojājumu nodarīšanas gadījumā ar nodrošinājuma sniegšanu Civillikuma 1771.panta izpratnē ir saprotams atbildīgās personas pienākums nodrošināt noteiktas naudas summas samaksu, kas kalpotu izdevumu segšanai sakarā ar citas personas prettiesiskās rīcības rezultātā radītajām sekām.⁴⁷⁰

Priekšā stāvošus ārstēšanās izdevumus, kas var ievērojami atšķirties personas veselības stāvokļa, individuālo īpašību, kā arī vidējo izmaksu noteikšanas grūtību dēļ, nevar kompensēt personai saskaņā ar noteikumiem, atbilstoši kuriem atlīdzināmi jau radušies zaudējumi, jo to apmēra nenoteiktības dēļ var rasties nepamatots atbildīgās personas tiesību aizskārums. Jāņem

⁴⁷⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr.CO2026109.

vērā, ka šādi zaudējumi var arī nerasties, ja, piemēram, cietušais izvēlas efektīvāku, lētāku vai vienkāršāku ārstniecības pasākumu kopumu vai cietušā veselības stāvoklis dabiski atjaunojas. Taču par netaisnīgu būtu uzskatāms risinājums, atbilstoši kuram cietušajam vispār būtu liegtas tiesības uz saprātīgi sagaidāmo un nepieciešamo ārstēšanās izdevumu nodrošināšanu, jo šādus izdevumus cietušajam var nebūt iespējams segt to ievērojamā apmēra dēļ.

Noteicošie apsvērumi šādu zaudējumu atlīdzināšanai var būt, pirmkārt, šādu izdevumu nepieciešamība, proti, medikamentu vai ārstniecības procedūru kopums objektīvi spēj iespēju robežās uzlabot cietušā veselības stāvokli, otrkārt, samērīgums, izvēloties iespējami ekonomiski pamatotāko risinājumu, kas ietver visu nepieciešamo ārstniecības procedūru kopumu un medikamentus, lai tādējādi neveidotos atbildīgās personas tiesisko interešu nepamatots aizskārums, treškārt, izdevumu saistība ar tiesību aizskāruma negatīvajām sekām, proti, norādītie pasākumi nedrīkstētu būt vērsti uz veselības traucējumu, par kuru vainojamā persona nav atbildīga, novēršanu. Minētie apsvērumi ir sevišķi būtiski, ņemot vērā, ka ārstēšanās izdevumu atlīdzināšana nav pakārtota noteikta rezultāta sasniegšanai, proti, ja medikamentu vai ārstniecības procedūru nepieciešamība izriet no ārstniecības personas ar nepieciešamo kvalifikāciju atzinuma, tad arī situācijā, kurā personas tiesību aizskāruma negatīvās sekas nav tikušas pilnībā novērstas, personai būtu tiesības uz ārstēšanās izdevumu atlīdzināšanu. Atbilstoši Latvijas tiesu prakses atziņām atlīdzināmie ārstēšanās izdevumi nedrīkst būt pārāk attālināti vai abstrakti, piemēram, paredzami un plānotie izdevumi veselības uzlabošanai, paredzami izdevumi par veselības apdrošināšanas polises iegādi.⁴⁷¹

No Civillikuma 2347.panta secināms, ka persona, kurai ir tiesības uz zaudējumu atlīdzināšanu, kas saistīti ar cietušā ārstēšanās izdevumu apmaksu, ir tieši cietušais, taču var būt gadījumi, kad maksājumus veikusi kāda cita persona. Uz to norāda Civillikuma 2347.panta pirmās daļas formulējums: *“Ja kāds ar darbību, par ko viņš ir vainojams un kas ir prettiesīga, nodara otram miesas bojājumu, tad viņam jāatlīdzina tam ārstēšanās izdevumi [..]”*. Piemēram, kādā lietā norādīts: *“[..] konstatējot, ka prasītājam ir bijuši izdevumi sakarā ar medikamentu iegādi, kā arī to, ka prasītājam valsts kompensē 75 % medikamentu iegādi HCV ārstēšanai [..], Civillietu tiesas kolēģija atzinusi par iespējamu piedzīt no [..] prasītāja labā 25 % no prasītās zaudējumu summas.”*⁴⁷² Līdz ar to Civillikuma 2347.panta pirmās daļas formulējums, to gramatiski tulkojot, neietver personu, kurām nav nodarīti miesas bojājumi, tiesības uz citas personas labā veikto ārstēšanās izdevumu kompensēšanu, un no minētās Civillikuma normas nav tieši izsecināms, vai šādi izdevumi ir kompensējami, piemēram, tuviniekiem. Ja, piemēram,

⁴⁷¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 6.septembra spriedums lietā Nr.SK-462.

⁴⁷² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 9.janvāra spriedums lietā Nr.SK-13/2008.

atbilstoši apdrošināšanas polises noteikumiem piemērojams kompensācijas princips, tad apdrošinātājs izmaksātās apdrošināšanas atlīdzības saistībā ar nepieciešamajiem ārstēšanās izdevumiem apmērā pārņem apdrošinātā prasības tiesības pret personu, kas ir atbildīga par zaudējumiem.⁴⁷³ Tādējādi nav secināms likumdevēja mērķis konceptuāli ārstēšanās izdevumu atlīdzināšanu regulēt kā tīri personisku saistību un prasījuma tiesību izlietošanu saistīt ar noteiktu personu, lai arī citu personu tiesības uz ārstēšanās izdevumu atlīdzināšanu nav *expressis verbis* Civillikumā nostiprinātas, kas var apgrūtināt šādu tiesību izlietošanu.

Tā kā atsevišķos gadījumos var rasties situācijas, kad cietušais pats nevar pieņemt lēmumu par ārstēšanās izdevumu segšanu vai tam nav iespējams veikt ārstēšanās izdevumu apmaksu, būtu nostiprināmas tiesības arī citām personām prasīt ārstēšanās izdevumu, kuri veikti par labu atbildīgās personas rīcības rezultātā cietušajai personai, piedziņu no atbildīgās personas, ievērojot tos pašus noteikumus, kas attiecināmi uz cietušās personas prasījumu par ārstēšanās izdevumu atlīdzināšanu. Tādējādi Civillikuma 2347.panta pirmā daļa būtu papildināma ar piebildi, ka ārstēšanās izdevumi var būt atlīdzināmi arī citai personai, ja tie ir bijuši nepieciešami, samērīgi un saistīti ar citai personai radīto miesas bojājumu novēršanu.

4.3.2. Atrautā peļņa miesas bojājumu gadījumā

Attiecībā uz prasījumu par atrautās peļņas un negūto ienākumu atlīdzināšanu, kas personai var rasties prettiesiskas miesas bojājumu nodarīšanas rezultātā, Civillikumā nošķirti gadījumi, kad radītais miesas bojājums padara cietušo uz visiem laikiem nespējīgu turpināt savu amatu un laupa viņam iespēju kā citādi pelnīties, saistībā ar ko cietušais var prasīt kompensāciju atbilstoši Civillikuma 2348.pantam, un varbūtēja atrautā peļņa, kas, ņemot vērā Civillikuma 2347.panta tvērumu, ir attiecināma uz gadījumiem, kad personai radīts pārejošs darbības zudums. Jautājumu par darbības zuduma kompensēšanu regulē arī speciālās normas, un tajās darbības zudums definēts kā pārejošs vai nepārejošs, ar vecuma pārmaiņām nesaistīts fizisko vai psihisko spēju ierobežojums.⁴⁷⁴

Miesas bojājuma rezultātā personai var rasties sagaidāmās peļņas atrāvums, ja tā nodarīto miesas bojājumu rezultātā vairs nevar strādāt profesijā, kurā tā ir strādājusi pirms tiesību aizskārums ir noticis, vai arī persona nevar vairs, piemēram, izpildīt atsevišķus darba pienākumus, strādāt virsstundas, veikt papildus darba pienākumus utt., kas savukārt var būtiski

⁴⁷³ Likuma "Par apdrošināšanas līgumu" 40.panta pirmā daļa. Likums "Par apdrošināšanas līgumu": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 30.jūnijs, Nr.188/189 (1249/1250).

⁴⁷⁴ Likuma "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām" 1.panta 7.punkts. Likums "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995.gada 17.novembris, Nr.179 (462).

ietekmēt cietušā iepriekšējo ienākumu līmeni. Sakarā ar šādu kaitējumu cietušajam ir tiesības uz kaitējuma kompensāciju, ko Civillikums apzīmē ar jēdzienu “atrautā peļņa”. Vietējo likumu kopojuuma III daļas 4552.pantā, kas tika pārņemts Civillikuma 2347.panta pirmajā daļā, lietots formulējums “*atlīdzība, pēc tiesas ieskata, par zaudēto peļņu*”, bet Vietējo likumu kopojuuma III daļas 4553.pantā, kas tika pārņemts Civillikuma 2348.pantā, – “*peļņa, kura atkrīt turpmāk*”.⁴⁷⁵ Līdz ar to arī minētajās normās nošķirts pārejošs un neatgriezenisks darbaspēju zudums.

Cietušā negūtās peļņas institūts miesas bojājumu nodarīšanas gadījumā ir nošķirams no atrautās peļņas institūta Civillikuma 1786.panta, 1787.panta un citu normu izpratnē, kas attiecas uz mantai radītu kaitējumu, jo, pirmkārt, miesas bojājumu rezultātā negūtās peļņas gadījumā tiesības uz atlīdzinājumu persona var iegūt vēl pirms tiesības uz ienākumiem ir radušās, otrkārt, kompensācijas apmēru minētajā gadījumā cietušās personas individuālo un relatīvi neparedzamo dzīves apstākļu dēļ, kas ietekmē ienākumu gūšanas iespēju, apmēru, riskus un citus aspektus, negūto ienākumu apmēru var nebūt iespējams pierādīt, kā rezultātā negūtās peļņas apmēra noteikšanai ir piemērojams tiesas ieskats kā tiesību metode.⁴⁷⁶ Tādēļ pēc būtības atrautā peļņa kaitējuma personas mantai gadījumā ir atšķirīgs institūts, salīdzinot ar personas negūtajiem ienākumiem miesas bojājuma nodarīšanas gadījumā. Līdz ar to kritiski būtu vērtējama vispārējā regulējuma par atrautās peļņas atlīdzināšanu subsidiāra piemērošana negūtajai peļņai miesas bojājumu nodarīšanas gadījumā, kā, piemēram, kādā lietā tiesa norādījusi: “*Civillietu tiesu palāta atzīst par pierādītu līdz tiesisku pierādījumu patīcamības pakāpei, ka atrautā peļņa vidēji Ls 500 mēnesī prasītājam tieši cēlusies no atbildētāja prettiesiskas rīcības, ar ko zaudējums nodarīts.*”⁴⁷⁷

Tas, ka negūtās peļņas precīzu apmēru miesas bojājumu nodarīšanas gadījumā var nebūt iespējams pierādīt un tiesa var kompensāciju sakarā ar negūto peļņu noteikt pēc tiesas ieskata, padara minētās kompensācijas noteikšanas mehānismu par būtiski atšķirīgu, salīdzinot ar Civillikuma 1787.pantā atspoguļoto.⁴⁷⁸ Negūtās peļņas gadījumā kompensācijas apmēru tiesa var noteikt pēc sava ieskata, no kā izriet, ka atbilstoši attiecīgā gadījuma faktiskajiem apstākļiem tiesa var noteikt atšķirīgu kompensācijas apmēru no prasītā, spriežot pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem atbilstoši Civillikuma 5.pantam, atšķirībā no

⁴⁷⁵ Vietējo likumu kopojuuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 525.lpp.

⁴⁷⁶ *Bitāns A.* Tiesas ieskats un svarīgi iemesli civiltiesisku strīdu izskatīšanā. Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004, 111.lpp., *Grudulis M.* Tiesas ieskats kā tiesību metode. *Jurista Vārds*, 2005.gada 22.februāris, Nr.7 (362).

⁴⁷⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.PAC-0153.

⁴⁷⁸ *Torgāns K.* Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 212.lpp.

gadījuma, kad atrautā peļņa atlīdzināma saskaņā ar Civillikuma 1787.panta noteikumiem un kad zaudējumu apmērs ir precīzi jāpierāda prasītājam.

Papildus tiesas ieskata kā tiesību metodes piemērošanai kompensācijas apmēra noteikšanā no Civillikuma 2347.panta pirmās daļas izriet, ka cietušajam var būt atlīdzināma arī varbūtēja atrautā peļņa. Šāds regulējums kaitējuma personas mantai gadījumā cietušā un atbildīgās personas interešu līdzsvarošanas nepieciešamības kontekstā, iespējams, savukārt nebūtu attaisnojams. Doktrīnā norādīts, ka Civillikuma 2347.panta pirmā daļā tādējādi ar minēto atkāpi no pierādīšanas pienākuma negūtās peļņas kontekstā akcentē varbūtības nozīmi.⁴⁷⁹ Doktrīnā uzsvērts arī, ka kompensācijas piedziņai sakarā ar negūtajiem ienākumiem kaitējuma mantai gadījumā nepieciešama augstāka pierādījumu par peļņas gūšanu un tās apmēru ticamības pakāpe nekā personiska kaitējuma gadījumā.⁴⁸⁰ Tādējādi minētais regulējums var būt attaisnojams ar cietušā interešu aizsardzības nepieciešamību miesas bojājumu nodarīšanas gadījumā.

Formulējums “varbūtēja atrautā peļņa”, kas konceptuāli ir attiecināms gan uz pārejošas darba nespējas, gan paliekoša darbaspējas zuduma gadījumā radīto ienākumu samazināšanos, norāda uz to, ka personai, kā lūdzot piedzīt kompensāciju sakarā ar nemantisko kaitējumu, jāpierāda tas, ka personai kaitējums ir nodarīts, kā arī jādod tiesai ticami pierādījumi par apstākļiem, kas saistīti ar peļņu vai ienākumiem, kurus persona būtu varējusi gūt, ja miesas bojājumi tai nebūtu tikuši nodarīti.⁴⁸¹ Šādos gadījumos, kā norādīts doktrīnā, cietušajam ir jānorāda uz apstākļiem, kuri varētu palīdzēt tiesai izvērtēt personas tiesību aizskāruma kaitīgās sekas un noteikt tām atbilstošu kompensāciju.⁴⁸²

Tādējādi Latvijas likumdevējs ir noteicis kompensācijas sakarā ar personas negūto peļņu apmēra noteikšanas kārtību, kas konceptuāli atbilst Eiropas deliktu tiesību principu 2:105.panta noteikumiem, kuri pieļauj iespēju atkāpties no vispārējās zaudējumu apmēra pierādīšanas noteikumiem, piešķirot tiesai tiesības noteikt kaitējuma kompensācijas apmēru, ja tā precīza pierādīšana varētu būt cietušo pārmērīgi apgrūtināša.⁴⁸³ Šādi noteikumi izstrādāti, vadoties no Vācijas, Austrijas, Beļģijas, Anglijas, Francijas, Grieķijas, Itālijas, Nīderlandes un citu valstu normatīvā regulējuma, kas atsevišķos gadījumos paredz, ka mantiskā kaitējuma

⁴⁷⁹ *Torgāns K.* Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 411.lpp.

⁴⁸⁰ *Jones M. A., Dugdale A. M., eds.* Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition. London: Thomson Reuters Limited, 2010, p.164.

⁴⁸¹ *Kubilis J.* Cēloniskais sakars, nodarot nemantisku kaitējumu veselībai. Latvijas Universitātes Žurnāls "Juridiskā zinātne" Nr.4. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 95.lpp.

⁴⁸² *Autoru kolektīvs Prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā.* Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 257.-258.lpp.

⁴⁸³ Art. 2:105. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

kompensācijas apmēru var noteikt tiesa.⁴⁸⁴ Cietušajam, neskatoties uz minēto, ir jāiesniedz tiesai tā rīcībā esošie pierādījumi, kas ļautu tiesai pēc iespējas precīzi noteikt kompensācijas apmēru sakarā ar nodarīto miesas bojājumu rezultātā radīto peļņas atrāvumu.

Formulējums “varbūtēja atrautā peļņa” tādējādi norāda uz to, ka tiesas noteiktās kompensācijas apmērs sakarā ar negūto peļņu miesas bojājumu gadījumā var nebūt ekvivalents tiem ienākumiem, ko persona faktiski būtu varējusi gūt, ja aizskārums nebūtu noticis un miesas bojājumi nebūtu tikuši nodarīti. Tomēr tiesas uzdevums ir noteikt taisnīgu kompensāciju sakarā ar ienākumu samazināšanos miesas bojājumu gadījumā, ņemot vērā visus tās rīcībā esošos pierādījumus par faktiskajiem apstākļiem, kas saistīti ar cietušās personas līdzšinējo nodarbošanos, ienākumiem un peļņu, spējām, prasmēm, kvalifikāciju, pieredzi, izglītību, noslēgtajiem līgumiem, izaugsmes iespējām, vecumu, sagaidāmo peļņu attiecīgajā periodā utt., kas var norādīt uz negūtās peļņas apmēru un kam var tādējādi būt nozīme kompensācijas apmēra sakarā ar to noteikšanā.

4.3.3. Neatgriezeniska ienākumu un darbības zaudēšana

Pastāv būtiska atšķirība starp personas neatgriezenisku ienākumu un darbības zudumu un ienākumu samazināšanos sakarā ar miesas bojājumu, kad negūtie ienākumi aprēķināmi no tiesību aizskāruma brīža līdz brīdim, kad persona objektīvi atguvusi⁴⁸⁵ vai tā, ievērojot tās veselības stāvokli, būtu varējusi atgūt tādu ienākumu līmeni, kāds tai bijis pirms tiesību aizskāruma. Šādā gadījumā vidējās izpeļņas vai vidējo ienākumu dati par iepriekšējiem periodiem var būt kritērijs negūto ienākumu apmēra vērtēšanai un kompensācijas noteikšanai. Savukārt gadījumā, ja personai veselības aizskāruma rezultātā nav iespējams turpināt darbu savā profesijā vai gūt ienākumus vispār, tad kompensācija būtu nosakāma, pirmkārt, ņemot vērā ienākumus ietekmējošos faktoros, piemēram, darbības paredzamo ilgumu, līdzšinējos ienākumus, otrkārt, personas spēju gūt ienākumus pārkvalificējoties un gūstot ienākumus citā veidā, treškārt, citus maksājumus, kas vērsti uz negūstamo ienākumu kompensēšanu, ko persona neatkarīgi no citu personu civiltiesiskās atbildības saņem vai ir tiesīga saņemt sakarā ar nodarīto kaitējumu veselībai, piemēram, apdrošināšanas vai sociālās apdrošināšanas maksājumi, kā arī citus apsvērumus. Tādēļ situācijā, kurā persona vairs nav spējīga pilnībā vai daļēji gūt ienākumus nākotnē, kompensācijas noteikšana ir būtiski komplicētāka nekā gadījumā, kad prasība celta par negūto ienākumu kompensācijas piedziņu par noteiktu periodu pagātnē. Augstākās tiesas judikatūrā atzīts, ka nepārejošas darba nespējas gadījumā, kas atņem

⁴⁸⁴ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.39-41.

⁴⁸⁵ Talsu rajona tiesas 2011.gada 8.decembra spriedums lietā Nr.C36071011.

personai iespēju turpināt savu darbu vai nodarbošanos, vai kā citādi samazina vai apgrūtina tā iztiku, atbildīgajai personai jākompensē starpība, kas veidojas starp cietušā ienākumiem pirms kaitējuma nodarīšanas un pēc tās.⁴⁸⁶ Lai arī paliekoša darbības zuduma gadījumā var būt nepieciešams vērtēt laika periodu nākotnē, kas var būt arī vairākus desmitus gadu ilgs, taču būtu jāņem vērā, ka atbildīgajai personai nebūtu jāatbild par cietušā ienākumu gūšanas iespēju zaudēšanu ilgāk, kā tas ir objektīvi nepieciešams ienākumu gūšanas uzsākšanai citā profesijā, amatā vai veidā, tomēr kompensējot starpību, ja minētajā veidā nav iespējams sasniegt ienākumu līmeni, kāds cietušajai personai ir bijis pirms miesas bojājumu nodarīšanas.

Kaut arī paredzēt personas ienākumus, kādus tā būtu guvusi nākotnē, ja miesas bojājumi tai nebūtu tikuši nodarīti, precīzi nav iespējams, tomēr tiesai, nosakot kompensācijas apmēru, ir jācenšas ņemt vērā visi apstākļi, kas to var ietekmēt. Doktrīnā norādīts, ka šādi apstākļi var būt miesas bojājumu raksturs, iespējamais personas dzīves ilgums, fiziskā un garīgā veselība kopumā, kā arī sagaidāmā veselības stāvokļa uzlabošanās vai pasliktināšanās.⁴⁸⁷ Tiesu praksē arī nereti tiesas cenšas rast paredzamu laika periodu, par kuru kompensāciju sakarā ar ienākumu zudumu noteikt. Piemēram, kādā lietā norādīts: “*Civillietu tiesu palāta prasītājam atrauto peļņu aprēķina par laika periodu [...] līdz 2013.gada 10.februārim, kad prasītājam beidzas trešās grupas invaliditāte[...]*,” lai arī prasība tikusi celta, aprēķinot kompensāciju sakarā ar negūtajiem ienākumiem par 60 gadu periodu un lūdzot piedzīt kompensāciju sakarā ar negūtajiem ienākumiem LVL 576'000 apmērā.⁴⁸⁸ Arī tiesību doktrīnā norādīts, ka kompensācija sakarā ar zaudētajiem ienākumiem var tikt aprēķināta par periodu, uz kādu ir noteikta attiecīga invaliditātes grupa.⁴⁸⁹ Tas neizslēdz prasības celšanu vēlāk arī par nākamajiem periodiem, ja darbības spēja gūt ienākumus nav atgūta.

Lai arī personas tiesības uz ienākumiem nākotnē un attiecīgi prasījums par kompensācijas piedziņu sakarā ar personas ienākumiem, kurus tā negūs nākotnē nodarīto miesas bojājumu rezultātā, var praksē būt samērā nenoteikts, tomēr kompensāciju sakarā ar tādu miesas bojājumu, kas personai liedz gūt ienākumus nākotnē, var būt tiesīga saņemt arī personai, kura nav nodarbināta dažādu iemeslu dēļ vai ienākumus negūst. Līdz ar to kompensācijas sakarā ar paliekošu darba veikšanas un ienākumu gūšanas nespēju priekšnoteikums nav ienākumu gūšana līdz miesas bojājumu nodarīšanas brīdim, un šāda mantiska apmierinājuma došana pamatojama ar kaitējumu veselībai, kas objektīvi liedz personai gūt ienākumus nākotnē. Ja persona nekad nav guvusi ienākumus darba tiesisko attiecību vai saimnieciskās darbības

⁴⁸⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.SK-319/2011.

⁴⁸⁷ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.360-361.

⁴⁸⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.PAC-0153.

⁴⁸⁹ *Torgāns K.* Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 213.lpp.

ietvaros, tad var būt praktiski neiespējami ticami pierādīt konkrētu kaitējuma kompensācijas sakarā ar nākotnē negūtajiem ienākumiem apmēru. Tomēr it īpaši gadījumos, ja personas darbaspēja ir neatgriezeniski daļēji zudusi, atbilstoši lietas faktiskajiem apstākļiem kompensācija var būt nosakāma, piemēram, ņemot vērā darbaspēju procentuālo samazinājumu un vidējos darba samaksas rādītājus pilsētās vai reģionos.⁴⁹⁰ Lai arī šāda informācija var kalpot tikai par vadlīniju, nosakot kompensācijas apmēru, un tiesai jāņem vērā visi lietas faktiskie apstākļi, kritiski būtu vērtējama tiesu prakse, atbilstoši kurai darbaspēju neatgriezeniska zuduma gadījumā prasība par kompensācijas piedziņu tiek noraidīta ienākumu gūšanas pierādījumu trūkuma dēļ,⁴⁹¹ kas ir pretrunā ar Civillikuma 2348.panta noteikumiem un to mērķi, kā arī tiesas ieskata kā tiesību metodes kompensācijas noteikšanā uzdevumu. Iespējams, minēto apsvērumu dēļ būtu lietderīgi normatīvo regulējumu precizēt, norādot to, ka Civillikuma 2348.pantā noteiktās kompensācijas sakarā ar paliekošas darbaspējas vai spējas gūt ienākumus zaudēšanu priekšnoteikums ir vienīgi paliekošs darbaspēju un iespējas gūt ienākumus zudums, par ko ir atbildīga cita persona. Cietušajai personai un atbildīgajai personai ir tiesības pierādīt dažādus apstākļus un apsvērumus, kas varētu ietekmēt kompensācijas par minēto kaitējumu apmēru, cita starpā ņemot vērā vidējos ienākumu rādītājus valstī, pilsētā vai attiecīgajā reģionā, darba nespējas un ienākumu gūšanas nespējas periodu, kaitējuma raksturu, alternatīvas ienākumu gūšanas iespējas un citus objektīvi konstatējamus faktorus. Līdzīga pieeja izriet arī no Eiropas deliktu tiesību principu 10:202.panta, kurā norādīts, ka uz kompensāciju personai ir tiesības gan ienākumu zuduma gadījumā, gan darbaspēju zuduma gadījumā,⁴⁹² kā arī doktrīnā saistībā ar minētajiem noteikumiem apstiprināts, ka pēdējā gadījumā no minētajiem kompensācijas samaksas un saņemšanas priekšnoteikums nav personas faktiska ienākumu gūšana pirms kaitējuma veselībai nodarīšanas.⁴⁹³

Attiecībā uz to, vai kompensācija sakarā ar darbaspējas zudumu un ienākumu gūšanas iespējas zaudēšanu ir nosakāma konkrēta kompensācijas maksājuma veidā, vai arī periodisku kompensācijas maksājumu veidā, tieša norāde Civillikuma regulējumā nav ietverta. Lai arī nav izslēgtas tiesības lūgt kompensāciju noteikt jebkurā no minētajiem veidiem, tomēr atbilstoši Latvijas tiesu praksei biežāk sakarā ar minēto kaitējumu tiek prasīta konkrētas naudas summas kā kompensācijas piedziņa, kuras apmēru nosaka tiesa vienreizēja maksājuma veidā. Eiropas

⁴⁹⁰ Darba samaksa - Galvenie rādītāji. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/darba-samaksa-galvenie-raditaji-30270.html>, [skatīts: 12.03.2015.].

⁴⁹¹ Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 12.oktobra spriedums lietā Nr.C32145608, Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.C29372007.

⁴⁹² Art. 10:202. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.07.2016.].

⁴⁹³ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.166-167.

valstu tiesu prakse šajā jautājumā ir atšķirīga. Piemēram, Anglijā saistībā ar ienākumu un darbības zudumu nākotnē tiesas galvenokārt piedzen kompensāciju noteiktas summas veidā, Francijā savukārt tiesām ir plašāka iespēja izvēlēties atkarībā no katra gadījuma faktiskajiem apstākļiem starp kompensāciju noteiktas summas veidā vai periodiskiem maksājumiem.⁴⁹⁴ Vācijā tiesas turpretim atbilstoši *Bürgerliches Gesetzbuch* 843.paragrāfa pirmās daļas regulējumam galvenokārt piešķir kompensāciju periodisku maksājumu veidā, ja vien nav īpaša iemesla (vācu val. - *Grund vorliegt*) kompensācijas noteiktā summā piedziņai atbilstoši 843.paragrāfa trešajai daļai.⁴⁹⁵

Latvijas tiesību kontekstā tikai viena no šiem kompensācijas noteikšanas veidiem pieļaušana, iespējams, nebūtu attaisnojama. Jāņem vērā, ka tiesai var nebūt iespējams paredzēt visus apstākļus, kas varētu nākotnē ietekmēt piespriedes kompensācijas apmēra taisnīgumu un samērīgumu.⁴⁹⁶ Taču, lai arī kompensācijas summas konkrētā apmērā noteikšana var būt apgrūtinoša, tomēr šādā gadījumā kompensācijas samaksai ir galēja noregulējuma raksturs tiesiskajās attiecībās starp cietušo un atbildīgo personu. Atsevišķos gadījumos tomēr taisnīgāks un samērīgāks kaitējuma kompensēšanas veids būtu noteiktā periodā vai līdz noteiktam brīdim veicamu maksājumu samaksas pienākuma uzlikšana atbildīgajai personai. Tas varētu tikt pamatots ar cietušā un atbildīgās personas interešu līdzsvarošanas nepieciešamību attiecīgajos faktiskajos apstākļos, saglabājot iespēju noteiktās kompensācijas apmēru vai periodu, kurā kompensācijas maksāšanas pienākums ticis noteikts, pārskatīt, ja faktiskie apstākļi ir mainījušies. Jāņem vērā tomēr, ka kompensācijas apmēram, saskaitot veicamos maksājumus noteiktā periodā, nevajadzētu būtiski atšķirties no noteiktā summā veicama kompensācijas maksājuma attiecīga kaitējuma gadījumā.

Iespējami normatīvā regulējuma precizējumi ir saistīti ar termina “peļņa” izmantojumu Civillikuma 2348.pantā. Jānorāda, ka fiziskas personas veiktas saimnieciskās darbības ietvaros ir relatīvi vieglāk paredzēt noteikta ekonomiska rezultāta sasniegšanai veicamo izdevumu un sagaidāmo ieņēmumu starpību, piemēram, vērtējot vidējos peļņas rādītājus iepriekšējo periodu salīdzināmu tiesisku darījumu kontekstā. Tomēr Latvijas tiesu praksē parasti sakarā ar darbības un ienākumu gūšanas iespējas zaudēšanu miesas bojājuma rezultātā prasības tiek celtas par kompensācijas saistībā ar darba algas zaudēšanu vai samazinājumu sakarā ar pilnīgu vai daļēju nespēju veikt līdzšinējos darba pienākumus darba tiesiskajās attiecībās, ciktāl kaitējums netiek kompensēts sociālās apdrošināšanas ietvaros.⁴⁹⁷ Darba tiesisko attiecību

⁴⁹⁴ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.361.

⁴⁹⁵ Geldrente Schadensersatz zu leisten. Bürgerliches Gesetzbuch § 843. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>, [skatīts: 02.03.2015.].

⁴⁹⁶ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.362.

⁴⁹⁷ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 213.lpp.

ietvaros gūtos ienākumus būtu precīzāk apzīmēt kā negūto darba samaksu.⁴⁹⁸ Gadījumā, ja fiziska persona veikusi saimniecisko darbību un miesas bojājuma rezultātā tā vairs nespēj gūt ienākumus, veicot saimniecisko darbību, tiesai, nosakot kompensāciju, jāņem vērā ne tikai saimnieciskās darbības rezultātā gūtā tīrā peļņa noteiktā periodā pagātnē, bet arī apstākļi, kuri varētu paredzamo ienākumu un izdevumu attiecību ietekmēt nākotnē. Jāņem vērā arī, ka cietušajam ir pienākums veikt visus saprātīgi iespējamus pasākumus mantiskā kaitējuma samazināšanai vai novēršanai. Līdz ar to, nosakot kompensāciju sakarā ar personas zaudēto darbību un spēju gūt ienākumus miesas bojājuma nodarīšanas rezultātā, jāņem vērā cietušā iespējas atsākt gūt ienākumus atbilstoši tā veselības stāvoklim.

Ievērojot visu minēto, Civillikuma 2347.panta pirmā daļa būtu precizējama pēc vārdiem “*ārstēšanās izdevumi*”, ietverot šādu formulējumu: “*un papildus tam kompensācija, sakarā ar personas miesas bojājuma rezultātā negūtajiem ienākumiem, kuras apmēru noteic pēc tiesas ieskata.*” Savukārt Civillikuma 2348.panta pirmais teikums izsakāms šādā redakcijā: “*Ja miesas bojājuma rezultātā cietušajam nav iespējams pilnībā vai daļēji turpināt ienākumu gūšanu līdzšinējā veidā un citādi gūt ienākumus, tad vainojamajai personai ir jākompensē kaitējums, kas radies cietušajam sakarā ar ienākumu gūšanas iespējas samazināšanos vai zudumu neatkarīgi no tā, vai cietušais ienākumus guvis pirms miesas bojājuma nodarīšanas. Kompensācijas apmēru nosaka tiesa pēc sava ieskata konkrēti noteiktas naudas summas vai periodisku maksājumu veidā, ņemot vērā miesas bojājuma smagumu, sekas, paredzamās cietušā veselības stāvokļa izmaiņas un iespējas gūt ienākumus nākotnē citādi, laika posmu, kurā cietušais būtu varējis gūt ienākumus, paredzamo ienākumu un peļņas apmēru un citus apstākļus.*” Terminoloģiskai noteiktībai attiecībā uz kompensāciju sakarā ar negūtajiem ienākumiem pārejošas darba nespējas gadījumā lietojams formulējums “*kompensācija sakarā ar personas miesas bojājuma rezultātā negūtajiem ienākumiem*” un paliekošas darbības un spēju gūt ienākumus zuduma gadījumā - “*kompensācija sakarā ar personas miesas bojājuma rezultātā radīto darbības un spēju gūt ienākumus zudumu*”.

Jāņem vērā, ka nebūtu pieļaujama Civillikuma 2348.pantā noteiktās kompensācijas piedziņa vienlaikus ar kompensāciju sakarā ar uzturēšanai nepieciešamajiem izdevumiem uztura devēja pastāvīgas darbības un spējas gūt ienākumus zuduma rezultātā, ja cietušā gādībā atrodas vēl citas personas, uz ko norādīts 2348.panta pēdējā teikumā. Kontekstā ar Kopējā modeļa regulējumu arī norādīts, ka kompensācija sakarā ar izdevumiem citu personu uzturam, kurus cietušais būtu maksājis šīm personām no saviem ienākumiem, ir jau aptverti ar prasījumu par kompensācijas sakarā ar pastāvīgas darbības un spējas gūt ienākumus

⁴⁹⁸ Darba likuma 17.nodaļa. Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 6.jūlijs, Nr.105 (2492).

zaudēšanu.⁴⁹⁹ Ja par labu cietušajam tiek piedzīta kompensācija sakarā ar darbspējas zaudēšanu un nespēju gūt ienākumus, tad minētie izdevumi, kurus cietušais būtu sedzis no saviem ienākumiem, sakarā ar kuru zaudēšanu kompensācija jau piespriesta, nebūtu kompensējami papildus. Līdz ar to Civillikuma 2348.pantā aiz vārdiem “arī 2351.panta noteikumi” ietverama norāde: “[..], ciktāl atlīdzība sakarā ar uztura zaudēšanu nav ietverta minētajā kompensācijā.”

4.4. Mantiskais kaitējums personas nonāvēšanas gadījumā

Ja prettiesiskas rīcības rezultātā tiek nodarīts citas personas aizskārums, kas izraisa šīs personas nāvi, tad šīs personas tuviniekiem var rasties arī mantisks kaitējums sakarā ar par labu cietušajam veiktajiem ārstēšanās izdevumiem, ja nāve nav iestājusies nekavējoties, sakarā ar bojāgājušās personas apbedīšanu, kā arī personām, kuras bojāgājušais ir uzturējis, var tikt nodarīts mantisks kaitējums sakarā ar uzturam nepieciešamo līdzekļu zaudēšanu. Atbilstoši Civillikuma 2350.pantam personai, kura vainojama kāda cilvēka nāvē, jāatlīdzina mirušā mantiniekiem ārstēšanas un apbedīšanas izdevumi, bet saskaņā ar Civillikuma 2351.pantu, ja bojāgājušajai personai ir bijis pienākums kādu uzturēt, tad šis pienākums pāriet uz to, kas vainojamas šīs personas nonāvēšanā.

Attiecībā uz ārstēšanās izdevumiem, kas cietušajam vai citām personām pirms cietušā nāves radušies sakarā ar cietušā ārstēšanos, piemērojamais regulējums būtiski neatšķiras no ārstēšanās izdevumu atlīdzināšanas regulējuma saskaņā ar Civillikuma 2347.panta pirmās daļas noteikumiem, ievērojot jau iepriekš norādītos un nepieciešamos normatīvā regulējuma precizējumus un uzlabojumus minētās normas kontekstā. Atšķirībā no prasījuma par ārstēšanās izdevumu atlīdzināšanu, kas ir pašam cietušajam, prasījums par tādu ārstēšanās izdevumu atlīdzināšanu, kurus mirusī persona veikusi, var pāriet personas mantiniekiem atbilstoši Civillikuma 1778.panta noteikumiem, un tādējādi ir noteikts personu loks, kas prasību par ārstēšanās izdevumu atlīdzināšanu personas nāves gadījumā var celt.

4.4.1. Apbedīšanas izdevumi

Attiecībā uz apbedīšanas izdevumiem Civillikuma 2350.panta noteikumi skaidri nenosaka, kādi tieši izdevumi un atbilstoši kādiem kritērijiem ir atlīdzināmi. Lai arī attiecībā uz apbedīšanas izdevumu kompensēšanu tiesību doktrīnā norādīts, ka teorētiski pastāv iespēja argumentēt, ka starp apbedīšanas izdevumiem un personas prettiesisku rīcību, kas izraisījusi citas personas nāvi, nepastāv cēloniskais sakars, jo jebkura persona tik un tā nākotnē mirs, tomēr Eiropas valstīs parasti minētie izdevumi personas prettiesiskas nonāvēšanas gadījumā ir

⁴⁹⁹ *Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another.* Oxford: Oxford University Press, 2009, p.393.

uzskatāmi par atlīdzināmiem.⁵⁰⁰ Šāda veida izdevumi arī nereti tiek kompensēti ar sociālās apdrošināšanas ietvaros veiktajiem bojāgājušās personas apbedīšanas pabalsta maksājumiem, kuru apmērs ir noteikts normatīvajos aktos.⁵⁰¹ Atbildīgajai personai nebūtu uzliekams pienākums minētos izdevumus kompensēt, ciktāl šādi izdevumi ir segti pabalstu un apdrošināšanas atlīdzības veidā.

No Civillikuma 2350.panta noteikumiem izriet, ka mirušās personas mantiniekiem ir tiesības prasīt ar apbedīšanu saistīto izdevumu atlīdzināšanu no mirušās personas nonāvēšanā vainojamās personas. Starpkaru laika tiesu praksē un judikatūrā pastāvēja uzskats, ka tieši piederīgajiem ir jāgādā par mirušā apbedīšanu un līdz ar to jāsedz apbedīšanas izdevumi.⁵⁰² Starpkaru perioda tiesu praksē norādīts: „[...] *pašai fonda valdei bija jāpaglabā U. uz izmaksājamo summu rēķina, bet ja viņa to nav darījusi un viņas vietā apbedīšanu izdarījis prasītājs ar saviem līdzekļiem, tad viņš var prasīt bēru izdevumus no atbildētājas uz Civ. lik. 3734.p.*⁵⁰³ *pamata.*”⁵⁰⁴ Taču, tā kā Civillikuma 2350.panta noteikumi tieši nenorāda arī uz citu personu tiesībām uz apbedīšanas izdevumu atlīdzināšanu, tad atbilstoši pastāvošajam regulējumam Latvijā var izveidoties situācija, kurā tiktu ierobežotas citu personu, kuras uzņēmušās apbedīšanas izdevumus segt un kuras nav mirušā mantinieki, tiesības uz minēto izdevumu atlīdzināšanu. Šāds ierobežojums nebūtu pamatots un ar atbildīgās personas interešu aizsardzību attaisnojams, ja vien šie izdevumi ir saprātīgi un attaisnojumi.

Piemēram, atbilstoši Kopējā modeļa Sestās grāmatas 2:202.panta otrās daļas b.punkta noteikumiem apbedīšanas izdevumi kompensējami personai, kurai tie rodas,⁵⁰⁵ šo personu loku nesašaurinot uz personas mantiniekiem. Arī Latvijā spēkā esošajās speciālajās tiesību normās ietvertais regulējums paredz, ka apbedīšanas pabalsts var tikt piešķirts mirušās personas vecākiem, pārdzīvojušajam laulātajam un bērniem, kā arī jebkurai citai fiziskajai vai juridiskajai personai, kura uzņēmusies apbedīšanu.⁵⁰⁶ Tā kā tiesību uz apbedīšanas izdevumu atlīdzināšanu noteikšana vienīgi mirušās personas mantiniekiem nebūtu Latvijas delikttiesību sistēmā nepieciešama un attaisnojama, tad Civillikuma 2350.panta noteikumi būtu precizējami tādējādi, ka tiesības saņemt kompensāciju sakarā ar apbedīšanas izdevumu samaksu būtu

⁵⁰⁰ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.366.

⁵⁰¹ Likuma "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām" 14.panta ceturtais daļas 2.punkts, 22.panta trešā daļa. Likums "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995.gada 17.novembris, Nr.179 (462).

⁵⁰² Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 30.lpp.

⁵⁰³ Civillikuma 2391.panta pirmā daļa.

⁵⁰⁴ Latvijas Senāta Civilā Kasācijas Departamenta 1933.gada 27.oktobra spriedums Nr.956.

⁵⁰⁵ VI.-2:202 (2) (b). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Prepared by the Study Group on a European Civil Code. Munich, European law publishers GmbH, 2009, p.397.

⁵⁰⁶ Likuma 22.panta otrā daļa. Likums "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995.gada 17.novembris, Nr.179 (462).

nostiprināmas attiecībā uz jebkuru personu, kurai šādi izdevumi radušies, ciktāl šādi izdevumi ir atlīdzināmi. Saistībā ar minēto, iespējams, būtu nepieciešams precizēt Civillikuma 680.panta pirmo teikumu, kas ietver norādi uz valdītāja tiesībām no mantojuma masas atvilkt “*apstākļiem piemērīgi taisītos mantojuma atstājēja slimības un apbedīšanas izdevumus*”, kā arī Civillikuma 711.pantu, kas ietver norādi uz mantojumu ar inventāra tiesību pieņēmušā mantnieka tiesībām atvilkt no tā vajadzīgās summas „*mantojuma atstājēja apbedīšanai*”, kas ir ar Civillikuma 2350.pantu netieši saistītas normas.⁵⁰⁷

No Civillikuma 2350.panta noteikumiem nav skaidri izsecināms, kādi apbedīšanas izdevumi ir uzskatāmi par atlīdzināmiem un kādi ir minēto izdevumu atlīdzināšanas kritēriji. Civillikuma 2350.pants ietver norādi uz apbedīšanas izdevumu atlīdzināšanu, bet Vietējo likumu kopojuma III daļas 4556.pants papildus noteica arī sēru izdevumu kompensēšanu.⁵⁰⁸ Doktrīnā tiek norādīts, ka apbedīšanas izdevumos var tikt iekļauta mirušā apģērbšana, zārka iegādāšanās, transporta, apbedīšanas ceremonijas pakalpojumi (kapsētas nodeva, kapa izrakšana, mirušā kremēšana un pīšļu transportēšana, mūzika u.tml.), bērnu mielasts un citi izdevumi.⁵⁰⁹ Padomju laiku tiesību doktrīnā norādīts, ka atlīdzināmajos apbedīšanas izdevumos nebūtu jāiekļauj, piemēram, pieminekļa uzcelšana, bērnu mielasts u.c.,⁵¹⁰ kas gan atbilstoši mūsdienu tiesu praksei tiek uzskatīti par atlīdzināmiem.⁵¹¹ Arī krimināllietu ietvaros nereti tiek skatīts jautājums par apbedīšanas izdevumu atlīdzināšanu un tiek nospriests piedzīt apbedīšanas izdevumus par labu mirušā tuviniekiem, ievērojot Civillikuma 2350.panta noteikumus. Šobrīd Latvijas tiesu praksē ir nostiprinājies uzskats, ka par mirušā nonāvēšanu atbildīgajai personai var būt pienākums atlīdzināt dažādus apbedīšanas izdevumus, piemēram, ar produktu iegādi bērnu mielastam saistītos izdevumus, izdevumus par foto pakalpojumiem, izdevumus par ziedu kompozīcijām sēru noformējumā, maksu par morga pakalpojumiem, izdevumus sakarā ar zārka, krusta un pārklāja iegādi, izdevumus par apbedīšanas pakalpojumiem, izdevumus par transportu, ar kapavietas nomu saistītos izdevumus.⁵¹² Ja par personas nāvi ir atbildīgas

⁵⁰⁷ Krauze R., *Gencs Z. Civillikuma komentāri, Mantojuma tiesības*. Rīga: Mans īpašums, 1997, 225.-226.lpp., 276.-277.lpp.

⁵⁰⁸ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Vaters un Rapa, 1928, 525.lpp.

⁵⁰⁹ *Autoru kolektīvs. Civillikuma komentāri K.Torgāna zinātniskajā redakcijā*. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 631.lpp.

⁵¹⁰ *Vēbers J. Saistības no kaitējuma nodarīšanas*. Rīga, [b.i.], 1969, 99.lpp.

⁵¹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 30.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-174/2008.

⁵¹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009.gada 7.septembra lēmums lietā Nr.SKK-0533-09, Latgales apgabaltiesas 2009.gada 21.jūlija lēmums lietā Nr.KA03-0168-09, Ludzas rajona tiesas 2009.gada 20.aprīļa spriedums lietā Nr.K22-0088-09.

vairākas personas, tad minētie izdevumi no šīm personām tiek piedzīti solidāri.⁵¹³ Lai arī Civillikuma 2350.pantā, iespējams, nebūtu nepieciešams ietvert atlīdzināmo apbedīšanas izdevumu uzskaitījumu līdzīgi kā, piemēram, *Bürgerliches Gesetzbuch* 844.paragrāfa pirmajā daļā (vācu val. - *Kosten der Beerdigung*),⁵¹⁴ tomēr kā kritēriji šādu izdevumu atlīdzināšanai būtu noteicami veikto apbedīšanas izdevumu samērīgums un objektīva nepieciešamība mirušā apbedīšanai, bērū ceremonijas organizēšanai un norisei.

Tiesību doktrīnā norādīts, ka apbedīšanas izdevumu samērīgums vērtējams kontekstā ar mirušā finansiālajām iespējām,⁵¹⁵ taču faktisko apstākļu kopums, kas var būt nozīmīgs, vērtējot apbedīšanas izdevumu samērīgumu un nepieciešamību, nebūtu saistāms vienīgi ar minēto kritēriju. Tiesību piemērotājam, lemjot par apbedīšanas izdevumu atlīdzības piedziņu no atbildīgās personas, būtu jāvērtē galvenokārt minēto izdevumu nepieciešamību, ņemot vērā, kādi izdevumi ir objektīvi nepieciešami personas bērū ceremonijas nodrošināšanai un personas apbedīšanai, un veikto izdevumu samērīgumu, ņemot vērā, piemēram, apbedīšanas pakalpojumu un citu ar bērū ceremonijas organizēšanu, norisi un apbedīšanu saistīto izmaksu vidējo līmeni attiecīgajā laikā un vietā, kā arī citus objektīvus apstākļus. Atlīdzināmo apbedīšanas izdevumu apmēru varētu ietekmēt arī mirušā dzīves apstākļi, mantiskais stāvoklis, bērū ceremonijas apmeklētāju skaits, apbedīšanas vieta un laiks un citi apsvērumi, kas būtu jāņem vērā, vērtējot prasības par ar personas apbedīšanu saistīto izdevumu atlīdzināšanu pamatotību. Uz apbedīšanas izdevumiem *mutatis mutandis* attiecināmi noteikumi par zaudējumu samazināšanas pienākumu, kas ietverti Civillikuma 1776.pantā, un noteikumi par zaudējumu paredzamību, kas ietverti Civillikuma 1779.¹pantā, pēc analogijas tos piemērojot delikttiesiskajās attiecībās.⁵¹⁶

Ievērojot minēto, Civillikuma 2350.pants būtu izsakāms šādā redakcijā: “*Personai, kura vainojama citas personas nāvē, ir pienākums atlīdzināt ārstēšanas un apbedīšanas izdevumus, kas citai personai radušies, ja tie ir bijuši nepieciešami un samērīgi.*”

4.4.2. Mantiskais kaitējums sakarā ar uzturdevēja nāvi

Gadījumā, ja persona ir gājusi bojā citas personas prettiesiskas rīcības rezultātā, tām personām, kuras ir saņēmušas uzturam nepieciešamos līdzekļus no bojāgājušās personas, var

⁵¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009.gada 19.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-0369-09, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2009.gada 14.apriļa spriedums lietā Nr.PAK-0231-09, Kurzemes apgabaltiesas 2008.gada 29.septembra spriedums lietā Nr.K02-0032-08.

⁵¹⁴ Bürgerliches Gesetzbuch § 844. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>, [skatīts: 02.03.2015.].

⁵¹⁵ *Autoru kolektīvs. Civillikuma komentāri K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 631.lpp.*

⁵¹⁶ *Kubilis J. Kaitējuma paredzamība Latvijas deliktu tiesībās. Zinātniskās konferences „Juridiskā izglītība un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi” rakstu krājums, 2014, 541.-551.lpp.*

būt tiesiski aizsargājama interese saņemt uzturam nepieciešamos līdzekļus no personas, kura ir atbildīga par līdzšinējā uzturdevēja nāvi. Līdzīgs prasījums var rasties uzturam nepieciešamos līdzekļus saņemt tiesīgām personām arī pastāvīga darbības un ienākumu gūšanas spēju zuduma gadījumā atbilstoši Civillikuma 2348.pantam. Šādas tiesības atbilstoši Latvijas tiesu praksei netiek atzītas citos gadījumos, kad nodarīts kaitējums personas veselībai.⁵¹⁷ Civillikuma 2351.pants, kas noteiktos gadījumos paredz pienākumu maksāt uzturēšanai nepieciešamos naudas līdzekļus personas prettiesiskas nonāvēšanas gadījumā, ir pārņemts no Vietējo likumu kopojuma III daļas 4557.panta, no kura izrietēja līdzīgs delikttiesisko attiecību regulējums.⁵¹⁸

Saskaņā ar Civillikuma 2351.panta noteikumiem tiesības uz uzturēšanai nepieciešamo līdzekļu piedziņu ir personām, kuras mirušajai personai ir bijis pienākums uzturēt. Pienākums personu uzturēt nereti izriet no vecāku un bērnu tiesiskajām attiecībām,⁵¹⁹ laulāto tiesiskajām attiecībām,⁵²⁰ aizgādības gadījumā⁵²¹ un, kā norādīts doktrīnā, var pastāvēt arī uztura līguma gadījumā.⁵²² Atbilstoši Latvijas tiesībām personu loks, kuras ir tiesīgas prasīt uzturam nepieciešamos līdzekļus no uzturdevēja nāvē vainojamās personas atbilstoši Civillikuma 2351.panta noteikumiem, ir ierobežots. Šādas tiesības ir personām, kuras uzturdevējam ir bijis pienākums uzturēt, un šāds tiesisks pienākums uzturdevēja nāves brīdī ir pastāvējis. Kādā lietā tiesa uzsvērusi, ka uzturēšanai nepieciešamo līdzekļu maksāšanas pienākums atbildīgajai personai iestājas vienīgi tad, ja mirušajam uztura došanas pienākums pastāvējis atbilstoši normatīvajiem aktiem, norādot, ka: *“Konkrētajā gadījumā [...] nebija tiesiska pienākuma uzturēt savu māti, jo, kā redzams no lietas materiāliem, viņš bija atzīts par darba nespējīgu 2.grupas invalīdu uz mūžu kopš bērnības.”*⁵²³

Civillikuma 2351.panta regulējums tomēr neaizsargā tādu personu intereses, kuras mirusī persona ir faktiski uzturējusi, bet kuras tai nav bijis pienākuma uzturēt. Vācijas tiesības līdzīgi kā Latvijas tiesības paredz noteiktu personu loku, kurām ir tiesības uz uzturam nepieciešamo līdzekļu saņemšanu no uzturdevēja nāvē vainojamās personas, un šādas tiesības var būt bojāgājušā laulātajam, reģistrētajam partnerim, bērniem un adoptētajiem bērniem.⁵²⁴ Uzturam nepieciešamos līdzekļus persona ir tiesīga saņemt vienīgi tad, ja mirušajam ir bijis

⁵¹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2010.gada 13.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-866/2010.

⁵¹⁸ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 526.lpp.

⁵¹⁹ Civillikuma 177.-189.pants.

⁵²⁰ Civillikuma 79.-80.pants.

⁵²¹ Civillikuma 355.- 381.pants.

⁵²² *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 631.lpp.*

⁵²³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.PAC-0465.

⁵²⁴ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.367.*

pienākums to uzturēt.⁵²⁵ Anglijā minētās tiesības var būt laulātajam, atsevišķos gadījumos bijušajam laulātajam, vecākiem, bērniem, audžubērniem, kā arī partnerim, ar kuru bojāgājušais pavadījis kopdzīvē vismaz divus gadus,⁵²⁶ savukārt Francijā kompensāciju sakarā ar uzturam nepieciešamo līdzekļu zaudēšanu uzturdevēja nāves gadījumā var prasīt arī persona, kuru bojāgājušais uzturējis labprātīgi, kā arī reģistrēts partneris vai persona, ar kuru bojāgājušajam ir bijusi stabila un ilgstoša kopdzīve.⁵²⁷

Atbilstoši Eiropas deliktu tiesību principu 10:202.panta otrajai daļai tiesības uz kompensāciju sakarā ar uzturdevēja nāvi ir tādām personām kā bojāgājušā ģimenes locekļi, kurus bojāgājušais uzturējis vai kurus tam vajadzējis uzturēt.⁵²⁸ Minētie noteikumi ir attiecināmi arī, piemēram, uz partneri, ko bojāgājušais ir faktiski uzturējis un ko tas būtu uzturējis arī nākotnē, ja nāve nebūtu iestājusies.⁵²⁹ Arī no Kopējā modeļa Sestās grāmatas 2:202.panta otrās daļas c.punkta noteikumiem izriet, ka tiesiski aizsargājamās varētu būt arī tādu personu intereses, kuras bojāgājusī persona ir faktiski uzturējusi neatkarīgi no šāda pienākuma pastāvēšanas.⁵³⁰

Latvijā kopumā laulībā nesastāvošu personu personiskās un mantiskās attiecības nav izvērsti normatīvi regulētas, un šādu personu tiesības otras prettiesiskas nonāvēšanas gadījumā netiek aizsargātas ar Civillikuma 2351.panta noteikumiem. Latvijā partnerattiecību tiesiskais regulējums vēl nav ieviests, tomēr to atbalsta atsevišķas nevalstiskas organizācijas.⁵³¹ Augstākā tiesa kādā lietā ir norādījusi, ka partnerattiecību tiesiskā regulējuma neesamības gadījumā tiesa nav kompetenta tiesību tālākveidošanas ceļā divu personu faktisko kopdzīvi pielīdzināt laulībai un kopdzīves partnerim noteikt tādas pašas tiesības kā laulātajam.⁵³² Jāņem vērā arī, ka Latvijas likumdevējs ir kā konstitucionāli aizsargājamu vērtību noteicis laulību - savienību starp vīrieti un sievieti atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 110.pantam.⁵³³ Tomēr, no otras puses, jāņem vērā, ka ilgstošas kopdzīves rezultātā divām personām var izveidoties cieša emocionālā

⁵²⁵ Bürgerliches Gesetzbuch § 844 (2). Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>, [skatīts: 02.03.2015.].

⁵²⁶ *Cane P. Atiyah's Accidents. Compensation and the Law.* Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p.132.

⁵²⁷ *Van Dam C. European Tort Law.* Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.368-369.

⁵²⁸ Art. 10:202(2). Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.07.2016.].

⁵²⁹ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.167.

⁵³⁰ VI.-2:202 (2) (c). Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/defr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.], *Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another.* Oxford: Oxford University Press, 2009, p.394.

⁵³¹ Par partnerattiecību tiesisko regulējumu. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/par-mums/konsultativas-padomes/par-partnerattiecibu-tiesisko-regulejumu/>, [skatīts: 15.03.2015.].

⁵³² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 1.februāra spriedums lietā Nr.SKC-4/2012.

⁵³³ *Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 571.-611.lpp.

saikne, kopīga saimniecība, un to personiskās un mantiskās attiecības var būt tādas, kuras raksturīgas laulībā sastāvošām personām.⁵³⁴ Tādēļ vienas no personām šādās attiecībās prettiesiskas nonāvēšanas gadījumā otrai var rasties līdzīgs mantisks un nemantisks kaitējums kā laulātajam, ja nonāvēts otrs laulātais. Šādā situācijā atbildīgās personas tiesības netiktu neattaisnojami un nesamērīgi ierobežotas, ja arī personai, kurai ir bijusi stabila un ilgstoša kopdzīve ar bojāgājušo personu un kuru attiecības var tikt salīdzinātas ar laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām, tiktu piešķirtas tiesības uz uzturam nepieciešamo līdzekļu piedziņu no atbildīgās personas partnera prettiesiskas nonāvēšanas gadījumā. Tādējādi likumdevēja tiesībpolitiska izšķiršanās par partnerattiecību leģitimitāti un konceptuāla normatīvā regulējuma šādu attiecību reģistrācijai un tiesiskajām sekām neesamība nevar būt pamats attaisnojami personai tiesību ierobežošanai saņemt kompensāciju sakarā ar uzturam nepieciešamo līdzekļu zaudēšanu uzturdevēja nāves rezultātā, ko šī persona būtu tiesīga saņemt, ja tā būtu sastāvējusi laulībā ar bojāgājušo personu. Līdzīga tiesību un interešu kolīzija risināta Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietā *Karner v. Austria*, kurā tiesa secināja, ka ir atzīstama ģimenes tradicionālajā izpratnē aizsardzība kā valstiska interese, kas var būt par pamatu tiesību ierobežojumiem, tomēr mērķis aizsargāt ģimeni tās tradicionālajā izpratnē ir abstrakts, un to var dažādos ceļos sasniegt. Tas, ka noteikts ierobežojums savu mērķi sasniedz, nenozīmē, ka tas ir samērīgs, un jāgūst pārlicība, ka šāds noteiktas personu grupas tiesību ierobežojums ir nepieciešams minētā mērķa sasniegšanai, kas attiecīgajā gadījumā nav ticis pierādīts.⁵³⁵

Doktrīnā partnerattiecības definētas kā divu pretēja dzimuma personu kopdzīve ar ilgstošu un stabilu attiecību raksturu, pastāvot kopīgai saimniecībai, nolūkā izveidot sociāli nozīmīgu saikni starp partneriem un to radniekiem bez laulības noslēgšanas.⁵³⁶ Būtiski, ka ne katra personu kopdzīve būtu juridiski aizsargājama Civillikuma 2351.panta kontekstā. Latvijas tiesību sistēmas ietvaros bez konceptuālām izmaiņām spēkā esošajā normatīvajā regulējumā nebūtu iespējams tiesiski aizsargāt, piemēram, tādas personas, starp kurām laulības ir aizliegtas,⁵³⁷ līdzīgi kā laulāto personu otra laulātā nāves gadījumā. Tomēr, ja divu pretējā dzimuma pārstāvju ilgstošas un stabilas kopdzīves gadījumā, kuru var pielīdzināt laulāto kopdzīvei un savstarpējām attiecībām, viens no partneriem iet bojā citas personas prettiesiskas rīcības rezultātā, tad šādā gadījumā otrai personai būtu piešķiramas Civillikuma 2351.pantā

⁵³⁴ Civillikuma 84.pants.

⁵³⁵ European Court of Human Rights (First Section), 24 October 2003, no. 40016/98 (*Karner v. Austria*). Pieejams: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61263#{\"itemid\":\"001-61263\"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61263#{\), [skatīts: 20.03.2015.].

⁵³⁶ Juridiskais pētījums “Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā”. Rīga, 2008.gada decembris. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_petijumi_Viriesa_un_sievietes_nereg_partneratt.doc, [skatīts: 20.03.2015.].

⁵³⁷ Sk. Civillikuma 32.-38.pantu.

noteiktās tiesības uz uzturam nepieciešamo līdzekļu piedziņu no atbildīgās personas. Savukārt tādu personu, kuras bojāgājušais uzturējis, nepastāvot šādam pienākumam, vispārēja tiesiskā aizsardzība Latvijas tiesību kontekstā varētu nebūt pamatota un atsevišķos gadījumos varētu radīt atbildīgās personas neattaisnojamo tiesību uz taisnīgu un samērīgu civiltiesiskās atbildības apmēru ierobežojumu.

Papildus minētajam, iespējams, aizsargājamas būtu arī ieņemtu, bet bojāgājušā nāves brīdī vēl nedzimušu bērnu intereses, kuri būtu bijuši tiesīgi saņemt uzturam nepieciešamos līdzekļus, ja uzturdevēja nāve nebūtu iestājusies, nosakot tiesības prasīt uzturam nepieciešamo līdzekļu piedziņu pēc uzturdevēja nāves dzimušiem tā bērniem no uzturdevēja nāvē vainojamās personas. Ieņemta, bet vēl nedzimuša bērna tiesības uz uzturu, kuru tas būtu tiesīgs saņemt no bojāgājušā uzturdevēja, tiks aizskartas brīdī, kad tas piedzims, un šādu tiesību aizsardzības trūkums minētajā gadījumā, salīdzinot ar uzturdevēja nāves brīdī jau dzimušo bērnu Civillikuma 2351.pantā noteiktajām tiesībām, nebūtu pamatots un attaisnojams. Līdzīgas tiesības paredzētas, piemēram, *Bürgerliches Gesetzbuch* 844.paragrāfa otrajā daļā,⁵³⁸ Lietuvas Civillikuma 6.284.panta pirmajā daļā,⁵³⁹ Krievijas Civilkodeksa 1088.panta pirmajā daļā,⁵⁴⁰ kā arī atbilstoši iepriekš minētajam šādu personu tiesisko aizsardzību pieļauj arī Kopējā modeļa Sestās grāmatas 2:201.panta otrās daļas c.punkts un Eiropas deliktu tiesību principu 10:202.panta otrās daļas noteikumi. Latvijas tiesībās ir atrodamas norādes arī uz ieņemtu, bet vēl nedzimušu bērnu tiesisko aizsardzību, piemēram, Civillikuma 386.pantā attiecībā uz ieņemta, bet vēl nedzimuša bērna tiesībām uz mantojumu, kas liecina par likumdevēja gribu atsevišķos gadījumos šādas personas tiesiski aizsargāt.

Tiesību piemērotājam nereti var rasties problēmas ar kompensācijas sakarā ar uzturam nepieciešamo izdevumu zaudēšanu apmēra noteikšanu. Konsekventas, paredzamas un salīdzinošas delikttiesiskās attiecības līdzīgi neregulējošas tiesu prakses izveidošanos minētajā jautājumā var veicināt noteiktu kritēriju izmantošana, lai noteiktu kompensācijas apmēru sakarā ar uzturam nepieciešamo līdzekļu zaudēšanu uzturdevēja prettiesiskas nonāvēšanas gadījumā, kā arī kompensācijas veidu un ilgumu. Kritērijs, kas atbilstoši Civillikuma 2351.panta noteikumiem var ierobežot šādas kompensācijas maksāšanas pienākumu un arī ietekmēt uzturam maksājamo līdzekļu apmēru, ir tiesīgās personas nepieciešamība pēc līdzekļiem tās

⁵³⁸ Die Ersatzpflicht tritt auch dann ein, wenn der Dritte zur Zeit der Verletzung gezeugt, aber noch nicht geboren war. Bürgerliches Gesetzbuch § 844 (2). Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>, [skatīts: 02.03.2015.].

⁵³⁹ Civil Code of the Republic of Lithuania. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245495, [skatīts: 02.03.2015.].

⁵⁴⁰ Гражданский кодекс Российской Федерации, Статья 1088(1). Возмещение вреда лицам, понесшим ущерб в результате смерти кормильца. Pieejams: http://base.garant.ru/10164072/60/#block_2059, [skatīts: 02.03.2015.].

uzturam. Jāņem vērā, ka personas nepieciešamība pēc uztura nedrīkstētu tikt vērtēta subjektīvi pēc pašas tiesīgās personas ieskata, jo šādā gadījumā, nosakot kompensācijas apmēru, varētu rasties nepamatots atbildīgās personas tiesību ierobežojums. Minimālā nodrošinājuma līmeņa rādītāji, piemēram, iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu grozs⁵⁴¹ vai līdzīgi rādītāji, kuru aprēķināšanas un noteikšanas metodoloģiju plānots izstrādāt,⁵⁴² var tikt izmantoti, aprēķinot personas uzturam nepieciešamo līdzekļu apmēru. Tomēr nebūtu pamatoti minēto nepieciešamību vērtēt, neņemot vērā personas iepriekšējo dzīves līmeni, īpašās vajadzības un citus aspektus. Kritērijs, kas var palīdzēt noteikt konkrētajos apstākļos adekvātāku uzturam nepieciešamo līdzekļu apmēru, ir tiesīgās personas iepriekšējais labklājības līmenis.⁵⁴³ Arī bērnu un vecāku tiesisko attiecību kontekstā norādīts, ka galvenie kritēriji, no kuriem jāvadās, nosakot uzturam nepieciešamos līdzekļus, ir vecāku mantiskais stāvoklis un bērna uzturam nepieciešamo līdzekļu apmērs, ko nosaka, ņemot vērā bērna uzturēšanai nepieciešamos izdevumus (bērna ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanai, bērna kopšanai un viņa izglītošanai un audzināšanai (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšanai, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti un intereses un sagatavojot bērnu sabiedriski derīgam darbam) nepieciešamie izdevumi), kas atbilst bērna reālajām vajadzībām.⁵⁴⁴

Uzturēšanai nepieciešamo līdzekļu apmēru noteic tiesa pēc sava ieskata, ņemot vērā trīs Civillikuma 2351.pantā noteiktus kritērijus, proti, mirušās personas vecumu, mirušās personas spēju pirms nāves iegūt sev uzturu un tiesīgās personas nepieciešamību pēc uzturēšanas līdzekļu saņemšanas. Atbilstoši spēkā esošajam Civillikuma 2351.panta regulējumam prasījumu par uzturēšanai nepieciešamo naudas līdzekļu piedziņu no prettiesiskā nonāvēšanā vainojamās personas ierobežo apstākļi, ka personas, kurai ir tiesības uz uzturu, mantiskais stāvoklis ļauj pašai nodrošināt uzturu. Tādējādi atbilstoši Civillikuma 2351.pantam piedzenamās kompensācijas apmērs, ja šāda personai līdzekļi uzturam vispār ir nepieciešami, ir vērtējams, ņemot vērā personas, kura zaudējusi uzturam nepieciešamos līdzekļus, ienākumus un mantisko stāvokli.

Lai atzītu personas tiesības uz uzturam nepieciešamo līdzekļu piedziņu no uzturdevēja nāvē vainojamās personas, izšķirošs nav tas apsvēruma, kādā apmērā naudas līdzekļus uzturam

⁵⁴¹ Iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu grozs. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/metodologija/iztikas-minimuma-paterina-precu-un-pakalpojumu-grozs-36835.html>, [skatīts: 03.03.2015.].

⁵⁴² Minimālā ienākuma līmeni plāno noteikt 129 eiro; "iztikas minimumu" diferencēs. Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/minimala-ienakuma-liimieni-plano-noteikt-129-eiro-iztikas-minimum.a103088/>, [skatīts: 20.03.2015.].

⁵⁴³ Civillikuma 79.-80.pants.

⁵⁴⁴ Vispārīgais "Par tiesu praksi strīdu izskatīšanā par aizgādības (kopīgas, atsevišķas, ikdienas) un saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem bērnam". Latvijas Republikas Augstākā tiesa Senāta Civillietu departaments, 2012. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/aizgadiba%20uztur%20saskarsme_petijums_2012.doc, [skatīts: 03.03.2015.].

bojāgājušī persona ir faktiski devusi tiesīgajai personai, bet gan kādā apmērā šie līdzekļi tiesīgajai personai ir objektīvi nepieciešami. Jāņem vērā, ka, ja uzturdevējs nav izpildījis savu pienākumu vai izpildījis to daļēji, tad no šīs personas nesamaksāto daļu varētu būt bijis iespējams piedzīt tiesas ceļā, kā arī, piemēram, likumdevējs nav paredzējis vecāka atbrīvošanu no nepilngadīgā bērna uzturēšanas pienākuma gadījumā, ja viņš nav spējīgs to izpildīt.⁵⁴⁵ Arī Augstākās tiesas Senāts kādā lietā norādījis, ka pienākums dot uzturu ir saistāms ar nepieciešamību pēc papildu līdzekļiem un nav atkarīgs no tā, vai mirusī persona faktiski ir devusi uzturēšanai nepieciešamos līdzekļus.⁵⁴⁶ Fakts, ka persona saņēmusi pensiju sakarā apgādnieka zaudējumu, kuras apmērs nav pietiekams, lai nodrošinātu uzturu, nav pamats prasības par uzturam nepieciešamo līdzekļu piedziņu noraidīšanai.⁵⁴⁷ Kādā lietā tiesa arī pamatoti norādījusi: *“Tiesai nav pamata uzskatīt, ka [...] no saviem ienākumiem sedza aprēķinā norādītos izdevumus. Taču minētais apstāklis nevar tikt vērtēts kā motīvs prasības noraidīšanai.”*⁵⁴⁸ No minētā izriet, ka gadījumā, ja bojāgājušās personas dotie līdzekļi uzturam nav bijuši pietiekami, spēkā esošais normatīvais regulējums neierobežo uztura tiesīgās personas tiesības prasīt no uzturdevēja nāvē vainojamās personas uzturam faktiski nepieciešamos līdzekļus. Nosakot šādas kompensācijas apmēru, vērtējama ir, no vienas puses, tiesīgās personas objektīva nepieciešamība pēc līdzekļiem uzturam noteiktā apmērā, un, no otras puses, labklājības līmenis, kāds ticis nodrošināts tiesīgajai personai pirms uzturdevēja nāves.

Bojāgājušā uzturdevēja vecums, kas kā kritērijs kompensācijas apmēram noteikts Civillikuma 2351.pantā, norāda uz nepieciešamību vērtēt laika periodu, kādā tiesīgā persona uzturam nepieciešamos līdzekļus varētu būt saņēmusi, kā arī zināmā mērā var norādīt uz tiesīgās personas līdzšinējo labklājības līmeni, ko bojāgājušais uzturdevējs noteiktā vecumā būtu varējis nodrošināt, kā arī uz citu apsvērumu nozīmi. Tiesu praksē, piemēram, kontekstā ar minēto kritēriju tiesas ņēmušas vērā, ka *“[...] mirušais bija tikai 22 gadu vecs, viņš nesen bija uzsācis darbu SIA [...], kur viņam bija minimālā alga, kā arī apgādnieka zaudējuma pensijas apmēru”*,⁵⁴⁹ *“[...] mirušais bija tikai 43 gadu vecs, kur iespējama finansiālā stāvokļa uzlabošanās, kas savukārt radītu labvēlīgākus apstākļus mirušā ģimenei, kā arī valsts maksāto apgādnieka zaudējuma pensijas apmēru”*,⁵⁵⁰ *“atbildētāja ienākumi [...], kur viņš strādā par*

⁵⁴⁵ Vispārinājums “Par tiesu praksi strīdu izskatīšanā par aizgādības (kopīgas, atsevišķas, ikdienas) un saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem bērnam”. Latvijas Republikas Augstākā tiesa Senāta Civillietu departaments, 2012. Pieejams:

http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/aizgadiba%20uzturl%20saskarsme_petijums_2012.doc, [skatīts: 03.03.2015.].

⁵⁴⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 20.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-169/2011.

⁵⁴⁷ Kurzemes apgabaltiesas 2010.gada 30.septembra spriedums lietā Nr.C40077710.

⁵⁴⁸ Ventspils tiesas 2010.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.C40077510.

⁵⁴⁹ Ventspils tiesas 2010.gada 23.februāra spriedums lietā Nr.C40056910.

⁵⁵⁰ Ventspils tiesas 2010.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.C40077510.

*tirdzniecības aģentu, par trīs mēnešiem 2010.gadā ir 390,93[.]”.*⁵⁵¹ Arī pirmskara tiesu praksē norādīts, ka „[.] šai ziņā Tiesu Palāta atrod, ka 17 gadus vecais nošautais būtu bijis spējīgs ar katru gadu palielināt tēvam dodamo uzturu [.]”⁵⁵² Attiecībā uz bojāgājušā uzturdevēja paredzamo vecumu Vietējo likumu kopojuuma III daļas 2315.pants ietvēra prezumpciju par tā paredzamo dzīves ilgumu, un, piemēram, ja kāda vecums bija mazāks par 20 gadiem, tad bija pieņemams, ka tas vēl nodzīvos 30 gadus, ja personas vecums bija no 20 līdz 25 gadiem, tad bija pieņemams, ka tā nodzīvos vēl 28 gadus utt.,⁵⁵³ taču šādas vai saturiski līdzīgas normas netika pārņemtas ne Civillikuma sākotnējā redakcijā,⁵⁵⁴ ne arī ar turpmākajiem grozījumiem. Tādējādi bojāgājušā uzturdevēja vecums var būt apstāklis, kas ietekmē personas tiesības uz kompensāciju sakarā uzturdevēja prettiesiskas nonāvēšanas rezultātā pilnīgi vai daļēji zaudēto uzturu, nosakot šādas kompensācijas apmēru un laika posmu, kurā tā maksājama. Taču atbilstoši spēkā esošajam regulējumam tiesību piemērotājam ir plašākas iespējas katrā konkrētajā gadījumā atbilstoši attiecīgās lietas faktiskajiem apstākļiem izvērtēt to, kādā veidā un mērā bojāgājušā uzturdevēja vecumam ir nozīme kompensācijas noteikšanā atbilstoši Civillikuma 2351.pantam.

Nosakot laika posmu, kurā persona varētu saņemt uzturam nepieciešamos līdzekļus, ņemams vērā ne tikai mirušā uzturdevēja vecums, tā paredzamā mūža ilgums, laika periods, kādā mirušais būtu varējis sniegt uzturu tiesīgajai personai, un uztura tiesīgajai personai faktiski nodrošinātais labklājības līmenis, bet arī uztura tiesīgās personas vecums un attiecīgi laika periods, kādā šai personai var būt tiesības uz uzturam nepieciešamo līdzekļu saņemšanu.⁵⁵⁵ Piemēram, periods, kurā bērns ir tiesīgs saņemt uzturu, ir saistīts ar brīdi, kad bērns pats var sevi apgādāt.⁵⁵⁶ Šis periods nereti tiek noteikts līdz pilngadībai vai 24 gadu vecumam, ja bērns mācās vai studē vispārējās, profesionālās izglītības iestādēs, koledžās vai augstskolās pilna laika klātienē, izņemot laiku, kad minētā persona ir pārtraukusi studijas, atbilstoši likuma “Par valsts pensijām” 19.panta ceturtās daļas noteikumiem, kas regulē tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju.⁵⁵⁷ Šāda pieeja apstiprināta arī tiesu praksē.⁵⁵⁸ Saistībā ar pienākumu sniegt uzturēšanai nepieciešamos līdzekļus bērnu un vecāku tiesiskajās attiecībās Augstākā tiesa kādā lietā norādījusi: “*Civillikuma 179.pants interpretējams tā, ka bērns, kurš mācās vidējās vai*

⁵⁵¹ Kurzemes apgabaltiesas 2010.gada 30.septembra spriedums lietā Nr.C40077710.

⁵⁵² Latvijas Senāta Civilā Kasācijas Departamenta 1924.gada 17.decembra spriedums lietā Nr.102.

⁵⁵³ Vietējo likumu kopojuuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Vaters un Rapa, 1928, 257.lpp.

⁵⁵⁴ Civillikums. Kodifikācijas nodaļa, 1937.gada izdevums. Hamburg, Loeber, 1990.

⁵⁵⁵ *Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another.* Oxford: Oxford University Press, 2009, p.394.

⁵⁵⁶ Civillikuma 179.panta pirmā daļa.

⁵⁵⁷ Likums “Par valsts pensijām”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995.gada 23.novembris, Nr.182 (465).

⁵⁵⁸ Kurzemes apgabaltiesas 2010.gada 31.augusta spriedums lietā Nr.C40077510, Daugavpils tiesas 2013.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.C12174613, Liepājas tiesas 2014.gada 17.jūlija spriedums lietā Nr.C20157414.

augstākās mācību iestādes dienas nodaļā un nav vecāks par 24 gadiem, ir uzskatāms par nespējīgu sevi apgādāt, līdz ar to vecākiem ir pienākums uzturēt bērnu. Turpretī, ja bērns ir vecāks par 24 gadiem un turpina mācīties, tad [...] vecākiem vairs nav pienākums uzturēt bērnu. Ja līdztekus studijām kādā no iepriekš norādītajām mācību iestādēm bērns strādā un gūst ienākumus vai arī studijas pārtrauc, tad vecāks [...] ir tiesīgs celt tiesā prasību par uzturlīdzekļu apmēra samazināšanu jeb atbrīvošanu no šā pienākuma.”⁵⁵⁹ Laika periods, kurā par uzturdevēja nonāvēšanu atbildīgajai personai būtu noteicams pienākums kompensēt uzturam nepieciešamo izdevumu zaudēšanu tiesīgajai personai, nedrīkstētu būt garāks kā laika periods, kurā uzturdevējam būtu bijis pienākums sniegt minētajai personai uzturam nepieciešamos līdzekļus.

Tiesību piemērotājam jāņem vērā, ka uzturēšanas pienākums var būt noteikts vienlaikus vairākām personām, kurām var būt pienākums dot uzturēšanai nepieciešamos līdzekļus personai neatkarīgi no šīs personas tiesībām prasīt kompensāciju sakarā ar uzturam nepieciešamo līdzekļu daļēju zaudēšanu viena no uzturdevējiem prettiesiskas nonāvēšanas gadījumā. Ievērojot minēto, tiesa kādā lietā pamatoti ņēmusi vērā arī prasītājas mātes, kuras vīrs gājis bojā, ienākumu līmeni, ievērojot tās pienākumu sniegt uzturu, nosakot piedzenamās kompensācijas apmēru.⁵⁶⁰ Arī starpkaru laika tiesu praksē norādīts: “[...] Tiesu palāta varēja vadīties no prezumpcijas, ka visiem prasītāja bērniem jāpiedalās līdzīgās daļās tēva uzturēšanā.”⁵⁶¹ Līdz ar to tiesai, nosakot kompensācijas apmēru sakarā ar uzturam nepieciešamo līdzekļu zaudēšanu uzturdevēja prettiesiskas nonāvēšanas gadījumā, jāņem vērā arī uztura tiesīgās personas tiesības un citu personu pienākumus sniegt uzturam nepieciešamos līdzekļus šai personai, kas attiecīgi var ietekmēt tiesīgās personas labā piedzenamās kompensācijas apmēru.

No minētā secināms, ka, lai noteiktu tiesīgās personas uzturam nepieciešamos līdzekļus saskaņā ar Civillikuma 2351.pantu, ņemams vērā šīs personas mantiskais stāvoklis, esošie un paredzamie ienākumi, tostarp pabalstu vai citu personu dotu uzturam nepieciešamo līdzekļu un citu maksājumu veidā, kā arī minētās personas līdzšinējais labklājības līmenis. Minētie kritēriji var norādīt uz uztura tiesīgās personas objektīvu nepieciešamību pēc uztura, ņemot vērā tās līdzšinējo dzīves līmeni un citus faktiskos apstākļus. Papildus tam būtu ņemams vērā arī paredzamais bojāgājušā uzturdevēja vecums un ar to saistīti apsvērumi, kuri var norādīt uz paredzamo un sagaidāmo uzturam nepieciešamo līdzekļu saņemšanas periodu, ja uzturdevējs nebūtu miris, kā arī laika periodu, kādā persona, kura ir saņēmusi vai kurai ir bijušas tiesības

⁵⁵⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015.gada 7.janvāra spriedums lietā Nr.SK-1478/2015.

⁵⁶⁰ Kurzemes apgabaltiesas 2010.gada 31.augusta spriedums lietā Nr.C40077510.

⁵⁶¹ Latvijas Senāta Civilā Kasācijas Departamenta 1934.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.52.

saņemt tās uzturam nepieciešamos līdzekļus, būtu tiesīga saņemt tās uzturam nepieciešamos līdzekļus.

Līdz ar to, apkopojot visu minēto, Civillikuma 2351.pants būtu izsakāms šādā redakcijā: *“Mirusās personas laulātajam, nepilngadīgiem un citām personām, kuras mirušajam ir bijis pienākums uzturēt, kā arī ieņemtiem, bet vēl nedzimušiem bērniem, un personām, kurām ar mirušo personu bijusi ilgstoša un stabila kopdzīve un laulātajiem pielīdzināmas personiskās un mantiskās attiecības, ir tiesības prasīt to uzturam nepieciešamos līdzekļus no mirušā nāvē vainojamā, ja šīm personām nav pietiekamu līdzekļu sevis uzturēšanai. Tādas kompensācijas apmēru noteic pēc tiesas ieskata, ņemot vērā minēto personu mantisko stāvokli, esošos un paredzamos ienākumus, labklājības līmeni, kādu mirušais būtu varējis tām nodrošināt, periodu, kurā mirušais būtu uzturam nepieciešamos līdzekļus maksājis, kā arī periodu, kurā minētās personas būtu tiesīgas uzturam nepieciešamos līdzekļus saņemt.”*

4.5. Nemantiskais kaitējums

Personas tiesību, tiesisko interešu, tās mantisko un nemantisko labumu aizskāruma rezultātā personai var tikt nodarīts tāds kaitējums, kura sekas nav mantiski novērtējamas. Šādā gadījumā cietušajam var būt tiesības uz kompensāciju sakarā ar tam radīto kaitējumu, taču būtiska nozīme ir likumdevēja noteiktajām cietušā tiesībām un tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, kā arī tiesību piemērotāja rīcībai, piemērojot tiesību normas, piepildot ar saturu nenoteiktos tiesību jēdzienus un nosakot kompensāciju sakarā ar personai radīto nemantisko kaitējumu.

Tiesības uz morālā kaitējuma kompensāciju nebija noteiktas Vietējo likumu kopojuma III daļā,⁵⁶² ne arī Civillikuma sākotnējā redakcijā.⁵⁶³ Arī starpkaru perioda tiesību doktrīnā tika uzsvērts, ka Civillikums morālisku kaitējumu nepazīst⁵⁶⁴ un atlīdzība par morāliskām ciešanām Civillikumā nav paredzēta.⁵⁶⁵ Norādīts arī, ka padomju tiesībās personai nebija iespējams saņemt morālā kaitējuma kompensāciju, jo šādas tiesības normatīvie akti nenoteica.⁵⁶⁶

Ar 1992.gada 22.decembra Civillikuma grozījumiem⁵⁶⁷ 2352.pantā vārdi *„un jāatlīdzina, pēc tiesas ieskata, visi nodarītie zaudējumi”* tika aizstāti ar vārdiem *„un jādod, pēc tiesas ieskata, pilnīga atlīdzība, arī par morālo kaitējumu”*, un 2353.pants papildināts, pēc

⁵⁶² Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Vaters un Rapa, 1928.

⁵⁶³ Civillikums: Kodifikācijas nodaļa, 1937.gada izdevums. Hamburg, Loeber, 1990.

⁵⁶⁴ *Sinaiskis V.* Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 146.lpp.

⁵⁶⁵ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 195.lpp.

⁵⁶⁶ *Voroncovs A.* Kad atlīdzības apmēru nosaka tiesa. *Jurista Vārds*, 2007.gada 17.jūlijs, Nr.29.

⁵⁶⁷ Likums “Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma saistību tiesību daļā”: LR Likums. Ziņotājs, 1993.gada 14.janvāris, Nr.1.

vārdiem „*pilnīga atlīdzība*” ietverot papildinājumu - „*arī par morālo kaitējumu*”. Ar 2006.gada 26.janvāra grozījumiem Civillikumā⁵⁶⁸ tika papildināts 1635.pants, kas piešķīra plašākas tiesības prasīt kompensāciju sakarā ar morālo kaitējumu prettiesiska personas aizskāruma gadījumā, cita starpā papildinot 1635.panta pirmās daļas noteikumus, kā arī definējot morālo kaitējumu un ietverot kritērijus tā vērtēšanas kārtībai un kompensācijas apmēra noteikšanai. Tiesu praksē ir atzītas personu tiesības saņemt nemantiskā kaitējuma kompensāciju arī par kaitējumu, kas radīts pirms 2006.gada 1.marta, kad minētie grozījumi stājās spēkā.⁵⁶⁹ Savukārt ar 2012.gada 29.novembra grozījumiem Civillikumā⁵⁷⁰ ar vārdiem “*un atlīdzība (mantiska kompensācija) par morālo kaitējumu*” papildināta 2347.panta pirmā daļa. Pēc būtības tiesības uz nemantiska kaitējuma kompensāciju izriet arī no normām, kurās *expressis verbis* nav norādes uz morālo kaitējumu.⁵⁷¹

Deliktu tiesībās par vispārējo normu, no kuras izriet tiesības uz nemantiskā kaitējuma kompensāciju prettiesiska personas tiesību aizskāruma gadījumā, uzskatāma Civillikuma 1635.panta pirmā daļa. Tomēr, ceļot prasību saistībā ar morālā kaitējuma kompensāciju, prasītāji nereti atsaucas arī uz speciālajām tiesību normām, kurās arī noteiktas tiesības uz kompensāciju sakarā ar personai radītu nemantisko kaitējumu un kas ietvertas, piemēram, Darba likumā un citos darba tiesiskās attiecības regulējošajos normatīvajos aktos, kā arī likumā „Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem”, Autortiesību likumā, Ārstniecības likumā, Pacientu tiesību likumā, Fizisko personu datu aizsardzības likumā, likumā „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”, apdrošināšanas nozari regulējošajos normatīvajos aktos un citos normatīvajos aktos.⁵⁷²

Lai arī šobrīd vairāki Latvijas normatīvie akti noteic cietušā tiesības uz nemantiskā kaitējuma kompensācijas saņemšanu veselības aizskāruma gadījumā, tomēr atšķirīgie tiesu praksē piesprieštie kompensāciju apmēri padara atšķirīgu arī cietušo tiesiskās aizsardzības līmeni līdzīga tiem prettiesiski nodarīta kaitējuma gadījumā. Jāņem vērā, ka, nosakot relatīvi zemu nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmēru, var rasties cietušā tiesību uz kaitējumam adekvātu kompensāciju ierobežojums, taču relatīvi augstas kompensācijas apmēra gadījumā var rasties atbildīgās personas tiesību uz taisnīgu un samērīgu civiltiesisko atbildību aizskārums.

⁵⁶⁸ Likums „Grozījumi Civillikumā”: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 2006.gada 9.februārī, Nr.24 (3392).

⁵⁶⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.SK-485/2011.

⁵⁷⁰ Likums „Grozījumi Civillikumā”: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 2012.gada 20.decembrī, Nr.200 (4803).

⁵⁷¹ Piemēram, Civillikuma 2352.¹ pantā noteiktās tiesības uz kompensāciju personas goda un cieņas aizskāruma gadījumā, kas tika Civillikumā ietvertas ar 1992.gada 22.decembra Civillikuma grozījumiem.

⁵⁷² Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitējuma%20atlidzinana_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2016.].

4.5.1. Terminoloģija un nemantiskā kaitējuma izpratne

Latvijas normatīvajos aktos, tostarp Civillikumā, nereti nemantiskā kaitējuma kontekstā lietoti termini “*atlīdzināt*”, “*atlīdzība*”, tomēr nemantisko kaitējumu, kas personai tiesību aizskāruma rezultātā rodas, nav iespējams mantiski novērtēt, līdz ar to naudas summu, kuru atbildīgajai personai jāmaksā cietušajam, nebūtu pareizi apzīmēt ar tādu pašu terminu, kas lietots Civillikumā attiecībā uz mantiska kaitējuma kompensāciju, jo nemantiskā kaitējuma gadījumā nav iespējams izmērīt naudā aizskāruma kaitīgās sekas.⁵⁷³

Juridiskajā literatūrā norādīts, ka pareizāk būtu lietot terminu „*kompensēt*”, „ *nolīdzināt*”, pašu kompensāciju apzīmējot ar terminu “*sāpju nauda*”,⁵⁷⁴ kā arī jaunākajā tiesību doktrīnā piedāvāta termina “mierinājuma maksa” izmantošana.⁵⁷⁵ Kā vienu no iespējam varētu apsvērt terminu “*atlīdzība, atlīdzināšana, atlīdzināt*” vietā lietot “*kompensācija, kompensēšana, kompensēt*”, jo kompensēšana ir terminoloģiski plašāks formulējums, kas var aptvert gan mantiska kaitējuma, gan nemantiska kaitējuma seku novēršanu vai atsvēršanu.

Nevar piekrist tam, ka termins “*kompensēšana*” saturiski pilnībā atbilst terminam “*atlīdzināšana*”, un tādēļ tas nemantiskā kaitējuma kontekstā ir neprecīzs,⁵⁷⁶ jo termins “*kompensācija*” nozīmē “*atlīdzināt; atmaksāt; atsvērt*”.⁵⁷⁷ “*Kompensēt kaitējumu*” var tādēļ tikt lietots attiecībā uz cietušajam radīta mantiska kaitējuma novēršanu, kā arī lai atsvērtu cietušā sāpes un ciešanas sakarā ar tā tiesību aizskārumu, sniedzot aizskāruma sekām atbilstošu apmierinājumu naudā.⁵⁷⁸ “*Kompensēšana*” ne tikai norāda uz mantiska ekvivalenta došanu mantiska kaitējuma personai gadījumā, bet arī uz naudas summas “*sakarā ar*” radīto kaitējumu maksāšanu. Tieši vārda “*kompensācija*” ekvivalents angļu valodā - “*compensation*” izmantots, lai apzīmētu apmierinājuma sakarā ar nemantisku kaitējumu sniegšanu personai Kopējā modeļa Sestās grāmatas 6:204.pantā,⁵⁷⁹ kā arī Eiropas deliktu tiesību principu 10:301.panta pirmajā

⁵⁷³ *Torgāns K.* Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 180.lpp., *Bitāns A.* Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 61.lpp., Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitejuma%20atlidzinasa_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2016.].

⁵⁷⁴ *Torgāns K.* Saistību tiesības II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 269.-270.lpp.

⁵⁷⁵ *Torgāns K.* Mierinājuma naudas noteikšanas pamats un apmērs. *Augstākās tiesas biļetens*, 2014.gada aprīlis, Nr.8, 30.lpp.

⁵⁷⁶ Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitejuma%20atlidzinasa_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2016.].

⁵⁷⁷ Akadēmiskā terminu datubāze. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=kompens%C4%93t&list=kompens%C4%93t&lang=LV>, [skatīts: 02.03.2016.].

⁵⁷⁸ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.113.

⁵⁷⁹ Injury as such is to be compensated independent of compensation for economic or non-economic loss. VI.-6:204. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.02.2016.].

daļā.⁵⁸⁰ Doktrīnā piedāvātais, bet ne vēl plaši izplatītais formulējums “*mierinājuma maksa*”, “*mierinājuma nauda*” un “*apmierinājuma došana*”⁵⁸¹ attiecināms uz personai nodarīto nemantisko kaitējumu, savukārt termins “*kompensācija*” var tikt lietots gan attiecībā uz mantisku, gan nemantisku kaitējumu.

Attiecībā uz terminu “*morālais kaitējums*” tiesību doktrīnā norādīts, ka vārds “*morāls*” ir svešvārds, kas saprotams kā tāds, kas saistīts ar morāli, morāles normām atbilstīgs, saistīts ar cilvēku garīgo dzīvi, kā arī kritiski vērtēta šāda termina izmantošana.⁵⁸² Vācu valodā lietots apzīmējums *Immaterieller Schaden*, kas nozīmē “*nemantiskais kaitējums*”, bet Francijā – apzīmējums “*le dommage moral*” vai “*le préjudice moral*”, kas ir saturiski tuvāks Latvijā lietotajam terminam “*morālais kaitējums*”, neaptverot citus nemantiskā kaitējuma veidus.⁵⁸³ Kopējā modelī lietots termins “*non-economic loss*”, kas apzīmē sāpes, ciešanas un dzīves kvalitātes samazinājumu,⁵⁸⁴ bet Eiropas deliktu tiesību principos lietots apzīmējums “*non-pecuniary damage*”, kas apzīmē personas ciešanas un negatīvās sekas attiecībā uz personas fizisko un garīgo veselību.⁵⁸⁵

Latvijas tiesībās un tiesu praksē ar terminu “*morālais kaitējums*”, kas skaidrots Civillikuma 1635.panta otrajā daļā, nereti tiek apzīmēts kompensējamais nemantiskais kaitējums kopumā, tādējādi paplašinot minētā termina izpratni. Saskaņā ar Civillikuma 1635.panta otro daļu ar morālo kaitējumu saprot fiziskas vai garīgas ciešanas, kas izraisītas ar neatļautas darbības rezultātā nodarītu cietušā nemantisko tiesību vai nemantisko labumu aizskārumu. Taču iepriekš minētajos normatīvajos aktos ar morālo kaitējumu nereti tiek apzīmēts daudz plašāka veida kaitējums, kura galvenā pazīme ir tā, ka šis kaitējums nav mantiski novērtējams un ka tas personai radīts tās tiesību, tiesisko interešu vai labumu prettiesiska aizskāruma rezultātā.⁵⁸⁶ Taču ne visos personas tiesību, aizsargājamo tiesisko interešu vai labumu aizskāruma gadījumos, kad personai var būt tiesības saņemt nemantiskā kaitējuma kompensāciju jeb mierinājuma maksu, personai rodas sāpes un ciešanas. Tas

⁵⁸⁰ Non-pecuniary damage can also be the subject of compensation for persons having a close relationship with a victim suffering a fatal or very serious non-fatal injury. Art. 10:301 (1). Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.02.2016.].

⁵⁸¹ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 487.lpp.

⁵⁸² Torgāns K. Mierinājuma naudas noteikšanas pamats un apmērs. *Augstākās tiesas biļetens*, 2014.gada aprīlis, Nr.8, 30.lpp., Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 158.lpp.

⁵⁸³ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.362-363.

⁵⁸⁴ VI.-2:101(4)(b). Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.02.2016.].

⁵⁸⁵ Art.10:301 (3). Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.02.2016.].

⁵⁸⁶ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.172, Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.363, Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.113.

savukārt ļauj secināt, ka Civillikuma 1635.panta otrajā daļā nostiprinātā morālā kaitējuma izpratne nepilnīgi atspoguļo visu to nemantisko kaitējumu, kas personai tās aizskāruma gadījumā var rasties un kas atbilstoši Latvijas normatīvajiem aktiem ir kompensējams. Piemēram, tiesību doktrīnā analizēts jautājums par tādas personas tiesībām uz nemantiskā kaitējuma kompensāciju, kura kaitējuma nodarīšanas brīdī atradusies vai aizskāruma brīdī nonākusi bezsamaņas stāvoklī un nav varējusi izjust nekādas sāpes vai ciešanas, secinot, ka Eiropas valstu tiesu praksē parasti šādos gadījumos tik un tā tiek atzītas personas tiesības uz kompensāciju sakarā ar tai objektīvi radīto miesas bojājumu.⁵⁸⁷ Jāuzsver, ka arī veselības aizskārums nemantiskās sekas, kuru negatīvā ietekme novērojama ilgstošā laika periodā, jānošķir no sāpēm un ciešanām, kuras rodas ar pašu veselības aizskārums brīdī. Līdz ar to terminoloģiskai noteiktībai jēdziens “*morālais kaitējums*” nebūtu attiecināms uz paliekošu kaitējumu veselībai, ko savukārt aptver nemantiskā kaitējuma jēdziens.⁵⁸⁸ Ar terminu “*nemantiskais kaitējums*” ir saprotams plašāks mantiski nenovērtējamo un kompensējamo negatīvo personas aizskārums rezultātā radīto seku loks, salīdzinot ar Civillikuma 1635.panta otrajā daļā norādītajām, un faktiski izjustas sāpes un ciešanas nav vienīgais priekšnoteikums nemantiskā kaitējuma kompensācijas piedziņai saskaņā ar Latvijas tiesībām.

Tiesību doktrīnā norādīts, ka likumdevējs, reducējot kompensējamo nemantisko kaitējumu uz personas sāpēm un ciešanām, vēlēties novērst prasību celšanu un kompensācijas noteikšanu par jebkuru personas apgrūtinājumu vai tai radītajām neērtībām.⁵⁸⁹ Tomēr, iespējams, pamatotāka būtu tāda kritērija ieviešana, kas palīdzētu nošķirt kaitējumu, kas var būt par pamatu civiltiesiskajai atbildībai un sakarā ar ko personai būtu piešķiramas tiesības saņemt nemantiskā kaitējuma kompensāciju. Kopējā modeļa Sestās grāmatas 6:102.pantā ietverts *de minimis* princips, atbilstoši kuram nebūtisks kaitējums nav jāievēro, un šādā gadījumā arī tiesības uz kompensāciju cietušajam nerodas.⁵⁹⁰ Minētā principa pamatā ir apsvērums, ka personām ikdienā var nereti būt jāsaskaras ar neērtībām, nenozīmīgiem tiesību ierobežojumiem, un personu tiesības prasīt kompensāciju sakarā ar nenozīmīgu aizskārums vai neērtību radīšanu var tikt ierobežotas.⁵⁹¹ Ja nodarītais personas aizskārums un tā sekas ir nenozīmīgas, tad personas var tiesības uz kompensācijas sakarā ar radīto kaitējumu piedziņu izmantot

⁵⁸⁷ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.365-366.

⁵⁸⁸ Kubilis J. Cēloniskais sakars, nodarot nemantisku kaitējumu veselībai. Latvijas Universitātes Žurnāls "Juridiskā zinātne" Nr.4. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 85.lpp.

⁵⁸⁹ Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitejuma%20atlidzinasa_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2015.].

⁵⁹⁰ VI.-6:102. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁵⁹¹ Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.927.

ļauņprātīgi, kas norāda uz iespējami atbildīgo personu aizsardzības nepieciešamību un, iespējams, attaisno zināmu ierobežojumu noteikšanu šādās situācijās. Svarīgs apsvērums attiecībā uz aizskāruma un to seku nozīmīguma vērtēšanu nav ekonomiskie apsvērumi, bet gan aizskāruma ietekme uz personu.⁵⁹² Galvenokārt kaitējuma būtiskuma vērtēšanā būtu jāņem vērā personas aizskāruma radītās sekas un to smagums. Piemēram, neērtībām sakarā ar īslaicīgas lietas lietošanas iespējas zudumu vai citām ar zināmiem ierobežojumiem saistītām un tiem sekojošām personas negatīvām emocijām ne vienmēr vajadzētu būt par pamatu morālā kaitējuma kompensācijas piedziņai. Radītā nemantiskā kaitējuma būtiskums kā priekšnoteikums kompensācijas piedziņai norādīts Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 9.pantā, atbilstoši kuram ar morālo kaitējumu saprotams tāds kaitējums, ko izraisījis būtisks šīs personas tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu prettiesisks aizskārums.⁵⁹³ Arī Latvijas tiesu praksē norādīts, ka “*Ne katras sadzīviska rakstura neērtības, piemēram, ūdens padeves atvienošana prasītājai piederošā dzīvokļa vannas istabā, ir pamats atlīdzības par morālo kaitējumu piedziņai.*”⁵⁹⁴ Uz to, ka celtajās prasībās par kompensācijas piedziņu sakarā ar personai radītām neērtībām un citām negatīvajām sekām, nav pierādīts kompensējama nemantiskā kaitējuma nodarīšanas fakts, norādīts arī citās lietās.⁵⁹⁵ Tādējādi papildus saskaņā ar Civillikuma 1635.panta trešo daļu noteiktajiem gadījumiem, kad nemantiskais kaitējums ir jāpierāda, kaitējuma būtiskums kā kritērijs varētu būt izmantojams, lai norobežotu gadījumus, kad personai nodarīts nemantiskais kaitējums, no situācijām, kad personai radītās neērtības un apgrūtinājumi nav tādi, kuri varētu attaisnot tiesiski aizsargājamu interesi saņemt kompensāciju sakarā ar tām. Līdz ar to Civillikuma 1635.panta kontekstā ar kompensējamu morālo kaitējumu būtu jāsaprot visa veida negatīvās sekas, tostarp sāpes, ciešanas un dzīves kvalitātes samazinājums, kas izraisītas ar neatļautas darbības rezultātā nodarītu cietušā tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskāruma rezultātā, kuras nav mantiski novērtējamas un kuras nav nebūtiskas un nenozīmīgas.

Tiesu praksē un doktrīnā nav vienotas pieejas jautājumam, vai atbilstoši Civillikuma 2349.pantam piedzenamā kompensācija noteicama sakarā ar personai radīto morālo kaitējumu Civillikuma 1635.panta otrās daļas izpratnē vai sakarā ar cita veida nemantisko kaitējumu, kura nodarīšanas gadījumā personai ir tiesības saņemt kompensāciju, pierādot šajā pantā norādītus

⁵⁹² Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.928.

⁵⁹³ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 17.jūnijs, Nr.96 (3254).

⁵⁹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013.gada 15.septembra spriedums lietā Nr.SK-26/2013.

⁵⁹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 27.septembra spriedums lietā Nr.SK-309/2012, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2010.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.SK-94/2013.

īpašus priekšnoteikumus. Cietušā tiesības uz morālā kaitējuma kompensāciju vispārīgi nav bijušas noteiktas Civillikumā līdz 2006.gada 1.martā stājās spēkā Civillikuma 2006.gada 26.janvāra grozījumi. Atbilstoši Civillikuma 3.panta noteikumiem tiesiskajām attiecībām, kas radušās pirms 2006.gada 1.marta, kad stājās spēkā Civillikuma 1635.panta grozījumi, normatīvais regulējums, ciktāl tas nosaka tiesības saņemt morālā kaitējuma kompensāciju, nav piemērojams.⁵⁹⁶ Atbilstoši tiesu prakses atziņām minētais apsvērums tomēr neierobežo cietušā tiesības prasīt kaitējuma kompensāciju, pamatojoties uz Satversmes 92.panta trešo teikumu.⁵⁹⁷ Minētajā normā noteiktā atbilstīgā atlīdzinājuma saturu skaidrojusi Satversmes tiesa, norādot, ka tam ir kompensācijas, samierināšanas, kā arī vispārējās un speciālās prevencijas funkcija, kuru mērķis ir panākt efektīvu taisnīguma atjaunošanu un pamattiesību aizsardzību.⁵⁹⁸

Neatkarīgi no tā, ka grozījumi, ar kuriem Civillikuma 1635.pantā tika nostiprinātas tiesības prasīt kompensāciju sakarā ar personai nodarītu morālo kaitējumu, stājās spēkā vienīgi 2006.gada 1.martā, cietušā tiesības uz Civillikuma 2349.pantā noteikto nemantiskā kaitējuma kompensāciju sakarā ar personas sakropļojumu vai izķēmojumu ir bijušas noteiktas Civillikumā jau tā sākotnējā 2349.panta redakcijā, kura, to būtiski nemainot, pārņemta no Vietējo likumu kopojuma III daļas 4555.pantā.⁵⁹⁹ Civillikuma 2349.pantā noteiktais kaitējums personai ir uzskatāms par nemantisko kaitējumu, sakarā ar ko personai bijušas tiesības saņemt kompensāciju pirms minēto grozījumu Civillikumā, paplašinot Civillikuma 1635.panta tvērumu, spēkā stāšanās. Civillikuma 2349.pantā vēsturiski ir bijusi ietverta arī piebilde, saskaņā ar kuru, nosakot kompensāciju, ja izķēmoda sieviešu dzimuma persona, tad sevišķi jāņem vērā, vai viņai ar to nav apgrūtināta izdevība iedoties laulībā. Minētā piebilde tika izslēgta no Civillikuma 2349.panta ar Civillikuma 2006.gada 26.janvāra grozījumiem.

No Civillikuma 2349.panta izriet, ka nemantiskā kaitējuma kompensāciju sakarā ar personas sakropļojumu un izķēmojumu ir tiesīga saņemt persona, kurai veselības aizskāruma gadījumā nodarīts sevišķs kaitējums, kura konstatēšana ir priekšnoteikums kompensācijas noteikšanai. Par sakropļojumu un izķēmojumu ir uzskatāms attiecīgi tāds funkcionāls vai estētisks ķermeņa bojājums, kas nodarīts personas veselības aizskāruma rezultātā un saistīts ar

⁵⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 15.novembra spriedums lietā Nr.SK-662/2006, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 9.februāra spriedums lietā Nr.SK-56, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.SK-485/2011.

⁵⁹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.SK-12/2009, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.SK-485/2011.

⁵⁹⁸ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01 „Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajam teikumam”.

⁵⁹⁹ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 525.lpp.

paliekošām negatīvām sekām, piemēram, personas ilgstošu diskomfortu, kustību ierobežojumiem un ikdienas un sabiedriskās dzīves ierobežojumiem, kuri personai rodas neatgriezeniski vai ilgstošā laika periodā. Minētās sekas tādējādi ir uzskatāmas par kaitīgākām sekām nekā fiziskās vai garīgās ciešanas, kas radītas ar prettiesiskas rīcības rezultātā nodarītu personas nemantisko tiesību vai nemantisko labumu aizskārums jeb morālo kaitējumu atbilstoši Civillikuma 1635.panta otrajā daļā ietvertajai definīcijai. Arī tiesu praksē norādīts, ka *“Lai konstatētu, ka miesas bojājumiem ir Civillikuma 2349.pantā paredzētās sekas [...] nepieciešams noskaidrot un izvērtēt personai nodarīto miesas bojājumu raksturu, ietekmi uz cilvēka organismu, tā funkcionēšanu un citus būtiskus faktoros. [...] priekšnoteikums minētās normas piemērošanai ir nevis pats miesas bojājumu nodarīšanas fakts, bet gan neatgriezeniskās sekas.”*⁶⁰⁰

No vienas puses, var uzskatīt, ka Latvijas deliktu tiesību kontekstā ar sakropļojumu vai izķēmojumu nav jāsaprot morālais kaitējums Civillikuma 1635.panta izpratnē. Uz to norāda arī tiesu prakse, atbilstoši kurai tiek atsevišķi noteikta kompensācija par personai nodarīto morālo kaitējumu un kompensāciju par sakropļojumu vai izķēmojumu.⁶⁰¹ Taču, no otras puses, var piekrist tiesību doktrīnā norādītajam, ka saskaņā ar spēkā esošo normatīvo regulējumu nebūtu nosakāma atsevišķi kompensācija par sakropļojumu vai izķēmojumu un morālo kaitējumu.⁶⁰² Doktrīnā uzsvērts, ka tiesa nolēmuma motīvu daļā var norādīt apsvērumus, ka, piemēram, nodarījuma rezultātā kaitīgās sekas ir iestājušās gan sakropļojuma, gan arī fizisku sāpju vai garīgu ciešanu veidā, taču sakarā ar to ir nosakāma viena kompensācijas summa par nemantisko kaitējumu.⁶⁰³ Arī Anglijā un Vācijā netiek noteikta kompensācija sakarā ar dažāda veida nemantisko kaitējumu atsevišķi, bet visi personai nodarīto kaitējumu ietekmējošie apsvērumi tiek ņemti vērā, nosakot vienu kopējo kompensāciju.⁶⁰⁴ Tādēļ, lai arī ar morālā kaitējuma jēdzienu atbilstoši pastāvošajam regulējumam nevar aptvert Civillikuma 2349.pantā noteikto kaitējumu, tomēr personas sakropļojums un izķēmojums kā īpaša veida smagāks kaitējums, salīdzinot ar personas sāpēm un ciešanām Civillikuma 1635.panta otrās daļas kontekstā, ir ņemams vērā, vērtējot personai nodarīto nemantisko kaitējumu kopumā un nosakot kompensācijas apmēru. Lai arī atbilstoši spēkā esošajam normatīvajam regulējumam nav iespējams skaidri secināt, ka būtu pamats noteikt vienotu kompensāciju par morālo kaitējumu

⁶⁰⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 6.septembra spriedums lietā Nr.SK-462.

⁶⁰¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 9.februāra spriedums lietā Nr.SK-56/2011, Augstākās tiesas Senāta rīcības sēdes 2011.gada 17.novembra lēmums lietā Nr.SK-627/2011.

⁶⁰² Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitejuma%20atlidzinasa_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2015.].

⁶⁰³ *Ibid.*

⁶⁰⁴ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.363.*

un personas sakropļojumu vai izķēmojumu, tomēr, paplašinot Civillikuma 1635.panta otrajā daļā nostiprināto morālā kaitējuma izpratni, būtu atbilstoši pielāgojams arī Civillikuma 2349.pants, kurā noteiktās personas veselības aizskārums sekas būtu vērtējamās kopsakarā ar visu citu personai radīto un mantiski nenovērtējamo kaitējumu. Ievērojot minēto, Civillikuma 2349.pants būtu izsakāms šādā redakcijā: “*Ja miesas bojājuma rezultātā personas ķermenim radīti smagi vai pastāvīgi funkcionāli traucējumi vai ķermeņa mīksto audu paliekoši estētiski bojājumi, tad tas papildus ņemams vērā, nosakot morālā kaitējuma kompensāciju pēc tiesas ieskata.*”

Ievērojot minēto, par nemantisko kaitējumu var uzskatīt tās personas tiesību, tiesisko interešu un labumu aizskārums rezultātā radītās negatīvās sekas, kuras nav mantiski novērtējamās un kuru negatīvo ekonomisko efektu nav iespējams noteikt. Kā norādīts arī doktrīnā, par morālo kaitējumu atbilstoši spēkā esošajam regulējumam būtu uzskatāma tikai daļa no visa mantiski nenovērtējamā un kompensējamā kaitējuma, kas personai var rasties tās tiesību, tiesisko interešu un labumu aizskārums gadījumā.⁶⁰⁵ Līdz ar to Civillikuma 1635.pantā nostiprinātā morālā kaitējuma izpratne būtu paplašināma, minētajā tiesību normā nostiprinot, ka ar terminu “*morālais kaitējums*” ir jāsaprot jebkāds personai nodarīts nemantiskais kaitējums, kas atbilstoši normatīvajiem aktiem ir kompensējams un kas aptver daudz plašākas tiesību aizskārums negatīvās sekas, piemēram, sakropļojumu un izķēmojumu, dzīves kvalitātes samazinājumu, paliekošus veselības traucējumus, personas spēju un iespēju zudumu, sabiedriskās dzīves ierobežojumus utt. Speciālajās normās noteiktais, paredzot personu tiesības uz šāda kaitējuma kompensēšanu un regulējot sevišķus gadījumus, kad kompensāciju sakarā ar mantiski nenovērtējama un kompensējama kaitējuma radīšanu cietušajam ir tiesības saņemt, tādējādi nenonāktu pretrunā ar Civillikuma 1635.panta otrajā daļā nostiprināto kaitējuma izpratni. Alternatīvs variants būtu jauna termina “*nemantiskais kaitējums*” ietveršana likumā, kas attiecīgi aptvertu jebkādas mantiski nenovērtējamās un kompensējamās personas tiesību aizskārums rezultātā radītās negatīvās sekas, līdzās terminam “*morālais kaitējums*”, ar ko saprotamas fiziskas vai garīgas ciešanas, kā tas izriet no spēkā esošās Civillikuma 1635.panta otrās daļas redakcijas.

4.5.2. Nemantiskā kaitējuma vērtēšana un kompensācijas noteikšana

Tiesību uz nemantiskā kaitējuma kompensēšanu normatīva nostiprināšana nodrošina to tiesību, interešu vai labumu aizsardzību, kuras attiecīgajā tiesību sistēmā ir atzītas un kuru

⁶⁰⁵ *Bitāns A.* Tiesību attīstība nemantiskā kaitējuma jomā. *Jurista Vārds*, 2013.gada 3.decembris, Nr.49 (800).

aizskārums rada juridiski būtisku kaitējumu, kuru nav iespējams mantiski novērtēt.⁶⁰⁶ Tomēr, kā atzīts doktrīnā, lielā daļā Eiropas valstu tiesas ir piesardzīgākas, nosakot nemantiskā kaitējuma kompensācijas, salīdzinot ar mantiskā kaitējuma atlīdzībām, nevis tādēļ, ka personas mantiskās intereses būtu vērtējamas augstāk, bet tādēļ, ka nemantisko kaitējumu nereti ir grūtāk konstatēt un attiecīgi sarežģītāk ir noteikt kaitējumam adekvātu kompensāciju sakarā personai radīto nemantisko kaitējumu.⁶⁰⁷ Tomēr nebūtu pieļaujams, ka kaitējuma personas veselībai mantiskā nenovērtējamība varētu radīt cietušā tiesību un Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajā teikumā nostiprinātās konstitucionālās cilvēktiesību garantijas - tiesību uz atbilstīgu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā⁶⁰⁸ ierobežojumu. No kā izriet nepieciešamība meklēt veidus, kā katrā konkrētajā gadījumā izvērtēt radīto nemantisko kaitējumu un noteikt adekvātu kompensāciju jeb mierinājuma naudu. Lai arī mantiskā kompensācija par personai nodarītu miesas bojājumu rezultātā radītu nemantisko kaitējumu nevar kalpot par mērauklu miesas bojājumu mantiskai novērtēšanai, taču tai ir jābūt attiecīgajos apstākļos adekvātam, taisnīgam gandarījumam un apmierinājumam cietušajam, vienlaikus nodrošinot nepamatotu atbildīgo personu tiesību un tiesisko interešu neierobežošanu, samērīgu, paredzamu un salīdzināmu civiltiesiskās atbildības apmēru līdzīgos tiesību aizskāruma gadījumos.

Lai nodrošinātu metodoloģiski precīzu pieeju un līdzvērtīgu tiesisko risinājumu panākšanu salīdzināmos personu veselības aizskāruma gadījumos, būtu nepieciešams izmantot noteiktu kritēriju kopumu, kas ļautu tiesību piemērotājam lemt par nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmēru katrā atsevišķajā gadījumā. Atbilstoši apkopotajai tiesu praksei krimināllietās un civillietās secināms, ka piespriesto kompensāciju apmērs cietušajiem arī līdzīgos apstākļos var ievērojami atšķirties. Piemēram, gadījumos, kad personas atzītas par vainīgām tīša smaga miesas bojājuma nodarīšanā, par ko paredzēts sods saskaņā ar Krimināllikuma 125.panta pirmo daļu, piespriestās kaitējuma kompensācijas var atbilstoši tiesu praksei atšķirties pat vairāk nekā piecas reizes.⁶⁰⁹ Jānorāda arī, ka salīdzināmās lietās, kurās personas atzītas par vainīgām Krimināllikuma 126.panta pirmajā daļā, 130.panta pirmajā vai otrajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā, kā rezultātā nodarīti dažāda smaguma miesas bojājumi cietušajiem, piespriestie nemantiskā kaitējuma kompensāciju apmēri

⁶⁰⁶ Kubilis J. Civiltiesiskās atbildības par nemantisko kaitējumu miesas bojājumu gadījumā problēmjautājumi. *Jurista Vārds*, 2016.gada 12.jūlijs, Nr.28 (931).

⁶⁰⁷ Koziol H. *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.113.

⁶⁰⁸ *Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā*. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 148.-160.lpp.

⁶⁰⁹ Tiesu prakses apkopojums. Tiesu prakse par morālā kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā (Pielikums Nr.1). Pieejams:

http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/tiesu%20prakse%20moralais%20kaitejums_an.doc, [skatīts: 02.02.2016.].

ievērojami atšķiras.⁶¹⁰ Arī apkopotās tiesu prakses piemēri civillietās neliecina, ka šobrīd būtu jau izveidojusies stabila judikatūra attiecībā uz nemantiskā kaitējuma kompensāciju apmēriem noteiktu miesas bojājumu prettiesiskas nodarīšanas gadījumā un piesprieštie apmēri arī līdzīgās lietās var ievērojami atšķirties.⁶¹¹

Līdz ar to kompensācijas par nemantisko kaitējumu veselības aizskāruma gadījumā, kas nav izraisījis personas nāvi, noteikšanā būtu galvenokārt jābalstās uz veselības aizskāruma smaguma un seku vērtējumu atbilstoši zināmiem kritērijiem, kas palīdzētu līdzīgu tiesību aizskārumu gadījumā nonākt pie salīdzināma atbildīgo personu civiltiesiskās atbildības apmēra.

Civillikuma 1635.panta otrās daļas pēdējā teikumā minēti divi kritēriji, atbilstoši kuriem izvērtējams radītais kaitējums un noteicama kompensācija, proti, kaitējuma smagums un sekas, izmantojot Civillikuma 5.pantā noteikto metodoloģiju – tiesas ieskatu.⁶¹² Kaitējuma smagums raksturo seku kaitīguma pakāpi, plašumu, dziļumu un nozīmību, savukārt kaitējuma sekas attiecas uz kaitējuma ilgstošo, negatīvo rezultātu, kas var ietekmēt personu ilgstoši pēc prettiesiskās rīcības veikšanas. No minētā izriet, ka personas veselības aizskāruma gadījumos pēc civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu konstatēšanas tiesību piemērotāja uzdevums ir, ciktāl tas ir iespējams, izvērtēt kaitējuma smagumu, uz ko var norādīt veselības aizskāruma gadījumā radīto miesas bojājumu veids, raksturs, izjustās sāpes, kā arī miesas bojājumu radītās sekas, to ilgums, novēršamība un ietekme uz personas turpmāko dzīves kvalitāti, sociālo integrēšanos utt. Šajā gadījumā nebūtu jāņem vērā kaitējuma seku ietekme uz darba spējām, jo sakarā ar darba spēju ierobežojumiem vai zudumu nosakāma īpaša kompensācija atbilstoši Civillikuma 2347.panta pirmajai daļai un 2348.panta noteikumiem. Papildus minētajiem, protams, nav izslēgta arī citu apsvērumu vērtēšana, vadoties no tiesas ieskata.

Atbilstoši Eiropas deliktu tiesību principu 10:301.panta otrajai daļai, vērtējot nemantisko kaitējumu, piedāvāts ņemt vērā nodarījuma smagumu, ilgumu un sekas, bet kaitējuma radītāja vainas pakāpe būtu jāņem vērā tikai tad, ja tas ievērojami ietekmējis nodarījumu cietušajam, kā arī minētā panta pirmajā daļā norādīts, ka vērtējams ir arī aizskarto tiesību (tiesisko interešu, labumu) aizsardzības apmērs,⁶¹³ kas ir saistīts ar šo interešu nozīmīgumu katrā tiesību sistēmā. Doktrīnā norādīts, ka kaitējuma smagums, ilgums un sekas ir trīs galvenie kritēriji, kas atspoguļo nemantisko kaitējumu personai, tomēr izņēmuma

⁶¹⁰ Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitejuma%20atlidzinasa_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2016.].

⁶¹¹ *Ibid.*

⁶¹² *Opss L.* Civillikuma 5.pants. Rīga: [B. i.], 1938, 16.-18.lpp., *Bitāns A.* Senāta loma Civillikuma 5.panta piemērošanā. *Jurista Vārds*, 2004.gada 27.jūlijs, Nr.28 (333), *Bitāns A.* Senāta loma Civillikuma 5.panta piemērošanā. *Jurista Vārds*, 2004.gada 3.augusts, Nr.29 (334).

⁶¹³ Art.10:301. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.02.2016.].

gadījumos var būt arī citi apstākļi vai apsvērumi, kas jāņem vērā.⁶¹⁴ Doktrīnā norādīts uz nepieciešamību vērtēt arī aizskāruma apstākļus, sāpes un ciešanas, kuras cietušais izjutis aizskāruma laikā, ārstēšanās procesa ilgumu un sarežģītību, kādus miesas bojājumus cietušais ir guvis, kādas sekas gūtais miesas bojājums ir cietušajam radījis un kā šīs sekas ir ietekmējušas un prezumējami ietekmēs cietušā dzīves kvalitāti nākotnē.⁶¹⁵ Latvijas tiesību doktrīnā norādīts arī uz nepieciešamību, nosakot kompensāciju sakarā ar personai radīto nemantisko kaitējumu, ņemt vērā, kā tā sniegtu cietušajam tā dzīves veidam, nākotnes perspektīvām un interesēm atbilstošu mierinājumu.⁶¹⁶

Kādā lietā Augstākā tiesa norādījusi, ka, jāņem vērā, pirmkārt, cik nozīmīgas ir aizskartās tiesības un ar likumu aizsargātās intereses, otrkārt, aizskāruma smagums, treškārt, atbildīgās personas vainas pakāpe, ceturtkārt, paša prasītāja rīcība, piektkārt, kaitējuma radīto seku neatgriezeniskums, kā arī citi apstākļi, kuriem var būt nozīme morālā kaitējuma taisnīgas kompensācijas noteikšanā.⁶¹⁷ Atbildīgās personas vainas pakāpe nebūtu uz kompensācijas noteikšanu par miesas bojājumu nodarīšanas rezultātā personai radīto nemantisko kaitējumu attiecināms kritērijs, jo atbildīgās personas vainas pakāpe nav pati par sevi saistīta ar cietušajam radītā kaitējuma smagumu vai sekām. Vācijā tiesas, nosakot kaitējuma kompensācijas apmēru, ņem vērā tādus kritērijus kā cietušās personas vecumu, apgrūtinātu iespēju iedoties laulībā,⁶¹⁸ profesijas izvēles ierobežojumus, apgrūtinājumus nodarboties ar sportu vai citiem brīvā laika pavadīšanas veidiem, personības izmaiņas, maņu zudumu, nākotnē iespējamās komplikācijas, neauglību, psiholoģiskās sekas un citus kritērijus.⁶¹⁹

No minētā izriet, ka ir iespējams un vēlams izmantot visplašāko uz cietušajam nodarīto nemantisko kaitējumu veselības aizskāruma gadījumā attiecināmo objektīvo kritēriju loku, jo tas var palīdzēt pēc iespējas precīzāk novērtēt attiecīgajā situācijā radīto kaitējumu un padarīt taisnīgāku un radītajam kaitējumam adekvātāku nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmēru.

⁶¹⁴ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.175.

⁶¹⁵ *Markesinis B., Coester M., Alpa G., Ullstein A, eds.* Compensation for Personal Injury in English, German and Italian Law. A comparative outline. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p.50.

⁶¹⁶ *Torgāns K.* Mierinājuma naudas noteikšanas pamats un apmērs. *Augstākās tiesas biļetens*, 2014.gada aprīlis, Nr.8, 32.lpp.

⁶¹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2014.gada 20.jūnija spriedumu lietā Nr.SK-0106-14.

⁶¹⁸ Jānorāda, ka Civillikuma 2349.pantā vēsturiski bija ietverta arī piebilde, nosakot, ka, ja izķemota sieviešu dzimuma persona, tad sevišķi jāņem vērā, vai viņai ar to nav apgrūtināta izdevība iedoties laulībā. Minētā piebilde tika izslēgta ar Civillikuma 2006.gada 26.janvāra grozījumiem.

⁶¹⁹ *Markesinis B., Coester M., Alpa G., Ullstein A, eds.* Compensation for Personal Injury in English, German and Italian Law. A comparative outline. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p.68-82.

4.5.2.1. Eiropas valstu regulējums un prakse

Kopumā Eiropas valstīs gan nemantiskā kaitējuma kompensāciju sakarā ar miesas bojājumu nodarīšanu noteikšanas metodoloģija, gan arī piespriesto nemantiskā kaitējuma kompensāciju apmēri ir atšķirīgi, kas ir saistīts gan ar atšķirīgiem procesuālajiem noteikumiem un tiesību sistēmas specifiku, tomēr par nepieciešamu uzskatāma būtu līdzīgu lietas iznākumu nodrošināšana līdzīgās lietās, ko, ievērojot tiesu praksi, liela daļa Eiropas valstu arī nodrošina.⁶²⁰

Salīdzinot dažādās valstīs piespriesto kompensāciju apmērus līdzīgu miesas bojājumu gadījumā, jāņem vērā cita starpā arī, ka dažādās tiesību sistēmās pastāv atšķirīga likumdevēja un tiesību piemērotāja pieeja, normatīvais regulējums un judikatūra nemantiskā kaitējuma kompensāciju piedziņā sakarā ar miesas bojājumu nodarīšanu, kā arī paralēli pastāv arī citi kompensējoši mehānismi (pabalsti, apdrošināšanas atlīdzības, citi kompensāciju veidi civiltiesiskās atbildības ietvaros), kas nodrošina zināma gandarījuma un mierinājuma gūšanu cietušajam sakarā ar tam nodarīto kaitējumu. Papildus pastāv arī vairāki citi apstākļi un apsvērumi, kas attiecīgās valsts tiesību piemērotājam liek uzskatīt piespriestās kompensācijas apmēru par normatīvajiem aktiem atbilstošu, taisnīgu un pamatotu. Līdz ar to kompensāciju apmēri paši par sevi var nebūt pietiekami, lai izdarītu secinājumus par attiecīgajā tiesību sistēmā nodrošināto cietušo tiesisko aizsardzības līmeni un lietas iznākuma taisnīgumu.

Kā norādīts doktrīnā, Vācijā un Anglijā nereti kompensāciju apmēri miesas bojājumu gadījumā mēdz būt relatīvi augstāki, bet Francijā – zemāki, taču Francijā nemantiskā kaitējuma kompensāciju nereti ir iespējams saņemt plašākam cietušo lokam veselības aizskāruma gadījumā.⁶²¹ Lai arī dažādās Eiropas valstīs līdzīgu personai nodarītu miesas bojājumu gadījumā nemantiskā kaitējuma kompensāciju apmēru mēdz ievērojami atšķirties, tomēr vienas tiesību sistēmas ietvaros salīdzināma kaitējuma gadījumā kompensācijām vajadzētu būt pēc iespējas līdzīgām.⁶²² Tiesību piemērotājam, nosakot kompensācijas apmēru, būtu vispirms jāvadās no attiecīgās tiesību sistēmas judikatūras, nevis ārvalstu tiesu prakses piemēriem.

Vācijā tiek regulāri publicēta un atjaunota t.s. *Schmerzensgeldtabellen*, kurā atspoguļoti piespriestie kaitējuma kompensācijas apmēri līdzīgās lietās.⁶²³ Tādējādi kompensāciju apmērus Vācijā tiesas nosaka, vadoties no līdzīgās lietās piespriestajiem kompensāciju apmēriem, kas

⁶²⁰ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.177.

⁶²¹ *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.364-365.

⁶²² *Koziol H*. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.114.

⁶²³ *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.363-364.

nodrošina vienlīdzīgu cietušo tiesisko aizsardzību salīdzināma kaitējuma gadījumos un veicina tiesisko noteiktību, kā arī izlīgumu noslēgšanu ārpus tiesas.⁶²⁴

Anglijā *Judicial Studies Board* izdod vadlīnijas, kas satur ieteicamos kompensāciju apmērus morālā kaitējuma noteikšanai veselības aizskāruma gadījumā.⁶²⁵ Šajās vadlīnijās norādītas aptuvenās kompensācijas summu robežas sakarā ar personai nodarītu kaitējumu veselībai. Piemēram, abu apakšējo kāju paralīzes (paraplēģija) gadījumā kompensācijas apmērs noteicams 320'000 – 470'000 Lielbritānijas mārciņu apmērā, ņemot vērā cietušā sāpes, emocionālo stāvokli, vecumu un sagaidāmo dzīves ilgumu, savukārt nelielas acs traumas gadījumā kompensācijas apmērs noteicams līdz 15'000 Lielbritānijas mārciņām.⁶²⁶

Anglijā līdzīgi kā Vācijā kompensācija sakarā ar miesas bojājumu ir noteicama, ņemot vērā visas personas aizskāruma rezultātā radītās negatīvās nemantiskās sekas, līdzīgi, kā to tiesību doktrīnā piedāvāts darīt arī Latvijā,⁶²⁷ no kā izriet, ka tiesību piemērotājam jāņem vērā visi apstākļi, kas raksturo personai radīto kaitējumu, nosakot kompensāciju apmēru atbilstoši tiesu praksē nostiprinātajām kompensāciju apmēru robežām salīdzināma kaitējuma gadījumos.⁶²⁸

Francijā tiesas ir izstrādājušas tabulas (vadlīnijas), atbilstoši kurām robežās no 1 līdz 100 tiek klasificētas radīto miesas bojājumu smagums sekas un kuras tiek izmantotas kompensācijas par nemantisko kaitējumu noteikšanā.⁶²⁹ Lai arī Francijā minētās tabulas nav ietvertas normatīvajā aktā, tās tiek plaši izmantotas, un tajās noteikto nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmērs parasti tiek noteikti robežās no 1'500 EUR vieglu miesas bojājumu gadījumā, bet līdz pat 70'000 EUR sevišķi smagu miesas bojājumu gadījumā, taču praksē nemantiskā kaitējuma kompensāciju apmērs parasti nepārsniedz 50'000 EUR.⁶³⁰

Spānijā arī pastāv noteiktas skalas (*Baremo*), atbilstoši kurām tiek precīzi novērtēts personai nodarīto miesas bojājumu smagums un sekas, kas tiek veikts ar medicīniskās

⁶²⁴ *Markesinis B., Coester M., Alpa G., Ullstein A, eds.* Compensation for Personal Injury in English, German and Italian Law. A comparative outline. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p.67.

⁶²⁵ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.363-364.

⁶²⁶ Guidelines for the Assessment of General Damages in Personal Injury Cases in Northern Ireland. Pieejams: <http://www.jsbni.com/Publications/personal-injury-guide/Pages/default.aspx>, [skatīts: 04.04.2016.].

⁶²⁷ Kā norādīts tiesu praksē apkopojumā par morālā kaitējuma kompensēšanu civillietās, nav atbalstāma tendence, kas vērojama tiesu praksē, ka atlīdzību nosaka gan par sakropļojumu vai izķēmojumu, gan arī vēl par morālo kaitējumu. Izvērtējot atlīdzības par morālo kaitējumu apmēru, tiesa nolēmuma motīvu daļā var norādīt apsvērumus, ka, piemēram, nodarījuma rezultātā kaitīgās sekas ir iestājušās gan sakropļojuma, gan arī fizisku sāpju un/vai garīgu ciešanu veidā, taču rezolutīvajā daļā ir nosakāma viena atlīdzības summa par morālo (nemantisko) kaitējumu. Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014, 106.lpp. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitejuma%20atlidzinasa_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2016.].

⁶²⁸ A Comparison of Compensation for Personal Injury Claims in Europe. (General Re Corporation, January 2014). Pieejams: <http://www.genre.com/knowledge/publications/claimsfocus-pc-201309-en.html?articleid=240163141>, [skatīts: 02.02.2016.].

⁶²⁹ *Ibid.*

⁶³⁰ *Ibid.*

ekspertīzes palīdzību, un noteikta kaitējuma kompensācija ceļu satiksmes negadījumos cietušajām personām.⁶³¹ Atšķirībā no Francijas Spānijā tabulas, atbilstoši kurām izvērtējams personai nodarītais kaitējums un noteicama kompensācija, ir ietvertas likumā un ar grozījumiem, kuri stājās spēkā 2016.gada 1.janvārī, tika ieviesta reforma kaitējuma kompensāciju noteikšanas sistēmā, nosakot dažādus kritērijus, kas tiesību piemērotājam jāvērtē, nosakot kompensāciju apmērus, padarot līdzšinējo sistēmu elastīgāku.⁶³² Piemēram, personai nodarīta paliekoša kaitējuma gadījumā nodarītais kaitējuma smagums un sekas tiek novērtēts punktu sistēmā, kur 100 punkti ir maksimums, ņemot vērā dažādus apstākļus un apsvērumus, un pēc tam atbilstoši noteiktai formulai tiek aprēķināts kompensācijas apmērs, kas īpašu kaitējuma seku vai smaguma dēļ var tikt palielināts līdz 25%, ievērojot samērīgumu.⁶³³ Minētās tabulas (*Baremo*) paredzēts pārskatīt katru gadu, taču jau šobrīd tiek prognozēts, ka ar īstenoto kompensāciju noteikšanas mehānisma reformu kompensāciju par nemantisko kaitējumu miesas bojājumu gadījumā apmēri varētu pieaugt par 35%.⁶³⁴

Itālijā savukārt kompensācija tiek noteikta, ņemot vērā gan personas veselībai nodarīto kaitējumu, kas saistīts ar paliekošiem vai īslaicīgiem veselības traucējumiem (*danno biologico*), kompensācijas apmēru vērtējot atbilstoši noteiktām vadlīnijām (tabulām), gan morālo kaitējumu (*danno morale*).⁶³⁵ Itālijas Augstākās tiesas (*Corte di Cassazione*) praksē gan atzīts, ka par visu personai radīto nemantisko kaitējumu nosakāma viena kompensācijas summa.⁶³⁶ Itālijas Augstākā arī tiesa atzinusi, ka, balstoties uz tiesu praksi, izstrādātās tabulas, var tikt ņemtas vērā, nosakot nemantiskā kaitējuma apmēru.⁶³⁷ Minētās tabulas paredz iespēju tiesai līdz noteiktam procentuālam apmēram (25% smagu miesas bojājumu gadījumā) palielināt kompensācijas apmēru, ja prasītājs tam pierāda atbilstošu pamatu.⁶³⁸

Nīderlandes Augstākā tiesa (*Hoge Raad*) uzsvērusi, ka tiesas pienākums ir ņemt vērā tiesu praksē piespriestos kompensāciju apmērus līdzīgās lietās, vadoties no apkopotās un

⁶³¹ A Comparison of Compensation for Personal Injury Claims in Europe. (General Re Corporation, January 2014). Pieejams: <http://www.genre.com/knowledge/publications/claimsfocus-pc-201309-en.html?articleid=240163141>, [skatīts: 02.02.2016.].

⁶³² The New Baremo and Its Impact on the Insurance Industry: Reform of Spain's Injury Claims Assessment. (General Re Corporation, April 2016). Pieejams: <http://www.genre.com/knowledge/publications/cmint16-2-en.html>, [skatīts: 30.04.2016.].

⁶³³ *Ibid.*

⁶³⁴ Spanish Damages for Road Accident Cases to Increase by up to 50% (Penningtons Manches, 24 April 2015). Pieejams: <http://www.penningtons.co.uk/news-publications/latest-news/spanish-damages-for-road-accident-cases-to-increase-by-up-to-50/>, [skatīts: 02.02.2016.].

⁶³⁵ *Markesinis B., Coester M., Alpa G., Ullstein A, eds.* Compensation for Personal Injury in English, German and Italian Law. A comparative outline. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p.82-96.

⁶³⁶ *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. (eds).* Digest of European Tort Law, Vol 2: Essential Cases on Damage. Berlin: de Gruyter, 2011, p.538-541.

⁶³⁷ A Comparison of Compensation for Personal Injury Claims in Europe. (General Re Corporation, January 2014). Pieejams: <http://www.genre.com/knowledge/publications/claimsfocus-pc-201309-en.html?articleid=240163141>, [skatīts: 02.02.2016.].

⁶³⁸ *Ibid.*

pieejamās tiesu praksē piespriesto kompensāciju apmēriem, kas katrus trīs gadus tiek publicēti, nosakot nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmēru, kā arī tiesa var ņemt vērā arī citās valstīs līdzīgās lietās piespriesto kompensāciju apmērus.⁶³⁹

Kā redzams no Eiropas valstu atšķirīgā regulējuma un prakses, ļoti būtiska nozīme, izvērtējot personai nodarīto miesas bojājumu smagumu un sekas un nosakot kompensāciju sakarā ar personai radīto kaitējumu, ir noteiktu kritēriju un metodoloģijas izmantošanai, kā arī līdzīgos gadījumos tiesu praksē noteikto kompensāciju summu apmēriem, kas nodrošina vienlīdzīgu tiesisko attiecību vērtējumu salīdzināmos gadījumos.

4.5.2.2. Latvijas tiesu prakse un tās iespējamie uzlabojumi

Viens no būtiskākajiem apsvērumiem nemantiskā kaitējuma kompensācijas noteikšanā būtu līdzīgos faktiskajos apstākļos piespriesto kompensāciju apmēri, kas iezīmē tiesību piemērotājam aptuvenas kompensācijas apmēra noteikšanas robežas, ievērojot attiecīgās lietas faktiskos apstākļus. Kā norādīts tiesību doktrīnā, lai arī tiesa atbilstoši lietā esošajiem pierādījumiem var brīvi novērtēt personai nodarīto kaitējumu, tomēr kompensācijas apmēra taisnīguma pamatojums ir saistīts ar salīdzināmās lietās piespriestajiem kompensāciju apmēriem, un tiesai piešķirtā rīcības brīvība var novest pie taisnīga rezultāta vienīgi tad, ja tiek ievēroti līdzīgās lietās piespriesto kompensāciju apmēri.⁶⁴⁰ Līdz ar to regulāras tiesu prakses izpētes ceļā būtu jākonstatē zināmas robežas, kuru ietvaros tiesību piemērotājam, ievērojot miesas bojājumu radītās sāpes un ciešanas attiecīgajā situācijā, kā arī citus ar cietušajam radīto kaitējumu saistītus un attiecīgajam gadījumam specifiskus apstākļus, būtu jānosaka kompensācijas apmērs.

Personai prettiesiskas rīcības rezultātā nodarīto miesas bojājumu gadījumā nozīmīgie faktiskie apstākļi ir galvenokārt saistīti ar cietušajam objektīvi radīto kaitējumu, proti, veselības aizskāruma veidu, smagumu un negatīvajām sekām. No tā izriet, ka lietu salīdzināmībai ir jābalstās uz cietušajam nodarītā kaitējuma veida, smaguma un seku salīdzināmību, kas miesas bojājumu nodarīšanas gadījumā ir vieglāk konstatējama un objektīvi izvērtējama, nekā citu personas aizskārumu gadījumos.⁶⁴¹

Tas, ka tiesību piemērotājam ir nepieciešams vadīties no līdzīgās lietās piespriesto nemantiskā kaitējuma kompensāciju apmēriem, nenozīmē, ka no šīm robežām nebūtu iespējams atkāpties, ja pastāv īpaši apstākļi, kuri attaisno atšķirīgu pieeju un augstāku vai

⁶³⁹ *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. (eds). Digest of European Tort Law, Vol 2: Essential Cases on Damage. Berlin: de Gruyter, 2011, p.535-536.*

⁶⁴⁰ *Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.114.*

⁶⁴¹ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.177.*

zemāku kompensācijas apmēru, salīdzinot ar tiesu praksē nostiprinātajām kompensācijas robežām salīdzināmās lietās. Taču šādā gadījumā ir jābūt atbilstošam pamatojumam un nepieciešamībai, kas attaisno šādu atkāpi, un tās neesamības gadījumā tiesību piemērotāja izdarīto vērtējuma slēdzienu un attiecīgi spriedumu nevar uzskatīt par taisnīgu un pamatotu. Arī Augstākā tiesa nonākusi pie līdzīga secinājuma attiecībā uz atkāpēm no tiesu prakses apkopojumā piedāvātajām morālā kaitējuma kompensāciju summām.⁶⁴² Augstākā tiesa uzsvērusi, ka šīs vadlīnijas nav obligātas tiesām, izlemjot konkrētas lietas, taču, atkāpjoties no šīm vadlīnijām ievērojamā mērā, tiesai jāsniedz pārliecinoša motivācija šādai rīcībai. Ja tiesu lēmumos šāda motivācija nav konstatējama, turklāt atsauce par vadīšanos pēc tiesu prakses ir formāla un nesatur nekādu pamatojumu šādam tiesas apgalvojumam, tad tiesas izdarītie secinājumi nav atzīstami par atbilstošiem likuma prasībām.⁶⁴³

Lai arī Augstākās tiesas Senāts ir apstiprinājis, ka, nosakot kompensāciju par nemantisko kaitējumu pēc tiesas ieskata, ir jācenšas rast kritēriji, kas pamatotu piešķirto kompensācijas apmēru, tomēr norādīts, ka vajadzētu arī vadīties no citos līdzīgas tiesiskās attiecības regulējošos normatīvajos aktos paredzētajiem kritērijiem, piemēram, Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma,⁶⁴⁴ kurā ir ietverts regulējums par kārtību, kādā nosakāma kompensācija par personisko un morālo kaitējumu.⁶⁴⁵ Tomēr jāņem vērā, ka minētais normatīvais akts ir radīts ar mērķi ierobežot valsts atbildību, un ir apšaubāma šāda regulējuma tiesisko seku pieļaujamība privāttiesiskajās attiecībās, kā arī to attiecināmība uz privātpersonu savstarpējām attiecībām pēc analogijas nebūtu pareiza un atbalstāma. Šāda pieeja kritiski vērtēta arī tiesību doktrīnā, norādot, ka minētā likuma mērķis ir būtiski atšķirīgs, kā rezultātā tajā noteiktie kaitējuma kompensāciju apmēri nebūtu izmantojami citu tiesisko attiecību ietvaros,⁶⁴⁶ un apsverams šādu ierobežojumu tiesiskums kopumā.⁶⁴⁷ Nereti arī tiesas, atsaucoties uz Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumu, nevis

⁶⁴² Tiesu prakses apkopojums. Tiesu prakse par morālā kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā (Pielikums Nr.3). Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/tiesu%20prakse%20moralais%20kaitejums_an.doc, [skatīts: 02.02.2016.].

⁶⁴³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 31.janvāra lēmums lietā Nr.SKK-47/2013.

⁶⁴⁴ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 17.jūnijs, Nr.96 (3254).

⁶⁴⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 28.septembra spriedums lietā Nr.SKC-258, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.SKC-579, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-22, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 23.februāra spriedums lietā Nr.SKC -93, Rīgas apgabaltiesas 2010.gada 9.februāra spriedums lietā Nr.C04346907.

⁶⁴⁶ Tiesu prakses apkopojums. Tiesu prakse par morālā kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā, 56.lpp. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/tiesu%20prakse%20moralais%20kaitejums_an.doc, [skatīts: 02.02.2016.].

⁶⁴⁷ *Bitāns A.* Tiesību attīstība nemantiskā kaitējuma jomā. *Jurista Vārds*, 2013.gada 3.decembris, Nr.49 (800).

atsaucas uz tajā noteiktajiem kritērijiem kaitējuma kompensācijas apmēra noteikšanai,⁶⁴⁸ bet gan uz tajā noteikto morālā kaitējuma kompensācijas summas maksimālo apmēru.⁶⁴⁹ Nevarētu piekrist tam, ka minētajā likumā noteiktais nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmērs pats par sevi būtu uzskatāms par pietiekamu kritēriju kompensācijas apmēra noteikšanai, jo nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmērs ir nosakāms tikai pēc tam, kad kaitējuma smagums, ilgums, sekas, dzīves kvalitātes zudums un citi aizskāruma negatīvās sekas raksturojošie apstākļi, kā arī citās lietās tāda paša vai līdzīga kaitējuma gadījumos piespriestie kompensāciju apmēri ir izvērtēti.

Ievērojami detalizētāka un konsekventāka metodoloģija par līdzšinējā tiesu praksē nostiprināto Latvijas tiesībās ir noteikta attiecībā uz ceļu satiksmes negadījumos cietušo personu apdrošināšanas atlīdzību aprēķināšanas kārtību un apmēru sakarā ar tām radīto nemantisko kaitējumu. Proti, saskaņā ar Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 19.panta trešajā daļā ietvertu deleģējumu Ministru kabinetam, izdoti Ministru kabineta 2014.gada 17.jūnija noteikumi Nr.340⁶⁵⁰, kuri regulē apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātajā apdrošināšanā par ceļu satiksmes negadījumā personai nodarīto nemantisko kaitējumu. Ministru kabineta 2014.gada 17.jūnija noteikumu Nr.340 pielikuma 1.punktā noteikta arī formula, atbilstoši kurai noteicams nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmērs, ievērojot noteiktajiem miesas bojājumiem piemērojamo koeficientu, minimālo mēneša darba algu summu atbilstoši miesas bojājumu smaguma pakāpei un bāzes koeficientu 10 minimālo mēnešalgu apmērā. Miesas bojājumiem piemērojamo koeficientu savukārt nosaka atbilstoši 86 dažādiem miesas bojājumu veidiem ar vēl detalizētāku dalījumu, kā arī ņemot vērā tādus radīto kaitējumu raksturojošus apstākļus kā cietušās personas sakropojumu, invaliditāti un pieļaujot korekciju veikšanu.⁶⁵¹

Minēto Ministru kabineta noteikumu anotācijā arī norādīts, ka atlīdzības aprēķināšanai piemērojamie koeficienti ir noteikti, ņemot vērā nelaimes gadījumu apdrošināšanā, Valsts Darba nespējas ārstu ekspertīzes komisijas invaliditātei noteikšanai un Tiesu medicīnas ekspertīzes praksē izmantotās miesas bojājumu smaguma un seku gradācijas, un tie ir izstrādāti

⁶⁴⁸ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 14.panta pirmā daļa noteic, ka personisko un morālo kaitējumu nosaka atbilstoši aizskarto tiesību un ar likumu aizsargāto interešu nozīmīgumam un konkrētā aizskāruma smagumam, ņemot vērā iestādes rīcības tiesisko un faktisko pamatojumu un motīvus, cietušā rīcību un līdzatbildību, kā arī citus konkrētajā gadījumā būtiskus apstākļus.

⁶⁴⁹ Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014, 4.lapa. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitejuma%20atlidzinasa_na_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2016.].

⁶⁵⁰ Ministru kabineta 2014.gada 17.jūnija noteikumi Nr.340 "Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem": MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2014.gada 10.jūlijs, Nr.133 (5193).

⁶⁵¹ *Ibid.*

tā, lai tie atspoguļotu veselībai nodarītā kaitējuma smagumu un sekas.⁶⁵² Šādas vai līdzīgas detalizācijas pakāpes metodoloģijas izmantošana nodrošinātu skaidru, noteiktu, konsekventu un paredzamu delikttiesisko attiecību risinājumu, kad sakarā ar tam prettiesiski nodarītajiem miesas bojājumiem prasību par nemantiskā kaitējuma kompensācijas piedziņu cēlis cietušais. Taču arī tad, ja šādu metodoloģiju izmantotu visos gadījumos, kad kompensācija sakarā ar nemantisko kaitējumu miesas bojājumu gadījumā nosakāma pēc tiesas ieskata, tas, vai minētās metodoloģijas piemērošanas ceļā noteiktās kompensācijas summas apmērs izpilda nemantiskā kaitējuma kompensācijas mērķus un dod atbilstošu mierinājumu un gandarījumu cietušajam, katrā lietā būtu saglabājams tiesību piemērotāja vērtējuma ziņā.

Kaut arī Ministru kabineta 2014.gada 17.jūnija noteikumos Nr.340 ietvertajam regulējumam zinātniskajā literatūrā veltīta kritika cita starpā saistībā ar to, ka tajos noteiktā metodoloģija rada ierobežojumus izmaksājamo apdrošināšanas atlīdzības apmēriem,⁶⁵³ tomēr nevarētu piekrist, ka noteiktu kritēriju un metodoloģijas izmantošana pati par sevi būtu uzskatāma par cietušo tiesību ierobežojumu, kā arī tās izmantošana liegtu, konstatējot sevišķus apstākļus, kompensācijas summu pārskatīt vai strīda gadījumā vērsties tiesā, lūdzot piedzīt lielāku naudas summu. Arī no Eiropas Savienības Tiesas prakses izriet, ka dalībvalsts drīkst noteikt zināmu atlīdzības aprēķināšanas kārtību personai nodarīta nemantiska kaitējuma gadījumā, un ar direktīvām⁶⁵⁴ principā nav pretrunā tāds valsts tiesiskais regulējums, ar kuru valsts tiesām tiek noteikti pat saistoši kritēriji kompensējamā nemantiskā kaitējuma izvērtēšanā.⁶⁵⁵ Arī ģenerālvokāts *Nils Wahl* minētajā Eiropas Savienības Tiesas lietā norādījis, ka tādu normatīvo aktu noteikumi, kuri paredz nemantiskā kaitējuma apmēra noteikšanas kārtību un metodoloģiju, nav paši par sevi uzskatāmi par tiesību uz kompensācijas saņemšanu ierobežojumiem.⁶⁵⁶

No vienas puses, gan tiesību un konstitucionālās garantijas uz atbilstīgu atlīdzinājumu prettiesiska tiesību aizskāruma gadījumā, gan arī apdrošinātāja atbildības noteikšanas pamatā būtiska ir cietušā tiesību saņemt kompensāciju sakarā ar tam radīto nemantisko kaitējumu nodrošināšana, kas nepieļauj tādu priekšnoteikumu izvirzīšanu kompensācijas saņemšanai, kuri

⁶⁵² Ministru kabineta noteikumu projekta „Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: http://tap.mk.gov.lv/doc/2014_06/FManot_050614_nematr_zaud.1021.DOCX, [skatīts: 04.04.2016.].

⁶⁵³ *Mantrovs V.* EST tiesu prakse nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanai OCTA ietvaros: Latvijas problēmjautājumi. Latvijas Universitātes 5.starptautiskās konferences “Juridiskā izglītība un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi” raksti. Rīga: Latvijas Universitāte, 2014, 560.-568.lpp.

⁶⁵⁴ Padomes 1972. gada 24. aprīļa direktīva 72/166/EEK un Padomes 1983.gada 30. decembra Otrā direktīva 84/5/EEK, kas grozīta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2005. gada 11. maija direktīvu 2005/14/EK.

⁶⁵⁵ Eiropas Savienības Tiesas 2014.gada 23.janvāra sprieduma lietā *Enrico Petillo, Carlo Petillo v Unipol* (C-371/12).

⁶⁵⁶ Ģenerālvokāta N. Vāla [*N. Wahl*] 2013.gada 9.oktobra secinājumi lietā *Enrico Petillo, Carlo Petillo v Unipol* (C-371/12).

būtiski apgrūtinātu vai padarītu neiespējamu šādu tiesību izlietošanu. No otras puses, tas tomēr nenozīmē, ka kompensācijas apmēra noteikšanā nebūtu pieļaujams izmantot zināmus kritērijus, kas palīdz nonākt pie līdzīgiem kompensāciju par personai radītu nemantisko kaitējumu apmēriem salīdzināma kaitējuma gadījumā, ievērojot katras konkrētās situācijas apstākļus, kaitējuma smagumu un sekas, kā arī citus kritērijus un apsvērumus. Jāņem vērā, ka nemantiskā kaitējuma kompensācija nevar būt neierobežota, tai ir jābūt taisnīgai, samērīgai un tā nedrīkst vairākas reizes pārsniegt jau līdzīgās lietās un līdzīgu kaitējumu veselībai gadījumos piespriesto kompensāciju apmērus. Līdz ar to noteiktas metodoloģijas izmantošanu pašu par sevi nebūtu jāuzskata par Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajā teikumā nostiprinātās konstitucionālās garantijas un cietušā tiesību uz atbilstīgu atlīdzinājumu ierobežojumu.

Jāņem vērā, ka situācijā, kurā delikttiesiskās atbildības apmērs var būt neierobežots, neparedzams un būtiski atšķirīgs no līdzīgās lietās piespriestajiem apmēriem, tiek aizskartas atbildīgās personas tiesības uz taisnīgu delikttiesisko attiecību noregulējumu tāpat kā nesamērīgi zemi nemantiskā kaitējuma kompensāciju apmēri vai nepamatoti tiesību uz kompensācijas saņemšanu ierobežojumi aizskar cietušās personas tiesības. Tādējādi minēto kritēriju un metodoloģijas piemērošanai varētu būt būtiska nozīme vienlīdzīgu tiesisko seku nodrošināšanā salīdzināmās delikttiesiskajās attiecībās. No tā savukārt izriet, ka tiesību piemērotāja vērtējuma slēdzienam par radīto nemantisko kaitējumu un piedzenamo kaitējuma kompensāciju ir būtiska nozīme delikttiesisko attiecību noregulējumā katrā konkrētajā gadījumā. Kā jau norādīts, lai arī no minēto kritēriju un metodoloģijas izmantošanas būtu iespējams izdarīt atkāpes, taču tam būtu nepieciešams atbilstošs pamatojums, ievērojot katras konkrētās lietas apstākļus, un jebkurām atkāpēm nevajadzētu radīt ievērojamu neatbilstību pastāvošajai tiesu praksei.

Līdz ar to, lai arī Ministru kabineta 2014.gada 17.jūnija noteikumu Nr.340 piemērošanas sfēra ir saistīta vienīgi ar apdrošināšanas tiesiskajām attiecībām un cietušo aizsardzību gadījumos, kad kaitējums radīts ceļu satiksmes negadījuma rezultātā, tomēr šādu vai līdzvērtīgu kritēriju kopuma izmantošana var palīdzēt nonākt pie relatīvi līdzīgiem kompensāciju apmēriem salīdzināma kaitējuma veselībai gadījumā arī citās lietās. Šajos Ministru kabineta noteikumos atrodama relatīvi plaša kaitējuma veidu, tā smaguma un seku klasifikācija, kam tiek pielāgots kompensācijas apmērs sakarā ar radīto kaitējumu. Minētās metodoloģijas izmantošana kompensāciju apmēra noteikšanā savukārt var radīt paredzamāku un konsekvētāku lietu iznākumu, vienlaikus ļaujot gan cietušajam, gan atbildīgajai personai rēķināties ar noteiktām kompensācijas un attiecīgi civiltiesiskās atbildības iespējamajām robežām.

5. Cēloniskais sakars

5.1. Cēloniskā sakara jēdziens

Lai dažādus notikumus un procesus dabā varētu saprast, izskaidrot un izdarīt par tiem secinājumus, ir nepieciešams noskaidrot to cēloņus un mijiedarbību ar citām parādībām. Tikai saskatot un izprotot cēloņa un sekas attiecības dabā, var izdarīt secinājumus, kādas sekas var rasties noteiktas rīcības rezultātā līdzīgos gadījumos, un veicināt vai nepieļaut to rašanos. Cēloniskais sakars ir bijis izpētes priekšmets dažādās zinātņu nozarēs.⁶⁵⁷

Cēlonisko sakaru vispārīgi var skaidrot kā sakarību starp noteiktu apstākli vai rīcību un sekām,⁶⁵⁸ tomēr jānorāda, ka šī saikne ir relatīvi cieša un saturiski noteikta, jo jebkura cēloņa un sekas attiecība nav uzskatāma par cēloņsakarību. Cēloniskais sakars ir jānošķir no citu notikumu un procesu savstarpējās mijiedarbības un saistības laikā un telpā, jo ne visi apstākļi, kas ir saistīti, rada vai veicina noteikta procesa vai notikuma iestāšanos.⁶⁵⁹ Cēlonība ir divu savstarpēji saistītu notikumu vai procesu mijiedarbības veids, kur viena no šīm parādībām izraisa otru un ir nepieciešama, lai otra iestātos, kas ir viena no būtiskākajām divu notikumu vai procesu cēloniskās saistības pazīmēm.⁶⁶⁰

Terminam “*causa*” latīniski ir ļoti plaša nozīme, un ar to vēsturiski apzīmēts gan cēlonis, iemesls, stimulants, gan arī tas lietots, lai apzīmētu tiesisko pamatu, kā arī subjektīvu pamatu kādas personas rīcībai, proti, motīvu, nodomu, mērķi.⁶⁶¹ Krimināltiesību teorijā cēloņsakarība skaidrota kā objektīva saikne starp prettiesisko darbību vai bezdarbību un tās radītajām laika ziņā vēlākām kaitīgajām sekām, kurā darbība vai bezdarbība nosaka sekas iestāšanās reālu iespēju un kurā darbība vai bezdarbība ir galvenais un noteicošais faktors, kas neizbēgami radījis kaitīgās sekas.⁶⁶² Cēloniskais sakars definēts arī kā dažādu objektīvu faktoru mijiedarbība, kā rezultātā ir iestājušās konkrētas sekas.⁶⁶³ Cēlonis skaidrots kā parādība vai

⁶⁵⁷ Mackie J.L. *The Cement of the Universe. A Study of Causation*. New York: Oxford University Press, 1980, p.177-231, Spohn W. *Causation, Coherence and Concepts*. Dordrecht: Springer Science+Business Media B.V., 2009, p.45-262, Bunge M. *Causality: the place of the causal principle in modern science*. London: Oxford University Press, 1959, p.3-354, Russo F. *Causality and Causal Modeling in the Social Sciences*. Dordrecht: Springer Science+Business Media B.V., 2009, p.53-87, Kistler M. *Causation and Laws of Nature*. New York: Routledge, 2006, p.9-71, p.139-165, p.188-213, Eells E. *Probabilistic Causality*. New York: Cambridge University Press, 1996, p.278-393, Groff R. *Revitalizing Causality. Realism about Causality in Philosophy and Social Science*. New York: Routledge, 2008, p.93-193, Read C. *Logic: Deductive and Inductive*. Gloucestershire: Dodo Press, 2007, p.159-173.

⁶⁵⁸ Garner Bryan A., ed. *Black's Law Dictionary*. Ninth Edition. Eagan: West Publishing Co., 2009, p.249.

⁶⁵⁹ Paul E. F., Miller F. D., Paul J. *Responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p.7-8.

⁶⁶⁰ Spohn W. *Causation, Coherence and Concepts*. Dordrecht: Springer Science+Business Media B.V., 2009, p.172, 301, Russo F. *Causality and Causal Modeling in the Social Sciences*. Dordrecht: Springer Science+Business Media B.V., 2009, p.17, 27, 118, Salmon W. C. *Causality and Explanation*. Oxford: Oxford University Press, 1989, p.66-68, Kistler M. *Causation and Laws of Nature*. New York: Routledge, 2006, p.23, p.27.

⁶⁶¹ Garner Bryan A., ed. *Black's Law Dictionary*. Ninth Edition. Eagan: West Publishing Co., 2009, p.248.

⁶⁶² Krastiņš U. *Noziedzīgs nodarījums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 70.-71.lpp.

⁶⁶³ Bitāns A. *Civiltiesiskā atbildība un tās veidi*. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 33.lpp.

parādību kopums, kas noteiktos apstākļos tieši nosaka un izraisa citu parādību vai parādību kopumu, un cēloņsakarības kā cēloņa un sekas savstarpējās saiknes pazīmes ir: objektivitāte, vispārējība, nepieciešamība un noteiktība, kā arī noteikta secību kārtība.⁶⁶⁴ Kādā lietā tiesa norādījusi, ka cēloņsakarība ir objektīvs atbildības priekšnoteikums, kas nav izolēts no pārējiem atbildības priekšnoteikumiem un izpaužas kā sakars starp prettiesisku darbību un rezultātu.⁶⁶⁵ Atbilstoši minētajam var secināt, ka cēloniskais sakars ir objektīva saikne starp noteiktu rīcību vai apstākli un sekām, kur tie rada vai veicina sekas iestāšanos. Viena no būtiskākajām atšķirībām starp cēloniskā sakara izpratni citās zinātnu nozarēs un tiesību zinātnē ir tā, ka atbildības kontekstā par cēloni var tikt uzskatīta arī personas bezdarbība, ja tai atbilstoši nepieciešamās rīcības standartam ir bijis attiecīgajos apstākļos jāīstojas noteiktā veidā vai jāsasniedz noteikts rezultāts.⁶⁶⁶ Civiltiesiskā atbildība šādā gadījumā iestājas saistībā ar likumdevēja tieši noteikta vai no normatīvajiem aktiem izrietoša pienākuma neizpildi vai nepienācīgu izpildi. Lai arī prettiesiska bezdarbība kā cēlonis personai radītam kaitējumam izraisījusi plašu polemiku starpkaru tiesu praksē Latvijā,⁶⁶⁷ tomēr atbilstoši spēkā esošajām Latvijas tiesību normām Civillikuma 1635.panta piezīmē likumdevējs skaidri norādījis, ka arī personas bezdarbība var būt pamats personas atbildībai.⁶⁶⁸

Cēloniskā sakara deliktu tiesībās izpratne ir atšķirīga arī no cēloniskā sakara izpratnes līgumiskās civiltiesiskās atbildības gadījumā, jo ārpuslīgumiskajās tiesiskajās attiecībās par cēloni personai radītajam kaitējumam var tikt uzskatīta gandrīz jebkuras tādas personas darbība vai bezdarbība, kura ir deliktspējīga un kura rada kaitējumu vai pieļauj kaitējuma rašanos, pārkāpjot nepieciešamās rīcības priekšrakstu, ja nepastāv īpaši izņēmumi vai attaisnojumi. Līguma noteikumu pārkāpuma gadījumā savukārt ir līgumiski vai likumiski ierobežots iespējamo kaitējuma cēloņu loks, kuru sekas līgumtiesisko attiecību ietvaros vispār ir jāvērtē kontekstā ar kaitējuma rašanos, jo minēto tiesisko attiecību pamatā ir tikai līgumisks vai likuma noteikumu, kas noteic līguma saturu, pārkāpums. Tādējādi, ja civiltiesiskā atbildība izceļas uz tiesiska darījuma pamata, tad ar pašu tiesiskās attiecības būtību un saturu parasti ir ierobežots subjektu loks, kuri teorētiski var būt atbildīgi par radīto kaitējumu.

Civiltiesiskās atbildības par deliktu gadījumā cēloniskā sakara kā atbildības priekšnoteikuma vērtēšanas uzdevums ir noskaidrot saistību starp noteiktām kaitīgajām sekām

⁶⁶⁴ *Torgāns K.* Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 178.-179.lpp., *Vedins I.* Loģika. Rīga: Avots, 1998, 338.lpp.

⁶⁶⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 8.septembra spriedums lietā Nr.SK-451.

⁶⁶⁶ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.136.

⁶⁶⁷ Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedums Nr.1924/102. Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940). 8.sēj. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Senatora Lēbera fonds, 1997, 233.-235.lpp.

⁶⁶⁸ Saskaņā ar Civillikuma 1635.panta piezīmi darbība jāsaprot plašākā nozīmē, aptverot ne vien darbību, bet arī atturēšanos no tās, tas ir, bezdarbību.

un konkrētu personu, kura ir radījusi kaitējumu vai arī kura ir atbildīga par kaitējumu, kas radies noteikta riska iestāšanās, personu rīcības vai lietu īpašību rezultātā, par kurām šī persona ir atbildīga.⁶⁶⁹ Līdz ar to, ja nav iespējams konstatēt saikni starp personai radītu kaitējumu un noteiktu personas rīcību vai citu personu vai apstākļu iedarbību, par kuriem minētā persona ir atbildīga, tad delikttiesiskā atbildība neiestājas, kaut arī persona rīkojusies neatbilstoši nepieciešamās rīcības standartam un kaitējums citai personai ir radies. Galvenokārt visi tie apstākļi vai faktori, kuri nav cēloniski saistāmi ar kādas personas rīcību vai atbildības sfēru, nav uzskatāmi par cēloni kaitējumam delikttiesiskās atbildības kontekstā.⁶⁷⁰ Sekas, kuras cēloniskais sakars delikttiesiskās atbildības kontekstā saista ar cēloni, ir juridiski būtisks un kompensējams kaitējums, kas nodarīts personai. Līdz ar to cēloniskajam sakaram kā noteiktai saiknei starp personas nepieciešamās rīcības standartam neatbilstošu rīcību vai citu personu rīcību, lietu īpašībām vai zināma riska iestāšanos atsevišķos gadījumos, par ko atbildīga ir minētā persona un kas aizskar citu personu tiesības, tiesiskās intereses vai labumus, no vienas puses, un citai personai radītu juridiski būtisku un kompensējamu kaitējumu, no otras puses, nepieciešams raksturot tādu cēloņa un seku attiecību, kur cēlonis nepieciešami un objektīvi rada un noteic attiecīgās sekas un kur cēlonis ir laika ziņā pirms sekām.

Mantiskā kaitējuma gadījumā cēloniskā sakara vērtēšana un noteikšana palīdz nošķirt zaudējumus, kuri radušies attiecīgās prettiesiskās rīcības rezultātā, no zaudējumiem, kuri radušies paša cietušā, nejaušu apstākļu vai trešo personu rīcības rezultātā. Savukārt nemantiskā kaitējuma gadījumā tiesai vispirms jāvērtē nemantiskā kaitējuma esamība, kas radies atbildīgās personas rīcības rezultātā vai par kura nodarīšanu šī persona ir atbildīga, un vienīgi pēc cēloniskā sakara konstatēšanas lemjams jautājums par kompensācijas apmēru. Līdz ar to cēloniskais sakars noteic civiltiesiskās atbildības robežas un, cēlonisko sakaru vērtējot un nosakot, attiecīgi tiek noteikts arī atbildīgās personas civiltiesiskās atbildības apmērs.

Cēloniskā sakara vērtēšanā un noteikšanā būtiska nozīme var būt kaitējuma nodarīšanas faktiskajiem apstākļiem, jo cēloņu iedarbība var būt sarežģīti izzināma un noskaidrojama, cēloņi var būt vairāki, var iedarboties dažādos veidos, intensitātēs, vienlaicīgi un dažādos laika posmos, kā arī ne vienmēr ir skaidri konstatējams, kurš no vairākiem cēloņiem un kādā apmērā attiecīgajos apstākļos kaitējumu radījis, kas var apgrūtināt delikttiesiskās atbildības noteikšanu.

Lai arī atbildība par radīto kaitējumu iestājas tādā apmērā, kādā ir konstatējams cēloniskais sakars starp kaitējumu un prettiesisko rīcību, papildus vērtējams, vai atbildīgajai

⁶⁶⁹ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.132-135.

⁶⁷⁰ *Mantrovs V.* Cēloniskā sakara izpratnes jautājumi civiltiesību kontekstā. *Jurista Vārds*, 2016.gada 29.martā, Nr.13 (916), *Mantrovs V.* Cēloniskā sakara problēmjautājumi civiltiesību kontekstā. *Jurista Vārds*, 2016.gada 19.aprīlī, Nr.16 (919).

personai, būtu taisnīgi likt atbildēt par visām kaitīgajām sekām, kas radušās. Tiesību doktrīnā uzsvērts, ka tiesa var piemērot personai atbildību noteiktā gadījumā, piemēram, interpretējot noteikta rīcības pienākuma (ang.val. – *duty of care*) esamību attiecībā pret cietušo - Anglijā, vērtējot *Bürgerliches Gesetzbuch* 823.parágrāfā noteiktās aizsargātās cietušā intereses aizskārumu - Vācijā un nosakot personas pienākumu robežu - Francijā.⁶⁷¹ Tas, ka taisnīguma un samērīguma, piemērojamā personas rīcības standarta mērķa, aizsargāto interešu prioritātes, personu tiesību un rīcības brīvības kolīzijas, konkrētās lietas faktisko apstākļu, zinātniskās nenoteiktības, kā arī daudzu citu apsvērumu kontekstā tiesa var atšķirīgi vērtēt un noteikt cēlonisko sakaru, ir jāņem vērā, definējot cēlonisko sakaru kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu. Līdz ar to jāsecina, ka cēlonisko sakaru kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu var definēt kā saikni, kas raksturo tādu personas rīcības un kaitējuma attiecību, kur cēlonis nepieciešami un objektīvi rada attiecīgās sekas un ir pietiekams kaitējuma radīšanai, ciktāl ir taisnīgi personai likt par radīto kaitējumu atbildēt. Cēloniskais sakars jākonstatē kā viens no civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumiem, lai atbildība iestātos un kaitējums būtu juridiski attiecināms uz atbildētāju.⁶⁷²

5.2. Cēloniskā sakara izpratnes attīstība

Cēloniskā sakara izpratnes evolūcija zinātnē ir sekmējusi arī cēloniskā sakara kā civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikuma attīstību. Senajā Romā cēlonisko sakaru kā atbildības priekšnoteikumu interpretēja relatīvi vienkāršoti, un darbību, kuras *Lex Aquilia* normās tika saistītas ar kaitējuma radīšanu, piemēram, *occidere, urere, frangere, rumpere*, un seku attiecība tika vērtēta vienīgi pirmšķietamības līmenī, proti, vai personas darbība ir šķietami radījusi kaitīgās sekas.⁶⁷³ Slēdziens par cēlonisko sakaru līdz ar to balstījās uz pirmšķietamu cēloņa un seku attiecību un cēloniskās ķēdes nepārtrauktību. Senās Romas juristi analizējuši kādu gadījumu, kad vergs tiek nāvējoši ievainots vienas personas rīcības rezultātā, un tas vēl nav miris, kad to nāvējoši ievaino arī cita persona, un tā rezultātā vergs nekavējoties nomirst. Šādos gadījumos atbildība atbilstoši *Lex Aquilia* iestājās tikai pēdējai personai, jo viņas rīcības rezultātā faktiski nāve iestājusies.⁶⁷⁴ Juliāns tomēr norādījis, ka jāatbild būtu abām personām,

⁶⁷¹ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.308-309.

⁶⁷² Kubilis J. Cēloniskais sakars, nodarot nemantisku kaitējumu veselībai. Latvijas Universitātes Žurnāls "Juridiskā zinātne" Nr.4. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 84.-101.lpp., Kubilis J. Cēloniskais sakars kā civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikums. IV Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskā konferences rakstu krājums. Rīga: Petrovskis un Ko, 2014, 56.-62.lpp.

⁶⁷³ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown: Juta & Co, Ltd., 1992, p.991.

⁶⁷⁴ *Ibid.*, p.992.

un, lai arī pirmās radītais kaitējums bijis nāvējošs, otrās personas atbildībai jābūt lielākai.⁶⁷⁵ Ulpiāns arī aprakstījis kādu gadījumu, kad persona viegli uzgrūžas vergam, kura veselības stāvoklis ir bijis slikts, un vergs krīt un iet bojā. Šādā gadījumā personai bijis jāatbild par radīto kaitējumu.⁶⁷⁶ Līdz ar to sākotnēji cēloniskais sakars ticis galvenokārt interpretēts pirmšķietamības līmenī un konceptuāla risinājuma atbildības noteikšanai vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā praksē nebija.

Sengrieķu filozofu darbos arī paustas atziņas attiecībā uz cēloniskā sakara saturu un nozīmi, kas veicinājušas cēloniskā sakara attīstību zinātnē. Platons, piemēram, ir analizējis cēloņa un seku attiecības un oponentis tam, ka dabā pastāv ļoti nepārprotami definējamas cēloņa un seku attiecības, kā arī norādījis, ka atsevišķos gadījumos var būt grūtības noteiktas sekas izskaidrot, jo nav pilnībā izziņāta un izprasta cēloņu iedarbība un īpašības, kas rada sekas, kā arī to savstarpējā mijiedarbība. Tāpat Platons norādījis, ka cēloņsakarības analīzē būtisks ir šīs analīzes mērķis.⁶⁷⁷ Atkarībā no konteksta un izziņas un izpētes mērķiem cēloņu un seku attiecības var vērtēt dažādi. Aristotelis savukārt norādījis, ka būtiski ir strukturēt cēloņsakarības izpētes rezultātā iegūtās zināšanas. Atziņām par cēloņu un seku attiecībām vajadzētu atspoguļot realitāti, paskaidrojot, kas var tikt cēloņsakarības analīzes rezultātā secināts par pieņēmumiem par lietu būtību.⁶⁷⁸ Minētās atziņas norāda uz to, ka cēloniskā sakara analīzes mērķim ir būtiska loma, piemēram, delikttiesiskās atbildības kontekstā cēloniskā sakara izziņa izpaužas kā ar juridiskiem apsvērumiem saistīta fakti analīze, kur papildus notikumu dabā vērtēšanai, kuri var būt par pamatu kādas personas atbildībai par radīto kaitējumu, nozīme ir arī tādiem juridiskiem apsvērumiem kā atbildības robežu taisnīgums un samērīgums.⁶⁷⁹ Arī izpratne par to, kas var būt noteiktu kaitīgu seku cēloņi, vērtējot, vai, piemēram, azbesta putekļi var radīt nopietnus veselības traucējumus,⁶⁸⁰ var būt ierobežota ar zinātnisku vai faktoloģisku nenoteiktību, kas praksē var radīt būtiskas problēmas atbildības noteikšanā un cietušā aizskarto tiesību aizsardzībā.

Renē Dekarts XVII gadsimta sākumā pētījis cēlonību nedaudz atšķirīgā kontekstā. Šajā periodā Dievs tika skaidrots kā pirmcēlonis, bet dabas likumi vai noteikumi (lat.val. - *regulae sive leges naturae*) kā sekundārais cēlonis notikumiem dabā. Dekarts pētījis cēlonisko sakaru

⁶⁷⁵ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.479.

⁶⁷⁶ *Ibid.*, p.12.

⁶⁷⁷ Hankinson R. J. Cause and Explanation in Ancient Greek Thought. New York: Oxford University Press, 2001, p.101.

⁶⁷⁸ *Ibid.*, p.163-164.

⁶⁷⁹ Bussani M., Palmer, Vernon V. Pure Economic Loss in Europe. New York: Cambridge University Press, 2003, p.90.

⁶⁸⁰ House of Lords Judgment. Fairchild (suing on her own behalf) etc. v. Glenhaven Funeral Services Ltd and others etc. 20 June 2002 [2002] UKHL 22. Pieejams: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd020620/fchild-1.htm>, [skatīts: 02.03.2015.].

starp prāta impulsiem un ķermeņa reakciju un ar maņām uztvertās informācijas interpretāciju prātā. Dekarta darbos pētīta cēloņsakarība starp personu rīcības brīvību, gribas determināciju un personu darbībām.⁶⁸¹ XVIII gadsimtā Deivids Hjūms norādījis, ka cilvēka prāta spēju robeža ir tur, kur cilvēks vairs nespēj savienot, pārvietot, palielināt vai samazināt uztverto (percepcijas), un prāts pats nekādas jaunas idejas, kuras nebalstās jau uztvertajā, nerada.⁶⁸² Cilvēks neuztver cēlonisko sakaru caur sajūtām.⁶⁸³ D.Hjūms līdz ar to uzskatīja, ka cilvēka prāts cēlonisko sakaru interpretē kā notikumus, kas viens otram seko. Cilvēka prātā, savstarpēji sasaistot novērojumus, tiek pieņemts, ka noteiktus apstākļus izraisa iepriekšējie. Cēloņsakarība tādējādi nav ārpus cilvēka prāta eksistējoša parādība, ko cilvēks var uztvert, bet tā ir uzskatāma par prāta darbības rezultātu.⁶⁸⁴ Imanuels Kants ir analizējis D.Hjūma atziņas un cēlonības izziņas un interpretācijas problēmas un oponējis D.Hjūma secinājumiem. I.Kants uzskatīja, ka prāts attiecina cēlonības formu uztvertajam, un šī forma nodrošina, ka visu, kas notiek dabā, cilvēks uztver atbilstoši cēloņa un seku attiecībai. I.Kants pretēji D.Hjūmam uzskatīja, ka cilvēku secinājumi par cēlonību neizriet vienīgi no ar maņām uztvertā. I.Kanta atziņas attiecībā uz cēloņsakarību akcentē zināšanu nozīmi par cēloņu iedarbību, īpašībām un savstarpējo mijiedarbību, vērtējot cēlonisko sakaru, uz ko norādīts arī sengrieķu filozofu atziņās.⁶⁸⁵ XIX gadsimtā Dž.S.Mills savukārt uzsvēra, ka notikumi dabā skaidrojami kā ievērojama skaita cēloņu mijiedarbība, kuri kopā rada noteiktas sekas. Dž.S.Mills norādīja, ka cēloniskā sakara izpētē būtiska nozīme ir eksperimenta metodei, lai arī ne vienmēr to var pielietot. Viņš norādīja, ka jāpievērš uzmanība apstākļiem, kas izraisa noteiktas sekas, to iedarbības nepieciešamībai attiecībā uz noteiktu seku radīšanu, kā arī šo apstākļu iedarbības nozīmei seku radīšanā.⁶⁸⁶ Dž.S.Mills arī piedāvājis divus cēloņsakarības konstatēšanas mehānismus, proti, pozitīvo metodi (ang.val. - *Method of Agreement*) un negatīvo metodi (ang.val. - *Method of Difference*).⁶⁸⁷ Minēto metožu piemērošanas rezultātā tiek salīdzināti vairāki dažādu cēloņu radītu seku gadījumi, lai attiecīgi no cēloņu esamības vai neesamības starp tiem, kas attiecīgajā situācijā sekas rada, varētu izdarīt slēdzienu par cēloņsakarību.

Līdz ar to var secināt, ka sākotnēji pirmsšķietamā cēloņa un seku attiecību vērtēšana nav ļāvusi sasniegt cēloniskā sakara nepieciešamo izziņas līmeni, kā rezultātā vairākos gadsimtos meklēti dažādi veidi, kā pētīt un analizēt cēlonisko sakaru. No minētajām atziņām izriet, ka

⁶⁸¹ Schmalz T. M. Descartes on Causation. New York: Oxford University Press, 2007, p.89, p.105, p.145-177.

⁶⁸² Kūle M., Kūlis R. Filosofija. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 290.-291.lpp.

⁶⁸³ Beebe H. Hume on Causation. New York: Routledge, 2006, p.15-18.

⁶⁸⁴ Sosa E., Tooley M. Causation. New York: Oxford University Press, 1993, p.89-90.

⁶⁸⁵ Ewing A.C. Kant's Treatment of Causality. New York: Routledge & Kegan Paul, Ltd, 1969, p.236-238.

⁶⁸⁶ Sosa E., Tooley M. Causation. New York: Oxford University Press, 1993, p.33-43, p.52.

⁶⁸⁷ Mackie J.L. The Cement of the Universe. A Study of Causation. New York: Oxford University Press, 1980, p.163, p.70-76.

induktīvi vai deduktīvi slēdzieni par uztverto var nebūt iespējami, neizprotot cēloņa un seku attiecības. Tā kā zinātnes attīstība ir saistīta ar zināmu pieņēmumu izdarīšanu drošicamo zināšanu trūkuma dēļ, atvasinot no jau esošām zināšanām hipotēzes un pieļāzumus, cēloniskā sakara izziņa un analīze var palīdzēt empīriski eksperimentālā ceļā nonākt pie jaunām zināšanām. Vairāku cēloņu radītu seku gadījumā it īpaši delikttiesību kontekstā ir būtiski pēc iespējas censties nošķirt, kuras sekas ir attiecīgajos apstākļos radījis katrs cēlonis un kādā mērā sekas nebūtu radušās, ja kāds no cēloņiem nebūtu iedarbojies. Dažādu ķīmisku savienojumu, vielu vai apstākļu, piemēram, pārtikas produktu, kuru ražošanā izmantoti ģenētiski modificēti organismi, ietekmi uz cilvēka organismu, vidi vai īpašumu arvien nav iespējams izskaidrot pilnībā tādā mērā, lai varētu vienmēr skaidri konstatēt, ka noteikti apstākļi vai noteiktas personas rīcība radījusi attiecīgās kaitīgās sekas. Saistībā ar minēto, piemēram, t.s. DES lietās noteikta medikamenta (ang.val. - *Diethylstilbestrol*), kas tā lietošanas laikā tika uzskatīts par nekaitīgu un kuru XX gadsimta vidū sievietes lietoja komplikāciju grūtniecības laikā novēršanai, lietošanas rezultātā radītā kaitējuma cēlonis personām un to pēcnācējiem tika atklāts vairākus desmitus gadu vēlāk, kad praktiski nebija vairs iespējams identificēt medikamenta ražotāju vai pārdevēju, kas varētu būt atbildīgs par radīto kaitējumu.⁶⁸⁸ Līdz ar to, lai arī atsevišķos gadījumos cēloniskā sakara noteikšana grūtības nesagādā, jo ir acīmredzams un saprātīgi pieņemams, ka kaitīgās sekas radīja tieši noteiktas personas rīcība,⁶⁸⁹ tomēr nereti tiesību piemērotājam ir jāvērtē, vai vispār atbildīgās personas rīcība ir varējusi faktiskajos apstākļos kaitīgās sekas radīt, kas noskaidrojams vēl pirms tiek noteikts cēloniskais sakars kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikums, ievērojot atbildības samērīguma un taisnīguma apsvērumus. Cēloniskais sakars starp zināmu faktoru iedarbību un kaitējumu tiek noteikts, ņemot vērā katra konkrētā gadījuma faktiskos apstākļus un vadoties no secinājumiem par līdzīgos gadījumos statistiski biežāko cēloni, kas rada attiecīgās sekas, un būtiski līdzīga cēloņa radītajām sekām līdzīgās situācijās, tomēr šādi secinājumi var nebūt pareizi gadījumos, kad noteikti cēloņi attiecīgajos faktiskajos apstākļos rada atšķirīgas un retāk sastopamas sekas vai kad faktoloģiskās vai zinātniskās nenoteiktības dēļ cēloņa un seku faktiskā attiecība ir ierobežoti izzināma un noskaidrojama.

⁶⁸⁸ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.333-334, Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.451.

⁶⁸⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr.PAC-0298, Vidzemes apgabaltiesas 2011.gada 22.novembra spriedums lietā Nr.C11103910, Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 21.novembra spriedums lietā Nr.C33293809, Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2009.gada 9.septembra spriedums lietā Nr.C32175708.

5.3. Cēloniskā sakara sākotnējā vērtēšana un noteikšana

Cēloniskā sakara kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma piemērošanu var nosacīti sadalīt divos posmos: cēloniskā sakara atbilstoši faktiskajiem apstākļiem izziņa un noteikšana, kā arī cēloniskā sakara kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikuma noteikšana atbilstoši taisnīguma un samērīguma apsvērumiem. Pirmajā posmā tiek noskaidrots, vai starp personas rīcību un kaitējumu pastāv cēloņa un seku attiecība, kas ne vienmēr nozīmē, ka attiecīgo personas rīcību varēs uzskatīt par cēloni kaitējumam un pamatu civiltiesiskajai atbildībai,⁶⁹⁰ kā arī pirmajā posmā tiek vērtēts, vai sekas būtu iestājušās noteikta cēloņa neesamības gadījumā.⁶⁹¹ Otrajā posmā savukārt tiek vērtēts, vai un kādā mērā attiecīgo cēloni var uzskatīt par pamatu personas civiltiesiskajai atbildībai. Doktrīnā arī norādīts, ka ir būtiski šos divus posmus cēloniskā sakara kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma noteikšanā un piemērošanā nošķirt.⁶⁹²

Eiropas deliktu tiesību principu 3:101.pantā norādīts, ka darbība ir cēlonis kaitējumam, ja, neesot šai darbībai, kaitējums nebūtu radies. Minētajos noteikumos ietverts *conditio sine qua non* („apstākļi, bez kura nav”, daudzsk. - *condiciones sine quibus non*) tests, kas konceptuāli tiek atzīts un izmantots vienmēr un gandrīz visās valstīs, vērtējot cēloniskā sakara esamību,⁶⁹³ un kuru mēdz doktrīnā dēvēt arī par *but for* testu.⁶⁹⁴ Šī testa piemērošanas rezultātā tiesību piemērotājs parasti veic uz loģikas atziņām balstītu slēdzienu par faktiskajiem apstākļiem, un tā piemērošanas nepieciešamība ir izsecināma no vispārējās delikttiesiskās atbildības normas, jo nereti cēloniskā sakara vērtēšana un noteikšana nav izvērsti normatīvi regulēta.⁶⁹⁵ Kādā lietā tiesa uzsvērusi, ka “[..]nedrīkst būt šaubu [..], ka šāds pametums cēlies, tieši vai netieši, no tās darbības vai bezdarbības, ar ko zaudējums nodarīts un ka no minētā secināms, ka atrautā peļņa ir jau noticis peļņas samazinājums, kāds nebūtu radies, ja nebūtu pārkāpuma,”⁶⁹⁶ kas atbilst *conditio sine qua non* testa izpratnei un līdz ar to ļauj secināt, ka arī Latvijas tiesas piemēro minēto testu cēloniskā sakara noteikšanā un vērtēšanā. Doktrīnā arī norādīts, ka, lai arī Eiropas

⁶⁹⁰ Cooke J. Law of tort. 9th ed. Essex: Pearson Professional Limited, 2009, p.159, *Cane P.* Responsibility in Law and Morality. Portland: Hart Publishing, 2002, p.113-141.

⁶⁹¹ *Mantrovs V.* Cēloniskā sakara problēmjaudājumi civiltiesību kontekstā. *Jurista Vārds*, 2016.gada 19.aprīlī, Nr.16 (919).

⁶⁹² *Markesinis B., Unberath H.* The German Law of Torts. Portland: Hart Publishing, 2002, p.103-112.

⁶⁹³ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.310, *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.134.

⁶⁹⁴ *Stauch M.* The Law of Medical Negligence in England and Germany. A Comparative Analysis. Portland: Hart Publishing, 2008, p.49, *Elliott C., Quinn F.* Tort Law. Seventh edition. Essex: Pearson Education Limited, 2009, p.99-101, *Faure M.* Tort Law and Economics. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p.85.

⁶⁹⁵ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.307.

⁶⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civiltiesu tiesu palātas 2011.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.C06030708.

valstīs *conditio sine qua non* testa izpratnē pastāv atšķirības, tomēr tās ir nebūtiskas, un testa piemērošanas rezultāts konceptuāli Eiropas valstīs neatšķiras.⁶⁹⁷

Conditio sine qua non testa uzdevums ir nodalīt tos cēloņus, kuri nav radījuši kaitējumu vai veicinājuši tā nodarīšanu, no tiem, kuri ir kaitējumu radījuši vai veicinājuši, šajā posmā neņemot vērā taisnīguma un citus juridiskus apsvērumus.⁶⁹⁸ Līdz ar to cēloniskā sakara konstatēšana sākotnēji ir saistāma vienīgi ar noteiktu seku cēloņa analīzi.⁶⁹⁹ Ja par cēloni kaitējumam uzskatāma personas bezdarbība situācijā, kurā tai bija pienākums aktīvi rīkoties noteiktā veidā vai nodrošināt noteikta rezultāta sasniegšanu, kas nepieļautu kaitējuma rašanos, *conditio sine qua non* testam ir jāaptver arī noteiktas rīcības neesamība kā cēlonis kaitējumam, kuras hipotētiskas esamības gadījumā kaitējums nebūtu radies.⁷⁰⁰ Šādos gadījumos *conditio sine qua non* testa piemērošana izpaužas nevis rīcības, kuras neesamības gadījumā kaitējums nebūtu radies, vērtēšanā, bet gan hipotētiskas rīcības vērtēšanā, ko neveica persona, bet ko tai bija pienākums veikt atbilstoši nepieciešamās rīcības standartam, un kuras veikšanas gadījumā kaitējums netiktu radīts vai veicināts.

Lai arī Eiropas deliktu tiesību principu 3:101.pantā atspoguļotais *conditio sine qua non* tests tiek plaši izmantots, tomēr ne vienmēr atbilstoši minētajam testam ir identificējami visi cēloņi, kas var būt par pamatu citas personas civiltiesiskajai atbildībai. Piemēram, ja cēlonisko sakaru zinātniskās vai faktoloģiskās nenoteiktības dēļ pierādīt ir neiespējami vai ļoti grūti, tiesību piemērotajam cēlonisko sakaru noteikt atbilstoši *conditio sine qua non* testam arī var nebūt iespējams. *Conditio sine qua non* tests neaptver arī gadījumus, kad kaitējumu radījuši vairāki cēloņi, vai gadījumus, kad cietušais zaudējis iespēju izlietot savas tiesības. Pēdējā gadījumā par pamatu atbildībai var tikt uzskatīta noteikta darbība vai bezdarbība, kuras rezultātā personai tikusi liegta zināma iespēja atbilstoši rīkoties, neciest kaitējumu vai novērst to pašai (ang.val. - *loss of a chance*). Šādā gadījumā personai iestājas atbildība par rīcību, kuras rezultātā cietušajam zudusi iespēja novērst kaitējumu, lai arī minētā persona pati kaitējumu nav izraisījusi. Piemēram, gadījumā, ja personai uzstādīta nepareiza diagnoze vai netiek sniegta atbilstoša informācija par savu veselības stāvokli, tai var zust iespēja savlaicīgi sākt atbilstošu ārstēšanos, kas savukārt var samazināt iespējas izārstēties.⁷⁰¹ Kādā lietā cietušais slimnīcā kā donors nodevis asinis, un tam tika konstatēta vīrusa hepatīta-C infekcija, par ko pretēji

⁶⁹⁷ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.43.*

⁶⁹⁸ *Jones M. A., Dugdale A. M., eds. Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition. London: Thomson Reuters Limited, 2010, p.52.*

⁶⁹⁹ *Miceli T. J. Economics of The Law: Torts, Contracts, Property, Litigation. New York: Oxford University Press, 1997, p.22.*

⁷⁰⁰ *Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.137.*

⁷⁰¹ *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.6.*

Epidemioloģiskās drošības likuma 17.panta noteikumiem cietušais nav ticis informēts, un cietušais nav varējis savlaicīgi sākt ārstēties, sakarā ar ko tiesa prasību par kaitējuma kompensācijas piedziņu apmierinājusi.⁷⁰² Līdzīgi arī, ja, piemēram, līgumiskais pārstāvis bez attaisnojuma nokavējis termiņu sakarā ar tam dotu uzdevumu sagatavot un iesniegt tiesā pārstāvamā vārdā apelācijas vai kasācijas sūdzību par pārstāvamajam nelabvēlīgu spriedumu, personai var zust iespēja uz noteiktas naudas summas atgūšanu vai cita tam labvēlīga iznākuma panākšanu.⁷⁰³ Vācijas tiesību doktrīnā kritiski vērtēta pieeja, atbilstoši kurai tiesības uz kaitējuma kompensāciju piešķiramas personai, kura zaudējusi kādu iespēju, jo šādā gadījumā cēloniskais sakars nav konstatējams atbilstoši *conditio sine qua non* testam,⁷⁰⁴ lai arī, piemēram, Francijā tiek atzītas personas tiesības uz kompensāciju sakarā ar kaitējumu, kādu radījusi citas personas prettiesiskas rīcības rezultātā zaudētā iespēja (franču val. - *la perte d'une chance*).⁷⁰⁵

Conditio sine qua non tests kritizēts juridiskajā literatūrā,⁷⁰⁶ norādot, ka tas pēc būtības ir nepilnīgs, jo atsevišķos gadījumos tas norāda uz pārāk plašu cēloņu loku, kas var novest pie absurda slēdziena, ka, ja atbildīgā persona nebūtu dzimusi, tad kaitējums cietušajam arī nebūtu ticis nodarīts, un atbildīgās personas dzimšana līdz ar to ir cēlonis kaitējumam.⁷⁰⁷ Doktrīnā norādīts, ka, lai arī cēloņu loks, kurus kā potenciālos kaitējuma cēloņus ir iespējams atlasīt atbilstoši *conditio sine qua non* testam, ir ļoti plašs, šī testa rezultātā var izslēgt tādu personu atbildību, kuru rīcība vispār nav cēloniski saistīta ar radīto kaitējumu, kas arī ir šī testa priekšrocība.⁷⁰⁸ Tomēr minētais tests nav un nevar būt vienīgais līdzeklis cēloniskā sakara starp noteiktu personas rīcību un radīto kaitējumu konstatēšanā. Izmantojot vienīgi *conditio sine qua non* testu, nav vienmēr iespējams noteikt, kurš cēlonis ir delikttiesiskās atbildības kontekstā būtisks un saistāms ar cietušajam radīto kaitējumu. Ar šī testa piemērošanu noteiktajām visām iespējami atbildīgajām personām uzliekot pienākumu kompensēt kaitējumu, var rasties netaisnīgs civiltiesisko attiecību noregulējums.⁷⁰⁹ *Conditio sine qua non* testa rezultāti neietver cēloņa un seku attiecību juridisko novērtējumu, un tā piemērošanas gaitā netiek vērtēta dažādu cēloņu juridiskā nozīme atbildības kontekstā, kā arī kaitējuma paredzamība un attālinātība.⁷¹⁰

⁷⁰² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 23.augusta spriedums lietā Nr.SK-451, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 9.janvāra spriedums lietā Nr.SK-13/2008.

⁷⁰³ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.152.

⁷⁰⁴ *Ibid.*, p.152-159.

⁷⁰⁵ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.337-338.

⁷⁰⁶ Torgāns K. Vairāki zaudējumus (kaitējumu) izraisīši cēloņi. *Jurista Vārds*, 2007.gada 10.jūlijs, Nr.481.

⁷⁰⁷ Cartwright J., Vogenauer S., Whittaker S. Reforming the French Law of Obligations: Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009, p.821.

⁷⁰⁸ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.134.

⁷⁰⁹ Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 147.lpp.

⁷¹⁰ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.310-311.

Pastāv pat viedoklis, ka *conditio sine qua non* tests vienīgi norāda uz vispārējām vadlīnijām, kā cēloniskais sakars jāvērtē, bet nevar bez citu apstākļu un apsvērumu vērtēšanas tikt izmantots cēloniskā sakara kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma noteikšanā.⁷¹¹

Attiecībā uz cēloniskā sakara vērtēšanu tiesību teorijā norādīts arī NESS (ang.val. - *necessary element of a sufficient set*) tests, kura uzdevums ir cēloniskā sakara novērtēšana atbilstoši cēloņa nepieciešamībai un pietiekamībai kaitējuma radīšanai.⁷¹² Šis tests alternatīvi *conditio sine qua non* testam palīdz identificēt kaitējuma cēloņus, pieņemot, ka cēlonis ir nepieciešams elements apstākļu kopumā, kas ir pietiekams, lai attiecīgajā gadījumā kaitējumu radītu. NESS testa uzdevums ir norādīt uz tādiem cēloņiem, kuri paši par sevi var nebūt pietiekami, lai kaitējumu radītu, bet attiecīgajos apstākļos var būt nepieciešami, lai, līdzdarbojoties ar citiem cēloņiem, kaitējumu radītu. Atbilstoši NESS testam tiek vērtēta cēloņa nepieciešamība, no vienas puses, un pietiekamība, no otras puses, lai kaitīgās sekas cietušajam iestātos.⁷¹³ NESS testa piemērošanas rezultātā ir iespējams novērst situācijas, kurās vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā atbilstoši *conditio sine qua non* testam var nonākt pie secinājuma, ka neviens no cēloņiem nav kaitējumu radījis, jo tā neesamības rezultātā kaitējums tik un tā būtu radies. Tādējādi NESS tests noteiktos gadījumos delikttiesiskās atbildības kontekstā atspoguļo precīzāku iespējami atbildīgo personu loku nekā *conditio sine qua non* tests,⁷¹⁴ tomēr doktrīnā uzsvērts, ka arī NESS tests neietver cēloņa un seku juridiskā novērtējuma jautājumus.⁷¹⁵ Doktrīnā norādīts arī uz t.s. INUS apstākļiem (ang.val. - *insufficient but non-redundant part of an unnecessary but sufficient condition*), akcentējot tādu cēloņu vērtēšanas nepieciešamību, nosakot cēlonisko sakaru kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu, kuri paši par sevi nav ne pietiekami, ne arī nepieciešami seku radīšanai, bet veido daļu no sekas izraisošajiem cēloņiem, un tādēļ var būt par pamatu personas atbildībai par radīto kaitējumu noteiktā daļā.⁷¹⁶ Tomēr iespējams, kritiski būtu vērtējams tas, vai vienmēr atbilstoši NESS testam ir iespējams dažādu faktoru ietekmi uz radīto kaitējumu objektīvi novērtēt, kā arī izdarīt secinājumus par atbildīgajām personām un to atbildības apmēru. Tiesību piemērotājam ir jāņem vērā, ka cēlonim vai vairāku cēloņu kopumam ir jābūt gan nepieciešamam, proti, tādām, bez kura kaitīgās sekas nebūtu iestājušās, gan pietiekamam, proti,

⁷¹¹ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.135.

⁷¹² Cane P. The Anatomy of Tort law. Oxford: Hart Publishing, 1997, p.168.

⁷¹³ Honoré T. Responsibility and Fault. Portland: Hart Publishing, 1999, p.94-120.

⁷¹⁴ Cane P., Gardner J. Relating to Responsibility. Portland: Hart Publishing, 2001, p.146, Cane P. Responsibility in Law and Morality. Portland: Hart Publishing, 2002, p.120-123.

⁷¹⁵ Horder J., ed. Oxford Essays in Jurisprudence. New York: Oxford University Press, 2002, p.61.

⁷¹⁶ Mackie J.L. The Cement of the Universe. A Study of Causation. New York: Oxford University Press, 1980, p.61-63.

tādam, kurš neatkarīgi no citiem apstākļiem būtu kaitīgās sekas attiecīgajā situācijā radījis, lai par kaitīgajām sekām iestātos civiltiesiskā atbildība.

Tomēr papildus minētajiem apsvērumiem atsevišķos vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumos, kā arī zinātniskās vai faktoloģiskās nenoteiktības gadījumos būtu jāvērtē vēl citi apsvērumi, lai nonāktu pie slēdziena par to, kurai personai un kādā apmērā ir jāatbild par radīto kaitējumu. Tiesību piemērotājam var arī būt nepieciešams papildus vērtēt *conditio sine qua non* vai NESS testa piemērošanas rezultātā atlasītos cēloņus, konstatējot juridiski būtiskos cēloņus un nosakot tādu personu rīcību vai atbildības sfēru, atbilstoši kam būtu taisnīgi un saprātīgi likt personai atbildēt par kaitējuma sekām.⁷¹⁷ Šis ir uzskatāms par nākamo soli cēloniskā sakara vērtēšanā un noteikšanā, atbilstoši kuram *conditio sine qua non* vai NESS testa piemērošanās rezultātā atlasītie cēloņi ir analizējami un noteicams tas, cik lielā mērā radītais kaitējums ir saistāms ar noteiktas personas rīcību.

Kopējā modeļa Sestās grāmatas 4:101.pantā atšķirībā no Eiropas deliktu tiesību principu noteikumiem nav nodalīta cēloniskā sakara sākotnējā vērtēšana no cēloniskā sakara kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma noteikšanas, norādot, ka persona rada juridiski būtisku kaitējumu citai, ja kaitīgās sekas var uzskatīt personas rīcības rezultātu vai apdraudējuma avota, par ko šī persona ir atbildīga, radītām sekām.⁷¹⁸ Šāda pieeja pamatota ar to, ka *conditio sine qua non* testa paša par sevi piemērošanas rezultātā nav iespējams nonākt pie juridiski nozīmīgajiem cēloņiem kaitīgajām sekām, kā arī identificēt par kaitējumu atbildīgo personu un tās atbildības apmēru. Tādēļ atbildības noteikšanā nav jānošķir minētie cēloniskā sakara vērtēšanas posmi, jo tikai cēloņa un seku juridiska analīze var novest pie slēdziena, vai personu ir iespējams uzskatīt par noteiktām kaitīgām sekām atbildīgu.⁷¹⁹

Tiesību doktrīnā uzsvērts, ka nereti strīds tiesā par cēlonisko sakaru ir saistīts ar loģikas un taisnīguma apsvērumiem nevis viedokļu atšķirību par to, vai kādas personas rīcība sekas varētu būt radījusi vai ietekmējusi.⁷²⁰ Šai pieejai tomēr var piekrist tikai daļēji, jo, lai arī cēloņa un seku juridiskā novērtēšana ir izšķirošais cēloniskā sakara un delikttiesiskās atbildības noteikšanas posms, tomēr *conditio sine qua non* tests palīdz nodalīt pirmšķietami nozīmīgos cēloņus un iespējamus cēloņus no tādiem, bez kuriem sekas nebūtu iestājušās, kam var būt nozīme, vērtējot vairāku kaitējuma nodarīšanā iesaistīto personu atbildību. Tādējādi minētais

⁷¹⁷ Jones M. A., Dugdale A. M., eds. Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition. London: Thomson Reuters Limited, 2010, p.54.

⁷¹⁸ VI.- 4:101(1). Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁷¹⁹ Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.751.

⁷²⁰ Horder J., ed. Oxford Essays in Jurisprudence. New York: Oxford University Press, 2002, p.61-62.

uz faktisko apstākļu novērtējumu balstītais secinājums parasti ir nepieciešams priekšnoteikums juridiskā novērtējuma un slēdziena par cēlonisko sakaru kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu izdarīšanai. Tiesību piemērotājam līdz ar to ir iespējams atlasīt to personu rīcību, kas var tikt uzskatīta par cēloni radītajam kaitējumam. Arī cēloniskā sakara sākotnējās analīzes rezultāti var ietekmēt atbildību, un šāds vērtējums faktiskās vai zinātniskās nenoteiktības kontekstā var izrādīties komplicēts un nozīmīgs, kaut arī pats par sevi *conditio sine qua non* tests var nenorādīt uz noteiktu delikttiesiski atbildīgo personu un tās atbildības apmēru, un minētā testa piemērošanas rezultātā identificētie cēloņi ir papildus vērtējami atbilstoši turpmāk apskatītajiem juridiskajiem apsvērumiem.

Līdz ar to var secināt, ka cēloniskā sakara noteikšanai ir nepieciešams faktisko apstākļu novērtējums, izmantojot *conditio sine qua non* vai NESS testu, kā rezultātā tiek noskaidroti tie cēloņi un identificēta to personu rīcība, kas ir attiecīgajos faktiskajos apstākļos cēloniski saistīta ar radītajām kaitīgajām sekām un kura ir bijusi nepieciešama un pietiekama kaitīgo seku radīšanai vai veicināšanai. Šajā posmā tiek izdarīti uz faktisko apstākļu izpēti un analīzi balstīti secinājumi par noteiktu faktoru ietekmes nepieciešamību un pietiekamību kaitējuma radīšanai attiecīgajā gadījumā,⁷²¹ vadoties no tajā brīdī pastāvošajām zinātnes atziņām un izmantojot pieejamās cēloniskā sakara izziņas iespējas un metodoloģiju, kam civillietā nepieciešamības gadījumā pieaicināms eksperts.⁷²² Lai arī šādā veidā identificētu cēloņus un iespējami atbildīgo personu gadījumā vēl nav pietiekama juridiska pamata izdarīt secinājumu par šo personu atbildību un tās robežām, tomēr cēloniskā sakara vērtēšana atbilstoši *conditio sine qua non* vai NESS testam veido nozīmīgu starpposmu cēloniskā sakara kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma konstatēšanā un noteikšanā.

5.4. Zinātniskā un faktoloģiskā nenoteiktība

Vērtējot un nosakot cēlonisko sakaru starp personas prettiesisku rīcību un radīto kaitējumu, var rasties situācija, ka zinātnē nav vienota viedokļa par to, vai kāds cēlonis noteiktas sekas var radīt un vai noteikta veida aizskārums varētu radīt attiecīgo kaitējumu. Tiesību doktrīnā norādīts uz kādu piemēru, kad pacientam tika rekomendēta penicilīna deva, bet ārstniecības personas aiz neuzmanības pacientam ievadīja trīsdesmit reižu lielāku devu. Pacienta veselības stāvoklis bija kritisks, bet tas atveseļojās, tomēr tika konstatēts, ka cietušais

⁷²¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta rīcības sēdes 2011.gada 27.decembra lēmums lietā Nr.SK-869/2011, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta rīcības sēdes 2011.gada 4.oktobra lēmums lietā Nr.SK-592/2011.

⁷²² Saskaņā ar Civilprocesa likuma 121.panta pirmo daļu ekspertīzi lietā tiesa nosaka pēc puses lūguma gadījumos, kad lietai nozīmīgu faktu noskaidrošanai nepieciešamas speciālas zināšanas zinātnē, tehnikā, mākslā vai citā nozarē.

kļuvis nedzirdīgs. Tiesa norādīja, ka šajā lietā trūkst pierādījumu tam, ka minētās nolaidīgās rīcības rezultātā šāds kaitējums, proti, dzirdes zaudēšana, būtu iespējams.⁷²³ Kādā citā lietā sekretāre cēlusi prasību tiesā pret darba devēju, lūdzot piedzīt kaitējuma kompensāciju sakarā ar to, ka viņai ilgstošas rakstīšanas rezultātā, kas bija tās tiešais darba pienākums, ir radušies rokas kustību traucējumi. Tiesa uzskatīja, ka nav pierādīts, ka attiecīgie rokas kustības traucējumi vispār varētu rasties darba pienākumu veikšanas rezultātā.⁷²⁴ Tādēļ atsevišķos gadījumos ir jāņem vērā, cik lielā mērā zinātne ļauj izprast, vai prettiesiskā rīcība ir varējusi radīt vai veicināt kaitējuma iestāšanos. Zinātniskās nenoteiktības gadījumā, kad nav ticami pierādāms, vai attiecīgais kaitējums vispār varētu būt radies tiesību aizskāruma rezultātā, prasības noraidīšana varētu būt netaisnīga attiecībā uz personu, kurai kaitējums ir radies,⁷²⁵ bet prasības apmierināšana savukārt nebūtu taisnīga pret atbildētāju, kam nāktos atbildēt par tādām sekām, kuras, iespējams, nav radušās tā rīcības rezultātā.⁷²⁶ Likumdevējs, piemēram, attiecībā uz operatora atbildību par kaitējumu videi izšķīries par labu iespējami atbildīgajai personai, kuras atbildību ierobežo zinātnes un tehnikas atziņu trūkums par attiecīgās darbības vai emisijas ietekmes uz vidi kaitīgumu tās brīdī.⁷²⁷

Lai arī cēloniskais sakars ietilpst prasības par zaudējumu piedziņu pierādīšanas priekšmetā kā viens no delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumiem⁷²⁸ un atbilstoši sacīkstes principam civilprocesā pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktisko un juridiski būtisko apstākļu kopums ir vispirms jāpierāda prasītājam,⁷²⁹ tomēr atsevišķos gadījumos, ievērojot minēto, par taisnīgu nevar atzīt prasības noraidīšanu, ja personai radies kaitējums, bet tā

⁷²³ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.421.

⁷²⁴ Jones M. A., Dugdale A. M., eds. Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition. London: Thomson Reuters Limited, 2010, p.69.

⁷²⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 28.septembra spriedums lietā Nr.SKC-272/2011, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 13.jūnija lēmums lietā Nr.PAC-0566, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2011.gada 28.marta spriedums lietā Nr.C30282606, Vidzemes apgabaltiesas 2011.gada 10.novembra spriedums lietā Nr.C38042610, Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 19.oktobra spriedums lietā Nr.C04305511, Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.C31209807, Rīgas rajona tiesas 2011.gada 31.augusta spriedums lietā Nr.C33120308, Rīgas rajona tiesas 2009.gada 12.augusta spriedums lietā Nr.C33171908.

⁷²⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.C04228608, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 3.jūnija spriedums lietā Nr.C04253606, Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 28.decembra spriedums lietā Nr.C04357010, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2011.gada 16.februāra spriedums lietā Nr.C29567710.

⁷²⁷ Vides aizsardzības likuma 31.panta devītās daļas 2.punkts. Vides aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006.gada 15.novembris, Nr.183 (3551).

⁷²⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 10.septembra spriedums lietā Nr.SKC-296/2008.

⁷²⁹ Autoru kolektīvs Prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 51.-52.lpp., Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: E. Pīpiņa un J. Upmaņa grāmatu un nošu spiestuve, 1933, 235.-240.lpp.

cēlonisko sakaru nevar pierādīt zinātniskās vai faktoloģiskās nenoteiktības dēļ.⁷³⁰ Tādēļ ir nepieciešams tāds juridiskais mehānisms, kas atvieglo cietušā pierādīšanas pienākumu minētajos gadījumos. Viens no iespējamajiem tiesiskajiem risinājumiem minētajās situācijās cietušā tiesību un tiesisko interešu aizsardzībai varētu būt saistīts ar cēloniskā sakara prezumēšanu noteiktos apstākļos un pierādīšanas pienākuma pāreju ar nosacījumu, ka visticamāk kaitējumu radījusi tieši noteikta persona vai tās atbildības sfērā esošu lietu īpašības vai personu rīcība.

Attiecībā uz Eiropas valstu normatīvo regulējumu un tiesu praksi veikts pētījums, kurā analizēts, vai noteikta kaitējuma radīšanas riska palielināšana varētu būt uzskatāma par pamatu cēloniskā sakara kā atbildības priekšnoteikuma prezumpcijai gadījumos, kad cēlonisko sakaru nav iespējams pierādīt. Iepazīstoties ar pētījuma rezultātiem, secināms, ka Austrijā, Vācijā, Anglijā, Francijā, Itālijā un Polijā būtu konceptuāli iespējama cēloniskā sakara prezumpcija noteiktos gadījumos un personai par radīto kaitējumu būtu jāatbild, lai arī attiecīgajā gadījumā pierādīt cēlonisko sakaru starp kaitējumu un prettiesisku rīcību var nebūt iespējams, bet ir iespējams pierādīt kaitējuma iestāšanās riska palielināšanos atbildētāja rīcības rezultātā.⁷³¹ Savukārt Dānijā, Ungārijā un Spānijā šādu pieeju tiesas vērtētu kritiski, un prasība zinātniskās un faktoloģiskās nenoteiktības gadījumos, iespējams, tiktu noraidīta, jo cēloniskais sakars starp rīcību un kaitējumu nevarētu tikt prezumēts.⁷³²

Eiropas valstīs plašāk atzītā pieeja atbilst arī *res ipsa loquitur* doktrīnai, saskaņā ar kuru, konstatējot noteiktus kumulatīvus priekšnoteikumus, proti, pirmkārt, ka attiecīgais kaitējums parasti rodas, pastāvot personas neuzmanībai, nolaidībai, otrkārt, kaitējums radīts ar lietām, iekārtām, ierīcēm vai apstākļos, ko kontrolējusi vienīgi šī persona, treškārt, kaitējuma nodarīšanā nav konstatējama paša cietušā vainojama rīcība, var tikt prezumēts, ka tieši minētās personas rīcība ir radījusi kaitējumu.⁷³³ Tādējādi šai personai savukārt būtu jāpierāda, ka,

⁷³⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2005.gada 16.novembra spriedums lietā Nr.SKC-699, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2006.gada 27.septembra spriedums lietā Nr.PAC-0886, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 20.maija spriedums lietā Nr.SKC-159, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 13.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-144, Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2010.gada 8.decembra spriedums lietā Nr.C31218009, Zemgales apgabaltiesas 2009.gada 10.marta spriedums lietā Nr.C06030708, Valkas rajona tiesas 2009.gada 16.aprīļa spriedums lietā Nr.C38053508, Jelgavas tiesas 2010.gada 11.oktobra spriedums lietā Nr.C15121808.

⁷³¹ *Oliphant K.* Aggregation and Divisibility of Damage. Vienna: SpringerWienNewYork, 2009, p.44, p.76, p.113, p.154-156, p.194-195, p.240, p.266, p.282, p.311-313, p.350-351.

⁷³² *Ibid.*

⁷³³ *Cane P.* Atiyah's Accidents. Compensation and the Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p.94.-95, p.103, p.112, *Cane P.* The Anatomy of Tort law. Oxford: Hart Publishing, 1997, p.130, *Bar C., Drobnig U.* The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe. A Comparative Study. Munchen: Sellier, 2004, p.52, p.67, *Koch B. A.* Economic Loss Caused by Genetically Modified Organisms. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2008, p.22, p.33, p.99-101, p.275, *Faure M., Hartlief T.* Financial Compensation for Victims of Catastrophes. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2006, p.350, *Markesinis B., Unberath H.* The German Law of Torts. Portland: Hart Publishing, 2002, p.85, p.98, p.719, p.859, *Harwood V.* Principles of Tort Law. London:

piemēram, tās radušās ar minētās personas rīcību nesaistītu personu vai apstākļu ietekmē vai arī pats cietušais ir vainojams kaitējuma radīšanā, un tādējādi šī persona nav par radīto kaitējumu atbildīga. Arī Latvijas tiesību doktrīnā uzsvērts, ka, vadoties no taisnības principa, pierādīšanas smagumu, kas gulstas uz prasītāju, lielā mērā var samazināt, bet dažreiz pat pārcelt uz atbildētāju.⁷³⁴ Cēloniskā sakara prezumpcija var būt attaisnojama arī zinātniskās vai faktoloģiskās nenoteiktības gadījumos, kad kaitējums nerodas personas rīcības rezultātā, bet tās atbildības sfērā ietilpstošu personu rīcības rezultātā vai lietu īpašību dēļ. Kā norādīts doktrīnā, personām, kuras izmanto lietas vai resursus, lai gūtu mantisku vai personisku labumu, būtu jāatbild par tiesību aizskārumu un apdraudējumu, kas rodas tā rezultātā.⁷³⁵ Šāda pieeja atspoguļota arī Civillikuma 863.pantā⁷³⁶ un Latvijas judikatūrā.⁷³⁷

Līdz ar to atsevišķos gadījumos, kad persona ir rīkojusies, pārkāpjot nepieciešamās rīcības standartu, un tādējādi ir radies citas personas apdraudējums, kas varētu būt radījis kaitīgās sekas, minētais varētu būt pamats prezumpcijai, ka cēloniskais sakars starp prettiesisko rīcību un radīto kaitējumu pastāv. Līdzīga prezumpcija var tikt pieļauta arī Vācijā un Francijā.⁷³⁸ Šāds risinājums aizsargātu cietušo gadījumos, kuros zinātniskās vai faktoloģiskās nenoteiktības dēļ nav iespējams iegūt pierādījumus tam, ka atbildīgās personas rīcība ir bijis cēlonis cietušajam nodarītajam kaitējumam, kā arī šādā gadījumā netiek izslēgta vai ierobežota iespēja pierādīt, ka iespējami atbildīgās personas rīcība nav radījusi vai ietekmējusi kaitējuma rašanos, atspēkojot cēloniskā sakara prezumpciju. Tā kā šādas prezumpcijas piemērošanas priekšnoteikums ir tas, ka personas rīcību var uzskatīt par nepieciešamās rīcības standartam neatbilstošu un šīs personas rīcībai nepastāv attaisnojumu, kā rezultātā ir radies citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu apdraudējums, un minētā rīcība varētu būt radījusi kaitējumu attiecīgajos apstākļos, minētais var būt pietiekams pamats secinājumam, ka pastāv relatīvi augsta iespējamība, ka persona varētu būt radījusi nodarīto kaitējumu, ko no cietušā neatkarīgu iemeslu dēļ var nebūt iespējams pierādīt. Tas savukārt kontekstā ar cietušā tiesiskās aizsardzības nepieciešamību, kas ir viens no deliktu tiesību pamatuzdevumiem, un taisnīguma

Cavendish Publishing Limited, 2000, p.144-148, *Bussani M., Palmer, Vernon V. Pure Economic Loss in Europe.* New York: Cambridge University Press, 2003, p.273, *Van Boom W. H., Lukas M., Kissling C. Tort and Regulatory Law.* Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.191, p.246.

⁷³⁴ *Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata.* Rīga: E. Pīpiņa un J. Upmaņa grāmatu un nošu spiestuve, 1933, 342.lpp.

⁷³⁵ *Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective.* Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.136.

⁷³⁶ Civillikuma 863.pants paredz, ka tam kas bauda vai vēlas baudīt kādas lietas labumus, jānes ar šo lietu saistītie pienākumi.

⁷³⁷ Arī Augstākās tiesas Senāta tiesu praksē nostiprinājies, ka: „[...]ja komercsabiedrība, kas nodarbojas ar komunālo pakalpojumu sniegšanu, kādu tehnisku iemeslu dēļ [...] veicot komercdarbību, nepienācīgas rūpības rezultātā nodara tām zaudējumus.” Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005.gada 9.augusta lēmums lietā Nr.SKA-0332-05.

⁷³⁸ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition.* Oxford: Oxford University Press, 2013, p.324-327.

apsvērumiem attaisno šādas prezumpcijas piemērošanu kā iespējami atbildīgās personas tiesību ierobežojumu.

Minēto cēloniskā sakara prezumpciju nebūtu iespējams izmantot tad, ja iespējami atbildīgā persona nevarētu būt rīkojusies, pārkāpjot nepieciešamās rīcības standartu attiecīgajos faktiskajos apstākļos. Tādēļ secināms, ka, tiesību piemērotājam konstatējot, ka ir pierādīts kaitējuma fakts cietušajam un noteikts kaitējuma apmērs mantiska kaitējuma gadījumā vai cietušajam radīts nemantiskais kaitējums, un konstatējama personas nepieciešamās rīcības standartam neatbilstoša darbība vai bezdarbība, kas aizskar vai būtu varējusi aizskart cietušā tiesības, radot tādu apdraudējumu un tāda kaitējuma risku, kāds cietušajam ir radies, ir pieņemams, ka persona attiecīgo kaitējumu cietušajam ir radījusi. Minētā prezumpcija būtu uzskatāma par juridisku risinājumu faktoloģiskās vai zinātniskās nenoteiktības gadījumos cēloniskā sakara starp noteiktu rīcību un kaitīgajām sekām sākotnējai noteikšanai, kam savukārt sekotu juridisko apsvērumu analīze un cēloniskā sakara kā noteiktas personas civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma vērtēšana un noteikšana.

5.5. Cēloniskā sakara kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma konstatēšana

Cēloniskā sakara kā atbildības priekšnoteikuma konstatēšanas nepieciešamība izriet no Civillikuma 1635.panta pirmajā daļā ietvertās vispārējās delikttiesiskās atbildības normas, no kuras var secināt, ka jākonstatē personas prettiesisku rīcību “*kuras rezultātā*” nodarīts kaitējums, lai civiltiesiskā atbildība par deliktu iestātos. Tādēļ, ja personas rīcība ir nepieciešamās rīcības standartam neatbilstoša un citai personai rodas mantisks vai nemantisks kaitējumu, aizskārējam parasti ir pienākums kompensēt kaitējumu vienīgi tad, ja tiek pierādīta cēloņsakarība starp personas rīcību un radīto kaitējumu. Lai noteiktu, cik lielā mērā cēloniskais sakars kā atbildības priekšnoteikums saista personas rīcību un radīto kaitējumu, *inter alia* jāvērtē, kādā mērā un kurš vai kuri no atbilstoši *conditio sine qua non* vai NESS testa piemērošanas rezultātā identificētajam kaitējuma radīšanai nepieciešamajiem un pietiekamajiem cēloņiem delikttiesiskās atbildības kontekstā ir saistāmi ar radītajām sekām un attiecīgi kādā mērā delikttiesiskā atbildība personai par radīto kaitējumu iestājas.⁷³⁹ Doktrīnā norādīts, ka pieeja, atbilstoši kurai viss atbildīgās personas radītais kaitējums ir kompensējams, atbilst delikttiesiskās atbildības efektivitātes principam, pretējā gadījumā samazinātos

⁷³⁹ *Kubilis J.* Cēloniskais sakars, nodarot nemantisku kaitējumu veselībai. Latvijas Universitātes Žurnāls "Juridiskā zinātne" Nr.4. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 84.-101.lpp., *Kubilis J.* Cēloniskais sakars kā civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikums. IV Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskā konferences rakstu krājums. Rīga: Petrovskis un Ko, 2014, 56.-62.lpp.

atbildības kompensējošās un arī preventīvās funkcijas nozīme.⁷⁴⁰ No otras puses, tomēr nebūtu taisnīgi un samērīgi uzlikt personai relatīvi nelielas atkāpes no nepieciešamās rīcības standarta gadījumā pienākumu atbildēt par tādu kaitējumu, kāds šādās situācijās parasti nerodas un tādēļ, iespējams, nav bijis paredzams.⁷⁴¹ Tas savukārt ļauj secināt, ka būtu jādiferencē atbildība par tādām sekām, kuras noteiktos faktiskos apstākļos ir parastas un sagaidāmas, un tādām, kuras ir ļoti reti sastopamas un kuras saprātīga persona neapzinātos un tai nevajadzētu apzināties. Tādēļ, kā jau iepriekš minēts, pat ja atbilstoši *conditio sine qua non* testam var noteikt zināmu iespējami atbildīgo personu loku un to iespējamo atbildības apmēru, cēloniskais sakars starp personas rīcību, zināmiem apstākļiem vai citu personu rīcību, par ko minētā persona ir atbildīga, no vienas puses, un radīto kaitējumu, no otras puses, ir konstatējams, ņemot vērā juridiskus apsvērumus, kas ir vērsti uz taisnīgas civiltiesiskās atbildības noteikšanu katrā konkrētajā situācijā. Atbildīgās personas un tās atbildības apmēra noteikšanas problēmjaudājumi ir būtiski un tiks plašāk apskatīti arī kontekstā ar cēloniskā sakara vērtēšanu un noteikšanu vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumos.

Atsevišķi juridiskie apsvērumi, kas jāņem vērā, vērtējot cēlonisko sakaru kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumu, un kas var ietekmēt cēloniskā sakara un civiltiesiskās atbildības robežas, ir norādīti Eiropas deliktu tiesību principu 3:201.pantā. Atbilstoši minētajiem noteikumiem, ja personas darbība varētu būt uzskatāma par cēloni kaitējumam atbilstoši *conditio sine qua non* testam, tad tas, vai un kādā mērā atbildība par kaitējumu var tikt attiecināta uz personu, ir atkarīgs no tādiem apsvērumiem kā, pirmkārt, saprātīgas personas spēja paredzēt kaitējuma iestāšanos rīcības brīdī, kā arī sekas, kādas parasti rodas attiecīgās darbības veikšanas rezultātā, īpaši ievērojot kaitējumu radošās darbības tuvumu laikā vai telpā tās sekām, otrkārt, aizsargāto tiesisko interešu raksturs un nozīme, treškārt, atbildības režīms, ceturtkārt, vispārzināmo dzīves risku ietekme, piektkārt, ar pārkāpto tiesību normu aizsargātās intereses.⁷⁴²

Analizējot minētos kritērijus, jāņem vērā, ka kaitējuma paredzamības vērtēšanas rezultātā nošķiramas tādu tiesību aizskārumu sekas, kas ir laikā vai telpā relatīvi attālinātas no kaitējumu radošā apstākļa vai rīcības un kuru attiecināšana uz personu nebūtu taisnīga. Aizsargāto tiesību vai tiesisko interešu rakstura un nozīmes vērtējums akcentē to, ka, piemēram, atsevišķos gadījumos ekonomiskais kaitējums var tikt mazāk aizsargāts nekā personas veselība

⁷⁴⁰ Palmer V., Bussani M. Pure Economic Loss. New Horizons in Comparative Law. New York: Routledge-Cavendish, 2009, p.23.

⁷⁴¹ Torgāns K. Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 408., 437.lpp.

⁷⁴² Art. 3:201. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

vai dzīvība,⁷⁴³ un ierobežotākas tiesiskās aizsardzības apstākļos pieļaujams civiltiesiskās atbildības apmēru attiecīgi samazināt. Cēloniskā sakara vērtēšanā jāņem vērā arī piemērojamās atbildības režīmu, proti, vai attiecīgajā situācijā piemērojama stingrā atbildība vai vispārējā delikttiesiskā atbildība, jo pirmajā gadījumā lielāks uzsvars likts uz cietušā aizsardzību un iespējama atbildība par noteikta riska iestāšanos. Parasto dzīves risku kritērijs akcentē nejaušības nozīmi un ar aizskārēja rīcību nesaistītu cēloņu ietekmi uz radīto kaitējumu. Šis kritērijs ir būtisks gadījumos, kad kaitējums rodas vairāku apstākļu ietekmē un kad personas rīcība izraisa sekas, kuras savukārt ir cēlonis citām sekām garākā cēloņu un seku ķēdē. Savukārt ar pārkāpto tiesību normu aizsargātajām interesēm ir būtiska nozīme gadījumos, kad, piemēram, noteikta aizliedzoša norma ir vērsta uz specifisku personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizsardzību.⁷⁴⁴

Personu intereses, kuras aizsargā noteikta norma, kā atbildību ierobežojošs juridisks apsvērums izriet no Vācijas tiesībām, un tādējādi var būt vērtējams, vai pārkāptās normas mērķis ir bijis aizsargāt personas no tā kaitējuma, kas faktiski ir radīts.⁷⁴⁵ Piemēram, Vācijas Federālā tiesa (*Bundesgerichtshof*) kādā lietā ir norādījusi, ka ceļu uzturētājs ir atbildīgs par ceļa uzturēšanu drošā stāvoklī un negadījuma sekām, kuras izraisa minētā pienākuma neievērošana, taču šis pienākums neaptver atbildību par mantisko kaitējumu, kas rodas personai sakarā ar noteiktu satiksmes ierobežojumu izraisītu saistību izpildes nokavējumu.⁷⁴⁶ Arī Vācijas tiesībās ir nodalīta cēloniskā sakara vērtēšana, nosakot atbildības iestāšanos (vācu val. – *haftungsbegründende Kausalität*) un nosakot atbildības apmēru (vācu val. – *haftungsausfüllende Kausalität*).⁷⁴⁷ Pirmajā posmā cēloniskais sakars vērtējams starp personas rīcību un citas personas tiesību aizskārumu, bet otrajā – starp tiesību aizskārumu un radīto kaitējumu.⁷⁴⁸ Otrajā posmā tiesību piemērotājs izmanto t.s. *Adäquanzttheorie* jeb adekvātuma teoriju, atbilstoši kurai var secināt, ka persona nav atbildīga par kaitējumu, ko nebija iespējams attiecīgajos apstākļos objektīvi un sapratīgi sagaidīt un paredzēt.⁷⁴⁹

Dažādās Eiropas valstīs ir atšķirīgas pieejas un tiesiskie mehānismi, ko tiesību piemērotājs izmanto, lai noteiktu taisnīgu delikttiesiskās atbildības apmēru.⁷⁵⁰ Tomēr tie visi tieši vai netieši skar kaitējuma paredzamību, kas ir uzskatāms par vienu no galvenajiem

⁷⁴³ Art. 2:102. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁷⁴⁴ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.61-63.

⁷⁴⁵ *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.314.

⁷⁴⁶ *Ibid.*

⁷⁴⁷ *Markesinis B., Unberath H*. The German Law of Torts. Portland: Hart Publishing, 2002, p.106.

⁷⁴⁸ *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.312.

⁷⁴⁹ *Ibid.*, p.313.

⁷⁵⁰ *Von Bar C*. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.752.

juridiskajiem aspektiem cēloniskā sakara kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma konstatēšanā vairākās Eiropas valstīs.⁷⁵¹ Lai arī tiesību piemērotājam var nākties izmantot dažādus kritērijus cēloniskā sakara vērtēšanā un noteikšanā atbilstoši attiecīgā gadījuma faktiskajiem apstākļiem, taču šādus kritērijus nav iespējams izsmeltoši uzskaitīt, to nozīme var atšķirties katrā konkrētajā situācijā, kā arī daļa no minētajiem kritērijiem ir ciešāk saistīti ar citu delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumu vērtēšanu vai arī ir aptverti tieši ar kaitējuma paredzamības apsvērumu analīzi. Tādējādi cēloniskā sakara kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikuma konstatēšanā būtiska nozīme ir kaitējuma paredzamības vērtēšanai, un kaitējuma paredzamība parasti tiek analizēta kontekstā ar cēlonisko sakaru kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumu.⁷⁵²

Lai gan spēja paredzēt noteiktas rīcības sekas ir saistīta ar katras konkrētās personas individuālām īpašībām, tomēr, neskatoties uz to, ka prettiesiskās rīcības, tiesību aizskārums un radītā kaitējuma faktiskajiem apstākļiem ir būtiska nozīme spēju kaitīgās sekas paredzēt vērtēšanā, tiesību piemērotājam nebūtu jāvērtē attiecīgās personas spēja sekas paredzēt, bet gan jāizmanto saprātīgas personas mēraukla. Arī tiesību doktrīnā apstiprināts, ka, vērtējot kaitējuma paredzamību, jāpiemēro objektīvas paredzamības kritērijs.⁷⁵³ Saprātīgas personas kritērijs gan nebūtu attiecināms uz gadījumiem, kad no likumdevēja puses ir noteikts īpašs nepieciešamās rīcības priekšraksts ar mērķi izvairīties no kaitējuma.⁷⁵⁴ Atsevišķos gadījumos no personām, piemēram, ārstniecības personām, ir sagaidāmas speciālas zināšanas attiecīgajā nozarē, un šādā gadījumā kaitējuma paredzamība vērtējama, ņemot vērā to, vai un kādā mērā šīs personas rīcība atbilst nepieciešamās rīcības priekšrakstam, kā arī saprātīgi sagaidāmās personas prasmes, zināšanas, kvalifikāciju, izglītību, pieredzi un citus apsvērumus. Doktrīnā norādīts, ka nereti tieši ekonomisko zaudējumu apmērs tiek ierobežots zaudējumu paredzamības testa piemērošanas un cēloniskā sakara kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikuma noteikšanas rezultātā,⁷⁵⁵ taču tiesas nereti cenšas meklēt citus veidus, kā pamatot prasības noraidīšanu daļā par atrauto peļņu, lai civiltiesiskās atbildības apmērs būtu taisnīgs.⁷⁵⁶ Kaut arī, iespējams, praksē tādējādi var sasniegt taisnīgu risinājumu, pieņemot, ka zaudējumi esošās mantas

⁷⁵¹ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.61.

⁷⁵² *Deakin S., Johnston A., Markesinis B., eds. Markesinis and Deakin's Tort Law. Seventh Edition.* Oxford: Oxford University Press, 2013, p.218, *Kidner R. Casebook on Torts. Twelfth Edition.* Oxford: Oxford University Press, 2013, p.57, *Harpwood V. Modern Tort Law. Seventh Edition.* New York: Routledge-Cavendish, 2009, p.161.

⁷⁵³ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.61-62.

⁷⁵⁴ *Jones M. A., Dugdale A. M., eds. Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition.* London: Thomson Reuters Limited, 2010, p.145.

⁷⁵⁵ *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation.* Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.608-609.

⁷⁵⁶ *Veljanovski C. Economic Principles of Law.* Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p.214-215.

samazinājuma veidā (*damnum emergens*) var būt likumsakarīgākas un paredzamākas kaitīgās darbības sekas, salīdzinot ar atrauto peļņu (*lucrum cessans*), tomēr kritiski būtu vērtējama nekonsekventa pieeja un noteiktas metodoloģijas trūkums minētajos gadījumos. To gadījumu noteikšana, kuros personai civiltiesiskā atbildība par radītu kaitējumu pilnībā vai daļēji neiestājas, pamatojoties uz to, ka kaitējums nav bijis paredzams, var arī būt lielā mērā atkarīga no likumdevēja tiesībspolitiskas izšķiršanās, kā arī tiesību piemērotāja vērtējuma slēdziena, kam jābūt saskaņā ar attiecīgo tiesību sistēmu, tiesību principiem un taisnīguma apsvērumiem. Līdz ar to tiesai, ievērojot likumdevēja gribu un balstoties uz faktiskajiem apstākļiem, būtu jānosaka robeža starp paredzamu un neparedzamu kaitējumu, ņemot vērā saprātīgas personas spēju paredzēt kaitīgās sekas un to apmēru salīdzināmos apstākļos, kā arī personu tiesību un tiesisko interešu līdzsvaru, lai civiltiesiskās atbildības noteikšanas rezultātā atbildīgās personas tiesības netiktu pārmērīgi ierobežotas, vienlaikus ievērojot arī cietušā tiesības saņemt kaitējuma kompensāciju sakarā ar tam un tā mantai radīto kaitējumu.

Latvijas likumdevējs normatīvo regulējumu attiecībā uz zaudējumu paredzamību ir ietvēris Civillikuma 1779.¹ pantā, kas ir spēkā no 2009.gada 1.jūlija.⁷⁵⁷ Ar šiem grozījumiem Civillikuma Saistību tiesību daļa tika papildināta ar minēto normu, kas nosaka, ka zaudējumu nodarītājs atlīdzina zaudējumus tādā apmērā, kādu varēja saprātīgi paredzēt darījuma noslēgšanas laikā kā neizpildīšanas sagaidāmās sekas, ja vien neizpildīšana nav notikusi ļauna nolūka vai rupjas neuzmanības dēļ. No grozījumu likumprojekta anotācijas secināms, ka minētie grozījumi Civillikumā sākotnēji tikuši plānoti kā solis ceļā uz Latvijas līgumtiesību normu modernizāciju un harmonizāciju. Līdz ar to bija nepieciešams Civillikumā ietvert Eiropas līgumu tiesību principus un Starptautisko privāttiesību unifikācijas institūta UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principos ietvertās atziņas, tādejādi uzlabojot līgumtiesību regulējumu Latvijā un tuvinot to Eiropas valstu atzītajam regulējumam.⁷⁵⁸ Saeimas stenogrammās minētā norma nav izvērsti analizēta,⁷⁵⁹ taču sākotnēji piedāvātā normas redakcija aptvēra tikai tiesiska darījuma pārkāpuma rezultātā nodarīto zaudējumu apmēra ierobežošanu līdz tādām, kuru varēja saprātīgi paredzēt darījuma noslēgšanas laikā.

Civillikuma 1779.¹ pants ir ietverts Civillikuma Saistību tiesību daļas VIII nodaļas „Zaudējumi un to atlīdzība” trešajā apakšnodaļā „Zaudējumu atlīdzības pienākums”. No

⁷⁵⁷ Likums „Grozījumi Civillikumā”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009.gada 17.jūnijs, Nr.94 (4080).

⁷⁵⁸ Likumprojekta „Grozījumi Civillikumā” anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/F6A7D8A3C318EE1DC2257386004EF3D8?OpenDocument>, [skatīts: 16.07.2014.].

⁷⁵⁹ Latvijas Republikas 9.Saeimas 2008.gada 24.janvāra sēdes stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/080124/st080124.htm>, [skatīts: 16.07.2014.]; Latvijas Republikas 9.Saeimas 2009.gada 12.marta sēdes stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/090312/st090312.htm>, [skatīts: 16.07.2014.]; Latvijas Republikas 9.Saeimas 2009.gada 4.jūnija sēdes stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/090604k/st090604k.htm>, [skatīts: 16.07.2014.].

minētās normas novietojuma Civillikumā un tās vārdiskā formulējuma secināms, ka tā attiecas vienīgi uz zaudējumiem jeb esošās mantas samazinājumu un atrauto peļņu Civillikuma Saistību tiesību daļas VIII nodaļas izpratnē. Minēto Civillikuma grozījumu mērķis ir bijis atsevišķos gadījumos ierobežot atbildību, kad atbilstoši faktiskajiem apstākļiem nebūtu taisnīgi likt personai kompensēt kaitējumu, ja tas ir nesamērīgi ar tās pieļauto pārkāpumu un kaitējuma apmēru, kas uzskatāms par objektīvi paredzamu. Šādos gadījumos, formāli iestājoties visiem atbildības priekšnoteikumiem, likumdevējs vēlējis, pamatojoties uz samērīguma un taisnīguma apsvērumiem, samazināt atbildības apmēru. Attiecībā uz delikttiesisko atbildību likumdevējs *expressis verbis* nav noteicis kaitējuma objektīvu neparedzamību kā atbildību ierobežojošu apstākli, tomēr, lai arī likumdevējs ir normatīvi noregulējis kaitējuma paredzamību vienīgi attiecībā uz līgumtiesiskajām attiecībām, paredzamības testa piemērošana, vērtējot un nosakot cēlonisko sakaru kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumu, būtu nepieciešama un saderīga ar doktrīnas atziņām un likumdevēja gribu modernizēt civiltiesiskās atbildības regulējumu.

Civillikumā attiecībā uz zaudējumu paredzamības vērtēšanu noteikti izņēmumi, kad zaudējumu neparedzamība atbildību neietekmē, proti, ja kaitējums radies personas rupjas neuzmanības vai ļauna nolūka rezultātā. Ļauns nolūks (*dolus malus*) Civillikuma 1641.pantā skaidrots kā tīšs kaitējums, kas savukārt definēts kā vēlēšanās veikt tiesību aizskārumu, apzinoties un vēloties to.⁷⁶⁰ Attiecībā uz rupju neuzmanību (*nimia negligentia*) likumdevējs ir norādījis trīs gadījumus, kad personas rīcība uzskatāma par rupju neuzmanību, proti, ja persona rīkojas augstākā mērā vieglprātīgi un nevērīgi, ja persona mazāk rūpējas par tai uzticētām svešām lietām un darīšanām nekā par savām paša vai ja persona uzsāk tādu darbību, kuras kaitīgums un bīstamība nevarēja un nedrīkstēja palikt personai nezināmi.⁷⁶¹ Doktrīnā attiecībā uz rupju neuzmanību norādīts, ka tās konstatēšana ir saistīta ar prettiesiska rezultāta objektīvu paredzamību un novēršamību, kā arī jāņem vērā prasības, kādas parasti izvirzāmas attiecīgām personu grupām, ievērojot profesiju, vecumu, izglītību.⁷⁶² Līdz ar to likumdevēja mērķis ir bijis īpaši izcelt gadījumus, kad persona rīkojusies ar ļaunu nolūku vai rupju neuzmanību kā tādā mērā nepieciešamās rīcības standartam neatbilstošu rīcību, kuras rezultātā radīto zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma ierobežojums nebūtu pieļaujams. Līdzīgas konstrukcijas normas, izslēdzot atbildības ierobežojumus ļauna nolūka vai rupjas neuzmanības gadījumā, ietvertas arī,

⁷⁶⁰ Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 148.lpp.

⁷⁶¹ Latgales apgabaltiesas 2011.gada 17.marta spriedums lietā Nr.C12309609, Ogres rajona tiesas 2011. gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.C24091511, Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.C27162611, Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2011.gada 7.oktobra spriedums lietā Nr.C28273210.

⁷⁶² Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 150.lpp.

piemēram, Civillikuma 1917.pantā, 1957.pantā, 1972.pantā, 2022.pantā un 2333.pantā. Tādēļ atbilstoši likumdevēja gribai personas atbildība par neparedzamu ārpuslīgumisku kaitējumu, kuru tā ir radījusi apzināti vai aiz rupjas neuzmanības, nebūtu ierobežojama. Jānorāda arī, ka paredzamības testa attiecināšana uz stingrās delikttiesiskās atbildības gadījumiem, kad personas atbildība iestājas arī par noteikta riska realizēšanos un kuros likumdevējs normatīvajos aktos izsmeļoši uzskaitījis personas atbildību pilnībā vai daļā izslēdzošus apstākļus,⁷⁶³ ir relatīvi ierobežotāka.

Ņemot vērā, ka Civillikuma 1779.¹ pantā ietvertās normas teksta interpretācijas robežas neļauj šo normu attiecināt uz delikttiesiskās atbildības gadījumiem, analizējamas būtu tiesību tālākveidošanas iespējas cēloniskā sakara kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikuma noteikšanā un kaitējuma paredzamības vērtēšanā. Analogija kā tiesību tālākveidošanas metode skaidrota kā vienam vai vairākiem līdzīgiem tiesiskiem sastāviem likumā noteiktu tiesisko seku „pārnešana” uz likumā noregulētu, bet tiem „līdzīgu” gadījumu, jo sakarā ar šādu gadījumu līdzību tie abi atbilstoši taisnīguma principam būtu jāvērtē līdzīgi.⁷⁶⁴ Jāņem vērā, ka Civillikuma 1779.¹ panta ietveršana Civillikumā ir bijusi saistīta ar Saistību tiesību daļas modernizēšanu, ņemot vērā starptautiskus tiesībzinātnieku pētījumus par Eiropas privāttiesību pamatprincipiem, attīstības tendencēm un iespējamo harmonizāciju, kā arī no minētās normas neizriet likumdevēja griba aizliegt šīs normas piemērošanu pēc analogijas. Normatīvā regulējuma trūkums kaitējuma paredzamības vērtēšanai ārpuslīgumisku tiesību aizskārums gadījumos ļauj secināt, ka attiecībā uz šādiem gadījumiem konstatējams likuma robs. To atbilstoši tiesību teorijas atziņām var konstatēt, ja likumā attiecībā uz kādu noteiktu tiesiski nozīmīgu dzīves gadījumu nav ietverts regulējums, kaut arī atbilstoši likuma mērķim šādam gadījumam būtu jābūt noregulētam.⁷⁶⁵ Civillikuma noteikumi konceptuāli pieļauj ierobežot atbildību, pamatojoties uz to, ka radītais kaitējums ir daudz lielāks, nekā objektīvi varētu tikt paredzēts, un tādēļ būtu iespējams arī neuzmanīgas rīcības gadījumā delikttiesisko attiecību ietvaros personai neuzlikt pienākumu kompensēt lielāku kaitējumu, kā tas ir bijis saprātīgi paredzams attiecīgajos faktiskajos apstākļos. Arī Latvijas tiesību doktrīnā vēl pirms minēto grozījumu Civillikumā pieņemšanas norādīts, ka papildinājums par zaudējumu (kaitējuma) attālinātību būtu jāiekļauj Civillikumā gatavojamo grozījumu projektā, attiecinot to gan uz līgumtiesiskajām, gan uz delikttiesiskajām attiecībām.⁷⁶⁶

⁷⁶³ *Torgāns K., Kārklīņš J.* Civiltiesiskās atbildības modeļi pēc vainojamības pazīmes. *Jurista Vārds*, 2015.gada 8.septembris, Nr.35 (887).

⁷⁶⁴ *Neimanis J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 178.lpp.

⁷⁶⁵ *Ibid.*, 176.lpp.

⁷⁶⁶ *Torgāns K.* Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 443.lpp., *Torgāns K.* Vairāki zaudējumus (kaitējumu) izraisīši cēloņi. *Jurista Vārds*, 2007.gada 10.jūlijs, Nr.481.

Lai arī ir iespējams, ka likumdevējs normā noteicis tieši to, ko vēlējis (lat.val. - *idem dixit quam voluit*),⁷⁶⁷ un zināmā mērā gandrīz vienmēr *argumentum e contrario* būs iespējams, tomēr izšķiroša nozīme tiesisko seku piemērošanā pēc analogijas ir gadījumu būtiskai līdzībai.⁷⁶⁸ Kā norādīts, citas Civillikuma normas vai likumdevēja apsvērumi neliecina, ka likumdevējs būtu nevēlējis Civillikuma 1779.¹ pantā ietverto regulējumu attiecināt uz atbildību par kaitējumu kopumā. Tādēļ, ievērojot visu minēto, varētu secināt, ka Civillikuma 1779.¹ panta normas tiesisko seku piemērošana pēc analogijas, vērtējot cēlonisko sakaru un nosakot civiltiesisko atbildību par deliktu, būtu pieļaujama, izņemot gadījumos, kad kaitējums nodarīts apzināti vai aiz rupjas neuzmanības. Tiesību doktrīnā norādīts, ka likuma analogijas gadījumā no atsevišķas tiesību normas tiek izsecināts vispārīgāks noteikums, kas savukārt tiek piemērots izšķiramajam un likumā tieši noregulētajam dzīves gadījumam.⁷⁶⁹ Tā kā Civillikumā ir noregulēts līgumiskās atbildības ierobežojums saistībā ar zaudējumu paredzamību un atbilstoši no taisnīguma principa izrietošajam tiesiskās vienlīdzības principam nepieciešams būtiski līdzīgas tiesiskās situācijas vērtēt līdzīgi, tad atbilstoši likuma analogijas noteikumiem Civillikuma 1779.¹ panta normas tiesiskās sekas būtu jāpiemēro attiecībā uz neparedzamu kaitējumu, nosakot delikttiesisko atbildību un vērtējot cēlonisko sakaru kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumu ārpuslīgumiska tiesību aizskāruma gadījumā. Lai nodrošinātu tiesisko noteiktību un konsekventu salīdzināmu tiesisko attiecību noregulējumu, pastāv iespēja arī minēto problēmjaudājumu atrisināt likumdošanas ceļā, paplašinot normatīvo regulējumu attiecībā uz kaitējuma paredzamību delikttiesiskajās attiecībās un papildinot Civillikuma 1779.¹ pantu ar otro daļu šādā redakcijā: “*Persona ir atbildīga par radīto kaitējumu tādā apmērā, kādu varēja saprātīgi paredzēt neatļautas darbības vai bezdarbības veikšanas laikā kā neatļautās darbības vai bezdarbības sagaidāmās sekas, ja vien tiesību aizskārums nav noticis ļauna nolūka vai rupjas neuzmanības dēļ.*”

5.6. Kaitējuma paredzamības vērtēšana veselības aizskāruma gadījumā

Saistībā ar cēloniskā sakara kā deliktu tiesību priekšnoteikuma un kaitējuma paredzamības vērtēšanu jāņem vērā, ka prettiesiskas rīcības rezultātā var tikt nodarīts smags kaitējums personas veselībai, kurš attiecīgajos apstākļos un tāda veida cēloņu iedarbības rezultātā parasti nerodas. Šajā kontekstā būtiska ir t.s. *eggshell skull* doktrīna, saskaņā ar kuru personai ir pienākums kompensēt kaitējumu pilnībā, kaut arī kaitējums ir lielāks, nekā to varētu

⁷⁶⁷ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 129.lpp.

⁷⁶⁸ Weinreb L. L. Legal Reason. The Use of Analogy in Legal Argument. New York: Cambridge University Press, 2005, p.107-122, Peczenik A. On Law and Reason. Dordrecht: Springer Science + Business Media B.V., 2008, p.323-326.

⁷⁶⁹ Kalniņš E. Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 332.lpp.

paredzēt, un daļēji to ir veicinājis jau kāds pastāvošs cēlonis, piemēram, cietušā slimība.⁷⁷⁰ Saistībā ar šo doktrīnu tiek norādīts uz *Athey v. Leonati* lietu, kur Kanādas Augstākā tiesa norādījusi, ka, ja atbildētāja rīcība ir radījusi kaitējumu noteiktā apmērā, tam ir jāatbild par visām sekām, neskatoties uz iepriekš pastāvošiem apstākļiem un personas veselības stāvokli, kaut arī atbildētāja rīcība pati par sevi nevarētu radīt šādu kaitējumu.⁷⁷¹ Arī Eiropas tiesību zinātnē *eggshell skull* doktrīna tiek analizēta kā atkāpe no principa, ka par objektīvi neparedzamu kaitējumu personai nav jāatbild, norādot, ka persona ir atbildīga arī par ievērojama apmēra kaitējumu, kas radies cietušā veselības stāvokļa vai iedzimtu veselības traucējumu rezultātā, izņemot, ja cietušais neveic pasākumus, kas palīdzētu izvairīties no cietušā apdraudējuma, vai atsevišķus nemantiskā kaitējuma gadījumus.⁷⁷² Arī Kopējā modeļa Sestās grāmatas 4:101.panta otrajā daļā īpaši uzsvērts, ka kaitējuma veselībai vai personas nāves gadījumā tās veselības stāvoklis saistībā ar radītā kaitējuma veidu vai apmēru nav ņemams vērā.⁷⁷³ Šādu noteikumu pamatā ir apsvērums, ka atbildīgā persona nebūtu atbrīvojama no atbildības par radīto kaitējumu tikai tādēļ, ka cietušajam ir bijis slikts veselības stāvoklis un ka cietušā kaitējums ir kompensējams vienīgi līdz noteiktam veselības stāvoklim.⁷⁷⁴ Ņemot vērā to, ka persona nereti nevar ietekmēt savu veselības stāvokli un ka tādējādi iedzimtu veselības problēmu vai noteikta veselības stāvokļa dēļ tai nodarītā veselības aizskārums sekas var būt grūtāk novēršamas, šādos gadījumos personai būtu piešķiramas tiesības uz kaitējuma kompensāciju, ja tai kaitējumu radījusi persona, rīkojoties neatbilstoši nepieciešamās rīcības standartam. Lai arī cietušajam smags kaitējums veselībai varētu būt radies arī citu apstākļu iedarbības rezultātā, tomēr situācijā, kurā noteiktas personas prettiesiska rīcība ir *conditio sine qua non* attiecībā uz radīto kaitējumu, no kaitējuma paredzamības vērtēšanas noteikumiem būtu pieļaujami un attaisnojami izņēmumi. Pretējā gadījumā cietušais varētu būt uzskatāms par līdzatbildīgu par savu veselības stāvokli, ko tas var nebūt spējīgs ietekmēt. Atšķirībā no personas mantas, kuru var aizstāt vai radīto kaitējumu novērtēt naudā, veselību kā personai piemītošu nemantisku labumu nevar mantiski novērtēt, kas arī pamato atšķirību kaitējuma paredzamības noteikumu piemērošanā personas veselības aizskārums gadījumā.

⁷⁷⁰ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.608.

⁷⁷¹ Judgement of the Supreme Court of Canada dated 31 October 1996, case number: 24725, indexed as: *Athey v. Leonati*. Pieejams: <http://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1435/index.do>, [skatīts: 16.07.2014.].

⁷⁷² *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.344-345.

⁷⁷³ VI.- 4:101. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁷⁷⁴ *Von Bar C.* Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.754.

Vērtējot cēlonisko sakaru kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumu un nosakot personas atbildības robežas sakarā ar personai radītu kaitējumu veselībai, atbildība nebūtu tomēr noteicama par tādām kaitīgajām aizskāruma sekām, kuras cietusī persona būtu varējusi paredzēt un samazināt vai novērst šādu kaitējumu, ievērojot saprātīgus drošības pasākumus vai neveicot darbības, kuras to pakļauj apdraudējuma riskam.⁷⁷⁵ Atbildība būtu ierobežojama arī tad, ja cietusī persona, neskatoties uz minēto, nav veikusi nekādas darbības vai ievērojusi vienīgi nenozīmīgus drošības pasākumus kaitējuma riska samazināšanai vai novēršanai. Ņemot vērā, ka, ja persona, kuras veselības apdraudējumu ikdienišķās situācijās rada tai zināmi šīs personas veselības traucējumi, veic atbilstošus drošības pasākumus, tad šīs personas veselības aizskāruma gadījumā personas rīcība, kura aizskar cietušā tiesības vai ir atbildīga par to, nereti arī varētu būt būtiski neatbilstoša nepieciešamās rīcības standartam. Drošības pasākumu ievērošanas gadījumā no cietušā puses palielinātos kaitējuma paredzamība attiecīgajos apstākļos, jo citas personas varētu būt informētas par iespējamajiem kaitējuma riskiem, un aizskārēja rīcība, nodarot kaitējumu šādos apstākļos, varētu būt kvalificējama kā rupja neuzmanība vai ļauns nolūks atbilstoši spēkā esošajam normatīvajam regulējumam. Līdz ar to piedāvātais tiesiskais risinājums neradītu būtiski atšķirīgas sekas kā situācijā, ja noteikumi attiecībā uz kaitējuma paredzamības vērtēšanu mantiska kaitējuma gadījumā būtu piemērojami. Piemēram, ja persona, kurai konstatēta osteoporoze, izsargājas no iespējama tās veselības apdraudējuma, tad attiecīgi būtiski samazinātos smaga, neapzināti nodarīta un ilgstoši ārstējama kaulu lūzuma risks. Tā kā kaitējuma paredzamības vērtēšanas pienākums, konstatējot cēlonisko sakaru un nosakot civiltiesiskās atbildības apmēru, būtu attiecināms arī uz delikttiesisko atbildību, papildinot Civillikuma 1779.¹ pantu ar otro daļu iepriekš norādītajā redakcijā, tad piedāvātā Civillikuma 1779.¹ panta otrās daļas redakcija būtu papildināma ar piezīmi: “*Persona ir atbildīga par otram nodarītā miesas bojājuma sekām neatkarīgi no kaitējuma paredzamības, izņemot gadījumus, ja cietušais arī uzvedies neattaisnojami.*”

5.7. Cēloniskais sakars vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā

Attiecībā uz cēloniskā sakara kā atbildības priekšnoteikuma vērtēšanu un noteikšanu delikttiesībās viens no sarežģītākajiem jautājumiem ir, kā noteicama atbildība, piemēram, gadījumos, kad kaitējuma cēloņi ir vairāki, iedarbojoties vienlaicīgi vai ar nobīdi laikā un telpā, kā arī situācijās, kad nav zināms, kurš no vairākiem cēloņiem kaitējumu ir radījis. Zinātniskā un faktoloģiskā nenoteiktība, kas iepriekš analizēta, gadījumos, kad vienlīdz iespējams, ka vairākas iespējami atbildīgās personas var būt kaitējumu radījušas, var ierobežot cietušā tiesības

⁷⁷⁵ Sk. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 13.aprīļa spriedumu lietā Nr.SKC-144/2011.

uz kompensāciju sakarā ar tam radītu kaitējumu, ja no tiesību normām nav izsecināms konkrēts juridisks risinājums, kā šādos gadījumos atbildību noteikt. Jānorāda, ka Latvijas tiesību doktrīnā piedāvāti risinājumi atbildības noteikšanai vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā,⁷⁷⁶ kuri var palīdzēt tiesību piemērotājam vērtēt un konstatēt cēlonisko sakaru vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā un noteikt, kādā veidā un apmērā pienākums kompensēt radīto kaitējumu sadalāms starp atbildīgajām personām. Tomēr Latvijā juridiski risinājumi cēloniskā sakara konstatēšanai un delikttiesiskās atbildības noteikšanai vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā nav normatīvi nostiprināti, kā arī norādītās tiesību doktrīnas atziņas netiek plaši izmantotas tiesību normu iztulkošanā un piemērošanā, kas veicina nekonsekventu pieeju un prasību nepamatotu noraidīšanu, nepamatoti aizskarot cietušā tiesības un tiesiskās intereses.

Atbilstoši Latvijas normatīvajam regulējumam vairāku personu atbildību par deliktu *inter alia* regulē Civillikuma 1675.pants, saskaņā ar kuru vairākas personas, kas kopīgi izdarījušas noziedzīgu nodarījumu, atbild solidāri par kaitējumu, kas ar to nodarīts, tomēr, gramatiski šo normu tulkojot, tā skar vienīgi tādus ārpuslīgumiskus tiesību aizskārumus, kas ir vienlaikus arī kriminalizēti, kā arī atbilstoši tiesību doktrīnā norādītajam šī norma ir attiecināma uz relatīvi vienkāršiem cēlonības gadījumiem, kad vairākas personas kopīgi un saskaņoti citai personai nodara kaitējumu.⁷⁷⁷ Minētajā normā vai citās Civillikuma normās tomēr nav normatīvi nostiprināti noteikumi, atbilstoši kuriem būtu iespējams taisnīgi un konsekventi atrisināt relatīvi komplicētus vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumus, piemēram, kad personas savstarpēji nesaskaņoti rada kaitējumu vai arī kad nav zināms, kura no vairākām personām, kuras vienlīdz iespējami būtu varējušas kaitējumu radīt, kaitējumu faktiski ir radījusi.

Kopējā modeļa Sestās grāmatas 4:102.pantā un 4:103.pantā atspoguļoti gadījumi, kad personas attiecīgi piedalās, pamudina vai veicina juridiski būtiska kaitējuma radīšanu un kad divu vai vairāku personu rīcība ir varējusi radīt kaitējumu, bet tikai viena to faktiski radījusi, taču nav zināms - kura.⁷⁷⁸ Eiropas deliktu tiesību principos plašāk atspoguļoti iespējamie tiesiskie risinājumi, kā konstatējams cēloniskais sakars un noteicama delikttiesiskā atbildība vairāku kaitējuma cēloņu gadījumā. Minētie Eiropas deliktu tiesību principos norādītie tiesiskie risinājumi klasificēti atbilstoši cēloņu savstarpējai mijiedarbībai un to ietekmei uz radītajām

⁷⁷⁶ Torgāns K. Vairāki zaudējumus (kaitējumu) izraisīši cēloņi. *Jurista Vārds*, 2007.gada 10.jūlijs, Nr.481, Torgāns K. Civiltiesību, komercietību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 415.-416., 443.lpp.

⁷⁷⁷ Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 166.lpp.

⁷⁷⁸ VI.-4:102., VI.-4:103. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

sekām, un piedāvāts regulējums cēloniskā sakara konstatēšanai un delikttiesiskās atbildības noteikšanai konkurējošu cēloņu (3:102.pants), alternatīvu cēloņu (3:103.pants), sekojošu cēloņu (3:104.pants), vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi (3:105.pants) un cietušā un atbildīgās personas radītu cēloņu ar nenoteiktu ietekmi (3:106.pants) gadījumā.⁷⁷⁹ Tā kā Eiropas deliktu tiesību principu noteikumos ļoti izvērsti atspoguļoti tipiskākie vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumi un piedāvāts regulējums atbildības noteikšanai vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumos, tad turpmākā problēmjautājumu analīze saistībā ar vairāku cēloņu radītu kaitējumu tiks veikta, izmantojot minēto Eiropas deliktu tiesību principu cēloņu savstarpējās mijiedarbības un to ietekmes uz radītajām sekām klasifikācijas sistēmu.

5.7.1. Konkurējoši cēloņi

Atbilstoši Eiropas deliktu tiesību principu 3:102.pantam konkurējošu cēloņu gadījumā, kad katra no vairākām darbībām pati par sevi varētu vienlaikus radīt attiecīgo kaitējumu, katra no šīm darbībām ir uzskatāma par kaitējuma cēloni.⁷⁸⁰ Minētajos gadījumos neatkarīgi no tā, ka divas vai vairākas personas rīkojušās neatbilstoši nepieciešamās rīcības standartam, aizskarot citas personas tiesības, vienlaikus radīts viens un tas pats kaitējums.⁷⁸¹ Konkurējošu cēloņu gadījumā tādējādi divas identiskas vai līdzīgas darbības ir vienlaikus iedarbojušās uz cietušo, radot tieši to pašu kaitējumu, un katra no šīm darbībām ir bijusi pietiekama, lai kaitējumu pilnībā radītu. Attiecībā uz aprakstīto situāciju doktrīnā norādīts piemērs ar diviem medniekiem, kuri atrodas katrs savā kalna malā un kuri, viens par otru nezinot, vienlaikus izšauj uz kustīgu mērķi, kas izrādās cilvēks, nonāvējot šo personu.⁷⁸² Šādā gadījumā nav iespējams konstatēt, ka minētās personas darbojušās kopīgi un saskaņoti, jo katras personas darbības ir neatkarīgas un patstāvīgas, kas varētu būt šķērslis Civillikuma 1675.panta piemērošanai un solidāras atbildības noteikšanai atbilstoši Latvijā spēkā esošajam regulējumam, pat ja šo varētu uzskatīt par nonāvēšanu aiz neuzmanības, kas uzskatāma par noziedzīgu nodarījumu un par ko paredzēta kriminālatbildība.⁷⁸³ Doktrīnā norādīts, ka parasti solidāra atbildība nosakāma gadījumos, kad konstatējams nedalāms saistības priekšmets,⁷⁸⁴ taču divi vai vairāki vienlaikus iedarbojušies cēloņi var nebūt ne kopīgas, ne saskaņotas rīcības rezultāts. Piemēram, kādā lietā,

⁷⁷⁹ Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁷⁸⁰ *Ibid.*, Art. 3:102.

⁷⁸¹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.44-45.

⁷⁸² *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.330, *Jones M. A., Dugdale A. M., eds*. Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition. London: Thomson Reuters Limited, 2010, p.90, *Stephenson G*. Sourcebook on Torts. London: Cavendish Publishing Limited, 2000, p.155.

⁷⁸³ Krimināllikuma 123.pants. Krimināllikums: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8. jūlijs, Nr.199/200.

⁷⁸⁴ *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā*. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 163.lpp.

ko skatīja Anglijas tiesa, prasītājs bija saslimis ar pneimokoniozi, kas ir plaušu slimība, kas radusies no silīcija dioksīda putekļu ieelpošanas. Minētie kaitīgie putekļi izdalījās pneimatiskā āmura lietošanas rezultātā, kas bija ticis prasītāja darba vietā ilgstoši izmantots, kā arī no metāla griešanas iekārtas, kas arī netālu tika izmantota. Tiesas noteiktajā ekspertīzē tika konstatēts, ka abu minēto iekārtu lietošanas rezultātā prasītāja plaušās uzkrājušās kaitīgo vielu daļiņas, un tiesa atzina, ka abi cēloņi palielinājuši kaitējuma rašanās risku.⁷⁸⁵ Minētais spriedums atspoguļo arī Anglijas tiesu praksē nozīmīgajos *Fairchild* un *McGhee* lietu spriedumos nostiprinātās atziņas attiecībā uz vairāku cēloņu ietekmes vērtēšanu.⁷⁸⁶ Atbilstoši Francijas tiesu praksei vairāku personu radīta kaitējuma gadījumā līdzīgās situācijās visas personas būtu uzskatāmas par solidāri atbildīgām, ja vien tās nepierādītu, ka, piemēram, kaitējums radies citas personas, paša cietušā rīcības rezultātā vai arī bijis attālināts un neparedzams.⁷⁸⁷

Eiropas deliktu tiesību principu noteikumos piedāvāts katru no šādām darbībām uzskatīt par radīta kaitējuma cēloni.⁷⁸⁸ Tomēr arī šāda secinājuma gadījumā ir analizējams, kādā veidā atbildība būtu nosakāma. *In abstracto* vērtējot katras personas rīcību, izmantojot *conditio sine qua non* testu, var nonākt pie secinājuma, ka katra no darbībām nav kaitējumu radījusi, jo to būtu radījusi otra darbība tik un tā, taču par netaisnīgu būtu uzskatāms risinājums, atbilstoši kuram nevienai no personām šādu apsvērumu dēļ atbildība par radītajām kaitīgajām sekām neiestātos.⁷⁸⁹ Līdz ar to cēloniskā sakara vērtēšanai un noteikšanai šajā gadījumā jau sākotnēji nav piemērojams *conditio sine qua non* tests. Konkurējošo cēloņu gadījumā ir jāņem vērā NESS testa⁷⁹⁰ ietvaros vērtējamā cēloņa pietiekamība seku radīšanai, jo, lai arī katrs no cēloņiem pats par sevi nav nepieciešams kaitējuma radīšanai, jo tas būtu radies citas personas rīcības rezultātā tik un tā, katrs no cēloņiem ir pietiekams, lai kaitējums iestātos.

Atbildības veida noteikšanā būtisks apsvēruma ir tas, lai, no vienas puses, tiktu aizsargātas cietušā tiesības saņemt kaitējuma kompensāciju, taču, no otras puses, lai atbildīgajai personai pilnībā vai daļēji netiktu uzlikts pienākums kompensēt kaitējumu, kuru tā nav radījusi.⁷⁹¹ Analizētajā gadījumā jāņem tomēr vērā, ka cēloņus var uzskatīt par konkurējošiem

⁷⁸⁵ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.466-467.

⁷⁸⁶ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.331-332.

⁷⁸⁷ *Ibid.*, p.331-332.

⁷⁸⁸ Art. 3:102. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁷⁸⁹ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.162.

⁷⁹⁰ Cane P. The Anatomy of Tort law. Oxford: Hart Publishing, 1997, p.168, Cane P., Gardner J. Relating to Responsibility. Portland: Hart Publishing, 2001, p.146, Cane P. Responsibility in Law and Morality. Portland: Hart Publishing, 2002, p.120-123, Horder J., ed. Oxford Essays in Jurisprudence. New York: Oxford University Press, 2002, p.61, Beever A. Rediscovering the Law of Negligence. Portland: Hart Publishing, 2007, p.415-425, Honoré T. Responsibility and Fault. Portland: Hart Publishing, 1999, p.94-120.

⁷⁹¹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.46.

tikai tad, ja vairāk kā viena persona ir rīkojusies neatbilstoši nepieciešamās rīcības standartam un ja tā rezultātā radīts kaitējums citai personai. Līdz ar to konkurējošu cēloņu gadījumā attiecībā uz visām atbildīgajām personām ir jābūt konstatējamiem visiem delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumiem un attaisnojumu neesamībai, kā rezultātā var secināt, ka, ja atbildīga būtu tikai viena no šīm personām, tā būtu atbildīga par kaitējumu pilnībā.⁷⁹² Savukārt tas, ka neatkarīgi no vienas atbildīgās personas arī cita persona ir radījusi to pašu kaitējumu, nevarētu būt uzskatāms par atbildību izslēdzošu vai ierobežojošu apstākli vai arī pamatu likt cietušajam uzņemties kādas no atbildīgajām personām maksātspējas risku, kā tas būtu dalītas atbildības gadījumā. Līdz ar to visi konkurējošie cēloņi vērtējami kā pietiekami un paši par sevi patstāvīgi kaitējuma cēloņi, kā arī katrai no atbildīgajām personām vienādā apmērā būtu nosakāma delikttiesiskā atbildība, šo personu rīcības rezultātā radīto kaitējumu uzskatot par nedalāmu. Tomēr, ievērojot labas ticības principu un atziņu, ka *bona fides non patitur, ut bis idem exigatur*,⁷⁹³ ir jāsecina, ka, lai arī katra no atbildīgajām personām konkurējošu cēloņu gadījumā ir pilnībā atbildīga par radīto kaitējumu, nebūtu noteicams pienākums kompensēt radīto kaitējumu citām atbildīgajām personām, ja to pilnībā jau ir kompensējusi kāda no atbildīgajām personām. Cietušā iedzīvošanās uz atbildīgo personu rēķina, saņemot dubultu vai vairākas reizes lielāku kaitējuma kompensāciju, nav attaisnojama, un tā ir uzskatāma par atbildīgo personu nepamatotu tiesību ierobežojumu, kā arī nonāk pretrunā ar labas ticības principu un pilnīgas kaitējuma kompensēšanas (*restitutio ad integrum*) principu.

Ārvalstu tiesību doktrīnā norādīts, ka konkurējošu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā atbildīgajām personām būtu nosakāma solidāra atbildība.⁷⁹⁴ Latvijas tiesību doktrīnā norādīts, ka, ja vairākas darbības varējušas vienlaikus radīt noteiktu kaitējumu, atsevišķos gadījumos atbildība uzliekama visu prettiesisko darbību veicējiem solidāri.⁷⁹⁵ Solidāras atbildības piemērošana minētajā gadījumā nozīmētu to, ka katrai solidāri atbildīgajai personai ir pienākums izpildīt visu saistību kopumā.⁷⁹⁶ Šādā gadījumā cietušais varētu pēc sava ieskata prasīt kompensāciju sakarā ar visu tam radīto kaitējumu no katras atbildīgās personas saskaņā ar Civillikuma 1683.pantu. Savukārt atbildīgā persona, kas kaitējumu kompensējusi, varētu prasīt no citām atbildīgajām personām atbilstošu kompensācijas daļu, ja tam nav sevišķu šķēršļu saskaņā ar Civillikuma 1686.pantu.

⁷⁹² Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.163.

⁷⁹³ Lat. val. – labas ticības princips nepieļauj divreiz prasīt samaksu par to pašu. Dig. 50.17.57. Gaius 18 ad ed. provinc. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest50.shtml>, [skatīts: 03.01.2015.].

⁷⁹⁴ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.162.

⁷⁹⁵ Torgāns K. Civiltiesību, komercietisību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 415.lpp.

⁷⁹⁶ Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 80.lpp.

Solidāras atbildības noteikšana personām konkurējošu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā nav uzskatāma par pārmērīgu atbildīgo personu tiesību ierobežojumu, un tā ir attaisnojama ar cietušā interesēm, kuram būtu tiesības prasīt kaitējuma kompensāciju no ikvienas atbildīgās personas gadījumā, ja vienīgi tās rīcība būtu kaitējumu radījusi un citu personu atbildība neiestātos. Arī gadījumā, ja citas atbildīgās personas nevarētu kaitējumu kompensēt, iestātos tieši tādas pašas sekas kā gadījumā, ja par radīto kaitējumu atbildīga būtu tikai viena persona – šai personai būtu pienākums kompensēt radīto kaitējumu pilnībā. Tas, ka vairākas personas, rīkojoties neatkarīgi un patstāvīgi, rada vienu un to pašu kaitējumu, nav šķērslis piemērot solidāras atbildības modeli, jo, ja personu rīcība neatbilst nepieciešamās rīcības standartam, tādējādi radot kaitējumu citai personai, un nepastāv atbildību ierobežojoši vai izslēdzoši apstākļi, katra no atbildīgajām personām ir pilnībā atbildīga par radīto kaitējumu. Arī Eiropas deliktu tiesību principu 9:101.pantā apstiprināts, ka atbildība ir solidāra gadījumā, ja par vienas personas rīcības rezultātā radīto kaitējumu ir attiecīgajā apmērā atbildīga arī cita persona.⁷⁹⁷ Savukārt Civillikuma 1675.pantā ietvertā norāde uz noziedzīgu nodarījumu būtu aizstājama ar norādi uz neatļautu darbību, kas rada citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārumu, ņemot vērā, ka noziedzīga nodarījuma ar materiālu sastāvu izdarīšanas brīdī nereti vienlaikus rodas arī delikttiesiskās attiecības. Solidāras atbildības noteikšana ir balstīta uz to, ka saistība rodas uz viena un tā paša tiesiskā pamata, un izpildījuma priekšmeta nedalāmību,⁷⁹⁸ nevis uz kaitējuma citai personai radīšanas kaitīguma pakāpi (kriminalizāciju). Ņemot vērā Civillikuma sistēmu, atbilstoši kurai solidāra atbildība regulēta Saistību tiesību daļas ceturtajā nodaļā “Saistību kopdalībnieku savstarpējās attiecības”, bet dalīta atbildība piemērojama galvenokārt atbilstoši katru konkrēto tiesisko attiecību regulējošajām normām,⁷⁹⁹ Civillikuma 1675.pants būtu izsakāms šādā redakcijā: “*Vairākas personas, kas vienlaikus kopīgi vai neatkarīgi viena no otras izdarījušas citas personas prettiesisku tiesību aizskārumu, kura rezultātā nodarīts tas pats kaitējums (arī morālais kaitējums), atbild solidāri par kaitējumu, kas nav radīts vienas vai dažu minēto personu rīcības rezultātā vai attiecināms vienīgi uz tām.*”

5.7.2. Alternatīvi cēloņi

Eiropas deliktu tiesību principu 3:103.pantā ietverti noteikumi attiecībā uz atbildības noteikšanu atbilstoši iepriekš minētajam šķietami līdzīgā vairāku iespējamo kaitējuma cēloņu gadījumā. Saskaņā ar minētajiem noteikumiem, kad kaitējums radīts un konstatējamas vairākas

⁷⁹⁷ Art. 9:101 (1)b. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁷⁹⁸ Civillikuma 1671.pants un 1674.pants.

⁷⁹⁹ Piemēram, Civillikuma 2347.panta otrā daļa.

darbības, kura katra pati par sevi būtu varējusi radīt attiecīgo kaitējumu, bet nav zināms, kura no tām ir kaitējumu radījusi, katra no darbībām ir uzskatāma par kaitējuma cēloni tādā apmērā, kas atbilst iespējamībai, ka šī darbība ir radījusi kaitējumu cietušajam.⁸⁰⁰

Minētajā gadījumā līdzīgi kā konkurējošu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā divu vai vairāku personu rīcība attiecīgajos faktiskajos apstākļos būtu varējusi radīt cietušajam nodarīto kaitējumu, taču konkurējošu cēloņu gadījumā ir zināms, ka kaitējumu ir radījuši visi cēloņi, savukārt alternatīvu cēloņu gadījumā kaitējumu ir radījis tikai viens cēlonis, taču nav zināms, kurš cēlonis to faktiski ir radījis.⁸⁰¹ Attiecībā uz to, kā būtu taisnīgi nosakāma personu atbildība, minētā ir ļoti būtiska atšķirība, jo alternatīvu cēloņu gadījumā ir skaidri zināms, ka visas personas nav kaitējumu radījušas, kaut arī to rīcība ir bijusi nepieciešamās rīcības standartam neatbilstoša un varējusi vienlīdz radīt kaitējumu. Alternatīvu cēloņu gadījumā regulējums, atbilstoši kuram visām personām būtu jāatbild par radīto kaitējumu solidāri, radītu situāciju, ka vismaz vienai personai, kura kaitējumu faktiski nav radījusi, būtu par to jāatbild, kas nebūtu uzskatāms par taisnīgu civiltiesisko attiecību noregulējumu. No otras puses, risinājums, atbilstoši kuram atbildība neiestātos nevienai no minētajām personām, būtu attiecībā uz cietušo netaisnīgs risinājums,⁸⁰² jo kompensāciju sakarā ar tam radīto kaitējumu varētu nebūt iespējams saņemt noteiktas zinātniskās vai faktoloģiskās nenoteiktības dēļ, kā rezultātā nav iespējams skaidri noteikt, kura no vairākām personām kaitējumu radījusi, vienlaikus zinot, ka kāda no tām noteikti ir kaitējumu radījusi. Līdz ar to minētā gadījuma taisnīgai atrisināšanai nepieciešams radīt jaunu juridisku mehānismu, ar kura palīdzību tiesību piemērotājs varētu noteikt taisnīgu atbildības sadalījumu un delikttiesisko attiecību noregulējumu alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā.

Saistībā ar alternatīvu cēloņu radītu kaitējumu norādāms uz kādas lietas faktiskajiem apstākļiem. Cietušais, lecot ar izpletņi, guva savainojumus un tika no notikuma vietas nogādāts ārstniecības iestādē sakarā ar kājas lūzumu vairākās vietās, kur ārstējās aptuveni mēnesi. Prasītājs turpmākai veselības aprūpei un ārstniecībai tika pēc tam nogādāts uz citu ārstniecības iestādi, pret kuru kā vienīgo atbildētāju tika celta prasība šajā lietā. Otrajā ārstniecības iestādē cietušais tika ievietots palātā kopā ar personu, kurai bija konstatēta saslimšana ar infekcijas slimību (*Staphylococcus aureus*). Cietušais arī inficējās ar minēto baktēriju, kā arī lietā tika noskaidrots, ka pirms nelaiemes gadījuma un pirms ierašanās pirmajā ārstniecības iestādē prasītājam šādas infekcijas slimība nebija. Šajā lietā pastāvēja līdzīga iespēja, ka cietušais būtu

⁸⁰⁰ Art. 3:103 (1). Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁸⁰¹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.48.

⁸⁰² *Ibid.*

varējis inficēties ar minēto baktēriju jebkurā no minētajām ārstniecības iestādēm. Tā kā cietušais nevarēja pierādīt to, ka ar slimību inficēties tieši otrās ārstniecības iestādes nolaidības rezultātā, pret kuru prasība tika celta, tiesa prasību noraidīja.⁸⁰³ Austrijas Augstākā tiesa (*Oberster Gerichtshof*) savukārt skatījusi kādu lietu, atbilstoši kuras faktiskajiem apstākļiem vairāki mednieki tēmējuši uz putnu, un brīdī, kad mednieki izšāvuši, skrotis trāpījušas kādai sievietei. Nav bijis zināms, tieši kurš no medniekiem, pret kuriem prasība bija celta, sievietei bija trāpījis, radot kaitējumu.⁸⁰⁴ Austrijas Augstākā tiesa šajā lietā noteica solidarāu atbildību starp medniekiem, norādot, ka visu šo personu rīcība ir bijusi vienādā mērā neattaisnojama, ka personu darbības arī faktiski neatšķiras, radot tādu pašu kaitējuma risku personas veselībai un ka apdraudējuma iespējamība mednieku rīcības rezultātā praktiski nav sadalāma, kas ļauj darbības uzskatīt par vienotu cēloni un rada solidarāu atbildības pamatu.⁸⁰⁵ Tiesību doktrīnā arī uzsvērts, ka, tā kā alternatīvu cēloņu gadījumā ir konstatējami visi atbildības priekšnoteikumi, izņemot cēlonisko sakaru, proti, nav zināms, kuras vai kuru personu prettiesiskā rīcība ir bijis cēlonis kaitējumam, tad tas attaisno atbildības noteikšanu personām, kuru rīcība katra pati par sevi ir bijusi prettiesiska, radot tieši to apdraudējumu un konkrēta un augsta kaitējuma risku, kas arī ir iestājies, un tādējādi, ļoti iespējams, cēloniskajā sakarā ar radīto kaitējumu. Doktrīnā atzīts, ka, ja cēloniskais sakars katras iespējami atbildīgās personas rīcības kontekstā ir ļoti iespējams, pamatojoties uz risku, kādu laikā un telpā šīs personas rīcība ir radījusi, cēloniskais sakars būtu atzīstams par pierādītu.⁸⁰⁶

Doktrīnā arī pausts viedoklis, ka atbildība alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā būtu nosakāma personu grupai, no kuras tikai viena persona šo kaitējumu ir radījusi, bet jebkura no personām šajā grupā būtu varējusi faktiskajos apstākļos kaitējumu radīt,⁸⁰⁷ kas ir tiesisko seku ziņā līdzīga Francijā pazīstamajai *la faute collective* pieejai.⁸⁰⁸ Savukārt Anglijā kādā lietā tiesa norādījusi, ka prasītājam nav nepieciešams pierādīt, ka katra no atbildētājiem rīcība, iespējams, ir kaitējumu faktiski radījusi, bet atbildētājiem šādos apstākļos uzliekams pienākums pierādīt to, ka viņu rīcība nevarētu būt radījusi kaitējumu.⁸⁰⁹ Līdzīga pieeja, izmantojot

⁸⁰³ Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 10.februāra spriedums lietā Nr.C04383809.

⁸⁰⁴ *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds.* Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.359-361.

⁸⁰⁵ *Ibid.*, p.360-367.

⁸⁰⁶ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.142-143.

⁸⁰⁷ *Ibid.*, p.144.

⁸⁰⁸ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.331.

⁸⁰⁹ *Owen R.* Essential tort law. 3rd ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2000, p.52.

cēloniskā sakara prezumpciju alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā, nostiprināta arī Kopējā modeļa Sestās grāmatas 4:103.pantā.⁸¹⁰

Alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā, ja nav iespējams noteikt, kura no personām faktiski ir kaitējumu radījusi, cēloniskā sakara prezumpcija var novest pie solidāras atbildības piemērošanas, jo, tā kā visas personas ir varējušas attiecīgajos apstākļos kaitējumu radīt, bet nav zināms, kura to ir radījusi, presumējot, ka šīs personas vienu un to pašu kaitējumu ir radījušas, to atbildība būtu solidāra, ja vien tās nepierādītu šādu atbildību ierobežojošus vai izslēdzošus apstākļus. Tādējādi konceptuāli atbildība alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā nereti tiktu pielīdzināta atbildībai konkurējošu cēloņu gadījumā. Tomēr, kā jau norādīts, lai arī ir iespējams atrast pamatojumu minētajai pieejai, šādā veidā atbildība par kaitējumu tiktu noteikta vismaz vienai personai, kura, kā noskaidrots, nav kaitējumu radījusi vispār, ko savukārt nevar atzīt par taisnīgu minēto situāciju risinājumu.

Alternatīvu cēloņu gadījumā, kad personai kaitējumu radījis viens cēlonis situācijā, kurā to būtu varējis radīt jebkurš no diviem vai vairākiem cēloņiem, Eiropas deliktu tiesību 3:103.panta pirmajā daļā piedāvāts atbildību noteikt dalīti atkarībā no tā, kādā mērā iespējams, ka katra no personām kaitējumu ir radījusi. Tomēr no alternatīvu cēloņu būtības izriet, ka attiecīgajos faktiskajos apstākļos visbiežāk iespējamība, ka kaitējumu radījusi katras personas rīcība, būs vienāda vai ļoti līdzīga. Līdz ar to praksē minētā pieeja nozīmētu, ka nereti atbildība tiktu sadalīta daļās, kas atbilst iespējami atbildīgo personu skaitam, un šīs daļas būtu vienādas. Doktrīnā arī uzsvērts, ka minētās Eiropas deliktu tiesību principos norādītas pieejas galvenā atšķirība no solidāras atbildības noteikšanas alternatīvu cēloņu gadījumā ir tā, ka Eiropas deliktu tiesību 3:103.panta pirmajā daļā norādītajā dalītās atbildības gadījumā lielāku iespējami atbildīgo personu nespējas kompensēt kaitējumu risku uzņemas cietušais.⁸¹¹

Iespējams, taisnīgāku tiesisko risinājumu Latvijas deliktu tiesībās attiecībā uz atbildības noteikšanu alternatīvu cēloņu gadījumā var panākt, paredzot iespēju piemērot dalītu atbildību atkarībā no katra gadījuma faktiskajiem apstākļiem un piemērojot solidāru atbildību vienīgi izņēmuma gadījumos, ievērojot to, ka šādā gadījumā var tikt ierobežotas iespējami atbildīgo personu tiesības. Atbildīgās personas tiesību ierobežojumi Latvijas normatīvajos aktos ir iespējami gadījumā, ja tās rīcība ir būtiski neatbilstoša nepieciešamās rīcības standartam, kā rezultātā personai tiek ierobežotas tiesības atsaukties uz atsevišķiem atbildību izslēdzošiem apstākļiem, piemēram, objektīvu nespēju kaitējumu paredzēt. Uz būtisku neatbilstību

⁸¹⁰ VI.- 4:103. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁸¹¹ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.145-146.

nepieciešamās rīcības standartam, kas plašāk analizēts kontekstā ar personas rīcības prettiesiskumu kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu un personas vainojamību, norāda personas tāda rīcība, kas atbilstoši Civillikuma spēkā esošajam regulējumam uzskatāma par veiktu ar ļaunu nolūku vai pieļautu aiz rupjas neuzmanības, un, ja persona šādi rīkojusies, tad šai personai var būt jāatbild, piemēram, arī par objektīvi neparedzamu kaitējumu, kas radies tās rīcības rezultātā.⁸¹² Līdz ar to Latvijas tiesību sistēmā ir pazīstams un likumdevēja atzīts princips, atbilstoši kuram atbildības apmērs ir atkarīgs no atbildīgās personas rīcības neatbilstības nepieciešamās rīcības standartam būtiskuma. Šādos gadījumos arī tad, ja nav zināms, kura no vairākām persona ir kaitējumu faktiski radījusi, šīm personām var būt noteicama solidāra atbildība, ja to rīcība vienlīdz varējusi radīt kaitīgās sekas un ja visas personas rīkojušās, izmantojot Civillikumā lietoto terminoloģiju, ar ļaunu nolūku vai rupju neuzmanību. Ievērojot to, ka alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā solidāras atbildības kā iespējami atbildīgo personu tiesību ierobežojoša izņēmuma interpretēšanai būtu jābūt pēc iespējas šaurākai, solidāra atbildība būtu piemērojama vienīgi gadījumā, ja visu personu rīcība alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā ir būtiski neatbilstoša nepieciešamās rīcības standartam. Minētais ir pamatojams arī ar apsvērumu, ka, lai arī ir atrodams teorētisks pamatojums konceptuālai solidāras atbildības piemērošanai alternatīvu cēloņu gadījumos, kā arī solidāras atbildības noteikšanai ir zināms preventīvs efekts, solidāras atbildības plašāka ietveršana citās tiesību normās var nebūt iespējama bez solidāras atbildības vispārējo noteikumu Civillikuma Saistību tiesību ceturtajā nodaļā “Saistību kopdalībnieku savstarpējās attiecības” izmaiņām, kam nepieciešama likumdevēja tiesībpolitiska izšķiršanās.

Solidāra atbildība alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā būtu piemērojama kā cēloniskā sakara prezumpcijas sekas, ko iespējami atbildīgās personas var atspēkot, novēršot zinātnisko vai faktoloģisko nenoteiktību, kas tādējādi ir uzskatāms par iespējami atbildīgo personu tiesību mazāk ierobežojošu mehānismu. Savukārt, ja personu rīcība, kura nav būtiski neatbilstoša nepieciešamās rīcības standartam, iespējams, varējusi radīt kaitējumu, bet zināms, ka tikai viena no šīm personām ir radījusi kaitējumu, tad atbildība starp šīm personām noteicama atbilstoši iespējamībai, ka attiecīgā persona kaitējumu radījusi. Šī iespējamība var atšķirties gadījumos kuros, piemēram, vienas personas rīcība ir laikā vai telpā tuvāka radītajam kaitējumam, kas attiecīgi iespējami atbildīgajai personai, kuras atbildības daļa varētu būt mazāka, būtu jāpierāda.

⁸¹² Saskaņā ar Civillikuma 1779.¹ pantu zaudējumu nodarītājs atlīdzina zaudējumus tādā apmērā, kādu varēja saprātīgi paredzēt darījuma noslēgšanas laikā kā neizpildīšanas sagaidāmās sekas, ja vien neizpildīšana nav notikusi ļauna nolūka vai rupjas neuzmanības dēļ.

Ņemot vērā tiesu prakses nekoncekvenci un iespējamo polemiku par dažādiem atbildības risinājumiem alternatīvu cēloņu gadījumā, lai nodrošinātu noteiktu, paredzamu un salīdzināmu tiesisko risinājumu izmantošanu līdzīgās lietās, aprakstītais cēloniskā sakara noteikšanas un delikttiesiskās atbildības apmēra sadalīšanas mehānisms būtu ieviešams likumdošanas ceļā. Iespējams, atbilstošākais normas novietojums Civillikumā būtu Saistību tiesību daļas trešās nodaļas “Saistības un prasījumi no neatļautas darbības” pirmajā apakšnodaļā “Neatļauta darbība un vainas pakāpes”. Lai arī šīs apakšnodaļas nosaukums norāda uz personas prettiesiskas rīcības regulējumu un cēloniskais sakars Civillikumā līdzīgi kā daudzu Eiropas valstu civillikumos nav normatīvi regulēts,⁸¹³ tomēr minētā apakšnodaļa ietver vispārējo delikttiesiskās atbildības normu attiecībā uz mantisko un nemantisko kaitējumu, tajā ietvertās normas zināmā mērā noteic atbildības sadalījumu,⁸¹⁴ un tā var būt attiecināma uz delikttiesisko atbildību gan sakarā ar kaitējumu personai, gan personas tiesībām, mantai un ekonomiskajām interesēm. Līdz ar to Civillikuma regulējums būtu papildināms ar 1650.¹ panta pirmo daļu šādā redakcijā: “*Ja cietušā prettiesisku tiesību aizskārums, kura rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), varējušas radīt vairākas citas personas, bet nav zināms, kura no personām to ir radījusi, katra persona ir atbildīga par radīto kaitējumu atbilstoši iespējamībai, ka tā kaitējumu radījusi. Ja visas minētās personas rīkojušās ļaunprātīgi vai aiz rupjas neuzmanības, pieņemams, ka kaitējums radies šo personu rīcības rezultātā.*”

Eiropas deliktu tiesību principu 3:103.panta otrajā daļā minētie noteikumi ir attiecināmi uz alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumiem, kurā kāds no cēloņiem radījis kaitējumu vairākām personām. Atbilstoši minētajiem noteikumiem, ja kaitējums radīts vairākām personām un nav nosakāms, vai attiecīgais cēlonis noteiktai personai kaitējumu ir radījis, pastāvot iespējamībai, ka attiecīgais cēlonis nav radījis kaitējumu visām personām, šī darbība tiek uzskatīta par cēloni kaitējumam tāda apmērā, kādā pastāv iespējamība, ka cēlonis kaitējumu ir radījis konkrētajam cietušajam.⁸¹⁵ Šie Eiropas deliktu tiesību principu noteikumi skar situācijas, kurās cēloniskais sakars varētu pastāvēt starp vairākiem cietušajiem radīto kaitējumu, no vienas puses, un vairāku personu prettiesisko rīcību, no otras puses, tomēr ir ļoti iespējams, ka kaitējumu pilnībā visiem cietušajiem nav radījusi vismaz vienas no iespējami atbildīgajām personām rīcība.⁸¹⁶

⁸¹³ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.307.

⁸¹⁴ Sk. Civillikuma 1650.pantu.

⁸¹⁵ Art. 3:103 (2). Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁸¹⁶ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.49-50.

Eiropas deliktu tiesību principu 3:103.panta otrajā daļā minētais alternatīvu cēloņu gadījums, kad kaitējums radīts vairākām personām, būtu risināms atbilstoši piedāvātajiem Civillikumā ietveramā 1650.¹ panta pirmās daļas noteikumiem. Ja kaitējums radīts vairākiem cietušajiem alternatīvu cēloņu gadījumā, delikttiesiskās attiecības tik un tā būtu nepieciešams risināt attiecībā uz katru cietušo personu atsevišķi, jo kolektīvas prasības Latvijā šādos gadījumos nav normatīvi regulētas un iespējamās. Katras cietušās personas tiesiskās attiecības ar noteiktu iespējami atbildīgo personu loku, no kuriem viena ir radījusi kaitējumu, kā arī cēloniskā sakara, delikttiesiskās atbildības noteikšanu, tās apmēru un sadalījumu katrā konkrētajā gadījumā nemaina fakts, ka līdzīgā veidā ir cietušas arī citas ar attiecīgo cietušo nesaistītas personas. Savukārt, ciktāl attiecībā uz konkrētu cietušo personu nav zināms, kurš vai kuri cēloņi kaitējumu ir radījuši un kādā apmērā, šāds gadījums varētu būt risināms atbilstoši atbildības noteikšanas piedāvātajam regulējumam attiecībā uz vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi radītu kaitējumu, kas tiks izvērstāk apskatīts turpmākajā darba daļā.

Alternatīvu cēloņu radīts kaitējums vairākām personām var būt konstatējams t.s. DES lietās, kur noteikta medikamenta (*Diethylstilbestrol*), kas tā lietošanas laikā tika uzskatīts par nekaitīgu un kuru XX gadsimta vidū sievietes lietoja komplikāciju grūtniecības laikā novēršanai, lietošanas rezultātā radītā kaitējuma cēlonis personām un to pēcnācējiem tika atklāts vairākus desmitus gadu vēlāk, kad praktiski vairs nebija iespējams identificēt medikamenta ražotāju vai pārdevēju, kas varētu būt atbildīgs par radīto kaitējumu.⁸¹⁷ Nīderlandes Augstākā tiesa (*Hoge Raad*) vienā no t.s. DES lietām nosprieda, ka atbildību var prasīt no ikviena ražotāja, lai arī nebija pierādīts, ka tieši attiecīgā ražotāja medikamenti ir tikuši lietoti.⁸¹⁸ Tiesas argumentācija balstījās uz apsvērumu, ka atbildētāji kā šī medikamenta ražotāji un arī citi minētā medikamenta ražotāji ir rīkojušies prettiesiski, ražojot un laižot apgrozībā medikamentu attiecīgajā periodā, un cietušajai radīts kaitējums šī medikamenta lietošanas rezultātā. Lai arī nebija zināms, tieši kura no *Diethylstilbestrol* ražotājiem izgatavotos medikamentus cietusī ir lietojusi, tiesa atzina tā ražotājus par solidāri atbildīgiem sakarā ar radīto kaitējumu.⁸¹⁹ Arī Francijas Augstākā tiesa (*La Cour de Cassation*), skatot līdzīgu lietu, prezumēja, ka medikamentu ražotāju rīcība ir cēloniskajā sakarā ar cietušajam radītu kaitējumu, kas arī noveda pie solidāras atbildības piemērošanas attiecībā uz medikamentu ražotājiem.⁸²⁰ Šādai pieejai un cietušajiem izteikti labvēlīgajai praksei alternatīvs un mazāk iespējami

⁸¹⁷ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.333-334, Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.451.*

⁸¹⁸ *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.370-371.*

⁸¹⁹ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.333.*

⁸²⁰ *Ibid., p.334.*

atbildīgo personu tiesības ierobežojošs risinājums norādīts Eiropas deliktu tiesību principu 3:103.panta otrajā daļā, nosakot dalītu atbildību līdzīgos gadījumos, kas ir samērīgāks un taisnīgāks risinājums attiecībā uz iespējami atbildīgo personu. Atbildības par medikamentu radīta kaitējuma veselībai noteikšanā būtu jāņem vērā iespējamība, ka kaitējumu ir radījis cits cēlonis, kas nav saistīts ar attiecīgo iespējami atbildīgo personu, un ka kaitējumu attiecīgās iespējami atbildīgās personas rīcība var nebūt radījusi pilnībā. Solidāras atbildības noteikšana vairākiem ražotājiem vairāku cietušo gadījumā t.s. DES lietu kontekstā kritizēta arī doktrīnā.⁸²¹ Tā vietā piedāvāts atbildību dalīt, vadoties no iespējami atbildīgo personu tirgus daļas, lai noteiktu atbildības sadalījumu to starpā.⁸²² Atbilstoši Latvijas normatīvajiem tiesību aktiem par tirgus daļu uzskatāma attiecīgā tirgus dalībnieka piedāvāto preču daļa konkrētajā tirgū attiecībā pret visu šajā tirgū piedāvāto preču apjomu.⁸²³ Iespējams, ka šis kritērijs līdzīgās situācijās būtu ņemams vērā, vērtējot iespējamību, ka kaitējumu nodarījusi attiecīgā persona (komersants) alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā, kā arī atspēkojot pieņēmumu, ka ir vienlīdz iespējams, ka visas iespējami atbildīgās personas ir varējušas kaitējumu radīt vienādā apmērā.

Aprakstītās situācijas risināšanai, iespējams, tomēr nebūtu nepieciešami papildus normatīvo aktu grozījumi, jo vairāku cietušo gadījumā piedāvātais cēloniskā sakara un delikttiesiskās atbildības noteikšanas un sadalījuma regulējums Civillikumā nebūtu konceptuāli atšķirīgs no situācijām, kad kaitējums radīts vienai personai. Pretēji Nīderlandes un Francijas tiesu pozīcijai t.s. DES lietās arī vairāku cietušo gadījumā nebūtu pieļaujami nesamērīgi un nepamatoti iespējami atbildīgo personu tiesību ierobežojumi. Viens no būtiskākajiem apsvērumiem, kas ņemams vērā arī alternatīvu cēloņu gadījumā, kad cietušas vairākas personas, ir saistīts ar nepieciešamību panākt līdzīgu atbildības risinājumu un tiesiskās situācijas noregulējumu salīdzināmās lietās, kādēļ atbildības noteikšanas un sadalīšanas noteikumus alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā būtu nepieciešams nostiprināt likumdošanas ceļā, papildinot Civillikumu ar 1650.¹ panta pirmo daļu iepriekš norādītajā redakcijā.

5.7.3. Sekojoši cēloņi

Cēloniskā sakara un atbildības noteikšana sekojošu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā atspoguļota Eiropas deliktu tiesību principu 3:104.pantā, kurā noteikts, ka, ja darbība noteikti un neizbēgami ir personai radījusi kaitējumu, tad sekojoša darbība, kura par sevi varētu būt tādu

⁸²¹ *Kozioł H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective.* Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.160-161.

⁸²² *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.49.

⁸²³ Konkurences likuma 1.panta 10.punkts. Konkurences likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 23.oktobris, Nr.151 (2538).

pašu kaitējumu radījusi, nav jāņem vērā. Tā tomēr ir jāņem vērā tad, ja tā ir padarījusi kaitējumu smagāku vai radījusi papildu kaitējumu. Savukārt, ja pirmā darbība ir radījusi ilgstošu kaitējumu un ja tai sekojusi darbība, kas arī šādu kaitējumu būtu radījusi, tad šīs abas darbības ir uzskatāmas par kaitējuma cēloni no tā brīža.⁸²⁴ Līdz ar to būtiska atšķirība ir tajā, kādas sekas ir radījusi pirmā darbība attiecībā uz to, vai par tai sekojošo darbību (lat.val. - *nova causa interveniens*) atbildība vispār un kādā mērā iestājas. Tiesību doktrīnā norādīts, ka atšķirībā no gadījumiem, kad kaitējumu rada konkurējoši cēloņi, sekojošu cēloņu gadījumā atbildības noteikšana ir izvērsti apspriesta un attiecībā uz atbildības noteikšanu šādā gadījumā pastāv vairāki atšķirīgi viedokļi,⁸²⁵ kā arī Eiropas valstīs attiecībā uz sarežģītākajiem sekojošu cēloņu radīta kaitējuma gadījumiem vienotas pieejas nav.⁸²⁶

Sekojošu cēloņu radīta kaitējuma gadījumus analizējuši jau tiesību piemērotāji Senajā Romā. Kādā lietā vergs ir ticis ievainots personas rīcības rezultātā, ievainojumi bijuši ļoti smagi, bet tad vergu ievainojusi vēl cita persona, kā rezultātā tas nekavējoties nomiris. Abas personas tika uzskatītas par atbildīgām, tomēr otrā persona par radīto kaitējumu atbildēja mazākā apmērā.⁸²⁷ Saistībā ar sekojošu cēloņu radītu kaitējumu doktrīnā norādīts uz gadījumu, kad prettiesiskas rīcības rezultātā prasītāja cietusi vieglu smadzeņu satricinājumu, un vēlāk nepareizas medicīniskas diagnozes rezultātā tai radīts būtiskāks kaitējums veselībai, un šajā lietā par vienīgo cēloni kaitējumam tika atzīta ārstniecības personu rīcība.⁸²⁸ Sakarā ar minēto doktrīnā uzsvērts, ka cēloniskā sakara un atbildības apmēra noteikšana sekojošu cēloņu gadījumā nav praksē pakļaujama noteiktam normatīvajam regulējumam, bet cēloniskais sakars konstatējams un delikttiesiskā atbildība nosakāma, saprātīgi analizējot faktiskos apstākļus.⁸²⁹ Zviedrijas Augstākā tiesa skatījusi kādu lietu, kurā cietušajam bija uzbrukušas vairākas personas, un uzbrukuma rezultātā radīta galvas trauma. Aptuveni četrus gadus vēlāk cietušais bija iekļuvis autoavārijā, kuru izraisījusi cita persona, un cēlis prasību pret autoavārijas izraisītāju sakarā ar tam nodarīto kaitējumu. Zviedrijas Augstākā tiesa norādīja, ka nav pierādījumu tam, kā atbildība būtu sadalāma, tādēļ atbildētājam jāatbild par visu radīto kaitējumu.⁸³⁰ Minētajā lietā, iespējams, prasība varēja tikt celta arī pret uzbrucējiem, un tiesību piemērotājam būtu jāvērtē, kādā mērā radīto kaitējumu ir izraisījusi katras no šīm personām

⁸²⁴ Art. 3:104. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁸²⁵ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.163.

⁸²⁶ Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.337.

⁸²⁷ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.479.

⁸²⁸ Owen R. Essential tort law. 3rd ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2000, p.53.

⁸²⁹ Ibid.

⁸³⁰ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds. Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.494.

rīcība. Kādā lietā, kuru skatījušas Latvijas tiesas, konstatēts, ka cietušajam piederošā mežā notikusi patvaļīga koku ciršana, par ko ierosināta krimināllieta, un kriminālprocesa ietvaros noskaidrota atbildīgā persona. Prasība tikusi celta pret virsmežniecību, kuras darbinieki, konstatējot nelikumīgo ciršanu un nepārtraucot to, ir rīkojušies nolaidīgi, izpildot savus darba pienākumus. Augstākās tiesas Senāts norādījis, ka zaudējumi cietušajam radušies patvaļīgā koku cirtēja darbību rezultātā. Līdz ar to secināts, ka cietušajam nodarītie zaudējumi ir cēloniskajā sakarā ar minētās personas prettiesisko rīcību, kas izslēdz virsmežniecības atbildību par zaudējumu nodarīšanu.⁸³¹ Šajā lietā, iespējams, pastāvēja iespēja argumentēt, ka no prettiesisko darbību atklāšanas brīža, kam nav sekojusi atbilstoša rīcība kaitējuma novēršanai un nepieļaušanai, virsmežniecība arī ir atbildīga par cietušajiem radīto kaitējumu.

Saistībā ar sekojošu cēloņu ietekmi uz radīto kaitējumu nošķirami ir gadījumi, kad kaitējums noteikti un neizbēgami radīts jau pirmā cēloņa iedarbības rezultātā. Tas var būt konstatējams, piemēram, gadījumā, kad atbildīgās personas rīcības rezultātā persona ir gājusi bojā vai kad manta pilnībā iznīcināta. Ja lieta tikusi pilnībā iznīcināta vai nāve iestājusies jau pirms sekojošā cēloņa iedarbības, sekojošais cēlonis vairs nevar radīt kaitīgās sekas, jo personu nevar nonāvēt un lietu nevar iznīcināt divreiz.⁸³² Sekojošais cēlonis šādā gadījumā nav ņemams vērā, nosakot atbildību, un to ir iespējams nodalīt kā kaitējumu neizraisošu jau ar *conditio sine qua non* testa palīdzību. Parasti šādos gadījumos attiecībā uz sekojošo cēloni nebūtu iespējams konstatēt delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumus arī personas tiesību aizskāruma neesamības dēļ, jo minētajos gadījumos aizsargājamais labums beidzis eksistēt jau pirmā kaitējuma cēloņa iedarbības rezultātā.⁸³³

Būtiski sarežģītāks ir gadījums, kad viena vai vairāku sākotnējam cēlonim sekojošo cēloņu iedarbības rezultātā personai rodas smagāks vai papildus kaitējums. Šāds gadījums konstatējams, piemēram, ja persona izraisa situāciju, kuras rezultātā cietušajam tiek radīts noteikts kaitējums, un vēlāk tiek radīts papildus vai smagāks kaitējums citas personas rīcības rezultātā. Šādā gadījumā ļoti grūts uzdevums tiesību piemērotājam ir noteikt, vai sekojošā cēloņa iedarbības rezultātā rodas smagāks vai papildus kaitējums, kas nav ticis radīts jau pirmā cēloņa iedarbības rezultātā, noteikt vai novērtēt kaitējuma apmēru, kas ir radies sekojošā cēloņa iedarbības rezultātā, un noteikt atbildību par šo kaitējumu. Piemēram, kādā lietā persona bija cietusi ceļu satiksmes negadījumā, par kura izraisīšanu atbildīga bija viena persona, bet slimnīcā, kurā cietušais atradās, izcēlās ugunsgrēks, kura rezultātā cietušais guva papildu

⁸³¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 22.marta spriedums lietā Nr.SK-195.

⁸³² Mackie J.L. The Cement of the Universe. A Study of Causation. New York: Oxford University Press, 1980, p.163.

⁸³³ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.165.

kaitējumu veselībai. Francijas tiesa apdegumu rezultātā gūto kaitējumu veselībai uzskatīja par pirmā cēloņa iedarbības sekām.⁸³⁴ Doktrīnā gan atzīts, ka Francijas tiesu praksē sākotnējā aizskārēja atbildība par sekojošu nejaušību vai paša cietušā rīcības rezultātā radīta papildu vai smagāka kaitējumu tiek plašāk noteikta neatkarīgi no tā, kas un vai kāds ir atbildīgs par sekojošajiem cēloņiem, salīdzinot ar tiesu pieeju Anglijā un Vācijā, atbilstoši kurai pirmais aizskārējs parasti nebūtu atbildīgs par sekojošo kaitējumu, ja tā cēlonis ir cietušā vai personas, par kuru cietušais ir atbildīgs, rīcība.⁸³⁵

Persona atsevišķos gadījumos var būt līdzatbildīga par kaitīgajām sekām cietušajam, kuras pēc šīs personas radītajām kaitīgajām sekām rodas citas personas prettiesiska tiesību aizskāruma gadījumā. Šādas sekas var uzskatīt arī par pirmās atbildīgās personas rīcības rezultātā radītām, ja pirmās atbildīgās personas radītās sekas ir nostādījušas cietušo tādā situācijā, kurā cita persona varējusi radīt cietušajam papildus vai smagāku kaitējumu, tādējādi veicinot kaitējuma rašanos sekojošu cēloņu rezultātā. Lai ierobežotu pirmās personas atbildību šādā gadījumā izmantojams kaitējuma paredzamības tests atbilstoši Civillikuma 1779.¹ pantā piedāvātajiem grozījumiem, jo arī minētajai personai nebūtu jāatbild par tādu kaitējumu, kuru objektīvi nebija iespējams paredzēt un kas ir laikā un telpā būtiski attālināts no sekojošā kaitējuma radošā cēloņa. Piemēram, Vācijas Augstākā tiesa kādā lietā noraidījusi prasību, kuru bija cēlušas 1945.gadā lielpabala šāviena rezultātā nonāvētas personas radniecības pret personu, kura bija atbildīga par satiksmes negadījumu 1937.gadā. Šī satiksmes negadījuma rezultātā prasītāju radniekam tika amputēta kāja, un minētā iemesla dēļ persona bija spiesta pārvietoties ar kruķiem, nepaspēja nokļūt līdz bunkuram apšaudes laikā un gāja bojā.⁸³⁶ Minētais piemērs apliecina nepieciešamību sekojošu cēloņu gadījumā vērtēt, vai cēloņa sekas nav pārāk attālinātas un neparedzamas un vai cēloniskais sakars starp cēloni un sekām ir adekvāts atbilstoši Vācijas tiesību doktrīnai, kam var būt izšķiroša nozīme, nosakot personas atbildību par kaitējumu.

Atsevišķos gadījumos ir iespējamas laikā un telpā cēlonim tuvākas kaitīgās sekas, sakarā ar kurām atbildība varētu iestāties par sākotnējā cēloņa radīto kaitējumu atbildīgajai personai, ja šīs personas radītās kaitīgās sekas ir noteikušas vai veicinājušas sekojošā kaitējuma iestāšanos citu personu rīcības vai noteiktu apstākļu ietekmes rezultātā. Savukārt par sekojošo cēloņu radīto kaitējumu atbildība iestājas atbilstoši vispārējās delikttiesiskās atbildības noteikumiem personai, ja tā pārkāpusi nepieciešamās rīcības standartu un ja tās rīcībai nav attaisnojumu, radot kaitējumu. Līdz ar to, ja personai bojāta manta vienas personas rīcības

⁸³⁴ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.336.

⁸³⁵ *Ibid.*, p.335.

⁸³⁶ *Markesinis B., Unberath H.* The German Law of Torts. Portland: Hart Publishing, 2002, p.643-644.

rezultātā, kuras rezultātā tā ir zaudējusi daļu no tās vērtības, pakāpeniski kaitējumam turpinot rasties, un cita persona to sabojā neatgriezeniski, tad pirmā persona ir atbildīga par kaitējumu, kas radies līdz *nova causa interveniens* iedarbības un mantas iznīcināšanas brīdim, bet no šī brīža abas minētās personas ir atbildīgas par radīto kaitējumu, ja arī pirmās personas rīcība būtu varējusi pakāpeniski novest pie mantas pilnīgas iznīcināšanas. Šādā gadījumā minētie cēloņi būtu uzskatāmi par kopīgi kaitējumu radījušiem un tiesisko sekū ziņā pielīdzināmiem konkurējošiem cēloņiem no brīža, kad tie iedarbojušies vienlaikus, un par kaitējumu, kas radīts no šī brīža, starp vairākām atbildīgajām personām būtu noteicama solidāra atbildība.⁸³⁷ Gadījumos, kad sekojošais cēlonis ir radījis tādu kaitējumu, kas par sākotnēji radīto kaitējumu atbildīgās personas rīcības kontekstā uzskatāms par objektīvi neparedzamu, kuru nevar saistīt ar šīs personas rīcības rezultātā radītu kaitējumu vai kura radīšanu sākotnējās prettiesiskās rīcības sekas nav nekādā mērā veicinājušas vai noteikušas, par sākotnējo kaitējumu atbildīgās personas atbildībai par sekojošo cēloņu radīto kaitējumu nebūtu jāiestājas.

Atbilstoši piedāvātajiem grozījumiem Civillikumā, papildinot Civillikuma 1779.¹ pantu ar otro daļu, persona būtu atbildīga par otram nodarītā miesas bojājuma sekām neatkarīgi no cietušā veselības stāvokļa aizskāruma brīdī, izņemot atsevišķus gadījumus. Sekojošo cēloņu radītu miesas bojājumu gadījumā būtu nodrošināma konsekventa un līdzvērtīga pieeja, uzliekot par sekojošu cēloni atbildīgajai personai pienākumu atbildēt par personai tā rīcības rezultātā radīto kaitējumu veselībai, neskatoties uz veselības traucējumiem, kas cietušajai personai bijuši pirms sekojošā cēloņa iedarbības. Tā kā par personas veselības traucējumiem var būt atbildīga arī cita persona, kā arī veselības traucējumi var būt iedzimti vai dzīves laikā iegūti, cietušā aizsardzība un personas atbildība par kaitējumu nebūtu diferencējama atkarībā no tā, vai kaitējumu tā veselībai ir jākompensē arī kādam citam, ciktāl kompensācija sakarā ar to jau nav samaksāta. Minētā pieeja neattiecas uz gadījumiem, kad pats cietušais rīkojies apzināti vai neuzmanīgi un neattaisnojami, pakļaujot sevi sekojošu cēloņu radītajam kaitējuma riskam. Tādējādi sekojoša cēloņa radīta kaitējuma veselībai gadījumā atbildīgajai personai būtu pienākums kompensēt kaitējumu pilnībā, kas rodas tās prettiesiskas un neattaisnojamas rīcības rezultātā cietušajam. Piedāvātā koncepcija ir atšķirīga no doktrīnā un Eiropas deliktu tiesību principos atbildības noteikšanai sekojošu cēloņu radīta kaitējuma gadījumā norādītā tiesiskā risinājuma. Solidāras atbildības piemērošana attiecībā uz visu ilgstoši radīto kaitējumu un par sākotnējo kaitējumu atbildīgās personas rīcības saistīšana ar sekojošo cēloņu radīto kaitējumu nebūtu taisnīga, ja sākotnējā kaitējuma cēlonis nav veicinājis vai noteicis sekojošo cēloņu radīto

⁸³⁷ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.50-54, *Koziol H*. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.164.

kaitējumu vai ja sākotnējā cēloņa iedarbība ir bijusi telpā un laikā attālināta no sekojošo cēloņu radītā kaitējuma, izņemot gadījumus, kad nodarīts personas veselības aizskārums. Minētajā gadījumā atbildībai sakarā ar kaitējumu būtu jāiestājas par sekojošo cēloņu iedarbību atbildīgajai personai, kurai savukārt nereti varētu būt jāatbild solidarī par kaitējumu, kas radies cietušā veselības aizskāruma rezultātā, ar personu, kura atbildīga par sākotnējo kaitējumu, ciktāl pēdējās atbildību neizslēdz paša cietušā apzināta vai neuzmanīga un neattaisnojama rīcība. Lai arī solidarās atbildības gadījumā cietušajam ir tiesības prasīt kompensāciju sakarā ar tam radīto kaitējumu pilnā apmērā no ikvienas solidarī atbildīgās personas, taču saistību izpildījumā solidarī atbildīgā persona saglabā iespēju atgūt no citiem solidarī saistītajiem atbilstošu atlīdzību, ņemot vērā Civillikuma 1686.panta pirmās daļas noteikumus, kas zināmā mērā attaisno solidarās atbildības noteikšanu gadījumos, kad nodarīts cietušā veselības aizskārums. Būtiski arī, ka atbildība par sekojošu cēloņu radītu kaitējumu neiestājas tad, kā norādīts Eiropas deliktu tiesību principu 3:104.panta pirmajā daļā, ja pirmais cēlonis kaitējumu pilnībā būtu noteikti un neizbēgami radījis.

Ievērojot visu minēto, Civillikuma regulējums būtu papildināms ar 1650.¹ panta otro daļu šādā redakcijā: *“Ja cietušā prettiesisku tiesību aizskārumu, kura rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), noteikti un neizbēgami aizskārējs radījis, tad par sekojošu citas personas darbību, kura varējusi tādu kaitējumu pēc tam radīt, atbildība neiestājas, izņemot gadījumus, kad šī darbība radījusi smagākas sekas vai papildu kaitējumu. Par kaitējumu, kas radies sekojoša cietušā prettiesiska tiesību aizskāruma rezultātā, ja par to vainojams arī pirmais aizskārējs, abi aizskārēji ir solidarī atbildīgi, ciktāl šādu kaitējumu ir veicinājusi pirmā aizskārēja rīcība un ciktāl šādu kaitējumu pirmais aizskārējs varēja saprātīgi paredzēt. Persona ir atbildīga par sekojošas darbības rezultātā radīta miesas bojājuma sekām, izņemot gadījumus, ja cietušais arī uzvedies neattaisnojami.”*

5.7.4. Vairāki cēloņi ar nenoteiktu ietekmi

Eiropas deliktu tiesību principu 3:105.pants ir attiecināms uz gadījumu, kad kaitējumu radījuši vairāki cēloņi, kuru ietekme nav nosakāma. Atbilstoši minētajā pantā ietvertajiem noteikumiem vairāku kaitējuma cēloņu gadījumā, kad ir zināms, ka neviens no tiem nav varējis radīt kaitējumu kopumā vai jebkādu nosakāmu tā daļu, ir pieņemams, ka tie cēloņi, kuri var būt kaitējumu radījuši, ir radījuši kaitējumu vienādās daļās.⁸³⁸ Ar šiem noteikumiem nav aptverti gadījumi, kad vairākas personas kopīgi un saskaņoti (grupā) rada kaitējumu citai personai, kas ir pamats solidarī atbildībai saskaņā ar Civillikuma 1675.panta noteikumiem atbilstoši spēkā

⁸³⁸ Art. 3:105. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

esošajai Civillikuma redakcijai, ko attiecīgi interpretē arī tiesu praksē.⁸³⁹ Minētais gadījums atšķiras arī no alternatīvu cēloņu radīta kaitējuma gadījuma, jo vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi gadījumā ir zināms, ka katrs cēlonis pats par sevi nav un nebūtu varējis radīt kaitējumu kopumā. Ņemot vērā, ka personas rīcība pat teorētiski nebūtu varējusi kaitējumu radīt tādā apmērā, kādā tas cietušajam nodarīts, nebūtu taisnīgi noteikt delikttiesisko atbildību par visu kaitējumu vienai no iespējami atbildīgajām personām. Minētie Eiropas deliktu tiesību principu noteikumi neattiecas arī uz gadījumiem, kad kaitējumu rada vairākas personas un katras personas radītā kaitējuma daļa ir noteicama. Piemēram, ja viena persona upē iepludina divreiz vairāk kaitīgo vielu, salīdzinot ar diviem citiem piesārņotājiem, tad var būt pamats secināt, ka šī persona ir atbildīga par divreiz lielāku radītā kaitējuma daļu nekā abi pārējie piesārņotāji. Prezumpcija, ka personas, kuras varēja radīt kādu nenosakāmu kaitējuma daļu, ir atbildīgas vienādās daļās, var tikt piemērota arī paralēli atbildībai par noteiktu kaitējuma daļu, kuru radījusi kāda persona. Piemēram, ja ir zināms, ka kaitējumu radījušas četras personas un ka viena no šīm personām radījusi kaitējumu 60% apmērā, bet nav zināms kādā apmērā personas varētu būt radījušas atlikušo kaitējuma daļu, tad attiecīgi būtu pieņemams, ka minētā persona ir atbildīga par 70%⁸⁴⁰ no radītā kaitējuma un ka citas personas ir atbildīgas par 10% no radītā kaitējuma.⁸⁴¹ Kādā lietā, piemēram, persona, trīsdesmit vienu gadu strādājot pie trim dažādiem darba devējiem, saslimusi ar arodslimību, kuras rezultātā tai zudušas darbības 90% apmērā. Laika periods, kādā minētā persona bija strādājusi pie katra no darba devējiem, nebija pietiekams, lai varētu uzskatīt, ka tieši darba pienākumu veikšana pie konkrētā darba devēja ir bijis cēlonis saslimšanai. Prasība bija celta pret visiem trim darba devējiem, un tiesa noteica dalītu atbildību proporcionāli periodam, kuru prasītājs bija strādājis pie katra no atbildētājiem.⁸⁴² Vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi kontekstā nereti tiek analizētas arī lietas, kurās kaitējums radīts azbesta ietekmes uz personas veselību gadījumā.⁸⁴³

Attiecībā uz atbildību par vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi radītu kaitējumu, vadoties no taisnīguma apsvērumiem, nebūtu attaisnojama prezumpcija, ka katras personas rīcība ir pilnībā radījusi kaitējumu, jo šādas prezumpcijas piemērošanas gadījumā kādai no personām var būt jāatbild par radīto kaitējumu kopumā, turklāt minētajā gadījumā personas būtu solidāri atbildīgas. Lai arī vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi gadījumā solidāra atbildība

⁸³⁹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2011.gada 11.oktobra spriedums lietā Nr.C32250710.

⁸⁴⁰ 60% + 1/4 no 40%.

⁸⁴¹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.55.

⁸⁴² *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds.* Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007, p.536-537.

⁸⁴³ *Oliphant K.* Aggregation and Divisibility of Damage. Vienna: SpringerWienNewYork, 2009, p.114, *Faure M.* Tort Law and Economics. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p.484-485, *Cane P.* Atiyah's Accidents. Compensation and the Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p.20.

radītu netaisnīgu situācijas risinājumu, tomēr prasības noraidīšana pilnībā šādā gadījumā arī nebūtu taisnīgs risinājums attiecībā pret cietušo. Tādējādi atbildība par vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi radītu kaitējumu būtu attiecībā uz iespējami atbildīgajām personām nosakāma dalīti, presumējot, ka šīs daļas ir vienādas. Šādā gadījumā katrai iespējami atbildīgajai personai būtu tiesības pierādīt, ka tās rīcība nevarētu būt radījusi, nav radījusi kaitējumu vai arī ka iespējamība, ka tās rīcība attiecīgajos apstākļos ir radījusi kaitējumu, ir nosakāma un ka tā ir mazāka nekā atbilstoši minētajai prezumpcijai noteiktā daļa. Līdz ar to attiecīgi starp iespējami atbildīgās personas rīcību un radīto kaitējumu nevarētu konstatēt cēlonisko sakaru vai iespējami atbildīgās personas atbildības daļa samazinātos, atbilstoši pieaugot citu iespējami atbildīgo personu atbildības daļai. Tādējādi ir nepieciešams un iespējams, nesamērīgi neierobežojot iespējami atbildīgo personu tiesības, aizsargāt cietušā tiesības gadījumā, kurā kādu nenosakāmu kaitējuma daļu ir radījusi vairāku personu rīcība, taču – ne kopīga un saskaņota, un zinātniskās vai faktoloģiskās nenoteiktības dēļ nav iespējams pierādīt apmēru, kādā katras iespējami atbildīgās personas rīcība ir kaitējumu attiecīgajos faktiskajos apstākļos radījusi. Kā risinājums zinātniskās un faktoloģiskās nenoteiktības problēmai viena kaitējuma cēloņa gadījumā, ievērojot iepriekš norādīto, darbā piedāvāts, situācijās, kad ir pierādīts un noteikts mantiskā kaitējuma apmērs vai kad radīts morālais kaitējums, kā arī konstatējama personas prettiesiska rīcība, izraisot tādu apdraudējumu un kaitējuma risku, kāds cietušajam ir radies, presumēt, ka persona attiecīgo kaitējumu cietušajam ir radījusi. Ar minēto pieeju saderīgs būtu risinājums situācijās, uz kurām attiecināms analizētais Eiropas deliktu tiesību principu 3:105.pants un kurās kaitējumu var būt radījušas vairākas personas nenoteiktā apmērā, noteikt prezumpciju, ka šīs personas radījušas kaitējumu vienādās daļās, tādējādi nodrošinot cietušā un iespējami atbildīgo personu tiesību un tiesisko interešu līdzsvaru. Ievērojot Civillikuma normu sistēmu, analizētais atbildības par kaitējumu noteikšanas un sadalīšanas mehānisms varētu būt ietverams Civillikuma 1675.pantā, ņemot vērā iepriekš piedāvātos grozījumus tajā, kā pretstats vairāku personu radīta kaitējuma gadījumam, kad uzskatāms, ka jebkura no vairākām personām ir radījusi kaitējumu. Tas būtu nepieciešams, lai akcentētu šo divu gadījumu nošķirumu un normatīvi nostiprinātu cēloniskā sakara un delikttiesiskās atbildības noteikšanas juridisko mehānismu gadījumā, kurā vairākas personas būtu varējušas nenosakāmā daļā radīt kaitējumu citai personai. Līdz ar to Civillikuma 1675.pants būtu papildināms ar otro daļu šādā redakcijā: “*Ja vairākas personas, kas izdarījušas citas personas prettiesisku tiesību aizskārumu, kura rezultātā vienlaicīgi nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), kuru katra no šīm personām atsevišķi nebūtu varējusi radīt, katra persona atbild par kaitējuma daļu, kuru tā ir radījusi. Ja nav zināms, kādu kaitējuma daļu katras*

personas rīcība ir radījusi, tad pieņemams, ka šo personu rīcība radījusi kaitējumu līdzīgās daļās.”

5.7.5. Cietušā un citas personas radīti cēloņi ar nenoteiktu ietekmi

Eiropas deliktu tiesību principu 3:106.pantā norādīts uz gadījumu, kad kaitējumu radījuši vairāki cēloņi ar nenoteiktu ietekmi, no kuriem par vismaz vienu atbildīgs ir pats cietušais vai kas radies nejaušības vai nepārvaramas varas ietekmē. Šādā gadījumā piedāvāts noteikt, ka cietušajam nav tiesību uz kompensāciju tādā apmērā, kas atbilst iespējamībai, ka kaitējums radies paša cietušā rīcības, nejaušības vai citu apstākļu rezultātā, par kuriem aizskārējs nevar būt atbildīgs.⁸⁴⁴ Šajā gadījumā nav piedāvāti konceptuāli jauni cēloniskā sakara vērtēšanas un konstatēšanas noteikumi, bet gan norādīts uz īpašu apsvērumu, kas jāņem vērā, nosakot atbildību iepriekš minētajos vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi radīta kaitējuma gadījumos. Ņemot vērā šo apsvērumu, kā cēloņi kaitējumam vērtējami arī notikumi vai apstākļi, kas iedarbojas uz personu, radot kaitīgas sekas, bet par kuriem neviena cita persona nav atbildīga. Ja nodarītais kaitējums pilnībā ticis radīts viena cēloņa iedarbības rezultātā, kā arī gadījumos, kad to pilnībā radījis pats cietušais, minētie noteikumi nav piemērojami. Tie ir piemērojami vienīgi tad, ja kaitējumu var būt radījusi vienlaikus vienas vai vairāku personu prettiesiska un vainojama rīcība, kā arī paša cietušā rīcība, personas rīcība, par kuru cietušais ir atbildīgs, dabas apstākļi vai nejaušība.⁸⁴⁵ Slēdziens par to, ka kaitējums radies nejaušības vai nepārvaramas varas iedarbības rezultātā, parasti vispārējās delikttiesiskās atbildības gadījumā nozīmē, ka starp personas rīcību un kaitīgajām sekām nav konstatējams cēloniskais sakars un attiecīgi arī personas atbildība neiestājas.⁸⁴⁶ Tomēr situācijās, kurās kaitējumu nenosakāmā daļā varētu būt radījuši gan apstākļi, par kuriem aizskārējs nav atbildīgs, gan arī aizskārēja rīcība, prasību par kaitējuma kompensācijas piedziņu nebūtu taisnīgi apmierināt vai noraidīt pilnībā. Kā norādīts doktrīnā, atsevišķos gadījumos persona var būt līdzatbildīga par apdraudējuma un kaitējuma radīšanu personai arī situācijās, kurās cietušais ar savu rīcību pakļauj sevi kaitējuma rašanās riskam, kā rezultātā kaitīgās sekas rodas.⁸⁴⁷

Atbildības noteikšana problēmas nerada situācijā, kur gan cietušā, gan citas personas rīcība ir nosakāmā apmērā kaitējumu radījusi, jo šādā gadījumā cēlonis noteiktai kaitējuma daļai ir paša cietušā rīcība, un par šo kaitējuma daļu nevienai citai personai civiltiesiskā

⁸⁴⁴ Art. 3:106. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁸⁴⁵ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.56.

⁸⁴⁶ *Postema G. J.* Philosophy and the Law of Torts. New York: Cambridge University Press, 2001, p.10-21.

⁸⁴⁷ *Faure M.* Tort Law and Economics. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2009, p.84.

atbildība neiestājas. Tas, ka aizskārējs parasti nav atbildīgs par kaitējumu, kas radies paša cietušā rīcības rezultātā, vai arī situācijās, kad kaitējuma cēlonis ir nejaušs notikums vai nepārvaramā vara, izriet arī no Civillikuma noteikumiem.⁸⁴⁸ Tomēr minēto apstākļu konstatēšana lielākajā daļā Eiropas valstu nereti ir pamats celtās prasības par kaitējuma kompensēšanu noraidīšanai, ja kaitējums varētu būt radies gan apstākļu rezultātā, par kuriem aizskārējs nav atbildīgs, gan aizskārēja rīcības rezultātā, un apmērs, kādā tieši aizskārēja rīcība būtu varējusi kaitējumu radīt, nav pierādāms.⁸⁴⁹ Šis nebūtu uzskatāms par taisnīgu risinājumu, ja pastāv iespēja, ka, lai arī kaitējumu daļēji radījis pats cietušais vai ar atbildīgās personas rīcību nesaistīti apstākļi, to tomēr var būt nenoteiktā daļā nodarījusi arī cita persona, rīkojoties prettiesiski. Līdzīgi kā iepriekš apskatītajā vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi gadījumā, kad vairākas personas rīkojušās prettiesiski un varējušas radīt kaitējumu cietušajam nenosakāmā apmērā, jebkuras no šīm personām atbildību neizslēdz citas personas atbildības iestāšanās, arī minētajā gadījumā nebūtu taisnīgi ierobežot cietušā tiesības saņemt kaitējuma kompensāciju, ja par vienu no cēloņiem, kuri var būt nenosakāmā apmērā kaitējumu radījuši, nav atbildīgs neviens vai arī ir atbildīgs pats cietušais.

Kādā lietā, kuru skatījusi Zemgales apgabaltiesa, darbinieks cēlis prasību pret darba devēju saistībā ar darba pienākumu izpildes laikā gūto traumu būvobjektā, kā rezultātā sakarā ar orgānu bojājumiem un to funkciju zaudēšanu prasītajam radušies neatgriezeniski kustību ierobežojumi. Tiesa, konstatējot cēlonisko sakaru un nosakot atbildību, ņēmusi vērā to, ka prasītājs, uzsākot darba tiesiskās attiecības, atbildētājam bija noklusējis faktu, ka ir otrās grupas invalīds, ka viņam ir pavājināta redze, kam bijusi būtiska nozīme, veicot attiecīgos darba pienākumus, kā rezultātā viens no nelaiemes gadījuma cēloņiem ir cietušā rīcība.⁸⁵⁰ Situācija, kad kaitējums radies vairāku cēloņu rezultātā, no kuriem visi nav saistīti ar citas personas prettiesisku rīcību, ir konstatējama, ja cietušais zaudējis kādu iespēju gūt labumu, sasniegt noteiktu mērķi vai novērst kaitējumu sev. Šādā gadījumā cietušajam varētu būt bijusi iespēja novērst kaitējumu ātrāk, efektīvāk, aizsargāt savas tiesības, tiesiskās intereses, kuras apdraud, piemēram, slimība, dabas stihija, nejaušība, kā rezultātā rodas kaitējums, kas, iespējams, nebūtu radies tad, ja aizskārējs nebūtu rīkojies prettiesiski, liedzot šādu iespēju.⁸⁵¹ Piemēram, kādā lietā cietušais slimnīcā kā donors nodevis asinis, un tam tika konstatēta vīrusa hepatīta-C infekcija, par ko pretēji Epidemioloģiskās drošības likuma 17.panta noteikumiem cietušais nav informēts,

⁸⁴⁸ Civillikuma 1773.-1775.pants.

⁸⁴⁹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.57.

⁸⁵⁰ Zemgales apgabaltiesas 2008.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.C16035004.

⁸⁵¹ *Koziol H*. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.152-159, *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.337-342.

un cietušais nav varējis savlaicīgi sākt ārstēties, sakarā ar ko tiesa prasību par kaitējuma kompensācijas piedziņu apmierinājusi.⁸⁵²

Vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi gadījumā, no kuriem katrs ir varējis nenosakāmā daļā kaitējumu cietušajam radīt un vismaz viens nav saistīts ar citu personu prettiesisku rīcību, ir nepieciešams tāds tiesisks risinājums, kas nodrošinātu interešu un tiesību līdzsvaru starp iesaistītajām personām. Viens no risinājumiem šādos gadījumos varētu būt atbildības noteikšana atbilstoši iespējamībai, ka rīcība, par kuru var būt atbildīga cita persona, ir attiecīgajos apstākļos kaitējumu radījusi, bet, ja šādas personas, kuru rīcība varētu būt radījusi cietušajam kaitējumu, ir vairākas, prezumējams, ka šīs personas radījušas kaitējumu līdzīgās daļās. Vērtējama un nosakāma būtu arī iespējamība, ka kaitējumu radījis ar citu personu prettiesisku rīcību nesaistīts cēlonis, un šādā apmērā par radīto kaitējumu delikttiesiskā atbildība neiestātos nevienai personai. Kopējais kompensējamā kaitējuma apmērs samazināms atbilstoši iespējamībai, ka kaitējumu radījis pats cietušais vai citi apstākļi, par kuriem nav atbildīgas citas personas. Savukārt, ja nav nosakāms, kādā mērā kaitējumu radījusi paša cietušā rīcība vai minētie apstākļi, tad varētu būt prezumējams, ka kaitējumu visi iespējamie cēloņi radījuši līdzīgās daļās, ieskaitot to cēloni, par ko atbildīgs ir pats cietušais vai par ko nav atbildīga neviena persona, un pēc tam attiecīgi proporcionāli samazinot kompensācijas apmēru, kādu būtu tiesīgs saņemt cietušais sakarā ar tam nodarīto kaitējumu. Piemēram, ja nejauša notikuma un divu personu prettiesiskas rīcības rezultātā radies kaitējums, ko katrs no šiem cēloņiem atsevišķi nevarētu būt radījis, un nav nosakāms, kādā mērā kurš cēlonis kaitējumu ir radījis, tad prezumējams, ka abas personas ir atbildīgas par vienu trešdaļu no personai radītā kaitējuma. Tādējādi atšķirībā no iepriekš analizētā vairāku nenoteiktas iedarbības cēloņu radītā kaitējuma gadījuma, ja viens no iespējamajiem kaitējuma cēloņiem ir tāds, par kuru nevienai personai atbildība neiestātos vai kas saistīts ar paša cietušā rīcību, atbildības apmērs un kaitējuma daļa, par kuru atbildīgās personas atbildētu līdzīgās daļās, nepieaug, ja par kādu no cēloņiem atbildība neiestājas.

Pastāv iespēja argumentēt, ka arī vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā normatīvo aktu noteikumi, kuri ir spēkā jau šobrīd vai arī kurus darbā piedāvāts ietvert Civillikuma regulējumā, var tikt attiecināti uz situācijām, kad kaitējumu rada gan cēloņi, par kuriem neviena persona nav atbildīga, gan citu personu prettiesiska rīcība. Tomēr piedāvātā tiesiskā risinājuma ietveršanai normatīvajos aktos atbildības par kaitējumu zināmā daļā noteikšanas veicināšanai vairāku cēloņu ar nenoteiktu ietekmi gadījumos, no kuriem vismaz viens nav saistīts ar citu

⁸⁵² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 23.augusta spriedums lietā Nr.SK-451, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 9.janvāra spriedums lietā Nr.SK-13/2008.

personu prettiesisku rīcību, var būt būtiska nozīme tiesu prakses mainīšanā situācijās, kurās nepamatoti prasības apmierina vai pārsvarā – noraida, kas gandrīz vienmēr nav taisnīgs risinājums attiecībā uz kādu no iesaistītajām personām. Atbildība par kaitējumu noteiktā daļā var nodrošināt taisnīgu delikttiesisko attiecību risinājumu starp cietušo un atbildīgo personu, ja šī daļa atbilst iespējamībai, kādā attiecīgajos faktiskajos apstākļos persona varētu būt kaitējumu radījusi. Kā jau norādīts, šādā gadījumā, ja precīzu iespējamību atbilstoši faktiskajiem apstākļiem nevar noteikt, būtu nepieciešams prezumēt, ka kaitējumu visi cēloņi, ieskaitot tos, par kuriem personu civiltiesiskā atbildība nevar iestāties, ir radījuši līdzīgās daļās. Tomēr, ievērojot attiecīgā gadījuma faktiskos apstākļus, lai nodrošinātu tiesību piemērotājam plašāku rīcības brīvību, nosakot situācijai atbilstošu kaitējuma daļu, kuru varētu būt radījusi noteiktu personu prettiesiskā rīcība, šo personu atbildības apmērs būtu noteicams pēc tiesas ieskata.⁸⁵³ Tiesas ieskats Latvijas tiesībās ir pazīstams, plaši tiesību normās izmantots un relatīvi bieži praksē piemērots tiesību institūts, kā rezultātā piedāvātais risinājums nav saistīts ar jaunu tiesību institūtu radīšanu un ieviešanu Latvijas tiesībās, kas atsevišķos gadījumos var būt vērtējama kritiski.

Vērtējot, vai un kādā apmērā iespējami atbildīgā persona ir kaitējumu radījusi un kādā apmērā to varētu būt radījuši ar minētās personas rīcību nesaistīti notikumi vai apstākļi, tiesa var arī, vadoties no taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem atbilstoši Civillikuma 5.panta noteikumiem, nonākt pie secinājuma, ka pastāv vienlīdz liela iespējamība, ka visi cēloņi varējuši radīt kaitējumu līdzīgās daļās. Atšķirīgos faktiskajos apstākļos savukārt tiesību piemērotājam var būt pamats nonākt pie slēdziena, ka iespējamība, kādā minētie cēloņi varētu būt kaitējumu radījuši, vai apmērs, kuru katrs cēlonis var būt radījis, ir atšķirīgi. Tādējādi tiesas ieskats paver tiesību piemērotājam relatīvi plašas iespējas noteikt attiecīgajos faktiskajos apstākļos atbilstošāko un taisnīgāko iespējami atbildīgās personas atbildības apmēru. Kaitējuma apmēra noteikšana pēc tiesas ieskata savukārt ir iespējama arī mantiska kaitējuma gadījumos atbilstoši Civillikuma noteikumiem.⁸⁵⁴

Lai izvairītos no prasībām gadījumos, kad pastāv relatīvi neliela iespēja, ka persona, rīkojoties prettiesiski, kaut kādā mērā varētu būt radījusi kaitējumu, vai arī, pat ja šāda iespēja pastāv, iespējami radītā kaitējuma apmērs attiecīgajā gadījumā ir ļoti neliels un nenozīmīgs,

⁸⁵³ *Opss L. Civillikuma 5.pants*. Rīga: [B. i.], 1938, 16.–18.lpp., *Bitāns A. Senāta loma Civillikuma 5.panta piemērošanā. Jurista Vārds*, 2004.gada 27.jūlijs, Nr.28 (333), *Bitāns A. Senāta loma Civillikuma 5.panta piemērošanā. Jurista Vārds*, 2004.gada 3.augusts, Nr.29 (334).

⁸⁵⁴ Civillikuma 2347.panta pirmā daļa nosaka, ka, ja personai nodarīts miesas bojājums prettiesiskas rīcības rezultātā, tad atbildīgajai personai jāatlīdzina tam ārstēšanās izdevumi un pēc tiesas ieskata varbūtēja atrautā peļņa, savukārt Civillikuma 2348.pants noteic, ka, ja tāds miesas bojājuma rezultātā cietušais kļūst pastāvīgi nespējīgs veikt savus amata pienākumus un šis aizskārums laupa cietušajam citos veidos gūt peļņu, tad atbildīgajai personai jāatlīdzina tā peļņa, kas cietušajam tiktu atrauta turpmāk.

delikttiesiskā atbildība personām nebūtu noteicama atbilstoši piedāvātajai normai, kā arī personu rīcība, kura ļoti minimāli un nebūtiski varētu būt ietekmējusi kaitējuma rašanos, tiesisko seku ziņā būtu pielīdzināma nejaušībai. Normas piemērošana, nosakot kompensāciju, būtu pieļaujama, ja pastāv varbūtība, ka iespējami atbildīgo personu rīcība ir radījusi nozīmīgu kaitējuma daļu, kas vērtējams lietas faktisko apstākļu un pierādījumu kontekstā. Tā kā noteikumi, saskaņā ar kuriem atbildība nosakāma daļās atbilstoši iespējamībai, kādā personas kaitējumu nodarījušas vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā, ietverti piedāvātajā Civillikuma 1650.¹ panta redakcijā, tad minētajā pantā būtu ietverama arī trešā daļa šādā redakcijā: *“Ja cietušajam kaitējums daļēji radīts tā pretiesiska tiesību aizskāruma rezultātā, par ko vainojams aizskārējs, un daļēji arī nejauša notikuma, nepārvaramas varas vai paša cietušā rīcības rezultātā, aizskārējs ir atbildīgs par radīto kaitējumu, ciktāl tā rīcība kaitējumu ir radījusi. Šaubu gadījumā aizskārēja atbildības apmērs noteicams pēc tiesas ieskata.”*

6. Stingrā atbildība

6.1. Stingrās atbildības izpratne un piemērošanas īpatnības

Tiesību doktrīnā norādīts, ka pretstatā vispārējai atbildībai par deliktu pastāv arī t.s. stingrā atbildība,⁸⁵⁵ piemēram, atbildība par nedrošas preces, pakalpojuma izraisītu kaitējumu, atbildība par paaugstinātas bīstamības avota izraisītu kaitējumu.⁸⁵⁶ Stingro atbildību nebūtu pareizi apzīmēt kā atbildību bez vainas, bet gan kā atbildību, kuras priekšnoteikums ir likumā norādītu attaisnojumu neesamība.⁸⁵⁷ Tā kā vadošais viedoklis tiesību doktrīnā ir, ka vaina Latvijas deliktu tiesībās vairs nav uzskatāma par civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu,⁸⁵⁸ tad vēl jo vairāk nebūtu pamatoti stingro atbildību apzīmēt kā bezvainas atbildību. Tiesību doktrīnā arī uzsvērts, ka visur, kur tiek radītas briesmas līdzpilsoņiem, tiek radīta stingrā atbildība, kas ir izņēmums no vispārējā vainas principa.⁸⁵⁹ Tomēr nevar pilnībā piekrist tam, ka stingrā atbildība būtu vērtējama kā pretstats vispārējai civiltiesiskai atbildībai, jo stingrā atbildība tāpat kā vispārējā delikttiesiskā atbildība ir vērsta uz cietušā aizsardzību un ietver aizskārums apstākļu vērtējumu. Doktrīnā pat, cenšoties rast atšķirību starp vispārējo delikttiesisko atbildību un stingro atbildību, norādīts, ka minētos atbildības režīmus var uzlūkot nevis kā viena pretstatu otram, bet pēdējo var uzskatīt par vispārējās atbildības pielāgojumu cietušā interešu aizsardzībai.⁸⁶⁰

Latvijas tiesību sistēmā minētos atbildības modeļus galvenokārt var palīdzēt nošķirt nevis vainas esamība un konstatēšanas nepieciešamība, bet gan tas, cik lielā mērā personas objektīvi pierādāma rīcība attiecīgajos faktiskajos apstākļos ietekmē šīs personas atbildību. Jo mazākā mērā personas atbildība ir saistīta ar tās rīcību un attiecīgi personas atbildību izslēdzošo apstākļu loks ir šaurāks, jo likumdevēja noteiktā civiltiesiskā atbildība ir stingrāka. Stingrās atbildības gadījumā likumdevējs ir padarījis atbildību efektīvāku to mērķu sasniegšanā un funkciju realizēšanā, kā rezultātā tiek ierobežota citu personu brīvība, taču šim ierobežojumam ir jābūt attaisnojamam ar augstākas cietušo vai apdraudēto personu aizsardzības nepieciešamību, tam jābūt samērīgam, kā arī nepieciešams konstatēt, ka nav iespējama alternatīvu, mazāk ierobežojošu tiesisko mehānismu izmantošana stingrās atbildības režīma

⁸⁵⁵ *Torgāns K.* Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 169.lpp.

⁸⁵⁶ *Torgāns K.* Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 364.lpp.

⁸⁵⁷ *Torgāns K., Kārklīšs J.* Civiltiesiskās atbildības modeļi pēc vainojamības pazīmes. *Jurista Vārds*, 2015.gada 8.septembris, Nr.35 (887).

⁸⁵⁸ *Torgāns K.* Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 2005.gada 31.maijs, Nr.20., *Kārklīšs J.* Vainas nozīme, nosakot civiltiesisko atbildību. *Jurista Vārds*, 2005.gada 26.aprīlis, Nr.15 (370).

⁸⁵⁹ *Čakste K.* Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 193.-194.lpp.

⁸⁶⁰ *European Group on Tort Law.* Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.101.

noteikšanas vietā. Līdz ar to civiltiesisko atbildību, kura paredz augstāku cietušā aizsardzības un prevencijas līmeni, salīdzinot ar vispārējo civiltiesisko atbildību par deliktu, piemēram, sašaurinot atbildību izslēdzošo apstākļu loku, būtu pareizāk apzīmēt kā stingrās atbildības režīmu. To likumdevējs var būt noteicis dažādu apsvērumu dēļ, kuru pamatā nereti ir potenciāli cietušo personu aizsardzība pret kaitējuma risku, un personas, kura jau cietusi, tiesību uz kompensācijas saņemšanu aizsardzība.

Pierādīšanas pienākuma pāreja arī var būt viens no efektīvākajiem cietušā tiesiskās aizsardzības mehānismiem, un šādā gadījumā, konstatējot noteiktus priekšnoteikumus, pierādīšanas pienākums pārceļams uz iespējami atbildīgo personu. Atbilstoši Eiropas deliktu tiesību principu 4:201.panta noteikumiem pierādīšanas pienākumu var pārceļt uz atbildētāju, ievērojot tā darbību radīto bīstamību, ko vērtē un nosaka atbilstoši darbības rezultātā iespējamā kaitējuma smagumam, kā arī iespējamībai, ka šāds kaitējums attiecīgajā situācijā varētu rasties.⁸⁶¹ Eiropas deliktu tiesību principu izstrādātāju ieskatā šī norma būtu attiecināma uz plašāku gadījumu loku nekā paaugstinātas bīstamības apstākļi,⁸⁶² tomēr jāpiekrīt doktrīnā norādītajam, ka tiesas nereti nevar līdz pierādīšanas pienākuma pārceļšanai uz atbildētāju nonākt tiesību interpretācijas un piemērošanas ceļā un ka šī juridiskā risinājuma noteikšana ir galvenokārt saistīta ar likumdevēja izšķiršanos.⁸⁶³ Pierādīšanas pienākuma pāreja izpaužas kā atbildības prezumpcija, kuras gadījumā atbildīgajai personai ir jāpierāda, ka tā ir darījusi visu nepieciešamo un saprātīgi iespējamo, lai kaitējums nerastos, kas lielā mērā atbilst *bonus paterfamilias* rīcības standartam.⁸⁶⁴ Tomēr atsevišķos gadījumos personai ir jāpierāda normatīvajos aktos izsmeļoši noteikti atbildību izslēdzoši apstākļi, kas pilnībā vai daļēji neizslēdz atbildību par risku,⁸⁶⁵ kā arī atbildīgajai personai var tikt uzlikts pat absolūtās atbildības pienākums, kas iestājas gandrīz neatkarīgi no faktiskajiem apstākļiem un kas saistāms ar ļoti šauru atbildību izslēdzošu apstākļu loku. Šāds izņēmums, piemēram, pastāv Francijā attiecībā uz atomelektrostacijas operatoru, kura atbildība, pierādot noteiktus apstākļus tiek prezumēta, un kura atbildību izslēdz vienīgi tīšas cietušā rīcības pierādīšana.⁸⁶⁶ Latvijā viens no visstingrākajiem atbildības regulējumiem ir noteikts par preču un pakalpojumu trūkumu radītu kaitējumu, jo šajā gadījumā atbildību izslēdzošos apstākļus likumdevējs būtiski sašaurinājis, cita starpā nosakot ražotāja un pakalpojumu sniedzēja atbildību arī par trešo

⁸⁶¹ Art.4:201. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁸⁶² *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.91.

⁸⁶³ *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.304.

⁸⁶⁴ Civillikuma 1646.pants un 1649.panta pirmā daļa.

⁸⁶⁵ Piemēram, Ceļu satiksmes likuma 44.panta otrā daļa. Ceļu satiksmes likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997.gada 21.oktobris, Nr.274/276 (989/991).

⁸⁶⁶ *Van Dam C*. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.302.

personu rīcību attiecībā uz cietušo.⁸⁶⁷ Šāda atbildība ir vēl stingrāka, salīdzinot ar, piemēram, stingrās atbildības regulējumu, kas ir noteikts attiecībā uz transportlīdzekļa ekspluatācijas rezultātā radītu kaitējumu.⁸⁶⁸ Līdz ar to stingrās atbildības gadījumā nereti pierādīšanas pienākuma pāreja un atbildības prezumpcija tiek noteikti līdzās sašaurinātam atbildību izslēdzošu apstākļu lokam, samazinot iespējas atbildīgajai personai izslēgt savu atbildību un liekot pilnībā vai daļēji uzņemties nejaušības risku, kas savukārt norāda uz to, ka stingrās atbildības režīma pamatā ir pilnīga vai daļēja atbildība par risku.

Eiropas deliktu tiesību principu 5:101.pantā, kas ietverts 5.nodaļā “Stingrā atbildība” (ang.val. – *Strict Liability*), regulēta atbildība vienīgi paaugstinātas bīstamības darbību rezultātā radīta kaitējuma gadījumā, un sekojošajā pantā norādīts, ka normatīvie akti var paredzēt citus stingrās atbildības veidus, kas piemērojami arī tad, ja darbība nav īpaši bīstama, un stingrā atbildība var tikt piemērota pēc analogijas salīdzināma kaitējuma riska avotu iedarbības gadījumā.⁸⁶⁹ Kopējā modeļa Sestās grāmatas noteikumos izvērstāk regulēti dažādi atbildības gadījumi, no vispārējās delikttiesiskās atbildības nošķirot atbildību par pārstāvja un darbinieka rīcību, atbildību par nekustamā īpašuma nedrošu stāvokli, kā rezultātā rodas kaitējums citai personai, atbildību par dzīvnieku nodarīto kaitējumu, atbildību par produkta trūkuma radīto kaitējumu, atbildību par transportlīdzekļu radītu kaitējumu, atbildību par bīstamu vielu vai piesārņojuma radītu kaitējumu, kā arī citus atbildības gadījumus.⁸⁷⁰

Eiropas valstu tiesību sistēmās stingrākas atbildības par vispārējo delikttiesisko atbildību noteikšanai un piemērošanai atrodamas dažādas pieejas. Piemēram, Vācijā, Itālijā un Šveicē tiesas stingro atbildību piemēro vienīgi normatīvajos aktos īpaši noteiktajos gadījumos, Austrijā tiesas dažkārt mēdz stingro atbildību piemērot arī pēc analogijas attiecībā uz normatīvajos aktos neregulētiem gadījumiem, turpretim Francijā tiesas samērā plaši piemēro stingro atbildību arī attiecībā uz likumā konkrēti neminētiem gadījumiem.⁸⁷¹ Eiropas valstīs arī pastāv dažādas pieejas attiecībā uz to, ko saprot ar stingro atbildību. Lai nodrošinātu cietušā aizsardzību un personu un to mantas drošību, likumdevējs var paaugstināt nepieciešamās

⁸⁶⁷ Likums “Par atbildību par preces un pakalpojuma trūkumiem”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000.gada 5.jūlijs, Nr.250/251 (2161/2162).

⁸⁶⁸ Par transportlīdzekļa ekspluatācijas rezultātā nodarīto zaudējumu atbild transportlīdzekļa īpašnieks vai valdītājs, ja viņš nepierāda, ka zaudējums radies nepārvaramas varas dēļ, ar paša cietušā nodomu vai cietušā rupjas neuzmanības dēļ vai arī citu iemeslu dēļ, kuri saskaņā ar likumu atbrīvo no atbildības par zaudējuma atlīdzību. Ceļu satiksmes likuma 44.panta otrā daļa. Ceļu satiksmes likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997.gada 21.oktobris, Nr.274/276 (989/991).

⁸⁶⁹ Art. 5:102. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

⁸⁷⁰ VI.-3:201-3:208. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁸⁷¹ *European Group on Tort Law*. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.103-104.

rīcības standartu, uzlikt personām pienākumu atbildēt arī par nejaušības risku, izmantot prezumpcijas, pārcelt pierādīšanas pienākumu uz iespējami atbildīgo personu, kā arī likumdevējs var noteikt citus cietušā aizsardzības mehānismus civiltiesiskajās attiecībās, kas padara atbildības noteikumus atšķirīgus no vispārējās civiltiesiskās atbildības par deliktu. Arī doktrīnā ir apstiprināts, ka ir praktiski neiespējami Eiropas valstu kontekstā runāt par vienotu pieeju stingrās atbildības regulējumam un piemērošanai.⁸⁷²

Lai arī nereti var nebūt iespējams nošķirt stingrās atbildības noteikumus no vispārējās civiltiesiskās atbildības par deliktu, tomēr atšķirība starp šiem atbildības režīmiem parasti ir saistīta ar to, ka stingrās atbildības gadījumā ir iespējams atsaukties vienīgi uz likumā izsmēļoši noteiktiem attaisnojumiem, kuru esamība tiesai jāizvērtē.⁸⁷³ Latvijas tiesību kontekstā var runāt par dažādiem cietušā aizsardzības mehānismiem, kas paaugstina kompensācijas saņemšanas iespēju un attiecīgi atvieglo cietušajam savu aizskarto tiesību aizsardzību tiesas ceļā. Tomēr, piemēram, atbrīvojums no valsts nodevas samaksas pienākuma valsts ienākumos⁸⁷⁴ nebūtu uzskatāms par tādu cietušā aizsardzības mehānismu, kura piemērošanas rezultātā vainojamās personas atbildība kļūtu paaugstināta vai stingrāka un kas veicinātu personu un to mantas drošību. Taču par stingro atbildību plašākā nozīmē var būt uzskatāmi tādi civiltiesiskās atbildības par deliktu noteikumi, kas rada labvēlīgāku tiesisko regulējumu attiecībā uz kompensācijas piedziņu cietušajam, pasliktinot atbildīgās personas tiesisko stāvokli, kas var izpausties arī kā vainojamības prezumpcija, ja konstatējami tās piemērošanas priekšnoteikumi, uzliekot pienākumu personai atbildēt par noteiktu personu, lietu īpašību vai apstākļu radītu kaitējumu, ja vien šī persona neatspēko prezumpciju un nepierāda noteiktus apstākļus, kas atbrīvo to no atbildības un kas parasti ir noteikti likumā. Par cietušā tiesību un tiesisko interešu paaugstinātu aizsardzību ir iespējams runāt arī gadījumos, kad likumdevējs ir noteicis cietušā tiesības celt prasību pret vairākām personām, kuras par radīto kaitējumu atbild solidāri, kad cietušais ir atbrīvots no tādu faktisko apstākļu pierādīšanas, kas būtu jāpierāda vispārējās delikttiesiskās atbildības gadījumā un kad lietas izšķiršanā piemērojams tiesas ieskaits,⁸⁷⁵ kā arī citos gadījumos, tomēr turpmākajā darba daļā tiks analizēti tipiskākie atbildības gadījumi, kas saistīti ar personas atbildību par citas personas radītu kaitējumu, personas atbildību par lietas īpašību radītu kaitējumu vai paaugstinātas bīstamības avota radītu kaitējumu. Darbā ar stingro atbildību apzīmēti galvenokārt trīs minētie gadījumi, kad atbildība atbilstoši spēkā esošajam vai

⁸⁷² Van Dam C. *European Tort Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.297-298.

⁸⁷³ Torgāns K. *Civiltiesību, komercietiesību un civilprocesa aktualitātes*. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 371.lpp., Torgāns K., Kārklīšs J. *Civiltiesiskās atbildības modeļi pēc vainojamības pazīmes*. *Jurista Vārds*, 2015.gada 8.septembris, Nr.35 (887).

⁸⁷⁴ Civilprocesa likuma 43.panta pirmās daļas 2.punkts.

⁸⁷⁵ Civillikuma 1635.panta otrā daļa, 2347.panta pirmā daļa.

pieņemtajam regulējumam var iestāties par nejausību un risku un kad ir vai būtu piemērojams relatīvi ierobežotāks atbildību izslēdzošo apstākļu loks.

Stingrās atbildības noteikšanai un piemērošanai, salīdzinot ar vispārējo civiltiesisko atbildību par deliktu, ir raksturīga izteiktāka prevencijas funkcija. Augstāka atbildības iestāšanās iespējamība un ierobežotākas iespējas atbildību izslēgt pilnībā vai daļēji var veicināt visu saprātīgi iespējamo drošības pasākumu ievērošanu, lai kaitējuma rašanās risku personām vai to mantai novērstu vai būtiski samazinātu. Tomēr, ja preventīvā funkcija nenasniedz savu mērķi, likumdevējs, nosakot stingras atbildības režīmu, aizsargā arī cietušās personas tiesības saņemt kaitējuma kompensāciju, prasītāja pierādīšanas pienākumu būtiski atvieglojot un atsevišķos gadījumos pat piešķirot tiesības celt prasību pret plašāku personu loku.⁸⁷⁶ Iemesls, kādēļ likumdevēji Eiropā nereti izvēlas noteikt stingras atbildības režīmu, ir zināmas sabiedriski vēlamas un derīgas darbības pieļaušana vai zinātniskā un tehnoloģiskā progresa veicināšana, neskatoties uz to, ka tas rada apdraudējumu citām personām, vienlaikus vērsot iespējami atbildīgo personu uzmanību uz nepieciešamajiem drošības pasākumiem, lai kaitējuma nodarīšanu citām personām nepieļautu, un paredzot augstu atbildības iestāšanās iespējamību, ja tomēr kaitējums citām personām vai to mantai rodas. Tādējādi tiek panākts līdzsvars starp personu tiesībām neciest kaitējumu un citu personu sabiedriski derīgām darbībām, ekonomisko, tehnoloģisko un zinātnisko attīstību, kas rada noteiktu personu un to mantas apdraudējumu, un kompromiss starp dažādu iesaistīto personu tiesiskajām interesēm.⁸⁷⁷ Nereti arī preču ražošana un cilvēku dzīves ērtības nodrošinošu pakalpojumu sistemātiska sniegšana rada personu vai to mantas apdraudējumu, kā rezultātā likumdevējs izvēlas mazāk ierobežojošu līdzekli par šo darbību pilnīgu aizliegšanu, nosakot stingrās atbildības režīmu un tādējādi motivējot šo darbību veicējus un iespējami atbildīgās personas darīt visu nepieciešamo un saprātīgi iespējamo, lai kaitējuma draudus novērstu.

Likumdevējs, nosakot stingro atbildību, nereti ņem vērā arī kaitējuma riska apdrošināmību, iespējami atbildīgo personu finansiālās iespējas uzņemties atbildību par noteiktu risku, kā arī cietušā iespējas identificēt konkrētu cēloni tā kaitējumam.⁸⁷⁸ Viens no tiesiskajiem līdzekļiem, kas iespējami atbildīgo personu aizsargā no atbildības riska, ir civiltiesiskās atbildības apdrošināšana,⁸⁷⁹ kas nodrošina šo personu interešu aizsardzību

⁸⁷⁶ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.108.

⁸⁷⁷ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition.* Oxford: Oxford University Press, 2013, p.299.

⁸⁷⁸ *Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective.* Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.252-253.

⁸⁷⁹ Civiltiesiskās atbildības apdrošināšana ir apdrošināšana, kad tiek apdrošināta personas civiltiesiskā atbildība par tās darbības vai bezdarbības rezultātā radītajiem zaudējumiem trešajai personai atbilstoši likuma "Par apdrošināšanas līgumu" 1.panta 16.punktam. Likums "Par apdrošināšanas līgumu": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 30.jūnijs, Nr.188/189 (1249/1250).

situācijā, kurā var nākties kompensēt kaitējumu, kas savukārt var radīt ievērojamus izdevumus un apdraudēt atbildīgās personas maksātspēju. Atsevišķos gadījumos, lai novērstu situāciju, kad cietušais, kuram nodarīts kaitējums, nevar saņemt kompensāciju atbildīgās personas maksātspējas ierobežojumu dēļ, likumdevējs var noteikt obligāto civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu. Tā Latvijā ir noteikta, piemēram, attiecībā uz būvdarbu veicējiem,⁸⁸⁰ zāļu klīnisko izpēti veicošiem pētniekiem,⁸⁸¹ radioaktīvo atkritumu pārvaldītājiem (operatoriem),⁸⁸² personām, kas plāno un organizē publiskus pasākumus,⁸⁸³ kā arī citos gadījumos.

Kopumā stingrās atbildības režīma noteikšana var nebūt saistīta, piemēram, ar atbildīgās personas ekonomisku ieguvumu, bet vienīgi ar personisku interesi darbību veikt vai lietu izmantot un augstāku iespējamību, ka šādā gadījumā var tikt nodarīts cietušā tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums. Lai arī cietušā tiesību aizsardzību ir būtiski nodrošināt visos delikttiesiskās atbildības gadījumos, tomēr stingrās atbildības režīma piemērošana ir uzskatāma par nelabvēlīgāka atbildības režīma piemērošanu un atbildīgo personu tiesību ierobežošanu no delikta izrietošajās tiesiskajās attiecībās. Lai cietušo tiesību, tiesisko interešu un labumu aizsardzības nodrošināšana nenotiktu nesamērīgi un netaisnīgi ierobežojot citu personu tiesības un tiesiskās intereses, stingrās atbildības režīma noteikšanai no likumdevēja puses un tiesību tālākveidošanai no tiesību piemērotāja puses, pēc analogijas piemērojot stingrās atbildības noteikumus, ir jābūt attaisnojama ar būtiskāku cietušo tiesību, tiesisko interešu vai labumu apdraudējuma novēršanas vai aizsardzības kaitējuma gadījumā nepieciešamību.

Ievērojot minēto, Latvijas deliktu tiesībās stingrā atbildība būtu piemērojama vienīgi normatīvajos aktos noteiktajos gadījumos, kā arī likumdošanas ceļā būtu novēršamas situācijas, kad salīdzināmos gadījumos tiek piemērots vispārējās civiltiesiskās atbildības par deliktu un stingrās atbildības režīms. Apdraudēto vai cietušo personu, no vienas puses, un iespējami atbildīgo vai atbildīgo personu, no otras puses, tiesisko interešu kolīzija likumdošanas vai tiesību tālākveidošanas ceļā būtu jāatrisina, ievērojot līdzīgās tiesību normās un salīdzināmiem gadījumiem noteikto atbildības regulējumu īpatnības, kā arī taisnīguma un samērīguma apsvērumus. Lai arī stingrās atbildības režīms efektīvāk nodrošina cietušā tiesību aizsardzību, un tam ir noteikta preventīvā iedarbība, tomēr nepamatota un nesamērīga citu personu tiesību un tiesisko interešu ierobežošana, nosakot vai piemērojot stingrās atbildības režīmu, ir tikpat

⁸⁸⁰ Būvniecības likuma 20.pants. Būvniecības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013.gada 30.jūlijs, Nr.146 (4952).

⁸⁸¹ Ministru kabineta 2010.gada 23.marta noteikumi Nr.289 "Noteikumi par zāļu klīniskās izpētes un lietošanas novērojumu veikšanas kārtību, pētāmo zāļu marķēšanu un kārtību, kādā tiek vērtēta zāļu klīniskās izpētes atbilstība labas klīniskās prakses prasībām": MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2010.gada 31.marts, Nr.51/52 (4243/4244).

⁸⁸² Likuma "Par radiācijas drošību un kodoldrošību" 3.panta pirmās daļas 4.punkts. Likums "Par radiācijas drošību un kodoldrošību": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000.gada 7.novembris, Nr.394/395 (2305/2306).

⁸⁸³ Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likuma 10.panta otrās daļas 8.punkts. Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 6.jūlijs, Nr.104 (3262).

netaisnīgs risinājums, kā vispārējās delikttiesiskās atbildības piemērošana gadījumos, kuros nepieciešama paaugstināta apdraudēto vai cietušo personu aizsardzība.

6.2. Atbildība par paaugstinātas bīstamības avota radītu kaitējumu

Viens no sarežģītākajiem un pretrunīgākajiem deliktu tiesību jautājumiem ir saistīts ar atbildību par kaitējumu, ko rada sevišķi bīstamu priekšmetu vai vielu lietošana, kas nereti saistīta ar saimnieciskās darbības veikšanu. Daudzi procesi vai lietas, kuras izmanto, piemēram, ražošanā vai pakalpojumu sniegšanā, ir saistīti ar apstākļiem, kuri nav pakļaujami pilnīgai personu kontrolei, tomēr nebūtu samērīgi šādas darbības aizliegt, jo tam būtu izteikti negatīvas sekas attiecībā uz personu veikto saimniecisko darbību. Lai saskaņotu paaugstinātas bīstamības avotu valdītāju ekonomiskās intereses un apkārtējo personu tiesības dzīvot no paaugstināta kaitējuma riska brīvā vidē, likumdevējs ir izvēlējis ieviest īpašu atbildības regulējumu, kas ir izteikti stingrāks par vispārējo civiltiesisko atbildību par deliktu, tādējādi aizsargājot personas, kurām kaitējumu radījis vai var radīt paaugstinātas bīstamības avots.

Atbildība par paaugstinātas bīstamības avota radītu kaitējumu ir viens no stingrās atbildības veidiem, kuras pamatā ir noteiktas personas pienākums kompensēt citai personai radītu kaitējumu, izņemot atsevišķus likumā noteiktus gadījumus. Šādas atbildības režīma attiecināšana uz atbildīgo personu ir saistīta ar tās īpašiem kaitējuma riska samazināšanas un novēršanas pienākumiem un rīcību, kas rada kaitējuma iestāšanās paaugstinātu iespējamību, kas nevar tikt samazināta arī augstas rūpības un drošības pasākumu gadījumā sakarā ar paredzamā kaitējuma apmēru un kaitējuma riska īpaši ierobežotām kontroles iespējām.⁸⁸⁴ Ņemot vērā Eiropas valstu deliktu tiesību regulējumu, var secināt, ka atbildība iestājas paaugstināta riska realizēšanās gadījumā, ja vien nav konstatējami īpaši likumā noteikti izņēmumi.⁸⁸⁵ Tomēr doktrīnā secināts, ka runāt par vienotu pieeju regulējumam attiecībā uz atbildību par paaugstinātu risku Eiropā nav iespējams, un šajā jautājumā likumdevēju tiesībpolitiskā nostāja atšķiras izteiktāk nekā vispārējās delikttiesiskās atbildības gadījumā.⁸⁸⁶ Likumdevējs, izsmeļoši uzskaitot paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildību izslēdzošus apstākļus un nosakot atvieglotu kompensācijas piedziņas mehānismu tiesas ceļā, rada visai būtisku atšķirību cietušā un atbildīgās personas tiesību un pienākumu līdzsvarā, salīdzinot minēto atbildības režīmu ar vispārējo civiltiesisko atbildību par deliktu. Līdz ar to, lai stingrās atbildības režīmu piemērotu, ir būtiski noteikt konkrētus kritērijus paaugstinātas bīstamības avota identificēšanai, priekšnoteikumus šādai atbildībai un atbildību izslēdzošus apstākļus, jo,

⁸⁸⁴ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.231.

⁸⁸⁵ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.301-302.

⁸⁸⁶ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.233.

nepamatoti sašaurināti vai paplašināti interpretējot un piemērojot paaugstinātās bīstamības avota valdītāja atbildības noteikumus, var tikt aizskartas attiecīgi cietušā vai atbildīgās personas tiesības un tiesiskās intereses.

Baltijas Vietējo likumu kopojuma III daļā nebija ietverti noteikumi saistībā ar atbildību par paaugstinātās bīstamības avota radītu kaitējumu,⁸⁸⁷ tomēr jau starpkaru posmā ir pastāvējis speciāls atbildības regulējums, piemēram, Dzelzceļu likumā, un tā laika tiesību doktrīnā bija norādīts, ka šādā gadījumā atbildība ir ne vien prezumēta un cietušam atkrīt pierādīšanas pienākums, bet aizskārējs atbild arī par nejaušību, izņemot nepārvaramas varas gadījumu.⁸⁸⁸ Civillikumā regulējums attiecībā uz paaugstinātās bīstamības avota radītu kaitējumu ietverts tikai ar grozījumiem, kuri stājās spēkā 1993.gada 1.martā, papildinot Civillikuma 2347.pantu ar otro daļu redakcijā, kas noteic, ka tam, kura darbība saistīta ar paaugstinātu bīstamību apkārtējiem (transports, uzņēmums, būvniecība, bīstamas vielas u.tml.), ir jāatlīdzina zaudējumi, ko nodarījis paaugstinātās bīstamības avots, ja vien viņš nepierāda, ka zaudējums radies nepārvaramas varas dēļ, ar paša cietušā nodomu vai viņa rupjas neuzmanības dēļ. Ja paaugstinātās bīstamības avots izgājis no īpašnieka, glabātāja vai lietotāja valdījuma bez viņa vainas, bet citas personas prettiesisku darbību rezultātā, par nodarīto zaudējumu atbild šī persona. Ja valdītājs (īpašnieks, glabātājs, lietotājs) arī uzvedies neattaisnojoshi, atbildību par nodarīto zaudējumu var prasīt kā no personas, kas lietojusi paaugstinātās bīstamības avotu, tā arī no tā valdītāja, ievērojot, cik katrs vainīgs.⁸⁸⁹ Civillikuma regulējums ir aizgūts no LPSR Civilkodeksa 469.panta noteikumiem, tomēr, pārņemot Civillikumā LPSR Civilkodeksa noteikumus, tos ir nepieciešams pielāgot un saskaņot ar Civillikuma terminoloģiju, sistēmu un citu normu noteikumiem. Viena no būtiskākajām problēmām saistībā ar minēto ir Civillikuma 2347.panta otrās daļas novietojums Civillikuma sistēmā, kas var radīt pamatu argumentācijai, ka atbildība par paaugstinātās bīstamības avota radītu kaitējumu ir attiecināma vienīgi uz prasījumiem sakarā ar personiskiem aizskārumiem, konkrētāk, miesas bojājumiem.⁸⁹⁰ Tomēr Civillikuma 2347.panta otrās daļas noteikumu piemērošana tikai attiecībā uz kaitējumu veselībai nonāktu pretrunā gan ar šīs normas jēgu un vārdisko formulējumu, kas neaplicina likumdevēja vēlmi izslēgt minētās normas attiecināšanu uz fizisko un juridisko personu mantai

⁸⁸⁷ Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928.

⁸⁸⁸ Čakste K. Motorizētu satiksmes līdzekļu īpašnieku atbildības problēma Latvijas un ārzemju civiltiesībās. Rīga, Valters un Rapa, 1939, 89.lpp., Čakste K. Civiltiesības. Rīga, [b.i.], 1940, 106.lpp., Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 195.lpp., Skačkovs D. Par civiltiesisko atbildību, kad zaudējumus nes paaugstinātās bīstamības avots. *Jurista Vārds*, 2001.gada 23.oktobris, Nr.32 (225).

⁸⁸⁹ Likums „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma saistību tiesību daļā”: LR likums. Ziņotājs, 1993.gada 14.janvāris, Nr.1.

⁸⁹⁰ Rīgas apgabaltiesas 2008.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C28174906.

nodarītu kaitējumu, gan citiem stingrās atbildības noteikumiem,⁸⁹¹ gan arī ārvalstu regulējumu,⁸⁹² gan arī tiesību modernizācijas projektu atziņām.⁸⁹³ Līdz ar to Civillikumā ietvertais paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildības regulējums ir jāattiecina ne tikai uz atbildību par personisko kaitējumu, bet arī uz kaitējumu, kas rodas personu mantai. Par paaugstinātas bīstamības avota valdītāju Civillikuma 2347.panta otrās daļas kontekstā būtu uzskatāma persona, kurai ir pienākums īstenot kontroli vai kura īsteno kontroli pār paaugstinātas bīstamības avotu un kurai attiecīgi ir pienākums kaitējuma rašanās risku citām personām samazināt vai novērst.

Juridiskajā literatūrā arī analizēts jautājums, vai paaugstinātas bīstamības avots ir darbība vai pati lieta.⁸⁹⁴ Atbilstoši plaši atzītajai koncepcijai padomju civiltiesībās par paaugstinātas bīstamības avotu tika uzskatīta noteikta veida darbība, parādība vai to kopums.⁸⁹⁵ Atsevišķos gadījumos tomēr, piemēram, lielas ietilpības degvielas cisternas var eksplodēt vai indīgas vielas var noplūst, radot kaitējumu arī no cilvēka gribas un rīcības neatkarīgu iemeslu dēļ. Šādā gadījumā ne vienmēr var konstatēt darbību ar lietu un attiecīgās lietas atrašanos kustībā.⁸⁹⁶ Tomēr jebkurā situācijā, kad paaugstinātas bīstamības avots rada kaitējumu, var saskatīt noteiktu saistību ar paaugstinātas bīstamības avota valdītāja darbību vai bezdarbību, un atbildības kontekstā būtiska ir paaugstinātas bīstamības avota saikne ar konkrētu personu – valdītāju, kas īsteno vai kam ir pienākums īstenot kontroli pār to un kas atbild par paaugstinātas bīstamības avota radīto kaitējumu. Ieviešot paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildības regulējumu, likumdevējam ir izvēle, vai nu izsmeļoši uzskaitīt paaugstinātas bīstamības avotu veidus, vai arī dot kritērijus, atbilstoši kuriem tiesību piemērotājs var katrā konkrētajā gadījumā noskaidrot, vai kaitējums radies paaugstinātas bīstamības apstākļu ietekmē. Latvijas likumdevējs ir izvēlējis dot vispārīgu norādi uz darbību, kas saistīta ar paaugstinātu bīstamību apkārtējiem, piemēru veidā minot transportu, uzņēmumu, būvniecību, bīstamas vielas. Tomēr, iespējams, nevarētu piekrist, ka mūsdienās jebkurš transports ekspluatācijas laikā vai būvniecības process rada paaugstinātas bīstamības apstākļus, kā tas praksē tiek interpretēts.⁸⁹⁷

⁸⁹¹ Piemēram, Dzelzceļā pārvadājumu likuma 54.panta, likuma „Par aviāciju” desmitās nodaļas, Jūras kodeksa 57.panta un 60.panta, Ceļu satiksmes likuma 44.panta noteikumi u.c.

⁸⁹² Piemēram, Krievijas Civillikuma 1079.pants. Pieejams: http://base.garant.ru/10164072/60/#block_2059, [skatīts: 14.03.2014.], Lietuvas Civillikuma 6.270.pants, pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245495, [skatīts: 14.03.2014.].

⁸⁹³ Principles of European Tort Law. Art. 5:101. Abnormally dangerous activities. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.03.2014.].

⁸⁹⁴ Skačkovs D. Par civiltiesisko atbildību, kad zaudējumus nes paaugstinātas bīstamības avots. *Jurista Vārds*, 2001.gada 23.oktobris, Nr.32 (225).

⁸⁹⁵ Vēbers J. Saistības no kaitējuma nodarīšanas. Rīga: [b.i.], 1969, 39.lpp.

⁸⁹⁶ Vēbers J., Torgāns K., Šulcs V. Padomju civiltiesības. II daļa. Rīga: Zvaigzne, 1986, 309.lpp.

⁸⁹⁷ Preiļu rajona tiesas 2009.gada 26.augusta spriedums lietā Nr.C25053508, Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2011.gada 5.maija spriedums lietā Nr.C31289910, Rīgas rajona tiesas 2010.gada 15.jūnija

Arī tiesību doktrīnā un modernizācijas projektos atbildība par transportlīdzekļu, nedrošu preču un pakalpojumu un bīstamu lietu vai vielu radītu kaitējumu tiek nodalīta.⁸⁹⁸ Civillikuma 2347.panta otrajā daļā minētie piemēri, iespējams, arī atsevišķos gadījumos attur tiesas no minēto noteikumu piemērošanas attiecībā uz citiem paaugstinātas bīstamības avotiem.⁸⁹⁹ Tādēļ likumdevējam nebūtu nepieciešams uzsvērt konkrētus paaugstinātas bīstamības avotu veidus, piemēram, transportu, kas, iespējams, visos gadījumos nebūtu uzskatāms par paaugstinātas bīstamības avotu XXI gadsimtā. Laikam ejot, tehnoloģijām attīstoties un personas kontroles iespējām pār noteiktām lietām un apstākļiem izmainoties, izpratnei par to, vai, piemēram, attiecīgā lieta rada paaugstinātu kaitējuma rašanās risku noteiktos apstākļos, arī būtu atbilstoši jāmainās. Līdz ar to paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildību regulējošās normas tiesiskajam sastāvam ir jābūt ar dinamisku saturu un jātiek interpretētam ne tikai atbilstoši katra konkrētā gadījuma faktiskajiem apstākļiem, bet arī zinātnes un tehnoloģiju attīstībai kopumā attiecīgajā laikā, kā arī citiem faktoriem.

Eiropas deliktu tiesību principu 5:101.pantā noteikts, ka personai, kura veic darbības ar paaugstinātu bīstamību apkārtējiem jeb īpaši bīstamas darbības (ang.val. - *abnormally dangerous activities*), iestājas stingrā atbildība par kaitējumu, kas šai darbībai ir raksturīgs un radies tās rezultātā. Darbība uzskatāma par īpaši bīstamu, ja tā rada paredzamu un būtisku kaitējuma rašanās risku pat tad, ja viss iespējamais kaitējuma novēršanai tiek veikts, un minētā darbība nav plaši izplatīta (ang.val.- *not a matter of common usage*). Kaitējuma risks var būt nozīmīgs, ņemot vērā potenciālā kaitējuma smagumu vai kaitējuma rašanās iespējamību.⁹⁰⁰ Šāda pieeja iezīmē paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildības regulējuma modernizācijas iespējas Latvijas deliktu tiesībās, jo tā precīzi atspoguļo paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildības regulējuma uzdevumu, proti, identificēt tādus apstākļus, kuri nav paredzami un kurus nav iespējams kontrolēt, izslēdzot kaitējuma rašanās risku trešajām personām. Lietu, vielu izmantošanas vai darbību veikšanas ikdienišķums un ierastums var būt par pamatu, lai atzītu, ka attiecīgās lietas, vielas un darbības noteiktā situācijā nav uzskatāmas par paaugstinātas bīstamības avotu, jo attiecīgajos apstākļos kaitējuma risku citām personām ir iespējams lokalizēt, kontrolēt un īstenot drošības pasākumus, vai arī riski, kas rodas saistībā ar šīm lietām, vielām vai darbībām attiecīgajos apstākļos, ir vispārzināmi, un citām personām ir

spriedums lietā Nr.C33336609, Jelgavas tiesas 2010.gada 3.marta spriedums lietā Nr.C15251109, Rīgas apgabaltiesas 2010.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr.C30382809.

⁸⁹⁸ *Von Bar C. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.686-734.

⁸⁹⁹ Rēzeknes tiesas 2009.gada 20.maija spriedums lietā Nr.C26146907, Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.C27252010.

⁹⁰⁰ Art. 5:101. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.03.2014.].

iespējams tos paredzēt un atbilstoši rīkoties. Piemēram, gāze, elektrība, degviela, saimniecībā izmantojamas ķīmiskās vielas sadzīves apstākļos visbiežāk nerada paaugstinātas bīstamības apstākļus un paaugstinātu kaitējuma iestāšanās risku. Līdz ar to kaitējuma riska paredzamība gan no paaugstinātas bīstamības avota valdītāja, gan arī no citu personu puses ir saistāma ar to, vai attiecīgās darbības tiek vispārēji veiktas un vai lietas vai vielas tiek plaši izmantotas konkrētajos faktiskajos apstākļos. Minētais ļauj secināt, ka to, kas ir paaugstinātas bīstamības avots, nevar noteikt *in abstracto*, bet gan vienīgi konkrētu faktisko apstākļu kontekstā. Tādējādi var atzīt, ka par paaugstinātas bīstamības avotu ir uzskatāma lieta vai darbība, kura nav ikdienišķa un kura attiecīgajos apstākļos rada paaugstinātu kaitējuma risku citām personām, ņemot vērā potenciālā kaitējuma būtiskumu jeb potenciālā kaitējuma smagumu un rašanās iespējamību attiecīgajā situācijā.

No Civillikuma 2347.panta otrās daļas noteikumiem var secināt, ka paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildība ir saistīta ar konkrētu identificējamu risku, kura īstenošanās gadījumā iestājas paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildība par radīto kaitējumu. Riska īstenošanās, aizskarot citu personu tiesības un radot kaitējumu, ir atbildības par paaugstinātas bīstamības avota radītu kaitējumu pamats, un personas, kurām vai kuru mantai nodarīts kaitējums minētā riska iestāšanās rezultātā, ir tiesīgas saņemt tām radīto zaudējumu atlīdzību vai kaitējuma kompensāciju. Minētais neizslēdz, ka paaugstinātas bīstamības avota valdītājs varētu būt rīkojies neattaisnojami, piemēram, atstājot bez pienācīgas uzraudzības lietu, kas rada paaugstinātas bīstamības apstākļus, tomēr prettiesiska rīcība nav priekšnoteikums paaugstinātas bīstamības avota valdītāja civiltiesiskajai atbildībai. Civillikuma 2347.panta otrajā daļā noteiktais stingrās atbildības režīms ir cietušās personas aizsardzības līdzeklis, bet neizslēdz paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildību par kaitējumu arī uz citiem pamatiem. Tādējādi prettiesiskas rīcības kā vispārējās delikttiesiskās atbildības priekšnoteikuma⁹⁰¹ vietā paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildības gadījumā nepieciešams konstatēt kaitējuma citām personām rašanās riska īstenošanos un paaugstinātas bīstamības avota iedarbību uz personu vai personu mantu, radot kaitējumu. Atbildības par paaugstinātas bīstamības avota radītu kaitējumu gadījumā atbildību izslēdzoši apstākļi ir jāpierāda atbildētājam, savukārt cēloniskais sakars starp personas saprātīgi nekontrolējamo apstākļu rezultātā radītā riska personām vai mantai īstenošanos un mantiskā vai nemantiskā kaitējuma rašanos ir jāpierāda cietušajam.

⁹⁰¹ Torgāns K. Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 57., 361.lpp., Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 10.septembra spriedums lietā Nr.SKC-296/2008.

Atbildība par paaugstināta kaitējuma riska īstenošanos, radot kaitējumu citai personai, paaugstinātas bīstamības avota iedarbības gadījumā nav absolūta, jo to var ierobežot vai izslēgt, ja atbildētājs pierāda atbildību izslēdzošus apstākļus, tomēr neviens no šiem apstākļiem nav saistīts ar paaugstinātas bīstamības avota valdītāja rīcības tiesiskuma izvērtējumu, un tie attiecas uz tādu faktoru iedarbību, kurus paaugstinātas bīstamības avota valdītājs nevar vai var ierobežoti ietekmēt. No Civillikuma 2347.panta otrās daļas izriet, ka paaugstinātas bīstamības avota valdītājam ir jāuzņemas arī nejaušības risks, kā rezultātā tas atbild par radīto kaitējumu neatkarīgi no tā, cik uzmanīgi ir rīkojies. Ja atbildības iestāšanās nav atkarīga no valdītāja rīcības, bet gan no tā, vai paaugstinātas bīstamības avota, par kura valdītāju šī persona ir uzskatāma, nodarītā kaitējuma citām personām risks īstenojas, tad jāsecina, ka šīs personas rīcības prettiesiskums *per se* nav priekšnoteikums atbildībai par radīto kaitējumu. Ievērojot minēto, jāsecina, ka paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildības kumulatīvi priekšnoteikumi saskaņā ar Civillikuma 2347.panta otro daļu ir: paaugstinātas bīstamības avota radīts kaitējuma risks, minētā riska iestāšanās, mantisks vai nemantisks kaitējums, cēloniskais sakars starp riska iestāšanos un kaitējuma rašanos, kā arī paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildību izslēdzošu apstākļu neesamība.

Apstākļi, kas izslēdz paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildību, ir izsmeļoši noteikti Civillikuma 2347.panta otrajā daļā, un atbildības prezumpciju var atspēkot, pierādot vienīgi citu personu prettiesisku rīcību, kuras rezultātā valdītājs zaudējis kontroli pār paaugstinātas bīstamības avotu, nepārvaramas varas apstākļus un paša cietušā nodomu vai rupju neuzmanību, kā rezultātā nodarīts kaitējums.

Citu personu prettiesiska rīcība, kas atņēmusi iespēju paaugstinātas bīstamības avota valdītājam īstenot kontroli pār paaugstinātas bīstamības avotu, nodarot kaitējumu citām personām, var tikt atzīta uzskatāma par apstākli, kas izslēdz valdītāja atbildību.⁹⁰² Norāde Civillikuma 2347.panta otrās daļas noteikumos uz valdītāja vainas neesamību un valdītāja un citas personas vainas vērtēšanu, ja abas personas rīkojušās neattaisnojami, ir maldinoša. Gadījumā, ja trešā persona ir prettiesiski iedarbojusies uz paaugstinātas bīstamības avotu, tad valdītājs, kuram ir pienākums īstenot kontroli pār paaugstinātas bīstamības avotu, var izslēgt savu atbildību vienīgi tādā mērā, kādā trešās personas rīcība ir cēloniskajā sakarā ar cietušajam radīto kaitējumu. Ar to, cik trešā persona ir vainojama kaitējuma radīšanā, Civillikuma 2347.panta otrās daļas kontekstā ir jāsaprot tas, kādā mērā starp trešās personas rīcību un radīto kaitējumu pastāv cēloniskais sakars.

⁹⁰² *Vēbers J.* Saistības no kaitējuma nodarīšanas. Rīga: [b.i.], 1969, 49.lpp., *Vēbers J., Torgāns K., Šulcs V.* Padomju civiltiesības. II daļa. Rīga: Zvaigzne, 1986, 311.lpp., *Torgāns K.* Saistību tiesības. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 282.lpp.

Ar nepārvaramu varu, kas izslēdz paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildību, jāsaprot tādi apstākļi, kuri ir bijuši ārkārtīgi un nenovēršami, kā arī no valdītāja puses neparedzami un kurus tas nav varējis novērst.⁹⁰³ Šo apstākļu ārkārtīgums izpaužas tā, ka attiecīgie apstākļi notiek reti, kā arī tos raksturo milzīgs spēks, piemēram, dabas stihijas. Minēto apstākļu nenovēršamība savukārt vērtējama attiecīgo faktisko apstākļu kontekstā, proti, nenovēršami ir tādi apstākļi, kurus attiecīgais paaugstinātas bīstamības avota valdītājs nav varējis attiecīgajā situācijā novērst.⁹⁰⁴ No minētā secināms, ka nepārvaramas varas izpratne Civillikuma 2347.panta otrās daļas kontekstā ir plašāka nekā, piemēram, atbildības par līguma pārkāpumu gadījumā, kā arī nenovēršamība nepārvaramas varas kontekstā vērtējama, ņemot vērā paaugstinātas bīstamības avota valdītāja iespēju kaitējumu attiecīgajos apstākļos novērst. Iespējams, ka atsevišķos gadījumos par nepārvaramu varu būtu uzskatāmi arī citu personu radīti apstākļi, kuru rezultātā paaugstinātas bīstamības avota valdītājs kaitējuma rašanos nevar ietekmēt un novērst.

Cietušā neattaisnojamo rīcību kā paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildību izslēdzošu apstākli likumdevējs ir sašaurinājis uz cietušā nodomu vai rupju neuzmanību. Līdz ar to personai, lai izslēgtu savu atbildību pilnībā vai daļā, ir jāpierāda, ka tieši cietušā rupja neuzmanība vai nolūks ir pilnībā vai daļēji radījuši kaitējumu. Par pierādījumu tam, ka cietušais rīkojies ar nodomu vai rupju neuzmanību, pakļaujot sevi vai savu mantu paaugstinātam kaitējuma rašanās riskam, var kalpot ne tikai informācija par cietušā rīcību *per se*, bet arī, piemēram, tas, ka labi redzamā vietā bijuši novietoti skaidri brīdinājumi par paaugstinātas bīstamības apstākļiem, attiecīgā teritorija bijusi pienācīgi norobežota utt.

Ir iespējama situācija, kurā noteiktā apmērā kaitējums radies gan nepārvaramas varas apstākļu ietekmē, gan citas personas prettiesiskas rīcības rezultātā, gan arī cietušā pielaistas rupjas neuzmanības rezultātā. Šādā gadījumā būtu jāvērtē, kādā apmērā minētie apstākļi ir cēloniskajā sakarā ar radīto kaitējumu un attiecīgi kādā apmērā tie izslēdz paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildību par cietušajam radīto kaitējumu.⁹⁰⁵ Ņemot vērā, ka atbildību izslēdzošo apstākļu pierādīšanas pienākums gulstas uz paaugstinātas bīstamības avota valdītāju, tad arī tas, vai un cik lielā mērā attiecīgie apstākļi ir cēloniskajā sakarā ar radīto kaitējumu un attiecīgi izslēdz valdītāja atbildību, ir jāpierāda paaugstinātas bīstamības avota valdītājam. Ja vairākas personas rīkojušās neattaisnojami, nodarot kaitējumu, tad tas, ka šīs personas atbild tiktāl, cik to rīcība ir radījusi kaitīgās sekas, izriet no vispārējiem noteikumiem

⁹⁰³ *Vēbers J.* Saistības no kaitējuma nodarīšanas. Rīga: [b.i.], 1969, 50.lpp.

⁹⁰⁴ *Ibid.*, 51.lpp.

⁹⁰⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 6.februāra spriedums lietā Nr.SKC-61/2008.

par delikttiesisko atbildību, un tādēļ īpaša norāde uz to Civillikuma 2347.panta otrajā daļā nebūtu nepieciešama.

Ievērojot visu minēto, Civillikuma 2347.panta otrā daļa būtu izsakāma šādā redakcijā: “*Tam, kura darbība vai lieta sevišķos apstākļos rada paaugstinātu būtiska kaitējuma risku citām personām vai to mantai, ir jākompensē kaitējums, kas radies šī riska iestāšanās rezultātā, ja viņš nepierāda, ka kaitējums radies nepārvaramas varas dēļ, cietušā paša neattaisnojamās rīcības rezultātā vai citu personu prettiesiskas rīcības rezultātā.*”

6.3. Atbildība par citu personu radītu kaitējumu

Viens no gadījumiem, kad likumdevējs var būt noteicis augstāku cietušo aizsardzību, ir saistīts ar atbildības pienākuma radīšanu personai par citas personas nodarītu kaitējumu. Šādos gadījumos nav iespējams runāt vienīgi par aizskārēja jeb tiešā kaitējuma nodarītāja atbildību, jo likumā noteiktos gadījumos par personas rīcību var būt atbildīgas arī citas personas.⁹⁰⁶ Šāda veida atbildība galvenokārt ir attiecināma uz darbinieku un darba devēju tiesiskajām attiecībām, vecāku un nepilngadīgo bērnu tiesiskajām attiecībām, un viens no šādas atbildības mērķiem ir nodrošināt cietušo ar papildu, iespējams, maksātspējīgāku atbildības subjektu cietušā tiesību uz kompensācijas saņemšanu aizsardzībai.⁹⁰⁷

Priekšnoteikums šādas atbildības noteikšanai ir minētā atbildības subjekta prezumēta kontroles iespēja un pienākums attiecībā uz kaitējumu radījušo personu. Minēto apliecina, piemēram, tas, ka darbiniekam ir saistoši darba devēja rīkojumi, un darbinieks uzņemas darba devēja labā un interesēs veikt noteiktu darbu, pakļaujoties noteiktai darba kārtībai un darba devēja rīkojumiem.⁹⁰⁸ Doktrīnā norādīts, ka Anglijā un Francijā darba devēja atbildība par darbinieka prettiesiski radīto kaitējumu iestājas gandrīz vienmēr, ja darbinieka rīcība bijusi saistīta ar darba devēja interešu īstenošanu, bet Vācijā darba devējs var atbrīvoties no atbildības, pierādot, ka nav rīkojies nolaidīgi, izvēloties attiecīgo darbinieku.⁹⁰⁹ Doktrīnā norādīts, ka atbildība par pārstāvi (vācu val. – *Gehilfenhaftung*) iestājas, ja tas rīkojies prettiesiski, radot kaitējumu, un cita persona ir izmantojusi šo personu savu interešu īstenošanā un tādējādi ietvērusi šo personu savā atbildības sfērā.⁹¹⁰ Vecāku atbildība par nepilngadīgu bērnu radītu

⁹⁰⁶ Atbildība par bērna līdz septiņiem gadiem, personas ar garīga rakstura traucējumiem, kura nav spējusi saprast savas darbības nozīmi vai nav spējusi vadīt savu darbību, kā arī rīcībspējīgas personas nesamaņas stāvoklī vai nespējot saprast savas darbības nozīmi vai nespējot vadīt savu darbību, radītiem zaudējumiem saskaņā ar Civillikuma 1780.pantu, atbildība par kalpotāju un citu darbinieku radītiem zaudējumiem saskaņā ar Civillikuma 1782.pantu, kā arī Civillikuma 1781.pantā noteiktā atbildība par citas personas rīcību.

⁹⁰⁷ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.300.*

⁹⁰⁸ Darba likuma 28.panta otrā daļa. Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 6.jūlijs, Nr.105 (2492).

⁹⁰⁹ *Van Dam C. European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.300.*

⁹¹⁰ *Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.211-212.*

kaitējumu citām personām, kā arī personu, kuras ir atbildīgas par personu ar garīgās attīstības traucējumiem uzraudzību, atbildība Vācijā un Austrijā iestājas vienīgi tad, ja uzraugošās personas rīkojušās neattaisnīgi, pildot savus pienākumus.⁹¹¹

Civillikuma 1639.pants nosaka, ka tiesību aizskārums uzliek atbildību tam, kas pieļauj to tādos apstākļos, kuri pēc viņa personiskām attiecībām pret aizskārēju dod viņam kā vienam no vecākiem vai saimniekam iespēju un tāpat arī uzliek pienākumu aizkavēt tādu aizskārumu. Minētā norma ir galvenokārt attiecināma uz nepilngadīgu bērnu un vecāku, darbinieka un darba devēja attiecībām, kā arī vēsturiski uz graudnieka un saimnieka attiecībām.⁹¹² Iespējams, šajā normā ietvertais princips būtu attiecināms arī uz valsts, pašvaldības iestāžu, ārstniecības iestāžu, izglītības iestāžu un citu tiesību subjektu, kuru pienākumos ietilpst personu uzraudzība un kaitējuma riska citām personām novēršana, atbildību par to uzraudzībā esošo personu radītu kaitējumu citām personām. Uzraudzības pienākums bērnu un vecāku attiecībās līdz bērna pilngadības sasniegšanai ir noteikts Civillikuma 177.pantā,⁹¹³ savukārt Civillikuma 1782.pantā noteikts pienākums uzmanīgi izvēlēties kalpotājus un citus darbiniekus, paredzot atbildību par darbinieku vai kalpotāju nodarītu kaitējumu citām personām noteiktos gadījumos.⁹¹⁴ Līdz ar to Civillikuma noteikumi regulē pienākumu novērst apdraudējumu citām personām galvenokārt saistībā ar vecāku un bērnu, darbinieka un darba devēja tiesiskajām attiecībām.⁹¹⁵ Minētais tomēr nenozīmē, ka atbildība nevarētu iestāties arī personai, kurai, piemēram, ir bijis pienākums uzraudzīt personu ar garīgās attīstības traucējumiem, un citos gadījumos. Izvērtējot Latvijas tiesisko regulējumu, var secināt, ka atbildība par citu personu radīto kaitējumu Latvijas tiesībās nav izteikti stingrās atbildības režīmam atbilstoša un līdzinās Vācijas un Austrijas regulējumam.

Saskaņā ar Civillikuma noteikumiem vecāku atbildība nav automātiskas to nepilngadīgā bērna neattaisnojamas rīcības, radot kaitējumu, sekas, un šādā gadījumā ir jākonstatē, ka vecāki rīkojušies neuzmanīgi.⁹¹⁶ Lai iestātos atbildība personām, kurām ir bijis pienākums uzraudzīt personu ar garīga rakstura traucējumiem, kura nav spējusi saprast savas darbības nozīmi vai nav spējusi vadīt savu darbību, vai arī rīcībspējīgu personu nesamaņas stāvoklī vai nespējot

⁹¹¹ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.212.

⁹¹² *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā.* Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 147.-148.lpp.

⁹¹³ Saskaņā ar Civillikuma 177.panta trešo un piekto daļu rūpes par bērnu nozīmē viņa aprūpi, uzraudzību un tiesības noteikt viņa dzīvesvietu. Bērna uzraudzība nozīmē rūpes par bērna paša drošību un trešās personas apdraudējuma novēršanu.

⁹¹⁴ Ja kāds nepiegriež vajadzīgo uzmanību, izvēloties kalpotājus un citus darbiniekus un nepārlicinās papriekš par viņu spējām un noderību izpildīt viņiem uzliekamos pienākumus, tad viņš atbild par zaudējumiem, ko viņi ar to nodarījuši trešai personai.

⁹¹⁵ Civillikuma 1639.pants piemērojams darba devēja un darbinieka tiesiskajām attiecībām saskaņā ar Civillikuma 2185.panta piezīmi, kurā noteikts, ka darba devēja atbildība par darbinieka nodarītiem zaudējumiem paredzēta 1639.pantā un 1782.pantā.

⁹¹⁶ *Čakste K.* Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 196.lpp.

saprast savas darbības nozīmi vai nespējot vadīt savu darbību, arī vispirms nepieciešams konstatēt iespējami atbildīgo personu neuzmanību savu pienākumu pildīšanā.⁹¹⁷ Tādējādi, lai atbilstoši Latvijas tiesiskajam regulējumam noteiktu personas atbildību par citas personas uzraudzīšanas pienākumu pārkāpšanu, vispirms nepieciešams konstatēt, ka kaitējumu radījusī persona nav rīkojusies atbilstoši nepieciešamās rīcības standartam, kaitējuma cēlonis nav, piemēram, nejaušība, cietušā vai citas personas neattaisnojama rīcība, un ka uzraugošā persona nav darījusi visu iespējamo, lai apdraudējumu citām personām nepieļautu. No Civillikuma noteikumiem *expressis verbis* neizriet, ka uzraugošās personas neuzmanība nebūtu jāpierāda pašam cietušajam. Piemēram, kādā lietā cietušajam piederošajā ēkā iekļuvušas trīs nepilngadīgas personas un sabojājušas un nozagušas mantas, radot kaitējumu cietušajam, kurš cēlis prasību pret bērnu vecākiem, lūdzot tam par labu piedzīt kaitējuma kompensāciju. Tiesa šajā lietā nosprieda piedzīt kaitējuma kompensāciju no visu bērnu vecākiem solidāri, atsaucoties vienīgi uz Civillikuma 177.pantā noteikto pienākumu, bet neanalizējot pašu vecāku rīcību.⁹¹⁸ Tiesai, vadoties no Latvijas tiesiskā regulējuma, minētā strīda risināšanā būtu jāvērtē arī vecāku rīcības tiesiskums un vainojamība.

Attiecībā uz darba devēju atbildību par darbinieku rīcību, nodarot kaitējumu citām personām, piemērojams Civillikuma 1782.pants, kas nosaka, ka darba devējs atbild par darbinieka radītajiem zaudējumiem, ja tas nepiegiež vajadzīgo uzmanību, izvēloties kalpotājus un citus darbiniekus, un nepārlicinās vispirms par viņu spējām un noderību izpildīt viņiem uzliekamos pienākumus (*culpa in eligendo*). Doktrīnā norādīts, ka šī norma sākotnēji nav bijusi paredzēta juridisku personu atbildībai par tās darbiniekiem, tomēr mūsdienās tā var tikt piemērota darba devēja – juridiskas personas atbildības par darbinieka radīto kaitējumu gadījumā, jo arī juridiskai personai rūpīgi jāizvēlas darbinieki un, ja viņi izrādās nespējīgi vai nederīgi uzlikto pienākumu izpildei, tad par zaudējumiem atbild juridiskā persona.⁹¹⁹ Šāda regulējuma pamatā ir apsvērums, ka tam, kas noteikta un parasti ekonomiska mērķa sasniegšanai izmanto citas personas, jāatbild arī par risku, kas rodas šo personu nodarbināšanas rezultātā, jo neprasmīgu darbinieku radītais risks citām personām ir salīdzināms ar nedrošu lietu radīto risku.⁹²⁰

Kontekstā ar atbildību par darba devēja neuzmanību, izvēloties darbiniekus, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta spriedumos pausta neviennozīmīga minētās atbildības regulējuma interpretācija. Piemēram, kādā lietā norādīts, ka apelācijas instances tiesa pēc

⁹¹⁷ Civillikuma 1780.pants.

⁹¹⁸ Kurzemes apgabaltiesas 2010.gada 20.jūlija spriedums lietā Nr.C36082108.

⁹¹⁹ *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā*. Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 274.-275.lpp.

⁹²⁰ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.220.

būtības uzskatījusi, ka saskaņā ar Civillikuma 1782.pantu juridiska persona kā darba devējs vienmēr ir materiāli atbildīga par sava darbinieka trešajai personai nodarītajiem zaudējumiem, tomēr šāda minētās tiesību normas interpretācija ir pretrunā ar tās saturu un arī Civillikuma 1779.pantu, kas noteic, ka katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību un bezdarbību nodarījis.⁹²¹ Citā lietā norādīts, ka Civillikuma 1782.panta piemērošanas priekšnoteikums ir darba devēja vainojama rīcība, pieņemot darbā darbiniekus, kuru kvalifikācija un spējas nav pietiekamas uzlikto pienākumu veikšanai.⁹²² Savukārt pretēju viedokli tiesa norādījusi citā lietā, uzsverot, ka saskaņā ar Civillikuma 1782.pantu, kura izpratnē darbinieki sastāda juridiskās personas personālo substrātu, darbinieka darbības ir atzīstamas par pašas juridiskās personas darbībām. Tiesa norādījusi, ka minētajā lietā, ievērojot to, ka darbinieks acīmredzami izrādījies nespējīgs precīzi izpildīt savus pienākumus, par zaudējumiem jāatbild tā darba devējam, kas nav pietiekami rūpīgi izvēlējies darbinieku.⁹²³

Pēdējā no minētajām darba devēja atbildības par darbinieka radītu kaitējumu interpretācijām pēc būtības atbilst Francijas un Anglijas pieejai. Darbinieka zaudējumu citai personai radīšanas fakts vienlaikus uzskatāms par *ex post* apliecinājumu, ka darba devējs savu pienākumu izvēlēties darbiniekus nav izpildījis pienācīgi. Šādā gadījumā darba devēja atbildībai par darbinieku radīto kaitējumu piemīt stingrās atbildības pazīmes, un darba devējs var būt atbildīgs par darbinieku zaudējumus citām personām radošu rīcību, izņemot noteiktus gadījumus, kas darba devējam būtu jāpierāda. Lai arī šāda pieeja nodrošina cietušā interešu aizsardzību, kā arī nodrošina preventīvo pasākumu ievērošanu darbinieku izvēlē un kontrolē, tomēr Latvijā šādai pieejai būtu nepieciešami normatīvā regulējuma precizējumi, un minētais tiesas secinājums pretstatā pirmajiem diviem būtu uzskatāms par tiesību tālākveidošanu, kam tiesa minētajā spriedumā atbilstošu pamatojumu nav norādījusi.

No Civillikuma 1782.panta izsecināms, ka, ja darba devējs pieņem darbā neprasmīgu personu, lai, piemēram, šādā veidā samazinātu izdevumus, tad darba devējs atbild par citām personām radītajiem zaudējumiem.⁹²⁴ Kā apliecinājums tam, ka darba devējs ir atbildīgs saskaņā ar Civillikuma 1782.pantu, var kalpot darbinieka profesionālās pieredzes, kvalifikācijas vai izglītības trūkums, kas var būt objektīvs kritērijs darbinieka pienākumu izpildīšanas spējām un kas nevarētu tikt nepamanīts no darba devēja puses. Tomēr Civillikuma noteikumi neļauj secināt, ka darba devējs būtu vienmēr atbildīgs par darbinieku rīcību, kas rada

⁹²¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 6.aprīļa spriedums lietā Nr.SK-132/2011.

⁹²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 22.marta spriedums lietā Nr.SK-195.

⁹²³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 25.aprīļa spriedums lietā Nr.SK-320.

⁹²⁴ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 196.-197.lpp.

kaitējumu citām personām, ja vien darba devējs nepierāda tā atbildību izslēdzošus apstākļus. Līdz ar to cietušajam ir jāpierāda, ka darba devējs ir rīkojies, pārkāpjot nepieciešamās rīcības standartu, izvēloties attiecīgo darbinieku, kas līdz ar to neļauj atbildību par citu personu rīcību šajā gadījumā uzskatīt par stingro atbildību atbilstoši spēkā esošajam regulējumam.

Eiropas valstīs nav vienotas pieejas tam, cik tālu sniedzas darba devēja atbildība. Piemēram, Francijā darba devējs varētu būt atbildīgs pat par darbinieka izdarīta noziedzīga nodarījuma rezultātā radītu kaitējumu, bet Vācijā un Itālijā darba devēja atbildība ir ierobežotāka.⁹²⁵ Latvijas tiesību doktrīnā norādīts, ka darba devējs var būt atbildīgs vienīgi par to kaitējumu, ko darbinieks ir radījis darba tiesisko attiecību ietvaros, veicot darba uzdevumus, un šādā gadījumā cietušais ir tiesīgs izvēlēties, vai kaitējuma kompensāciju prasīt no darbinieka vai darba devēja.⁹²⁶ Konceptuāli vienotas pieejas nodrošināšanai arī attiecībā uz darba devēja atbildību būtu attiecināms kaitējuma paredzamības tests, kas arī ļautu kaitējumu, ko citām personām nodarījis darbinieks un par ko atbildība būtu uzliekama darba devējam, nereti reducēt uz darbinieka pienākumu veikšanas laikā citām personām radīto kaitējumu. Kā norādīts doktrīnā, pilnīgi jebkādas darbinieka rīcības rezultātā radītā kaitējuma kompensēšanas pienākuma uzlikšana darba devējam arī nebūtu attaisnojama.⁹²⁷

Kopējā modeļa Sestās grāmatas 3:201.pantā norādīts, ka persona, kura nodarbina vai darbu izpildē iesaista citu personu, atbild par šīs personas radīto kaitējumu citiem, ja šī persona ir radījusi kaitējumu, izpildot savus pienākumus, un ir atbildīga par radīto kaitējumu.⁹²⁸ Savukārt Eiropas deliktu tiesību principu 4:202.pantā noteikts, ka persona, kas pastāvīgi veic saimniecisko vai profesionālo darbību, kurā tiek izmantoti palīgi⁹²⁹ vai aprīkojums, ir atbildīga par kaitējumu, kas rodas tās darbības rezultātā, ja vien šī persona nepierāda, ka tās rīcība ir atbildusi nepieciešamās rīcības standartam.⁹³⁰ Līdz ar to var secināt, ka minētajos gadījumos ir iespējams noteikt darba devēja atbildības par darbinieka radīto kaitējumu regulējumu, paredzot atbildības prezumpciju, kas attiecināma arī uz tādu personu rīcību, nodarot kaitējumu, kuras darbojas saskaņā ar tām piešķirtu pilnvarojumu citas personas padotībā un kontrolē, kā arī tehniskā aprīkojuma radītu kaitējumu, kas aizstāj cilvēku darbu attiecībā uz dažādu funkciju

⁹²⁵ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.218-219.

⁹²⁶ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 197.lpp.

⁹²⁷ Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.221.

⁹²⁸ VI.-3:201. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/defr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁹²⁹ Ar palīgiem šajā gadījumā jāsaprot darbinieki un citas personas, kuras uz dažādiem pamatiem rīkojas personas labā un padotībā. *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.115-116.

⁹³⁰ Art.4:202. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].

izpildi, piemēram, pārbaudes veikšanu.⁹³¹ Lai arī atbildība par darba devēja izmantotā tehniskā aprīkojuma radītu kaitējumu, iespējams, nebūtu pakļaujama atbildības par citu personu radītu kaitējumu regulējumam, tomēr arī šādā gadījumā cietušā aizsardzības un preventīvos nolūkos atbildības regulējumam būtu jābūt līdzīgam.

Minēto Eiropas deliktu tiesību principu noteikumu mērķis ir aizsargāt cietušo situācijās, kurās ir apgrūtināta iespēja identificēt konkrētu atbildīgo personu vai tehniskā aprīkojuma kļūmi lielā uzņēmumā, kas radījusi kaitējumu, sniedzot cietušajam iespēju celt prasību pret darba devēju, kam savukārt ir pienākums atspēkot atbildības prezumpciju.⁹³² Šādā gadījumā tiek ņemts vērā tas, ka iespējami atbildīgā persona nereti veic saimniecisko darbību, kas ir saistīta ar ekonomiska mērķa sasniegšanu un labuma gūšanu, vienlaikus radot potenciālu apdraudējumu citu personu tiesībām vai interesēm, un tas attaisno relatīvi stingrākas atbildības noteikšanu. Tomēr doktrīnā arī pamatoti uzsvērts, ka atbildīgā persona šajā gadījumā varētu izslēgt atbildību, pierādot, ka tās darbinieki ir veikuši visu saprātīgi iespējamo, lai kaitējums nerastos, un atbildīgā persona rīkojusies atbilstoši no tās sagaidāmajam rīcības standartam.⁹³³

Atbilstoši minētajam secināms, ka darba devēja atbildības par darbinieka rīcību, kuras rezultātā nodarīts kaitējums citai personai, regulējuma atšķirība, salīdzinot ar vispārējo delikttiesisko atbildību, ir galvenokārt saistīta ar to, ka piemērojama atbildības prezumpcija, un personai atbildība ir noteicama par darbinieka radīto kaitējumu, ja vien šī persona nepierāda tās vai darbinieka atbildību izslēdzošus apstākļus, kas nereti ir stingrās atbildības režīmam raksturīgs. Šādas atbildības piemērošanas priekšnoteikumam būtu jābūt tam, ka persona, par kuras nodarīto kaitējumu atbildība iestājas citai personai, darbojas noteikta tiesiska uzdevuma ietvaros atbildīgās personas pakļautībā. Līdzīgi, kā tas paredzēts Kopējā modeļa noteikumos, darba devēja atbildība būtu attiecināma tikai uz tādām darbībām, kas ietilpst dotā uzdevuma vai darba pienākumu izpildes robežās. Latvijā nebūtu attaisnojama tāda tiesiskā regulējuma noteikšana, atbilstoši kuram darba devējs būtu atbildīgs par tīšu darbinieka ļaunprātību vai arī tā darbībām ārpus uzdevuma robežām, vai veicot tādas darbības, kas nav objektīvi nepieciešamas vai saistītas ar izpildāmo uzdevumu, kā rezultātā nodarīts kaitējums. Tā kā Latvijā darba devēja atbildības par darbinieku rīcību gadījumā, nodarot kaitējumu citai personai, nav noteikta atbildība par risku un šādas tiesiskā regulējuma izmaiņas, iespējams, nebūtu attaisnojamas, Eiropas deliktu tiesību principu noteikumos ietvertais tiesiskais risinājums, paredzot darba devēja atbildības prezumpciju, var palīdzēt sasniegt taisnīgāku

⁹³¹ *Koziol H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective.* Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.229-230.

⁹³² *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005, p.94-95.

⁹³³ *Ibid.*, p.96.

rezultātu, kā arī tas ir vērtējams kā konceptuāli Latvijas tiesībās iederīgs un ar to būtu aizstājama norāde Civillikuma 1782.pantā uz darba devēja rīcības, izvēloties darbiniekus un pārliecinoties par viņu spējām un noderību veicamajam darbam vai uzdevumam, vērtēšanas nepieciešamību.

Līdz ar to gadījumā, ja darbinieks ir nodarījis kaitējumu citām personām, darba devējam būtu jāpierāda, ka tas ir darījis visu iespējamo, lai šādu kaitējuma rašanās risku nepieļautu un novērstu, un ir rīkojies atbilstoši nepieciešamās rīcības standartam vai arī tā darbinieki nav rīkojušies nepieciešamās rīcības standartam neatbilstoši, vai pastāv citi apstākļi, kas izslēdz darbinieka atbildību par radīto kaitējumu. Nereti tas, vai darba devējs ir rīkojies atbilstoši nepieciešamās rīcības standartam, ir saistīts ar dotā uzdevuma izpildes vai darba pienākumu veikšanas robežām, jo zināma apdraudējuma radīšana citām personām var būt saistīta ar sistemātiskām problēmām sabiedrības struktūrā, kontroles trūkumu un drošības pasākumu neesamību, norādot ne tikai uz attiecīgā darbinieka rīcības neatbilstību nepieciešamajam rīcības standartam, kas vēl jo vairāk attaisno darba devēja atbildību par radīto kaitējumu šādos gadījumos.

Ievērojot minēto, Civillikuma 1782.pants būtu izsakāms šādā redakcijā: “*Persona, kura veic saimniecisko darbību, ir atbildīga par tās padotībā esošu personu, kuras rīkojušās savu tiesisko pienākumu ietvaros, rīcības rezultātā cietušajam nodarītu kaitējumu, ja vien tā nepierāda, ka tā veikusi visu saprātīgi iespējamo, ar ko cietušajam bija tiesības rēķināties, ņemot vērā visus apstākļus, lai tiesību aizskārumu nepieļautu.*”

6.4. Atbildība par lietu īpašību radītu kaitējumu

Attiecībā uz atbildību par personai piederošu vai tās pārziņā esošu lietu īpašību radītu kaitējumu citām personām Latvijas likumdevēja pieeja nav konsekventa, jo regulējums saistībā ar dažādu lietu īpašību radītu kaitējumu ir fragmentārs un vispārējās normas attiecībā uz personas atbildību par lietu īpašību radītu kaitējumu nav. Minēto atbildību ir jānošķir no atbildības par paaugstinātu bīstamību un kaitējuma rašanās risku, ko lietu īpašības var radīt noteiktos apstākļos. Vispārējās atbildības par lietu īpašību radītu kaitējumu gadījumā lietu lietošana var nebūt bīstama, ārkārtēja un neparasta *per se*, kā rezultātā iespējami apdraudētās personas var nebūt spējīgas apzināties iespējamos riskus un no tiem censties izvairīties, atbilstoši rīkojoties.

Piemēram, Civillikuma 863.pants paredz, ka tam, kas bauda vai vēlas baudīt kādas lietas labumus, arī jānes ar šo lietu saistītie pienākumi, kā arī trešās personas šai lietai vai tās dēļ taisītie izdevumi. Savukārt Civillikuma 1084.pants nosaka, ka katram būves īpašniekam jātur būve tādā stāvoklī, ka no tās nevar rasties kaitējums ne kaimiņiem, ne garāmgājējiem, ne arī tās lietotājiem. Normatīvajos aktos arī noteikta atbildība, piemēram, par autoceļu uzturēšanas

noteikumu pārkāpšanu, kā rezultātā autoceļu lietotājiem ir nodarīts kaitējums.⁹³⁴ No minētā regulējuma izriet, ka, ja persona veic saimniecisko darbību, kuras mērķis ir peļņas gūšana, vai arī gūst jebkādu citu personisku labumu, izmantojot noteiktu lietu, tad līdz ar to šai personai ir pienākums nodrošināt tādu lietas stāvokli, kādā tā nerada kaitējuma nodarīšanas draudus trešajām personām.⁹³⁵ Doktrīnā šajā kontekstā ir norādīts, ka mūsdienās pieņemts, ka personām, kas veic komercdarbību vai savu ērtību labad izmanto dažādas tehniskās ierīces, ir jāuzņemas zināms risks un līdz ar to arī atbildība par sekām, kas var rasties citām personām, pat tad, ja tās saistītas ar vairāku apstākļu nejaušu sakritību.⁹³⁶ Šādā gadījumā iespējami atbildīgajai personai ir jādara viss nepieciešamais un saprātīgi iespējama, lai kaitējuma risku apkārtējiem novērstu. Tādējādi secināms, ka sakarā ar nekustamā īpašuma neuzturēšanu noteiktā stāvoklī, lai tas nevarētu radīt kaitējuma risku citām personām, personai var rasties pienākums kaitējumu kompensēt cietušajām personām, ja tās pienākuma neizpildes rezultātā tiek nodarīts kaitējums citām personām. Tas, ka kaitējums tiek citām personām radīts, var būt noteiktos faktiskos apstākļos pamats prezumpcijai, ka atbildīgā persona nav savu pienākumu novērst lietu īpašību radīto citu personu vai to mantas apdraudējumu izpildījusi vai nav izpildījusi pienācīgi. Lai arī lietas īpašnieks var atsevišķos gadījumos būt atbildīgs par risku, ka kaitējums lietas īpašību dēļ radīsies citām personām, no spēkā esošā Latvijas normatīvā regulējuma neizriet vispārējs lietas īpašnieka pienākums atbildēt arī par nejaušību. Latvijas pieeja ir tādējādi līdzīga Austrijas un Vācijas pieejai un īpašnieka vainojamība parasti nav prezumējama kaitējuma rašanās gadījumā.⁹³⁷

Latvijas Civillikuma 2358.-2362.pantos paredzēts samērā arhaisks regulējums attiecībā uz kaitējumu, kas radies “*izmetot vai izlejot kautko uz ielu vai citu vietu, pa kuru ļaudis staigā vai kur tie mēdz atrasties, vai nepienācīgā kārtā nostiprinātiem priekšmetiem nokrītot no mājas uz ielu,*” un šādā gadījumā kaitējuma kompensācija piedzenama no personas, kura atradies šajā īpašumā, kas atbilstoši Civillikuma 2358.panta un 2359.panta noteikumiem var nebūt šī īpašuma īpašnieks. Persona, kura dzīvojusi nekustamajā īpašumā vai kuras rīcībā nekustamais īpašums ir bijis, iegūst regresa prasījuma tiesības pēc kaitējuma kompensēšanas pret tā nodarīšanā vainojamo personu.⁹³⁸ Šāds regulējums veicina cietušā interešu aizsardzību sakarā ar iespējamajām grūtībām noteikt atbildīgo personu, kā rezultātā likumdevējs ir noteicis pret

⁹³⁴ Likuma “Par autoceļiem” 23.pants un 31.pants. Likums “Par autoceļiem”: LR likums. Ziņotājs, 1992.gada 2.aprīlis, Nr.13.

⁹³⁵ *Višņakova G., Balodis K.* Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Rīga: Mans īpašums, 1998, 25.lpp.

⁹³⁶ *Torgāns K.* Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 2005.gada 31.maijs, Nr.20, *Torgāns K.* Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 367.lpp.

⁹³⁷ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.226.

⁹³⁸ *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā.* Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 640.-642.lpp.

cietušo atbildīgo personu minētā veida kaitējuma nodarīšanas gadījumos. Tomēr attiecībā uz nokrītoša priekšmeta radītu kaitējumu atbildīgās personas konstatēšana var nebūt iespējama, kā arī personas, kura nekustamajā īpašumā dzīvo vai kuras rīcībā tas ir, darbības var nebūt cēloniski saistītas ar radīto kaitējumu. Tas savukārt var būt pamats vērtēt, vai atbildība par bezdarbību un rūpības trūkumu, nepienācīgā kārtā nostiprinātiem priekšmetiem nokrītot un radot kaitējumu, būtu uzliekama personai, kura īpašumu lieto attiecīgajā brīdī un bieži var nebūt spējīga ietekmēt apdraudējumu izraisošos apstākļus. Minētais arī norāda uz nepieciešamību nošķirt atbildību par kaitējumu, kas radies ēkas nedroša stāvokļa dēļ, no atbildības par kaitējumu, kas radies citu personu darbības rezultātā, jo vienīgi pirmajā gadījumā var runāt par lietu īpašību radītu kaitējumu. Gadījumos, kad kaitējums nodarīts ēkas nedroša tehniskā stāvokļa dēļ, proti, *“nepienācīgā kārtā nostiprinātiem priekšmetiem nokrītot no mājas uz ielu”*, iespējams, atbildība būtu uzliekama tieši nekustamā īpašuma īpašniekam, jo tieši tam Civillikuma 1084.pantā ir noteikts pienākums uzturēt ēku tādā stāvoklī, lai tā savu īpašību dēļ citām personām kaitējumu neradītu, kam vajadzētu aptvert arī visu ēkas daļu un pie tās piestiprināto priekšmetu pārbaudes un kaitējuma riska novēršanas pienākumu. Konceptuāli minētā regulējuma mērķis ir norādīt uz konkrētu personu, kura visticamāk laikā un telpā ir bijusi tuvāk kaitējuma radīšanai un bijusi spējīga apdraudējumu novērst, tomēr šī norma var nodrošināt taisnīgu delikttiesisko attiecību noregulējumu vienīgi tad, ja persona, kura izmanto īpašumu, atrodas telpās ar īpašnieka ziņu, piemēram, telpas nomājot vai rīkojoties ar īpašumu uz cita pamata, kā arī ir tiesīga īpašumu pārbaudīt un riska faktoros novērst. Šādā gadījumā atbildības par radīto kaitējumu uzlikšana īpašniekam, ja tas pieļauj tādu personu klātbūtni šajās telpās, kuras ar bezdarbību, nepienācīgu rūpību var apdraudēt citas personas vai kurām nav tiesību un iespējas novērst apdraudējumu citām personām, ir attaisnojama. Minētais ļauj secināt, ka attiecībā uz atbildību par nekustamā īpašuma īpašību radītu kaitējumu, tostarp pie tā piestiprinātu priekšmetu nokrišanas rezultātā radītu kaitējumu, efektīvāks un konceptuāli iespējams tiesiskais regulējums būtu īpašnieka atbildības prezumpcija, kuram attiecīgi būtu pienākums pierādīt tā atbildību izslēdzošus apstākļus. Tā kā atbildība par īpašuma drošu un apkārtējiem nekaitīgu stāvokli būtu attiecināma uz īpašnieku, bet par citu personu aktīvu darbību, no nekustamā īpašuma izlejot šķidrumus vai izmetot priekšmetus un nodarot kaitējumu citiem, var nebūt iespējams novērst īpašniekam, bet tieši personai, kura tajā dzīvo vai kuras rīcībā īpašums ir, atbildība par lietu vai priekšmetu nokrišanu, radot kaitējumu, būtu aptverama ar regulējumu par atbildību par lietu īpašību radītu kaitējumu.

Kopējā modeļa Sestās grāmatas 3:202.pantā norādīts, ka par citām personām radīto kaitējumu atbildīga ir persona, kura kontrolē nekustamo īpašumu, kas prezumējami ir īpašnieks, ja vien tas nepierāda, ka nekustamo īpašumu izmanto cita persona. Ja telpās atradusies kāda cita

persona, tad atbild šī persona, ja tā var kaitējumu kompensēt.⁹³⁹ Tādējādi arī telpās esošās personas atbildības gadījumā īpašniekam piedāvāts uzlikt subsidiāras atbildības pienākumu, kas ir mazāk īpašnieka tiesības un tiesiskās intereses ierobežojošs regulējums kā, piemēram, īpašnieka un lietotāja solidāra atbildība, kas nebūtu attaisnojams un samērīgs tiesisks risinājums atbildības noteikšanā.

Atbildības prezumpcijas piemērošanas gadījumā, ja kaitējums nodarīts lietas īpašību rezultātā, tiktu aizsargātas cietušā tiesības uz kaitējuma kompensācijas saņemšanu, nosakot atbildību arī personai, kurai pieder manta, kuras īpašību dēļ kaitējums radies, tādējādi palielinot cietušā iespējas saņemt kaitējuma kompensāciju. Savukārt īpašnieka atbildības prezumpcija un subsidiārā atbildība ir attaisnojama ar to, ka minēto personu nereti arī varētu vainot pie attiecīgā īpašuma tiesīgā lietotāja nepienācīgas izraudzīšanās vai arī pie īpašuma neuzmanīgas apsargāšanas, kas pieļāvis tā nonākšanu citu personu rīcībā. Prezūmējot, ka par citām personām radīto kaitējumu atbildīgs ir īpašnieks, ja tas nepierāda, ka īpašumu lietojusi cita persona, kuras rīcības rezultātā kaitējums ir radīts, tiktu radīts skaidrs atbildīgās personas noteikšanas mehānisms. Šādā gadījumā atbildības regulējums būtu līdzīgs speciālajās tiesību normās noteiktajai atbildībai par transportlīdzekļa radīto kaitējumu, kas, iespējams, nebūtu uzskatāms par paaugstinātas bīstamības avotu XXI gadsimtā, lai arī personas atbildība sakarā ar transportlīdzekļa radīto kaitējumu ir viens no stingrās atbildības gadījumiem vairākās Eiropas valstīs.⁹⁴⁰ Gan transportlīdzekļa īpašnieks,⁹⁴¹ gan arī nekustamā īpašuma īpašnieks varētu izslēgt savu atbildību, ja pierādītu, ka kaitējums radies nepārvaramas varas dēļ, ar paša cietušā nodomu vai cietušā rupjas neuzmanības dēļ vai citu personu, piemēram, personas, kuras transportlīdzekli nolaupījušas vai nekustamajā īpašumā iekļuvušas nelikumīgi, rīcības rezultātā.

Par vienu no atbildības sakarā ar lietu īpašību radīto kaitējumu veidiem uzskatāma arī atbildība par dzīvnieku nodarīto kaitējumu. Saskaņā ar Civillikuma noteikumiem mājdzīvnieki var būt īpašuma objekti, izņemot īpašus, likumā noteiktus gadījumus,⁹⁴² savukārt īpašuma tiesības uz savvaļas dzīvniekiem iegūst piegūšanas ceļā.⁹⁴³ Tikai tādā gadījumā, ja saimnieks atstājis dzīvnieku vai atteicies no tā, mājdzīvnieks var kļūt par bezsaimnieka mantu.⁹⁴⁴ Mājas kustoņi nav uzskatāmi par bezīpašnieka kustoņiem pat arī tad, ja tie aizbēg vai nomaldās

⁹³⁹ VI.-3:202. Book VI of Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/defr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].

⁹⁴⁰ *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012, p.227-228.

⁹⁴¹ Ceļu satiksmes likuma 44.panta otrā daļa. Ceļu satiksmes likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997.gada 21.oktobris, Nr.274/276 (989/991).

⁹⁴² *Grūtups A., Kalniņš E.* Civillikuma komentāri. Īpašums. (927.-1129.p.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 34.lpp.

⁹⁴³ Civillikuma 931.panta 1.punkts, 932.-939.pants.

⁹⁴⁴ *Rozenfelds J.* Lietu tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 99.lpp.

atbilstoši Civillikuma 934.pantam. Saskaņā ar Civillikuma 2363.panta noteikumiem par mājas kustoņa vai meža dzīvnieka nodarītiem zaudējumiem atbild kustoņa vai dzīvnieka turētājs, ja viņš nepierāda, ka ir spēris visus pēc apstākļiem nepieciešamos drošības soļus vai ka zaudējums būtu noticis, neraugoties uz visiem drošības pasākumiem, savukārt saskaņā ar Civillikuma 2366.panta noteikumiem, ja zaudējumu nodarījušo kustoni vai dzīvnieku tā īpašnieks uzticējies uzraugam vai sargam, tad šis pēdējais atbild par visu zaudējumu, bet uz īpašnieku atbildība krīt tikai sarga maksātspējas gadījumā. Kā norādīts tiesību doktrīnā, šādā gadījuma atbildīgās personas vainojamība tiek prezumēta, pieņemot, ka atbildīgā persona nav ievērojusi pastiprinātu vai sevišķu uzmanību, kāda ir nepieciešama attiecībā pret šo mājas kustoni vai meža dzīvnieku,⁹⁴⁵ un šo prezumpciju var atspēkot, pierādot, ka atbildīgā persona ir spērusi visus iespējamus un nepieciešamos drošības soļus.⁹⁴⁶ Tomēr šādā gadījumā nav iespējams rast konceptuālu atšķirību no atbildības īpašuma izmantošanas rezultātā radīta kaitējuma citai personai gadījuma, jo gan dzīvas lietas (dzīvnieka), gan jebkuras citas lietas gadījumā personai būtu jāatbild par risku, kas rodas no šīs lietas turēšanas vai lietošanas, izņemot atsevišķus, normatīvajos aktos noteiktus gadījumus, un, ja īpašnieks ir uzticējies lietu kādai citai personai, kas ir jāpierāda īpašniekam, tad šī persona būtu atbildīga. Saskaņā jau ar spēkā esošo regulējumu īpašnieka atbildības prezumpcija izriet no tā, ka dzīvnieka uzticēšanas fakts citai personai ir jāpierāda tieši īpašniekam. Iepriekš norādītais subsidiāras atbildības pienākums ir piemērojams, ja īpašnieks pierāda, ka dzīvnieks kaitējuma rašanās brīdī ir bijis nodots citai personai, uz ko norāda Civillikuma 2366.panta noteikumi, proti, īpašnieka atbildība iestājas gadījumā, ja un ciktāl no lietas (dzīvnieka) lietotāja vai turētāja nav iespējams kaitējuma kompensāciju piedzīt.

Par izņēmumu no atbildības par lietu īpašību radītu kaitējumu ir uzskatāma atbildība par preces vai pakalpojuma trūkumiem. Regulējums par preču un pakalpojumu drošumu⁹⁴⁷ un atbildību par preču un pakalpojumu trūkumiem⁹⁴⁸ ir pārņemts no direktīvām 87/357/EEK,⁹⁴⁹

⁹⁴⁵ *Autoru kolektīvs K.Torgāna zinātniskajā redakcijā.* Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998, 643.lpp.

⁹⁴⁶ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 197.lpp.

⁹⁴⁷ Preču un pakalpojumu drošuma likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004.gada 28.aprīlis, Nr.66 (3014).

⁹⁴⁸ Likums “Par atbildību par preces un pakalpojuma trūkumiem”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000.gada 5.jūlijs, Nr.250/251 (2161/2162).

⁹⁴⁹ Padomes direktīva (87/357/EEK) “Par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz izstrādājumiem, kuri to maldinošā izskata dēļ apdraud patērētāju veselību vai drošību”: ES direktīva. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1987.gada 11.jūlijs, Nr.L192.

2001/95/EK,⁹⁵⁰ 85/374/EEK⁹⁵¹ un 1999/34/EK.⁹⁵² Šis regulējums ļoti izteikti īsteno civiltiesiskās atbildības preventīvo funkciju attiecībā uz preču ražotājiem, pakalpojumu sniedzējiem un atsevišķos gadījumos arī citām preču ražošanā un apgrozībā iesaistītām personām, jo gadījumā, ja preces lietošanas vai pakalpojuma sniegšanas rezultātā nodarīts kaitējums personu dzīvībai, veselībai vai mantai, tiek prezumēts, ka preces ražotājs vai pakalpojumu sniedzējs ir atbildīgs, ja vien šīs personas nepierāda likumā “Par atbildību par preces un pakalpojuma trūkumiem” 13.pantā norādītos atbildību izslēdzošos apstākļus. Minētās atbildības regulējuma īpatnība ir tā, ka preču ražotājs vai pakalpojuma sniedzējs var būt atbildīgs arī par kaitējumu, kas radies gan preces vai sniegtā pakalpojuma trūkuma dēļ, gan arī kādas trešās personas darbības dēļ,⁹⁵³ un atbildīgo personu var daļēji atbrīvot no atbildības, ja tiek konstatēts, ka kaitējuma cēlonis ir cietušās personas vai kādas citas personas neattaisnojama rīcība, par kuru cietusī persona ir atbildīga.⁹⁵⁴ Šāda pieeja nebūtu vispārēji attaisnojama, nosakot atbildību par lietu īpašību radīto kaitējumu, ņemot vērā to, ka preču ražotāja un pakalpojuma sniedzēja atbildība var tikt izslēgta vienīgi atsevišķos un likumā īpaši noteiktos gadījumos, kuri ir vēl saturiski šaurāki par tiem, kuri būtu noteicami attiecībā uz vispārējo atbildību par lietas īpašību rezultātā radītu kaitējumu, pretējā gadījumā atbildīgo personu tiesības un tiesiskās intereses tiktu nesamērīgi aizskartas. Doktrīnā norādīts, ka minētajā gadījumā atbildība ir saistīta nevis ar noteiktu rīcību no preces ražotāja vai pakalpojumu sniedzēja puses, bet gan preces vai pakalpojuma noteiktām īpašībām, proti, drošumu un nekaitīgumu, par ko, kā par noteikta rezultāta nesasniegšanu, atbildīgs ir preču ražotājs vai pakalpojumu sniedzējs.⁹⁵⁵ Tomēr, lai arī minētais atbildības regulējums ir attiecināms uz atbildību par lietu īpašību radītu kaitējumu, ņemot vērā, ka preču ražošana un pakalpojumu sniegšana parasti ir saistīta ar saimnieciskās darbības veikšanu un plašu iespējami apdraudēto personu loku, ir attaisnojama īpaša atbildības regulējuma noteikšana, kas var motivēt iespējami atbildīgo personu ievērot visus nepieciešamos drošības pasākumus, apdrošināt savu civiltiesisko atbildību, kā arī cietušajam sniedz ļoti plašas iespējas saņemt kaitējuma kompensāciju. Lai arī preču izmantošanu vai pakalpojumu saņemšanu nevar uzskatīt

⁹⁵⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (2001/95/EK) “Par produktu vispārēju drošību”: ES direktīva. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2002.gada 15.janvāris, Nr.L011.

⁹⁵¹ Padomes Direktīva (85/374/EEK) “Par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz atbildību par produktiem ar trūkumiem”: ES direktīva. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1985.gada 7.augusts, Nr.L210.

⁹⁵² Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (1999/34/EK), ar ko groza Padomes Direktīvu 85/374/EEK par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz atbildību par produktiem ar trūkumiem: ES direktīva. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1999.gada 4.jūnijs, Nr.L 141.

⁹⁵³ Likuma “Par atbildību par preces un pakalpojuma trūkumiem” 8.panta pirmā daļa. Likums “Par atbildību par preces un pakalpojuma trūkumiem”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000.gada 5.jūlijs, Nr.250/251 (2161/2162).

⁹⁵⁴ *Ibid.*, 12.pants.

⁹⁵⁵ *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.301.

par darbību, kas ietver paaugstinātu risku, tomēr šādā gadījumā atbildība par preču un pakalpojumu trūkumiem ir stingrāka nekā atbildība par lietu īpašību radītu kaitējumu kopumā. Pēdējā gadījumā arī nebūtu pamatoti prezumēt tādu pat procesu sistematizācijas, kvalitātes kontroles un uzraudzības spēju vai kaitējuma kompensēšanas iespējas kā preču ražotāja vai pakalpojuma sniedzēja gadījumā. Līdz ar to preču ražotāju un pakalpojumu sniedzēju atbildība par radīto kaitējumu ir uzskatāma par izņēmumu no vispārējās atbildības par lietas īpašību radītu kaitējumu.

No minētā secināms, ka Latvijas tiesībās nav atrodams vispārējs regulējums attiecībā uz atbildību par lietas īpašību radīto kaitējumu, kā rezultātā, piemēram, nekustamā īpašuma nedroša stāvokļa, transportlīdzekļu izmantošanas vai dzīvnieku turēšanas gadījumā, ja nodarīts kaitējums citai personai, regulējums ir savstarpēji nesaskaņots, kas nenodrošina līdzvērtīgu pieeju atbildības noteikšanā par lietas īpašību radītu kaitējumu attiecībā uz atbildības subjektiem, kā arī norāda uz cietušo atšķirīgu aizsardzību dažādu lietu īpašību radīta kaitējuma gadījumā. Atbildība par lietu īpašībām, kuras rada arī salīdzinoši nelielu kaitējuma risku un kuru izmantošana nav saistīta ar ārkārtīgiem un neparastiem apstākļiem, būtu pakļaujama vienotam vispārējam regulējumam, ko papildinātu *lex specialis*, piedāvāto vispārējo regulējumu un atbildības mehānismu konceptuāli neizmainot.

Kopējais regulējums būtu veidojams tādējādi, ka gadījumā, ja lieta, kura ir personas īpašumā, rada kaitējumu citai personai savu īpašību dēļ neatkarīgi no tā, vai tā ir kustama, nekustama, dzīva vai nedzīva, prezumējams, ka par šo kaitējumu ir atbildīgs lietas īpašnieks, kurš nav nodrošinājis tādu šīs lietas stāvokli vai apstākļus, kuros tā nerada kaitējuma risku citām personām. Īpašnieka pienākums savukārt šādā gadījumā ir pierādīt, ka lieta atradusies citas personas lietojumā (turējumā), kura ir atbildīga par radīto kaitējumu, bet īpašnieks paliek subsidiāri atbildīgs par radīto kaitējumu, ja pirmā nevar kaitējumu kompensēt, proti, piedziņa no šīs personas nav iespējama. Gan lietotāja (turētāja), gan īpašnieka atbildību izslēgtu nepārvarama vara, cietušā neattaisnojama rīcība, kā arī citu personu rīcība, kas šādas atbildības konstrukcijas dēļ nereti būtu prettiesiska, precīzāk, lietojums (turējums) būtu bez tiesiska pamata. Minētā atbildība var tikt salīdzināta darba devēja atbildībai par darbinieku piedāvāto regulējumu, tomēr pēdējā ir saturiski šaurāka, aptverot vienīgi darbinieka pienākumu izpildes ietvaros radīto kaitējumu. Abos gadījumos būtu piemērojama atbildības prezumpcija, kuru atbildīgā persona ir tiesīga atspēkot. Atbildības par lietu īpašību radīta kaitējuma gadījumā nav nepieciešams vispārēji saistīt noteiktas lietas īpašības ar lietas lietošanas veidiem vai mērķiem, lai atbildība varētu iestāties, jo īpašnieka atbildības prezumpcija un atbildības pienākums būtu attaisnojams jebkurā gadījumā sakarā ar īpašnieka pienākumu un prezumēto iespēju īstenot kontroli pār sevi piederošo lietu un nodrošināt, ka tā kaitējumu citām personām nerada.

Savukārt darba devējam nav iespējams īstenot kontroli pār darbinieku, ciktāl pēdējais neveic darba pienākumus, un tādēļ darba devēja atbildība par darbinieka radītu kaitējumu citai personai, ja darbinieks nav rīkojies sakarā ar darba tiesiskajām attiecībām noteikto pienākumu vai dotā uzdevuma ietvaros, nebūtu attaisnojama arī ar cietušā interešu aizsardzības nepieciešamību. Sakarā ar augstāku kontroles pār lietu nepieciešamību un iespēju, salīdzinot ar regulējumu atbildībai par citu personu nodarītu kaitējumu, kas lietas īpašniekam prezumējami ir, būtu attaisnojama īpašnieka atbildības par risku jeb nejaušību noteikšana, ietverot piedāvātajā regulējumā izsmeltoši noteiktus personas atbildību izslēdzošos apstākļus. Attiecībā uz personu, kura nav lietas īpašnieks, bet pie kuras lieta atradusies, kad tās īpašību dēļ radies kaitējums citai personai, ir nepieciešams konstatēt zināmu mantisku vai personisku interesi saistībā ar to, ka šī lieta ir atradusies pie minētās personas, jo nebūtu taisnīgi likt atbildēt par kaitējumu tādai personai, kura negūst nekādu mantisku vai personisku labumu no tā, ka lieta atrodas tā turējumā, vai kurai nav attaisnojama pienākuma citām personām lietas īpašību dēļ radīto apdraudējumu novērst. Tādējādi no atbildīgo personu loka būtu izslēdzamas tādas personas, kuras lietu nav turējušas vai lietojušas, gūstot mantisku vai personisku labumu no lietas turēšanas vai lietošanas.

Ievērojot visu minēto, Civillikuma regulējums būtu papildināms ar Civillikuma 1782.¹ pantu šādā redakcijā: *“Ja cietušajam kaitējums nodarīts lietas lietošanas, stāvokļa, īpašību rezultātā, tad lietas īpašniekam vai lietas lietotājam ir pienākums kaitējumu kompensēt, ja tas nepierāda, ka kaitējums radies cietušā paša neattaisnojamas rīcības rezultātā, nepārvaramas varas vai citu personu prettiesiskas rīcības rezultātā. Ja lietas īpašnieks to nodevis citai personai, kuras lietojumā vai turējumā lieta atradusies kaitējuma cietušajam nodarīšanas brīdī, tad īpašnieks atbild vienīgi gadījumā un apmērā, kādā piedziņa no šīs personas nav iespējama.”*

Kopsavilkums

Ņemot vērā promocijas darbā identificētos problēmjautājumus, ietverto tiesību avotu un norādīto apsvērumu analīzi un izvērtējumu, tiek izvirzīti šādi galvenie secinājumi un priekšlikumi:

1. Pastāvot dažādām vērtību sistēmām, vēsturiskiem, politiskiem, reliģiskiem un sociāliem apstākļiem, tiesības, kas regulē atbildību sakarā ar kaitējuma nodarīšanu personai vai mantai, ir pildījušas dažādas funkcijas. Senāko tiesību avotu kontekstā nav iespējams runāt par personas sodīšu un kaitējuma kompensēšanu kā par diviem dažādiem un nošķirti atbildības mērķiem, un likumdevējs sākotnēji nav ievērojis striktu dalījumu starp publiski tiesiskajām attiecībām un sankciju, no vienas puses, un cietušā tiesībām uz radītā kaitējuma kompensāciju, ko mūsdienās regulē deliktu tiesības, no otras puses.
2. Lai arī tiesību sistēmā noteiktos gadījumos var būt nepieciešama par citas personas aizskārumu atbildīgās personas sodīšana, tomēr tas nav nepieciešams un pieļaujams, regulējot un risinot no delikta izrietošās civiltiesiskās attiecības. Cietušajam nav tiesību saņemt kompensāciju, kas ir nesamērīgi augsta, ņemot vērā tam radīto kaitējumu, pamatojoties uz nepieciešamību atbildīgo personu sodīt.
3. Civiltiesiskajai atbildībai par deliktu ir trīs galvenās funkcijas: kompensējošā, prevencijas un tiesību atzīšanas funkcija, kurai var būt gan prejudiciāls raksturs, gan patstāvīga nozīme, lai novērstu pārkāpuma atkārtošanos vai konstatēto tiesību aizskaršanu no citu personu puses, atzīstot personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu esamību, to aizskārumu un aizskārēja rīcības prettiesiskumu. Šī funkcija izpaužas civiltiesiskās atbildības piemērošanas gadījumā, konstatējot, pirmkārt, aizskarto tiesību, tiesisko interešu vai labumu esamību, saturu un aizsardzības robežas, otrkārt, to, vai noticis personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārumš, kā arī, treškārt, vai aizskārēja rīcība ir prettiesiska.
4. Viens no efektīvākajiem Latvijas tiesību modernizācijas veidiem būtu normatīvā regulējuma, kas skar vispārējās deliktu tiesības, pilnveidošana, tiesību interpretācija, piemērošana un tālākveidošana atbilstoši Eiropas deliktu tiesību unifikācijas projektu atziņām, kas atspoguļo tiesību zinātnieku galvenās atziņas attiecībā uz deliktu tiesību saturu un piemērošanu. Lai arī normatīvo aktu grozījumi var nodrošināt plašāku un noteiktāku regulējuma izmaiņu ieviešanu, vairākas no darbā identificētajām problēmām ir iespējams atrisināt arī tiesību interpretācijas, piemērošanas un tālākveidošanas ceļā. Līdz ar to tiesību doktrīnas avoti un unifikācijas projekti deliktu tiesību sfērā, lai arī tiem nav vispāršaistoša spēka, dod iespēju tos vērtēt kopsakarā ar nacionālo regulējumu, saskatot nacionālā regulējuma uzlabošanas vai arī izpratnes

pilnveidošanas iespējas tiesību normu iztulkošanas ceļā, ģenerālklausulu piepildīšanas ceļā, tiesas ieskata piemērošanas procesā, tiesību principu konkretizācijā, tiesību analogijas piemērošanas un pamatošanas gaitā.

5. Vienotas izpratnes par rīcības prettiesiskumu kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu Latvijas tiesībās nav, tādēļ Civillikuma 1635.panta pirmajā daļā ietvertu vispārējo civiltiesiskās atbildības normu nepieciešams precizēt, nosakot, ka par prettiesisku rīcību kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikumu ir uzskatāma tāda rīcība, kura aizskar citas personas tiesības, tiesiskās intereses vai labumus un vienlaikus ir uzskatāma par prettiesisku, proti, neatbilst nepieciešamās rīcības priekšrakstam. Nozīmīga personas rīcības prettiesiskuma vērtēšanā ir nevis kaitējuma radīšana, kas analizējama kaitējuma kā atsevišķa civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma konstatēšanas kontekstā, bet citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums.
6. Gadījumos, kad likumdevējs nav pilnīgi vai daļēji noteicis konkrētu rīcības priekšrakstu, proti, noteiktas rīcības aizliegumu vai to, kā personai jārikojas, kādi apstākļi jānodrošina, kādi drošības pasākumi jāievēro, kādi apsvērumi jāņem vērā, veicot zināmas darbības utt., personas rīcības tiesiskums vērtējams atbilstoši krietna un rūpīga saimnieka jeb saprātīgas personas ģenerālklausulai. Šaubu gadījumā prezumējams, ka personai, veicot darbību vai pieļaujot bezdarbību, kas var apdraudēt citu personu tiesības, tiesiskās intereses un labumus, būtu jārikojas tā, lai citu personu vai mantas apdraudējumu attiecīgajos apstākļos nepieļautu un pēc iespējas samazinātu. Vērtējot personas rīcības atbilstību nepieciešamās rīcības priekšrakstam, jāņem vērā iespējamā kaitējuma smagums, sekas, rīcības bīstamību, kaitējuma paredzamību, aizskārēja sagaidāmās profesionālās zināšanas, pieredzi, kvalifikāciju, kā arī citus apsvērumus.
7. Civillikumā būtu nepieciešams ietvert vispārēju pienākumu personai novērst vai nepieļaut tiesību aizskārums, kura draudus rada citu personu rīcība, par kurām pirmā nav atbildīga, vai kuri rodas jebkādu citu apstākļu dēļ, kā arī censties novērst vai nepieļaut kaitējuma rašanos, ja aizskārums jau noticis un ja persona to attiecīgajā situācijā ir faktiski varējusi izdarīt, šāda rīcība nerada šīs vai citas personas tiesību un tiesisko interešu apdraudējumu, kā arī ja apdraudētās vai cietušās personas tiesību un tiesisko interešu aizskārums vai iespējamais kaitējums ir ievērojami būtiskāks nekā personai, kura varējusi šo aizskārums vai kaitējums nepieļaut vai novērst, tādējādi sagādātais apgrūtinājums un rīcības brīvības ierobežojums.
8. Vaina deliktu tiesībās raksturo personas apziņu un gribu, no vienas puses, un tās radīto citas personas tiesību aizskārums, no otras puses, tomēr no delikta izrietošajās civiltiesiskajās attiecībās vaina šādā izpratnē nebūtu uzskatāma par civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu.
9. Likumdevējs ar norādēm uz rupju neuzmanību vai ļaunu nolūku tiesību normu sastāvos ir nereti vēlējis radīt atbildīgajai personai nelabvēlīgākas tiesiskās sekas situācijā, kur tās rīcība

ievērojami neatbilst nepieciešamās rīcības standartam, radot tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārumu vai apdraudējumu citām personām. Lai īstenotu konceptuālu atteikšanos no vainas vērtēšanas, piemērojot civiltiesisko atbildību par deliktu, norādes Civillikumā uz ļaunu nolūku un rupju neuzmanību būtu aizstājamas ar jēdzienu „būtiski prettiesiska rīcība”. Ar būtiski prettiesisku rīcību jāsaprot tāda personas rīcība, kura acīmredzami vai ievērojami neatbilst personas nepieciešamās rīcības standartam un rada citu personu tiesību, tiesisko interešu vai labumu apdraudējumu. Rīcības prettiesiskuma būtiskums vērtējams, ņemot vērā tiesību vai tiesisko interešu aizskārums paredzamību un iespējamību, kā arī iespējamo citas personas vai personu tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums smagumu un sekas attiecīgajos faktiskajos apstākļos. Savukārt ar neuzmanību, kas nav uzskatāma par rupju neuzmanību atbilstoši spēkā esošajam regulējumam, jāsaprot atkāpe no nepieciešamās rīcības standarta, kura nav atzīstama par būtisku, aizskarot citas personas tiesības, tiesiskās intereses vai labumus.

10. Vainojamība ir juridisks slēdziens par personas radītā citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums tiesiskumu, kas ir atkarīga vienīgi no objektīvi konstatējamiem faktiskajiem apstākļiem, kuri raksturo personas rīcību. Rīcības prettiesiskuma un vainojamības vērtēšana nav nodalāma, jo, ja noteikti apstākļi var būt par pamatu personas rīcības prettiesiskuma izslēgšanai atbilstoši piemērojamajām tiesību normām, tādā gadījumā persona nav uzskatāma par vainojamu, jo šādu rīcību likumdevējs ir izšķīries attiecīgajos apstākļos pieļaut, kaut arī šādas rīcības rezultātā radies citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums.
11. Esošās mantas samazinājumu (*damnum emergens*) var definēt kā mantas vērtības samazināšanos vai zudumu, kas rodas citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums gadījumā sakarā ar personas mantas pilnīgu vai daļēju iznīcināšanu, bojājumiem vai citām kaitīgām sekām attiecībā uz to. Atbilstoši Civillikuma 1792.pantam, novērtējot zaudējumus, jāņem vērā priekšmeta vērtība zaudējumu nodarīšanas laikā, taču zaudējumu atlīdzināšana atbilstoši lietas vērtībai zaudējuma nodarīšanas brīdī var nenodrošināt pilnīgu radītā kaitējuma kompensēšanu cietušajam labvēlīga sprieduma izpildes brīdī. Līdz ar to Civillikuma 1792.pantā būtu noteicams, ka zaudējumi ir jānovērtē, ņemot vērā lietas vērtības izmaiņas pēc zaudējumu nodarīšanas vai rašanās sākuma, sagaidāmās kaitējuma novēršanas izmaksas, paredzamo lietas vērtību zaudējumu atlīdzināšanas brīdī, ja tā tikusi iznīcināta, kā arī citus no cietušā rīcības neatkarīgus apstākļus, kuru dēļ zaudējumu atlīdzība atbilstoši lietas vērtībai zaudējuma nodarīšanas brīdī var nenodrošināt pilnīgu radīta kaitējuma kompensēšanu cietušajam labvēlīga sprieduma izpildes brīdī. Šādas izmaiņas ir pamatojamas ar cietušā pierādāmu un aizsargājamu mantisku interesi.

12. Latvijas tiesībās trūkst izvērsta regulējuma zaudējumu veidam, kas ir saistīts ar darbībām un pasākumiem, ko persona veikusi un kuri vērsti uz kaitējuma rašanās nepieļaušanu. Civillikuma 1776.panta noteikumi, atbilstoši kuriem var tikt atlīdzināti zaudējumi, kas bijuši saistīti ar saprātīgiem pasākumiem zaudējumu novēršanai, būtu attiecināmi arī uz personas tiesību, tiesisko interešu un labumu apdraudējuma gadījumiem, kuru rezultātā personai rodas izdevumi, kas saistīti ar objektīvi eksistējoša, reāla un tūlītēja apdraudējuma novēršanu. Līdz ar to Civillikuma 1776.panta pirmā un trešā daļa būtu izsakāma šādi: “*Cietušajam pastāvoša, būtisku un tūlītēju apdraudējumu radoša zaudējumu riska novēršanai un jau cēlušos zaudējumu novēršanai jāveic tādi pasākumi, kas attiecīgajos apstākļos ir saprātīgi. [...] Cietušajam ir tiesības prasīt no apdraudējuma radītāja vai tiesību aizskārēja to izdevumu atlīdzību, kas ir samērīgi un nepieciešami un kuri ir taisīti, veicot šā panta pirmajā daļā minētos pasākumus, neatkarīgi no tā, vai zaudējumi ir radušies un vai zaudējumus izdevies novērst.*” Šādā gadījumā jāvērtē izdevumu saprātīgums, samērīgums ar paredzamo kaitējumu, to veikšanas nepieciešamība, mazākus izdevumus radoši alternatīvi līdzekļi apdraudējuma samazināšanai vai novērtēšanai, kā arī šādu preventīvo pasākumu adekvātums jeb spēja hipotētiski novērst apdraudējuma cēloņus attiecīgajos faktiskajos apstākļos.
13. Atrauto peļņu (*lucrum cessans*) var definēt kā cietušajam radušos mantas pieauguma vai cita mantiska labuma zudumu, ko cietušais būtu varējis un bijis tiesīgs iegūt, ja cietušajam nebūtu radīts tāds tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums, kura rezultātā ir objektīvi tikušas ierobežotas cietušā tiesības vai iespējas minēto mantas pieaugumu vai attiecīgo mantisko labumu iegūt. Tā kā stingrs dalījums starp prasījumu par radušos zaudējumu (*damnum emergens*) atlīdzināšanu un atrautās peļņas (*lucrum cessans*) atlīdzināšanu nav vienmēr iespējams, kā arī konceptuāli atšķirīgs normatīvais regulējums attiecībā uz minētajiem zaudējumu veidiem nebūtu attaisnojams, Civillikuma 1787.pants izsakāms šādā redakcijā: “*Aprēķinot atrauto peļņu, nav jāņem par pamatu tikai varbūtības, bet ir jābūt pierādītam, ka šāds pametums noteiktā apmērā cēlies neatļautas darbības rezultātā.*”
14. Latvijas deliktu tiesībās ir nepieciešams nodrošināt konceptuālu atrautās peļņas institūta nošķirumu no personas negūtajiem ienākumiem miesas bojājumu gadījumā šo tiesību institūtu atšķirīgā satura un piemērošanas dēļ. Civillikuma 2347.panta pirmā daļa būtu izsakāma šādā redakcijā: “*Ja kāds prettiesiskas rīcības rezultātā nodara otram miesas bojājumu, tad viņam jāatlīdzina ārstēšanās izdevumi un papildus tam kompensācija sakarā ar personas miesas bojājuma rezultātā negūtajiem ienākumiem, kuras apmēru noteic pēc tiesas ieskata.*” Tiesas uzdevums ir noteikt kompensāciju sakarā ar negūtajiem ienākumiem miesas bojājuma gadījumā, ņemot vērā visus faktiskos apstākļus, kas saistīti ar cietušās personas līdzšinējo nodarbošanos, ienākumiem un peļņu, spējām, prasmēm, kvalifikāciju, pieredzi, izglītību,

noslēgtajiem līgumiem, izaugsmes iespējām, vecumu, sagaidāmo peļņu attiecīgajā periodā utt., kas var norādīt uz negūtās peļņas apmēru un kam var tādējādi būt nozīme kompensācijas apmēra sakarā ar to noteikšanā.

15. Izmaiņas normatīvajā regulējumā nepieciešamas arī attiecībā uz gadījumiem, kad personai veselības aizskāruma rezultātā nav iespējams turpināt darbu savā profesijā vai gūt ienākumus vispār. Kompensācijas sakarā ar pastāvīgu darba nespēju priekšnoteikums ir darba spēju zudums noteiktā apmērā, par ko ir atbildīga cita persona, nevis faktiska ienākumu gūšana pirms aizskāruma. Tādējādi Civillikuma 2348.pants izsakāms šādā redakcijā: *“Ja miesas bojājuma rezultātā cietušajam nav iespējams pilnībā vai daļēji turpināt ienākumu gūšanu līdzšinējā veidā un citādi gūt ienākumus, tad vainojamajai personai ir jākompensē kaitējums, kas radies cietušajam sakarā ar ienākumu gūšanas iespējas samazināšanos vai zudumu neatkarīgi no tā, vai cietušais ienākumus guvis pirms miesas bojājuma nodarīšanas. Kompensācijas apmēru nosaka tiesa pēc sava ieskata konkrēti noteiktas naudas summas vai periodisku maksājumu veidā, ņemot vērā miesas bojājuma smagumu, sekas, paredzamās cietušā veselības stāvokļa izmaiņas un iespējas gūt ienākumus nākotnē citādi, laika posmu, kurā cietušais būtu varējis gūt ienākumus, paredzamo ienākumu un peļņas apmēru un citus apstākļus. Bet ja cietušā gādībā atrodas vēl kāds cits, tad piemērojami arī 2351.panta noteikumi, ciktāl atlīdzība par uztura zaudēšanu nav ietverta minētajā kompensācijā.”* Kompensācija nosakāma, ņemot vērā ienākumus ietekmējošos apstākļus, personas spēju gūt ienākumus pārkvalificējoties un gūstot ienākumus citā veidā, kā arī citas kompensācijas vai maksājumus, kas vērsti uz negūstamo ienākumu kompensāciju.
16. Civillikuma noteikumi neaizsargā personas, kurām stabilas un ilgstošas kopdzīves gadījumā ar citu pretējā dzimuma personu rodas kaitējums otras prettiesiskas nonāvēšanas rezultātā, kā arī personas nāves brīdī ieņemt, bet vēl nedzimušu bērnu tiesības. Līdz ar to Civillikuma 2351.pants būtu izsakāms šādā redakcijā: *“Mirusās personas laulātajam, nepilngadīgiem un citām personām, kuras mirušajam ir bijis pienākums uzturēt, kā arī ieņemtiem, bet vēl nedzimušiem bērniem, un personām, kurām ar mirušo personu bijusi ilgstoša un stabila kopdzīve un laulātajiem pielīdzināmas personiskās un mantiskās attiecības, ir tiesības prasīt to uzturam nepieciešamos līdzekļus no mirušā nāvē vainojamā, ja šīm personām nav pietiekamu līdzekļu sevis uzturēšanai. Tādas kompensācijas apmēru noteic pēc tiesas ieskata, ņemot vērā minēto personu mantisko stāvokli, esošos un paredzamos ienākumus, labklājības līmeni, kādu mirušais būtu varējis tām nodrošināt, periodu, kurā mirušais būtu uzturam nepieciešamos līdzekļus maksājis, kā arī periodu, kurā minētās personas būtu tiesīgas uzturam nepieciešamos līdzekļus saņemt.”* Nosakot kompensācijas sakarā ar uzturdevēja zaudēšanu apmēru, ņemami vērā tādi kritēriji kā šīs personas mantiskais stāvoklis, paredzamie ienākumi, līdzšinējais

labklājības līmenis, kas kopumā raksturo uztura tiesīgās personas nepieciešamību pēc uztura un tā apmēru, kā arī laika periods, kādā tai būtu tiesības saņemt uzturu.

17. Civillikuma 1635.panta otrās daļa izsakāma šādā redakcijā: *“Ar morālo kaitējumu jāsaprot jebkāda veida negatīvās sekas, tostarp sāpes, ciešanas un dzīves kvalitātes samazinājumu, kas izraisītas ar neatļautas darbības rezultātā nodarītu cietušā tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums, kuras nav mantiski novērtējamas un kuras nav nebūtiskas un nenozīmīgas. Kompensācijas apmēru par morālo kaitējumu tiesa nosaka pēc sava ieskata, ņemot vērā aizskarto tiesību, tiesiskās intereses vai labumu nozīmīgumu, morālā kaitējuma smagumu, ilgumu un sekas un visus citus apstākļus, kas ietekmējuši kaitējuma apmēru.”* Minēto izmaiņu nepieciešamība pamatojama ar to, ka Civillikumā un civiltiesību teorijā būtu konceptuāli maināma un paplašināma morālā kaitējuma izpratne, aptverot visa veida nemantisko kaitējumu un visa veida negatīvās sekas, kas ietver, piemēram, sakropļojumu un izķēmojumu, dzīves kvalitātes samazinājumu, paliekošus veselības traucējumus, personas spēju un iespēju zudumu, sabiedriskās dzīves ierobežojumus, kas izraisītas prettiesiska cietušā tiesību, tiesisko interešu vai labumu aizskārums rezultātā, kuras nav mantiski novērtējamas un kuras nav nebūtiskas un nenozīmīgas. Morālais kaitējums vērtējams, ņemot vērā aizskarto tiesību, tiesisko interešu un labumu aizsardzību un nozīmīgumu, kaitējuma smagumu, ilgumu, sekas, kā arī citus ar tiesību aizskārums objektīvi saistītos apstākļus, kas var ietekmēt kaitējuma apmēru, bet kompensācijas noteikšana ir balstīta uz vienlīdzības un taisnīguma apsvērumiem, analizējot tiesu praksē līdzīgās lietās piespriesto kompensāciju apmērus, kā arī norobežojot gadījumus, kad nav iespējams pierādīt, ka personai tiesību aizskārums gadījumā kaitējums būtu radies, un tas nav prezumējams, kā arī kaitējuma smagums vai sekas nav tādas, kas pamatotu personas pienākumu nemantisko kaitējumu kompensēt vai tiesiski aizsargājams interesi saņemt kompensāciju.
18. Latvijas tiesu praksē noteiktie morālā kaitējuma kompensāciju apmēri mēdz ievērojami atšķirties. Nosakot nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmēru, būtiska nozīme ir līdzīgās lietās piespriesto nemantiskā kaitējuma kompensāciju apmēriem, no kuriem atkāpes pieļaujamas, norādot atbilstošu pamatojumu un nepieciešamību, ievērojot attiecīgā gadījuma faktiskos apstākļus. Lai to nodrošinātu, būtu nepieciešams apkopot, publicēt un regulāri atjaunot informāciju par noteikta kaitējuma gadījumos piespriesto nemantiskā kaitējuma kompensāciju apmēriem.
19. Pēc iespējas detalizētāka radītā kaitējuma miesas bojājumu gadījumā izvērtēšana un vienota metodoloģija nemantiskā kaitējuma kompensācijas noteikšanā palīdzētu nodrošināt taisnīgu tiesisko attiecību noregulējumu līdzīgos gadījumos, kas ir viens no delikttiesiskās atbildības uzdevumiem līdzās cietušā tiesību uz tam radītā kaitējuma kompensēšanu nodrošināšanai. Ministru kabineta 2014.gada 17.jūnija noteikumos Nr.340 ietverto kritēriju vai līdzīgas

detalizācijas pakāpes kritēriju izmantošana radīto miesas bojājumu seku novērtēšanā un minētajos noteikumos ietvertās metodoloģijas vai citas skaidras un noteiktas metodoloģijas izmantošana nemantiskā kaitējuma kompensācijas apmēra noteikšanā palīdzētu nodrošināt individualizētāku un objektīvāku kompensācijas noteikšanas pieeju, līdzīga aizskāruma gadījumā radītās kaitīgās sekas vērtējot līdzīgi. Tādējādi varētu nodrošināt stabilas un konsekventas tiesu prakses veidošanos, aizsargāt delikttiesisko attiecību dalībnieku tiesisko paļāvību uz noteiktām atbildības robežām un veicināt civiltiesiskās atbildības apmēra paredzamību, nodrošināt salīdzināmu tiesisko attiecību līdzīgu vērtējumu, proti, līdzīgu nemantiskā kaitējuma kompensāciju apmēru piespriešanu salīdzināmu miesas bojājumu nodarīšanas gadījumā, un, iespējams, atsevišķos gadījumos arī veicināt savstarpēji izdevīga delikttiesisko attiecību risinājuma panākšanu izlīguma ceļā.

20. Paplašinot morālā kaitējuma izpratni, Civillikuma 2349.pants būtu izsakāms šādā redakcijā: “*Ja miesas bojājuma rezultātā personas ķermenim radīti smagi vai pastāvīgi funkcionāli traucējumi vai ķermeņa paliekoši vizuāli bojājumi, tad tas papildus ņemams vērā, nosakot morālā kaitējuma kompensāciju pēc tiesas ieskata.*” Sakropļojums un izķēmojums ir tādas veselības kā personas nemantiskā labuma aizskāruma sekas, kas izpaužas kā funkcionāls vai vizuāls ķermeņa bojājums, ir saistāms ar paliekošām negatīvām sekām un rada personas diskomfortu, kustību, darba spēju, sociālās saskarsmes apgrūtinājumus, kas personai rodas neatgriezeniski vai ir ilgākā periodā konstatējami papildus aizskāruma rezultātā radītajām sāpēm un ciešanām.
21. Cēlonisko sakaru kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu var definēt kā saikni, kas raksturo tādu personas rīcības un kaitējuma attiecību, kur cēlonis nepieciešami un objektīvi rada attiecīgās sekas un ir pietiekams kaitējuma radīšanai, ciktāl ir taisnīgi personai likt par radīto kaitējumu atbildēt. Pēdējais apsvērums vērtējams, ievērojot rīcības un seku tuvumu laikā un telpā, kaitējuma paredzamību, rīcības neatbilstības nepieciešamās rīcības standartam būtiskumu un citus apsvērumus. Cēloniskā sakara kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikuma piemērošanu var sadalīt divos posmos - cēloniskā sakara atbilstoši faktiskajiem apstākļiem izziņa, sākotnējā noteikšana un cēloniskā sakara kā delikttiesiskās atbildības priekšnoteikuma noteikšana atbilstoši taisnīguma un samērīguma apsvērumiem. Pirmajā posmā tiek vērtēts, vai personas rīcība ir *conditio sine qua non* attiecībā uz konstatēto kaitējumu un sekas būtu iestājušās noteikta cēloņa neesamības gadījumā, kā arī vai tā ir bijusi pietiekama radīto seku izraisīšanai. Savukārt otrajā posmā visus cēloņus, kurus var saistīt ar radītajām sekām, nepieciešams reducēt uz delikttiesiskās atbildības kontekstā būtiskajiem, kā arī vērtēt, vai un kādā mērā attiecīgo cēloni var uzskatīt par pamatu personas civiltiesiskajai atbildībai.

22. Ņemot vērā cietušā aizsardzības un taisnīgas civiltiesisko attiecību noregulēšanas nepieciešamību īpaši cēloniskā sakara faktoloģiskas un zinātniskas nenoteiktības gadījumos, kad nav ticami pierādāms, vai attiecīgais kaitējums varētu būt radies tiesību aizskāruma rezultātā, prasības noraidīšana varētu būt netaisnīga attiecībā uz personu, kurai kaitējums ir radies, bet prasības apmierināšana savukārt nebūtu taisnīga pret atbildētāju, kam būtu jāatbild par tādām sekām, kuras, iespējams, nav radušās tā rīcības rezultātā, tiesību piemērotājam noteiktās situācijās būtu nepieciešams piemērot cēloniskā sakara prezumpciju. Cēloniskā sakara prezumpciju ir iespējams piemērot, ja personas rīcību var uzskatīt par nepieciešamās rīcības standartam neatbilstošu, kā arī šīs personas rīcībai nepastāv attaisnojumu, minētās rīcības rezultātā ir radies citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu apdraudējums, kā arī pastāv relatīvi augsta iespējamība, ka persona varētu būt radījusi nodarīto kaitējumu.
23. Būtu nepieciešams papildināt Civillikuma 1779.¹ pantu ar otro daļu šādā redakcijā: “*Persona ir atbildīga par radīto kaitējumu tādā apmērā, kādu varēja saprātīgi paredzēt neatļautas darbības vai bezdarbības veikšanas laikā kā neatļautās darbības vai bezdarbības sagaidāmās sekas, ja vien tiesību aizskārums nav noticis ļauna nolūka vai rupjas neuzmanības dēļ. Persona ir atbildīga par otram nodarītā miesas bojājuma sekām neatkarīgi no kaitējuma paredzamības, izņemot gadījumus, ja cietušais arī uzvedies neattaisnojami.*” Civillikuma regulējums attiecībā uz kaitējuma paredzamību kā atbildību izslēdzošu apstākli būtu maināms, neuzliekot atbildību par tādām aizskāruma sekām, kuras noteiktos faktiskos apstākļos nav parastas un sagaidāmas un kuras saprātīga persona neapzinātos un tai nevajadzētu apzināties, izņemot gadījumus, kad personas veselības stāvokļa dēļ tai nodarītā aizskāruma sekas var būt grūtāk novēršamas, ja vien cietušais nav pats kaitējumu radījis, veicinājis vai citādi rīkojies neattaisnojami. Pretējā gadījumā cietušais būtu uzskatāms par līdzatbildīgu par savu veselības stāvokli, kas nebūtu taisnīgi.
24. Civillikuma 1675.pantā ietvertā norāde uz noziedzīgu nodarījumu būtu aizstājama ar norādi uz prettiesisku tiesību aizskārumu, jo nereti noziedzīga nodarījuma ar materiālu sastāvu izdarīšana vienlaikus rada arī delikttiesiskās attiecības. Solidāras atbildības noteikšana ir pamatojama ar tiesiskā pamata un izpildījuma nedalāmību, nevis ar šī tiesiskā pamata kaitīguma pakāpi (kriminalizāciju). Gadījumos, kad vairākas personas ar savām darbībām ir daļēji radījušas kaitējumu vai prettiesiski pieļāvušas kaitējuma rašanos citai personai, tām par radīto kaitējumu būtu jāatbild vienādās daļās, ja nav iespējams noskaidrot kaitējuma daļu, kuru katras personas rīcība ir radījusi. Ievērojot minēto, Civillikuma 1675.pants būtu izsakāms šādā redakcijā: “*Vairākas personas, kas vienlaikus kopīgi vai neatkarīgi viena no otras izdarījušas citas personas prettiesisku tiesību aizskārumu, kura rezultātā nodarīts tas pats kaitējums (arī*

morālais kaitējums), atbild solidāri par kaitējumu, kas nav radīts vienas vai dažu minēto personu rīcības rezultātā vai attiecināms vienīgi uz tām.

Ja vairākas personas, kas izdarījušas citas personas prettiesisku tiesību aizskārumu, kura rezultātā vienlaicīgi nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), kuru katra no šīm personām atsevišķi nebūtu varējusi radīt, katra persona atbild par kaitējuma daļu, kuru tā ir radījusi. Ja nav zināms, kādu kaitējuma daļu katras personas rīcība ir radījusi, tad pieņemams, ka šo personu rīcība radījusi kaitējumu līdzīgās daļās.”

25. Latvijā tiesiski risinājumi cēloniskā sakara un delikttiesiskās atbildības noteikšanai vairāku cēloņu radīta kaitējuma gadījumā nav normatīvi nostiprināti, kā arī tiesību doktrīnas atziņas šajā jautājumā netiek plaši izmantotas tiesību normu iztulkošanā un piemērošanā, kas veicina nekoncekventu pieeju un prasību nepamatotu noraidīšanu, aizskarot cietušā tiesības un tiesiskās intereses. Tādējādi Civillikuma noteikumi būtu papildināmi ar 1650.¹ pantu šādā redakcijā: “*Ja cietušā prettiesisku tiesību aizskārumu, kura rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), varējušas radīt vairākas citas personas, bet nav zināms, kura no personām to ir radījusi, katra persona ir atbildīga par radīto kaitējumu atbilstoši iespējamībai, ka tā kaitējumu radījusi. Ja visas minētās personas rīkojušās ļaunprātīgi vai aiz rupjas neuzmanības, pieņemams, ka kaitējums radies šo personu rīcības rezultātā.*

Ja cietušā prettiesisku tiesību aizskārumu, kura rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), noteikti un neizbēgami aizskārējs radījies, tad par sekojošu citas personas darbību, kura varējusi tādu kaitējumu pēc tam radīt, atbildība neiestājas, izņemot gadījumus, kad šī darbība radījusi smagākas sekas vai papildu kaitējumu. Par kaitējumu, kas radies sekojoša cietušā prettiesiska tiesību aizskāruma rezultātā, ja par to vainojams arī pirmais aizskārējs, abi aizskārēji ir solidāri atbildīgi, ciktāl šādu kaitējumu ir veicinājusi pirmā aizskārēja rīcība un ciktāl šādu kaitējumu pirmais aizskārējs varēja saprātīgi paredzēt. Persona ir atbildīga par sekojošas darbības rezultātā radīta miesas bojājuma sekām, izņemot gadījumus, ja cietušais arī uzvedies neattaisnojami.

Ja cietušajam kaitējums daļēji radīts tā prettiesiska tiesību aizskāruma rezultātā, par ko vainojams aizskārējs, un daļēji arī nejauša notikuma, nepārvaramas varas vai paša cietušā rīcības rezultātā, aizskārējs ir atbildīgs par radīto kaitējumu, ciktāl tā rīcība kaitējumu ir radījusi. Šaubu gadījumā aizskārēja atbildības apmērs noteicams pēc tiesas ieskata.” Līdz ar to piedāvātajiem grozījumiem ir būtiska nozīme tiesu prakses mainīšanā situācijās, kurās cietušo prasības noraida tādēļ, ka nav nosakāms, kādā mērā cietušais vai citi apstākļi radījuši kaitējumu paralēli atbildīgo personu rīcībai. Piedāvātās normatīvo aktu izmaiņas un daļējas atbildības noteikšana atsevišķos gadījumos palīdzētu sasniegt tiesību un tiesisko interešu līdzsvaru, kā arī taisnīgāku rezultātu attiecībā uz cietušo un atbildīgo personu, ja pēdējā būtu

atbildīga par daļu kaitējuma, kas tiesas ieskatā atbilstu iespējamībai, kādā faktiskajos apstākļos atbildīgā persona varētu būt kaitējumu radījusi.

26. Stingrās atbildības gadījumā likumdevējs cietušā interešu aizsardzības nolūkos ir padarījis atbildību efektīvāku to mērķu sasniegšanā un funkciju īstenošanā, kā rezultātā tiek ierobežotas atbildīgo personu tiesības un tiesiskās intereses, kas ir attaisnojams ar citu personu augstāku aizsardzības nepieciešamību, kam nav iespējamu alternatīvu, mazāk ierobežojošu tiesisko mehānismu lietojums stingrās atbildības režīma noteikšanas vietā. Delikttiesiskā atbildība, kura paredz augstāku cietušā aizsardzības un prevencijas līmeni, salīdzinot ar vispārējo civiltiesisko atbildību par deliktu, piemēram, sašaurinot un izsmeljši nosakot personas atbildību izslēdzošo apstākļu loku, nosakot likumiskas prezumpcijas, pierādīšanas pienākuma pāreju noteiktos apstākļos, var būt uzskatāma par stingro atbildību.
27. Paaugstinātas bīstamības avots definējams kā lieta vai darbība, kura nav ikdienišķa un kura attiecīgajos apstākļos rada paaugstinātu kaitējuma risku citām personām, ņemot vērā iespējamā kaitējuma citām personām smagumu un rašanās iespējamību attiecīgajā situācijā. Viena un tā pati lieta vai darbība var noteiktos apstākļos būt uzskatāma par paaugstinātas bīstamības avotu, taču citos lietu izmantošanas vai darbību veikšanas ikdienišķums un ierastums var būt par pamatu, lai atzītu, ka tā attiecīgajā situācijā nav uzskatāma par paaugstinātas bīstamības avotu.
28. Atšķirībā no vispārējās delikttiesiskās atbildības paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildības kumulatīvi priekšnoteikumi ir paaugstinātas bīstamības avota radīts kaitējuma risks, riska iestāšanās, mantisks vai nemantisks kaitējums, cēloniskais sakars starp riska iestāšanos un kaitējuma rašanos, kā arī paaugstinātas bīstamības avota valdītāja atbildību izslēdzošu apstākļu neesamība. Līdz ar to Civillikuma 2347.panta otrā daļa būtu izsakāma šādā redakcijā: *“Tam, kura darbība vai lieta sevišķos apstākļos rada paaugstinātu būtiska kaitējuma risku citām personām vai to mantai, ir jākompensē kaitējums, kas radies šī riska iestāšanās rezultātā, ja viņš nepierāda, ka kaitējums radies nepārvaramas varas dēļ, cietušā paša neattaisnojamas rīcības rezultātā vai citu personu prettiesiskas rīcības rezultātā.”*
29. Atbildība par citu personu radīto kaitējumu Latvijas tiesībās nav izteikti stingrās atbildības režīmam atbilstoša, un aizskārēja rīcība, ja tā rada kaitējumu citām personām, ne vienmēr izraisa atbildīgās personas pienākumu atbildēt par aizskārēja rīcību, bet ir jākonstatē, ka arī atbildīgā persona rīkojusies neuzmanīgi (*culpa in eligendo, culpa in vigilando*). Šādos gadījumos būtu nepieciešams noteikt atbildības prezumpciju, pierādīšanas pienākumu pārceļot uz uzraugošo personu, ja cietušais pierāda, ka kaitējums radies aizskārēja rīcības rezultātā. Uzraugšajai personai nebūtu jāatbild par aizskārēja tīšu ļaunprātību jeb būtiski prettiesisku rīcību vai arī tā rīcību ārpus pienākumu vai uzdevuma robežām, veicot tādas darbības, kas nav objektīvi nepieciešamas vai saistītas ar tās pienākumiem vai izpildāmo uzdevumu. Civillikuma

1782.pants būtu izsakāms šādā redakcijā: “*Persona, kura veic saimniecisko darbību, ir atbildīga par tās padotībā esošu personu, kuras rīkojušās savu tiesisko pienākumu ietvaros, rīcības rezultātā cietušajam nodarītu kaitējumu, ja vien tā nepierāda, ka tā veikusi visu saprātīgi iespējamo, ar ko cietušajam bija tiesības rēķināties, ņemot vērā visus apstākļus, lai tiesību aizskārumu nepieļautu.*”

30. Attiecībā uz atbildību par lietas īpašību rezultātā nodarītu kaitējumu kopējais regulējums būtu veidojams, balstoties uz principu, ka gadījumā, ja lieta, kura ir personas īpašumā, rada kaitējumu citai personai savu īpašību dēļ, tad par radīto kaitējumu ir atbildīgs lietas īpašnieks, kurš prezumējami nav nodrošinājis tādu lietu stāvokli vai apstākļus, kuros tās nerada apdraudējuma risku citām personām. Lietas īpašniekam ir jāatbild par kaitējumu, kas rodas no šīs lietas turēšanas vai lietošanas, un, ja īpašnieks pierāda, ka lietu lietojusi cita persona, tad lietotājs ir atbildīgs par lietas īpašību radīto kaitējumu, bet īpašnieks atbild par radīto kaitējumu subsidiāri. Vispārēji noteicams, ka gan lietotāja (turētāja), gan īpašnieka atbildību izslēdz nepārvarama vara, cietušā neattaisnojama rīcība, kā arī citu personu prettiesiska rīcība, kura radījusi vai veicinājusi kaitējuma rašanos. Līdz ar to Civillikuma regulējums būtu papildināms ar Civillikuma 1782.¹ pantu šādā redakcijā: “*Ja cietušajam kaitējums nodarīts lietas lietošanas, stāvokļa, īpašību rezultātā, tad lietas īpašniekam vai lietas lietotājam ir pienākums kaitējumu kompensēt, ja tas nepierāda, ka kaitējums radies cietušā paša neattaisnojamas rīcības rezultātā, nepārvaramas varas vai citu personu prettiesiskas rīcības rezultātā. Ja lietas īpašnieks to nodevis citai personai, kuras lietojumā vai turējumā lieta atradusies kaitējuma cietušajam nodarīšanas brīdī, tad īpašnieks atbild vienīgi gadījumā un apmērā, kādā piedziņa no šīs personas nav iespējama.*”

Anotācija

Deliktu tiesības kā daļa no civiltiesībām ir relatīvi bieži piemērojamas tiesiskajām attiecībām, kuras rodas citas personas tiesību, tiesisko interešu vai labumu ārpuslīgumiska aizskāruma gadījumā. Taču Civillikumā ietvertais no delikta izrietošo tiesisko attiecību normatīvais regulējums ir pieņemts 1937.gadā, lielu daļu no Civillikumā ietvertajām normām pārņemot no 1864.gada Vietējo likumu kopojuma III daļas regulējuma. Ņemot vērā zinātnes, tehnikas attīstību, ikdienas apstākļu izmaiņas, kļūst aktuāls jautājums, vai Latvijas deliktu tiesību normatīvais regulējums ir pietiekams un XXI gadsimta apstākļiem atbilstošs, lai nodrošinātu delikttiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu, un vai pastāv iespējas spēkā esošo normatīvo regulējumu uzlabot, padarot to efektīvāku, pilnīgāku un tiesību sistēmā iederīgāku, kā arī veicināt noteiktas judikatūras veidošanos attiecībā uz deliktu tiesību piemērošanu.

Darba mērķis ir norādīt un pamatot galvenos virzienus, kā modernizēt Latvijas vispārējās deliktu tiesības, lai tās būtu XXI gadsimta apstākļiem atbilstošas, iekšēji saskaņotas, taisnīgu un samērīgu delikttiesisko attiecību risinājumu veicinošas un lai Latvijas deliktu tiesību normu noteikumu piemērošanas rezultātā efektīvi tiktu sasniegti tiesību mērķi. Latvijas deliktu tiesību modernizācijas galvenie virzieni ir saistīti ar Latvijas normatīvā regulējuma harmonizāciju ar vadošajām Eiropas deliktu tiesību koncepcijām un pamatnostādņēm, saglabājot Civillikuma unikālās un Latvijas tiesiskajām tradīcijām raksturīgās iezīmes. Latvijas deliktu tiesību pilnveidošana arī ir saistīta ar Eiropas valstu regulējumam, prakses tendencēm, Eiropas deliktu tiesību modernizācijas un unifikācijas projektu un tiesību doktrīnas atziņām atbilstošas un konsekventas tiesību interpretācijas un piemērošanas veicināšanu.

Lai darba mērķi sasniegtu, apzinātas un analizētas Latvijas normatīvā regulējuma un tiesību piemērošanas prakses problēmas un pilnveidošanas iespējas, veikta dažādu Eiropas valstu tiesību doktrīnas un prakses izpēte un veikta Latvijas un ārvalstu normatīvā regulējuma un unifikācijas projektu deliktu tiesību jomā analīze, novērtētas doktrīnas atziņas, tiesiskais regulējums, koncepcijas un to lietderība un praktiskā piemērojamība Latvijas deliktu tiesību normu pilnveidošanai un tiesību piemērošanas prakses attīstības veicināšanai, kā arī piedāvāti veidi, kā ieviest Latvijas tiesību sistēmā nepieciešamo tiesisko regulējumu un iestrādāt atsevišķas doktrīnas un unifikācijas projektu atziņas. Darbā arī iezīmētas Civillikuma deliktu tiesību normu interpretācijas un piemērošanas modernizēšanas iespējas, kas atbilst XXI gadsimta tiesu prakses un teorijas atziņām un kas var palīdzēt veicināt noteiktas un stabilas judikatūras veidošanos, izstrādātas dažādu tiesību institūtu definīcijas, kā arī piedāvātas normatīvo aktu grozījumu teksta redakcijas identificēto tiesību modernizācijas un pilnveidošanas iespēju īstenošanai likumdošanas ceļā.

Galvenie Latvijas deliktu tiesību modernizācijas ceļi darbā analizēti sešās nodaļās: “Civiltiesiskā atbildība par deliktu”, “Rīcības prettiesiskums kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums”, “Vaina un vainojamība”, “Kaitējums un zaudējumi”, “Cēloniskais sakars”, “Stingrā atbildība”.

Annotation

The rules of tort law as a part of civil law are frequently applied to legal relations that arise from non-contractual violation of the rights, legal interests or goods of another person. However, the legal framework of Civil Law was adopted in 1937 by transposing a considerable part of norms from the Third part of Local Codification of Law dated 1864. Considering the development of science and technology and changes in daily life, the question whether the rules of Latvian tort law are sufficient, conform to the requirements of the XXI century and ensure a fair and just resolution of delictual relations and whether it is possible to improve the legal framework currently in force by increasing its efficiency, the scope of protection and its consistency with the legal system, as well as to ensure the development of stable case law concerning the application of the statutory rules of tort law, have become topical.

The aim of the thesis is to indicate and substantiate the main ways of modernizing the general rules of Latvian tort law in order to accomplish that the law is compliant with the challenges of XXI century, is internally consistent, suitable to ensure a fair and proportional resolution of the delictual relations and make certain that the purpose of law is fulfilled efficiently by its application. The main ways of modernizing Latvian tort law are related to the harmonization of the Latvian legal framework with the most well-recognized legal concepts and guidelines in Europe, maintaining the unique features of Civil Law and Latvian legal traditions. The improvement of Latvian tort law is also related to the consistent interpretation and application of the law, taking into account statutory tort law and the trends of case law in other European countries, the European enhancement and harmonization projects and legal doctrine.

In order to achieve the aim of the thesis, the problems related to the rules of statutory Latvian tort law and the application of the law, as well as possible improvements thereof, have been identified and analysed, the doctrines and case law of various European countries have been researched and the legal frameworks of Latvia, other European countries and harmonization projects have been studied; the doctrine, legal regulations, concepts and their usefulness and practical suitability for improving Latvian tort law norms and inducing the development in the application of the law have been evaluated, and the ways of introducing the necessary amendments and adapting the principles and concepts set forth by the doctrine and the harmonization projects have been proposed therein. The possibilities of modernizing the interpretation and application of the tort law norms included in the Civil Law, which conform with the conclusions and solutions presented by the case law and doctrine of the XXI century, and can contribute to the development of a consistent and stable case law, have been outlined in the thesis, definitions of various legal terms have been prepared and draft amendments of the law have been proposed to seize the identified opportunities to improve and modernize the legal framework legislatively.

The main ways of modernizing Latvian tort law have been analysed in six sections: “Civil Liability for A Delict”, “Unlawfulness of Conduct as A Precondition for Liability”, “Fault and Culpability”, “Harm and Damages”, “Causation”, “Strict Liability”.

Abstrakt

Das Deliktsrecht als Teil des Privatrechts wird für die Rechtsverhältnisse relativ häufig relevant, wenn die Rechte oder ein Rechtsgut eines anderen außerhalb eines Schuldverhältnisses verletzt werden. Jedoch stammt die deliktsrechtliche Regelung des lettischen Zivilgesetzbuches *Civillikums* aus dem Jahre 1937, und viele Normen des Zivilgesetzbuches sind vom Teil III der Sammlung der örtlichen Gesetze vom 1864 (Privatrecht der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Kurland) übernommen worden. Daher stellt sich die Frage, ob die Regelung des Deliktsrechts trotz der wissenschaftlichen, technischen sowie gesellschaftlichen Fortentwicklungen eine ausreichende Grundlage für eine sachgerechte Lösung der Verhältnisse des XXI Jahrhunderts anbietet, und ob es möglich wäre, die derzeitige Regelung zu verbessern, indem die Effektivität, Vollständigkeit sowie Konformität mit der restlichen Rechtsordnung gestärkt und eine beständige Rechtsprechung bezüglich der Anwendung des Deliktsrechts gefördert wird.

Ziel dieser Arbeit ist es, die Hauptrichtungen für die Modernisierung des lettischen allgemeinen Deliktsrechts zu identifizieren, um es an die Verhältnisse des XXI Jahrhunderts anzupassen, Widersprüche zu vermeiden und für die Findung einer gerechten und verhältnismäßigen Lösung der deliktsrechtlichen Verhältnisse geeigneter zu schaffen, damit die Anwendung des lettischen Deliktsrechts zur effektiven Erreichung der Rechtsziele führt. Die Hauptrichtungen der Modernisierung des lettischen Deliktsrechts sind eng mit der Harmonisierung des lettischen Rechts aufgrund der herrschenden Konzepte des Deliktsrechts in Europa verbunden, wobei die für das Zivilgesetzbuch einzigartige und für die lettische Rechtstradition kennzeichnende Merkmale beibehalten werden. Die Modernisierung des lettischen Deliktsrechts ist auch damit verbunden, in Lettland eine konsequente und mit anderen europäischen Ländern, Tendenzen der Rechtsanwendung, europäischen Deliktsrechtsmodernisierungsprojekten sowie mit der neuesten Rechtslehre konforme Rechtsanwendung zu fördern.

Um die Ziele dieser Arbeit zu erreichen, wurden die Probleme und Verbesserungsmöglichkeiten der lettischen Gesetzesregelung sowie Rechtsanwendung identifiziert und analysiert. Auch die Rechtslehre und Rechtsanwendung der verschiedenen Europäischen Länder wurden erforscht, sowie die Regelung der lettischen und ausländischen Gesetze und die der Harmonisierungsprojekte des Deliktsrechts analysiert. Sowie die Ergebnisse der Rechtslehre, als auch die gesetzliche Regelung, Konzepte und dessen Nutzen sowie praktische Anwendung für die Modernisierung des lettischen Deliktsrechts wurden beurteilt. Es werden auch Vorschläge zur Einführung notwendiger Regelungen ins lettische Recht und Übernahme bestimmter Erkenntnisse der Rechtslehre und Harmonisierungsprojekte gemacht. Es werden auch die Modernisierungsmöglichkeiten der Rechtsanwendung und -auslegung erläutert, die Rechtserkenntnisse des XXI Jahrhunderts berücksichtigen, und die eine stabile und bestimmte Rechtsanwendung fördern könnten. Auch wurden Begriffsbestimmungen für verschiedene Rechtsinstitute entwickelt und bestimmte Änderungen der Gesetze vorgeschlagen, um die festgestellten Modernisierungsmöglichkeiten durch Gesetzgebung zu ermöglichen.

Die Hauptrichtungen der lettischen Deliktsrechtsmodernisierung sind in der Arbeit in sechs Kapiteln analysiert: „Privatrechtliche Haftung für Delikt“, „Rechtswidrigkeit einer Handlung als Voraussetzung für privatrechtliche Haftung“, „Verschulden und Schuldzurechnung“, „Verletzung und Schaden“, „Kausalität“, „Verschuldensunabhängige Haftung“.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. *Apsītis R., Blūzma V., Lazdiņš J.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2.sējums. Rīga: Juridiskā koledža, 2006.
2. *Autoru kolektīvs Prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā.* Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: izdevniecība „Mans īpašums”, 1998.
3. *Autoru kolektīvs Prof. Dīrtiha Andreja Lēbera redakcijā.* Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Rīga: „Latvijas Vēsture” fonds, 2000.
4. *Autoru kolektīvs Prof. E.Meļķiša zinātniskajā redakcijā.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti. 10.-16.gs. Rīga: “Latvijas Vēsture” fonds, 1998.
5. *Autoru kolektīvs Prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā.* Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011.
6. *Autoru kolektīvs Prof. R.Baloža zinātniskā vadībā.* Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
7. *Autoru kolektīvs T.Jundža zinātniskajā redakcijā.* Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Juridiskā koledža, 2007.
8. *Balodis K.* Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007.
9. *Balodis K.* Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 2002.gada 3.decembris, Nr.24 (257).
10. *Banga E.* Soda jēga un būtība. *Jurista Vārds*, 2005.gada 4.oktobris, Nr.37 (392).
11. *Birziņa L.* Romiešu tiesības. Mācību līdzeklis. Rīga: [b.i.], 1997.
12. *Bitāns A.* Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997.
13. *Bitāns A.* Senāta loma Civillikuma 5.panta piemērošanā. *Jurista Vārds*, 2004.gada 27.jūlijs, Nr.28 (333).
14. *Bitāns A.* Senāta loma Civillikuma 5.panta piemērošanā. *Jurista Vārds*, 2004.gada 3.augusts, Nr.29 (334).
15. *Bitāns A.* Tiesas ieskats un svarīgi iemesli civiltiesisku strīdu izskatīšanā. Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004.
16. *Bitāns A.* Tiesību attīstība nemantiskā kaitējuma jomā. *Jurista Vārds*, 2013.gada 3.decembris, Nr.49 (800).
17. *Blūzma V., Osipova S., Zemītis G.* Ārvalstu tiesību vēstures avoti. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007.
18. *Bukovskis V.* Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: E. Pīpiņa un J. Upmaņa grāmatu un nošu spiestuve, 1933.

19. *Buls L.* Vainas nozīme deliktu tiesībās. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014.
20. *Čakste K.* Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011.
21. *Čakste K.* Motorizētu satiksmes līdzekļu īpašnieku atbildības problēma Latvijas un ārzemju civiltiesībās. Rīga: Valters un Rapa, 1939.
22. *Fillers A.* Priekšā stāvošo zaudējumu jēdziena vēsturiskā interpretācija. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016.
23. *Grudulis M.* Tiesas ieskats kā tiesību metode. *Jurista Vārds*, 2005.gada 22.februāris, Nr.7 (362).
24. *Grūtups A., Kalniņš E.* Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
25. *Kalniņš E.* Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
26. *Kalniņš V.* Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. 1.daļa. Rīga: Zvaigzne, 1972.
27. *Kalniņš V.* Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977.
28. *Kārklīšs J.* Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006.
29. *Kārklīšs J.* Vainas nozīme, nosakot civiltiesisko atbildību. *Jurista Vārds*, 2005.gada 26.aprīlis, Nr.15 (370).
30. *Krastiņš U.* Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.
31. *Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A.* Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009.
32. *Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A.* Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
33. *Krauze R., Gencs Z.* Civillikuma komentāri, Mantojuma tiesības. Rīga: Mans īpašums, 1997.
34. *Krons M.* Civillikuma pirmais pants. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1937, Nr.2.
35. *Kubilis J.* Atbildības par paaugstinātas bīstamības avota radītu kaitējumu problemātika un modernizācija. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014.

36. *Kubilis J.* Cēloniskais sakars kā civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikums. IV Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskā konference. Rakstu krājums. Rīga: Petrovskis un Ko, 2014.
37. *Kubilis J.* Cēloniskais sakars, nodarot nemantisku kaitējumu veselībai. Latvijas Universitātes Žurnāls "Juridiskā zinātne" Nr.4. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013.
38. *Kubilis J.* Civiltiesiskās atbildības par nemantisko kaitējumu miesas bojājumu gadījumā problēmjaudājumi. *Jurista Vārds*, 2016.gada 12.jūlijs, Nr.28 (931).
39. *Kubilis J.* Rīcības prettiesiskums kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums Latvijas deliktu tiesībās. Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016.
40. *Kubilis J.* Kaitējuma paredzamība Latvijas deliktu tiesībās. Zinātniskās konferences „Juridiskā izglītība un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi” rakstu krājums, 2014.
41. *Kūle M., Kūlis R.* Filosofija. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998.
42. *Lībiņa-Egnere I.* Personības tiesību aizsardzība un civiltiesiskā atbildība to aizskāruma gadījumā. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006.
43. *Mantrovs V.* Cēloniskā sakara izpratnes jautājumi civiltiesību kontekstā. *Jurista Vārds*, 2016.gada 29.marts, Nr.13 (916).
44. *Mantrovs V.* Cēloniskā sakara problēmjaudājumi civiltiesību kontekstā. *Jurista Vārds*, 2016.gada 19.aprīlis, Nr.16 (919).
45. *Mantrovs V.* EST tiesu prakse nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanai OCTA ietvaros: Latvijas problēmjaudājumi. Latvijas Universitātes 5.starptautiskās konferences “Juridiskā izglītība un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi” raksti. Rīga: Latvijas Universitāte, 2014.
46. *Mazure L.* Pacienta griba un tās civiltiesiskā aizsardzība. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2011.
47. *Meļķis E.* Tiesību normu iztulkošana. Rīga: Latvijas Universitāte, 1999.
48. *Neimanis J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004.
49. *Neimanis J.* Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006.
50. *Opss L.* Civillikuma 5.pants. Rīga: [B. i.], 1938.
51. *Osipova S.* Musulmaņu tiesību vēsture viduslaikos. Rīga: Latvijas Universitāte, 2001.
52. *Osipova S.* Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
53. *Pommers I.* Kritiskas piezīmes par Civillikuma grozījumu projektu sakarā ar Direktīvas 2011/ES normu ieviešanu. *Jurista Vārds*, 2013.gada 22.janvāris, Nr.3 (754).
54. *Rozenfelds J.* Lietu tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004.

55. *Schwartz P.* Latvijas 1937.gada 28.janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Tulkojuma zinātniskais redaktors prof. J.Lazdiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011.
56. *Sinaiškis V.* Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996.
57. *Sinaiškis V.* Personība un personiskās tiesības jaunajā Civillikumā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, Nr.2, 1938.
58. *Sinaiškis V.* Taisnības princips Latvijas civiltiesībās. *Jurists*, 1937, Nr.7/8.
59. *Sinaiškis V.* Vispārējie civiltiesību pamati (Prolegomena). Rīga: Valters un Rapa, 1935.
60. *Skačkovs D.* Par civiltiesisko atbildību, kad zaudējumus nes paaugstinātās bīstamības avots. *Jurista Vārds*, 2001.gada 23.oktobris, Nr.32 (225).
61. *Torgāns K.* Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009.
62. *Torgāns K.* Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
63. *Torgāns K.* Saistību tiesības II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
64. *Torgāns K.* Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
65. *Torgāns K.* Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
66. *Torgāns K.* Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 2005.gada 31.maijs, Nr.20.
67. *Torgāns K.* Vairāki zaudējumus (kaitējumu) izraisīši cēloņi. *Jurista Vārds*, 2007.gada 10.jūlijs, Nr.481.
68. *Torgāns K., Kārkliņš J.* Civiltiesiskās atbildības modeļi pēc vainojamības pazīmes. *Jurista Vārds*, 2015.gada 8.septembris, Nr.35 (887).
69. *Vedins I.* Loģika. Rīga: Avots, 1998.
70. *Vēbers J.* Saistības no kaitējuma nodarīšanas. Rīga: [b.i.], 1969.
71. *Vēbers J., Torgāns K., Šulcs V.* Padomju civiltiesības. II daļa. Rīga: Zvaigzne, 1986.
72. *Višņakova G., Balodis K.* Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Lietas. Valdījums. Tiesības uz svešu lietu (841.-926.p., 1130.-1400.p.). Rīga: Mans Īpašums, 1998.
73. *Voroncovs A.* Kad atlīdzības apmēru nosaka tiesa. *Jurista Vārds*, 2007.gada 17.jūlijs, Nr.29.
74. *Zemītis G.* Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: izdevniecība „BA Turība”, 2006.
75. *Avila H.* Theory of Legal Principles. Dordrecht: Springer Science+Business Media B.V., 2007.
76. *Bar C., Drobnig U.* The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe. A Comparative Study. Munchen: Sellier, 2004.
77. *Beebee H.* Hume on Causation. New York: Routledge, 2006.

78. *Beever A.* Rediscovering the Law of Negligence. Portland: Hart Publishing, 2007.
79. *Bunge M.* Causality: the place of the causal principle in modern science. London: Oxford University Press, 1959.
80. *Bussani M., Palmer, Vernon V.* Pure Economic Loss in Europe. New York: Cambridge University Press, 2003.
81. *Cane P.* Atiyah's Accidents. Compensation and the Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
82. *Cane P.* Responsibility in Law and Morality. Portland: Hart Publishing, 2002.
83. *Cane P.* The Anatomy of Tort law. Oxford: Hart Publishing, 1997.
84. *Cane P., Gardner J.* Relating to Responsibility. Portland: Hart Publishing, 2001.
85. *Cartwright J., Vogenauer S. And Whittaker S.* Reforming the French Law of Obligations: Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009.
86. *Charles C. S.* Nursing Malpractice. London: Auburn House, 1999.
87. *Collins H.* The European Civil Code. The Way Forward. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
88. *Cooke J.* Law of tort. 9th ed. Essex: Pearson Professional Limited, 2009.
89. *Deakin S., Johnston A., Markesinis B., eds.* Markesinis and Deakin's Tort Law. Seventh Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013.
90. *Descheemaeker E.* The division of wrongs: A Historical Comparative Study. Oxford: Oxford University Press, 2009.
91. *Eells E.* Probabilistic Causality. New York: Cambridge University Press, 1996.
92. *Elliott C., Quinn F.* Tort Law. Seventh edition. Essex: Pearson Education Limited, 2009.
93. *European Group on Tort Law.* Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer-Verlag, 2005.
94. *Ewing A.C.* Kant's Treatment of Causality. New York: Routledge & Kegan Paul, Ltd, 1969.
95. *Faure M.* Tort Law and Economics. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2009.
96. *Faure M., Hartlief T.* Financial Compensation for Victims of Catastrophes. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2006.
97. *Garner Bryan A., ed.* Black's Law Dictionary. Ninth Edition. Eagan: West Publishing Co., 2009.
98. *Glare P.G.W., ed.* Oxford Latin Dictionary. London: Oxford University Press, 1968.
99. *Griss I., Kathrein G., Koziol H.* Entwurf eines neuen österreichischen Schadenersatzrechts. Wien: Springer, 2006.

100. *Groff R.* Revitalizing Causality. Realism about Causality in Philosophy and Social Science. New York: Routledge, 2008.
101. *Hankinson R. J.* Cause and Explanation in Ancient Greek Thought. New York: Oxford University Press, 2001.
102. *Harpwood V.* Modern Tort Law. Seventh Edition. New York: Routledge-Cavendish, 2009.
103. *Harpwood V.* Principles of Tort Law. London: Cavendish Publishing Limited, 2000.
104. *Honoré T.* Responsibility and Fault. Portland: Hart Publishing, 1999.
105. *Horder J., ed.* Oxford Essays in Jurisprudence. New York: Oxford University Press, 2002.
106. *Jones M. A., Dugdale A. M., eds.* Clerk & Lindsell on Torts. 20th edition. London: Thomson Reuters Limited, 2010.
107. *Kidner R.* Casebook on Torts. Twelfth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013.
108. *Kistler M.* Causation and Laws of Nature. New York: Routledge, 2006.
109. *Koch B. A.* Economic Loss Caused by Genetically Modified Organisms. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2008.
110. *Koziol H.* Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. Vienna: Sramek Verlag Kg, 2012.
111. *Kubilis J.* Main Issues Regarding Modernisation of Tort Law in Latvia. *Humanities and Social Sciences Latvia*, Vol 22, 2014.
112. *Mackie J.L.* The Cement of the Universe. A Study of Causation, New York: Oxford University Press, 1980.
113. *Markesinis B., Coester M., Alpa G., Ullstein A, eds.* Compensation for Personal Injury in English, German and Italian Law. A comparative outline. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
114. *Markesinis B., Unberath H.* The German Law of Torts. Portland: Hart Publishing, 2002.
115. *Miceli T. J.* Economics of The Law: Torts, Contracts, Property, Litigation. New York: Oxford University Press, 1997.
116. *Oliphant K.* Aggregation and Divisibility of Damage. Vienna: SpringerWienNewYork, 2009.
117. *Owen R.* Essential tort law. 3rd ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2000.
118. *Palmer V. V., Bussani M.* Pure Economic Loss. New Horizons in Comparative Law. New York: Routledge-Cavendish, 2009.
119. *Paul E. F., Miller F. D., Paul J.* Responsibility. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
120. *Peczenik A.* On Law and Reason. Dordrecht: Springer Science + Business Media B.V., 2008.

121. *Postema G. J.* Philosophy and the Law of Torts. New York: Cambridge University Press, 2001.
122. *Read C.* Logic: Deductive and Inductive. Gloucestershire: Dodo Press, 2007.
123. *Riggsby. A. M.* Roman Law and the Legal World of the Romans. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
124. *Russo F.* Causality and Causal Modeling in the Social Sciences. Dordrecht: Springer Science+Business Media B.V., 2009.
125. *Salmon W. C.* Causality and Explanation. Oxford: Oxford University Press, 1989.
126. *Sauter W., Schepel H.* State and Market in European Union Law. The Public and Private Spheres of the Internal Market before the EU Courts. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
127. *Schmaltz T. M.* Descartes on Causation. New York: Oxford University Press, 2007.
128. *Sosa E., Tooley M.* Causation. New York: Oxford University Press, 1993.
129. *Spohn W.* Causation, Coherence and Concepts. Dordrecht: Springer Science+Business Media B.V., 2009.
130. *Stauch M.* The Law of Medical Negligence in England and Germany. A Comparative Analysis. Portland: Hart Publishing, 2008.
131. *Van Boom W. H., Lukas M., Kissling C.* Tort and Regulatory Law. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007.
132. *Van Dam C.* European Tort Law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2013.
133. *Veljanovski C.* Economic Principles of Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
134. *Von Bar C.* Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another. Oxford: Oxford University Press, 2009.
135. *Weinreb L. L.* Legal Reason. The Use of Analogy in Legal Argument. New York: Cambridge University Press, 2005.
136. *Whittuck E.A., ed.* Gai Institutiones Or Institutes of Roman Law by Gaius. Oxford: Clarendon Press, 1904.
137. *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R., eds.* Digest of European Tort Law. Volume 1. Essential Cases on Natural Causation. Vienna: Springer Verlag/Wien, 2007.
138. *Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. (eds).* Digest of European Tort Law, Vol 2: Essential Cases on Damage. Berlin: de Gruyter, 2011.
139. *Wintgens L. J., ed.* Legisprudence: A New Theoretical Approach to Legislation. Portland: Hart Publishing, 2002.

140. *Zimmermann R.* The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown: Juta & Co, Ltd., 1992.

141. *Буковский В.* Свод гражданских узаконений губерний Прибалтийских с продолжением 1912–1914 гг. и с разъяснениями. 2 т. Рига: Тип. Г. Гемпель и Ко, 1914.

Normatīvie akti

1. Līgums par Eiropas Savienības darbību: Starptautisks līgums. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012.gada 26.oktobris, Nr.C 326/1.
2. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (1999/34/EK), ar ko groza Padomes Direktīvu 85/374/EEK par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz atbildību par produktiem ar trūkumiem: ES direktīva. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1999.gada 4.jūnijs, Nr.L 141.
3. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (2001/95/EK) “Par produktu vispārēju drošību”: ES direktīva. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2002.gada 15.janvāris, Nr.L011.
4. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr.864/2007 (2007.gada 11.jūlijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām (Roma II): ES regula, Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2007.gada 31.jūlijs, Nr.L 199/40.
5. Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) Nr.1215/2012 (2012.gada 12.decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās: ES regula, Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012.gada 20.decembris, Nr.L 351/1.
6. Padomes 1985.gada 25.jūlija direktīva “Par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz atbildību par produktiem ar trūkumiem”: ES direktīva. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1985.gada 7.augusts, Nr.L 210.
7. Padomes Direktīva (85/374/EEK) “Par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz atbildību par produktiem ar trūkumiem”: ES direktīva. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1985.gada 7.augusts, Nr.L210.
8. Padomes direktīva (87/357/EEK) “Par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz izstrādājumiem, kuri to maldinošā izskata dēļ apdraud patērētāju veselību vai drošību”: ES direktīva. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 1987.gada 11.jūlijs, Nr.L192.
9. Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 14. novembris, Nr.164 (2551).
10. Ārstniecības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997.gada 1.jūlijs, Nr.167/168 (882/883).
11. Būvniecības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013.gada 30.jūlijs, Nr.146 (4952).

12. Ceļu satiksmes likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997.gada 21.oktobris, Nr.274/276 (989/991).
13. Civillikums. Kodifikācijas nodaļa, 1937.gada izdevums. Hamburg, Loeber, 1990.
14. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 3.novembris, Nr.326/330 (1387/1391).
15. Darba aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 6.jūlijs, Nr.105 (2492).
16. Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 6.jūlijs, Nr.105 (2492).
17. Komerclikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000.gada 4.maijs, Nr.158/160 (2069/2071).
18. Konkurences likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001.gada 23.oktobris, Nr.151 (2538).
19. Krimināllikums: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8. jūlijs, Nr.199/200.
20. Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 11.maijs, Nr.74 (3232).
21. Likums "Par atbildību par preces un pakalpojuma trūkumiem": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000.gada 5.jūlijs, Nr.250/251 (2161/2162).
22. Likums "Par autoceļiem": LR likums. Ziņotājs, 1992.gada 2.aprīlis, Nr.13.
23. Likums "Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma saistību tiesību daļā": LR Likums. Ziņotājs, 1993.gada 14.janvāris, Nr.1.
24. Likums "Par radiācijas drošību un kodoldrošību": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000.gada 7.novembris, Nr.394/395 (2305/2306).
25. Likums "Par valsts pensijām": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995.gada 23.novembris, Nr.182 (465).
26. Likums "Par apdrošināšanas līgumu": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 30.jūnijs, Nr.188/189 (1249/1250).
27. Likums "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997.gada 3.jūlijs, Nr.170 (885).
28. Likums "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995.gada 17.novembris, Nr.179 (462).
29. Likums "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995.gada 17.novembris, Nr.179 (462).
30. Likums „Grozījumi Civillikumā”: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 2006.gada 9.februārī, Nr.24 (3392).

31. Likums „Grozījumi Civillikumā”: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 2012.gada 20.decembrī, Nr.200 (4803).
32. Likums „Grozījumi Civillikumā”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009.gada 17.jūnijs, Nr.94 (4080).
33. Likums „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma saistību tiesību daļā”: LR likums. Ziņotājs, 1993.gada 14.janvāris, Nr.1.
34. Preču un pakalpojumu drošuma likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004.gada 28.aprīlis, Nr.66 (3014).
35. Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 6.jūlijs, Nr.104 (3262).
36. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 17.jūnijs, Nr.96 (3254).
37. Vides aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006.gada 15.novembris, Nr.183 (3551).
38. Vietējo likumu kopojuma III daļa. Neoficiāls izdevums Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: Valters un Rapa, 1928.
39. Ministru kabineta 2004.gada 29.jūnija noteikumi Nr.571 “Ceļu satiksmes noteikumi”: MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2004.gada 1.jūlijs, Nr.103 (3051).
40. Ministru kabineta 2005.gada 17.maija noteikumi Nr.331 “Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem”: MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 20.maijs, Nr.80 (3238).
41. Ministru kabineta 2010.gada 23.marta noteikumi Nr.289 “Noteikumi par zāļu klīniskās izpētes un lietošanas novērojumu veikšanas kārtību, pētāmo zāļu marķēšanu un kārtību, kādā tiek vērtēta zāļu klīniskās izpētes atbilstība labas klīniskās prakses prasībām”: MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2010.gada 31.marts, Nr.51/52 (4243/4244).
42. Ministru kabineta 2010.gada 25.maija noteikumi Nr.469 „Kārtība, kādā izstrādā, izvērtē, reģistrē un ievieš klīniskās vadlīnijas”: MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2010.gada 29.maijs, Nr.85 (4277).
43. Ministru kabineta 2014.gada 17.jūnija noteikumi Nr.340 “Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem”: MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2014.gada 10.jūlijs, Nr.133 (5193).

Judikatūra un tiesu prakse

1. Eiropas Savienības Tiesas 2014.gada 23.janvāra spriedums lietā Enrico Petillo, Carlo Petillo v Unipol (C- 371/12).

2. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01 „Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajam teikumam”.
3. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2014.gada 29.decembra spriedums lietā Nr.2014-06-03 “Par Ministru kabineta 2005.gada 17.maija noteikumu Nr.331 “Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem” 3.punkta, 5.5.apakšpunkta, 7.punkta un 10.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajam teikumam un 105.pantam, kā arī Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 15.panta pirmās daļas 1.punktam”.
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 15.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-12/2014.
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015.gada 7.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-1478/2015.
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005.gada 9.augusta lēmums lietā Nr.SKA-0332-05.
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013.gada 8.augusta lēmums lietā Nr.SKA-784/2013.
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009.gada 2.aprīļa spriedums lietā Nr.SKA-94/2009.
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 14.septembra spriedums lietā Nr.SKA-72/2012.
10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2010.gada 13.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-866/2010.
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 15.novembra spriedums lietā Nr.SKC-662.
12. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 10.septembra spriedums lietā Nr.SKC-296/2008.
13. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2003.gada 5.marta spriedums lietā Nr.SKC-128.
14. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 9.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-13/2008.
15. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 20.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-169/2011.

16. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.SKC-485/2011.
17. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 28.septembra spriedums lietā Nr.SKC-258.
18. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.SKC-579.
19. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-22.
20. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 23.februāra spriedums lietā Nr.SKC-93.
21. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2004.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.SKC-600.
22. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2005.gada 16.novembra spriedums lietā Nr.SKC-699.
23. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 22.marta spriedums lietā Nr.SKC-195.
24. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-32.
25. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 6.septembra spriedums lietā Nr.SKC-462.
26. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 6.septembra spriedums lietā Nr.SKC-475.
27. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 8.septembra spriedums lietā Nr.SKC-451.
28. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-15.
29. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 25.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-320.
30. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 2.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-143.
31. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 30.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-174/2008.
32. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 6.februāra spriedums lietā Nr.SKC-61/2008.

33. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.SKC- 579/2009.
34. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 20.maija spriedums lietā Nr.SKC-159.
35. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-12/2009.
36. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.SKC-485/2011.
37. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-22.
38. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 13.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-144/2011.
39. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 20.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-169/2011.
40. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 23.februāra spriedums lietā Nr.SKC-93.
41. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-319/2011.
42. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 28.septembra spriedums lietā Nr.SKC-258.
43. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 28.septembra spriedums lietā Nr.SKC-272/2011.
44. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 6.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-132/2011.
45. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.SKC-485/2011.
46. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 9.februāra spriedums lietā Nr.SKC-56/2011.
47. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 1.februāra spriedums lietā Nr.SKC-4/2012.
48. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 22. februāra spriedums lietā Nr.SKC-82/2012.
49. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 28.novembra spriedums lietā Nr.SKC-392/2012.

50. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 8.februāra spriedums lietā Nr.SKC-622/2012.
51. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 9. maija spriedums lietā Nr.SKC-217/2012.
52. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013.gada 15.septembra spriedums lietā Nr.SKC-26/2013.
53. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 20.jūnija spriedumu lietā Nr.SKC-0106-14.
54. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 8.marta lēmums lietā Nr.SKK-13/2007.
55. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009.gada 19.jūnija lēmumu lietā Nr.SKK-0369-09.
56. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009.gada 7.septembra lēmums lietā Nr.SKK-0533-09.
57. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011.gada 4.novembra lēmums lietā Nr.SKK-411/11.
58. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 31.janvāra lēmums lietā Nr.SKK-47/2013.
59. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta rīcības sēdes 2011.gada 17.novembra lēmums lietā Nr.SKC-627/2011.
60. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta rīcības sēdes 2011.gada 27.decembra lēmums lietā Nr.SKC-869/2011.
61. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta rīcības sēdes 2011.gada 4.novembra lēmums lietā Nr.SKK-411/11.
62. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta rīcības sēdes 2011.gada 4.oktobra lēmums lietā Nr.SKC-592/2011.
63. Latvijas Senāta Civilā Kasācijas Departamenta 1924.gada 17.decembra spriedums lietā Nr.102.
64. Latvijas Senāta Civilā Kasācijas Departamenta 1934.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.52.
65. Latvijas Senāta Civilā Kasācijas Departamenta 1933.gada 27.oktobra spriedums Nr.956.
66. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2006.gada 27.septembra spriedums lietā Nr.PAC-0886.
67. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2006.gada 1.decembra spriedums lietā Nr.C05043505.

68. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2009.gada 11.jūnija spriedums lietā Nr.PAC-0870.
69. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2009.gada 4.novembra spriedums lietā Nr.PAC-0108.
70. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr.C02026109.
71. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 30.novembra spriedums lietā Nr.PAC-0132.
72. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.PAC-0153.
73. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.PAC-0465.
74. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 11.maija spriedums lietā Nr.PAC-0253.
75. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.C04228608.
76. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 3.jūnija spriedums lietā Nr.C04253606.
77. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada 30.jūnija spriedums lietā Nr.PAC-0229.
78. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 12.maija lēmums lietā Nr.PAC-0312.
79. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 13.jūnija lēmums lietā Nr.PAC-0566.
80. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr.PAC-0298.
81. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2011.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.C06030708.
82. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2012.gada 20.janvāra spriedums lietā Nr.PAC-0222.
83. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2009.gada 14.aprīļa spriedums lietā Nr.PAK-0231-09.
84. Kurzemes apgabaltiesas 2008.gada 29.septembra spriedums lietā Nr.K02-0032-08.
85. Kurzemes apgabaltiesas 2010.gada 20.jūlija spriedums lietā Nr.C36082108.
86. Kurzemes apgabaltiesas 2010.gada 30.septembra spriedums lietā Nr.C40077710.

87. Kurzemes apgabaltiesas 2010.gada 31.augusta spriedums lietā Nr.C40077510.
88. Latgales apgabaltiesas 2009.gada 21.jūlija lēmums lietā Nr.KA03-0168-09.
89. Latgales apgabaltiesas 2011.gada 17.marta spriedums lietā Nr.C12309609.
90. Rīgas apgabaltiesas 2008.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C28174906.
91. Rīgas apgabaltiesas 2009.gada 28.decembra spriedums lietā Nr.C31172307.
92. Rīgas apgabaltiesas 2010.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr.C30382809.
93. Rīgas apgabaltiesas 2010.gada 9.februāra spriedums lietā Nr.C04346907.
94. Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 10.februāra spriedums lietā Nr.C04383809.
95. Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 12.oktobra spriedums lietā Nr.C32145608.
96. Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.C30445909.
97. Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 19.oktobra spriedums lietā Nr.C04305511.
98. Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 21.novembra spriedums lietā Nr.C33293809.
99. Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 28.decembra spriedums lietā Nr.C04357010.
100. Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 6. jūnija spriedums lietā Nr.C29372007.
101. Rīgas apgabaltiesas 2011.gada 7.decembra spriedums lietā Nr.C31209807.
102. Rīgas apgabaltiesas 2012.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr.C27190211.
103. Rīgas apgabaltiesas 2014.gada 27.janvāra spriedums lietā Nr.C30445909.
104. Vidzemes apgabaltiesas 2011.gada 10.novembra spriedums lietā Nr.C38042610.
105. Vidzemes apgabaltiesas 2011.gada 22.novembra spriedums lietā Nr.C11103910.
106. Vidzemes apgabaltiesas 2014.gada 27.februāra spriedums lietā Nr.C23051112.
107. Zemgales apgabaltiesas 2008.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.C16035004.
108. Zemgales apgabaltiesas 2009.gada 10.marta spriedums lietā Nr.C06030708.
109. Daugavpils tiesas 2013.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.C12174613.
110. Jelgavas tiesas 2010.gada 11.oktobra spriedums lietā Nr.C15121808.
111. Jelgavas tiesas 2010.gada 3.marta spriedums lietā Nr.C15251109.
112. Jelgavas tiesas 2010.gada 4.marta spriedums lietā Nr.C15136708.
113. Liepājas tiesas 2014.gada 17.jūlija spriedums lietā Nr.C20157414.
114. Ludzas rajona tiesas 2009.gada 20.aprīļa spriedums lietā Nr.K22-0088-09.
115. Ogres rajona tiesas 2011. gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.C24091511.
116. Preiļu rajona tiesas 2009.gada 26.augusta spriedums lietā Nr.C25053508.
117. Rēzeknes tiesas 2009.gada 20.maija spriedums lietā Nr.C26146907.
118. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.C27162611.
119. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.C27252010.
120. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2011.gada 7.oktobra spriedums lietā Nr.C28273210.

121. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2011.gada 16.februāra spriedums lietā Nr.C29567710.
122. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2011.gada 28.marta spriedums lietā Nr.C30282606.
123. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2010.gada 8.decembra spriedums lietā Nr.C31218009.
124. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2011.gada 5.maija spriedums lietā Nr.C31289910.
125. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2009.gada 9.septembra spriedums lietā Nr.C32175708.
126. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2011.gada 11.oktobra spriedums lietā Nr.C32250710.
127. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2013.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.C32311812.
128. Rīgas rajona tiesas 2009.gada 12.augusta spriedums lietā Nr.C33171908.
129. Rīgas rajona tiesas 2010.gada 15.jūnija spriedums lietā Nr.C33336609.
130. Rīgas rajona tiesas 2011.gada 31.augusta spriedums lietā Nr.C33120308.
131. Talsu rajona tiesas 2011.gada 8.decembra spriedums lietā Nr.C36071011.
132. Valkas rajona tiesas 2009.gada 16.aprīļa spriedums lietā Nr.C38053508.
133. Ventspils tiesas 2010.gada 23.februāra spriedums lietā Nr.C40056910.
134. Ventspils tiesas 2010.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.C40077510.

Uzziņu literatūra un elektroniski publicēti avoti

1. A Comparison of Compensation for Personal Injury Claims in Europe. (General Re Corporation, January 2014). Pieejams: <http://www.genre.com/knowledge/publications/claimsfocus-pc-201309-en.html?articleid=240163141>, [skatīts: 02.02.2016.].
2. Akadēmiskā terminu datubāze. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=kompens%C4%93t&list=kompens%C4%93t&lang=LV>, [skatīts: 02.03.2015.].
3. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch. Pieejams: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>, [skatīts: 16.03.2015.].
4. Anotācija likumprojektam „Grozījumi Civillikumā”. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/F6A7D8A3C318EE1DC2257386004EF3D8?OpenDocument>, [skatīts: 07.01.2015.].

5. Bürgerliches Gesetzbuch. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>, [skatīts: 12.12.2014.].
6. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “European Contract Law and the revision of the acquis: the way forward”. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0651:FIN:EN:PDF>, [skatīts: 04.04.2015.].
7. Darba samaksa - Galvenie rādītāji. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/darba-samaksa-galvenie-raditaji-30270.html>, [skatīts: 12.03.2015.].
8. De Lege Aquilia. Imperatoris Ivstiniani Institvtionvm. Liber Qvartvs. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/institutes4.shtml>, [skatīts: 03.01.2015.].
9. Dig. 50.17.57. Gaius 18 ad ed. provinc. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest50.shtml>, [skatīts: 03.01.2015.].
10. Dig. 9.2.5.1. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest9.shtml>, [skatīts: 03.01.2015.].
11. Duodecim Tabularum Leges. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/12tables.html>, [skatīts: 03.01.2015.].
12. European Court of Human Rights (First Section), 24 October 2003, no. 40016/98 (Karner v. Austria). Pieejams: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61263#{\"itemid\":\[\"001-61263\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61263#{\), [skatīts: 20.03.2015.].
13. Gai Institvtionvm Commentarivs Tertvs. Pieejams: <http://www.thelatinlibrary.com/gaius3.html>, [skatīts: 03.01.2015.].
14. Guidelines for the Assessment of General Damages in Personal Injury Cases in Northern Ireland. Pieejams: <http://www.jsbni.com/Publications/personal-injury-guide/Pages/default.aspx>, [skatīts: 04.04.2016.].
15. House of Lords Judgment. Fairchild (suing on her own behalf) etc. v. Glenhaven Funeral Services Ltd and others etc. 20 June 2002 [2002] UKHL 22. Pieejams: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd020620/fchild-1.htm>, [skatīts: 02.03.2015.].
16. Il Codice Civile Italiano. Pieejams: http://www.jus.unitn.it/cardoza/obiter_dictum/home.html, [skatīts: 02.12.2014.].
17. Iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu grozs. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/metodologija/iztikas-minimuma-paterina-precu-un-pakalpojumu-grozs-36835.html>, [skatīts: 03.03.2015.].

18. Judgement of the Supreme Court of Canada dated 31 October 1996, case number: 24725, indexed as: *Athey v. Leonati*. Pieejams: <http://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1435/index.do>, [skatīts: 16.07.2014.].
19. Juridiskais pētījums “Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā”. Rīga, 2008.gada decembris. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_petijumi_Viriesa_un_sievietes_nereg_partneratt.doc, [skatīts: 20.03.2015.].
20. Kopējais reģistrēto klīnisko vadlīniju saraksts. Pieejams: <http://www.vmnvd.gov.lv/lv/420-kliniskas-vadlinijas/klinisko-vadliniju-datu-baze/kopjais-reistrto-klnisko-vadlniju-saraksts>, [skatīts: 13.12.2014.].
21. Latvijas Kriminālprocesa kodekss: LPSR kodekss (spēkā no 01.04.1961.; zaudējis spēku 01.10.2005.). Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90971>, [skatīts: 02.12.2013.].
22. Latvijas Republikas 9.Saeimas 2008.gada 24.janvāra sēdes stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/080124/st080124.htm>, [skatīts: 16.07.2014.].
23. Latvijas Republikas 9.Saeimas 2009.gada 12.marta sēdes stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/090312/st090312.htm>, [skatīts: 16.07.2014.].
24. Latvijas Republikas 9.Saeimas 2009.gada 4.jūnija sēdes stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/090604k/st090604k.htm>, [skatīts: 16.07.2014.].
25. Law of Obligations Act of Estonia. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506112013011/consolide>, [skatīts: 13.04.2016.].
26. Le Code Civil des Français. Pieejams: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idSectionTA=LEGISCTA000006136352&cidTexte=LEGITEXT000006070721>, [skatīts: 02.12.2014.].
27. Civil Code of Republic of Lithuania. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=245495, [skatīts: 14.03.2014.].
28. Likumprojekta “Grozījumi Civillikumā” anotācija. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1276_0, [skatīts: 24.12.2014.].
29. Likumprojekta “Grozījumi Civillikumā” anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/F6A7D8A3C318EE1DC2257386004EF3D8?OpenDocument>, [skatīts: 06.01.2015.].
30. Likumprojekta „Grozījumi Civillikumā” anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/F6A7D8A3C318EE1DC2257386004EF3D8?OpenDocument>, [skatīts: 16.07.2014.].

31. Minimālā ienākuma līmeni plāno noteikt 129 eiro; “iztikas minimumu” diferencēs. Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/minimala-ienakuma-liimeni-plano-noteikt-129-eiro-iztikas-minimum.a103088/>, [skatīts: 20.03.2015.].
32. Par partnerattiecību tiesisko regulējumu. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/par-mums/konsultativas-padomes/par-partnerattiecibu-tiesisko-regulejumu/>, [skatīts: 15.03.2015.].
33. Principles of European Tort Law. Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>, [skatīts: 12.12.2014.].
34. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, [skatīts: 21.12.2014.].
35. Spanish Damages for Road Accident Cases to Increase by up to 50% (Penningtons Manches, 24 April 2015). Pieejams: <http://www.penningtons.co.uk/news-publications/latest-news/spanish-damages-for-road-accident-cases-to-increase-by-up-to-50/>, [skatīts: 02.02.2016.].
36. The 2004 enlargement: the challenge of a 25-member EU. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/e50017_en.htm, [skatīts: 04.04.2015.].
37. The New Baremo and Its Impact on the Insurance Industry: Reform of Spain’s Injury Claims Assessment. (General Re Corporation, April 2016). Pieejams: <http://www.genre.com/knowledge/publications/cmint16-2-en.html>, [skatīts: 30.04.2016.].
38. The Principles Of European Contract Law 2002 (Parts I, II, and III). Pieejams: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>, [skatīts: 04.04.2015.].
39. Tiesu prakse lietās par personas goda un cieņas civiltiesisko aizsardzību. 2004. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2004/Apkopojums_Gods_un_ciena.doc, [skatīts: 04.03.2015.].
40. Tiesu prakses apkopojums. Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās, 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitējuma%20atlidzinasana_2014_galigais.doc, [skatīts: 02.02.2015.].
41. Tiesu prakses apkopojums. Tiesu prakse lietās par krāpšanu, 2008/2009. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2009/tp_krapsana.doc, [skatīts: 02.02.2015.].
42. Tiesu prakses apkopojums. Tiesu prakse par morālā kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā. Pieejams:

- http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/tiesu%20prakse%20moralais%20kajtejums_an.doc, [skatīts: 02.02.2016.].
43. Unidroit Principles 2010. Pieejams: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010>, [skatīts: 04.04.2015.].
44. Vecā Derība. Pieejams: <http://biblele.lv/biblele/biblele.php>, [skatīts: 12.01.2013.].
45. Vispārinājums “Par tiesu praksi strīdu izskatīšanā par aizgādības (kopīgas, atsevišķas, ikdienas) un saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem bērnam”. Latvijas Republikas Augstākā tiesa Senāta Civillietu departaments, 2012. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/aizgadiba%20uzturl%20saskarsme_petijums_2012.doc, [skatīts: 03.03.2015.].
46. Гражданский кодекс Российской Федерации. Pieejams: http://base.garant.ru/10164072/60/#block_2059, [skatīts: 02.03.2015.].